

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

**WALTER XAVER Z DIETRICHSTEINA (1664-1738).
ARISTOKRAT, KTERÝ NECHTĚL BÝT DUCHOVNÍM**

Disertační práce

2017

Autor práce: **Mgr. Lenka Maršálková**

Vedoucí práce: **doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph. D.**

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS AND PHILOSOPHY

WALTER XAVER OF DIETRICHSTEIN (1664-1738).
ARISTOCRAT WHO DID NOT WANT TO BE A PRELATE

Ph. D. Thesis

2017

Author: **Mgr. Lenka Maršálková**

Tutor: **doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph. D.**

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 14. 8. 2017

Lenka Maršálková

Poděkování

Tato práce vznikala během velmi náročného životního období. Proto bych chtěla poděkovat všem, kteří mě během psaní podporovali. Můj hlavní dík patří vedoucímu mé disertační práce, doc. Mgr. Jiřímu Kubešovi, Ph.D., za pečlivé pročitání všech textů, kterými jsem ho zahlcovala, za jeho podnětné připomínky, za doporučování i zapůjčování vhodné literatury, za nevšední ochotu kdykoli konzultovat a řešit nejasnosti, které se vyskytly, a také za trpělivost a pochopení. Díky jeho radám a pomoci práce dospěla do výsledné podoby. S poděkováním ale nesmím zapomenout ani na pracovníky všech archivů, v nichž jsem pátrala po informacích k osobě Waltera Xavera z Dietrichsteina, kteří mi leckdy umožnili nahlížet do pramenů nad rámec svých povinností, a také na ředitelku Regionálního muzea v Chrudimi, Mgr. Kláru Habartovou, která mi umožnila zkrácení pracovního úvazku. V neposlední řadě patří můj velký dík mému příteli a rodině, kteří mě během nelehkých okamžiků povzbuzovali, dodávali mi odvahy a na psaní mi poskytli klid a prostor.

Práci věnuji mému tatínkovi, který se jejího dokončení už bohužel nestihl dožít, ale který nikdy nepochyboval, že mi podaří celý proces doktorského studia úspěšně uzavřít.

Anotace

Předkládaná disertační práce se zaměřuje na témata, kterým se dosud historikové věnovali spíše sporadicky. Na rozdíl od budování kariéry ambiciózními aristokraty se ti urození, kteří z nějakého důvodu na boj o úřady rezignovali, netěší valnému zájmu badatelské veřejnosti. Podobně jsou na tom i šlechtici původně předurčení ke kariéře v církvi, kteří však řady duchovenstva opustili, a obecně také mladší synové z urozených rodin a jejich životní strategie. Osobnost hlavního hrdiny této práce, hraběte a později knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina, v sobě spojuje všechny zmíněné atributy: byl jedním z mladších synů, původně byl zaslíben církvi a na rozdíl od svých slavných předků se nikdy neuchytil u dvora.

Na základě studia pramenů, jež se vztahují k Dietrichsteinově výchově a vzdělávání v dětství a mládí, ke snaze jeho otce knížete Ferdinanda zajistit synovi zabezpečení v podobě kanonikátů a prosadit jej v nejvyšších duchovních kruzích, ke zdravotnímu stavu Waltera Xavera i k dalším rozhodujícím momentům jeho života, by proto měla být zodpovězena hlavní otázka: proč se Dietrichstein nepokusil získat nějakou prestižní funkci u dvora a jaké faktory mohly být příčinou jeho pasivity.

Klíčová slova: aristokracie – raný novověk – baroko – Walter Xaver z Dietrichsteina – budování kariéry – výchova a vzdělávání – kanonikáty – kavalírská cesta – zdraví a nemoc

Annotation

Presented thesis deals with topics that historians have been focusing on rather sporadically. Unlike ambitious aristocrats and their career building, those noblemen who gave up fighting for offices do not attract the interest of the research community. This also applies to aristocrats who were originally predestined to a spiritual career but they left the clergy, and also to the younger sons of noble families and their strategies. The personality of the main hero of this thesis, Count and later Prince Walter Xaver of Dietrichstein, combines all the above-mentioned attributes: he was one of the younger sons, originally he was predestined to be a prelate and unlike his famous ancestors, he had never settled at the imperial court.

Research based on study of sources related to Dietrichstein's education at the time of his childhood and youth, to his father's efforts to secure son's provision in the form of canonries and to assert him in the highest spiritual circles, to Walter Xaver's health conditions and also to another crucial moments of his life should answer the main question: why Dietrichstein did not try to get some prestigious court office and what factors could be the cause of his passivity.

Keywords: aristocracy – early modern period – baroque – Walter Xaver of Dietrichstein – career building – upbringing and education – canonries – grand tour – health and illness

Obsah

I. Úvod.....	1
I. 1. Tradice kontinuální dvorské služby v dietrichsteinském domě vs. Walter Xaver z Dietrichsteina.....	10
I. 2. Hlavní badatelské otázky, metodologie a struktura práce.....	14
I. 3. Charakteristika využitých pramenů.....	19
I. 4. Ediční poznámka.....	21
II. Dětství, mládí a výchova barokního kavalíra	23
II. 1. Raná léta hraběte z Dietrichsteina a získávání základních vědomostí.....	25
II. 2. Pražský jezuitský konvikt u sv. Bartoloměje.....	32
II. 3. Walter Xaver u pražských jezuitů (1677-1679).....	36
II. 4. Studijní pobyt v Polné a v Brně (1679-1680) a na univerzitě ve Vídni (1680-1683).....	59
II. 5. Náklady na Dietrichsteinovo střední vzdělávání	62
II. 6. Závěr kapitoly	69
III. Kanonikáty pro Waltera Xavera aneb ve stopách slavného předka	73
III. 1. Dietrichsteinův vzor	76
III. 2. Boj knížete Ferdinanda o kanonikáty pro syna	80
III. 3. Olomouc	81
III. 4. Vratislav	93
III. 5. Pasov.....	96
III. 6. Štrasburk.....	103
III. 7. Salcburk.....	108
III. 8. Dietrichsteinova rezignace na získané kanonikáty.....	115
III. 9. Závěr kapitoly.....	119
IV. Kavalírská cesta Waltera Xavera v letech 1683-1688 – formování barokního kavalíra.....	122
IV. 1. Ideální představa kavalírské cesty mladého hraběte	130
IV. 2. Cesta do Nizozemí a studium práv v Lovani	135
IV. 3. Výlet do Londýna, Windsoru a Oxfordu.....	167
IV. 4. Pařížská exertitia	170

IV. 5. Itálie a Věčné město	181
IV. 6. Finanční stránka Dietrichsteinovy cesty po zemích.....	197
IV. 7. Závěr kapitoly	202
IV. 8. Itinerář kavalírské cesty Waltera Xavera z Dietrichsteina	212
V. Zdravotní stav Waltera Xavera z Dietrichsteina od dětství až do zralého věku – jedna z příčin jeho pasivity?	216
V. 1. Vývoj Dietrichsteinových zdravotních potíží v dobách mládí a důsledky, které s sebou nesly.....	220
V. 2. Nemoci knížete z Dietrichsteina ve zralém věku a jejich léčba	226
V. 3. Závěr kapitoly.....	237
VI. Další osudy Waltera Xavera z Dietrichsteina	239
VI. 1. Sňatek se Zuzanou Kateřinou Liboríí Morkovskou ze Zástřizl	242
VI. 2. Dědictví po starším bratrovi Leopoldu Ignáci, knížeti z Dietrichsteina	248
VI. 3. Prodej říšských lenních panství bratrovi Jakubu Antonínovi a boj o říšské léno Ortenburg	253
VI. 4. Zisk Řádu zlatého rouna.....	257
VI. 5. Závěr kapitoly	266
VII. Závěr	268
VIII. Summary.....	282
IX. Seznam pramenů a literatury.....	293
IX. 1. Prameny.....	293
IX. 2. Literatura	294
IX. 3. On-line zdroje.....	309

I. Úvod

O aristokracii raného novověku již bylo popsáno mnoho stránek a náhled na ni, stejně jako ona sama v průběhu tří století, prošel dynamickým vývojem. Metody bádání i volené tematické okruhy se výrazně měnily i prohlubovaly.¹ Díky vývoji, který prodělal výzkum v domácím prostředí v posledních desetiletích, mohou dnes čeští badatelé čerpat nejenom ze zahraničních, ale také z celé řady kvalitních českých prací nezatížených předsudky dob minulých. Šlechta již dávno není považována za zkaženou, zahálčivou a elitářskou skupinu vykořisťovatelů úzkostlivě lpících na zachování starých pořádků a brojících proti pokroku a novým myšlenkám.² Mnohé sporné termíny již byly definovány (např. šlechta vs. aristokracie),³ o jiných se vede diskuze (kupř. vhodnost pojmu úplatek vs. dar).⁴ Obecně se dá říci, že snahy o ospravedlnění zvoleného tématu bádání a o vymezení se vůči dřívější historiografii patrné ještě před několika desítkami let jsou snad již překonány. Prostor pro do té doby neoblíbená či tabuizovaná témata, k jakým dozajista patřila aristokracie (především) doby pobělohorské, je otevřen všem zájemcům.⁵

Neznamená to však samozřejmě, že již bylo řečeno vše a že neexistují bílá místa, sporné body či nové náhledy a témata, kterým se ještě nedostalo náležité pozornosti (pokud bychom to ostatně připustili, zpochybnili bychom existenci samotné historické vědy a sepisování nových prací opakujících stále dokola totéž by ztratilo smysl). Zájem dnešních domácích i

---

¹ Vývoj náhledu na šlechtu spolu s podrobnými přehledy literatury dnes předkládají snad všechny studentské i odborné práce pojednávající o této svěbytné sociální skupině. Autorka disertace si proto dovoluje opustit zažitý model leckdy neúčelného deklamování seznamů děl a autorů, a protože je každá kapitola práce – vzhledem k různorodosti zpracovávaných témat – koncipována podobně jako odborná studie (s představením problematiky a tedy i vhodnou literaturou), uvádí literaturu převážně až ve vlastním textu. Srov. výběrově: James Van Horn MELTON, *The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands, 1620-1780*, in: H. M. Scott (ed.), *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, vol. II, Northern, Central and Eastern Europe, London – New York 1995, s. 110-143; a konečně: Václav BŮŽEK, – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, in: *Časopis Matice moravské* 72, č. 2, 2003, s. 375-409 a Václav BŮŽEK, *Der Weg zur Synthese. Die Gesellschaft der böhmischen Länder 1526-1740 in der Historiographie des letzten Jahrzehnts*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (= Opera historica 11)*, České Budějovice 2006, s. 5-36.

² Srov.: Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: Zdeněk Bezecný – Milena Lenderová – Jiří Kubeš (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 17-42.

³ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, zde s. 11-17. Autorka práce v zásadě souhlasí s Maťovým vymezením aristokracie jako té nejvyšší a neurozenější vrstvy společnosti, přesto však, aby se v textu neopakoval pouze jediný výraz, používá oba pojmy; stupně urozenosti jednotlivých osob tak přibližuje jejich titulatura (svobodný pán, hrabě, kníže apod.).

⁴ Jeannette FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006.

⁵ Srov.: Zdeněk HOJDA, „*Idola*“ *barokního bádání aneb Jak se vyhnout Skylla a neupadnout v osidla Charybdy*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě: sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991*, Praha 1992, s. 15-26.

zahraničních badatelů poutá tematika značně různorodá a neustále se rozšiřující. Studována je kupříkladu šlechtická každodennost, životní cykly, rituály, ceremonie a festivity, rezidence a dvory, ekonomická situace, vnímání cti, chápání zdraví, nemoci i tělesnosti, utváření sociálních a informačních sítí, vzdělávání a cestování, dokonce i v českém prostředí donedávna opomíjená diplomacie,⁶ a mnoho dalšího.

Jedním z vůdčích témat bylo a dosud zůstává budování šlechtické kariéry, především integrace raněnovověkých urozenců do prostředí císařského dvora. Ze zahraničních autorů, kteří se dlouhodobě zabývají touto problematikou, zde výběrově uveďme například Jeroena Duindama⁷ či Stefana Siennella;⁸ snahami šlechty uchytit se u dvora se dále zaobírali i Mark Hengerer pro dobu Ferdinanda III.,⁹ Andreas Pečar pro období vlády Karla VI.,¹⁰ Katrin Keller pro 17. a 18. století¹¹ nebo Martina Scheutze pro století 18.¹² Vývoj urozené společnosti byl úzce spjatý s vývojem celé habsburské monarchie, na což ve svých pracích upozornili již například Oswald Redlich¹³ a později i Robert John Weston Evans,¹⁴ Charles W. Ingrao¹⁵ či Thomas Winkelbauer¹⁶ a mnozí další. Z českých autorů, kteří se zaobírají strategiemi šlechty včlenit se do dvorské společnosti i aspekty vedoucími k úspěšné (dvorské) kariéře (aristokratickou výchovou, vzděláváním, kavalírskými cestami a podobně), jmenujme

---

⁶ K tomu viz v současnosti končící projekt GACR project No. 13–12939S, *Bohemian and Moravian Nobility in the Diplomatic Service of the Austrian Habsburgs (1640–1740)*: pod vedením doc. Jiřího Kubeše z Univerzity Pardubice momentálně vzniká monografie mapující barvitý svět raněnovověkých diplomatů.

⁷ Jeroen DUINDAM, *Vienna and Versailles. The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780*, Cambridge 2003; TÝŽ, *Problems and prospects for a 'new' history of the court: the Habsburg Hofstaat in perspective*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, (= Opera historica 10), České Budějovice 2003, s. 49-66. Nutno podotknout, že prvním impulzem pro studium dvorů a dvorské šlechty byla dnes již klasická práce Norberta Eliase: Norbert ELIAS, *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Sociologie des Königtums und der und der höfischen Aristokratie*, Darmstadt – Neuwied 1969.

⁸ Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001.

⁹ Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.

¹⁰ Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre. Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711-1740)*, Darmstadt 2003.

¹¹ Katrin KELLER, *Der Wiener Hof von außen. Beobachtungen zur Reflexion des Kaiserhofes im Reich im 17. und 18. Jahrhundert*, Frühneuzeit-Info 12, 2001, s. 21-31.

¹² Martin SCHEUTZ, *Die Elite der hochadeligen Elite. Sozialgeschichtliche Rahmenbedingungen der obersten Hofämter am Wiener Kaiserhof im 18. Jahrhundert*, in: Gerhard Ammerer – Elisabeth Lobenwein – Martin Scheutz (Hgg.), *Adel im 18. Jahrhundert. Umrisse einer sozialen Gruppe in der Krise*, Innsbruck – Wien 2015, s. 141-194.

¹³ Oswald REDLICH, *Das Werden einer Grossmacht. Österreich von 1700 bis 1740*, Wien 1942.

¹⁴ Robert John Weston EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.

¹⁵ Charles W. INGRAO, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, Cambridge 2000; TÝŽ, *In Quest and Crisis. Emperor Josef I. and the Habsburg Monarchy*, Indiana 1979.

¹⁶ Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener: Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999; Thomas WINKELBAUER – Herwig WOLFRAM (Hgg.), *Österreichische Geschichte 1522-1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im Konfessionellen Zeitalter. Teil 1, Teil 2*, Wien 2004.

kupříkladu Petra Mařu,¹⁷ Zdeňka Hojdu,¹⁸ Rostislava Smíška,¹⁹ Ivo Cermana²⁰ či Jiřího Kubeše.²¹ Barokní šlechta upoutala zájem i nejmladší generace badatelů, což dokládá vznik mnoha zajímavých prací – za všechny zde jmenujme například tvorbu Petry Vokáčové.²² (Tento chudický výběr samozřejmě nemůže postihnout a zachytit všechny významné práce, další díla a autoři proto budou představeni až ve vlastním textu.)

Mezi objekty výzkumu, které nepoutají zájem badatelů tolik jako budování dvorské kariéry ambiciózními aristokraty, patří například ti šlechtici, kteří z různých důvodů na boj o úřady rezignovali. Také o těch, kteří byli původně předurčení pro kariéru v církvi, avšak od dráhy duchovního nakonec odstoupili, se mnoho neví. Opomíjeni jsou ale i mladší synové z urozených rodin, jejichž start do života (a budování kariéry především) býval v období baroka pouhým faktem, že se nenarodili jako první mužští potomci, značně ztížen.

Podle Petra Mati ale nebyl úděl mladších bratří v Českých zemích ještě v 16. a na počátku 17. století nijak bezvýchodný. Na rozdíl od prostředí španělského, francouzského či

---

¹⁷ P. MAŘA, *Svět české aristokracie*, ke kariéře s. 275-522, k dvorské kariéře s. 364-439, k výchově s. 301-327. TÝŽ, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)* (= Opera Historica 10), České Budějovice 2003, s. 191-233; Petr MAŘA – Thomas WINKELBAUER (Hgg.), *Die Habsburgermonarchie, 1620 bis 1740: Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006.

¹⁸ Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216-239; TÝŽ, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století*, in: Slánské rozhovory 2005: Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura, Slaný 2006, s. 35-40; Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘIKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I., Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014; TÝŽ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. II., Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*, Praha 2014 atd.

¹⁹ Viz např.: Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009; TÝŽ, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120; TÝŽ, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 157-170 atd.

²⁰ Viz kupř. jeho německou disertaci: Ivo CERMAN, *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert*, Stuttgart 2010; dále pak českou disertaci: TÝŽ, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha, 2008; dále: TÝŽ, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, ČČH 101, č. 4, 2003, s. 818-853; TÝŽ, *Od klienta k občanovi? Kritika „kabal“ a změna sociální imaginace tereziánských dvořanů*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)* (= Opera Historica 10), České Budějovice 2003, s. 101-120 apod.

²¹ Např.: Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013; TÝŽ, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salcburku v letech 1723-1725*, in: TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 163-192; TÝŽ, *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci do prostředí panovnického dvora v habsburské monarchii. (Edice instrukcí Jeronýma Colloreda o výchově jeho nejstaršího syna z let 1723-1725)*, Sborník prací východočeských archivů 11, Zámorsk 2007, s. 37-63; TÝŽ, *Třetí cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658): volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009 atd.

²² Viz: Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014; práce vychází z autorčiny disertace: TÁŽ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka*, disertační práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007.

říšského, kde bývaly tituly i velká část majetku předávány prvorozenému, si byli bratři v majetkovém právu rovni, a pokud se jim stalo příkoří, mohli se odvolat k zemskému soudu a svá práva prosadit touto cestou. Existovaly sice výjimky (například instituce „vladařství“ u Rožmberků, kdy se správcem majetku i hlavou rodu stával jeho nejstarší člen), avšak obecně se mohli mladší bratři bez větších problémů domoci svých nároků, neboť jejich starší sourozenci nebývali v urozené společnosti výrazněji protěžováni. Skvělé kariéry se tak dočkali například druhorození Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka (1572-1652) nebo Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (1568-1628) – oba se dočkali jmenování českým kancléřem.²³

Situace se začala měnit až od druhé třetiny 17. století, a to především kvůli vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 (respektive 1628), jež v testamentární praxi umožnilo zvýhodnit jednoho ze synů; dalším závažným důvodem bylo zavádění fideikomisů. Fideikomis, nedělitelné jádro rodového majetku, sloužil urozcům jako pojistka i ochrana před rozdrobením rodových držav a jeho správcem se stával jednatlivec – zpravidla nejstarší syn (a po něm jeho mužský potomek). Mladším sourozencům tak připadly pouze drobnější majetkové podíly či apanáže, což výrazně ovlivnilo jejich osud a šance prosadit se. Od nejstaršího syna se tedy napříště očekávalo, že se postará o rodinný majetek i zplození další generace a bude hrdě reprezentovat jméno urozeného domu – například kumulací prestižních funkcí. Upřednostňování prvorozeného syna na úkor jeho mladších bratří mělo své opodstatnění: rodová panství nebyla rozdrobena, sourozenci si v budování kariéry nekonkurovali a díky různorodým funkcím, které zastávali, vliv rodiny vzrůstal. Vše se tedy dělo „*ad maiorem domus gloriam – k větší slávě rodu*“, čemuž se podle Petra Mati musel jednatlivec podřídít.²⁴

Mladší bratři museli být zajištěni jiným způsobem. Nabízelo se několik možností: mohli se uchytit v zemské správě či v dalších správních, poradních a soudních orgánech Říše, panovníkovi a zemi bylo možné sloužit i ve vojsku, nebo se mohli dát do služeb církve, diplomacie či rytířského řádu. Především armáda a církve se staly, pokud bylo v rodině více mužských potomků, oblíbeným „odkladištěm“ mladších synů, neboť obě tyto instituce v sobě nesly příslib vybudování skvělé kariéry. Třeba Rudolf Colloredo (1585-1657), druhorozený syn Ludvíka Colloreda, byl schopným vojevůdcem a v letech 1637-1657 zastával funkci velkopřevora řádu německých rytířů. Slávu si vydobyl na bojištích třicetileté války i jako jeden z těch, kdo napomohli Valdštejnově pádu. Spolu s bratrem Jeronýmem získal za odměnu nejdříve do zástavy a poté dědičně zámek i panství Opočno, z něhož vytvořil rodinný fideikomis, a v Praze si na úpatí Petřína nechal vybudovat luxusní palác. Právě díky Rudolfovi

²³ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, zde především s. 564-572.

²⁴ TAMTÉŽ a také TAMTÉŽ, s. 698.

zakotvili Colloredové v Českých zemích.²⁵ Na bojišti se vyznamenali i někteří aristokraté, kteří byli stejně jako Walter Xaver z Dietrichsteina původně zaslíbeni církvi. V hraběti Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu (1631-1705), jehož osudy budou podrobněji představeny dále, došlo rozhodnutí, že nechce být duchovním, ještě během jeho kavalírské cesty. I přes odpor staršího bratra-poručnicka z řad duchovních vystoupil a uplatnil se v protitureckých bojích. Podobný osud potkal i dva bratry z rodu Lobkoviců, Josefa Antonína Augusta (1681-1717) a Jana Jiřího Kristiána (1686-1755). Také oni rezignovali na své prebendy (první z nich byl již kanovníkem v Kolíně a Řeznu, druhý držel kanonikát v Salcburku), duchovenstvo opustili a osvědčili se v císařské armádě.²⁶ Podobně opustil řady duchovenstva vřatislavský kanovník, hrabě František Karel Swéerts-Sporck (1688-1757, původně Swéerts-Reist – jeho tchán František Antonín Špork jej adoptoval, aby rod nevymřel po meči), a věnoval se správě svých panství v souladu s nejnovějšími ekonomickými myšlenkami.²⁷

Ne všichni urození duchovní ale byli se svým údělem nespokojeni – mnozí dosáhli prestižních postů. Z mladších bratrů, kteří se prosadili na tomto poli, jmenujme například Jana Viléma Libštejnského z Kolovrat (1624-1668), velmistra řádu Křižovníků s červenou hvězdou, který by se, nebýt jeho předčasné smrti, stal pražským arcibiskupem. Další velmistr řádu Křižovníků s červenou hvězdou, Jan Bedřich z Valdštejna (1642-1694), byl jmenován biskupem královéhradeckým a poté arcibiskupem pražským, proslavil se i jako vzdělanec a mecenáš. Zmínit lze i Ferdinanda Leopolda Bennona z Martinic (1611-1691), probošta Vyšehradské kapituly a držitele několika kanonikátů, či Guidobalda (1616-1668) a Jana Arnošta (1643-1709) z Thunu – oba dosáhli až na post salcburského arcibiskupa.²⁸

I když byla výchozí situace starších synů ze slavných a urozených rodin v řadě ohledů jednodušší, najde se i mezi nimi řada těch, kterým se příliš nedařilo, a skvělé kariéry se proto nedočkali. Někteří o vysoké úřady nestáli nebo jim do cesty vstoupily různorodé nepřekonatelné překážky, jiní měli nakročeno tím správným směrem, avšak ztratili přízeň císaře. „Zárným“ příkladem je kupříkladu Adam Pavel Slavata (1603-1657), kterého jeho neochota pobývat v hlavním městě monarchie a účastnit se zde společenského života dokonce stála manželství. Synovi Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka se dostalo dobrého vzdělání a ihned po kavalírské cestě se oženil s Marií Markétou z Eggenbergu. První měsíce po svatbě

---

²⁵ J. KUBEŠ, *Colloredové z Wallsee*, zde s. 39-40.

²⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 518-519 a také J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 7, Halle – Leipzig 1734, Bd. 18, sl. 39.

²⁷ Vítězslav PRCHAL, *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*, *Theatrum Historiae* 9, 2011, s. 45-78.

²⁸ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 519.

žili manželé na novobystřickém zámku. Zatímco Adam Pavel byl na venkově spokojený, jeho žena se zde nudila a okolí ho tlačilo do toho, aby se co nejdříve odebral ke dvoru. Otec i tchán se mu snažili zajistit úřady, avšak Adam Pavel se poté, co do Vídně skutečně dorazil, aby se zhostil své funkce komorníka, ani nepokusil navazovat kontakty. Dvůr ho nijak neoslňil, naopak kritizoval jeho nákladnost a intrikářské prostředí, zemským úřadům se ovšem také vyhýbal a raději si hleděl hospodářství, neboť měl za to, že takto své jméno zapíše do historie lépe. Kromě toho, že manželství s Marií Markétou zůstalo bezdětné, byly hlavní příčinou krize právě odlišný životní styl a hodnoty obou manželů. Po rozpadu manželství se Adam Pavel už do Vídně nevrátil a až do smrti žil na svých venkovských statcích.²⁹

Říšský kníže a od roku 1646 vévoda zaháňský, Václav Eusebius z Lobkovic (1609-1677), syn českého nejvyššího kancléře, slavného Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, a Polyxeny z Pernštejna, nejdříve na kariéřním žebříčku postupoval bez problémů. Císařský voják a diplomat si rychle získal důvěru císaře Leopolda. Byl jmenován rytířem Řádu zlatého rouna, prezidentem dvorské válečné rady, a následně dokonce nejvyšším hofmistrem. Pro své pakty s Francií ovšem upadl u císaře v nemilost a úřady mu byly odebrány. Bez řádného procesu byl v roce 1674 internován na svém rodnickém panství, což mu zachránilo život, neboť vyšetřovací komise by jej jistě shledala vinným z velezrady.³⁰

Karel Eusebius z Lichtensteina (1611-1684), ačkoli byl říšským knížetem, zastával v letech 1639-1641 „pouze“ úřad vrchního zemského hejtmana v Horním a Dolním Slezsku, avšak dvorský post nezískal (a zřejmě se o něj ani nesnažil). Místo kumulace dvorských funkcí se raději věnoval konsolidaci rodinných poměrů a majetků poničených třicetiletou válkou, což se mu úspěšně podařilo. I přes vysoké dluhy vážnoucí na rodových panstvích se Karel Eusebius proslavil jako mecenáš, stavebník (dokonce sepsal traktát o architektuře, jímž se nechali inspirovat další urození zadavatelé staveb), zakladatel lichtensteinských uměleckých sbírek a

---

²⁹ Josef HRDLIČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003, s. 249-273; k rozpadu (anulaci) manželství z právního hlediska Pavel KRÁL, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, *Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku* 16, č. 2, 2015, s. 185-206.

³⁰ Adam WOLF, *Wenzel Eusebius v. Lobkowitz*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 19, Leipzig 1884, s. 52 a také *Lobkowitz, Wenzel Franz Euseb. Fürst*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 15. Theil, Wien 1866, s. 330-335; Hans SCHMIDT, *Lobkowitz, Wenzel Eusebius Fürst*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 14, Berlin 1985, s. 732 a Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 2009 (2. vyd.), s. 147-156.

chovatel ušlechtilých koní. Není bez zajímavosti, že jeho syn, kníže Jan Adam Ondřej, se oženil se sestrou Waltera Xavera z Dietrichsteina, Erdmundou Marií Terezií.³¹

Také synové říšského knížete a vévody krumlovského Jana Antonína z Eggenbergu, strýcové hlavního hrdiny této práce, Jan Seyfried (1644-1713) a Jan Kristián (1641-1710) z Eggenbergu, sice oba získali ceněný Řád zlatého rouna, ale vysoký dvorský úřad nikdy nevykonávali. Oba drželi „pouze“ titul tajného rady a Jan Seyfried byl navíc zemským hejtmanem v Korutanech a nejvyšším zemským maršálkem v Rakousích. Ještě před kavalírskou cestou zemřel jejich otec Jan Antonín, což způsobilo mezi bratry vážné rozepře – důvodem hádek se stalo rozdělení majetku, neboť otec nezanechal poslední vůli. Po mnoha letech dohadů nakonec Janu Kristiánovi připadl Český Krumlov a Janu Seyfriedovi statky v Rakousích. Ani po vyřešení sporů ale bratři ke dvoru nespěchali, i když jejich vztahy s Leopoldem I. byly vždy dobré (Jan Seyfried například v roce 1673 na svém zámku Eggenberg hostil císařovu nevěstu, Klaudii Felicitas Tyrolskou), a raději se věnovali správě svých panství. Po smrti bratra se stal Jan Seyfried hlavou rodiny, avšak ani to jej nepohnulo k tomu, aby se ucházel o nějaký prestižní úřad.³²

O vrstevníkovi Waltera Xavera z Dietrichsteina, hraběti Františku Antonínu Šporkovi (1662-1738), se sice nedá říci, že by o začlenění se mezi tu nejurozenější smetánku nestál (například roku 1690 dosáhl hodnosti císařského komorníka a v roce 1691 byl jmenován skutečným tajným radou a také byl nadpočetným členem místodržitelství v Čechách), avšak skvělé kariéry se nikdy nedočkal. Úřady, které si za nemalý peníz koupil, mu sloužily výhradně k potvrzení významu vlastní osoby a rodu. Od císaře si dokonce vymohl povolení, že na jednání místodržitelství může docházet dle svého uvážení, což důsledně činil a na poradách se v podstatě neobjevoval. Tento fakt, dále jeho nepříliš urozený původ a jistě i jeho vzpurná a konfliktní povaha tak zapříčinily jeho neúspěch. Poté, co hrabě pochopil, že u dvora neuspěje, se stáhl na svá panství a věnoval se mecenátu, zbudování komplexu zámku a hospitalu na Kuksu, propagaci Řádu sv. Huberta, který uvedl do českých zemí, a studiu (ne vždy vhodné) literatury. To vše prokládal spory s jezuitu, které dospěly až před soud.³³

---

³¹ Herbert HAUPT, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611-1684. Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München 2007 či *Liechtenstein, Karl Eusebius Fürst*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 15. Theil, Wien 1866, s. 130.

³² K Eggenbergům: Gerhard Bernd MAURASCHEK, *Die Fürsten zu Eggenberg: Unter besonderer Berücksichtigung ihres Kunstmäzenatentums 1568-1717*, Dissertation Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens Universität zu Graz, Graz 1968 či Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 8, sl. 304-305; k jejich kavalírské cestě J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 366-367 a mnohé další zmínky.

³³ Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003; Ignác Antonín HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*, Ostrava 2011; Ignác Antonín HRDINA, *Byl hrabě Špork skutečně kacířem?*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 121, č. 2, 2013, s. 112-124.

Jan Adam z Questenberka (1678-1752), jeden z nejvýznamnějších barokních mecenášů, jehož proslavily „Moravské Versailles“ (tedy zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou), které nechal přestavět ve vrcholně barokním slohu, i kvalitní hudební produkce, které zde pořádal, měl zřejmě slušné šance dosáhnout na nějaký prestižní úřad. Po kavalírské cestě se ujal funkce císařského komorníka, roku 1702 mu císař propůjčil úřad říšského dvorního rady, v roce 1723 byl jmenován tajným radou a později předsedou císařských komisařů u moravského zemského sněmu. Poprvé se hrabě oženil s krásnou, ale marnotratnou Marií Antoníí ze Scheer-Friedbergu, která ho přivedla až na pokraj bankrotu. Zřejmě i proto se rodina roku 1735 odstěhovala na Moravu. Jen několik let po druhém sňatku s Marií Antoníí Kounicovou se hrabě stáhl z veřejného života. Do Vídně sice pravidelně zajížděl, nechával se pravidelně informovat o tamním dění, a dokonce zde vybudoval palác, ale trvale sídlil v Jaroměřicích nad Rokytnou.³⁴

Starší bratři tedy automaticky nedosahovali prestižních postů a jejich mladším sourozencům zase nebyly dveře ke dvoru či do jiných vysokých funkcí zcela uzavřeny, zvláště pokud pocházeli z bohatého a vlivného rodu. Jejich výchozí situace však byla obtížnější, což značnou část z těch (či snad většinu?), kteří se neuchytili v armádě či církvi, od budování dvorské kariéry odradilo. Tento fakt je jistě důvodem, proč je zájem badatelů o osudy mnohých z této „bezejmenné“ masy stále poněkud vlažný a pozornost je věnována spíše těm, kdo na kariérním kolbišti i přes nesnáze uspěli. Pro další příklady nemusíme chodit daleko – můžeme zůstat v rodině Dietrichsteinů. Jednomu z mladších synů Adama z Dietrichsteina, kardinálovi a říšskému knížeti Františkovi z Dietrichsteina (1570-1636), byla již věnována celá řada prací a vzhledem k jeho významu i k jeho neobyčejně bohaté pozůstalosti je jisté, že další publikace o něm budou ještě následovat. Nejstarší syn Maxmiliána z Dietrichsteina a otec hlavního hrdiny této práce, kníže Ferdinand (1636-1698), se taktéž dlouhodobě těší pozornosti historiků, avšak jeho mladší bratři dosud velký zájem nevzbudili. Přitom se nedá říci, že by se jednalo o nezajímavé osobnosti. Jeho vlastní bratr Maxmilián Ondřej (1638-1692) by možná teoreticky měl šanci uplatnit se u dvora, avšak jeho zdravotní stav, a především pak život nad poměry, mu v tom zabránily. Nevlastní bratři knížete, František Antonín (1643-1721) a Filip Zikmund (1651-1716), také stojí za pozornost. František Antonín byl předurčen k duchovní dráze a očekávalo se, že zaujme nějaký prestižní úřad na špičce církevní hierarchie. On se však vzdal veškerých poct i kanonikátů, které mu mezitím jeho starší bratr zajistil, a vstoupil do jezuitského

---

³⁴ Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003, s. 331-354.

řádu. Na Filipa Zikmunda se také občas zapomíná, i když se dopracoval až k funkci nejvyššího štolmistra císaře Leopolda I. a patřil k významným mužům tzv. „dietrichsteinské frakce“.³⁵

Přehlédneme-li výše zmíněné, byť značně různorodé, příklady, musíme vzít do úvahy ještě jeden zásadní fenomén, a sice proces tzv. „urbanizace“. Na souvislost mezi budováním kariéry a sídelní strategií urozenců již poukázala řada badatelů. S prvotní tezí pro oblast českých zemí v předbělohorské době přišel již Jaroslav Pánek, který předpokládal, že každé sídlo plnilo v rámci rezidenční sítě jistou roli.³⁶ Na Pánkovy myšlenky navázali mnozí badatelé,³⁷ avšak s výraznější revizí přišel až Petr Maťa, který na příkladu Adama mladšího z Valdštejna v souvislosti s postupnou byrokratizací upozornil na přesouvání politicky aktivních šlechticů do městských paláců v centrech moci, tedy do Prahy či později do Vídně.³⁸ Rezidenční soustavy a strategie aristokratů doby pobělohorské se dočkaly většího zájmu až v posledních desetiletích, přičemž musel být revidován do té doby využívaný předbělohorský model.³⁹

K Maťovým tezím se kriticky vyjádřil například Vítězslav Prchal, který doložil, že tím zásadním faktorem, jenž ovlivňoval rezidenční rytmus šlechticů, byla právě jejich kariéra.⁴⁰ František Karel Swéerts-Sporck, jeden z mladších synů císařského plukovníka Františka Karla

---

³⁵ Všichni zmínění Dietrichsteinové budou podrobněji představeni v následujících kapitolách. Tzv. „dietrichsteinská frakce“ byla obdivovaným i zatracovaným uskupením urozenců (nikoli pouze členů rodu Dietrichsteinů, ale i dalších spřízněných rodin), jemuž se koncem 17. a na přelomu 17. a 18. století podařilo kumulovat značný politický vliv na dvoře Leopolda I. Obsazováním důležitých úřadů, obratným lavírováním i udržováním křehké rovnováhy se jeho členům podařilo soustředit ve svých rukou značný vliv, aniž by vzbudili nelibost podezřívavého císaře. Mezi významné muže této kliky lze kromě knížete Ferdinanda z Dietrichsteina zařadit například nejvyššího komorníka a poté nejvyššího hofmistra císaře Jana Maxmiliána z Lambergu, nejvyššího štolmistra a následně nejvyššího komorníka císaře Gundakara z Dierichsteina, patřili sem i císařští vyslanci ve Španělsku František Eusebius z Pöttingu (později nejvyšší maršálek) a Ferdinand Bonaventura z Harrachu (nejvyšší štolmistr a následně nejvyšší hofmistr císaře), vrchní velitel císařských vojsk v Uhrách a prezident dvorské válečné rady Raimondo Montecuccoli a mnozí další sympatizanti a korespondenti. Složitě pozadí tohoto uskupení rozkrývá R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 343-374 a 383-388.

³⁶ Jaroslav PÁNEK, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století: sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30. – 31. října 1991, Ústí nad Labem 1992*, s. 9-27.

³⁷ Viz např. sborník Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (= Opera Historica 7), České Budějovice 1999.

³⁸ Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (= Opera Historica 7), České Budějovice 1999, s. 139-162.

³⁹ Zdeněk HOJDA, *Rezidence české šlechty v baroku (několik tezí)*, in: L. Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle*, s. 161-178; Petr VOREL, *Sídelní síť Františka Antonína Šporka ve světle vývoje raně novověkých šlechtických rezidencí v Čechách 16. – 18. století*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 7, 2001, s. 7-16; R. SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*; Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty v českých zemích (1500-1740)*, disertační práce HŮ Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2005 atd. K sídelním strategiím duchovenstva např. Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna*, Olomouc 2001; TÁŽ, *Rezidenční síť olomouckých biskupů za Karla z Liechtensteinu-Castelkorna*, in: Historická Olomouc 13, 2002, s. 145-159.

⁴⁰ V. PRCHAL, *Sídlo a jeho pán*.

Swéerts-Reista, se nenechal zlákat leskem císařského dvora, o prestižní funkce a pocty nikdy neusiloval (zastával pouze funkci hejtmana za panský stav v Boleslavském kraji). Místo toho se plně věnoval uvážlivému hospodaření založeném na kameralistických myšlenkách. Na svých panstvích podporoval především rozvoj píceinářství a dobytčářství; „vzorovým“ panstvím, kde uplatňoval své vize a inovace, se mu stala především Lysá nad Labem. Hospodaření podřídil Swéerts-Sporck i své sídelní strategie: kromě Lysé se častěji zdržoval na Novém Bernštejnu. Na rozdíl od politicky aktivních urozenců využíval svůj palác na Novém Městě pražském spíše sporadicky, vyřizoval-li úřední záležitosti, do Vídně ke dvoru kromě několika výjimek nezajížděl. Model střídavých pobytů v hlavní městské a venkovské rezidenci tedy nelze uplatnit u všech urozenců, ale pouze u dvorské aristokracie.⁴¹

Oklikou se tak opět dostáváme k mladším synům, neboť v době vrcholícího baroka a nastupujícího osvícenství to často byli právě oni, kdo zastával úřad nikoli u dvora, ale (pokud se nedali do služeb armády, diplomacie či církve) spíše ve správě. Byl-li rodový fideikomis včetně městského paláce předán nejstaršímu synovi, a pokud ho tento potřeboval z důvodu vykonávání úřadů trvale využívat, pro mladší bratry a jejich rodiny už zde nezbývalo místo. Vzhledem k jejich omezeným finančním prostředkům (dlouhodobé podnájemy, koupě domu, či dokonce stavba vlastního paláce byly velmi drahé), a především pak proto, že je služba od dvora spíše odváděla, volili tito aristokraté jiné rezidenční strategie a dávali přednost venkovským sídlům a domům v centrech (zemské) správy. Monitorování rezidenční sítě Waltera Xavera z Dietrichsteina by přesáhlo rámec této práce, avšak, jak vyplývá z následujících řádků, můžeme u něj shledávat řadu podobností.

I. 1. Tradice kontinuální dvorské služby v dietrichsteinském domě vs. Walter Xaver z Dietrichsteina

Rod Dietrichsteinů patřil v raném novověku v rámci zemí Koruny české k těm nejrespektovanějším. Nejen, že do jeho vlastnictví postupně přešla podstatná část Moravy, ale především jeho příslušníci díky důvěře a přízni habsburských císařů pravidelně zastávali ty nejprestižnější úřady. Tradici kontinuální dvorské služby založil již ve druhé polovině 16. století diplomat a pozdější nejvyšší hofmistr císaře Maxmiliána II., Adam z Dietrichsteina (1527-1590). Ani jeho syn, politik, diplomat a kardinál František (1570-1636), nikdy neměl ke dvoru daleko, což dokládá i jeho povýšení do stavu říšských knížat. Na vrcholu přízně a moci se rodina ocitla za knížete Maxmiliána II. z Dietrichsteina (1596-1655), nejvyššího hofmistra

---

⁴¹ TAMTÉŽ.

císařovny Eleonory Gonzagové a později i císaře Ferdinanda II., a Maxmiliánova syna Ferdinanda (1636-1698), jehož kariéra se ubírala velmi podobnou cestou. Otec hlavního hrdiny této práce se již na počátku 60. let 17. století ucházel o diplomatický post na madridském královském dvoře, avšak neuspěl (císařským vyslancem ve Španělsku byl jmenován jeho švagr, hrabě František Eusebius z Pöttingu). Poté obrátil svoji pozornost k zemským úřadům Markrabství moravského, podařilo se mu získat funkci nejvyššího moravského zemského komorníka, a v roce 1664 dokonce úřad moravského zemského hejtmana. Po letech strávených v zemských funkcích se mu navzdory obavám z neúspěchu nakonec podařilo uchytit se u dvora. Roku 1666 byl jmenován nejvyšším hofmistrem mladičké císařovny Markéty Terezie Španělské, poté se v roce 1673 stal nejvyšším hofmistrem druhé manželky Leopolda I., Klaudie Felicitas Tyrolské, a konečně roku 1683 přijal funkci nejvyššího hofmistra císaře.⁴²

Jedinečnosti rodu si povšimli již vzdělanci první půle 18. století. Především Carl Gustav Heraeus ve svém pojednání *Gedichte und Lateinische Inschriften* a také Julius Bernard von Rohr ve spisu *Einleitung zur Zeremoniel-Wissenschaft der Grossen Herren* označovali Dietrichsteiny za zářný příklad pro ostatní urozené rodiny. Právě von Rohr, který se domníval, že se nejvyšší úřady v rodině dokonce dědily, položil základ mýtu rodu Dietrichsteinů jakožto nejspolehlivějších příznivců habsburské politiky a služebníků císařů. Věrná služba habsburskému domu se tak stala jedním z pilířů rodové identity i závazkem, jehož měli dbát všichni členové rodiny.⁴³ Jak dodává Rostislav Smíšek: „*Aby uspokojili své ambice a vytčený cíl, chtě nechtě se neustále znovu a znovu museli ucházet o vysoké dvorské úřady. Jen tak mohli naplnit odkaz předků. Kdyby se postavili rodinné tradici, v očích raněnovověké společnosti by ztratili na vážnosti a pošpinili by odkaz předků, kterému byli vázáni.*“ Význam slavných předků byl podle Smíška pro sebeidentifikaci jedince nepopiratelný, neboť „*Paměť na významné předky posilovala dědičnou posloupnost dvorské kariéry knížecího rodu. Ve vztahu k budoucnosti ustanovili jakýsi rámcový program pro plánování životních kroků dalších příslušníků rodu.*“ Urozené rodiny tak podle něj v podstatě neměly jinou možnost, než v odkazu předků pokračovat: „*Pro rody, které dlouhodobě pobývaly v bezprostřední blízkosti vladaře, neexistovalo žádné jiné východisko než navázat na rodinnou tradici a získat pevné místo v blízkosti panovníka.*“⁴⁴

⁴² R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 77-96.

⁴³ TAMTÉŽ a také Julius Bernhard VON ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der Großen Herren*, Berlin 1729, s. 238.

⁴⁴ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 88, 89, 90. Srov. např.: TÝŽ, *Služba a paměť*; dále srov.: Petr MAŤA, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce (= Opera Historica 6)*, České Budějovice 1998, s. 513-552; Zdeněk VYBÍRAL, *Autorita a moc v paměti urozených*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha

Po úmrtí knížete Ferdinanda však podle von Rohra začala sláva rodu poněkud pomasínat. Jeho nevlastní bratr Filip Zikmund (1651-1716) dosáhl „pouze“ na post nejvyššího štolmistra císaře Leopolda I., tutéž funkci zastával u dvora Josefa I. nejstarší syn knížete Ferdinanda Leopold Ignác (1660-1708), který však předčasně zemřel. Leopoldův mladší bratr, kterému je věnována tato práce, nikdy u dvora nepůsobil, třebaže byl kníže Ferdinand skálopevně přesvědčen, že jeho potomci budou pokračovat ve stopách svých slavných předků, a nepochyboval o tom, že skvělý původ jeho rodiny sám o sobě zaručuje osobní kvality i nepopíratelné nároky na získání těch nejvyšších poct a úřadů. Dostát odkazu předků se znovu podařilo až synovi Waltera Xavera, Karlu Maxmiliánovi (1702-1784), který získal funkci císařského komorníka, nejvyššího maršálka a nejvyššího hofmistra, a navíc obdržel Řád zlatého rouna.⁴⁵

U hlavního hrdiny této disertační práce můžeme nalézt všechny výše zmiňované atributy (či spíše důvody nezájmu historiků) – byl jedním z mladších synů, který byl původně předurčený k duchovní dráze a který na budování skvělé kariéry rezignoval. Je jím hrabě a později kníže Walter Xaver z Dietrichsteina (1664-1738), jeden nepříliš známý příslušník vysoké moravské aristokracie doby vrcholného baroka, který, ačkoli patřil k jednomu z nejvýznamnějších rodů zemí Koruny české, dosud nevzbudil takovou pozornost historiků, jakou by si býval zasloužil. Walter Xaver, čtvrtý kníže z mikulovské linie rodu Dietrichsteinů, se tak dosud dočkal pouze několika drobných až okrajových zmínek, které se navíc ne vždy zakládají na pravdě. Některým z těchto polopravd zřejmě dalo základ pojednání z pera Mathiase Marii Feyfara *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg. Eine geschichtliche Studie* z roku 1879, v němž autor bohužel konkrétně necitoval použité zdroje.⁴⁶ Waltera Xavera si dále ve své disertaci z roku 1976 nazvané *Dietrichsteinové v 18. století. Studie o pozdně feudálním panství v době krize robotně nevolnického systému* povšiml Jiří Kroupa.⁴⁷ Některé momenty jeho kavalírské cesty přiblížil v monografii *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a*

2007, s. 119-133 a Pavel MAREK, *Úloha rodové paměti v životě prvních lobkovických knížat*, in: TAMTÉŽ, s. 134-156.

⁴⁵ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 77-96. Srov. poznámky o významu možnosti každodenního přístupu k císaři, které se dostávalo nejvyššímu hofmistrovovi, v tomto případě údajně nejinformovanějšímu muži své doby, knížeti Ferdinandovi: A. PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre*, s. 161-170 a S. SIENELL, s. 180-182.

⁴⁶ Mathias Maria FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg. Eine geschichtliche Studie*, Wien 1879, s. 286-292.

⁴⁷ Jiří KROUPA, *Dietrichsteinové v 18. století. Studie o pozdně feudálním panství v době krize robotně nevolnického systému*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 1976.

rakouské šlechty (1620-1750) Jiří Kubeš⁴⁸ a Petra Vokáčová ve své disertaci *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka* upozornila na určité aspekty jeho života, především na peripetie kolem udělení Řádu zlatého rouna.⁴⁹ Dietrichsteinova „nevýrazná“ osobnost posloužila jako vhodný kontrast ke známějším a úspěšnějším členům tohoto rodu Rostislavu Smíškovi, který mu ve své práci *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* věnoval několik poznámek.⁵⁰ Totéž platí o díle Petra Matějíčka *Svět české aristokracie 1500-1700*⁵¹ či o monografii Ivo Cermana *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*⁵² a o dalších, kdo si existence Waltera Xavera povšimli, ale příliš je nezaujal.⁵³ Důvodem tohoto nezájmu je nepochybně fakt, že Walter Xaver nikdy nezískal vyšší dvorskou funkci – působil „pouze“ v zemských úřadech Markrabství moravského.

Co tedy o Walteru Xaverovi z Dietrichsteina víme z literatury? Narodil se roku 1664 jako třetí syn knížete Ferdinanda Josefa z Dietrichsteina a hraběnky Marie Alžběty, rozené z Eggenbergu. Jako jeden z mladších synů byl předurčen, jak bylo v této době obvyklé, k církevní dráze. Nejdříve pobýval v jezuitském konviktu sv. Bartoloměje v Praze, poté studoval na filozofické fakultě na univerzitě ve Vídni a v letech 1683-1688 podnikl kavalírskou cestu. Církevní kariéra Waltera Xavera byla v této době téměř hotovou věcí, otec mu už dokonce zajistil dva kanonikáty a jednal o propůjčení dalších.

---

⁴⁸ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, výběrově s. 56-58, 76, 106, 111, 135, 185, 190, 214-215, 237-238, 242-243, 248-249.

⁴⁹ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr*, zde především s. 305-308 a 402-403 (na mnoha dalších místech je Walter Xaver zmíněn jako adresát korespondence své sestry Erdmundy Terezie Marie, provdané kněžny z Lichtensteina, či svého příbuzného, hraběte Filipa Zikmunda z Dietrichsteina).

⁵⁰ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, k Walteru Xaverovi viz poznámky na s. 85-86, 253 a 538 a dále TÝŽ, *Mikulov Waltera Xavera z Ditrichštejna*, *Dějiny a současnost* 38, č. 7, 2016, s. 30-31.

⁵¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 519, 795, 855 a 884.

⁵² Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 79 a 95.

⁵³ Výsledky rozboru Dietrichsteinových ostatků shrnuli Eva DROZDOVÁ – Hynek BERAN, *Identifikace kosterních pozůstatků knížete Waltera Xavera Dietrichsteina*, in: *Ve službách archeologie. 4. Sborník k 75. narozeninám Prof. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc, Brno 2003*, s. 241-247. Walter Xaver je také heslovitě uveden např. i v některých encyklopediích: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, s. 877 či Johann Gottfried GRUBER (Hg.), *Allgemeine encyclopädie der wissenschaften und künste, erste Section (A-G)*, 25. Theil, Leipzig 1834, s. 161-162. Osobnosti Waltera Xavera se okrajově dotýkají i některé studentské práce, např.: Michal KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost v 17. – 19. století*, diplomová práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007, zde s. s. 23-24, 40, 44, 47-48 či Eva OHNŮTKOVÁ, *Umělecký mecenáš Dietrichsteinů na hranickém a lipnickém panství v 18. století*, diplomová práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2014, zde především s. 21-24 (bohužel velká část z toho, co autorka uvádí o Dietrichsteinově osobnosti a životě, se vzhledem ke zdrojům, z nichž čerpala, nezakládá na pravdě). K Walteru Xaverovi nejnověji: Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata. Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina ve 20. letech 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 30/1, 2015, s. 171-195 a TÁŽ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě (1683-1688) a jeho boj proti předurčené budoucnosti*, *Theatrum historiae* 20, 2017, s. 125-158. Další odkazy na literaturu, která Waltera Xavera z Dietrichsteina zmiňuje, budou uvedeny v následujících kapitolách.

Mladý aristokrat se však s přáním rodičů, aby se stal církevním hodnostářem, nikdy neztotožnil. Po dovršení svého vzdělávání se proto vzdal kanonikátů, které mu byly přislíbeny, a nadále žil světským životem. Dvakrát se oženil: jeho první manželka Zuzana Kateřina Liborie Morkovská ze Zástřizl ovšem brzy zemřela; potomků, včetně pozdějšího dědice Karla Maxmiliána, se dočkal až z druhého svazku s hraběnkou Karlou Maxmiliánou Pruskovskou. V roce 1708 zemřel bez mužského potomka jeho starší bratr Leopold Ignác a Walter Xaver se tak stal dědicem knížecího titulu i velké části rodového majetku. Pro budování kariéry měl tedy naprosto ideální podmínky, avšak on na boj o vysoké úřady rezignoval a spokojil se s působením ve správě Markrabství moravského. Z veřejného života se tedy úplně nestáhl (v roce 1731 dokonce získal ceněný Řád zlatého rouna), avšak svůj potenciál ve srovnání se slavnými členy dietrichsteinského domu plně nevyužil. Zemřel ve věku 74 let a byl pochován v mikulovské rodové hrobce.

I. 2. Hlavní badatelské otázky, metodologie a struktura práce

Už samotné představení Dietrichsteinovy osobnosti s sebou nese řadu otázek a nejasností. Na základě studia pramenů vztahujících se především k jeho dětství a mládí, výchově a vzdělávání, ale i k dalším důležitým obdobím či událostem jeho života, by proto mělo být objasněno následující:

- Kdy a z jakých důvodů se Walter Xaver rozhodl opustit církevní dráhu a jak na tuto zprávu reagovalo jeho okolí, zejména jeho nejbližší rodina – vyšli mu jeho blízcí (především otec Ferdinand) vstříc, nebo mu do cesty kladli překážky?
- Čím byla způsobena jeho pasivita v budování kariéry – opravdu se po opuštění řad duchovních nesnažil získat nějaký vyšší úřad, nebo o nějaký významný post usiloval, ale jeho snahy vyzněly naprázdno?
- Nebo byl oním limitujícím faktorem pouhý fakt, že se narodil jako jeden z mladších synů?
- Je možné, že ho až příliš formovala výchova, která byla dlouhou dobu zaměřena duchovně, ale poté do ní začaly čím dál více pronikat světské motivy?
- Mohla být nechuť Waltera Xavera více se zapojit do dění způsobena i jeho nepříliš dobrým zdravotním stavem?
- Jak se on sám vyrovnával s tlakem způsobeným očekáváním, které zcela automaticky plynulo z postavení jeho rodiny, a s nadějemi, které do něj vkládali jeho rodiče, příbuzní i známí?

Všechny tyto otázky v podstatě směřují k potvrzení či naopak vyvrácení teze, že (velmi zjednodušeně řečeno) úspěšné budování kariéry ambiciózními aristokraty doby vrcholného baroka, ať už se jednalo o kariéru u dvora, ve vysokých zemských úřadech, v církvi či v armádě, bylo s životy těchto urozenců naprosto neodmyslitelně spjato a že ten, kdo by se tomuto diktátu nepodřídil a na hromadění úřadů, poct, vyznamenání a statků rezignoval, by v očích urozené společnosti i vlastní rodiny ztratil čest a uznání. Právě tyto ukazatele společenského postavení urozeného jedince byly například podle Petra Matějíčka či dalších podobně smýšlejících badatelů, z nichž vycházel on sám (jmenujme kupříkladu Pierra Bourdieu a jeho teorii habitů a ekonomie sociálních vztahů),⁵⁴ pro příslušníka té nejvyšší společenské vrstvy jedny z nejdůležitějších hodnot, nebyly-li to hodnoty zcela nejdůležitější.

Tím se dostáváme k původním premisám, které na výše položené otázky navazují. Následující citace demonstrují výše nastíněné pojetí cti, uznání, sepětí jedince s mnoha generacemi jeho předků, povinnost té nejlepší reprezentace rodového jména a přibližují i fakt, na který upozornil například Mark Hengerer,⁵⁵ a sice přitažlivost císařského dvora.

Kupříkladu Petr Matějíček míní, že raněnovověká aristokracie termín „[...] čest [...] odvozovala nikoliv od svědomí, vnitřních hodnot a subjektivních pocitů, nýbrž naopak od vnějšího uznání [...] ze strany šlechtické veřejnosti.“⁵⁶ Ona čest (jinak také poctivost, die Ehre, honor, honneur) přitom podle něj urozencům splývala s pojmy „*respekt, reputace, úcta, vážnost, prestiž, autorita, dobrá pověst a dobré jméno.*“⁵⁷ Dále se domnívá, že „*Uvažování v kategoriích sepětí předků, současníků a potomků, následováníhodných příkladů, mezigeneračních investic a zisků nebo opatrovnictví (nikoliv vlastnictví) zdrojů rodové prestiže bylo hnacím motorem řady společenských strategií [...]. Takovéto chápání vlastního údělu vyvolávalo intenzivní pocit zodpovědnosti za prospěch celku a aktivovalo imperativ, který vybízel jedince, aby své jednání směřoval ad maiorem domus gloriam – k větší slávě rodu. Tato představa měla ovšem také nesporný disciplinační efekt. Odtud vyplývala pro individuální strategie aktérů z řad vysoké šlechty řada tvrdých omezení. Úsilí o udržení sociálního postavení bylo kolektivním úkolem, který mohl být úspěšně uskutečňován jen za cenu skupinového nasazení a soustředění sil ke společnému cíli.*“⁵⁸

---

⁵⁴ Petr Matějíček ovšem Bourdieovy teze poněkud přetváří a navrhuje pracovat s pojmem kapitál, který (pro raněnovověkou aristokracii) nabývá následujících forem: kapitál titulární, ekonomický, kariérní a vztahový. P. MAŤEJČEK, *Svět české aristokracie*, zde s. 18-19. Srov.: Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 27-28, 37-40, 81-86, 96-101 atd.

⁵⁵ M. HENGERER, *Kaiserhof und Adel*.

⁵⁶ P. MAŤEJČEK, *Svět české aristokracie*, zde viz kap. Čest jako kód, konkrétně s. 23.

⁵⁷ TAMTÉŽ.

⁵⁸ P. MAŤEJČEK, *Svět české aristokracie*, kap. Odpovědnost překračující generace, s. 698. Srov.: TÝŽ, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof*, zde s. 218-219.

V podobném smyslu se vyjádřil i Ivo Cerman, který zdůraznil, že „[...] novověká šlechta navazuje na římskou nobilitu a zdědila po ní i étos státních služebníků. Státu bylo možno sloužit mečem ve vojsku i perem v civilní službě. Služba v těchto vysokých pozicích nebyla potupou, nýbrž poctou – dignitas.“⁵⁹ Rostislav Smíšek upozornil na vzrůstající význam císařského dvora v očích urozené společnosti, neboť „[...] od druhé třetiny 17. století začali šlechtici z českých i rakouských zemí pohlížet na službu císaři jako na nejzářnější příklad naplnění ideálu šlechtické kariéry.“⁶⁰ Smíšek se domnívá, že „Právě ve službě císaři a pobytu v jeho nejbližším okolí potvrzovali [aristokraté] vlastní výsadní postavení rodu v rámci stavovské společnosti podunajské monarchie.“⁶¹ Zdůrazňuje také skutečnost, že „I samotní šlechtici jednotlivých zemí podunajské monarchie začali vnímat službu panovníkovi jako nejvyšší možnou společenskou metu, jako nejzářnější příklad naplnění šlechtické kariéry. Tu velmoži druhé poloviny 17. a první půle 18. věku vyvyšovali nad činností v zemských stavovských institucích, diplomatických poselstvech, vojsku, a dokonce i v ústředních správních orgánech monarchie.“⁶²

Už z letmého představení osudů Waltera Xavera z Dietrichsteina je ale patrné, že jeho jednání a životní cesta tomuto modelu chápání vlastního údělu a povinností vůči slavným předkům příliš neodpovídají. Spíše se zdá, že jeho příklad výše zmíněné teorie (minimálně tu o nemožnosti individuálních strategií u představitelů vysoké aristokracie, ale také tu o rozhodující úloze jakéhosi „rodově podmíněného imperativu“ a tlaku na dostižení či předstižení svých úspěšných předků) dokonce vyvrací. To, nakolik jsou tyto domněnky relevantní, se pokusí objasnit tato disertační práce.

Zvolená metodologie zde již byla částečně nastíněna, proto nyní pouze shrňme, že předložený text neupřednostňuje jediný historický přístup, ale kombinuje hned několik pohledů. Jedná se (nikoliv nutně v tomto pořadí) o kulturní dějiny, dějiny každodennosti, dějiny mentalit, historickou antropologii, mikrohistorii a sociální dějiny. Tomu odpovídají i zvolené metody práce (analýza, sonda, komparace, indukce a dedukce, rozbor textu, hypotéza a podobně; ke slovu ovšem přijdou ovšem také stále oblíbenější *Patientengeschichte*). Výzkum je založen, jak je zřejmé, výhradně na písemných pramenech (především se jedná o ego-dokumenty, tedy o prameny osobní povahy). Ty se však v některých případech dochovaly značně torzovitě, případně jsou velmi špatně čitelné – mnoho informací je proto nutné hledat spíše mezi řádky. I přesto, že se prameny často velmi urputně brání vydat informace, považuje

---

⁵⁹ I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, zde kap. Mezi mýtem a kritikou, s. 30.

⁶⁰ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 63.

⁶¹ TAMTÉŽ, s. 69.

⁶² TAMTÉŽ, s. 76. Srov.: Rostislav SMÍŠEK, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120.

je autorka textu – možná poněkud neortodoxně – za svůj hlavní zdroj, a snaží se k nim proto přistupovat nikoliv s „předem nasazenými brýlemi“ zvoleného žánru, ale pokud možno nezaujatě (je-li to ovšem v historické vědě vůbec možné).

Vzhledem k menšímu zájmu badatelské veřejnosti o životní strategie mladších synů, aristokratů původně předurčených k duchovní dráze a těch, kdo na budování skvělé kariéry z nějakého důvodu rezignovali, není cílem této práce vyslovit obecně platné závěry a pokoušet se o jakousi syntézu či generalizaci. Autorčiným záměrem je spíše na příkladu jedné mimořádně zajímavé osobnosti přispět do diskuze o dosud méně přitažlivém tématu urozců, které bychom pod vlivem optiky, již nastínily výše uvedené citace, mohli považovat za „neúspěšné“, a naznačit další cesty, jimiž by se mohlo ubírat bádání o aristokracii raného novověku.

Příběh Waltera Xavera z Dietrichsteina je geograficky zasazen do oblastí střední, západní a jižní Evropy, konkrétně především do českých zemí (zde probíhalo jeho prvotní vzdělávání a pobýval tu po většinu svého života), ale také do Říše, Nizozemí, Anglie, Francie a Itálie, neboť tam všude jej zavedla kavalířská cesta. Vzhledem k tomu, že se nejedná o životopis, byla detailně prozkoumána pouze některá období či události jeho života, které se vztahují k výše položeným otázkám. Pro objasnění dříve nastíněných nejasností, jež se dotýkají nikoli pouze Waltera Xavera, ale také jeho okolí (rodičů, předků, příbuzných a známých), byla zvolena kombinace postupu diachronního a synchronního, přičemž diachronní postup převažuje. Studovány byly především prameny od zhruba 70. let 17. století do 30. let století 18., které hovoří o jeho výchově a vzdělávání v období dětství a mládí, o snahách jeho otce prosadit syna ve vysokých duchovních kruzích a zajistit mu odrazový můstek při budování kariéry duchovního, o Dietrichsteinově zdravotním stavu i o dalších rozhodujících momentech jeho života. Původně zvažovaný název disertace (*Walter Xaver z Dietrichsteina (1664-1738). Střet duchovních a světských motivů v životě barokního aristokrata*) byl vzhledem k zjištěným poznatkům pozměněn na vhodnější a více vypovídající *Walter Xaver z Dietrichsteina (1664-1738). Aristokrat, který nechtěl být duchovním*. Práce je, pomineme-li úvod a závěr, rozdělena na pět hlavních kapitol, které se dále dělí na podkapitoly, přičemž jejich struktura není nepodobná struktuře odborné studie, a to z důvodu větší přehlednosti i proto, že se dotýkají různorodých témat, která bylo vhodné detailněji představit.⁶³

V druhé kapitole *Dětství, mládí a výchova barokního kavalíra* se podrobněji seznámíme s hlavním hrdinou, jeho dětstvím a ranou výchovou, k níž se dochovalo (na rozdíl od řady jiných

---

⁶³ Vzhledem k tomu se autorka někdy i přes veškerou snahu nevyhnula jistému „naddimenzování“ poznámkového aparátu a bohužel ani opakování některých faktů; laskavému čtenáři se proto tímto předem omlouvá.

urozenců) poměrně hodně pramenů. Především ale bude podrobně představen jeho studijní program, který v letech 1677-1679 absolvoval v pražském jezuitském konviktu u sv. Bartoloměje, i otcova snaha začlenit syna do pražské urozené společnosti. Opomenuty nebudou ani Dietrichsteinovy první nesmělé pokusy naznačit, že duchovní dráha, kterou mu rodiče vybrali, pro něj nebude ideální.

Ve třetí kapitole nazvané *Kanonikáty pro Waltera Xavera aneb ve stopách slavného předka* se, jak už název napovídá, pozornost zaměří na snahu knížete Ferdinanda nalézt synovi do budoucna zajištění v podobě kanonikátů. Tyto prebendy měly představovat odrazový můstek na cestě za skvělou církevní kariérou, na jejímž konci se měl skvít ideálně kardinálský či alespoň (arci)biskupský klobouk. Představen bude svět raněnovověkých kapitul a především pak formality, které bylo nutné podstoupit pro získání kanovníckého úřadu, i tvrdé zákulisní boje, jež vypukly o každé uvolněné místo.

Nejrozsáhlejší čtvrtá kapitola *Kavalírská cesta Waltera Xavera v letech 1683-1688 – formování barokního kavalíra* tvoří jádro celé disertační práce. Čtenáře podrobně provede kavalírskou cestou Waltera Xavera z Dietrichsteina, která ho zavedla do Nizozemí, Anglie, Francie a Itálie. Přiblížena bude náplň jeho studií i to, proč a jakým způsobem byl původní vzdělávací plán pozměněn. Cesta po zemích pro Dietrichsteina znamenala zásadní a zlomové období v jeho životě – právě tehdy totiž vygradoval jeho odpor k předurčení k duchovnímu stavu. Tuto výpravu lze proto v případě Waltera Xavera chápat nejenom jako cestu k dospělosti a za vzděláním, ale také jako proces vymaňování se z řad duchovních. Sledováno bude nejenom mladíkovo sebeuvědomování a zrání, ale také reakce jeho okolí: hofmistra, rodičů i známých.

Pátá část práce nazvaná *Zdravotní stav Waltera Xavera z Dietrichsteina od dětství až do zralého věku – jedna z příčin jeho pasivity?* se podrobněji zaměří na jeden z důležitých faktorů v Dietrichsteinově životě, a sice na jeho zdravotní stav. Právě jeho nevalné zdraví totiž mohlo představovat jeden ze zásadních důvodů, proč se vzdal budování kariéry a pobytu u císařského dvora. Optikou v současnosti oblíbené metody *Patientengeschichte* tak budou sledovány proměny jeho zdravotního stavu v průběhu celého života, péče, která mu byla věnována, léčba, již podstupoval ke zmírnění svých obtíží, i možné důsledky plynoucí z jeho handicapu.

V poslední závěrečné šesté kapitole s názvem *Další osudy Waltera Xavera z Dietrichsteina*, bude stručně představeno už jen několik zásadních momentů Dietrichsteinova života (první sňatek, zdědění knížecího titulu i části rodového majetku po smrti jeho staršího bratra, získání Řádu zlatého rouna a podobně), které se dotýkají hlavní otázky, jež se prolíná celou prací: Proč se tedy Walter Xaver tak jako jeho slavní předci nepokusil více se prosadit a vybudovat si skvělou kariéru ve vysokých dvorských či zemských úřadech?

I. 3. Charakteristika využitých pramenů

Prameny využitě pro výzkum jsou uchovávány především v Rodinném archivu Dietrichsteinů, který je uložen v Moravském zemském archivu v Brně,⁶⁴ a je jich takové množství, že by z nich bylo možné alespoň částečně zmapovat téměř celý život tohoto barokního aristokrata (to ovšem není cílem této práce).⁶⁵ Vcelku překvapivě se doklady o jeho životě a činnosti (ať už z ruky samotného Dietrichsteina, nebo zprostředkované zprávy o něm) nacházejí i v různých částech Rakouského státního archivu (Österreichisches Staatsarchiv). V Allgemeines Verwaltungsarchiv,⁶⁶ v neobyčejně rozsáhlém rodinném archivu Harrachů, se jedná především o korespondenci Waltera Xavera s Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu a dále o korespondenci knížete Ferdinanda z Dietrichsteina, v níž svého syna občas zmiňuje. V Haus-, Hof- und Staatsarchiv⁶⁷ se jedná o různé drobnější zprávy spojené s Walterem Xaverem a o dokumentaci k jednáním o expektancích na říšské statky, několik dokladů bylo nalezeno i ve Finanz- und Hofkammerarchiv⁶⁸ v knihách dvorské pokladny.

Výzkum je vystavěn na studiu různorodých typů pramenů. Především se však jedná o korespondenci (zejména osobní, ale i úřední povahy), přičemž dopis je v souladu s Eliasovou civilizační teorií i s přihlédnutím k Bourdieuvu konceptu habitu chápán nejenom jako nositel informace, ale také jako prostředek symbolické komunikace a pramen pro dějiny myšlení, sociální dějiny či dějiny každodennosti.⁶⁹ To, že *ars dictandi*, tedy umění, kterak psát dopis, nebylo v raném novověku bráno na lehkou váhu, dosvědčuje řada příruček a vzorníků různých typů dopisů (tzv. *Briefstellery*). Jejich obliba vzrostla především ve druhé polovině 17. století (jmenujme *Le Secrétaire de la Cour* od Jeana Pugeta de La Serre z roku 1623, *Curiöse Gedanken von deutschen Brieffen* z roku 1691 z pera Christiana Weiseho, *Allzeitfertige Briefsteller* z roku 1692 sepsaný Augustem Bohsem či *Anweisung zu teutschen Briefen* z roku 1695 od Benjaminu Neukircha). Právě tehdy se také ustálilo pětibodové schéma dopisu (pozdrav – *salutatio*, vyjádření přízně a úvodní slovo – *captatio benevolentiae/exordium*,

⁶⁴ Dále jen MZA Brno, RA Dietrichstein (z MZA Brno byly dále využity i Stavovské rukopisy).

⁶⁵ Některé prameny tak musely zůstat opominuty – například část (jistě zajímavé) korespondence Waltera Xavera s jeho přáteli, příbuznými a známými uložená v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2007, sign. 925, kart. 512.

⁶⁶ Dále jen ÖStA Wien, AVA (zde Familienarchiv Harrach – FA Harrach).

⁶⁷ Dále jen ÖStA Wien, HHStA (zde Reichshofrat: Grat Feud Expektanzen, Reichskanzlei: Geistliche Wahlakten a Kleinere Reichstände).

⁶⁸ Dále jen ÖStA Wien, FHKA (zde Hofzählamtsbücher – HZAB).

⁶⁹ Vzpomeňme například tezi o „zdvorštění válečníků“ – podle Eliase byla právě v raném novověku dovršena snaha vyšších vrstev společnosti o vymezení se vůči vrstvám nižším, což s sebou neslo utlumení pudů a afektů. Ideálního dvořana, jak jej popsal ve svém spisu z příznačným názvem *Dvořan* Balthasar Castiglione, tak charakterizovalo dokonalé sebeovládání, ovšem s důrazem na rodovou hrdost a čest, i jasné a kritické uvažování, galantní vystupování a uhlazené způsoby. Norbert ELIAS, *O procesu civilizace II. Sociogenetické a psychogenetické studie. Proměny společnosti. Nástin teorie civilizace*, Praha 2007, s. 237-313, zde především s. 261-272 a P. BOURDIEU, *Teorie jednání*, s. 27-28, 37-40, 81-86, 96-101 atd.

vlastní sdělení – *narratio*, případná prosba – *petitio* a závěrečné poděkování a pozdrav – *conclusio*), případně zjednodušené (a později častěji používané) schéma tříčlenné (tedy tzv. *Chria* = *salutatio narratio, conclusio*). Dopisy využitě v této práci vznikly v prostředí urozených vzdělanců, proto je jim vlastní tzv. „vysoký dvorský styl“, který se v době vrcholného baroka vyznačoval bohatým výrazivem, zdobnými adjektivy, překvapivými řečnickými obraty, módními frázemi, citáty, nadsázkou, metaforami a také leckdy přebujelou větnou stavbou.⁷⁰

Kromě dopisů byly využity také instrukce (především instrukce k výchově), účetní dokumentace, smlouvy svatební, kupní i jiné, testamety, inventáře, různé soupisy, výpisy či opisy, jmenovací listiny a dekrety atd. Stranou zájmu nezůstaly ani koncepty, jimiž je občas proložena originální korespondence i jiné typy pramenů; třebaže se jejich úprava často pohybuje na samé hranici čitelnosti, bývá jejich vypovídací hodnota neobyčejně vysoká, protože leckdy nahrazují chybějící dokumenty.

Studované prameny jsou až několik drobných výjimek psány v cizích jazycích: nejčastěji v němčině, ale také ve francouzštině, italštině a latině. V době vrcholícího baroka se u těch nejvyšších vrstev společnosti pochopitelně nejednalo o nic neobvyklého. I když se oblíba jednotlivých jazyků s časem proměňovala, byla mnohojazyčnost poměrně běžnou záležitostí, neboť aristokrata odlišovala od nižších vrstev a usnadňovala mu výkon vysokých úřednických a diplomatických funkcí. Požadavek na znalost hned několika řečí se promítl, jak dále uvidíme, do výchovy a vzdělávání urozených. Němčina, přestože byla považována za jazyk poněkud hrubý a nelibozvučný, bývala v běžném písemném styku v rámci monarchie ve studovaném období užívána nejčastěji. Do projevu ovšem často bývala zařazena i slova neněmecká, či docházelo k volnému přecházení z jednoho jazyka do druhého (tzv. *Codeswitching*), jak je ostatně patrné i v prostudovaných pramenech.⁷¹

---

⁷⁰ K tomuto tématu více Carmen FURGER, *Briefsteller. Das Medium „Brieff“ im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien 2010; Beatrix BASTL, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*. Ein exemplarischer Handbuch, München – Oldenbourg – Wien 2004, s. 801-812; Pavel MAREK, (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005, zde s. 25-27 a Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Aristokratická korespondence doby vrcholného baroka – její specifika, problémy a možnosti výzkumu*, in: Ladislav Nekvapil (ed.), *Kultura psaní v dějinách*, Pardubice 2016, s. 162-182.

⁷¹ K sociálním dějinám jazyka viz práci Peter BURKE, *Jazyky a společenství v raně novověké Evropě*, Praha 2011, s. 7-9 a 29-40. Dále viz: Walter-Michael WUZELLA, *Untersuchungen zur Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch am Wiener Kaiserhof zwischen 1658 und 1780*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, (= Opera historica 10), České Budějovice 2003, s. 415-438, zde např. s. 433-434. Friedrich Carl VON MOSER, *Abhandlung von den Europäischen Hof- und Staats-Sprachen*, Frankfurt am Main 1750; Julius Bernhard VON ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der Privat-Personen...*, Berlin 1728, ke konverzaci a vedení rozhovoru s. 278-321, o psaní a přijímání dopisů s. 321-342; Norbert ELIAS,

I. 4. Ediční poznámka

V textu se pro oživení i dokreslení popisované události objevuje nemalé množství citací z pramenů. Ty jsou psány, jak bylo výše řečeno, téměř výhradně v cizích jazycích, proto je v hlavním textu uveden český překlad a citace v originálním jazyce je umístěna do poznámky. Česká vědecká veřejnost se k otázce přepisu historických dokumentů staví poněkud nejednoznačně a obě varianty, tedy transliterace na jedné straně či naopak transkripce na straně druhé, mají své příznivce i odpůrce. V posledních letech lze, jistě pod vlivem především německé a rakouské historiografie, pozorovat příklon k určité modernizaci i zjednodušení editovaných textů: rozepisují se zkratky, doplňují se interpunkce a opravují se drobné odlišnosti od dnešního jazyka. Autorka disertace si je vědoma, že ani jeden způsob není ideální – zmodernizovaný text znemožňuje práci jazykovědcům a důsledně transliterovaný záznam zase dnešního čtenáře odrazuje. S přihlédnutím k pravidlům Archivschule Marburg rozšířeným v soudobé německé a rakouské historiografii proto byla v případě této práce zvolena jakási střední cesta.⁷²

Pro dokumenty ve francouzštině, italštině a latině se ve zkoumané době používalo humanistické písmo; německé texty byly psány novogotickou kurzívou a běžně obsahovaly slova převzatá z jiných jazyků (především z latiny, ale i z italštiny, španělštiny nebo francouzštiny, vyskytují se i slova s cizím základem a německou koncovkou), která jsou v originále většinou odlišena humanistickým písmem. V citacích ale tyto odlišnosti nejsou respektovány – všechny jsou psány kurzivně. V textech se často objevují i zkratky, na které většinou upozorňuje dvojtečka, čárka či vodorovná čára nad zkrácenou částí slova. Zkratky jsou v citacích rozepsány; v hranatých závorkách jsou dále uvedeny editorské poznámky, doplňky nebo vysvětlivky či upozornění na nejisté čtení [?] či na chybný údaj [!]. Psaní arabských či římských číslic bylo zachováno, stejně tak případné tečky za číslicí; vysoká čísla uvedená ve zlomku byla rozepsána (10 000 místo *m/10*). Rozepisovány byly i zkratky měn (*zlatý, tolar,*

O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie. I. Proměny chování světských horních vrstev na západě, Praha 2006, zde především s. 74-78 a dále TÝŽ, *O procesu civilizace II.*, s. 297-313 (zde 309-310).

⁷² Archivschule Marburg, *Grundsätze für die Textbearbeitung im Fachbereich Historische Hilfswissenschaften* (Stand: 13. 1. 2005), viz: <http://www.archivschule.de/content/409.html> [5. 3. 2015]. Tato pravidla využili např. i Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Svazek 1, Wien – Köln – Weimar 2010. Zohledněny byly i závěry v publikacích: Jakob WÜHRER – Martin SCHEUTZ, *Zu Diensten Ihrer Majestät. Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof*, Wien – München 2011, zde s. 263-307 a 317-322; Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002, pro německy psané dokumenty s. 61-62; Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526-1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie. Díl I. Písemnosti z let 1526-1535*, Praha 2010, k obecným pravidlům s. 9-53 (zde především s. 35-42) apod.

krejcar apod.); vzhledem k tomu, že se v pramenech běžně objevují různé měny, nebyly sjednoceny, ale byly ponechány podle originálu.⁷³

Velká písmena jsou ve studovaných dokumentech použita značně nahodile, v editovaných úryvcích jsou proto důsledně psána pouze na začátku vět, u vlastních jmen a geografických názvů, oslovení a titulů, zdvořilostních frází či u výrazů jako je například *Gott, der Allmächtige* apod., v ostatních případech byla ponechána písmena malá. Některá příliš dlouhá souvětí byla čárkami, středníky či tečkami rozdělena do více jednotlivých vět. Místy nejednoznačné či nejednotné rozhraní slov bylo taktéž přiblíženo současnější podobě (tedy *hervorgeben* namísto *hervor geben*), stejně tak kolísání hlásek *u* a *v* a také *i* a *j* či *g* a *j* (nikoli *vnd*, ale *und*, nikoli *gsem*, ale *jsem* apod.). Ostatní nepřesnosti či zvláštnosti ale byly ponechány a odpovídají originálu – každý pisatel se vyznačoval svým charakteristickým stylem, proto by bylo respektování pouze jediného „správného“ úzu příliš násilné. Zachováno tak bylo například použití *y* nebo kolísání *s*, *ss*, *ß*, *ßß*, *sß* či *ßs* apod. Stejně tak byly ponechány i gramatické a stylistické chyby a odchylky od dnešní normy (např. *komen* místo *kommen* či *wider* namísto *wieder* apod.), které byly objasněny pouze v případech, kdy hrozí nesprávné porozumění významu daného slova či části textu.

---

⁷³ Převody měn mohly značně kolísat. Pro námi sledované období platí, že se jeden tolar rovnal zhruba jednomu a půl až dvěma zlatým. Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 21-28, především viz tabulku s převody na s. 22.

II. Dětství, mládí a výchova barokního kavalíra

Každodenní život raněnovověkých aristokratů, jejich dny všední i sváteční, přechodové rituály nebo třeba jejich zájmy a angažování se ve vědě jsou témata, která dnešní badatelé rozhodně nepřehlížejí; období dětství a raného dospívání potomků urozenců ovšem stále stojí ne sice zcela, ale přeci jen poněkud v pozadí jejich zájmu. Důvod je zřejmý: až na pár výjimek se k tomuto tématu nedochovalo příliš mnoho pramenů, a pokud se přesto zachovaly, jedná se zejména o prameny normativní povahy (především o obecné předpisy a instrukce pro studenty a jejich učitele či například o studijní řády různých vzdělávacích zařízení), případně o – řadou let jistě zkreslené – vzpomínky na vlastní dětství zachycené v pamětech dotyčných. Osobněji laděných záznamů (tedy například korespondenci přímo z pera malého aristokrata či listy vychovatelů, učitelů a příbuzných, které se k jeho výchově a vzdělávání vztahují) ovšem máme k dispozici jen nemnoho.

Neznamená to samozřejmě, že by obecně pojaté dějiny dětství nebyly vůbec zpracovány, avšak období raného novověku v tomto smyslu poněkud pokulhává za obdobím mladším (zde je jistě na místě zmínit řadu uznávaných prací Mileny Lenderové⁷⁴ a samozřejmě i tvorbu zahraniční, na prvním místě „objevitele“ dějin dětství Philippa Arièse a jeho *Dítě rodinný život za starého režimu*).⁷⁵ Z českých autorů, kteří se zabývají dětstvím, výchovou a vzděláváním mladých aristokratů pro období raného novověku, jmenujme Martina Holého,⁷⁶ pozornosti by neměly uniknout ani práce pojednávající (především) o jezuitském školství od

---

⁷⁴ Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha – Litomyšl 2006; Milena LENDEROVÁ, *Zrození dětství*, in: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C, 7, Pardubice 2002, s. 71-87; TÁŽ, *Jak se píše dějiny dětství - příklad francouzské a české historiografie*, in: Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Děti ve velkoměstech od středověku až na práh industriální doby. Stati a rozšířené příspěvky z 29. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 12. a 13. října 2010 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2012, s. 21-34; Milena LENDEROVÁ – Martina HALÍŘOVÁ – Tomáš JIRÁNEK (edd.), *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914-1918*, Praha – Litomyšl 2015 atd.

⁷⁵ Philippe ARIÈS, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris 1960.

⁷⁶ Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010; TÝŽ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011; TÝŽ, *Mezi tradicí a modernou. Výchova a vzdělávání dětí v zemích Koruny české na prahu novověku*, in: *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 38-43; TÝŽ, *Úloha pražských měst v procesu výchovy a vzdělávání nobility na prahu novověku*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Děti ve velkoměstech od středověku až na práh industriální doby. Stati a rozšířené příspěvky z 29. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 12. a 13. října 2010 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2012, s. 303-316; TÝŽ, *Podoby výchovy a vzdělávání šlechty v českých zemích na prahu novověku*, in: Jana Kohnová (ed.), *Multikulturalita v dějinách a v dějepise. XXII. letní škola historie. Sborník přednášek*, Praha 2009, s. 107-116 atd.

Kateřiny Bobkové-Valentové⁷⁷ či další, často souhrnně pojaté, monografie a sborníky.⁷⁸ Kapitulu o šlechtickém dětství či výchově většinou nalezneme i v publikacích zabývajících se každodenností raněnovověkých aristokratů, i když i zde bývá dávána přednost (opět z důvodu ne-dochování pramenů) spíše kavalírským cestám.⁷⁹

Záznamů k dětskému věku Waltera Xavera z Dietrichsteina, především k jeho gymnaziálním studiím, se ale naštěstí dochovalo hojné množství a jedná se o různorodé typy pramenů: o korespondenci, instrukce, účetní materiály, různé seznamy i drobné poznámky, vše ve formě originálů i konceptů (často v nepříliš dobrém fyzickém stavu). Základní otázky, které budou v této kapitole řešeny, jsou následující: Jak byl tedy Walter Xaver vychováván a vzděláván – promítly se do jeho výchovy a vzdělávání už nyní touhy rodičů mít z něj vysokého duchovního hodnostáře? Respektive – byla výchova zaměřená výhradně duchovně a projevovalo se zde nějaké zpřísnění režimu oproti „světským“ studentům? Či se mu dostalo jakéhosi „všeobecného základu“ typického pro jakéhokoliv urozeného kavalíra jeho doby? Jaký byl Walter Xaver student a jak toto období svého života vnímal? Objevily se u něj už nyní počátky vzdoru a nechuti stát se duchovním? Pokud ano, co na to říkali jeho rodiče i vychovatelé? A jaký měl vztah ke svým vychovatelům a učitelům, případně – mohli ho (třeba i nevědomky) utvrdit v tom, že se pro duchovní dráhu nehodí? Jaký byl v této době zdravotní stav mladého hraběte – projevíly se u něj už nyní vážnější zdravotní potíže, které ho teoreticky také mohly ovlivnit, a pokud ano, jak se s nimi vyrovnával on sám i jeho rodiče? A jaká byla finanční stránka jeho středního vzdělávání?

---

⁷⁷ Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006; TÁŽ, *Jezuitské gymnázium počátku 18. století*, in: Barokní jezuitské Klatovy. Sborník textů ze symposia v Klatovech. 27.-29. dubna 2007, Klatovy 2007, s. 100-110; TÁŽ, *Sváteční dny v klementinském gymnáziu v první polovině 18. století*, in: Český lid. Národopisný časopis / Ethnological Journal 84, č. 2, 1997, s. 111-124; TÁŽ, *Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve dvacátých letech 18. století*, in: Pražský sborník historický 32, 2003, s. 105-168 atd.

⁷⁸ Marie MŽYKOVÁ, *I král byl dítětem. Svět dětí na šlechtických sídlech*, Liberec 2012; Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002*, Pardubice 2003; Petr VOREL, *Dítě na aristokratickém dvoře na počátku raného novověku podle představ Viléma z Pernštejna. („Naučení rodičům“ a jeho obsahová interpretace)*, TAMTÉŽ, s. 13-48. Dále viz: Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Děti ve velkoměstech od středověku až na práh industriální doby. Stati a rozšířené příspěvky z 29. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 12. a 13. října 2010 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2012 a Marie RYANTOVÁ, *Dětství v aristokratickém prostředí raného novověku*, in: Středočeský vlastivědný sborník, Řada společenskovední: Muzeum a současnost 21, 2003, s. 23-36.

⁷⁹ Například: P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, zde s. 301-327; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde viz kapitolu III. – Výchova a vzdělávání, s. 118-179; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002, s. 265-303; Josef HRDLIČKA, *Aristokratická rodina*, in: Václav Bůžek – Josef Hrdlička (edd.), *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 62-70 apod. Kavalírské cesty budou podrobněji pojednány dále.

II. 1. Raná léta hraběte z Dietrichsteina a získávání základních vědomostí

To, jak probíhalo prvotní vzdělávání malého Waltera Xavera, bohužel nevíme. Pravděpodobně se ale nijak výrazně nelišilo od standardů typických pro jeho dobu i sociální vrstvu: nejdříve byl vychováván ve fraucimoru a základní vědomosti (čtení, psaní, počty a podobně) pochytil od domácího učitele. Ve věrouce, na kterou teoreticky mohl být kladen – vzhledem k jeho předurčení k církevní dráze – větší důraz už nyní, ho zřejmě vzdělal duchovní z řad místních. Jako vysoce pravděpodobná se jeví i ta možnost, že malému hraběti předali znalosti učitelé z mikulovské piaristické koleje, která byla nejstarší a nejvyhledávanější řádovou kolejí v českých zemích. (Piaristy uvedl do Mikulova v roce 1631 přítel zakladatele řádu, sv. Josefa Kalasanského, kardinál František z Dietrichsteina a ze svého sídelního města tak učinil nejvýznamnější centrum i výchozí bod piaristů v oblasti zaalpi.)⁸⁰

Díky tomu, že se zachoval koncept instrukce otce Ferdinanda z Dietrichsteina k výchově jeho dvou mladších synů Karla Josefa a Waltera Xavera pro vychovatele Bartoloměje Josefa Vojáčka z roku 1673,⁸¹ máme povědomí o tom, jak měl podle ideálních předpokladů vypadat jejich běžný i sváteční den v době, kdy jim bylo devět a deset let, jaký byl jejich denní program i učební látka, kterou měli probrat. Vojáček měl spát v místnosti s chlapci, aby byl k ruce v případě nutnosti (především byly-li děti nemocné). Každé ráno je měl vzbudit v půl osmé, a to pokud možno šetrně – nejdříve měl otevřít okenice, poté roztáhnout závěsy u postelí a oslovit je.

Po probuzení dohlédl vychovatel na to, aby se jeho svěřenci ještě v posteli pokřižovali, pomodlili, poděkovali Bohu, že noc přečkali bez úhony, a poprosili Boha, aby je i pro tento den zachoval v milosti a odvrátil od nich vše špatné; prvním ranním modlitbám mělo být věnováno asi čtvrt hodiny. Potom Vojáček asistoval u oblékání a také mytí, při kterém měl dbát především na to, aby si chlapci čistě vypláchli ústa. Následující minuty byly opět věnovány modlitbě: Walter Xaver a Karel Josef měli před svým domácím oltářem pokleknout na polštářek a pomalu a hlasitě se (německy) modlit. Až poté mohly děti posnídat polévku, která ale neměla být příliš

---

⁸⁰ Z hojně literatury pojednávající o řádu piaristů zmiňme četné práce Václava Bartůška, například: Václav BARTŮŠEK, *První piaristé v Mikulově a kardinál Ditrichštejn (1631 až 1636)*, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, 11. – 12. října 2006, Mikulov 2006, s. 119-134; TÝŽ, *Elementární školství církevních řádů v českých zemích v době baroka*, in: Barokní Praha - barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha 2004, s. 601-608; TÝŽ, *Piaristické školství, jeho vývoj a tradice vzdělání*, in: Piaristé: tradice benešovské vzdělanosti a kultury, Benešov 1995, s. 72-86 atd., dále viz např.: Jan BOMBERA, *Piaristé jako učitelé a vychovatelé ve službách šlechty*, Jižní Morava: vlastivědný sborník 31, sv. 34, 1995, s. 25-42.

⁸¹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358, fol. 1-14, koncept číslované instrukce z 8. 2. 1673. Tuto instrukci zmiňuje ve své práci i R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, zde s. 139-141.

tučná. Dopolední výuka začínala v půl deváté; na mytí, oblékání, modlitby a snídani tedy měli bratři pouze půl hodiny, přičemž modlitby zabraly nejvíce času.

Studium, které trvalo do půl jedenácté, spočívalo v procvičování němčiny a latiny, potom se chlapci odebrali na mši a zbyl-li před obědem čas, mohli si půl hodiny hrát (ovšem jen tak, aby se nezapotili) nebo s nimi měl Vojáček číst a poučit je o přečteném textu. Následoval oběd, po kterém byla opět povolena půlhodinová pauza, která mohla být vyplněna společnou četbou a vysvětlováním přečteného či hrami: buď blíže nespécifikovanými společenskými hrami, za pěkného počasí bylo možné hrát si v zahradě, opět ale s veškerou opatrností. Po obědě také mohla, nejlépe po předchozí domluvě, následovat návštěva u knížete a kněžny, přičemž měl oba hochy vždy doprovázet služebník. Mladým hrabatům nebylo dopřáno téměř žádné soukromí: chlapci nikdy nesměli zůstat sami (především měli zakázáno bez doprovodu opustit dům), vždy je musel následovat alespoň jeden z jejich dvou služebníků.

Odpolední výuka (zřejmě opět spočívala ve studiu jazyků, v instrukci to ale není specifikováno) trvala dvě hodiny a před večerí mohl být čas věnován četbě či hrám. Večerní jídlo se podávalo v půl osmé, předtím se chlapci samozřejmě museli pomodlit. Po večerí se měli učit česky a také v češtině číst; v závěru dne museli opět pokleknout před oltářem, proslovit německou či latinskou modlitbu, svléci se a vypláchnout si ústa. Než mohli jít do postele, museli se se svčcenou vodou pokřičžovat, pomodlit a teprve potom ulehnout; večerka byla v půl desáté.

Toto byl tedy základní denní rozvrh, který se ovšem s přihlédnutím k okolnostem či k individuálním potřebám obou bratrů mohl poněkud měnit či doplňovat o jiné činnosti: například, jak je v instrukci zdůrazněno, měla být u Waltera Xavera věnována značná pozornost výuce českého jazyka slovem i písmem – možná proto, že již v této době jeho otec mohl počítat s tím, že by se jeho třetí syn uplatnil v duchovní službě v českých zemích. O nedělích a svátcích se čas vstávání nijak nelišil od běžných dnů a hlavní pozornost byla věnována výuce náboženství: od devíti do půl desáté měl být chlapcům vysvětlován katechismus, některé pasáže se učili nazpaměť; za pěkného počasí se mohlo jít na jedenáctou hodinu na císařskou mši. Na svátek Panny Marie či v ostatní významné dny se chlapci měli vypravit k jezuitům, aby se vyzpovídali. Zpověď měla v každém případě proběhnout minimálně dvakrát do měsíce.⁸²

Rekreaci není v rozvrhu věnováno mnoho prostoru, nebyla ale zanedbána úplně. Kromě necelých dvou hodin během všedních dní mělo být jedno odpoledne v týdnu věnováno relaxaci a hrám: chlapci si mohli na dvě nebo tři hodiny vyjet na koních anebo se v domě zabavit dle

---

⁸² Z těchto údajů lze soudit, že instrukce byla koncipována pro dobu, kdy bratři pobývali ve Vídni: kníže Ferdinand z Dietrichsteina tehdy vykonával úřad nejvyššího hofmistra císařovny Marie Terezie Španělské, což ho (a zřejmě i celou jeho rodinu) vázalo k hlavnímu městu monarchie.

svého uvážení. Byli-li synové odpočatí a svěží, mohli se výjimečně věnovat drezúře koní, skoky na koni ale měli výslovně zakázány, aby se nezranili a příliš nezpotili. I ve volných chvílích si děti mohly číst, avšak mělo být přísně dohlédnuto na to, aby se jim do rukou nedostala nevhodná, či dokonce mravně závadná literatura; pokud by k tomu přeci jen došlo, měl vychovatel chlapcům za použití názorných odstrašujících příkladů vysvětlit, jak jsou pro ně podobná dílka nebezpečná a škodlivá.

Stejně přísný zákaz platil i v případě nevhodných návštěv v pokojích synů. Ač bylo v této době chlapcům pouze devět, respektive deset let, domníval se kníže, že cizí lidé, kteří jim ani nebyli rovni rodem, je mohli svádět k hříchu v podobě nadměrného pití a hazardních her. Pokud by se u nich přeci jen objevil náznak takového chování, měli o tom být kníže s kněžnou neprodleně zpraveni. Stejně tak bylo zakázáno provozovat podobné kratochvíle mimo dům, aby sobě i celé rodině nepošramotili dobrou pověst. V neposlední řadě nehodlal kníže v pokojích hochů trpět ani zvířata – ptáci nebo psi sem měli (alespoň na noc) přístup zakázán.

Pokud došlo k nedodržení některého z otcovských nařízení či k jejich svévolnému překročení, bylo třeba viníka potrestat. Za žádných okolností se tak ale nesmělo stát pouze z vůle vychovatele – o trestu se vždy musel poradit s knížetem. Ten jako vhodné tresty, pokud synové studovali liknavě, navrhoval například omezení „rekreace“, především vyjížděk na koni. Pokud by ovšem provinilec nevykazoval dostatečnou lítost, musel ve svém pokoji čtvrt hodiny klečat a nakonec ještě políbit zemi; vše se ovšem přísně řídilo povahou spáchaného přečinu a také mírou projevené lítosti.

K povinnostem vychovatele patřilo, kromě výše zmíněných, také pravidelné podávání zpráv knížeti či kněžně o tom, jak synové prospívají, jak si vedou ve studiu a zda se jejich pokroky shodují s nároky, které na ně byly kladeny. Stejně tak musel – a na to je v instrukci kladen obzvláštní důraz – velmi bedlivě sledovat zdravotní stav svých svěřenců. V případě, že by jednu či dvě noci špatně spali a málo jedli, měl ihned informovat urozené rodiče, a také měl pověřit služebníka dohledem nad z dnešního pohledu intimními záležitostmi: zkoumáním obsahu nočníku nemocného (co se barvy a konzistence týče); synové proto měli být vedeni k tomu, aby nočník každé ráno pravidelně používali. Dozoru podléhala i strava a nápoje: v horkých letních dnech například neměli po požití ovoce pít přes míru.

Další otcovská instrukce, která poněkud upřesňuje studijní plán malého Waltera Xavera, zřejmě pochází z doby o něco mladší – nároky, které na chlapce kladla, se oproti předchozí instrukci zvýšily.⁸³ Dopoledne před mší se měl pilně učit nazpaměť vybrané texty, procvičovat

---

⁸³ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 140, nedatovaný koncept instrukce pro Waltera Xavera (tato instrukce není psána v bodech, ale ve větách).

a komponovat, tedy nejspíše sestavovat věty v určeném jazyce. Poté se měl vydat na mši ke Svatému kříži, ovšem pouze když nebyl nemocný a za pěkného počasí. Po mši mu bylo uloženo číst z knihy označené jako kniha č. 1 (instrukce bohužel neupřesňuje, o kterou konkrétní knihu se jedná) a učit se z ní nazpaměť latinská a česká slovíčka, totéž po jídle, přičemž hofmistr měl kontrolovat slovíčka latinská a preceptor česká. I v tomto plánu byl vyhrazen čas zábavě, tentokrát ovšem pouhá půlhodina. Pokud zbyl čas, měl ho mladý hrabě efektivně využít a trénovat psaní a krasopis v němčině a latině, případně s hofmistrem latinsky číst. Kolem třetí hodiny odpolední měl Walter Xaver ve svém pokoji přečíst, pokud už tak neučinil dříve, z knihy č. 2 minimálně tři stránky v němčině či v latině. Tato instrukce počítá i s fyzickou aktivitou, a sice s lekcemi tance, které ovšem nejsou nijak blíže specifikované a nevíme ani, ve které dny měly probíhat. Během dnů, kdy neměl taneční hodiny, si mohl mladý hrabě hodinu po poledním jídle vyjet na koni, bylo-li pěkné počasí, a pobýt tak na čerstvém vzduchu. Po návratu z tanečních lekcí či z vyjížďky musel opět procvičovat latinu učit se nazpaměť slovíčka i celé texty a skládat věty, to vše asi jeden a půl hodiny. Následně se k hraběti dostavil preceptor a z knihy označené jako kniha č. 3 mu přečetl tři stránky, chlapec se dále měl (stejně jako z knihy č. 2) učit nazpaměť, číst a procvičovat v českém jazyce nebo se mohl podívat na výklad nějakého „*pěkného českého textu*“; češtině tedy měl být vyhrazen celý zbytek odpolední výuky.⁸⁴

Dobu, během níž Walter Xaver i Karel Josef získávali výše zmíněné základní poznatky i povědomí o svém dalším osudu, využil jejich otec Ferdinand k pátrání po jejich možném uplatnění. První prameny, které s jistotou hovoří o budoucnosti Waltera Xavera, pocházejí z doby, kdy mu bylo asi deset let. Ač byl jeho otec již v této době známou a uznávanou postavou císařského dvora, jeho starosti o zabezpečení potomků se jinak nelišily od ostatních urozenců. Knížecí titul i velká část rodového majetku měly připadnout nejstaršímu synovi Leopoldu Ignáci, dcery plánoval výhodně provdat. Problém ovšem představovali mladší synové – i jim musel obstarat prvotřídní vzdělání a hmotně je zabezpečit; o svých potomcích se proto dokonce někdy vyjadřoval jako o „*meine arme kindern*“.⁸⁵ Pro Waltera Xavera (a původně i pro dalšího

---

⁸⁴ Knihami č. 1, 2 a 3 by teoreticky mohla být míněna třídílná učebnice gramatiky od Emmanuela Alvareze (*Emmanuelis Alvari e Soc. Jesu de Institutione Grammatica libri tres*, poprvé byla vydána roku 1572 a později se dočkala řady dalších vydání), pokud měl k dispozici její překlad či komentovaný výklad (s latinou teprve začínal), jistě to ovšem není. K tomu viz: K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, s. 53.

⁸⁵ List Ferdinandu Bonaventurovi z Harrachu z 14. 11. 1675, Rodinný archiv Harrachů ve Vídni: ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol.

z mladších bratrů, Karla Josefa)⁸⁶ tedy byla vybrána pohodlná dráha duchovního.⁸⁷ Kníže Ferdinand proto využil svých styků a znalostí a již v době synových studií začal sondovat, které biskupství je (nebo brzy bude) volné, jaký z něj poplyne příjem a co všechno musí on i Walter Xaver splnit pro jeho získání. Jak názorněji vyplyne z následující kapitoly, kníže se v podobné situaci neocítl poprvé: již u svých mladších bratrů dohlížel na řádné vedení vzdělávacího procesu, a během 60. let 17. století dokonce pomáhal pro Františka Antonína, budoucího duchovního, zajišťovat kanonikáty. V případě svých vlastních dětí proto kníže Ferdinand věděl velmi dobře, co musí zařídit a na koho se může obrátit.⁸⁸

Dlužno dodat, že podobně jako on postupovalo mnoho urozených rodin, které zamýšlely nalézt uplatnění pro jednoho či více mladších mužských potomků. V generaci knížete Ferdinanda a jeho synů lze v této souvislosti zmínit rod Thunů – jeho příslušníků se v duchovní službě uplatnila celá řada.⁸⁹ Jako příklad z doby o zhruba 50 let mladší lze uvést litoměřického biskupa Emanuela Arnošta z Valdštejna (1716-1739), který se také narodil jako jeden z mladších synů, a byl proto již od dětství předurčen k dráze duchovního. O jeho rané výchově toho mnoho známo není. Svě první ucelenější vzdělání získal na klementinské jezuitské koleji a poté jeho kroky směřovaly do Říma na *Collegium Germanicum*, kde v roce 1741 po náročném šestiletém studiu dosáhl doktorátu z filozofie, a dokonce i kněžského svěcení z rukou samotného papeže Benedikta XIV. Na rozdíl od Waltera Xavera z Dietrichsteina se Valdštejn se svojí budoucností v řadách duchovenstva zcela ztotožnil již od počátku svých studií, a třebaže mu otec nezajistil zabezpečení v podobě kanonikátů již během jeho vzdělávacího procesu, jeho schopnosti a ambice jej nakonec dovedly až k úřadu litoměřického biskupa.⁹⁰

---

⁸⁶ Karel Josef z Dietrichsteina (1663-1693) se původně měl stát, alespoň podle korespondence, kterou vedl jeho otec s hrabětem Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu, také duchovním, avšak ani u něj k tomu nakonec nedošlo. Po kavalírské cestě, během níž pobýval například v Turíně, Miláně, Benátkách, Sieně, Římě a Paříži, se dal mladý hrabě k armádě a účastnil se protitureckých bojů; roku 1690 se oženil s hraběnkou Alžbětou Helenou z Herbersteinu (asi 1670-1710). V duchovní sféře nakonec zakotvili až nejmladší synové knížete Ferdinanda: Ambrož Ferdinand František Xaver (1682-1734) se stal kanovníkem v Olomouci a Ondřej Jakub (1689-1753) dokonce arcibiskupem v Salzburku. Kavalírskou cestu Karla Josefa z Dietrichsteina zmiňuje J. KUBEŠ, *Národné dospívání urozených*, zde viz především její itinerář na s. 363-364.

⁸⁷ Není bez zajímavosti, že už v roce 1672 si kníže Ferdinand vymohl pro jednoho ze svých synů (konkrétní jméno ovšem ještě neuvádí) příslib propůjčení kanonikátu v Olomouci, který mu měl přenechat hrabě Jan Filip z Lambergu; viz dekret odeslaný z české dvorské kanceláře dne 26. 1. 1672, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 934, sign. 152, kart. 296, fol. 1-2.

⁸⁸ K tomu a ke kanonikátům pro Waltera Xavera viz následující kapitolu.

⁸⁹ Zmíněn může být Jan Ernest z Thunu (1643-1709), biskup v Sekkau a arcibiskup v Salzburku, Zikmund Alfons z Thunu (1621-1677), biskup v Brixenu a Tridentu, Václav z Thunu (1629-1673), biskup v Pasově a Gurku či Jakub Maximilián z Thun-Hohensteinu (1681-1741), taktéž biskup v Gurku. Bernd MOELLER – Bruno JAHN, *Deutsche Biographische Enzyklopädie der Theologie und der Kirchen (DBETH). Band 1 (A-L)*, München 2005, s. 1331-1332.

⁹⁰ K vzdělávacímu procesu budoucího litoměřického biskupa např. Eva KRÁLÍKOVÁ, *Vzdělávání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna na základě jeho deníkových zápisků z let 1735-1742*, diplomová práce FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2008; TÁŽ, *Cesta Emanuela Arnošta z Valdštejna z teologických studií v Římě*

Kníže z Dietrichsteina se ve svém hledání zajištění pro svého třetího syna neomezoval pouze na české země či střední Evropu, jeho plány s ním byly mnohem velkorysejší: už v roce 1674, kdy bylo Walteru Xaverovi deset let, si pro něj jakožto první zastávku na cestě za skvělou duchovní kariérou vyhlédl biskupství Giorgento na Sicílii. Podporu pro jeho zisk nehledal u nikoho menšího než u svého dlouholetého přítele, budoucího nejvyššího štolmistra a nyní, v letech 1673-1675, císařského vyslance ve Španělsku, hraběte Ferdinanda Bonaventury z Harrachu.⁹¹ Ten měl v této věci dohlížet na zájmy knížete i jeho mladších synů, případně jim měl doporučit, pokud by vyhlídky nebyly příznivé, jiné vhodné biskupství.⁹²

Na získání sicilského Giorgenta a později také arcibiskupství Messina či Neapol se kníže Ferdinand upínal celé dva roky – ze všech by totiž plynul slušný příjem, což si nechtěl nechat ujít.⁹³ Úkolem vyslance ve Španělsku hraběte Harracha proto bylo lobování ve prospěch Dietrichsteinových synů u dvora i u osob, které jim mohly být nápomocné, a také sledování situace a podávání zpráv: nejenom u dvora, ale také v Itálii měl zřejmě dost užitečných kontaktů. Do věci se dokonce vložila i samotná císařovna, která se uvolila poslat vlastnoruční dopis, v němž poukázala na zájmy malého hraběte Dietrichsteina, Marii Anně Habsburské, královně španělské, neapolské a sicilské;⁹⁴ hrabě Harrach navíc počítal i s podporou samotného císaře.⁹⁵

(3. dubna – 20. června 1741), in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 207-219. Emanuela Arnošta z Valdštejna ve své obsáhlé práci častokrát zmiňuje Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013.

⁹¹ Ferdinand Bonaventura I. z Harrachu (1637-1706), syn Otty Fridricha z Harrachu a Lavinie Tekly z rodu Gonzaga-Novellara, byl významným diplomatem a politikem a díky svým stykům a zkušenostem představoval výraznou osobnost a vlivnou své doby: osvědčil se jak v diplomatických službách císaři i Říši, tak ve dvorském prostředí (už v roce 1659 se uchýlil u císařského dvora jako komorník a tajný rada, roku 1668 byl vyslán do Francie, v letech 1673-1675 a znovu v letech 1697-1698 působil jako císařský diplomat ve Španělsku, mezi roky 1677-1699 zastával úřad nejvyššího štolmistra a nakonec, v letech 1699-1705, post nejvyššího hofmistra a prezidenta tajné konference. Anton Victor FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 10, 1879, s. 629-632. Dále k němu: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 12, sl. 614-615.

⁹² Rozsáhlá korespondence Ferdinanda z Dietrichsteina s Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu je uložena v bohatém Rodinném archivu Harrachů ve Vídni: ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol., zde viz dopisy z let 1674-1676.

⁹³ Roční příjem z biskupství Giorgento se podle dochovaných listů měl pohybovat kolem 3000 zlatých a v případě arcibiskupství Messina se mělo jednat o 7000 scudů, respektive o 4000 říšských tolarů (tedy asi 7000 až 8000 zlatých), TAMTÉŽ, zde např. dopis od knížete z 15. 11. 1674 a koncept Harrachových odpovědí z 25. 9. 1675, 3. 6. 1676 a 26. 8. 1676. Kníže Dietrichstein i hrabě Harrach mohli mít v těchto případech na mysli jak naději na to, že zde Walter Xaver získá někdy v budoucnu post biskupa (resp. arcibiskupa), mohlo ale jít i o pouhé kanonikáty; dále kníže pro syna uvažoval i o nějaké příhodné komendě, v korespondenci to však bohužel není upřesněno.

⁹⁴ Habsburská arcivévodkyně Marie Anna (1634-1696) byla provdána za španělského krále Filipa IV., čímž se stala královnou španělskou, neapolskou a sicilskou. Po smrti manžela v roce 1665 vládla jako regentka za jejich syna Karla (II.). Heslo *Habsburg, Maria Anna (Königin von Spanien)*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 7. Theil, Wien 1861, s. 24-25 či Gottfried MRAZ, *Maria Anna, Erzherzogin von Österreich*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 16, Berlin 1990, s. 203-204. Viz Dietrichsteinův list Harachovi z 5. 9. 1675, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol.

⁹⁵ Dopis z 18. 12. 1675, TAMTÉŽ.

Nebylo tedy pochyb, že se od Waltera Xavera čekají velké věci – kníže ostatně ve svých listech často poukazyval na jeho schopnosti, které mu měly zajistit ty nejvyšší příčky v církevní hierarchii. Aby ale dosáhl příslibu nějakého vhodného církevního postu, musel mladý hrabě přijmout svěcení.⁹⁶ To nakonec skutečně podstoupil počátkem roku 1676, poté, co mu kníže zařídil nutné atestace, a vzápětí mu byl papežem přičten kanonikát v Olomouci. Kníže ustanovil, že od té doby, co bude Walter Xaver jmenován olomouckým kanovníkem, má nosit tmavé sukno a v létě černé hedvábí – zatím ovšem striktně netrval na oděvu duchovního.⁹⁷ Start skvělé duchovní kariéry Waltera Xavera se tedy přeci jen mohl odehrávat v jeho rodné zemi: držení olomouckého kanonikátu mu minimálně zajistilo sice malý, ale stálý příjem. Otec navíc nakonec vyhodnotil Sicílii (a vlastně i celou Itálii) jako nevhodnou – především z důvodu nebezpečí ze strany Francie.⁹⁸ Kníže Ferdinand samozřejmě nepolevil ve shánění informací o synově budoucím uplatnění ani v době jeho gymnaziálních studií: nyní si pro něj vyhlédl kanonikáty například ve Vratislavi a Salcburku.⁹⁹

První institucionalizované vzdělávání započal Walter Xaver z Dietrichsteina v roce 1677, tedy ve věku 13 let, kdy pobýval v jezuitském konviktu u sv. Bartoloměje v Praze. Tento ústav jistě nebyl v jeho případě zvolen náhodou: studoval zde již jeho slavný předek, kardinál František z Dietrichsteina.¹⁰⁰ Mladí aristokraté doby vrcholného baroka, kteří nebyli tak jako Walter Xaver ovlivněni odkazem slavného předka, si mohli vybrat se značného množství vzdělávacích ústavů. Zůstaneme-li u učilišť založených a vedených jezuitů, bylo možné v 70. letech 17. století – v době, kdy již byla síť jezuitských gymnázií v české provincii v podstatě dotvořena – zvolit z následujících možností. Již v předbělohorské době byly v Čechách

---

⁹⁶ K tomu viz: Jean PONTAS – Daniele CONCINA, *Dictionarium casuum conscientiae seu Praecipuarum difficultatum circa moralem, ac disciplina ecclesiasticam decisiones...*, Venetiis 1744, např. s. 700 atd.

⁹⁷ Viz list knížete z 9. 1. či z 2. 4. 1676, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol. a také MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 180-181, koncepty instrukcí a otázek pro Václava Zimmermana k výchově a vzdělání Waltera Xavera z 21. 3. 1677. K vyřizování nutných dokladů a konečně k získání olomouckého kanonikátu viz další kapitola.

⁹⁸ Dopis 18. 7. 1676, ÖStA Wien AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol.

⁹⁹ Svědčí o tom bohatá pramenná základna uložená v Rodinném archivu Dietrichsteinů v Brně; za všechny nyní zmiňme alespoň dopisy od olomouckého duchovního – barona Jana Františka Fridricha von Poppen z 16. 10. 1678, který knížeti přinášel zprostředkované zprávy z Říma i z vyhlédnutých kanonikátů týkající se uplatnění mladého hraběte. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 125-126, 127. O kanonikátech, o které kníže pro syna usiloval, i o peripetiích, které toto usilování provázely, podrobně pojednává následující kapitola.

¹⁰⁰ O souvislostech mezi Walterem Xaverem a Františkem z Dietrichsteina podrobněji hovoří další kapitola. Kromě kardinála Františka zde získávaly vědomosti i mnohé další významné osobnosti duchovního života v českých zemích: například arcibiskupové pražští Jan Lohelius a Zbyněk Berka z Dubé či olomoucký biskup Jan Arnošt Plattenstein. František z Dietrichsteina je v souvislosti s jeho studiem u jezuitů zmiňován v práci Eva DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje na Starém Městě pražském*, in: Pražský sborník historický 31, 2000, s. 186-261, zde s. 225. Ke konviktu sv. Bartoloměje obecně TAMTÉŽ. Vzdělávání v jezuitských gymnáziích obecně se detailně věnuje K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*.

založeny jezuitské koleje s gymnáziem u sv. Klimenta v Praze (1556), v Českém Krumlově (1584), Chomutově (1589-1591) a Jindřichově Hradci (1594), na Moravě vznikla kolej v Olomouci (1566) a Brně (1593) a nakonec byla založena i kolej ve slezském Kladsku (1597). V době pobělohorské, která přála Tovaryšstvu více, síť jezuitských učilišť velmi rychle zhoustla – výběrově zde uvedme například Jičín (1623), Jihlavu a Znojmo (1624), Kutnou Horu (1625 či 1626), Nové Město pražské (1628), Litoměřice (1630), Hradec Králové (1633), Klatovy (1636), Cheb (1650) a Březnici (1650) či slezské koleje v Hlohově (1624), Opavě (1625), Vratislavi (1638), Lehnici (1652) a Opoli (1668). Možnost univerzitních studií nabízela tři gymnázia: v Praze, Olomouci a Vratislavi.¹⁰¹

II. 2. Pražský jezuitský konvikt u sv. Bartoloměje

Konvikt u sv. Bartoloměje v Praze, který byl zvolen pro mladého Dietrichsteina, v době svého vzniku (na přelomu 50. a 60. let 16. století) původně zamýšlený jako ubytovna pro nemajetné nadané studenty Karolina či pro syny zchudlých šlechtických rodů, se postupně se vyprofiloval jako elitní ubytovací a vzdělávací zařízení využívané především potomky těch nejbohatších a nejvýznamnějších rodů, zatímco v nedalekém semináři sv. Václava studovali i žáci méně majetní. Obě instituce si ovšem zachovaly podobnou organizační strukturu, domácí řády, systém stipendií, péči o studenty a podobně.¹⁰²

Walter Xaver z Dietrichsteina byl ubytován v prominentnějším z obou zařízení, proto bude užitečné si zde konvikt sv. Bartoloměje stručně představit.¹⁰³ V čele konviktu stál regent (v pramenech označovaný různě: jako *praefectus*, *regens*, *rector*, *convictus* či *convictus genere*), který byl v době nepřítomnosti zastupován subregentem (v pramenech vypovídajících o vzdělávání hraběte Dietrichsteina je ovšem používán termín vice-regent). Regenti ve své funkci setrvali minimálně tři a čtvrt roku, většinou ale déle.¹⁰⁴ Studenti byli v průběhu fungování konviktu děleni do různých kategorií, které se s časem poněkud proměňovaly; pro námi sledované období se jedná o skupinu urozců, dále to byli posluchači teologické a

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 58-61.

¹⁰² Majetkové poměry konviktu i semináře rozebírá Eva DOLEŽALOVÁ, *Konvikt svatého Bartoloměje a seminář svatého Václava v Praze na Starém Městě – dějiny, hospodaření a studijní nadace*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 135-148.

¹⁰³ Spolu s Walterem Xaverem zřejmě v konviktu pobýval (vzhledem k tomu, že byli v předchozích letech vzdělávání společně, i vzhledem k jeho možnému předurčení k duchovní dráze) i jeho starší bratr Karel Josef. V korespondenci, která se většinou týká striktně pouze studií Waltera Xavera, však jmenovitě není zmiňován. (V jedné z instrukcí je sice uvedeno, že má Walter Xaver svému bratrovi jednou týdně předčítat v latině, češtině i němčině, avšak tato zmínka je škrtnuta.) Koncept instrukce pro Josefa Holznera, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 254-257.

¹⁰⁴ Srov. s podrobnějším pojednáním o jezuitech jako učitelích: K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, s. 61-71 či o ideálních požadavcích na vnitřní i vnější uspořádání konviktu, TAMTÉŽ, s. 71-76.

filozofické fakulty a nakonec studenti všech nižších tříd.¹⁰⁵ Jednotlivá oddělení měli na starost vybraní studenti – praesidové, kteří na žáky dohlíželi, doprovázeli je na a z vyučování, případně s nimi opakovali látku. K chodu konviktu přispívali i jeho služebníci (například kuchaři, pokladník, písař, vrátný, krejčí, kočí, pacholci či prادلena),¹⁰⁶ urození chlapci měli navíc služebnictvo vlastní.

Studenti u sv. Bartoloměje byli povinni řídit se jednak řádem školy, na které studovali, a také domácím řádem konviktu, jenž byl inspirován řádem *Collegia Germanica* v Římě a pokrýval všechny oblasti každodenního života v konviktu. Pro studenty teologické fakulty přitom platila přísnější pravidla (například mezi sebou museli hovořit latinsky nebo se od nich očekávala účast na všech církevních slavnostech a ministrování) a od světských studentů byli odděleni.¹⁰⁷ Ve všední den vstávali chlapci v létě v pět a v zimě či ve svátek v šest hodin. Půl hodiny nato následovala mše a poté se již jejich denní program lišil v závislosti na tom, jakou školu studovali: studentům teologie a filozofie začínala výuka až v půl deváté, studentům gymnázia už v osm hodin, čtvrtky měli ovšem volné. Oběd byl podáván v půl jedné, následovalo krátké osobní volno a po něm opět výuka, která trvala do půl páté či do pěti hodin. Po ní mělo následovat samostatné studium; večere byla ve všední i sváteční dny servírována v šest hodin.

V čase nedělí a svátků býval režim o něco volnější: vstávalo se v šest hodin, ve tři čtvrtě na sedm se konala mše, čas mezi osmou a devátou byl věnován samostudiu, poté následovalo akademické shromáždění konviktu. Po obědě, který byl připraven už ve čtvrt na jednu, se žáci opět věnovali samostatnému studiu. Mezi druhou a třetí hodinou odpolední se scházelo mariánské bratrstvo,¹⁰⁸ jehož schůzka bývala ukončena nešporami; litanie začínaly před osmou hodinou večerní. U příležitosti některých svátků či významných návštěv bývalo zvykem nacvičit divadelní či hudební představení, případně předvést učenou disputaci. Náplní dnů odpočinku (*recreatio*) mohla být buď zkrácená výuka, po níž následovalo osobní volno, nebo bylo možné využít volný čas ke společným hrám, procházkám a vyjížděnkám, které směřovaly většinou na příměstské statky konviktu. Termín hlavních prázdnin (*vacationes generales/autumnales*) se různil podle každé koleje i třídy, kterou žáci navštěvovali (mladší studenti mívali volno kratší). Školní rok obvykle končil kolem poloviny (či druhé poloviny)

---

¹⁰⁵ Eva Doležalová navrhuje (především pro druhou polovinu 18. století) dělení na tři oddělení: studenty filozofie, teologie, poslední skupinou byli všichni ostatní. E. DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje*, s. 192.

¹⁰⁶ Kompletní seznam viz TAMTÉŽ, s. 196.

¹⁰⁷ K domácím řádům více TAMTÉŽ, s. 196-201.

¹⁰⁸ K němu viz TAMTÉŽ, s. 208-209.

září, poté následovalo několik týdnů prázdnin, které ovšem studenti zpravidla trávivali v konviktu, a nový školní rok obvykle započal první všední den po svátku Všech svatých. Další dny volna přinesly ještě prázdniny vánoční, velikonoční, masopustní a svatodušní, přičemž navštěvovat domov měli žáci většinou dovoleno jen o Velikonocích.¹⁰⁹

Všichni studenti konviktu se oblékali do černé kleriky, přičemž jednotlivá oddělení se lišila barvou kolárku. Studenti, kteří za pobyt v konviktu odváděli poplatky, či ti, jejichž studium bylo sponzorováno soukromou nadací, mohli mimo konvikt nosit oblečení světské. Většina chlapců byla v konviktu ubytována v společných ložnicích o kapacitě asi 20 lůžek, za pokoj třílůžkový, dvoulůžkový či dokonce samostatný si museli připlácet.¹¹⁰ Platící studenti byli zvýhodněni i během jídla: mohli totiž sedět u stejného stolu jako pan regent, subregent a praesidové a také jim byly předkládány vybranější pokrmy než ostatním studentům, kteří byli usazeni u druhého stolu.

Roční poplatek se ve druhé polovině 17. století mohl pohybovat kolem 70 až 90 zlatých, v polovině 18. století až okolo 110 zlatých, studentovi pokrýval náklady, jako bylo ubytování, strava a ošacení, a býval odváděn ve dvou či čtyřech dávkách. Většina chlapců si ovšem zřejmě doplácela pouze část nákladů nebo využívala studijní nadání (ta mohla být založena papežem a duchovenstvem či panovníkem a jeho rodinou, šlechtou nebo měšťany), pokud ovšem byly splněny podmínky pro jeho získání.¹¹¹ Počet stipendistů i studentů v jednotlivých ročnících či třídách se lišil v závislosti na okolnostech. Třídami (od nejnižší po nejvyšší) se rozuměly: *infirma/classis rudimentorum*, *principia/classis principiorum*, *gramatika/media classis grammatica*, *syntax/suprema classis grammatica*, *poetika/humanitas*, rétorika, někdy bývají na konec tohoto seznamu řazeny ještě logika a fyzika. Pátá a šestá třída (poetika a rétorika) také bývaly souhrnně nazývány *humanistae* či *studia humaniora*); délka pobytu v konviktu se většinou odvíjela od doby studia.¹¹² Na konci každého školního roku vykonávali žáci zkoušku (písemnou i ústní), na základě které mohli postoupit do dalšího ročníku.¹¹³

Během prvních dvou tříd museli žáci zvládnout latinské tvarosloví a větnou skladbu, tedy látku výše zmiňované první a druhé knihy *Gramatiky* od Emmanuela Alvareze, nahlédli i do základů řečtiny a také se cvičili v počtech. Ve třetí třídě, gramatice, je čekala, jak už napovídá

---

¹⁰⁹ Program svátečních dní detailně rozebírá K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, s. 154-184, k prázdninám s. 184-187.

¹¹⁰ Eva Doležalová uvádí, že v roce 1762 si student musel za čtyřlůžkový nebo třílůžkový pokoj připlácet 10 zlatých a za jednolůžkový dokonce 30 zlatých. E. DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje*, s. 206.

¹¹¹ V konviktu sv. Bartoloměje fungovalo 41 studijních nadání; k nadacím podrobně TAMTÉŽ, s. 209-216, k poplatkům za pobyt v konventu TAMTÉŽ, s. 211, 226.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 217-222 a také K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, s. 53-57.

¹¹³ O závěrečné zkoušce TAMTÉŽ, s. 120-122.

její název, celá základní gramatika a v řečtině pokračovali tvaroslovím. Název následující třídy opět dokonale vypovídá o požadavcích na zvládnutou látku: tentokrát jí byl syntax, tedy větná skladba v latině a řečtině. V poetice žáci rozvíjeli svou schopnost přesného vyjádření se a také se jim dostalo základů rétoriky, básnického umění a jakéhosi všeobecného přehledu, který zahrnoval především historii. V poslední gymnaziální třídě si chlapci osvojili řečnické umění – především díky studiu antického dramatu a klasických prací Ciceronových, Aristotelových či Senekových.¹¹⁴

Cílem jezuitských učitelů bylo nejenom předávat vědomosti (především latinu), ale také vést žáky ke zbožnosti a dobrým mravům: zpravidla jednou týdně a také v neděli a během svátečních dní probíhala výuka katechismu, který se studenti neměli pouze učit nazpaměť, ale měli být vedeni k tomu, aby o studovaných textech přemýšleli a pochopili je. Kromě toho se žáci pravidelně účastnili mši (ty zahajovaly každý všední den, ve svátek byly mše poжатé velkolepěji a byly doprovázeny zpěvem), svatého přijímání a – nejméně jednou měsíčně – zpovědi. Vybraní studenti také mohli při mši přisluhovat jako ministranti, žáci nižších tříd ji doprovázeli zpěvem.¹¹⁵

Otcové-učitelé měli dbát na to, aby bylo – co se týká výuky, uložených povinností či dodržování školních a domácích řádů – stejně nakládáno se studenty urozenými i neurozenými, majetnými i chudými. Metody výuky se příliš nelišily od dnešních: studentům byla vyložena nová látka, kterou si vštípili pravidelným opakováním a různými cvičeními, znalosti byly testovány buď zkoušením či psaním písemných prací. Učebními texty byla, jak už bylo zmíněno, klasická díla antických autorů; latinu autorů středověkých a soudobých jezuité nepovažovali za dostatečně vytríbenou.¹¹⁶ Výklad textů byl přizpůsoben jazykovým znalostem i věku studentů: ve vyšších třídách byl podáván nejenom v mateřském jazyce, ale i v latině, a zahrnoval nikoliv pouze vysvětlení významu a překladu slovíček, ale zaměřoval se také na složitější gramatické a stylistické jevy. Opakování látky probrané během lekce probíhalo každý den, procvičována a zopakována bývala také látka za celý týden, a to vždy v sobotu formou referátů a zodpovídání otázek kladených ostatními studenty. Dále byli žáci klasicky zkoušeni učitelem nebo jim při hodině či jako domácí úkol mohla být zadána písemná práce. Mimo to bývalo zvykem pořádat soutěže v rámci jedné či více tříd, jejichž vítěz byl odměněn. Systém jezuitského vzdělávání počítal samozřejmě i s domácí přípravou studentů, která zahrnovala

---

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 53-57.

¹¹⁵ Základy katechismu se žáci učili povětšinou z příruček od Petra Canisia (*Minor* a *Major*). K náboženskému životu v konviktech více TAMTÉŽ, s. 126-135.

¹¹⁶ Seznam učebních textů a využívaných antických autorů je uveden TAMTÉŽ, s. 77-83.

psaní domácích úkolů, memorování určených pasáží i četbu.¹¹⁷ Důležitou roli hrálo i divadlo: během nacvičování divadelních představení se chlapci nenásilnou a zároveň poutavou formou vzdělávali a cvičili ve veřejném projevu.¹¹⁸ Další motivací byla pro studenty možnost získání některého ze školních úřadů, vystavení nejlepších písemných prací a básní v prostorách konviktu či kostela nebo drobná odměna za dobré výsledky udílená na konci školního roku. Ti, kdo naopak studiu neholdovali a místo toho prováděli nepatřičnosti, byli potrestáni – nejčastěji zadáním úkolu navíc či udělením posměšné insignie (oslích uší apod.), někdy museli provinilci zůstat po škole a v nejzávažnějších případech mohli být z rozhodnutí rektora vyloučeni.¹¹⁹

II. 3. *Walter Xaver u pražských jezuitů (1677-1679)*

To, jak se Walteru Xaverovi dařilo při studiích, i to, jak toto období svého života vnímal, dokládá rozsáhlá korespondence mezi ním, jeho komorníkem Josefem Holznerem, hofmistrem Kryštofem Pachtou z Rájova, regentem pražského jezuitského konviktu Václavem Zimmermannem a knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina.¹²⁰ Studia u pražských jezuitů, která trvala tři roky (až do roku 1679), bohatě dokumentují i další typy pramenů, především instrukce otce k výchově mladého kavalíra pro dny všední i sváteční a také účty.¹²¹

Do Prahy sice Walter Xaver dorazil koncem června roku 1677,¹²² ale přípravy na jeho zdejší pobyt začaly daleko dříve. Především bylo nutné najít kvalitní vzdělávací ústav a domluvit se na podmínkách studia s tamním ředitelem. Také bylo třeba oslovit spolehlivé služebníky, kteří by se po dobu studií o chlapce starali a kteří by také ještě před cestou obstarali všechny náležitosti. Spojence pro svůj plán vychovat z Waltera Xavera vysokého duchovního hodnostáře našel kníže Ferdinand v osobě Václava Zimmermana,¹²³ ředitele výše zmíněného jezuitského konviktu u sv. Bartoloměje, který se ke všem jeho požadavkům stavěl velmi

¹¹⁷ TAMTÉŽ, s. 83-86.

¹¹⁸ K jezuitskému divadlu podrobně TAMTÉŽ, s. 86-119.

¹¹⁹ TAMTÉŽ, s. 119-126.

¹²⁰ Materiály z let 1677-1690, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361. Dále viz korespondenci knížete Ferdinanda se synem Walterem Xaverem z let 1674-1698, TAMTÉŽ, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508.

¹²¹ Vše je uloženo v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361; TAMTÉŽ, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508; TAMTÉŽ, inv. č. 1572, sign. 731b, kart. 358; TAMTÉŽ, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358.

¹²² Do té doby pobýval (a vzdělával se) střídavě v Brně, Mikulově, nebo, jak dosvědčuje jeho vlastnoruční list v latině z 29. 11. 1676, ve Vídni. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 318.

¹²³ Václav Zimmerman, doktor filozofie a teologie, se narodil v Jindřichově Hradci roku 1622 a zde také roku 1691 zemřel. Do jezuitského řádu vstoupil v roce 1637; svoji kariéru rektora koleje zahájil v Olomouci (1665-1666), poté působil v Praze na Starém Městě (1666-1670) a na Novém Městě pražském (1679-1682). Už předtím vykonával funkci regenta v Olomouci (1662-1664 a 1670-1672) a v konviktu svatého Bartoloměje (1672-1679). Ke konviktu více E. DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje*, k osobě Václava Zimmermana s. 236. Václav Zimmerman je dále zmiňován např. i ve studii: Jiří M. HAVLÍK, *Zpovědníci Jana Bedřicha z Valdštejna*, in: Ivana Čornejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Valentová (edd.), *Locus Pietatis et Vitae*. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007, Praha 2008, s. 393-404.

vstřícně – dalo by se říci, že fungoval jako jeho prodloužená ruka a spojenec. Kníže Ferdinand se na něj obrátil s řadou otázek a požadavků už několik měsíců před zahájením synových studií.¹²⁴ Kromě přání, aby třináctiletý Walter Xaver v prvních měsících profitoval v gramatice a poté v syntaxu v latině a češtině, měl starost o řadu dalších věcí. Například o to, zda bude moci mít vlastní pokoj i sluhu, i o to, zda bude možné, aby jedl s panem regentem (tedy Václavem Zimmermanem) a s ostatními otci, aby se během jídla mohl cvičit v latinské konverzaci. Synovo zdraví a vše, co s ním souviselo, mělo být sledováno s obzvláštní pečlivostí – kníže se zavázal platit veškeré výdaje s tím spojené, stejně tak různé delikatesy nad rámec stravování na koleji, a dokonce i sklenku vína podávaného během jídla.¹²⁵ Dále se staral o to, zda se syn bude moci v příštím roce učit francouzštinu a zda by mohli otcové mezi sebou vybrat schopného magistra, který by v prvním měsíci posoudil, jak je na tom Walter Xaver s latinou a češtinou, případně zda bude lépe pro tentýž účel ustanovit magistra mimo konvikta, jenž by podléhal chlapcovu preceptorovi. Později ale kníže usoudil, že bude vhodné, aby syn měl vlastního instruktora na latinu a češtinu a poté i na francouzštinu po celou dobu studií.¹²⁶ V předstihu bylo nutné vyřešit i předpokládané náklady – ať už poplatky za studium nebo prostředky na výdaje pro potřeby mladého studenta a jeho doprovodu (například i za pronájem vozu ve dnech rekreace) – i to, komu a kdy měly být posílány.¹²⁷

Neméně důležitou roli ve výchově a vzdělávání mladého hraběte hráli i ti, kdo na něj měli během tohoto období života dohlížet, doprovázet ho a starat se o nutné materiální záležitosti, tedy především hofmistr a komorník, kterým podléhalo další služebnictvo. Schopného hofmistra (v instrukcích je někdy nazýván preceptorem) objevil kníže v osobě Kryštofa Pachtu z Rájova, který byl pražským měšťanem, což byla vzhledem k jeho budoucímu působení velká výhoda.¹²⁸ Zatím bohužel nevíme, zda mu byl Pacht doporučen přáteli, nebo

---

¹²⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 180-181, koncepty instrukcí a otázek pro Václava Zimmermana k výchově a vzdělání Waltera Xavera z 21. 3. 1677.

¹²⁵ Ke stravování v jezuitských konviktech obecně více K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, s. 146-151.

¹²⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 188-189, dopis od Kryštofa Pachtu z Rájova.

¹²⁷ Velmi podobné či dokonce stejné požadavky sdělil kníže i panu Pachtovi, viz: TAMTÉŽ, fol. 190-191, koncept pro Pachtu z 22. 4. 1677.

¹²⁸ Kryštof Pacht z Rájova († 1690) je jako pražský měšťan doložen už k roku 1641, od roku 1648 vykonával funkci radního a písaře na Novém Městě pražském. Mezi lety 1647-1683 Pachtové na Starém Městě pražském postupně skoupili tři domy a místo nich zbudovali (v dnešní ulici Karoliny Světlé čp. 208) výstavný palác. K rodině Pachtů z Rájova, jejíž členové drželi od roku 1628 titul šlechtický a od roku 1721 dokonce titul hraběcí, např. heslo Pacht z Rájova, in: *Ottův slovník naučný XIX.*, Praha 1902, s. 27-29. Dále také MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 188-189, list od Pachtu z 1. 5. 1677, v němž se hovoří o tom, že v Praze vlastnil dům, ve kterém zajistil praní prádla pro syna jeho zaměstnavatele. I když se v korespondenci knížete Ferdinanda z Dietrichsteina s Kryštofem Pachtou objevuje jen nemálo zmínek o jiném tématu, než byla výchova a vzdělávání hraběte Waltera Xavera, můžeme se domnívat, že kromě dohledu nad mladým pánem vyřizoval hofmistr Pacht v Praze pro knížete různé záležitosti – například předával vzkazy jeho přátelům a známým a možná

zda s ním spolupracoval už v minulých letech, jisté ale je, že s nímž byl prokazatelně v kontaktu několik měsíců před zahájením synových pražských studií, aby společně zajistili a vyjednali vše, co bylo třeba.¹²⁹

Jeho prvním důležitým úkolem, na kterém se částečně podílel i regent Zimmerman, bylo zajištění vhodného pokoje a jeho případné vybavení nábytkem. Díky vstřícnosti pana regenta nemusel nikterak složitě hledat: Zimmerman pro svého prominentního studenta nechal připravit čistý a bezpečný pokoj přímo v konviktu, který Pachta obhlédl, detailně knížeti popsal v jenom z dopisů a poté jej nechal dovybavit podle pokynů knížete. Ten požadoval, aby byly synovi do pokoje dány dva stoly (dle proporcí místnosti). Jeden ze stolů měl zřejmě sloužit jako jídelní v době, kdy nebylo možné, aby Walter Xaver jedl se staršími otci či s osobami sobě rovnými – knížeti se totiž vůbec nezamlouvala představa, že by měl jeho syn pravidelně stolovat s neurozenými hochy.¹³⁰ Dále měla být v pokoji dvě kožená křesla a dvě židle, čisté lůžko i s ložním prádlem a dvěma matracemi, dva ubrusy na stůl, koberec ze zeleného sukna a také polštář a přikrývka pro služebníka (tedy komorníka), který měl spát poblíž. Mezi místností Waltra Xavera a komorou jeho služebníka měla být umístěna španělská stěna. Pachta vše zkontroloval a byl spokojen: jednalo se prý o vcelku dobře vybavenou ložnici, kde mohla vedle sebe pohodlně stát dvě lůžka.¹³¹

Ještě před příjezdem Waltera Xavera do Prahy si chtěl kníže s hofmistrem ujasnit i řadu dalších věcí, ať se týkaly výuky samotné nebo synovy životosprávy a denního režimu; nastíněny musely být i otázky finanční.¹³² V mnoha ohledech se pokyny pro pana Pachtu shodují s požadavky zmíněnými v listu regentu Zimmermanovi – i jemu kníže zdůraznil důležitost synova stolování ve vhodné společnosti. Pachtovi se nakonec podařilo vyjednat to, že mladý Dietrichstein bude sedět u stolu s panem regentem a jeho zástupcem a dále s „*pány a rytíři*“, konkrétně s blíže neurčenými pány Nosticem,¹³³ Příchovským a Vratislavem a s dalšími respektovanými osobami. Služebníci měli sedět u vlastního stolu, u kterého se mohli osvěžit

---

se staral i o některé jeho obchody či soudní pohledávky; mohl tedy částečně fungovat i jako agent. Viz např. zmínka v listu z 1. 3. 1679, TAMTÉŽ, fol. 289.

¹²⁹ Viz např. koncept dopisu Pachtovi z 15. 1. 1677, z něhož vyplývá, že Pachta byl už v této v kontaktu i s panem regentem (tedy s Václavem Zimmermanem), a také to, že mu již byla poslána první instrukce i odhadem útraty za výdaje v prvních měsících pražského pobytu mladého hraběte, která neměla přesáhnout 400 zlatých, kníže také hodlal rovnou vyplatit plat za půl roku i panu regentovi. Instrukcí poté Pachta obdržel, jak dále uvidíme, ještě několik. Koncept pro Pachtu z 15. 1. 1677, TAMTÉŽ, fol. 183.

¹³⁰ TAMTÉŽ, fol. 190-191, koncept pro Pachtu z 22. 4. 1677.

¹³¹ TAMTÉŽ; dále TAMTÉŽ, fol. 188-189, list od Pachtu z 1. 5. 1677.

¹³² O tomtéž podrobně hovoří i další dochované instrukce, respektive otázky a odpovědi k výchově Waltera Xavera TAMTÉŽ, fol. 178-179 (nedatováno, nespecifikováno, zda byly určeny pro hofmistra či komorníka).

¹³³ V úvahu by připadal mladší syn nejvyššího kancléře Jana Hartvíka z Nostic, hrabě Václav Desiderius z Nostic (1669-1700).

pivem. Jak už bylo řečeno, byl Walteru Xaverovi po jídle povolen pohár dobrého zdravého českého či rakouského vína (jaké víno bylo považováno za zdravé, bohužel není upřesněno)¹³⁴ a mohly mu být podány delikatesy – to ovšem mělo být v kompetenci pana regenta.

Synovy náklady během tohoto studijního pobytu se kníže zavázal platit vždy po půl roce, původně předpokládaná částka se pohybovala okolo 300 zlatých, přičemž stravné pro syna činilo 100 zlatých. V této sumě byla také zahrnuta platba za pronájem pokoje, za dřevo na otop, svíčky pro potřeby syna i služebníka (pro Waltera Xavera se počítalo se svíčkami té nejvyšší kvality, služebníkům měly stačit svíčky obyčejné), látky, víno a delikatesy. Významnou položkou byly léky (jmenujme například fenyklovou vodu, kterou měl mladý hrabě popíjet)¹³⁵ a plat pro lékaře a lékárníka, využilo-li by se jejich služeb. Na výdajích na synovo zdraví se rozhodně nesmělo šetřit, ale ani jimi plýtvat, protože konvikt zaměstnával vlastního – a podle všeho velmi schopného – lékaře a měl i dobře vybavenou lékárnu. S dalšími 70 zlatými se počítalo na plat pro hofmistra, tedy pro rytíře Pachtu (komorník Josef Holzner, o němž bude řeč vzápětí, pobíral nižší plat), a Walter Xaver měl navíc dostávat i kapesné ve výši tří či maximálně čtyř zlatých měsíčně, za které si mohl kupovat drobnosti dle svého uvážení – například pochutiny či střílný prach. Do hry také vstupovaly další příležitostné výdaje, například na vůz s koňmi a čeledíny ve dnech rekreace,¹³⁶ různé drobné i větší nákupy, najímání služebníků¹³⁷ či praní prádla, které měl ve svém pražském domě zajistit právě hofmistr Pachtu.¹³⁸ Všichni zainteresovaní se tedy měli ze všech sil snažit o hladký a bezproblémový průběh pražských studií hraběte z Dietrichsteina, aby zdárně prospíval a v následujícím roce 1678 mohl promovat ze syntaxu – z uvedeného vyplývá, že mladý pán u sv. Bartoloměje nastoupil rovnou do čtvrté ze šesti tříd, syntaxu, předchozí tři třídy mohl díky svým dobrým základům přeskočit.¹³⁹ Nutno dodat, že výše zmíněné pokyny představují pouze ideální představy rodičů a během třech let, které Walter Xaver trávil v Praze, se musely některé požadavky knížete pozměnit a podříditi realitě.

---

¹³⁴ Co se týká vína, mohl Walter Xaver dostat například litoměřické, mělnické či rakouské, případně jiné dle toho, jak se knížeti uránilo. Otázky a odpovědi k výchově Waltera Xavera, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 178-179.

¹³⁵ Později kníže připustil, že místo fenyklové vody má syn někdy pít raději pivo, neboť vyjde cenově nastejno; fenyklovou vodu, kterou si měl nechat vařit od místního lékaře, měl ale také pravidelně požívat. TAMTÉŽ, fol. 195-196, rozsáhlý koncept dopisu pro Pachtu z 12.-13. 5. 1677.

¹³⁶ Vozu měl Walter Xaver využít pro delší cesty ve dnech rekreace; pronájem vozu se dvěma koňmi činila jeden zlatý, proto kníže doporučoval pouze půldenní pronájem, aby se ušetřilo. TAMTÉŽ.

¹³⁷ Například v srpnu roku 1677 kníže hofmistrovovi uložil, že má najít šikovného krejčího – ideálně „milého mladého Čecha“, který by byl také „čestný, střídmy a pilný“. TAMTÉŽ, fol. 209, list od Pachtu, 4. 8. 1677.

¹³⁸ Finanční otázka bude podrobněji řešena níže.

¹³⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 188-189, list od Pachtu z 1. 5. 1677; TAMTÉŽ, fol. 190-191, koncept pro Pachtu z 22. 4. 1677.

Další důležitou osobou, se kterou se Walter Xaver během svých gymnaziálních studií denně stětoval, byl jeho komorník Josef Holzner. Ten ovšem mladému pánovi nestál po boku od začátku jeho pražského pobytu, původně byl totiž komorníkem jmenován jistý František Josef Ragazin. Do Ragazina byla vkládána velká očekávání – kníže Ferdinand mu poskytl veškerou důvěru a spoléhal na jeho zralost, neboť s ním spolupracoval již dříve a také jej doporučila řada jeho známých; Ragazin navíc po dva roky studoval práva. Kníže proto soudil, že jako komorník bude mladému pánovi sloužit pilně, ve shodě s instrukcemi, které obdržel,¹⁴⁰ že mu pomůže aklimatizovat se a zvyknout si na řád konviktu, také s ním měl procvičovat francouzštinu.¹⁴¹

V průběhu synových studií se ovšem náhled na Ragazinovy schopnosti u knížete, regenta, a dokonce i samotného Waltera Xavera značně změnil, což dokazuje řada dopisů plných stížností: „*To, co je jeho studiím poněkud na překážku, nemohu Vaší milosti zatajit. Jak jsem si již od prvního dne všiml a také jsem se o tom přesvědčil z vlastní zkušenosti, je hrabě Walter nedostatečně opečováván svým komorníkem, [...] je také obtížné si pána podržít, když služebník vystupuje spíše jako hofmistr [...]*“¹⁴² Podle Václava Zimmermana začal mladý hrabě ve studiu zaostávat, ačkoli měl veškeré předpoklady být výborným studentem. Vinu na tom podle regenta nesl právě Ragazin – prý měl protivné zvyky a bylo velmi složité s ním spolupracovat, navíc se ani u regenta ani u svého svěřence netěšil velké autoritě: Walter Xaver se mu dokonce vysmíval a opovrhoval jím.¹⁴³ Zimmerman, jenž choval ke komorníkovi značné antipatie a v konviktu ho už nehodlal dále snášet, upozorňoval knížete na špatný vliv, který měl na Waltra Xavera (ten prý od něj mohl pochytit pouze zlozvyky a sklony k nezbednému

---

¹⁴⁰ Komorníkovu instrukci kníže poslal i panu regentovi, aby mohl kontrolovat, že je ve všech bodech dodržována. TAMTÉŽ, fol. 182, koncept pro Zimmermana z 15. 6. 1677.

¹⁴¹ TAMTÉŽ, fol. 201, list od Václava Zimmermana z 26. 6. 1677 a dále TAMTÉŽ, fol. 182, koncept pro Zimmermana z 15. 6. 1677. O tom, že komorník Ragazin bral (alespoň zpočátku) svoji úlohu vážně, svědčí i soubor latinských otázek či poznámek k instrukcím, které dostal – zajímalo ho následující: 1. Kolikrát smí Walter Xaver chodit do míčovny? 2. Může chodit ven s ostatními mladými pány? 3. Kolikrát má v době rekreace procvičovat češtinu? Kolikrát francouzštinu a s jakým instruktorem, v konviktu či jinde? Jak mnoho má psát v češtině, latině a němčině? 4. Má psát knížeti v latině či němčině a bratru Leopoldovi v češtině? 5. Má mít samostatnou či společnou ložnici? (zde je zřejmě míněno spíše propojení ložnice s komorou služebníka než společná ložnice s ostatními studenty) 6. Mají dny rekreace probíhat po libosti Waltera Xavera? 7. Nesluší se, aby se ve volných chvílích veřejně bavil s někým pod svůj stav, chodil do kuchyně atp. 8. Má se ráno a večer řídit zákony konviktu? TAMTÉŽ, fol. 258.

¹⁴² „*Eines aber welches seinen studijs etwaß hinderlich ist, hab ich Ihro Durchleucht nicht bergen wollen, wie daß ich alß balt die ersten tag gesehen, auch bißhero mit eigener experientz erfahren, daß herrn graff Walterle mit dießsen gegebenen cam[m]erling nicht würde genugsten versehen sein, [...] ist es auch schwer dem herrn sich denselben zu untergeben, viel alßo der diener mehr hoffmeister alß dienen, [...]*“ List od Václava Zimmermana z 23. 6. 1677, TAMTÉŽ, fol. 207. K tématu viz dále fol. 2-3 (francouzský list od komorníka Ragazina sepsaný v Salzburku dne 2. 12. 1677) a 201-244 (série dopisů od regenta Zimmermana a hofmistra Pachtý z léta a podzimu 1677).

¹⁴³ Nutno dodat, že vinu zřejmě nenesl pouze komorník Ragazin, ale také jistý služebník jménem Dismas, který byl údajně líný, zajímal se pouze o koně a psy a Waltera Xavera od studia odlákal. TAMTÉŽ, fol. 213-214.

chování), a navrhoval, aby byl co nejdříve vyměněn – ideálně za společníka se skvělými mravy a z dobré rodiny, nejlépe ze šlechtického stavu. Hofmistr Pachta se snažil o nestranný postoj: povolal si Ragazina k sobě a požadoval vysvětlení. Ten se sice omluvil, že panu regentovi nechtěl zavadat příčinu k nelibosti, přesto ale trval na tom, že se ve všem řídil knížecí instrukcí; hofmistr tedy knížeti poskytl informace od obou sporných stran a čekal na jeho vyjádření.¹⁴⁴

Ragazinův osud byl tímto zpečetěn, neboť kníže nehodlal riskovat synův pokrok ani rodinnou pověst. Začátkem září roku 1677 proto rozhodl, že komorník bude propuštěn, hofmistr Pachta mu poskytne základní prostředky na cestu a odjede zpět do Vídně, kde mu kníže proplatí mzdu i cestovní náklady, převezme od něj inventář synových věcí a poté bude ponechán svému osudu. Ragazinovi se vývoj situace ani trochu nelíbil, zkoušel se u knížete ospravedlnit a dokonce nalézt nové uplatnění: navrhoval, že by mohl sloužit staršímu bratrovi Waltera Xavera, hraběti Leopoldu Ignáci, a opakovat s ním logiku.¹⁴⁵ Také požadoval okamžité vyplacení mzdy, kterou mu nakonec, aby předešel dalším nepříjemnostem, proplatil Václav Zimmerman.¹⁴⁶ Ragazin se do Vídně vydal oklikou přes Salzburg a ještě na cestě se pokoušel zvrátit rozhodnutí knížete: naznačoval, že on sám nenese vinu a že se pod jeho vedením Walter Xaver rozvíjel a dobře se učil (prý mu šla především francouzština), také poukazoval na nevhodnou společnost, ve které se prý mladý hrabě pohyboval a která měla svůj podíl na jeho neposlušnosti – zvykl si trávit čas s obyčejnými hochy, kteří mu neprokazovali nutný respekt, a ne se sobě rovnými. Regenta Zimmermana dokonce obvinil z toho, že si na něj zasedl.¹⁴⁷

Dokud kníže neměl vhodného kandidáta na místo komorníka, nebylo možné Ragazina propustit, naštěstí jej brzy našel: byl jím Josef Holzner, dříve komorník u syna hraběte Königsegga,¹⁴⁸ který měl ta nejlepší doporučení. Z korespondence navíc vyplývá, že Holzner nebyl knížeti zcela neznámý už v této době – zřejmě již dříve působil v rodině Dietrichsteinů jako vychovatel a učitel logiky nejstaršího syna Leopolda Ignáce,¹⁴⁹ později nejspíše sloužil jako komorník u Karla Josefa z Dietrichsteina během jeho kavalírské cesty, která probíhala

---

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, fol. 213-214, list od Václava Zimmermana z 28. 8. 1677 a TAMTÉŽ, fol. 211, dopis od pana Pachty z 28. 8. 1677.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, fol. 220, dopis od Pachty z 11. 9. 1677.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ, fol. 217, list od Václava Zimmermana z 22. 9. 1677. Mzda byla Ragazinovi vyplacena 27. 9. téhož roku a činila 20 zlatých, viz latinský účet podepsaný Václavem Zimmermanem za období od 21. 6. do 21. 10. 1677, TAMTÉŽ, fol. 240.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, fol. 2-3, francouzský dopis od Františka Josefa Ragazina sepsaný v Salzburku dne 2. 12. 1677.

¹⁴⁸ Z korespondence nevyplývá, o koho přesně se jednalo, mohlo však jít o Leopolda Viléma z Königseggu (1630-1694), viceprezidenta říšské dvorské rady a později říšského vicekancléře, Erwin RIEDENAUER, *Königsegg-Rothenfels, Leopold Wilhelm von*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 12, Berlin 1980, s. 358-359.

¹⁴⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 215 a 216, koncepty dopisů pro Václava Zimmermana a Pachtu z Rájova z 2. 9. 1677.

v letech 1682-1684.¹⁵⁰ Josef Holzner byl přijat do služby dne 22. září 1677 (službu ale reálně nastoupil o pár dní později: 12. října, zřejmě aby se osobně sešel s knížetem a převzal od něj instrukce) a ve svém prvním dopise Ferdinandovi z Dietrichsteina se netajil nadšením, vděčností a nadějí, že dostojí všem očekáváním.¹⁵¹ Regent Zimmerman i hofmistr Pachta byli s novým komorníkem spokojeni: líbily se jim jeho dobré mravy, věřili, že mladému pánovi bude dobře sloužit a že ho udrží při studiích, také oceňovali Holznerovu pečlivost, s jakou se věnoval opakování francouzštiny se svým svěřencem, doзору nad ním i komunikaci s jeho učiteli.¹⁵²

Josef Holzner byl přijal post komorníka několik měsíců poté, co Walter Xaver zahájil svá pražská studia, proto se ještě pojďme vrátit k tomu, jak proběhly jeho první dny a týdny u svatého Bartoloměje, kterými ho provázeli hofmistr Pachta a komorník Ragazin. S datem příjezdu mladého pána se stupňovaly přípravy na jeho pobyt i studium a kníže poslal regentovi, hofmistrovi i komorníkovi řadu upřesňujících pokynů. Kryštof Pachta, který už na místě Waltera Xavera netrpělivě očekával, fungoval také jako prostředník mezi knížetem a Václavem Zimmermanem a – pokud byl pan regent příliš zaměstnán – tlumočil knížeti jeho vzkazy.

Z dopisu, který Pachta obdržel zhruba měsíc před tím, než chlapec dorazil do Prahy, vyplývá, že už v této době byl pokoj i s komorou pro služebníka nachystán přesně podle pokynů. Původně kníže plánoval, že jeho třetí syn v konviktu zůstane tři až šest let a za tu dobu absolvuje „*humaniora*“ a „*philosophia*“, naučí se plynule mluvit i psát v latině a češtině a zvládne i francouzštinu – pro všechny jazyky měl mít (a později skutečně měl) vlastní preceptory, kteří by za své služby dostávali čtyři zlaté za měsíc. Pachta měl ve vynakládání prostředků pro pohodlí i zdraví Waltera Xavera ponechanou volnou ruku, nicméně účty byly pečlivě kontrolovány: nejdříve regentem Zimmermanem a poté samotným knížetem.¹⁵³ Regentovi měla být každého půl roku poskytnuta částka zhruba 500 zlatých, v níž by byly zahrnuty například výdaje na preceptora, praní prádla, doktora, lékárníka a holiče a také na mzdu služebníka a na oblečení pro syna (Pachta měl proto každý půl rok posílat soupis výdajů na ošacení); platby měly být ovšem odváděny pouze ve dnech vyučování, v době prázdnin nikoliv. Kromě získávání všech důležitých vědomostí měl být budoucí duchovní hodnostář veden k pochopení toho, že si pilnou prací zajišťuje svoje štěstí. Walter Xaver ale neměl být ochuzen ani o zábavu:

---

¹⁵⁰ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 271, 272 a 364.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, fol. 218-219, nedatovaný dopis od Josefa Holznera; TAMTÉŽ, fol. 222, list od regenta z 8. 9., na jehož obálce je připsáno, že dne 22. 9. byl do služby přijat Josef Holzner; TAMTÉŽ, fol. 242.

¹⁵² TAMTÉŽ, fol. 225-244, tři dopisy od pana regenta a hofmistra z období od 13. 10. do 6. 11. 1677.

¹⁵³ TAMTÉŽ, fol. 182, koncept pro Zimmermana z 15. 6. 1677.

bylo mu dovoleno vyjít si na procházku s ostatními urozenými mladými pány,¹⁵⁴ nebo, byl-li ve městě přítomen nejvyšší purkrabí Českého království a také jeho příbuzný, hrabě Bernard Ignác z Martinic,¹⁵⁵ či jiní dobří přátelé knížete, mohl si na půl dne půjčit regentův vůz (pokud ho ten zrovna nepotřeboval), případně si pronajmout vůz vlastní, a navštívit dotyčné aristokraty. Například měl občas zajít k bratrovi knížete, „hraběti Maxovi“, tedy Maxmiliánu Ondřeji z Dietrichsteina – v 70. letech 17. století s ním měl jeho starší bratr, kníže Ferdinand, vztahy ještě dobré a přátelské, proto neměl důvod svému synovi návštěvy u strýce zakazovat.¹⁵⁶ Vzhledem k výše vyličenému osudu komorníka Františka Josefa Ragazina se jeví zajímavou informací, že kníže už dříve plánoval, že na Waltera Xavera do Prahy doprovodí dva služebníci a jeden z nich (nejlépe takový, který ovládal francouzštinu) s ním měl zůstat po dobu tří měsíců, aby si syn lépe zvykl na nové prostředí, poté měl být vyplacen a propuštěn. Je tedy otázkou, zda je oním služebníkem myšlen Ragazin, nebo zda se jedná jen o shodu náhod (Ragazin ve službě zůstal právě tři měsíce, pokud by ale kníže už předem počítal s jeho propuštěním,

---

¹⁵⁴ K tomu kníže podotýká, že Walter Xaver byl v Mikulově zvyklý chodit na dvou až tříhodinové procházky, což naznačuje, že velmi závažné zdravotní potíže, které se u něj ve zralém věku naplno projeví, jej v dětství nijak neomezovaly. TAMTÉŽ, fol. 195-196, rozsáhlý koncept dopisu pro Pachtu z 12.-13. 5. 1677. Ke zdravotním problémům Waltera Xavera a k jejich následkům i léčbě více: L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

¹⁵⁵ Hrabě Bernard Ignác z Martinic (1614-1685) bezesporu patřil k významným politikům i mecenášům své doby. Jako pátý syn však byl původně, stejně jako mladý Dietrichstein, předurčen k duchovnímu stavu a ještě jako mladík získal kanonikáty v Magdeburku a Pasově. Po absolvování kavalírské cesty, která ho zavedla například do Grazu, Ingolstadtu, kde studoval práva, nebo do Florencie, však změnil názor a svoji pozornost obrátil k politice. Jeho postup na kariérním žebříčku zemských úřadů byl díky jeho schopnostem, vzdělání i dobrému jménu velmi rychlý: svoji kariéru zahájil jako apelační rada (1638-1643) a později se stal prezidentem apelačního soudu (1643-1644). V Českém království následně zastával posty nejvyššího sudího (1644-1648), nejvyššího komorníka (1648-1650), nejvyššího hofmistra (1650-1651) a poté až do své smrti vykonával úřad nejvyššího purkrabí. I když ho jeho funkce vážaly spíše k českým zemím, jeho vliv u císařského dvora byl nepopiratelný a pravidelně zde pobýval vždy několik měsíců v roce. Kromě toho byl také císařským komorníkem a roku 1657 ho císař dekoroval Řádem zlatého rouna. Jeho druhou manželkou se stala hraběnka Zuzana Polyxena z Dietrichsteina (1629-1706). Walter Xaver z Dietrichsteina se tedy díky hraběcímu páru dostal do té nejelitnější společnosti českých zemí. K Bernardu Ignáci z Martinic a jeho kavalírské cestě např. Jiří KUBEŠ, *Národně dospívání urozených*, s. 329, dále viz Alessandro CATALANO, *Příběh jednoho mýtu. Bernard Ignác z Martinic – Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu – Jezuité*, in: Slánské rozhovory 2005. Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura, Slaný 2006, s. 25-34; TÝŽ, *Bernard Ignác z Martinic a jezuité: proměny vztahů mezi Tovaryštvem Ježíšovým a politickou mocí v Čechách v druhé polovině 17. století*, in: Bohemia Jesuitica 1556-2006, Sv. 1, Praha 2010, s. 247-258 nebo Zdeněk HOJDA, *Bernard Ignác z Martinic – pokus o portrét fundátora*, in: Slánské rozhovory 2008. Piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění, Slaný 2009, s. 12-18 atd.

¹⁵⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 182, koncept pro Zimmermana z 15. 6. 1677. Maxmilián Ondřej z Dietrichsteina (1638-1692) byl jedním z bratrů knížete Ferdinanda a byl ženat s hraběnkou Marií Justýnou ze Schwarzenbergu (1647-1696). Hraběte Maxmiliána ve své práci hojně zmiňuje R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, k zpočátku vřelému, avšak postupně se horšícímu vztahu bratrů Ferdinanda a Maxmiliána z Dietrichsteina s. 324-327. K hraběti Maxmiliánovi také Iveta ŠEJNOVÁ, *Hrabě Maxmilián z Ditrichštejna (1638-1692). Osudy mladšího sourozence v 2. polovině 17. století*, diplomová práce UHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2014; také viz kapitolu o kavalírské cestě Waltera Xavera z Dietrichsteina.

nemusel by si později dělat takové starosti s nalezením nového komorníka, ale byl by na tuto situaci připraven).¹⁵⁷

Další upřesnění, jak pečovat o duši i tělo svého budoucího studenta, obdržel i regent Zimmerman.¹⁵⁸ Walter Xaver měl být pochopitelně vzděláván v křesťanské doktríně, a to tak, jak dovolí jeho věk a kapacita. Po všechny neděle a svátky měl být informován o nějakém vybraném tématu, katechismus se však neměl pouze učit nazpaměť, ale měl mu být také vysvětlován; některé pobožnosti mu mohly být prominuty, dovolil-li to regent. Jak vyplývá z již dříve zmiňovaných zákazů stolování s ostatními chlapci, dbal kníže velmi přísně na to, s kým se syn stýká a zda mu tyto kontakty mohou být užitečné, či zda naopak ohrožují jeho pověst, dobré mravy i pokrok ve studiu. I panu regentovi proto zdůraznil přání, že má být zamezeno tomu, aby mladý pán uzavíral s ostatními hochy přátelství, naopak měl konverzovat a procvičovat si tak latinský jazyk se staršími a rozumnějšími osobami, aby se od nich mohl stále učit. Mezi dětmi, jak soudil kníže, jeho syn nemohl získat potřebné znalosti ani chuť do studia, proto měl být v případě, že byl přistižen při nevhodné konverzaci, ostře napomenut. Regent či jeho zástupce také měli dohlížet na to, aby Walter Xaver nemluvil jinak než latinsky či česky. V češtině si měl například zapisovat i to, co učitel vysvětloval německy, a svůj talent měl rozvíjet četbou určených textů a lekcí, které se učil nazpaměť (minimálně o nedělích, svátcích a ve dnech volna). Když se chtěl na něco zeptat, neměl být hned opravován, aby bylo lépe vidět, jak pokročil ve studiu. Navíc měl vést v obou jazycích i korespondenci s rodinou – matce měl psát jednou týdně latinsky a jinak česky a bratrovi Leopoldovi česky, přičemž dopisy měly odrážet kvalitu jeho vyjadřování.¹⁵⁹ To, zda začne studiem gramatiky či syntaxu, mělo být ponecháno na úsudku pana regenta; v každém případě byl od něj očekáván pokrok a zápal do studia i to, že dobře využije jak svoji skvělou paměť, tak i hmotnou a morální podporu ze strany rodiny i učitelů. Jeho instruktoři měli být samozřejmě zdatní ve svém oboru a obratní v diskuzi, ale i diskrétní a morálně bezúhonní.

O zábavu sice Walter Xaver neměl být zcela ochuzen, jednalo se ale o zábavu spíše organizovanou než přirozenou. Jak již bylo naznačeno, mohl se občas projít či projet do města a navštívit otcovy přátele a příbuzné či jiné významné osoby – jídával u pana nejvyššího

---

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, fol. 195-196, rozsáhlý koncept dopisu pro Pachtu z 12.-13. 5. 1677.

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, fol. 184-187, rozsáhlý koncept instrukce pro Václava Zimmermana, resp. body, kterých měl dbát při pobytu hraběte Waltera Xavera.

¹⁵⁹ Studium jazyků nebylo u Waltera Xavera pochopitelně zanedbáno ani v následujících letech: během kavalírské cesty ovládl francouzštinu a částečně i italštinu, dále se také cvičil i v latině a češtině. K tomu viz podrobněji kapitola o kavalírské cestě Waltera Xavera, zde také viz doplňující literaturu. Nyní zmiňme alespoň práce W.-M. WUZELLY, *Untersuchungen zur Mehrsprachigkeit* a P. BURKEHO, *Jazyky a společenství*, zde s. 41-79.

purkrabí Martinice,¹⁶⁰ tehdy ale mělo být dohlédnuto, aby se nepřejedl, k jídlu vypil maximálně jednu malou skleničku vína a také aby byl zpátky v konviktu v čas určený regentem.¹⁶¹ Na rozhodnutí pana Zimmermana bylo i to, zda mu ve dnech rekreace dovolí vyjít si ven nebo zastřílet si z pušky či nikoliv; i na procházce a na lovu měl být chlapec starostlivě doprovázen služebníkem. V zimě bylo synovi ve dnech volna povoleno strávit půl hodiny či více v míčovně¹⁶² a hrát si, avšak nesměl se příliš zahřát a zpotit – pokud se tak stalo, měl si ihned obléci kabát a pobýt v teplé místnosti, aby neprochladl. Pokud by byl i přesto nemocný, nehrála výše prostředků vynaložených na léčení roli: jednak u něj přes noc setrvat služebník a hlídat ho a také měli dorazit lékaři z konviktu či mimo konvikt. Bylo-li třeba, měl lékař za synem docházet jednou za čtrnáct dní – sledovat měl především, zda chlapec netrpí kašlem, dušností a katarem.

Detailní instrukci, která se v podstatě shoduje s výše zmíněnými instrukcemi pro regenta, samozřejmě obdržel při odjezdu z Vídně do Prahy i František Josef Ragazin.¹⁶³ Na příkaz knížete tedy měl jako komorník dohlížet na potřeby, mravy i studium mladého pána ve dnech všedních i svátečních, a pokud by se cokoliv přihodilo, měl to ihned nahlásit Zimmermanovi i knížeti. Co se týká denního režimu, nebyly mladému hraběti povoleny žádné výjimky: měl se zcela podřídit řádu konviktu a vstávat i uléhat ve stejnou dobu jako všichni ostatní studenti.¹⁶⁴ Studovat měl i ve dnech svátků a rekreace: dopoledne po mši mohl číst čtvrt hodiny francouzsky, další čtvrt hodinu se učit gramatiku a půl hodiny „*dělat konstrukce*“ (tedy tvořit věty). Večer mu bylo uloženo číst čtvrt hodiny česky a půl hodiny komponovat dopisy, čtvrt hodiny tvořit věty a psát je. Po všechny dny se měl naučit dvě obtížná česká slovíčka a zapsat si je do malé knížečky, dvakrát v týdnu musel kromě svých dalších studijních povinností čtvrt hodiny číst určený německý spis a procvičovat si na něm své znalosti, také si měl látku

---

¹⁶⁰ Viz výše.

¹⁶¹ Například koncem prosince roku 1677 obdržel Walter Xaver pozvání k hraběti z Pöttingu (k němu viz dále), přičemž návštěva se odehrála v českém jazyce a – jak se Zimmerman vyjádřil – kníže mohl být zcela spokojen s jejím průběhem. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 55, list Václava Zimmermana z 25. 12. 1677.

¹⁶² V Praze tehdy fungovaly tři míčovny: dvě na Hradčanech – tzv. Velká míčovna v Královské zahradě a Malá míčovna u Prašného mostu – a jedna, tzv. Dolní, v dnešní Karmelitské ulici na Malé Straně. Kam konkrétně Walter Xaver docházel, bohužel z dochovaných záznamů neplyne; blíže ke konviktu sv. Bartoloměje se nacházela míčovna malostranská, je tedy možné, že navštěvoval právě ji. Jiří KUBEŠ – Vítězslav PRCHAL, *Aristokratický sport v deníkových záznamech*, in: Rostislav Švácha (ed.), START. Sport jako symbol ve výtvarném umění, Praha 2016, s. 55-60.

¹⁶³ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 254-257, koncepty dvou shodných číslovaných instrukcí (nedatováno).

¹⁶⁴ Ke každodennímu životu kolejí podrobně K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, zde především s. 137-187.

opakovat spolu s bratrem Karlem Josefem a číst si s ním v latině, češtině i němčině.¹⁶⁵ Pro dny rekreace tedy dostal Ragazin stejné pokyny jako regent (s drobnou výjimkou: pro hry v míčovně kníže synovi vyhradil hodinu či více; komorník měl také dbát na to, aby se jeho svěřenec příliš nezpotil a poté nenachladl, proto měl být ihned po skončení hry oblečen do teplé košile, suknice či kabátu). Návštěvy u významných lidí byly sice vítané, avšak až poté, co je kníže schválil – bez jeho vědomí nesměl Walter Xaver u nikoho jíst, maximální ústupek se kníže uvolil udělat v tom, že pokud to nešlo jinak, mohl chlapec pojíst s ostatními urozenými mladými pány z konviktu. Aby nebyl příliš rozptylován od studia, mohl si Walter Xaver ponechat jen jednoho psa (který navíc musel být během lekcí venku a nikoliv v místnosti), ostatní psi museli být posláni zpátky domů. Klukoviny a nevhodná společnost se chlapci pochopitelně zapovídala, stejně tak pobíhání po konviktu, chození do kuchyně či třeba postávání před branou – takové chování mu (jako budoucímu duchovnímu hodnostáři) podle rodičů rozhodně nepříslušelo.

S nástupem Josefa Holznera do služby se toho pro Waltera Xavera – co se týká studia i denního režimu – mnoho nezměnilo, především jeho studijní plán, ale také sportovní aktivity zůstaly v podstatě beze změny. Dvě instrukce k péči o mladého pána, které nový komorník obdržel při nástupu (ještě před odjezdem z Vídně), se dochovaly ve formě nedatovaných konceptů a jsou značně rozsáhlé a podrobné – kníže při jejich sepisování myslel na každý detail, možná i kvůli špatným zkušenostem s předchozím komorníkem.¹⁶⁶ Josef Holzner byl především zcela podřízen nejenom knížeti, ale také regentovi – bez jejich svolení nesměl nic podnikat; spolupracovat musel i s hofmistrem Pachtou a s chlapcovými učiteli. Záběr jeho činností byl velmi široký: od péče o šaty mladého pána až k dohledu nad studiem a opakování naučené látky. V první řadě byl zodpovědný za starost o tělesnou schránku svého svěřence: budil ho i ukládal do postele, asistoval mu při mytí, oblékání a svlékání. Každé ráno i večer dohlížel na to, aby si Walter Xaver vyčistil zuby zubním práškem, který dostal s sebou (případně jej mohl zakoupit u lékaře v konviktu), a vypláchl ústa čistou vodou, dále si měl chlapec mýt každé ráno ruce benátským mýdlem, které Holzner podle potřeby dokupoval. V případě, že mladého pána přišel prohlédnout lékař, ho měl komorník požádat, aby mu zkontroloval také zuby. Walter Xaver měl mít vždy k dispozici dva čisté ručníky, z toho jeden jen na ruce. V létě měl mít připravenou čistě vypranou košili na každý den, jindy (především

---

¹⁶⁵ Jak již bylo naznačeno výše, Karel Josef zřejmě pobýval v konviktu s Walterem Xaverem, koncept instrukce pro Josefa Holznera, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 254-257.

¹⁶⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 174-176, koncept instrukce a soubor otázek a odpovědí k výchově Waltra Xavera a péči o něj (nedatováno a nepodepsáno, popsány jsou vždy oba listy), dále TAMTÉŽ, fol. 254-257, nedatovaný koncept instrukce pro komorníka Holznera a fol. 255-256 (nepříliš dobře čitelný koncept téže instrukce).

v zimě či když šel do míčovny) to nebylo nutné, bylo však třeba ohlídat, aby košile nebyla propocená a tedy mokrá, aby nenastydl. Každý den měl dále oblékat čisté punčochy a svrchní oblečení; po osmi dnech nosil komorník oděvy k hofmistru Pachtovi na vyprání. Dále pak Holzner oblečení i boty čistil, kartáčoval a možná prováděl i jejich drobné opravy (zašívání knoflíků a podobně). Pochopitelně sledoval i to, zda mladému pánovi šaty dobře padnou a zda z nich nevyrostá – pokud se tak stalo, informoval Pachtu i regenta, kteří si na knížeti vyžádali obnos potřebný pro zhotovení nových šatů.¹⁶⁷

V zimě měl Holzner oblečení přehodit přes stoličku a tu nechat pár hodin před kamny, aby se oděv nahřál. Bylo-li to nutné, měl chlapci v chladných měsících nahřívát i lůžko. V zimě v pokoji zatápěl půl hodiny před tím, než Walter Xaver vstával, aby se mohl oblékat v teple; dřevo komorník obstarával na náklady knížete. Na noc měly dveře od pokoje zůstat otevřené, pokud chlapci nebyla zima, neboť kníže soudil, že je to zdravé. Holzner měl spát poblíž ve své vlastní posteli a dohlédnout na to, zda je mladý pán dobře přikrytý (pokud by byla potřeba další deka, měl se komorník obrátit na hofmistra Pachtu).¹⁶⁸ K Holznerovým povinnostem dále patřil úklid pokojů mladého hraběte: každý den zametal a místnost udržoval v čistotě a pořádku, k čemuž patřilo i pravidelné vynášení pokojového záchodu. Pochopitelně měl sledovat i zdravotní stav svého svěřence, a pokud by nastal sebemenší problém, měl ihned uvědomit pana regenta, aby nechal poslat pro lékaře. Dohledu podléhala i chlapcova strava: jak bylo několikrát zmíněno výše, mohl Walter Xaver, samozřejmě jen s otcovým souhlasem, jíst u známých a přátel, tehdy ho měl Josef Holzner pilně obsluhovat a zároveň hlídat, aby nejedl nic nezdravého a nevyopil více než jednu skleničku vína (pokud by z různých důvodů nebylo vhodné, aby Waltera Xavera při hostině doprovázel komorník, měl dohled nad ním i nad množstvím zkonsumované stravy zastat regent Zimmerman). Jedl-li mladý pán v konviktu, mohl dostat navíc blíže neurčené delikatesy, které ale musel schválit regent.

V neposlední řadě patřil k důležitým povinnostem komorníka dohled nad plněním studijních povinností Waltera Xavera: ve dnech výuky ho měl doprovázet do třídy a nosit mu knihy, také dával pozor na to, aby se mladý pán nezapletl do nějaké neplechty, proto ve třídě vyčkal až do příchodu učitele; v době, kdy probíhala výuka, si mohl Holzner vyjít a vyřídit si své záležitosti. S Walterem Xaverem neměl komorník hovořit v jiném jazyce než v latině,

---

¹⁶⁷ Například šaty, které si s sebou Walter Xaver v červnu přivezl, mu již v říjnu toho roku začaly být malé (jak si Pachta povšiml, byly mu krátké a přes hrudník i paže docela úzké, takže se páraly). TAMTÉŽ, fol. 225, 227, list od pana Zimmermana z 13. 10. 1677 a od pana Pachtu ze stejného data, dále viz Pachtův list z 3. 11. 1677, TAMTÉŽ, fol. 244.

¹⁶⁸ Z této instrukce to sice s jistotou nevyplývá, nicméně z dalších pramenů je jasné, že komorník nespál s Walterem Xaverem v jedné místnosti, ale ve vlastní komoře, která s chlapcovým pokojem sousedila a byla oddělena španělskou stěnou, viz výše.

případně francouzštině a v čase svátků a prázdnin s ním měl ve volné půlhodině probrat vše, na co jinak nezbylo mnoho prostoru nebo co mu příliš nešlo. Dále měl s chlapcem přečíst půl stránky ve francouzštině, dohlédnout na to, aby se naučil něco z gramatiky nazpaměť, a pak ho vyzkoušet. O chlapcových pokrocích i nedostacích měl Holzner knížete pravidelně a s veškerou upřímností informovat, a to každý týden, což svědomitě činil. Komorníkova roční mzda činila 50 zlatých, k tomu si mohl nechávat práť prádlo na náklady knížete spolu s prádlem Waltera Xavera. Dále občas dostával chlapcovo staré oblečení, kterým mohl podělit své příbuzné, ovšem jen s výslovným povolením knížete. Starost nad financemi mladého Dietrichsteina měl hofmistr Pachta (na kterého ještě dohlížel pan regent), Josef Holzner se tedy na něj měl obracet v případech, kdy bylo třeba obstarat různé drobnější záležitosti jako například boty, papír či knihy.

Srovnání, jaké požadavky byly kladeny na výchovu a vzdělávání synů v ostatních urozených rodinách, přináší instrukce pořizená hrabětem Kryštofem Václavem z Nostic pro preceptora (tedy hofmistra) Jana Waltera k výchově synů Jana Karla a Otty Václava, které v instrukci nazývá svými nejlepšími klenoty a kteří studovali na jezuitském gymnáziu ve Svídnici. Mladí pánové měli pochopitelně ctít Boha a následovat jeho příkázání, pravidelně se modlit, denně chodit na mši a alespoň jednou měsíčně ke zpovědi, přičemž do kostela je měl vodit hofmistr. Úctu a poslušnost museli prokazovat i rektorovi svídnické koleje a ostatním otcům, totéž se očekávalo i od hofmistra, kterému v případě, že bude dodržovat veškeré pokyny hraběte, příslušel roční plat ve výši 30 zlatých. To, že budou chlapci projevovat respekt a poslušnost rodičům i to, že nedopustí, aby dobré jméno jejich rodiny utrpělo, se rozumělo samo sebou; hofmistr měl o jejich pokrocích i poklescích informovat nejméně jednou měsíčně. S pilným studiem, které spočívalo v docházení do hodin i v domácím opakování, měli mladíci začít hned od rána a studijní rozvrh měl být pečlivě dodržován. Důležité bylo, aby se chlapci naučili úhledně a správně psát i porozumět psanému textu – důkazem toho měly být jejich dopisy, které měli domů odesílat každý měsíc; u stolu i jinde měli pokud možno neustále konverzovat pouze v latině.

Stejně jako mnozí další mladí pánové nesměli být ani oni ponecháni bez dozoru a rozhodně jim mělo být zabráněno v nadměrném pití, utrácení, hraní karet, zdržování se ve špatné společnosti (především se museli stranit žen a noční návštěvy tanečních či hudebních zábav byly přísně zakázané; vhodné nebylo ani přílišné družení se se spolustudenty) i v dalších excesech, a to jak během školní docházky, tak i ve dnech rekreace. Návštěvy sice o nedělích a svátcích povolené byly, ale i tehdy mělo být dohlédnuto na to, aby se chlapci vrátili domů včas a příliš neponocovali. Vítány samozřejmě nebyly ani jejich další nepřiměřené projevy jako

například hlasitý smích, jedení s otevřenými ústy a další známky pro šlechtice nevhodného chování. Stejně důležité bylo i to, aby se dobrých mravů drželo i jejich služebnictvo. Hofmistr měl dohlédnout na to, aby měli mladíci vždy připravené čisté prádlo a chodili upravení. K dispozici měli dokonce vlastní vůz s dvěma koňmi, avšak hofmistr měl bedlivě dbát na to, aby byli koně správně krmeni, aby byl vůz využíván hospodárně a nepřišel tak k úhoně.¹⁶⁹

Mladý Dietrichstein s komoníkem Ragazinem a s dalším doprovodem do Prahy přibyli dne 21. června 1677. Jak dlouho cesta trvala, ani kudy přesně vedla, nevíme; o náročnou výpravu se ovšem nejednalo, neboť všichni dorazili v plném zdraví a síle. Po příjezdu se Walter Xaver zabydlel, seznámil se se svým hofmistrem i s regentem Zimmermanem a celý konvikt si prošel. Podle zpráv od hofmistra Pachtý se mu tam líbilo, a dokonce několikrát přislíbil regentovi i ostatním otcům, že vynaloží veškeré úsilí a bude pilným studentem.¹⁷⁰ Bezprostředně po příjezdu mladého pána poslal Václav Zimmerman knížeti Ferdinandovi jeho první předběžné hodnocení: ačkoliv se Walterem Xaverem dosud viděl jen dvakrát, shledal v něm „*snahu, talent, ochotného ducha i zbožnost*“ a doufal, že ho bude možno zformovat a vzdělat tak, aby knížeti i celému domu Dietrichsteinů poskytoval čest a útěchu.¹⁷¹

O chlapcových prvních školních dnech (během nichž zrovna probíhaly oslavy svátku Božího těla a i v samotném konviktu poněkud vázla výuka, neboť se konala různá divadelní představení) knížeti podrobně referoval opět sám regent.¹⁷² Podle všeho zvládl Walter Xaver začátek výuky i pobytu v novém prostředí bez větších problémů – regentovými slovy vstoupil do zdejšího každodenního života „*ochotně a spokojeně*“ a zdálo se, že „*je mu pražský vzduch příjemný*“. Ihned navázal na svá předešlá studia latiny i češtiny, v nichž ho školil Bohuslav Kořenský z Terešova, promováný magistr filozofie pocházející z rytířského stavu, který se navíc mohl prokázat těmi nejlepšími doporučeními i dobrými mravy.¹⁷³ Mladému hraběti se

---

¹⁶⁹ Srov.: N. ELIAS, *O procesu civilizace II.*, s. 237-336. K výchově mladých Nosticů viz dvacetibodovou instrukci sepsanou dne 20. 10. 1681 hrabětem Kryštofem Václavem z Nostic pro preceptora Jana Waltera k výchově synů Jana Karla a Otty Václava na jezuitském gymnáziu ve Svídnici, Státní oblastní archiv v Plzni, pobočka Klatovy, RA Nosticů (Rokytnice), kart. 32. Za poskytnutí této instrukce děkuji vedoucímu mé disertační práce, doc. Jiřímu Kubešovi. K Nosticům více Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

¹⁷⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 199, dopis od Kryštofa Pachtý z 23. 6. 1677.

¹⁷¹ „*Ist Gott lob, Ihro Fürstlichen Gnaden zum trost, frisch auf, undt wohl gesundt, nebenst eines züchtig frölichen gemüths: auch so viel ich durch dieße kurtze gegenwart iner zweÿ tagen auß ihme habe können abnehmen, verspüre ich in densenben sondere gaben deß gemüths undt talenten deß ingenÿ, besonderlich ein geneigten geist undt wüllen gegen der, dem fürstlichen hauß von Dietrichstein angebohrnen, andacht, in welcher ihm zuehalten undt mehr zubefestigen, [...]*“ TAMTÉŽ, fol. 203, list od Václava Zimmermana z 23. 6. 1677.

¹⁷² TAMTÉŽ, fol. 201, list od Václava Zimmermana z 26. 6. 1677.

¹⁷³ Možná se jednalo o jednoho ze synů Bohuslava Kořenského z Terešova († 1656). K pánům Kořenským z Terešova, od roku 1676 pánů a od roku 1705 hrabat, více Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992, s. 77-78, rodokmen je dostupný on-line na: <http://patricus.info/Rodokmeny/Korensky.txt> [16. 12. 2016].

zpočátku se při studiích velmi dařilo – regent soudil, že vzhledem k tomu, že v syntaxu je se ctí mezi nejlepšími ve třídě, bude moci následujícího roku promovat, jak si kníže přál. Tyto první úspěchy byly ovšem vzápětí zkaleny liknavým přístupem chlapcova komorníka, jenž ho nedostatečně hlídal, byl pánovitý a sám sebe pasoval spíše do role hofmistra, čemuž se Walter Xaver odmítal podřídit. Jak Ragazinův příběh dopadl, už bylo řečeno dříve; regent situaci prozatímne vyřešil tím, že chlapci poskytl instruktora pro studium, kterému měl podléhat i komorník, a dále slíbil sehnat schopného učitele francouzštiny.¹⁷⁴ V září toho roku, kdy už se mladý pán sžil s novým prostředím, vyššími studijními nároky a možná i s představou vlastní budoucnosti v řadách duchovních, se kníže rozhodl pořídit mu dalšího instruktora, tentokrát na procvičování filozofie a teologie.¹⁷⁵

Ragazinovo špatné vedení našťastí Waltera Xavera – co se týká pokroku ve studiu – do budoucna nijak výrazněji neovlivnilo: koncem září dokončil kompozice, které mu byly uloženy, a s úspěchem podstoupil zkoušky. Za odměnu a pro rozptýlení si proto mohl dopřát rekreaci: studenti i s regentem Zimmermanem ji trávili na pozemcích konviktu, které se nacházely nedaleko Prahy.¹⁷⁶ Tento první úspěch podnítil Waltera Xavera (alespoň o tom byl v tuto dobu přesvědčen) k většímu nadšení do studia. To ovšem netrvalo dlouho.¹⁷⁷ Ztráta jeho motivace mohla souviset i se zdravotními problémy, které se u něj objevily: na konci roku 1677 prodělal neštovice, měl bližší neurčené potíže se žaludkem a projevíly se i první vážnější problémy se zrakem, které ho poté pronásledovaly po zbytek života.¹⁷⁸ Díky včasným zásahům místního lékaře i medikamentům, které od něj dostal, se jeho stav rychle zlepšil, do nového roku 1678 tedy vkročil zdravý, avšak s počínajícími pochybnostmi o údělu, který mu byl předurčen.¹⁷⁹

---

¹⁷⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 207, dopis od pana regenta z 23. 7. 1677.

¹⁷⁵ V jednom z konceptů se kníže dokonce vyjádřil v tom smyslu, že Walter Xaver sám chce přijmout duchovní stav. Nakolik toto tvrzení odpovídalo pravdě, není jisté, možná se jednalo pouze o zbožné přání knížete. TAMTÉŽ, fol. 215, koncept dopisu pro regenta, 2. 9. 1677.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, fol. 217, list Václava Zimmermana z 22. 9. 1677. Dále také viz latinské dopisy Waltera Xavera ze září a října roku 1677, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, např. fol. 303 a 324. Statky konviktu mohly být míněny například Chvaly, Šestajovice, Satalice, Hlubočepy či dvůr v Klukovicích, více k tomu E. DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje*, s. 210.

¹⁷⁷ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 230, latinský dopis Waltera Xavera z 23. 10. 1677, TAMTÉŽ, fol. 242, Zimmermanův dopis z 6. 11. 1677.

¹⁷⁸ K tomu více dále; srov.: L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

¹⁷⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 229, latinský list od Waltera Xavera ze 7. 12. 1677; TAMTÉŽ, fol. 246, dopis od Josefa Holznera z 3. 12. 1677; TAMTÉŽ, fol. 249-251, nedatovaný latinský dopis od Františka Banovského, člena řádu Tovaryšstva Ježíšova a pozdějšího ředitele konviktu svatého Bartoloměje (k němu viz dále), v němž naznačuje, že se mu mladý pán, který si prý ostatně často na svůj úděl stěžoval, nejvíce jako příliš vhodný adept na duchovní stav. Dále viz TAMTÉŽ, fol. 253, nedatovaný koncept určený panu regentovi. František Banovský informoval knížete o vzrůstající nechuti jeho syna k duchovnímu poslání i v pozdějších letech – Walteru Xaverovi se podle jeho slov ve studiu velmi dařilo, avšak k duchovnímu stavu si prý vytvořil silný odpor, TAMTÉŽ, fol. 259-260, nedatovaný list, který ale možná pochází – soudě dle zmínky o strachu z blížícího se moru – z roku 1680, tedy z doby, kdy byl již Banovský zvolen regentem.

I v následujícím roce se Walteru Xaverovi ve studiích velmi dařilo: úspěšně pokračoval ve studiu českého jazyka, ve kterém již byl schopen hovořit, číst a psát bez pomoci slovníku (i když ne ještě zcela dokonale, o čemž svědčí i jeho pokusy o korespondenci s otcem v českém jazyce): „*Wiczeny [= vážený] knize pan tato mnie milostivi. Abych Wassy Knizeczy Milosti wskutku ukazal ze se wczeske rzeczi czwiczim, zcesky toto psani k Wassy Knizeczy Milosti pissi, a ponizene děkuji za narzizeny obewzlasstni deputat k timto wagaczym, jako y za dowoleni noweich ssatuw. Mne sycze chwala Panu Bohu dobrze slauzi wagaczy a jiz sem taki nekolyk dni wenku na statczych byl ale kdiz sem uslyssel o przitomnosti jeho Excellency Y[eho] M[ilosti] pana hrabete z Petingu domu sem se nawratil abych jemu z powinosti me slauzil. Nini pak mne tu milost pan pater regens prokaze a mne zejtra sebau na recreacy do Yitizina wezme. Jase dostavati budu abych w paty [= pražský?] sskole jak Wassy Knizeczy Milosti, tak y panu paterowi regentovi mau pilnosti se odslauzil. S tim Wassy Knizeczy Milosti ponizene porauczim. Datum w Praze dne 30. Septemb[ris] A[nno] 1678. Wassi Knizeczy Milosti meho milostiweho pan taty. Poslussny syn Valterus Xaverius comes a Di[etrichstein].“¹⁸⁰*

Aby si češtinu procvičil i v praxi, pokoušel se ji uplatňovat i v pražské urozené společnosti, například u stolu pana nejvyššího purkrabí Martinice či v případě novoročních přání.¹⁸¹ Kromě češtiny nezanedbával Walter Xaver ani francouzštinu, v níž se – stejně jako v češtině i v další probírané látce –, podle slov jeho vychovatelů i učitelů, stále zlepšoval.¹⁸² Jak kníže ve svých instrukcích požadoval, byl do konviktu povolán učitel francouzštiny z Vídně, aby s chlapcem pravidelně procvičoval a připravoval ho na zkoušky, které měl absolvovat v příštím roce.¹⁸³ V neposlední řadě se mladý Dietrichstein pilně a bez větších protestů vzdělával i v teologii.¹⁸⁴ Po prázdninách roku 1678 (ty proběhly od konce září do prvních listopadových dní a jak plyne z jeho výše citovaného českého dopisu, Walter Xaver se spolu s regentem během nich podíval až do Jičína)¹⁸⁵ nastoupil do nového studijního roku,

---

¹⁸⁰ Od Waltera Xavera se dochoval v češtině z dob jeho pražských studií pouze jeden dopis, avšak je pravděpodobné, že alespoň mezi ním a otcem musela korespondence v tomto jazyce probíhat delší dobu – minimálně proto, aby Walter Xaver otci dokázal, že češtinou vládne a je schopen ji vhodně použít. TAMTÉŽ, fol. 111, český list od Waltera Xavera z 30. 9. 1678. O tom, že pilně procvičuje český jazyk, přesvědčoval Walter Xaver knížete v mnoha svých dopisech z dané doby (ty jsou ovšem psány latinsky a německy), např. TAMTÉŽ, fol. 81, latinský dopis od Waltera Xavera z 9. 2. 1678.

¹⁸¹ Jak už bylo řečeno dříve, absolvoval u něj Walter Xaver řadu návštěv, z nichž některé proběhly v české řeči, TAMTÉŽ, fol. 55, list Václava Zimmermana z 25. 12. 1677; v češtině mu popřál i k novému roku 1678, TAMTÉŽ, fol. 62, list od Josefa Holznera z 15. 1. 1678 atd.

¹⁸² Např. dopisy od Josefa Holznera z 16. 5. či 10. 8. 1678, TAMTÉŽ, fol. 91, 115.

¹⁸³ List Václava Zimmermana z 29. 6. 1678, TAMTÉŽ, fol. 93.

¹⁸⁴ Dopis od komorníka Holznera z 27. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 4.

¹⁸⁵ Před prázdninami se Walter Xaver dokonce zúčastnil veřejného školního divadelního představení, bohužel však nevíme, o jakou hru se jednalo ani v které roli vystupoval; pravděpodobně se účastnil i vystoupení, která byla předváděna v době Vánoc. TAMTÉŽ, fol. 113, listy pana Zimmermana z 30. 9. či 7. 12. 1678.

v němž ho čekalo studium rétoriky a promoce z poesie,¹⁸⁶ opět poměrně nadšeně a za předchozí rok studia si vysloužil pochvalu a uznání regenta Zimmermana, který dokonce soudil, že mladíka v budoucnu jistě čeká kardinálský klobouk.¹⁸⁷

Walteru Xaverovi se také podařilo včlenit se do místní urozené společnosti, jak si kníže přál: pravidelně jídal u pana nejvyššího purkrabí a svého příbuzného, hraběte Bernarda Ignáce z Martinic.¹⁸⁸ Vyloženě přátelský vztah si budoucí duchovní hodnostář vytvořil ke svým dalším příbuzným, Františku Eusebiovi z Pöttingu a Marii Sofii, rozené z Dietrichsteina,¹⁸⁹ kteří mu možná – pokud to lze s odstupem několika staletí posoudit – částečně nahrazovali jeho vlastní rodiče, s nimiž se kvůli svému i jejich vytyžení příliš často nevidal. Hraběnka Marie Sofie bděla i nad zdravím svého synovce: obstarávala mu léky, a dokonce se o něj sama starala, když byl nemocný; také mu nechávala posílat to, co bylo zrovna potřeba.¹⁹⁰ Walter Xaver

---

¹⁸⁶ O ní pan regent soudil, že bude Waltera Xavera více bavit, protože mu dá příležitost procvičit se a předvést svůj talent. Dopisy od Václava Zimmermana z 12. 11. a 7. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 303, 262.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, fol. 262 a fol. 45-46, dopisy od pana Zimmermana z 26. 10. a 7. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 111, český list od Waltera Xavera z 30. 9. 1678.

¹⁸⁸ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 97, latinský dopis od Waltera Xavera z 9. 6. 1678, v němž zmiňuje, že opět obdržel pozvání, aby pojedl s panem purkrabím. U stolu se s Walterem Xaverem pravidelně potkával nejenom pan purkrabí Martinic, ale také Václav Zimmerman a další Dietrichsteinův příbuzný, hrabě z Pöttingu (k němu viz následující řádky). Kníže při podobných příležitostech nechával synovi poslat různé delikatesy (často se jednalo o maso – černou zvěřinu či vepřové), aby vzácnou společnost dobře pohostil. TAMTÉŽ, fol. 57, list od pana Zimmermana z 8. 1. 1678 či TAMTÉŽ, fol. 62, dopis od Josefa Holznera z 15. 1. 1678.

¹⁸⁹ Marie Sofie, rozená z Dietrichsteina (1652-1711), sestra knížete Ferdinanda, byla svému synovci věkově relativně blízko, což jen podpořilo jejich přátelský vztah (Walter Xaver se s ní znovu setkal během své kavalířké cesty a ani tehdy ho nenechala napospas osudu – k tomu viz dále). Poprvé se Marie Sofie provdala za hraběte Františka Eusebia z Pöttingu, jemuž – díky svému původu i kontaktům – pomohla s vybudováním skvělé kariéry. František Eusebius z Pöttingu a Persingu (1627-1678), významný muž dietrichsteinské kliky, zahájil svoji kariéru roku 1647 jako přísedící apelačního a zemského soudu v Praze a o dva roky později byl jmenován českým místokancléřem a nejvyšším královským komořím (téhož roku byl navíc povýšen do českého hraběcího stavu). V letech 1663-1674 zastával (v době tamní politické situace, kdy se po smrti Filipa IV. v roce 1665 ujala vlády za nezletilého syna Karla jeho matka Marie Anna Habsburská, možná poněkud nevděčnou) funkci císařského velvyslance v Madridu. Už v roce 1671 byl sice jmenován nejvyšším dvorským maršálkem, ale odjet z Madridu mohl až v roce 1674. Poté pobýval mimo jiné v Praze, kde se od prosince 1677 do června 1678 účastnil sněmovního zasedání na Pražském hradě. Po jeho smrti v prosinci roku 1678 se druhým manželem Marie Sofie stal hrabě Václav Ferdinand z Lobkovic. K hraběti z Pöttingu jako k milovníkovi knih a divadla podrobněji: Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Po stopách knižní sbírky Františka Eusebia, hraběte z Pöttingu a Persingu. „PROVENIO“ a možnosti rekonstrukce rozptýlených knihoven*, in: Bibliotheca antiqua 2013. Sborník z 22. konference, 30. – 31. října 2013, Olomouc 2013, s. 112-121; TÁŽ, *Po stopách knižní sbírky Františka Eusebia hraběte z Pöttingu a Persingu (1626-1678). Část II.*, in: *Knihy a dějiny* 21, 2014, s. 4-42. K jeho diplomatickému působení ve Španělsku např.: Ivo CERMAN, *Systém stran na dvoře Leopolda I. Politická organizace habsburských dvorů ve Vídni a v Madridu ve světle osobní korespondence císařského vyslance Františka Eusebia z Pöttingu*, diplomová práce Univerzity Karlovy, Praha 2000; TÝŽ, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, *Český časopis historický* 100, č. 1, 2002, s. 33-54. K tzv. „dietrichsteinské klice“, kam kromě Pöttinga patřil například i Gundakar z Dietrichsteina a Bernard Ignác z Martinic a která ještě bude krátce zmíněna později, podrobně R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 208, 316-317 a především s. 343-374 a 383-401.

¹⁹⁰ Hraběnka Pöttingová mu – pokud se nemohli setkat osobně – nechávala doručit různé blíže neurčené balíčky (mohlo se jednat o delikatesy či o knihy apod.) a všemožně se starala o jeho spokojenost. Viz např. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 237 a 71, dopisy od Kryštofa Pachtu z 12. 1. a 16. 3. 1678 či fol. 91, list od Josefa Holznera z 16. 5. 1678.

nevynechal jedinou příležitost, kdy se mohl se svým strýcem a tetou setkat (dokonce byl ochoten přerušit své nepříliš dlouhé podzimní prázdniny, které trávil na venkovských statcích konviktu, a vrátil se do Prahy, aby je zastihl).¹⁹¹

Rok 1678 se ovšem Walteru Xaverovi přinesl nikoliv pouze studijní úspěchy a začleňování se do urozené společnosti, ale také zážitky méně příjemné. Jeho zdravotní stav se začal pozvolna zhoršovat: především ho trápily stále se opakující průjmy a nevolnosti (někdy vyvolané nevhodným jídlem, jindy vypukly bez zjevné příčiny), které mu občas znemožňovaly účastnit se výuky či zkoušek.¹⁹² Tyto potíže léčili místní lékaři podáváním blíže neurčených medikamentů (některé léky mu, jak bylo řečeno výše, posílala jeho teta, hraběnka Pöttingová), a především pak úpravou stravy: měl se vystříhat kyselých potravin; za vhodné byly naopak považovány teplé masité pokrmy, které mu byly podávány v době nemoci i po ní, aby se zotavil a načerpal sílu.¹⁹³ Nepříliš dobře se vyvíjel i jeho zrak: k Walteru Xaverovi byl několikrát povolán okulista, ten ovšem – i přes zjevné obtíže malého pacienta – neshledal v očích žádný defekt a pouze doporučil masti, kterými si měl oči potírat, i to, že v budoucnu bude nutné jeho zrak nějakým způsobem regulovat, zřejmě pomocí brýlí.¹⁹⁴

Velmi traumatické byly pro Waltera Xavera zážitky z prvních říjnových dní roku 1678: pátého dne toho měsíce, mezi sedmou a osmou hodinou večerní vypukl ve Starém Městě pražském požár, který prý podle očitých svědků zachvátil 40 domů.¹⁹⁵ Zkáze se nevyhnul ani konvikt u svatého Bartoloměje. Farní kostel stejně jako část kolejí lehly popelem – včetně pokoje Waltera Xavera a přilehlé komory pro komorníka Holznera. Sám Walter Xaver ani regent Zimmerman tou dobou v místě požáru nebyli, ovšem Josef Holzner ano. Ten za velkého nebezpečí a s nasazením vlastního života zachránil alespoň nějaké věci svého svěřence, například stříbro, pár kusů oblečení a různé menší věci, které stačil pobrat do rukou. Většina předmětů v místnosti (například knihy) ovšem byla spálena či alespoň poškozena. Utržil při tom asi šest ran na hlavě i na těle, které mu poté ošetřil hofmistr Pachta, a jeho vlastní oděv byl ohněm poničen, ale zato si vysloužil vděčnost knížete, Waltera Xavera i Václava Zimmermana (který na něm dříve – po počátečních sympatiích, které mohly být způsobeny srovnáním

---

¹⁹¹ Viz český list od Waltera Xavera z 30. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 111.

¹⁹² Např. TAMTÉŽ, fol. 308, dopis od Josefa Holznera z 3. 3. 1678, v němž uvádí, že se jeho svěřenec nemohl účastnit zkoušky z důvodu vážné nevolnosti.

¹⁹³ Viz mnohé zmínky v korespondenci z té doby: TAMTÉŽ, fol. 67, list od komorníka Holznera z 12. 3. 1678, TAMTÉŽ, fol. 71, list od Kryštofa Pachtu z 16. 3. 1678, TAMTÉŽ, fol. 82, latinský dopis od Waltera Xavera ze stejného data, TAMTÉŽ, listy od regenta Zimmermana z 18. 3. a 6. 4. 1678, TAMTÉŽ, dopis od Josefa Holznera z 16. 5. 1678.

¹⁹⁴ Dopisy od Josefa Holznera i Václava Zimmermana z 15. 1., 24. 1. a 9. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 62, 63, 65. K zdravotním potížím Waltera Xavera ve zralém věku více: L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

¹⁹⁵ O požáru se zmiňuje i E. DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje*, s. 191.

s předchozím komorníkem Ragazinem, – viděl spíše nedostatky).¹⁹⁶ Jeho další motivací byla pochopitelně i vidina odměny, které se nakonec dočkal: hofmistr Pachta pro něj jakožto odměnu navrhoval jednak zhotovení nového oděvu a také jeden roční plat (kníže s tím vcelku souhlasil, jen finanční odměnu určil o něco nižší, a sice 36 zlatých).¹⁹⁷

Ihned, jak to situace dovolila, se započalo s opravami konviktu, avšak pro ty studenty, jimž shořela střecha nad hlavou, bylo nutné najít přechodné útočiště. V případě Waltera Xavera se ani na chvíli neuvažovalo o tom, že by snad měl být ubytován s ostatními chlapci – bylo třeba najít mu důstojnější obydlí. Než bylo učiněno rozhodnutí o jeho dalším pobytu, odjel Walter Xaver s regentem na prázdniny na venkov.¹⁹⁸ Kníže nakonec rozhodl, že má syn po návratu z prázdnin, který proběhl 27. října, zůstat v konviktu a má mu být poskytnut samostatný pokoj blízko pokoje regentova.¹⁹⁹ Na svátek svatých Šimona a Judy, mezi jedenáctou a dvanáctou hodinou večerní, ovšem vypukl nedaleko konviktu (v sousední uličce, která prý byla vzdálená jen osm kroků) další požár, který na budovy konviktu přeskočil a část jich poničil, stejně jako dva nedaleké staré domy. Waltera Xavera, jehož navíc brzy čekala promoce z poesie, tedy bylo nutné dostat do bezpečí: ujal se ho jeho přítel a příbuzný, nejvyšší purkrabí Českého království, hrabě Bernard Ignác z Martinic, který ho ubytoval ve svém domě, tedy zřejmě v Martinickém paláci na dnešním Hradčanském náměstí.²⁰⁰

Každodenní život mladého Dietrichsteina v Praze ovšem nebyl takto dramatický – ve studiích pokračoval k radosti rodičů i vychovatelů úspěšně a i jeho zdravotní problémy jej zatím nijak výrazně neomezovaly. Kromě studia a přípravy na zkoušky se řešily spíše běžné záležitosti, jako například pravidelné doplňování jeho šatníku, protože rychle rostl a, jak poznamenal regent Zimmerman, oděv odpovídající jeho původu a stavu jej reprezentoval a představoval jedno z měřítek, na nichž byl založen respekt jeho spolustudentů i celé tehdejší

---

¹⁹⁶ Listy od hofmistra Pachty i komorníka Holznera z 8. 10. 1678, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 107, 109, list od Václava Zimmermana z 12. 10. 1678, TAMTÉŽ, fol. 129. Mezi panem regentem a novým komorníkem Holznerem sice nedošlo k tak závažným roztržkám jako v případě bývalého komorníka Ragazina, ale jednu dobu nebyly vztahy mezi nimi zrovna ideální: Zimmerman měl pocit, že Josef Holzner dostatečně nedbá řádu konviktu, označil ho za nepohodlného a pro Waltera Xavera neužitečného (prý ho pouze naváděl k nepravostem), také ho obvinil, že ho pomlouvá. Josef Holzner situaci ovšem viděl jinak, cítil se ublíženě a odvolával se na své předešlé dobré služby. Nutno říci, že regent byl v tomto případě zřejmě přesvědčenější, protože se na Holznerovu stranu postavil i sám Walter Xaver; nakonec se celou situací podařilo vyřešit smírem a vzájemným odpuštěním. K tomu viz např. listy od Václava Zimmermana z 28. 5. a 29. 6., TAMTÉŽ, fol. 87 a 93, dopis od Josefa Holznera z 28. 5., TAMTÉŽ, fol. 89 či latinský list od Waltera Xavera z 29. 5. 1678, TAMTÉŽ, fol. 95.

¹⁹⁷ Dopis od komorníka Pachty z 22. 10. 1678, TAMTÉŽ, fol. 122-123.

¹⁹⁸ TAMTÉŽ.

¹⁹⁹ Dopis od regenta Zimmermana z 26. 10. 1678, TAMTÉŽ, fol. 45-46 a dopis od komorníka Pachty z 29. 10. 1678, TAMTÉŽ, fol. 40-41.

²⁰⁰ Listy od pánů Holznera, Buola a Zimmermana z 29. 10., resp. 2. 11. 1678, TAMTÉŽ, fol. 42, 44, 305 (od Jana Jiřího Buola se jedná o jeho nejstarší dochovaný dopis, který dokládá, že byl s rodinou Dietrichsteinů v kontaktu už koncem 70. let 18. století, své služby ovšem poskytoval knížeti a Walteru Xaverovi až v následujících letech).

společnosti.²⁰¹ Jak už bylo naznačeno dříve, byl pro Waltera Xavera už v době jeho gymnaziálních studií na běžné i sváteční dny pořizován oděv světský i duchovní (ten spočíval v černých hedvábných šatech na léto a černých vlněných šatech na zimu), přičemž na zhotovení všech šatů dohlížel komorník Pachta i sám regent. O tom, že by Walter Xaver někomu přenechával svůj oděv duchovního, když z něj vyrostl, nemáme zprávy, ale o jeho světské šaty, které mu byly malé, byl velký zájem: nejdříve putovaly k mladšímu bratrovi Josefa Holznera (ovšem bez stříbrných knoflíků) a poté, když byly malé i jemu, k sedmiletému synovi tamního portýra.²⁰²

Neméně důležitou roli z hlediska reprezentace i z hlediska ryze praktického hrálo i to, jakým způsobem se budoucí vysoký duchovní hodnostář po Praze i okolí dopravoval. Už v předchozím roce si Walter Xaver pronajímal vůz se dvěma koňmi za jeden zlatý na den, nyní se kníže rozhodl, že synovi pošle do Prahy dva kočárové koně (ti ovšem zřejmě dorazili do Prahy až napřesrok). Ustájení měli být nedaleko konviktu a měli mít zajištěnou veškerou péči, stravu (především seno) a slámu na podestýlku; kočár měl být nadále pronajímán.²⁰³ Pronájem kočáru i vydržování koně nebylo rozhodně levnou záležitostí: kočár, který měl Walter Xaver vyhlédnutý, měl stát na pronájmu 15 zlatých týdně, kovář si za své služby účtoval 10 zlatých za rok a levné nebylo ani krmivo a podestýlka pro koně: seno vyšlo za celý rok na 20 zlatých a cena za slámu a další krmivo, kterého koně spotřebovali týdně jeden strich, činila podle propočtů Václava Zimmermana 42 nebo 43 zlatých.²⁰⁴

V následujícím studijním roce ovšem kníže zavrhl představu, že by si jeho nadaný syn (a jak doufal budoucí kardinál) musel vůz pronajímat, a hodlal mu proto do Prahy poslat kočár, který by sloužil výhradně k jeho vlastní potřebě. Kníže z Dietrichsteina si to mohl dovolit a okolí tak vysílal jasnou zprávu: s jeho třetím synem měla urozená společnost rozhodně v budoucnu počítat. I v těch nejvyšších vrstvách společnosti se ale jednalo o vcelku výjimečný počin – valná většina mladíků si totiž vlastní vůz nemohla dopřát ani během kavalírské cesty a

---

²⁰¹ TAMTÉŽ, fol. 83, list od Václava Zimmermana z 6. 4. 1678. Srov.: Antje STANNEK, „*Kleider machen Grafen*“ im Spiegel der Familienkorrespondenz und der Reisekostenabrechnungen der Grafen von Dernath, 1688-1689, in: Cesty a cestování v životě společnosti = Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 279-291.

²⁰² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 59, 60, 65, 69 a 262, 71 – dopisy (i ve formě konceptů) od Josefa Holznera z 9. 1., knížete Ferdinanda z 24. 1., Václava Zimmermana z 9. 2., 18. 3. a 7. 12., Kryštofa Pachty z 16. 3. 1678 atd. Starost o to, aby byl Walter Xaver dobře a dostatečně oblečen, se ostatně prolíná všemi prameny ze sledovaného období – jeho komorník, hofmistr i sám regent sledovali, v jakém stavu se nachází jeho šaty, i to, zda je nutné některé kusy oděvu dokoupit, opravit či vyřadit. Nepotřebné oděvy Waltera Xavera putovaly nejenom v tomto roce, ale jistě i v letech předchozích a následujících k těm, kdo je ještě mohli využít (k bratrovi Josefa Holznera či k místnímu služebnictvu). Viz listy od pana Zimmermana z 18. 2. a 15. 4. 1678, TAMTÉŽ, fol. 301, 292 či dopis od komorníka Holznera z 1. 3. 1678, TAMTÉŽ, fol. 294.

²⁰³ Koncept od knížete Ferdinanda pro Václava Zimmermana z 23. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 124.

²⁰⁴ List od pana Zimmermana z 12. 11. 1678, TAMTÉŽ, fol. 303.

musela si jej pouze pronajímat.²⁰⁵ V letních měsících roku 1679 se kníže otázkou pořízení kočáru poměrně intenzivně zabýval – pro syna chtěl co možná nejlepší kočár i koně, aby je mohl využít i v následujících letech.²⁰⁶ O dodání kočáru se měl postarat statkář Jan Jiří Fuchs, na kterého v této věci opět dohlížel především regent Zimmerman a který měl také regentovi pomoci s dopravou prvotřídních středně velkých koní z Mikulova, obstaráním sena a slámy i služeb kováře a zajištěním stání pro koně i pro kočár.²⁰⁷ Ke kočáru s koňmi bylo také samozřejmě nutné mít služebnictvo, tedy čeledíny a lokaje: pro ty nechal regent ušít livreje, jistě v dietrichsteinských barvách. Ani samotný kočár neměl nikoho nechat na pochybách, kdo je jeho vlastníkem: měly ho zdobit dva velké erby rodu Dietrichsteinů.²⁰⁸

Na občasně zdravotní problémy a na to, že kvůli nim Walter Xaver přerušoval studium či období zkoušek, si již on sám i jeho opatrovníci zvykli, proto nechtěl kníže ponechat nic náhodě a požadoval, aby bylo synovo zdraví sledováno bedlivě a permanentně. Také se rozhodl vsadit na prevenci v podobě vhodné a dostatečné stravy, a to i v období, která měla být věnována spíše zdrženlivosti či půstu.²⁰⁹ Walter Xaver měl proto během jídla k dispozici dva až tři extra pokrmy sestavené pro jeho potřeby; v jídle nicméně vybíravý nebyl a téměř vše, co pro něj bylo připraveno, prý jedl s obzvláštní chutí (někdy se ovšem stávalo, že k jídlu vypil více vína, než měl povoleno – v takovém případě byla ihned podána zpráva knížeti, aby synovi promluvil do duše).²¹⁰

Díky svému talentu a pílí ve studiu i přes občasně absence nijak nezaostával: pokračoval v procvičování jazyků slovem i písmem (češtiny, francouzštiny a latiny) a regent ho nadále chválil a oceňoval, jak je pilný, poslušný a zbožný.²¹¹ Podle dopisů od hofmistra Pachtu byl prý dokonce ve škole mezi osmi nejlepšími studenty, i když, jak Pacht podotkl, prý někdy trochu hřešil na svůj talent a převládla u něj lenost – úkoly z latiny prý občas nesestavoval sám, ale

---

²⁰⁵ K tomu viz podrobněji v kapitole věnované kavalírské cestě mladého Dietrichsteina.

²⁰⁶ Ty měl Walter Xaver, jak kníže už v roce 1679 plánoval, strávit v Polné (k tomu viz dále), v Brně a ve Vídni. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 193-194, dopis od hofmistra Pachtu z 10. 6. 1679.

²⁰⁷ TAMTÉŽ, dále viz koncept pro Pachtu z 22. 6. 1679, fol. 192 a Pachtův dopis z 8. 7. 1678, v němž rozvádí výdaje za kočár a koně (tentokrát je cena za seno uvedena ve výši deseti zlatých, sláma měla stát tři zlaté – zřejmě se ovšem jednalo o kalkulaci za kratší časový úsek) a za služby kováře, které stály za půl roku jen čtyři zlaté; k výdajům na platy služebníků a livreje je pouze příčinně poznámka, že je nutno s nimi počítat, přesná suma zde ovšem není uvedena, fol. 281, podobně na fol. 34.

²⁰⁸ TAMTÉŽ, fol. 273, list od Kryštofa Pachtu z 5. 8. 1678.

²⁰⁹ Například požadoval, aby mohl Walter Xaver bez omezení jíst maso, TAMTÉŽ, fol. 301, 307, dopisy od Václava Zimmermana z 18. 2. 1679 a od Josefa Holznera (z blíže neurčeného data roku 1679).

²¹⁰ Dopis od Kryštofa Pachtu z 19. 8. 1679, TAMTÉŽ, fol. 264-265.

²¹¹ Listy od pana Zimmermana z 18. 2. a 25. 6. 1679, TAMTÉŽ, fol. 301, 35 a od Josefa Holznera z 1. 3., TAMTÉŽ, fol. 294. Co se týká ostatních požadavků na výchovu i socializaci mladého hraběte, nijak výrazně se ke konci jeho pražských studií nelišily od těch v předchozích letech, viz koncept instrukce pro roky 1679-1680, TAMTÉŽ, fol. 132.

opisoval je, stejně tak francouzštinu měl podle něj opakovat častěji. I přes tyto drobné prohřešky se mu ale ve studiu jazyků dařilo, k čemuž mohla dopomoci přítomnost Josefa Holznera, jenž češtinu, latinu i francouzštinu ovládal.²¹²

Václavu Zimmermanovi se v letních měsících roku 1679 nachýlilo funkční období – v srpnu se připravovala volba nového ředitele konviktu, kterým se nakonec stal František Banovský.²¹³ I to, že ve Václavu Zimmermanovi ztratil přítele a přímluvce, mohlo být jednou příčin, proč se kníže Ferdinand rozhodl syna z konviktu odhlásit (i když ho Zimmerman doporučil pozornosti nového otce regenta a navíc se nabídl, že mu bude i nadále nápomocen radami). Dalším důvodem mohla být i blížící se morová nákaza. V budoucnu měl proto Walter Xaver pobývat v Polné a u jezuitů v Brně.²¹⁴ (O Polné kníže ostatně uvažoval už delší dobu – byl ve spojení s tamními úředníky a hodnostáři, zjišťoval si od nich informace a pomalu zde připravoval půdu pro synovo další působení).²¹⁵

I přes jisté náznaky z minulých let došlo u Waltera Xavera z Dietrichsteina k významnějším projevům nespokojenosti a možná i počínající revolty až v roce 1679 – snad i v souvislosti s tím, že byl v létě toho roku oficiálně přijat do řad pasovských kanovníků.²¹⁶ Jeho pramalé nadšení pro duchovní službu pochopitelně neuniklo ani jeho opatrovníkům – dokladem toho je například dopis od Kryštofa Pachty z druhé poloviny srpna.²¹⁷ Hofmistr sice uznával, že mladý pán ve studiu profituje (jak sám zdůraznil, snažil se mu zprostředkovávat informace jak duchovního, tak i světského charakteru) a že jeho mravy jsou dobré, nicméně na otázku knížete ohledně synových inklinací k duchovnímu stavu byl nucen připustit, že se k němu podle

---

²¹² Hofmistr Pachta ovšem navrhoval, že by měl být komorník ubytován nikoliv v blízkosti pokoje Waltera Xavera, ale raději mimo konvikt, odkud bude moci dohlížet na výchovu a cvičení mladého pána (proč hofmistr nechtěl komorníka Holznera přímo v konviktu, není jasné – nějaká zásadní řevnivost mezi nimi nebyla). Dopis od Kryštofa Pachty z 19. 8. 1679, TAMTÉŽ, fol. 264-265.

²¹³ František Banovský (1635-1690), doktor filozofie, byl v letech 1670-1674 rektorem koleje v Březnici a v letech 1681-1684 v Jičíně. Post regenta vykonával v roce 1679 v Jindřichově Hradci a mezi lety 1680-1682 v konviktu svatého Bartoloměje v Praze. Ke konviktu více E. DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje*, zde s. 236.

²¹⁴ Viz listy od Václava Zimmermana z 26. 7. a 12. 8. 1678, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 279 a 268. Ke studiím Waltera Xavera a Karla Josefa na jezuitské koleji v Brně v roce 1680 viz: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1572, sign. 731b, kart. 358, fol. 12.

²¹⁵ V Polné i v Brně měl Walter Xaver studovat, jak vyplývá z korespondence, s bratrem Karlem Josefem. Viz např. dopis od Adama I. Excelsia, kaplana v Polné, z 8. 4. 1679, který byl, jak z dopisu vyplývá, ve spojení i s regentem Zimmermanem, s nímž zřejmě řešit budoucí umístění mladého hraběte, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 143. Dále viz dopis od Martina Antonína Wylleta ze stejného data, v němž knížeti (respektive Walteru Xaverovi) doporučuje služby svého dvacetisedmiletého syna – kapelníka vzdělaného v češtině, latině, filozofii, teologii a právu, který by mladého pána mohl instruovat v humanitních vědách a jazycích. Pan Wyllet svého syna popsal jako člověka učeného, ale i přátelského a ochotného a žádal pro něj roční plat ve výši 100 zlatých a čisté šaty. Zda byl později do služeb knížete přijat, sice z pramenů nevyplývá, ale Dietrichsteinové se bez jeho služeb zřejmě obešli. TAMTÉŽ, fol. 145-146.

²¹⁶ K tomu viz následující kapitolu.

²¹⁷ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 264-265, list od hofmistra Pachty z 19. 8. 1679.

jeho názoru Walter Xaver vůbec nehodí a že jej jeho vlohy rozhodně předurčují ke stavu světskému. Pachtá se v tomto listu knížeti také svěřil, že prý Walter Xaver žádal jednoho z duchovních, v jejichž přítomnosti se denně pohyboval, aby – pokud se dotyčný považoval za jeho přítele – před ním o jeho možné budoucnosti v řadách duchovenstva raději vůbec nemluvil: „[...] *co se týká inklinace hraběte Waltera k duchovnímu stavu? Ohledně toho jsem obdržel odpověď, že se hrabě Walter nechce stát duchovním, ale hodlá směřovat než do duchovního spíše do světského stavu a je těžké ho od tohoto puzení odvádět. Navíc [vím] od jedné osoby, která je také duchovním, že hrabě Walter řekl dotyčnému, že pokud chce být jeho dobrým přítelem, nemá před ním o duchovním stavu mluvit. Dále se [hrabě Walter] nechal slyšet, že by se mohl v budoucnosti stát duchovním některý z jeho čtyř bratrů. On ale doufá, že na něj Její milost hraběnka z Leslie nezapomene a jistě ho zahrne mezi dědice, takže by nemusel žít jako duchovní, ale jako kavalír.*“²¹⁸

V konviktu se tedy navíc proslýchalo, že mladý Dietrichstein doufá, že se duchovní služby místo něj ujme některý z jeho bratrů a on že bude moci být tohoto závazku zproštěn. Navíc se velmi upínal na slib své bezdětné tety, Anny Františky, provdané z Leslie, že jej ustanoví svým dědicem, aby mohl v budoucnu žít nikoliv jako duchovní, ale jako kavalír. (K tomu nakonec skutečně došlo, ale – možná i kvůli odporu knížete Ferdinanda – o řadu let později. Walter Xaver získal v roce 1698 z pozůstalosti hraběnky z Leslie částku ve výši 20 000 zlatých, avšak původně zvažovaná suma byla pětkrát vyšší.)²¹⁹ O drobných problémech s kázní mladého Dietrichsteina také svědčí povzdechy v listech jeho vychovatelů. I když ke svému hofmistrovi i novému komorníkovi choval podle všeho přátelství, ne vždy jejich pokyny

---

²¹⁸ „[...] *waß vor eine inclination des herrn graff Walter zum geistlichen standt zeigete? Von welchem ich diese formalia zur andtworth bekommen, auß den herrn graffen Walter wirdt kein geistlicher, dan derselbe vielmehr zum weltlichen alß geistlichen standt zielet, undt ist schwer demselben die vocation einzugußten, inmaßen auch von einer anderen auß geist[liche] person [weiß], [...] daß herr graff zu ihme gesagt habe, woferne er sein gutter freündt sein wolle, so solte er ihm nichts von dem geistlichen standt reden, ferner sich verlauthen laßen, weilten mehro der vierte bruder verhanden wäre, könnte mann demselben ins künfftig zu einem geistlichen promoviren, er aber hoffete daß (titul) Ihr[o] Gnaden die frau gräffin v[on] Läßel seiner ni[ch]t vergeßen und ohne zweiffel ihn zum erben einsetzen werde, und also wohl ohne geistlichen standt wie ein cavalier wurde leben können.*“ TAMTÉŽ.

²¹⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 903, sign. 122a, kart. 293, fol. 1-4, obligace knížete Ferdinanda z Dietrichsteina na 20 000 zlatých z pozůstalosti jeho sestry, Anny Františky Leslie, pro Waltera Xavera. Anna Františka (1621-1685) se roku 1647 provdala za jednoho z Valdštejnových vrahů a později úspěšného diplomata v Itálii a Cařihradě, Waltera Leslieho (1606-1667), viz: Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005, s. 270. Walter Leslie je zmíněn např. v: J. H. ZEDLER, *Grosses Vollständiges Universal Lexicon...*, díl 17, sl. 481-482; Igor WEIGL, *In a Caftan before the Emperor, with the Haiduks around Graz and with Library in Ptuj. The Count Leslie and their city and country Residences in the 17th and 18th Century*, in: Polona VIDMAR (ed.), *Zapuštěina rodbine Leslie na ptujském gradu*, Ptuj 2002, s. 88-89; David WORTINGTON – Steve MURDOCH – Alexia GROSJEAN – Pavel DUKES, *Leslies in Central and Northern Europe during and after the Thirty Years' War*, in: Ivo Barteček – Miloš Kouřil – Zdeněk Šamberger (eds.), *Ad Honorem Josef Polišenský, 1915-2001*, Praha 2007, s. 350-369.

respektoval.²²⁰ Ti si proto občas stěžovali na to, že je jejich svěřenci poskytnuta příliš velká svoboda, která ho odvrací od studia a zbožnosti.²²¹

II. 4. Studijní pobyt v Polné a v Brně (1679-1680) a na univerzitě ve Vídni (1680-1683)

Na počátku podzimu roku 1679 si ještě mohl Walter Xaver dopřát rekreaci na statcích konviktu a poté již Prahu opustil:²²² nejdříve ve Vídni navštívil otce, aby mu osobně poreferoval o svých studiích a vyjádřil mu svoji poslušnost, a poté se začal připravovat na cestu do Polné, kterou podnikl s bratrem Karlem Josefem. Proč padla volba právě na Polnou, není jasné – toto městečko sice bylo jedním z mnoha, které rod Dietrichsteinů vlastnil, ovšem důvodem pobytu bratrů z Dietrichsteina a jejich cílem mohla být spíše jezuitská kolej sv. Ignáce v nedaleké Jihlavě.²²³ Walter Xaver se i nadále cvičil v rétorice, pomalu přecházel i ke studiu filozofie a zlepšoval se v jazycích (nyní především ve francouzštině a latině).²²⁴ Dále se měl věnovat i matematice a získat základní znalosti o umění fortifikace, ve volném čase bylo bratřím dovoleno chodit do jezdecké školy a cvičit se tak v jezdeckých dovednostech.²²⁵

V Polné ovšem hrabata dlouho nepobyla a počátkem dubna se vydala do Prahy, kam tou dobou uprchl před morem císař a s ním i velká část jeho dvora – knížete Ferdinanda z Dietrichsteina nevyjímaje. Mladí pánové si jistě nenechali ujít příležitost setkat se s otcem a pozorovat dvorský život. Na další cestu, která tentokrát směřovala do Brna, se zřejmě vydali až s červnovým odjezdem císaře do Pardubic. Při odjezdu (a zřejmě i příjezdu, neboť je pravděpodobné, že se složení doprovodu mladých Dietrichsteinů příliš nezměnilo) byla jejich suita vcelku početná: doprovázeli je například hofmistr Pachta z Rájova i komorník Josef

---

²²⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358, fol. 14, zde viz nedatovaný koncept dopisu pro Waltera Xavera, z něhož vyplývá, že měl občas s hofmistrem spory a že jeho nadšení do studia nebylo vždy takové, jaké by si kníže Ferdinand představoval.

²²¹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 264-265, list od pana Pachty z 19. 8. 1679.

²²² Jak Pachta podotkl, cestoval zřejmě Walter Xaver nikoliv jako duchovní, ale jako osoba světská, aby si mohl na cestě i při hledání ubytování dopřát větší pohodlí a luxus, TAMTÉŽ.

²²³ Město Polná na Vysočině bylo majetkem rodu Dietrichsteinů už dob kardinála Františka z Dietrichsteina, který polensko-přibyslavské panství zakoupil v roce 1623. Kde přesně zde bratři bydleli, bohužel není jasné; možné je i to, že zde strávili jen velmi omezený čas a že kníže uvažoval (než jeho volba padla na brněnskou jezuitskou kolej) o jejich přesunu do Jihlavy. Už 12. 4. 1680 se ovšem Walter Xaver objevuje v Praze, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 261, latinský list od Waltera Xavera z 12. 4. 1680.

²²⁴ TAMTÉŽ, fol. 160, latinský dopis od Kryštofa Wagnera (možná se jednalo o jezuitu či o příslušníka jiného řádu, není to ovšem jisté) z Polné z 13. 4. 1680 – z tohoto data lze vyvodit, že tento dopis byl sepsán až po odjezdu mladých pánů, viz výše.

²²⁵ TAMTÉŽ, fol. 172-173, velmi špatně čitelný koncept instrukce z roku 1680 pro výchovu synů knížete Ferdinanda (na zadní straně instrukce je sice uvedeno, že jedná o pokyny pro syny Leopolda a Karla, nicméně hrabě Leopold v instrukci není zmiňován a namísto něj je zde řeč o Walteru Xaverovi). Tato instrukce se nijak výrazně neliší od instrukcí z let minulých. Hlavní pozornost je zde věnována otázkám studia; z jejího prvního bodu je patrné, že bratři v Polné sdíleli jeden pokoj a na jejich péči i tělesné blaho dohlížel hofmistr – nejspíše Kryštof Pachta. Drobnou poznámkou o tom, že má s Walterem Xaverem do školy jezdit jeho komorník Josef Holzner snad lze podpořit domněnku o tom, že v Polné byli bratři pouze ubytováni a ze studií dojížděli – možná do Jihlavy.

Holzner, dále jedno páže, tři lokajové, jeden kočí, dva čeledíni, jeden kuchař či kuchařka, kuchtík a další pomocná síla do kuchyně. V kolika kočárech výprava jela, není zřejmé, jisté ovšem je, že jí měli sloužit minimálně dva kočároví koně a tři koně jezdeckí, byli-li by potřeba další koně, měli být koupeni v Polné.²²⁶

Po nedlouhém pobytu v Praze mladí pánové zakotvili na brněnské jezuitské koleji Nanebevzetí Panny Marie.²²⁷ K pobytu hrabat v Brně (stejně jako k jejich působení v Polné) se nedochovaly téměř žádné prameny; teoreticky zde mladíci mohli setrvat od června do srpna či září roku 1680.²²⁸ Jsme tak odkázáni pouze na jeden dopis tamního kaplana Jindřicha Bernarda Schrödera a na koncept instrukce, která se pravděpodobně k tomuto období života Waltera Xavera a Karla Josefa vztahuje. Je ovšem pravděpodobné, že se jejich každodenní program v koleji Nanebevzetí Panny Marie nijak výrazně nelišil od toho, který zažili u sv. Bartoloměje v Praze. Jisté se i zde museli řídit řádem koleje; pravděpodobně obývali buď společný pokoj, ale možná měli každý svou vlastní místnost. Dohled nad jejich zdravím, hygienou, stravou, oděvy i studiem zde opět zastávali hofmistr Kryštof Pachta z Rájova a komorník Josef Holzner. Dále kníže žádal, aby se synové i zde zapojili a včlenili do brněnské urozené společnosti, a dokonce měli navštěvovat i radnici a zemský dům – jistě aby pronikli i do tajů správy města.²²⁹ I když se kníže s postupujícím věkem chlapců uvolil k větší benevolenci co se týká vstávání a večerky, neměli synové pochopitelně ponechanou volnou ruku: vstát měli každý den v sedm hodin a ulehnout dvě hodiny po večeři, tedy v jedenáct hodin večer, přísně zapovězeno bylo jak svévolné opuštění koleje i pozdní návraty, tak i „*galanterie*“ (tedy milostná dobrodružství).²³⁰

---

²²⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358, fol. 8-13, nedatované velmi špatně čitelné koncepty (na jednom z nich je sice připsán letopočet 1687, pravděpodobně se ovšem jedná o chybu – obsahově odpovídají spíše roku 1680 a pobytu Waltera Xavera v Brně.

²²⁷ K tamní jezuitské koleji existuje poměrně bohatá literatura, výběrově např.: Hana JORDÁNKOVÁ – Vladimír MAŇAS (edd.), *Jezuité a Brno: sociální a kulturní interakce koleje a města (1578-1773)*, Brno 2013; Josef KOLÁČEK, *200 let jezuitů v Brně*, in: Morava a Brno na sklonku třicetileté války, Praha 1995, s. 252-277. Vznikají i studentské práce s touto tematikou, např.: Jakub JÍRŮ, *Ke každodennímu životu brněnské jezuitské koleje na přelomu 17. a 18. století*, bakalářská práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010.

²²⁸ Po červnovém odjezdu císařského dvora z Prahy už mladí pánové neměli důvod, proč tam zůstat, a pravděpodobně ihned vyrazili na cestu do Brna. Jediná datovaná zpráva z doby, kdy pobývali u brněnských jezuitů, pochází z konce srpna 1680 – tento údaj by tak mohl přibližně vymezovat konec jejich pobytu v Brně. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1572, sign. 731b, kart. 358, fol. 1-2, latinský list brněnského kaplana Jindřicha Bernarda Schrödera z 30. 8. 1680.

²²⁹ Srov. se zmínkou v knize od R. SMÍŠKA, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, zde s. 140, kde autor uvádí, koho měli chlapci navštěvovat v době, kdy pobývali ve Vídni. Jednalo se o nejvyššího komorníka Jana Maxmiliána z Lambergu, Filipa Zikmunda z Dietrichsteina, blíže nespecifikovaného Lobkovic (možná císařského nejvyššího komorníka Václava Ferdinanda z Lobkovic, druhého manžela jejich tety), Karla Ottu ze Salmu, prezidenta dvorské komory Kryštofa Abeleho, dvorského kancléře Jana Pavla Hochera, zemského maršálka v Dolních Rakousích Ottu Ehrenreicha z Abensbergu a Traunnu a Ferdinanda Bonaventuru I. z Harrachu.

²³⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358, fol. 8-13, nedatované velmi špatně čitelné koncepty.

I v brněnské koleji došlo k uspokojivému zlepšení znalostí a vědomostí obou chlapců: k češtině, latině a francouzštině jim nyní přibyla i italština, kterou ale více využili až během kavalírské cesty.²³¹ V rétorice je vzdělával otec Kryštof Wagner, ke studiu jim byly poskytnuty učené knihy a pokračovali ve zdolávání základů filozofie. Logika jim údajně příliš po chuti nebyla, avšak k základům práva jevíli více nadšení i schopností, proto v něm postupovali bez větších obtíží. Ačkoliv nevíme, jak přesně byly během týdne rozvrženy jednotlivé lekce, s největší pravděpodobností se denní rozvrh bratrů nijak výrazně nelišil od rozvrhu během studií v konviktu sv. Bartoloměje, nejspíše byli zaměstnáni po celý den a ve volném čase se věnovali úkolům a opakování probrané látky. Jak jeden z otců, kaplan Jindřich Bernard Schröder, poeticky podotkl, měli se oba hoši více snažit o poznání múz i Marta, tedy zřejmě o lepší proniknutí do věd humanitních (v případě Waltera Xavera) i vojenských (u Karla Josefa, budoucího vojáka), přesto ale byli s úspěchem postupně rozvíjeni, aby si vštípili jemnost, kultivovanost i mužnost pravého kavalíra. Hrabě Walter Xaver se otci Schröderovi jevil jako ten talentovanější z obou bratrů, neboť měl při studiu a vstřebávání nové látky méně potíží, svůj intelekt a charisma prý ovšem také využíval k rozdmýchávání bojů a řevnivosti mezi ním a starším Karlem Josefem.²³²

Poslední studijní zastávkou před kavalírskou cestou se Walteru Xaverovi stala univerzita ve Vídni, kde se pod vedením jezuitů věnoval studiu filozofie. Vyjma jeho vysvědčení, diplomu a potvrzení o studiu však k tomuto pobytu, na rozdíl od ostatních, které jsou poměrně bohatě zdokumentovány, nemáme v podstatě žádné informace. Ani v korespondenci z doby starší či naopak mladší se zprávy o tom, jak jeho vídeňská studia probíhala, jakou konkrétní látku probíral, ani jakých výsledků během studií dosahoval, nenachází. Můžeme tedy pouze předpokládat, že jelikož se vždy řadil k těm nadanějším studentům, nenastaly u něj velké problémy s osvojováním nových vědomostí ani nyní. Do Vídně mladý hrabě pravděpodobně dorazil buď sám, pouze v doprovodu svých služebníků, nebo opět s bratrem Karlem Josefem, nedlouho po ukončení svých brněnských studií, tedy na podzim roku 1680. Podle jeho vysvědčení o studiu se na univerzitu zapsal dne 2. listopadu toho roku a studoval tu do 7. července roku 1683, přičemž se zde primárně věnoval studiu nikoliv teologie, jak bychom možná předpokládali, ale filozofie; dalšími z oborů, v nichž si prohluboval znalosti, zřejmě bylo i kanonické právo, teologie, logika a fyzika. Mladík se ve Vídni možná zdržel ještě několik dní či týdnů po úspěšně složených zkouškách, aby odtud nakrátko přijel do

---

²³¹ TAMTÉŽ.

²³² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1572, sign. 731b, kart. 358, fol. 1-2, latinský list brněnského kaplana Jindřicha Bernarda Schrödera z 30. 8. 1680.

Pasova, odkud se na konci srpna vydal na svou kavalírskou cestu. Nikoli až na kavalírské cestě, ale již ve Vídni se o jeho blaho i dodržování studijního plánu staral Jan Jiří Buol, který jej později jako hofmistr doprovázel na cestu po zemích – jeho podpis totiž nese Dietrichsteinův univerzitní diplom.²³³

II. 5. Náklady na Dietrichsteinovo střední vzdělávání

Doklady o finanční stránce základního vzdělávání Waltera Xavera se bohužel nedochovaly, netušíme ani, kdo byli jeho domácí učitelé, jak dlouho urozenému domu Dietrichsteinů poskytovali své služby, ani jaký plat za ně pobírali, proto se v závěru této kapitoly pojďme podrobněji zaměřit na náklady jeho pražských studií u jezuitů, k nimž se prameny zachovaly v nečekaně hojném množství. Účty (často v ne zcela ideálním fyzickém stavu), směnky i záznamy přímo v korespondenci jsou ve složce s materiály týkajícími se výchovy a vzdělávání Waltera Xavera volně rozptýleny a více či méně rovnoměrně pokrývají všechny roky, během nichž mladý hrabě z Dietrichsteina pobýval v Praze.²³⁴

Díky pečlivosti hofmistra Pachtu i regenta Zimmermana máme poměrně přesné informace o tom, jaké byly celkové náklady na studia mladého Dietrichsteina, jakým způsobem a kdy byly vypláceny, i za co konkrétně jeho vychovatelé nejvíce utráceli. Walter Xaver pochopitelně nevládl finančními prostředky sám, vše za něj vyřizoval jeho hofmistr, který navíc podléhal jak dozoru knížete, tak regenta; účty tak předkládal ke kontrole oběma těmto pánům, stejně tak požadavky či seznamy věcí, které bylo nutné koupit. Kníže z Dietrichsteina zřejmě do Prahy neposílal peníze v hotovosti, ale pouze ve formě stvrzenek či směnek, které si Kryštof Pachta nechával proplácet skrz *Hofzählambt* (dvorskou pokladnu).²³⁵ Podle Pachtu dosáhly náklady na pražská studia Waltera Xavera od zahájení jeho studií v červnu roku 1677 do 1.

---

²³³ Vysvědčení v podobě knihy vázané v červeném hedvábí s přivěšenými pečetěmi bylo vydané jménem tehdejšího rektora vídeňské univerzity, Johana Georga Hoffmana, až 19. 12. 1684 a uvádí přesný termín Dietrichsteinova studijního pobytu i některá jména jeho profesorů. Diplom nese datum 18. 8. 1683 (mimo jiné se zde objevuje podpis Jana Jiřího Buola, jenž byl během kavalírské cesty hofmistrem mladého hraběte, a dále podpis hlavního představeného a generálního vikáře Tovaryšstva Ježíšova, Františka Antonína hraběte z Losensteinu, či katedrálního děkana, Leopolda hraběte Khuena). Potvrzení o univerzitním studiu bylo vyhotoveno v červnu 1683 a podepsal jej apoštolský notář a univerzitní kancléř Petr Vauthier (toto potvrzení mohlo být používáno jako jeden z nutných dokladů k získání kanonikátů – k tomu viz následující kapitola). Vše je uloženo v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 872, sign. 90, kart. 291, fol. 1-8 a 1-2. Ke kavalírské cestě Waltera Xavera z Dietrichsteina viz dále.

²³⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361.

²³⁵ To neuniklo ani samotnému studentovi: Walter Xaver nejednou otce informoval, že hofmistru Pachtovi byla touto cestou vydána určitá suma (například v listu z 10. 11. 1677 se zmiňuje o částce 400 zlatých, TAMTÉŽ, fol. 231).

května 1679 celkem 1640 zlatých,²³⁶ nejednalo se ovšem o celkovou částku, neboť mladý Dietrichstein svůj pobyt v Praze ukončil až na podzim toho roku (navíc není jisté, co všechno bylo podle Pachtu v této částce zahrnuto; tato suma však rozhodně nemohla pokrýt veškeré výdaje).

Hlavní účty (často vedené v latině), které vždy nesou podpis Kryštofa Pachtu či Václava Zimmermana, většinou pokrývají období tři nebo čtyř měsíců a bývají rozepsány po dnech, respektive jsou v nich zaznamenány ty dny, ve kterých byla učiněna nějaká útrata. Celkové výdaje za tuto dobu se většinou pohybují okolo částky 230 až 260 zlatých. Z porovnání několika měsíců tedy lze vypožorovat, že v nich určité výdaje opakují s železnou pravidelností a že tyto cifry zůstávají v podstatě stejné, objevují se zde ovšem i výdaje mimořádné. K oněm pravidelným výdajům patří deputát (tedy kapesné) pro Waltera Xavera v měsíční výši třech zlatých. Tato suma mohla být výjimečně zdvojnásobena či ztrojnásobena, což v mladém pánovi vždy vyvolalo velké nadšení a příslib pilného studia.²³⁷ Další opakující se částkou byl plat učitelů jazyků: instruktor latiny dostával za své služby měsíčně čtyři zlaté, instruktor francouzštiny pouze tři zlaté.

Jak už bylo řečeno výše, hrabě Dietrichstein patřil k těm studentům, kteří k pokrytí nákladů na svůj pobyt v konviktu u sv. Bartoloměje nevyužívali nadace, ale vše si hradili v plné výši z vlastních prostředků, což umožňovalo jisté výhody: lepší ubytování a stravu, kvalitnější šaty či možnost mít u sebe služebníky. Suma určená na stravu Waltera Xavera i jeho služebníků zůstávala během jeho studií velmi podobná: většinou se jednalo o částku kolem 100 zlatých za období tří či čtyř měsíců (už jenom z tohoto údaje je patrné, že výše zmiňovaná suma 1640 zlatých nemohla pokrýt veškeré náklady spojené s jeho pražským pobytem); pro Waltera Xavera ale byly navíc kupovány, jak už bylo výše řečeno, různé delikatesy a laskominy. Poplatky za pobyt v konviktu byly hofmistrem Pachtou předávány regentu Zimmermanovi nejspíše v půlročních intervalech, a pohybovaly se okolo částky 300 či 400 zlatých.²³⁸ Do této sumy se pohodlně vešly výše zmíněné výdaje ve výši kolem 230 až 260 zlatých za kvartál.²³⁹ O případných nedoplatecích či naopak o přesáhnutí tohoto limitu hofmistr i sám regent knížete

---

²³⁶ TAMTÉŽ, fol. 290, souhrn nákladů z 1. 5. 1679 podepsaný Kryštofem Pachtou. Za rok 1677 bylo do Prahy posláno 400 zlatých, za rok 1678 dvakrát 400 zlatých a v posledním roce opět 400 zlatých, zbývajících 40 zlatých mohlo pokrýt blíže neurčené vedlejší výdaje.

²³⁷ Například v latinském listu z 3. 9. 1678 Walter Xaver otce poníženě žádá o zdvojení měsíčního deputátu, TAMTÉŽ, fol. 99.

²³⁸ Viz například koncept účtu (nejspíše sepsaný samotným knížetem Ferdinandem), v němž je jako roční útrata za Waltera Xavera uvedena částka 300 zlatých a dále 50 zlatých mzdy pro Josefa Holznera či téměř 90 zlatých na plat pro různé služebníky, TAMTÉŽ, fol. 266.

²³⁹ Údaj kvartál bývá tradičně chápán jako období v délce tří měsíců, studované prameny ovšem jako o kvartálu hovoří někdy o třech, jindy o čtyřech měsících, autorka proto k tomu nejednoznačnému chápání přihlíží.

poctivě informovali, stejně tak tehdy, když bylo nutné počítat s útratou o mnoho vyšší – hofmistr či regent si na knížeti vždy vyžádali potřebnou sumu a vyčkali, jaké zaujme stanovisko; bez jeho souhlasu nechtěli ani nemohli nic podnikat. Částky na stravu i studijní náklady měly zahrnovat i pronájem pokoje, dřevo na otop, svíčky, interiérové textilie, víno, delikatesy i léky. Ve skutečnosti ale například výdaje na laskominy a medikamenty z této sumy pravděpodobně vybočovaly.²⁴⁰

Plat ve výši 70 zlatých za rok pro hofmistra Pachtu a 50 zlatých ročně pro komorníka Holznera byl s oběma pány dohodnut ještě před nástupem do služby a byl jim vyplácen v menších částkách po třech či čtyřech měsících. (Výše proplacených částek přitom v účtech není stále stejná, ale drobně se liší: například plat Josefa Holznera za určené období kolísal kolem částky 20 zlatých. Jeho předchůdce Ragazin dostal za čtyři měsíce přesně 20 zlatých; někdy je ovšem podobná suma uváděna jako plat za půl roku.)²⁴¹ Hofmistr i komorník také mohli počítat s dalšími výhodami (přilepšením ke stravě apod.) a například Josef Holzner si nechával práť prádlo na náklady knížete a své příbuzné mohl podělit starým oblečením mladého pána.²⁴²

Většina výdajů během pražského pobytu Waltera Xavera zcela závisela na aktuálních potřebách – téměř každý měsíc se tedy například v účtech objevují výdaje za poštu, papír, psací potřeby či jiné školní pomůcky, knihy, slovníky, platy různých (stálých i příležitostných) služebníků i dalších učitelů. Utrácelo se i za praní prádla, šaty pro služebníky, opravy oděvů či zhotovení nových šatů – světských i duchovních (přičemž se značně lišily částky na oděv pro dny všední a sváteční),²⁴³ nákup látek, oděvních doplňků (zlatých knoflíků a střapců, stuh, per do klobouků i klobouků samotných, rukavic, krajek, přezek, pudru na paruky aj.) či bot. Vyjma těchto běžných výdajů se v účtech objevují i sumy za stání pro koně, jejich kování, seno a slámu, občas – v době, kdy ještě hrabě neměl vlastní – za pronájem pouze kočáru nebo kočáru i s koňmi, případně za zbraně a jejich příslušenství (například pistole či pochvy meče; střelný

---

²⁴⁰ Viz výše. Například podle stvrzenky ze dne 18. 3. 1678 přijal regent za Dietrichsteinova studia 362 zlatých a 56 krejcarů, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 235, 1. 2. 1679 přijal 259 zlatých a 24 krejcarů, TAMTÉŽ, fol. 299; TAMTÉŽ, fol. 195-196, rozsáhlý koncept dopisu pro Pachtu z 12.-13. 5. 1677, apod.

²⁴¹ Viz výše, také viz: TAMTÉŽ, fol. 254-257, nedatovaný koncept instrukce pro komorníka Holznera a fol. 255-256 (koncept téže instrukce) a dále: TAMTÉŽ, fol. 195-196, rozsáhlý koncept dopisu pro Pachtu z 12.-13. 5. 1677. Vyplacení dlužné částky ve výši 20 zlatých pro bývalého komorníka Ragazina je zmíněno v účtu pro období od 21. 6. do 21. 10. 1677, TAMTÉŽ, fol. 240. Je možné, že hofmistr i komorník dostávali mzdu častěji, v účtech bohužel nejsou uvedeni jménem ani funkcí (hovoří se zde pouze o služebnících), takže není možné rozlišit, zda byla daná suma, která bývá navíc proměnlivá, určena pro ně či pro někoho jiného.

²⁴² Viz výše.

²⁴³ Například mezi 21. 7. a 21. 10. 1678 bylo za oděv pro všední dny vydáno 24 zlatých a 46 krejcarů a pro dny sváteční 150 zlatých a 21 krejcarů, TAMTÉŽ, fol. 37.

prach si Walter Xaver pořizoval ze svého měsíčního deputátu). Občasné příspěvky plynuly i na oltář bližší neučení literátských bratrstev. Výše těchto nákladů ovšem většinou zcela závisela na konkrétní situaci a výdaje stejného typu se tak někdy měsíc od měsíce zásadně liší.²⁴⁴ Následující tabulka uvádí pár drobných příkladů výdajů z období 21. 6. do 21. 10. 1677, tedy z prvních měsíců pražského pobytu Waltera Xavera.

*Příklady výdajů za období 21. 6. – 21. 10. 1677:*²⁴⁵

Měsíc	Výdaj za	Částka (ve zlatých, krejcarech a denárech)
červen	knihy, inkoust apod. + pošta	1 zl., 30 kr. + 24 kr.
září	mzda za pět měsíců komorníkovi Ragazinovi + francouzský slovník	20 zl. + 30 kr.
říjen	šest párů bot + mzda instruktora (nejspíše latiny) za čtyři měsíce + látky a oděvní doplňky (včetně barchetu na ušití duchovního oděvu)	5 zl., 15 kr. + 16 zl. (+ barchet za 10 kr.)
září + říjen	deputát pro Waltera Xavera za dva měsíce	6 zl.
říjen	mimořádný deputát pro Waltera Xavera (možná ještě k příležitosti narozenin, které oslavil 18. 9.) + klobouk pro něj	9 zl. + 1 zl., 30 kr.
červen + červenec + září + říjen	Výživné pro Waltera Xavera za čtyři měsíce + stravné pro jeho komorníka za stejnou dobu	100 zl. + 27 zl., 13 kr., 2 den.

Dalším důležitou položkou, která se v účtech objevuje sice často, ale nepravidelně, byl plat lékařů a nákup léků. Z předchozích řádků vyplývá, že se u Waltera Xavera projevovaly již v dětském věku jisté zdravotní potíže (především šlo o problémy s očima a další bližší neurčené nevolnosti, bolesti hlavy, střevní potíže apod.), což kníže Ferdinand ve svých instrukcích

²⁴⁴ Jako jeden z příkladů zde zmiňme výdaje na kočár se dvěma koňmi. Během prvního roku pobytu v Praze si jej Walter Xaver pronajímal za jeden zlatý na den (resp. za půl zlatého na půl dne), většinou pouze v období rekreace. Koncem roku 1678 nechal kníže Ferdinand synovi poslat vlastní kočárové koně, což zvýšilo náklady o jejich péči (museli být přijati pacholci), ustájení, seno (20 zlatých ročně), slámu (sláma i další krmivo podle pana regenta údajně vyšla na 42 či 43 zlatých za rok, jinde se ovšem setkáme s částkou kolem šesti zlatých za rok, je tedy otázkou, co všechno pan Zimmerman do výše uvedené sumy zahrnul) i služby kováře (8 či 10 zlatých), kočár byl ale nadále pronajímán za 15 zlatých týdně. V následujícím roce dostal Walter Xaver vlastní kočár a k němu několik lokajů, který měl využívat i v následujících letech, jeho cena ovšem není uvedena. Koncept od knížete Ferdinanda pro Václava Zimmermana z 23. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 124, dále list od pana Zimmermana z 12. 11. 1678, TAMTÉŽ, fol. 303. Také viz: TAMTÉŽ, fol. 193-194, dopis od hofmistra Pachtu z 10. 6. 1679; TAMTÉŽ, koncept pro Pachtu z 22. 6. 1679, fol. 192 a Pachtův dopis z 8. 7. 1678, fol. 281; TAMTÉŽ, fol. 273, list od Kryštofa Pachtu z 5. 8. 1678 atd.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, fol. 240, latinský účet podepsaný Václavem Zimmermanem. Celková útrata v tomto období činila 238 zlatých a 59 krejcarů, viz dále.

přikázal nejenom bedlivě sledovat, ale v případě náznaků nemoci žádal ihned povolát lékaře či lékárníka, na jejichž odměně, stejně jako na nákupu těch nejlepších léků, se nesmělo šetřit.²⁴⁶

Zcela mimořádné a ojedinělé výdaje se v účetních materiálech objevují pouze v souvislosti s výše popsaným požárem. Komorník Holzner sice stihl některé věci svého mladého pána zachránit, jiné ovšem byly nenávratně poničeny a musely být nahrazeny (především se jednalo o knihy a jiné učební a studijní pomůcky či oblečení, pravděpodobně bylo třeba pořídit i nové vybavení pokoje Waltera Xavera apod.). Za svoji odvahu dostal odměnu ve výši 36 zlatých a nové šaty, neboť jeho původní při záchraně věcí Waltera Xavera utrpěly škodu. Protože během této akce utřil několik zranění, poskytl mu kníže ještě jeden zlatý navíc na léčebné výlohy.²⁴⁷

Na otázku, jaká tedy byla celková suma, kterou pražský pobyt Waltera Xavera u jezuitů a jeho vzdělávání spolky, není lehké odpovědět. Přesto, že se účtů dochovalo relativně velké množství a dá se z nich vyčíst mnoho nejenom o záležitostech finančních, ale i o každodenním životě mladého Dietrichsteina, objevuje se zde mezera za období ke konci jeho studia a především účty vedené hofmistrem Pachtou navíc nebyly vedeny úplně pravidelně. Některé z účtů pokrývají období kratší než tři měsíce, jiné měsíce tři, čtyři či pět, další nejsou datované vůbec a o některých částkách se můžeme jen dohadovat, za jak dlouhé období byly vypláceny.

Sečteme-li například hlavní účty vedené Václavem Zimmermanem z období, pro které se zachovaly, dostaneme částku 1841 zlatých a 33 krejcarů. Po datu 21. 7. 1679 se od regenta Zimmermana účty nezachovaly, takže do konečného součtu chybí asi dva nebo tři měsíce a pravděpodobně i součet platů hofmistra a komorníka).

Hlavní účty vedené Václavem Zimmermanem za období od 21. 6. 1677 do 21. 7. 1679 (celkem na 1841 zlatých a 33 krejcarů):

Období	Utracená částka (ve zlatých a krejcarech)
21. 6. – 21. 10. 1677	238 zl. a 59 kr. ²⁴⁸
21. 10. 1677 – 17. 3. 1678	362 zl. a 56 kr. ²⁴⁹
21. 3. – 21. 7. 1678	255 zl. a 58 kr. ²⁵⁰

²⁴⁶ Viz výše. Z korespondence je patrné, že k Walteru Xaverovi býval povolán lékař konviktu a že si nechával kupovat léky či hygienické potřeby (mýdlo, zubní prášek apod.) u tamního lékárníka. V účtech i korespondenci je občas jmenovitě zmíněn jistý doktor Nicolaj, jehož služby Dietrichstein využíval, např. TAMTÉŽ, fol. 38, účet z roku 1678 podepsaný Kryštofem Pachtou, který uvádí, že 22. 8. zaplatil lékaři Nicolajovi 30 zlatých. Z Pachtova listu z 12. 1. 1678 zase vyplývá, že tento lékař byl v písemném kontaktu i s knížetem Ferdinandem, jemuž detailněji popisoval potíže jeho syna, TAMTÉŽ, fol. 237.

²⁴⁷ TAMTÉŽ, viz účty na fol. 298 a 299.

²⁴⁸ TAMTÉŽ, fol. 240, latinský účet podepsaný Václavem Zimmermanem.

²⁴⁹ TAMTÉŽ, fol. 73-74, latinský nepodepsaný účet (pravděpodobně opět od Václava Zimmermana).

²⁵⁰ TAMTÉŽ, fol. 102, latinský účet podepsaný regentem Zimmermanem.

21. 7. – 21. 10. 1678	232 zl. a 37 kr. ²⁵¹
21. 10. 1678 – 21. 1. 1679	259 zl. a 24 kr. ²⁵²
21. 1. – 21. 4. 1679	240 zl. a 47 kr. ²⁵³
21. 4. – 21. 7. 1679	250 zl. a 39 kr. ²⁵⁴

Do hry ovšem také vstupují účty vedené hofmistrem Pachtou, které jsou o něco torzovitější, a navíc se v částkách pro stejná či podobná období liší od účtů regentových; hofmistr většinou také uváděl peníze přijaté a zbylé.

Účty vedené hofmistrem Pachtou – příklady:

Datum / období	Příjem (ve zlatých)	Výdej (ve zlatých, krejcarech a denárech)	Poznámka (komu bylo kolik vyplaceno apod.)
17. 7. 1677	400 zl.		
6. 11. 1677		238 zl. a 59 kr. a 2 den.	- panu regentovi ²⁵⁵
11. 1. 1678	400 zl.		
22. 3. 1678		362 zl. a 56 kr.	- panu regentovi ²⁵⁶
1. 4. 1678		25 zl. - celkový výdaj 626 zl., 55 kr. a 2 den.	- mzda za celý půlrok Josefu Holznerovi - zbývá 173 zl., 4 kr. a 43 den. ²⁵⁷
Červen 1678		255 zl. a 58 kr. + 18 zl. - celkový výdaj 273 zl. a 58 kr.	- panu regentovi ²⁵⁸ + půlroční mzda Josefu Holznerovi (zbylých 7 zl. už prý Holzner obdržel dříve) - limit překročen o 100 zl., 52 kr. a 2 den. ²⁵⁹
6. 8. 1678	400 zl.	30 zl. + 6 zl. + 232 zl. a 37 kr.	- doktoru Nicolajovi + komorníku Holznerovi + panu regentovi ²⁶⁰ - zbývá 30 zl., 30 kr. a 2 den. ²⁶¹

²⁵¹ TAMTÉŽ, fol. 37, latinský nepodepsaný účet (zřejmě opět od Václava Zimmermana).

²⁵² TAMTÉŽ, fol. 298, latinský účet podepsaný regentem Zimmermanem.

²⁵³ TAMTÉŽ, fol. 287, totéž.

²⁵⁴ TAMTÉŽ, fol. 275-277, totéž.

²⁵⁵ To souhlasí s výdajem uvedeným výše.

²⁵⁶ Tento údaj také souhlasí s výše uvedeným.

²⁵⁷ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 75, účet z 22. 3. 1678 od Kryštofa Pachtu.

²⁵⁸ Toto souhlasí s výše uvedenou částkou.

²⁵⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 100, nedatovaný a nepodepsaný účet, zřejmě sepsaný Kryštofem Pachtou.

²⁶⁰ Toto opět souhlasí s výše uvedenou částkou.

²⁶¹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 38, nedatovaný účet (zřejmě za období od 6. 8. do 28. 10. 1678) podepsaný Kryštofem Pachtou.

		- celkový výdaj (do konce října) 369 zl., 29 kr. a 2 den.	
15. 2. – 23. 4. 1679		240 zl. a 47 kr. + 12 zl. - celkový výdej 252 zl. a 47 den. ²⁶²	- panu regentovi ²⁶³ + Josefu Holznerovi) ²⁶⁴
17. 5. – 5. 8. 1679	400 zl.	250 zl. a 39 kr. + 26 zl. + 20 zl. - celkový výdaj 414 zl., 20 kr. a 2 den.	- panu regentovi ²⁶⁵ + Josefu Holznerovi + na postroje ke kočáru na dva valachy - limit překročen o 14 zl., 20 kr. a 2 den. ²⁶⁶

Celková suma za pražská studia, která by se (po sečtení průměrných výdajů na stravu, ubytování, výuku, platy hofmistra Pachty a komorníků Ragazina a později Holznera atd.) mohla pohybovat kolem 3000 zlatých za období od konce června 1677 do podzimu 1679, je tedy jen velmi hrubým odhadem, neboť kromě mezer v účtech (a zřejmě i faktu, že v nich nebylo zahrnuto vše: například cena za kočár, koně i veškeré další příslušenství a péči o ně) je nutné brát v potaz i domněnku, že mohly existovat i další doklady o možná nemalých výdajích, které se ovšem nedochovaly.²⁶⁷

Pro období po podzimu 1679, tedy pro studia bratrů Waltera Xavera a Karla Josefa v Polné a Brně, se dochoval pouze jediný účet (jenž byl sepsán blíže neurčenou osobou, která uvedla, že v Praze dne 27. 1. 1680 přijala částku 100 zlatých). Ten se nejpravděpodobněji vztahuje k pobytu Dietrichsteinů v Polné a zachycuje běžné výdaje jako například látky, oblečení a jeho doplňky, paruky, knihy, mzdu lékaře a dokonce i pár pistolí, vše ve výši 101 zlatých a šest krejcarů, což ovšem – vzhledem k absenci dalších účtů – není příliš vypovídající údaj.²⁶⁸

O finanční stránce brněnských studií bohužel nemáme žádný doklad, lze ale předpokládat, že mohla být velmi podobná jako v případě pražského studijního pobytu Waltera Xavera. Možná by nebylo příliš velkou chybou předpokládat, že pro dobu brněnských studií

²⁶² TAMTÉŽ, fol. 286, účet od Pachty z 26. 4. 1679.

²⁶³ Částka opět souhlasí s výše uvedenou.

²⁶⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 286, účet od Pachty z 26. 4. 1679.

²⁶⁵ I nyní se částka shoduje s výše uvedenou.

²⁶⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 274, účet z 5. 8. 1679 podepsaný Kryštofem Pachtou.

²⁶⁷ Srov. s ročními výdaji na kavalířské cesty ve sledovaném období, které se pohybovaly nejčastěji kolem 3000 až 4000 zlatých, u těch nejurozenějších se ale mohly vyšplhat až k sumě 6000 zlatých za rok. K tomu viz podrobněji v kapitole o kavalířské cestě Waltera Xavera.

²⁶⁸ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 156-159.

obou bratrů, o které máme informace (což je asi šest měsíců), by za oba Dietrichsteiny mohla být utracena suma mezi 1000 a 1500 zlatými – například na výdajích za služebnictvo mohli bratři ušetřit, pokud ho měli společné, avšak jistě to nevíme. Jejich pobyt v Polné mohl podle stejné logiky vyjít na zhruba 400 až 500 zlatých. Protože ale s jistotou neznáme ani přesný termín pobytu (nejspíše zde bratři strávili pouhé dva měsíce, pravděpodobně únor a březen roku 1680) ani další detaily, pohybujeme se při stanovení této částky pouze v rovině spekulace; vyúčtování studijního pobytu na univerzitě ve Vídni se nedochovalo vůbec. Kvůli neúplné pramenné základně pro studijní pobyty v Polné, Brně a ve Vídni je tedy předpokládaná konečná suma za střední a počátek univerzitního vzdělání Waltera Xavera, která se mohla blížit ke 4000 zlatých, také jen pouhým odhadem.

II. 6. Závěr kapitoly

Ještě než se dostaneme k rekapitulaci otázek z úvodu této kapitoly, bude nutné se krátce zastavit u výchovy a vzdělávání staršího bratra Waltera Xavera, Leopolda Ignáce,²⁶⁹ jehož denní rozvrh i náplň studií by měla v tomto případě posloužit jako model pro výchovu ke světové kariéře. Instrukce určené pro hraběte Leopolda Ignáce, které se velmi podobně vztahují k jeho výchově a vzdělávání v obdobném či jen o málo starším věku jako u jeho mladšího bratra (tedy zhruba kolem 13. až 15. roku), jsou volně promíchány s instrukcemi jeho mladších bratrů a jsou uloženy ve stejné složce. Ve všech případech se jedná o koncepty.²⁷⁰

Leopold Ignác měl ve všední dny vždy vstávat v šest hodin ráno (nikoliv ovšem dříve), o nedělích a svátcích o hodinu později, poté samozřejmě následovala ranní modlitba. Den začínal samostudiem: v pondělí, ve středu a v pátek od půl sedmé do osmi hodin studoval právo (měl si opakovat instituce a pročítat svá skripta a komentáře), v ostatní dny, tedy v úterý, ve čtvrtek a v sobotu, navštěvoval jezdeckou školu. Poté následovala mše a až v devět hodin za ním přicházel profesor práva, s nímž pokračovali v látce. Dopolední program uzavírala lekce s mistrem šermu (od deseti hodin) a také výuka francouzského jazyka. Po obědě, který se podával po půl dvanácté, si buď s hofmistrem četl ve francouzštině či latině, nebo si mohl chvíli hrát a následně se opět dostavil profesor práv, s nímž hrabě opakoval probranou látku. Od dvou do čtyř hodin odpoledne držel lekce latiny a českého jazyka (věnovat se měl například četbě dopisů od Cicerona či Seneky a poté si měl sám zkusit podobný list zkomponovat). V půl čtvrté

---

²⁶⁹ Viz četné zmínky k němu v publikaci: R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, k jeho univerzitnímu vzdělávání s. 136-138.

²⁷⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, nedatované koncepty instrukcí, konkrétně např. fol. 136-137, 138-139, 165, 166-167 atd.

či ve čtyři hodiny přišla na řadu hodina tance, která byla opět vystřídána francouzštinou, v níž pokračoval až do večere. Den byl zakončen večerní modlitbou.

Základní rozvrh zůstával až na drobné obměny (například v pátek dopoledne se měl učit kromě češtiny i němčinu a aritmetiku a odpoledne – pokud ovšem nebylo příliš teplé počasí – mohl jít do míčovny) po všechny všední dny stejný. Neděle a svátky se lišily jednak větším prostorem pro odpočinek a také náplní studia: od půl osmé do půl deváté mu byl vysvětlován katechismus a četl (bohužel blíže neurčené) duchovní knihy. V devět hodin následovalo kázání a mše a poté výuka němčiny, češtiny a aritmetiky. Po obědě měl čas na vycházku (opět pouze pokud nebylo příliš velké teplo) či hry, avšak už od druhé do čtvrté hodin odpolední se měl vrátit ke studiu a opakování francouzštiny, latiny nebo češtiny a také četbě duchovní literatury. Až poté, tedy od čtyř hodin odpoledne, si mohl vyjet buď na koni či v kočáře nebo navštěvovat ostatní urozené mladíky, před večerí měl ještě psát v němčině a latině.²⁷¹

Denní režim Waltera Xavera z podobné doby byl, až na pár drobností, téměř stejný: doba vstávání, uléhání, jídel i návštěvy mší a kázání byly shodné, stejně tak časy určené pro výuku. Místo práv měl ovšem studovat filozofii, což představuje oproti studijnímu zaměření jeho staršího bratra zásadní rozdíl: filozofie byla vyhrazena budoucím duchovním hodnostářům, pro kavalíry předurčené k výkonu světské služby bývalo v této fázi studií voleno právo.²⁷² Větší důraz byl u Waltera Xavera kladen i na výuku českého jazyka (v češtině měl skládat věty, učit se nová slovíčka i části textů, opakovat probranou látku a samozřejmě konverzovat). „Světské“ aktivity v podobě lekcí šermu, tance, návštěv míčovny či vycházek do města mu ale nebyly nijak upírány a byly zařazeny do jeho programu stejně samozřejmě, jako tomu bylo u jeho staršího bratra. Větší důraz na výuku katechismu či studium duchovní literatury není z instrukcí patrný – oběma bratrům se tedy dostalo velmi podobného základu vzdělání, který byl více tříben a rozvíjen směrem k jejich očekávanému budoucímu zaměření až během kavalírské cesty.²⁷³

To, že by byl Walter Xaver vzděláván výhradně duchovně už od raného věku, tedy studované prameny popírají (jako pravý kavalír své doby – třebaže duchovní – ostatně musel mít všeobecný přehled a průpravu), přesto je ale jisté, že jeho rodiče už nyní zcela automaticky počítali s tím, že se jejich syn uplatní v duchovní službě. Jejich očekávání byla neskromná:

---

²⁷¹ TAMTÉŽ, nedatované koncepty instrukcí, fol. 136-137, 138-139, 164-165, 166-167.

²⁷² Srov. s pracemi Ivo CERMANA, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*; TÝŽ, *Zrození osvicenského kavalíra. (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina)*, Časopis Národního muzea – řada A 173, č. 3-4, 2004, s. 157-190.

²⁷³ Srov. nedatovaný koncept instrukce určený zřejmě pro vzdělávání Waltera Xavera, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 168-170.

Waltera Xavera by rádi viděli jako představeného nějakého výnosného biskupství či arcibiskupství a posléze, v ideálním případě, jako kardinála. Chlapcovy studijní úspěchy i jeho zjevné nadání u rodičů tato nemalá očekávání jenom podporovaly. Tomu také odpovídaly snahy knížete Ferdinanda o získání výnosného úřadu (ať už v Itálii či v českých zemích) už v době, kdy bylo Walteru Xaverovi kolem deseti let, čímž by mu poskytl základ pro jeho budoucí kariérní postup v duchovní službě.

Vysoké nároky na výkon mladého studenta byly vyváženy perfektní péčí, které se mu dostávalo. I když se v mnoha směrech musel podřítit domácím řádům zařízení, v nichž byl ubytován a kde studoval, jeho zázemí bylo oproti běžným studentům nesrovnatelné: nejenom že bydlel v samostatném pokoji (za který, jak již bylo řečeno, se připlácela nemalá suma), ale také byl opečováván celou řadou vlastních služebníků, ke stravě podávané v konviktu si mohl dovolit přilepšení: různé delikatesy a kvalitní víno, navíc mu kníže v posledním roce jeho pražských studií dopřál luxus v podobě vlastního kočáru a koní. Na výdajích za jeho zdraví i vzdělání se rozhodně nešetřilo – využíval nejenom služeb „domácích“ lékařů, lékárníků a učitelů, ale byli k němu povoláváni i vyhlášení odborníci působící mimo konvikt.

Druhou stranou mince ovšem byla zjevná snaha o izolaci mladého hraběte od jeho vrstevníků: se stejně starými hochy a samozřejmě také s neurozenými osobami měl přísně zakázáno se jakkoli družít, aby od nich nepochytil špatné způsoby. Stýkat se měl pouze se sobě rovnými a se staršími studenty a duchovními, od nichž se měl učit a cvičit se s nimi v latinské konverzaci; návštěvy mimo konvikt sice měl povolené, i tato setkání ale podléhala bedlivému dozoru jeho vychovatelů, učitelů a zprostředkovaně i rodičů a musela být předem schválena. Na druhou stranu ale kníže Ferdinand požadoval synovu socializaci do těch nejvyšších pater zemské politiky. Aby si mladý pán zvykl na urozenou společnost a navázal důležité kontakty, bylo mu doporučeno vyhledávat především společnost jeho váženého příbuzného: nejvyššího purkrabí Českého království, hraběte Bernarda Ignáce z Martinic, což Walter Xaver svědomitě dodržoval a otcí se pozváním ke stolu pana purkrabího vždy pochlubil.

První roky strávené v pražském jezuitském konviktu projevoval Walter Xaver snahu a pílí (podle regenta Zimmermana pravidelně patřival k nejlepším studentům ve třídě) a zřejmě chtěl rodiče potěšit, nicméně brzy pochopil, že pro něj duchovní dráha nebude ideální, což po jistém váhání museli přiznat i jeho vychovatelé. Ke komorníkovi Ragazinovi mladý student velké sympatie nechoval a spíše využíval jeho malé authority, avšak vztah s jeho hofmistrem, Kryštofem Pachtou z Rájova, byl dobrý, a s komorníkem Josefem Holznerem dokonce téměř přátelský. I oni ovšem byli nuceni připustit, že jeho námitky nejsou jen chvilkovým rozmarem, ale mají hlubší podstatu, a snažili se knížeti naznačit, že by chlapcův odpor nebylo dobré

přemáhat. Knížecí rodiče ovšem těmto varováním odmítli přikládat důležitost, což se jim v budoucnu poněkud vymstilo. Na otázku, zda mohly občasné zdravotní problémy Waltera Xavera dalekosáhle ovlivnit už v této době, nelze jednoznačně odpovědět (on sám se ke svým potížím ve svých listech většinou nevyjadřoval). Pravděpodobně pro něj ale nepředstavovaly zásadní překážku ve studiu či začleňování se do místní urozené společnosti a větší starosti či nesnáze způsobovaly spíše jeho rodičům, kteří, jak bylo výše mnohokrát zmíněno, o jeho zdraví pečovali možná až příliš úzkostlivě.

Dokumenty z konce 70. let 17. století zachycují první náznaky o tom, o jakou osobnost se v případě hraběte a později i knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina jednalo. Z pramenů tak začíná pozvolna vystupovat člověk bezesporu velmi inteligentní, možná dokonce charismatický, který si rychle osvojoval nové věci a jemuž náročné studium nečinilo problém. Také u něj ale lze vyzpozorovat určitou nepřizpůsobivost, tvrdohlavost a možná i počátky jisté neúcty k řádům a autoritám, která v plné síle propukla v následujících letech.

III. Kanonikáty pro Waltera Xavera aneb ve stopách slavného předka

O předurčení Waltera Xavera z Dietrichsteina k duchovní dráze (ideálně ke kardinálskému klobouku) bylo rozhodnuto již v jeho raném dětství. Už v jeho – řečeno dnešním jazykem – základním a středním vzdělávání by se tedy dalo předpokládat, že tato předurčenost bude patrná, i když jako pravý duchovní se mladý kavalír měl začít formovat až během univerzitního studia a kavalírské cesty; předchozí řádky nicméně dokazují, že tato domněnka je správná jenom zčásti. Jako každý vysoce postavený církevní hodnostář raného novověku potřeboval nalézt i Walter Xaver odpovídající zabezpečení a zázemí: první zastávku na cestě ke skvělé kariéře v církvi představoval, jak už bylo předesláno, úřad kanovníka. Po neúspěchu s udáním syna ve slunné Itálii nezbylo knížeti Ferdinandovi nic jiného než své ambice zase obrátit do střední Evropy, kde, jak doufal, měly dojít jeho plány se synem naplnění snáze a možná i rychleji. Kanonikáty, o které měl přednostní zájem, byly následující: toužil po získání úřadu v olomouckém, vrtislavském, pasovském a štrasburském biskupství a v arcibiskupství v Salcburku. Peripetie, těžkosti a průtahy, které s sebou nesl boj o kanonikáty pro Waltera Xavera z Dietrichsteina, přiblíží následující řádky. Na úvod této kapitoly bude ovšem užitečné se nejprve zamyslet nad tím, proč kníže usiloval zrovna o Olomouc, Vratislav, Pasov, Štrasburk a Salcburk, zda nemělo dosavadní formování, výuka a výchova mladého kavalíra naznačit jeho budoucí směřování a snahu jít ve šlépějích nějakého vzoru či přímo nějaké významné osobnosti rodu Dietrichsteinů; také bude vhodné poněkud přiblížit uzavřený svět raněnovověkých kapitul.²⁷⁴

---

²⁷⁴ K fungování či personálnímu obsazení kapitul existuje bohatá zahraniční literatura, kterou ve své práci shrnuje Michael MAUER, *Kirche, Staat und Gesellschaft im 17. und 18. Jahrhundert*, München 1999, k říšské církvi, katolické zbožnosti, vzdělávání či k personálnímu obsazení např. s. 3-6, 21-22, 46-49, 85-88, 98-101 či 125-127. „Bibli“ k tomuto tématu zůstává obsáhlá práce: Peter HERSCHE, *Die deutschen Domkapitel im 17. und 18. Jahrhundert, Bände I-III*, Bern 1984 (zde viz především díl II – *Vergleichende sozialgeschichtliche Untersuchungen*). Dále viz výběrově následující: Rudolf REINHARDT, *Die deutschen Domkapitel in der neueren Forschung. Zu einer sozialgeschichtlichen Neuanalyse für das 17. und 18. Jahrhundert*, in: *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 74, 1987, s. 315-358; TÝŽ, *Die hochadeligen Dynastien in der Reichskirche des 17. und 18. Jahrhunderts*, in: *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* 83, 1988, s. 213-235; Heinz-Gerhard HAUPT – Dieter LANGEWIESCHE (Hgg.), *Nation und Religion in der deutschen Geschichte*, Frankfurt am Main 2001 (zde viz hlavně studii Antona Schindlinga, *Reichskirche und Deutsche Nation in der Frühen Neuzeit*, s. 68-83, konkrétně především s. 76-78). Především ale viz rozsáhlý dlouholetý projekt *Germania Sacra* (v současné době při Max Planck Institut für Geschichte), jenž mapuje německé církevní dějiny od počátků přes období reformace až k sekularizaci v 19. století a výsledky své práce od 20. let 20. století až do současnosti zpřístupňuje on-line. Z dalších pracích viz výběrobě např.: Johannes Frhr. VON BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domherren des 18. Jahrhunderts*, Osnabrück 1990; Catherine BOSSHART-PFLUGER, *Das Basler Domkapitel von seiner Übersiedlung nach Arlesheim bis zur Säkularisation (1687-1803)*, Basel 1983; Sophie-Mathilde Gräfin zu DOHNA, *Die ständischen Verhältnisse im Domkapitel Trier vom 16. Bis zum 18. Jahrhundert*, Trier 1960; Hans Erich FEINE, *Die Besetzung der Reichsbistümer vom Westfälischen Frieden bis zur Säkularisation 1648-1803*, Stuttgart 1921; Friedrich KEINEMANN, *Das Domkapitel zu Münster im 18. Jahrhundert*, Münster 1967; Heribert RAAB, *Bischof und Fürst der Germania Sacra zwischen*

Jedním ze závěrů tridentského koncilu, který významně ovlivnil obsazování duchovních úřadů, byl zákaz do té doby praktikovaného mnohoobročnictví. Držení několika kanonikátů najednou (dvě až čtyři prebendy nebyly nijak neobvyklé) se ovšem nepodařilo vymýtit zcela, přičemž někteří vysocí duchovní hodnostáři navíc zastávali vysoké úřady u dvora či ve správě země. V průběhu času se tak nejenom duchovní kurfiřti, ale leckdy také arcibiskupové a biskupové stali obdobou mocných světských pánů a některé úřady se tak dostaly do „dědičného“ držení určitých dynastií, což je případ bavorských Wittelsbachů a arcibiskupství kolínského. Obecně ovšem v Říši, na rozdíl od Francie, kde králové uplatňovali svůj vliv na obsazování duchovních postů, probíhaly volby (arci)biskupů v kapitule hlasováním jejich členů – dignitářů a kapitulárů (či kanovníků) – a zvolený hodnostář musel složit volební kapitulaci, která jeho moc omezovala ve prospěch kapituly.²⁷⁵

Postavení jednotlivých kapitul se v rámci Říše lišilo v závislosti na (arci)biskupství, ke kterému příslušely. Jejich hlavním posláním byla služba Bohu, tedy konání bohoslužeb v příslušném katedrálním kostele. Kapituly podléhaly (arci)biskupovi a sloužily jako jeho poradní orgán.²⁷⁶ V jejich čele stál probošt, který prováděl vrchní dohled nad fungováním celého společenství kanovníků, za ním následoval děkan, jehož starostí byly otázky administrativní a hospodářské. Dalšími členy kapitul bývali arcidiákon či arcijáhen, který dohlížel na kněžstvo, scholastik spravující vzdělávací ústavy, kustod, jenž pečoval o bohoslužebné předměty, či kantor.²⁷⁷

Při přijetí do kapituly musel nový člen složit vyznání víry do rukou (arci)biskupa i kapituly samotné; k dalším povinnostem kanovníků patřila účast na pravidelných společných modlitbách v chóru, sloužení mší, přísluhování (arci)biskupovi při bohoslužebných úkonech a i ve správě diecéze a samozřejmě účast na jednáních a volbách konaných v kapitule. Kanovníci drželi jistý typ kanonikátu, tedy úřadu, který je zavazoval k plnění duchovních povinností zanesených ve stanovách kapituly, ale také jim mohl přinášet hmotné zajištění (možné také bylo

---

Westfälischen Frieden und Säkularisation (1650-1803), in: Peter Berglar – Odilo Engels (Hgg.), *Bischofstypus und Bischofsideal im Spiegel der Köllner Kirche*, Kölln 1986, s. 315-347; Karl WOLFSBURGER, *Das Brixner Domkapitel in seiner persönlichen Zusammensetzung in der Neuzeit 1500-1803*, Innsbruck 1951 atd.

²⁷⁵ Např. R. REINHARDT, *Die deutschen Domkapitel* či H. E. FEINE, *Die Besetzung der Reichsbistümer*.

²⁷⁶ Karl-Theodor GERINGER, *Passau Der Bischof und seine Räte im Bistum Passau*, in: Rainer Beer – August Leidl – Karl Mühlek – Friedrich Schröger (Hgg.), „Diener in Eurer Mitte“. Festschrift für Dr. Antonius Hofmann, Bischof von Passau, zum 75. Geburtstag, Passau 1984, s. 295-317.

²⁷⁷ Viz např. konkrétní příklad kapituly v Trevíru, která požívala mnohých výhod (například byla osvobozena od daní) a která shromažďovala celkem 24 kanovníků. Michael MÜLLER, *Die Entwicklung des Kurrheinischen Kreises in seiner Verbindung mit dem Oberrheinischen Kreis im 18. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 2008, zde především s. 85-91 atd. Také štrasburská kapitula sdružovala 24 kanovníků (šlechtického původu), z nichž byla polovina domiceláry, druhá polovina byli čekatelé. Simone MEYDER, *'Mehr königlich als frei': Robert de Cotte und das Bauen in Straßburg nach 1681*, Münster 2010, zde s. 65-67.

vlastnit určitý podíl z onoho úřadu: polovinu či třetinu). Kanonikáty lze dělit podle několika kritérií: na řádné a mimořádné či na sídelní a nesídelní, zvláštní skupinu pak tvoří úřady čestné. Počet řádných kanovníků býval omezen, většinou na 24; jen oni mohli zasávat různorodé úřady v rámci kapituly: post pokladníka, knihovníka, teologa, ceremoniáře, almužníka, primicera (tedy kanovníka, jenž pečoval o vzdělávání mladých duchovních) a dalších. I nadpočetní kanovníci však mohli v budoucnu očekávat udělení prebendy – pak mluvíme o tzv. čekatelích. Kanonikáty lze dělit i podle povinnosti rezidence: nesídelní kanovníci jí byli zproštěni, ale sídelní (rezidenční) se v místě svého úřadu museli zdržovat pravidelně nebo alespoň v určitém stanoveném období.²⁷⁸

Jak uvidíme dále na příkladu rodiny Dietrichsteinů, bylo získání kanonikátu záležitostí nesmírně obtížnou, jelikož počet míst v kapitule byl omezen a úřad bylo možné udělit pouze po smrti či rezignaci jeho předchozího držitele.²⁷⁹ Budoucí kanovník býval zpravidla volen kapitulou a potvrzen jejím představeným, ale také mohl obdržet papežské provize či nominaci od panovníka. Neobvyklé nebylo ani to, že nováčci byli přijati nejdříve jako kanovníci nesídelní (často právě na základě papežské provize) a rezidenční prebendu jim kapitula udělila později, někdy i odstupem řady let.²⁸⁰ Na kandidáta byly kladeny nemalé nároky. Nejenom v Říši, ale i v českých zemích zastávali v raném novověku většinu prebend urození (podmínka urozeného původu přestávala být vyžadována až na konci 18. století). Členství v kapitule tak bylo téměř po celý raný novověk pro mnoho mladších synů z urozených rodin jakousi pojistkou a zárukou skromného zajištění.²⁸¹ Žadatel musel svoji urozenost doložit – některým kapitulám stačily čtyři generace šlechtických předků, jinde bylo nutné doložit celých osm generací; například v Mohuči, Würzburgu, Münsteru, Bambergu či Salzburku bylo nutné prokázat šestnáct urozených předků: osm ze strany matky i otce. Samozřejmostí byl manželský původ, řádný život budoucího držitele prebendy a jeho stav – již v momentě, kdy žádal o přijetí do kapituly,

---

²⁷⁸ K rezidenční povinnosti na příkladu kapituly v Brixenu K. WOLFSBURGER, *Das Brixner Domkapitel*, např. s. 85-89.

²⁷⁹ Zajímavý případ představují rezignace *per favorem*, tedy rezignace ve prospěch předem zvoleného nástupce (často z řad blízkých příbuzných), k tomu např. pro Osnabrück (kde se od vestfálského míru na postu knížete-biskupa střídali hodnostáři katoličtí a evangeličtí či luterántsští) J. Frhr. VON BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domherren*, zde s. 143. O rezignacích také C. BOSSHART-PFLUGER, *Das Basler Domkapitel*, např. s. 53.

²⁸⁰ Srov.: TAMTÉŽ, zde s. 50; P. HERSCHE, *Die deutschen Domkapitel, Band II (Vergleichende sozialgeschichtliche Untersuchungen)*, s. 16-25 atd. Dále také: Kateřina VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc 2002, zde pozn. 218 na s. 127 a také konkrétní příklady životních osudů generálních vikářů – zástupců biskupa, z nichž velká část pocházela z urozených rodin, na s. 60-68. Jako konkrétní příklad zde lze uvést hraběte Raimunda Františka Lanthieriho (1667-1714), který v letech 1687-1690 na *Collegiu Germanicu* vystudoval triennium. Roku 1688 v Římě přijal tonsuru a ve stejném roce se od papeže dočkal jmenování olomouckým nesídelním kanovníkem; za sídelního kanovníka byl přijat až v roce 1700 a o tři roky později se stal koadjutorem (zástupcem) olomouckého biskupa a také generálním vikářem, TAMTÉŽ, s. 63-64.

²⁸¹ Anton SCHINDLING, *Reichskirche und Deutsche Nation*, zde především s. 76-78 a K.-T. GERINGER, *Passau Der Bischof und seine Räte im Bistum Passau*, zde pozn. 19 na s. 313.

musel být vysvěceným duchovním, nebo alespoň svčení v brzké době očekávat. Obejít nešlo ani požadované vzdělání: někteří mladíci studovali na římském *Collegiu Romanu* či *Collegiu Germanicu*, jiní se stejně jako jejich světší vrstevníci vydali na kavalírskou cestu a na vyhlášených univerzitách získali akademický gradus z teologie či práva. O dodržení všech výše zmíněných podmínek muselo být vystaveno potvrzení, které kandidáti či jejich rodiče a zástupci předávali kapitule, jež poté zahájila (často velmi zdlouhavé) řízení o přijetí či odmítnutí zájemců.²⁸²

III. 1. Dietrichsteinův vzor

Již zvolení jezuitského konviktu u svatého Bartoloměje v Praze – místa, kde se Walteru Xaverovi dostalo prvního institucionalizovaného vzdělání, dává tušit jisté souvislosti, stejně jako je může naznačovat jedno z jeho křestních jmen (celé jméno budoucího duchovního hodnostáře znělo Walter František Xaver Antonín). Tyto souvislosti nabydou jasnějších obrysů právě vzhledem ke zmiňovaným kanonikátům. Onou slavnou osobností dietrichsteinského domu, kterou se měl mladý hrabě inspirovat a v jejíž stopách se měl vydat, nebyl totiž nikdo menší než kardinál František z Dietrichsteina (1570-1636):²⁸³ některé etapy z doby jeho mládí vykazují značnou podobnost s mládím jeho prasynovce. Budoucí kardinál z Dietrichsteina jistě vděčil za svou skvělou kariéru – kromě zřejmých schopností a osobnostních předpokladů – i svému původu: díky otci Adamovi z Dietrichsteina a matce Margatitě de Cardona byl spřízněn nejenom s řadou významných říšských rodin, ale také s rodinou císařskou, což byla jedna z důležitých premis dobrého budoucího uplatnění potomků urozenců.²⁸⁴

Stejně jako později jeho prasynovec byl i František předurčen ke kariéře duchovního již od raného dětství: už v době, kdy bylo chlapci pouhých sedm let, pro něj jeho otec Adam žádal o udělení kanonikátu v Salcburku, a i když kvůli nízkému věku syna neuspěl (papež Sixtus V. mu neudělil nutný dispens od věku), získal od papežského nuncia alespoň příslib budoucí

---

²⁸² Potvrzení ohledně dosaženého vzdělání bylo přísně vyžadováno například u advokátů, kteří působili u konsistorního soudu: museli dokazovat jednak dobré mravy a také dokončené studium kanonického práva (ideálně získání doktorského titulu), K. VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis*, s. 72 a pozn. 253 na s. 132. Také viz M. MAUER, *Kirche, Staat und Gesellschaft*, např. s. 3-6, 21-22, 46-49, 85-88, 98-101 a 125-127, jako konkrétní příklad téměř výhradně urozené kapituly namátkově uveďme například sbor münsterských kanovníků: F. KEINEMANN, *Das Domkapitel zu Münster*.

²⁸³ Literatura pojednávající o této mimořádné osobnosti rodu Dietrichsteinů je velmi bohatá a vzhledem k tomu, že účelem této práce není doplnit bádání o kardinálu Františkovi, ale jeho dosud ne příliš známém prasynovci, nebylo by účelné ji zde ve větší míře uvádět. Za všechny tedy zmíňme například dvě novější práce: Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kúrii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011 a Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Dietrichštejn 1570-1636, gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.

²⁸⁴ K rodovým vazbám konkrétněji T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 19-24.

pomoci v této záležitosti.²⁸⁵ V roce 1580 nicméně papež ustoupil a dispenz Františkovi udělil, což jej zařadilo mezi žadatele o salcburský kanonikát.²⁸⁶ Ve stejném roce František nastoupil, stejně jako o téměř století později Walter Xaver, na studia do jezuitského konviktu u svatého Bartoloměje v Praze a už tehdy se prý stylizoval do role duchovního; o dva roky později přijal od vídeňského biskupa Jana Gaspara Neubecka tonzuru, čímž se oficiálně stal duchovním. U svatého Bartoloměje pobýval do roku 1586, avšak výjimečně nadaným studentem prý nebyl: za šest let se mu podařilo zvládnout pouze učivo tří gramatických tříd. Humaniora (poetiku a rétoriku) a poději také filozofii (ta zahrnovala nejenom filozofickou etiku, ale také logiku, fyziku a matematiku) vystudoval taktéž u pražských jezuitů, tentokrát už jako student akademie – Klementina. V únoru roku 1588 se vydal na studijní cestu k jezuitům do Říma, avšak tam i v hlavním cíli své cesty, *Collegiu Romanu*, se objevil až v květnu; můžeme tedy předpokládat, že ony tři měsíce využil jako kavalírskou cestu.²⁸⁷

V Římě Dietrichstein přebýval v blíže neurčeném soukromém domě a do Collegia pouze docházel na přednášky (chovancem *Collegia Germanica* se zřejmě nestal, neboť to v době jeho římského pobytu nemělo šlechtický konvikt). Přednášky či spíše semináře *Collegia Romana* koncipované pro vzdělávání budoucích církevních hodnostářů po stránce duchovní i intelektuální probíhaly většinou (mimo svátků či prázdnin) pět dní v týdnu a během dne byly rozloženy do dvou částí: dopolední začínala kolem deváté hodiny a končila ve dvanáct, odpoledne se začínalo s výukou od tří hodin a končilo se před šestou hodinou. Studenti získávali nové vědomosti a procvičovali je pomocí četby i memorování textů, disputací i psaní domácích úloh; netřeba zdůrazňovat, že jediným povoleným jazykem byla latina.²⁸⁸ V Římě Dietrichstein uzavřel nižší stupeň latinského vzdělání (vystudoval humaniora a dialektiku) a postoupil do třídy filozofie, kde se věnoval logice a opět i dialektice. V kterých letech přesně proběhlo Františkovo římské triennium, tedy povinné tři roky navazujícího studia (tato doba se ovšem vlivem okolností mohla protáhnout), zřejmě nelze jednoznačně určit. Pravděpodobně jej ukočil nejpozději v roce 1592, kdy byl jmenován papežským komorníkem a nastěhoval se do papežského paláce, či v roce následujícím, v němž složil závěrečnou zkoušku z filozofie.²⁸⁹

---

²⁸⁵ Sedm let byl nejnižší možný věk, kdy bylo možno udělit tonzuru, což byl první předpoklad získání benefícia. Toho se ovšem mohl žadatel ujmout až ve čtrnácti letech (v případě získání dispenzu od věku to však bylo možné i dříve), přičemž pro získání hlasovacího práva v kapitule bylo nutno přijmout další svěcení (podjáhenství či subdiakoniat), které mu bylo uděleno až po dosažení 22. roku; stejná věková hranice platila i pro ty kanovníky, kteří se chtěli stát dignitáři. TAMTÉŽ, s. 25-26.

²⁸⁶ I přes tento dispenz a zřejmou podporu papeže se mu ovšem kanonikát v Salzburku nikdy nepodařilo získat. TAMTÉŽ, s. 28.

²⁸⁷ Tomáš Parma sice přímo o kavalírské cestě nehovoří, můžeme však předpokládat, že toto putování mělo alespoň zčásti charakter kavalírské cesty. TAMTÉŽ, s. 30-31.

²⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 33-34.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 36-39.

Ačkoli byl František zřejmě zcela průměrným studentem, zaujal už ve svých mladých letech své okolí vtípem, pohotovostí i okázalou štedrostí hodnou jeho vynikajícího původu; již tehdy se začalo proslýchat, že má před sebou zárnou budoucnost a zřejmě i kardinálský klobouk.²⁹⁰

Své první kanonikáty František obdržel ještě za dob studií, zřejmě už před rokem 1585; jednalo se o tři kanonikáty ve Španělsku (Tornavacas, Fuente la Piedra a Casaseca), na které ale později rezignoval. Jako daleko důležitější se ovšem – vzhledem k jeho dalšímu působení – jevily kanonikáty středoevropské: poprvé se na něj usmálo štěstí roku 1591, kdy získal kanonikát olomoucký uprázdněný smrtí jeho dosavadního držitele. O rok později byl jeho přítel a ochránce ze studijních let, kardinál Ippolito Aldobrandini (1536-1605), zvolen papežem Klementem VIII., což značně zvýšilo jeho šance na získání skutečně hodnotného kanonikátu i na rozvoj jeho kariéry v církevních kruzích. Nový Svatý otec jej spolu s dalším šlechticem z českých zemí, Maxmiliánem z Pernštejna, jmenoval svým tajným komořím a téměř okamžitě mu také vydal provizorní papežskou bulu, která ho opravňovala k získání kanonikátu ve Vratislavi, provizi na kanonikát i prebendu v Pasově a o rok později k těmto prebendám přidal i Salcburk. Pro mladého duchovního tím bitva o zmíněné kanonikáty nekončila, nicméně podpora papeže zde rozhodně hrála význačnou roli. Příslib ještě neznamenal skutečné získání kanonikátu: držitel příslibu/provize (ať už od papeže či od císaře nebo jiného panovníka) nyní musel o přijetí požádat kapitolu a teprve ona rozhodla, zda vyhovuje podmínkám pro udělení rezidenčního či nerezidenčního kanonikátu; formálně rozhodovala o udělování beneficí také datárie (finanční kancelář obstarávající osobní i další příjmy papeže) v čele s datářem.²⁹¹ Teprve poté, co byl uchazeč kapitulou přijat a symbolicky uveden na své kanovnícké místo v kapitulním kostele, mohl svou prebendu skutečně převzít a začít využívat příjmy, které z ní plynuly.²⁹²

A jak se tedy budoucímu kardinálovi dařilo v získávání jeho prvních obročí? Již zde bylo naznačeno, že ohledně kanonikátu olomouckého velké problémy nenastaly, avšak ten nejprestižnější z výše zmíněných – Salcburk – se mu fakticky nikdy získat nepodařilo, stejně tak Pasov: zde skočil na pozici pretendenta, avšak úřadu se neujal. Mnoho úsilí stál Dietrichsteina i jeho mocné přátele kanonikát ve Vratislavi, který pro něj mohl znamenat alespoň nějakou satisfakci; vratislavský případ, jak dokládá Tomáš Parma, vhodně ilustruje

---

²⁹⁰ K předpovědím ohledně získání hodnosti kardinála a k dobovým anekdotám TAMTĚŽ, s. 40, 60-61 atd.

²⁹¹ K datárii a k papežským financím obecně TAMTĚŽ, s. 51-55. V době mládí Waltera Xavera z Dietrichsteina (od roku 1670) vykonával úřad datáře Gasparo Carpegna (1625-1714), viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1670.htm#Carpegna> [23. 2. 2016]; seznam datářů a pro-datářů (i když neúplný) viz na: <http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d54.htm> [23. 2. 2016].

²⁹² T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 63-77.

nelehký boj o církevní obročí.²⁹³ Papež Františkovi přislíbil Vratislav provizorní bulou z února roku 1592 a znovu v breve z července následujícího roku, v němž žádal kapitolu o Dietrichsteinovo přijetí a také o jeho zproštění povinnosti rezidence, aby mohl dlouhodobě pobývat v Římě. Dietrichsteinovou pravou rukou byl v tomto případě jím ustanovený prokurátor, který na celou věc dohlížel. Byl jím místní scholastik Pavel Albert, jemuž posílal nutné dokumenty a potvrzení,²⁹⁴ která Albert předával kapitule a jednal s ní o podmínkách Františkova přijetí.

Poté, co vratislavská kapitula celý případ projednala, nastaly problémy: nejenom že Dietrichstein nedodal některé z nutných dokladů (konkrétně potvrzení o absolvování triennia a také o urozeném původu, a to i přesto, že tříletý vzdělávací proces toho roku zdárně dokončil a navíc se ze strany matky mohl prokázat knížecím původem), kapitula argumentovala také nutností ctít jeden z tamních statut, tzv. Kolovratovu smlouvu z roku 1504, která povolovala přijmout uchazeče narozené mimo Slezsko jen za výjimečných podmínek (především bylo nutné prokázat přijetí kněžského svěcení a doložit urozenost i absolvování triennia). Papež opět zasáhl a v dalším breve z listopadu roku 1593 opět žádal o Dietrichsteinovo přijetí, na jeho stranu se nyní přidal i císař Rudolf II. a kapitule poslal doporučující dopis. Ani papež s císařem ovšem pro Dietrichsteina přijetí nevymohli, a když se o tři roky později znovu snažil o získání Vratislavi, byla odpověď tamní kapituly stejná: Dietrichstein nedodal nutná potvrzení a není Slezan, nelze ho tedy přijmout.

Po neúspěchu ve Slezsku se ovšem na Františka usmálo štěstí v Litoměřicích, kde počátkem roku došlo k uprázdnění probošství. Císař (jakožto držitel tamního patronátního práva) ho jmenoval litoměřickým proboštem, a protože kapitula nevznesla žádné protesty, byl po pár dnech od císařského jmenování přijat a uveden do kapituly; později byl potvrzen i papežem, který mu – i když dosud nebyl vysvěcen na kněze – povolil svobodně kázat v kolegiátním kostele sv. Štěpána a jemu i jeho nástupcům navíc udělil několik privilegií.²⁹⁵ Kdy přesně Dietrichstein přijal vyšší svěcení (podjáhenské, jáhenské a kněžské), bohužel není jasné, je ovšem možné, že je – s povolením papeže – přijal naráz; vysvěcen musel být nejpozději do počátku října 1597, kdy v kostele Nejsvětějšího Salvátora proslovil svoji primici.²⁹⁶ Další osudy Františka z Dietrichsteina, jeho úspěchy i neúspěchy, rekatolizační snahy i jeho vliv na

---

²⁹³ K Vratislavi TAMTÉŽ, s. 71-73.

²⁹⁴ Jednalo se například o doklad přijetí duchovního stavu (či alespoň o vážné aspiraci uchazeče), o ukončeném či alespoň započatém trienniu, tedy tříletém „středoškolském vzdělávání“, dále o potvrzení o manželském původu a o urozenosti rodu, z něhož uchazeč pocházel, či o mravném životě; k tomu více dále u Waltera Xavera z Dietrichsteina., srov. T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, zde s. 71-72.

²⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 73-74.

²⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 75-77.

soudobou politiku, jsou dobře známé, proto jej nyní – jako čerstvě vysvěceného kněze, jehož další prebendy i kardinálský klobouk teprve čekaly, opusťme a vraťme se k jeho prasynovci.

III. 2. *Boj knížete Ferdinanda o kanonikáty pro syna*²⁹⁷

To, že situace budoucího kardinála z Dietrichsteina v jeho mladých letech (i přes jeho skvělý původ, úspěšné zvládnutí studia i přímluvy papeže a císaře) rozhodně nebyla jednoduchá, je z předcházejících řádků zřejmé. Nakolik jsou ale tyto informace vypovídající o Walteru Xaverovi a o dráze, která pro něj byla zvolena – lze u něj nalézt něco, co by jej s jeho slavným příbuzným spojovalo? Střední vzdělávání podstoupili oba v konviktu u svatého Bartoloměje v Praze a prošli zde třemi gramatikálními třídami; už během těchto studií se jim jejich otcové snažili zajistit první kanonikáty: v případě Františkově šlo o prebendy španělské, Walter Xaver měl získat úřad v Itálii. Poté se jejich cesty rozdělily (František se stal studentem Klementina, zatímco Walter Xaver posluchačem vídeňské univerzity), aby se zase spojily v otázce boje o kanonikáty a uplatnění. Už na tomto místě je vhodné podotknout, že i Walter Xaver absolvoval na závěr své kavalírské cesty návštěvu v Římě; o tom, že tato cesta měla původně také směřovat – stejně jako v případě Františkově – do poslucháren *Collegia Romana* či možná *Collegia Germanica*, lze ovšem jen spekulovat.²⁹⁸

Na úvod pojednání o kanonikátech pro Waltera Xavera je nutno zmínit ještě jeden, a to velmi podstatný, fakt. Kníže Ferdinand si pro svého třetího syna naplánoval skvělou budoucnost ve stopách jeho slavného předka, což byl projekt nesmírně ambiciózní, kladoucí na Waltera Xavera nemalé nároky. Kde ale kníže bral jistotu, že má tento plán naději na úspěch? Odpověď je nasnadě: v prostředí kuriální politiky a tamních zákulisních bojů se totiž výborně orientoval a v této oblasti měl řadu zkušeností a kontaktů již z předchozích let – se sháněním obročí pomáhal během jeho kavalírské cesty už svému nevlastnímu bratrovi, Františku Antonínovi (1643-1721). Během 60. let 17. století (konkrétně mezi lety 1662-1664) pro něj vymohl prebendu v Pasově, Řezně a Olomouci.²⁹⁹ Roku 1666 František Antonín vstoupil do jezuitského řádu a o dva roky později se zmíněných kanonikátů vzdal, avšak je možné, že nebyl

---

²⁹⁷ Dělení této kapitoly na podkapitoly vztahující se k jednotlivým kanonikátům je samozřejmě poněkud umělé, neboť kníže většinou vyjednával o několika prebendách současně, nicméně pro lepší čitelnost i orientaci v textu je toto rozdělení nutné.

²⁹⁸ K tomu více v další kapitole.

²⁹⁹ K Františku Antonínovi, synovi Maxmiliána z Dietrichsteina, a jeho druhé manželky, hraběnky Sofie Agnes z Mansfeldu, podrobněji Zuzana ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Dietrichsteina v letech 1662-1666 ve světle korespondence hofmistra Josefa Seima*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2014, k jeho osobě viz s. 9-13 a ke shánění kanonikátů s. 42-47.

tohoto rozhodnutí, pokoušel by se kníže Ferdinand o uhlazování cesty ve stopách kardinála Františka již v jeho případě.³⁰⁰

III. 3. Olomouc³⁰¹

Z předcházející kapitoly je patrné, že Walter Xaver nastoupil do pražského konviktu sv. Bartoloměje už jako duchovní – kanovník olomoucký; je ovšem pravdou, že již v době, kdy bylo chlapci osm let, získal kníže Ferdinand příslib propůjčení tamního kanonikátu pro jednoho ze svých synů. Samotný příslib pochopitelně ještě nemusel zamenat, že se dotyčnému skutečně podaří úřad získat, jak je zřejmé z vratlavského případu Františka z Dietrichsteina, avšak je velmi pravděpodobné, že s Walterem Xaverem olomoucká kapitula už kolem roku 1672 skutečně počítala.³⁰² Byla ale cesta k jeho prvnímu kanonikátu opravdu tak bezproblémová?

Především je nutné podotknout, že fakt, že kanonikát v Olomouci byl jeho prvním úřadem, je spíše shoda náhod: kníže Ferdinand totiž pro něj vyjednával o několika kanonikátech současně (nebo téměř současně) a u všech vyhlédnutých postů bedlivě sledoval, zda existuje nějaká naděje na jejich uprázdňení. Zajímaly ho tedy nejenom informace o volbách v tamních kapitulách (a tedy i o tom, zda se k moci dostal či brzy dostane „jeho“ člověk), ale také o zdravotním stavu kanovníků – zhoršení zdraví některého člena kapituly samozřejmě mohlo znamenat brzké uprázdňení jeho úřadu, neboť rezignace na kanovnícký úřad sice občas nastaly, avšak spoléhat na to nemohl.

V Olomouci došlo k uprázdňení místa velmi záhy: dne 13. října roku 1675 totiž zemřel hrabě Maxmilián Rudolf ze Schleinitz (1605-1675), litoměřický biskup a také kanovník olomoucký.³⁰³ Kníže byl litoměřickou i olomouckou kapitulou ihned informován – už 19. října

³⁰⁰ Je ostatně nanejvýš pravděpodobné, že i když se ve složce dokumentů vztahujících se k obročím Waltera Xavera nacházejí listy od Františka Antonína jen velmi sporadicky, mohl mít on i jeho přítel z dob kavalírské cesty a nyní duchovní, hrabě Vilém z Leslie (k němu viz také Z. ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Dietrichštejna*, s. 13-15), na celou věc velký vliv. Viz např. dopis Františka Antonína z Dietrichsteina z 8. 12. 1675, v němž je hrabě z Leslie i fakt, že by jim mohl pomoci, zmiňován; uváděn je i v italském listu z 15. 12. téhož roku od monsignora Emerixe. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 126 a 127.

³⁰¹ K olomouckému biskupství např. K. VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis* a dále Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století, díl I-II*, Praha 1987 a 2003.

³⁰² Viz dříve, také viz dekret odeslaný z české dvorské kanceláře dne 26. 1. 1672, který potvrzuje, že hrabě Jan Filip z Lambergu v budoucnu přenechá svůj olomoucký kanonikát jednomu ze synů knížete z Dietrichsteina. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 934, sign. 152, kart. 296, fol. 1-2. Tato vstřícnost měla svůj důvod. Lambergové totiž byli s Dietrichsteiny spřízněni: Johanna de la Scala, matka Maxmiliána II. z Dietrichsteina, se po smrti svého prvního manžela Zikmunda II. z Dietrichsteina provdala za svobodného pána Jiřího Zikmunda z Lambergu, s nímž měla syna Jana Maxmiliána z Lambergu. Oba nevlasní bratři se uchytili u dvora (jeden jako nejvyšší hofmistr Ferdinanda III., druhý jako nejvyšší komorník a nejvyšší hofmistr Leopolda I.) a položili tak základ dietrichsteinské frakci, z níž potom bohatě těžil i kníže Ferdinand z Dietrichsteina. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichstejnů a Schwarzenberků*, s. 208, 316-317 a především s. 343-374 a 383-388.

³⁰³ K prvnímu litoměřickému biskupovi viz např.: Anton JARISCH (Hg.), *Kurze Geschichte der Bischöfe von Leitmeritz*, Komotau 1867, s. 5-7; Jaroslav MACEK, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005, s. 18-23 atd.

od obou obdržel dopis s potvrzením Schleinitzovy smrti a současně se seznamem požadavků, které musel jeho syn splnit pro to, aby se o vakantní úřad mohl ucházet.³⁰⁴ Požadavků, kterým budou věnovány následující řádky, rozhodně nebylo málo, proto bylo pro knížete výhodné zvolit si pro veškerá jednání s kapitulou i pro zprostředkování zpráv zástupce – prokurátora, nejlépe z řad místních duchovních.³⁰⁵ Při této volbě měl kníže velmi šťastnou ruku: prokurátorem, který se měl napříště starat o záležitosti týkající se Olomouce (a příležitostně i dalších vhodných kanonikátů), ustanovil podle všeho výjimečně schopného a skvěle informovaného člověka znalého všech detailů kanonického práva, barona Jana Františka von Poppen (1622-1689). Poppen zastával kanovnícký úřad v Olomouci již od roku 1662 a o jedenáct let později se stal děkanem kapituly. S knížetem začal řešit požadavky olomoucké kapituly nedlouho po Schleinitzově smrti – na podzim roku 1675, nicméně do pravidelného písemného kontaktu s ním vstoupil mnohem dříve. Jejich korespondenci je možné doložit minimálně do roku 1666 – je tedy zřejmé, že Poppen byl letitým známým a možná i přítelem knížete z Dietrichsteina a pravděpodobně dlouhodobě fungoval jako jeden z jeho informátorů v poměrech místních i církevních.³⁰⁶ Občas se setkávali i osobně – především tehdy, když měl Poppen cestu do Vídně, spolu diskutovali další postup.³⁰⁷ Spolupráce s knížetem byla samozřejmě výhodná i pro Poppena: baron neváhal využít vlivu knížete v případech, kdy bylo nutné „zatahat za nitky“ ve prospěch jeho příbuzných. Z kusých informací, které nám prameny k baronu Poppenovi poskytují, navíc vyplývá, že služby prokurátora zřejmě poskytoval více zájemcům o církevní obročí.³⁰⁸

³⁰⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 42, dopis z 19. 10. 1675.

³⁰⁵ Srov.: J. Frhr. VON BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domherren*, s. 20.

³⁰⁶ Poppenův první dopis týkající se olomoucké záležitosti je datován k 20. 11. 1675, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 150, nicméně v Rodinném archivu Dietrichsteinů ve složce osobní korespondence knížete Ferdinanda lze nalézt listy od Poppena sepsané již roku 1666, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1930, sign. 872, kart. 478, dopisy z let 1666-1689. Slezský rod svobodných pánů von Poppen zmiňuje Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II.*, Praha 2010, s. 103 a také má kratičké heslo v Zedlerově lexikonu: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 28, sl. 1529. Jan František von Poppen (1622-1689), od roku 1662 sídelní kanovník olomoucký, se v roce 1673 stal děkanem olomoucké kapituly. Mimo to byl také kanovníkem v Kroměříži a ve Vratislavi. K. VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis*, na s. 70 je zmíněn jako konsistorní přísedící (asesor, tedy duchovní vzdělaný v právu, jenž byl součástí poradního sboru generálního vikáře na konsistorním soudu; asesori často v konsistoři zároveň zastávali nějaký další úřad), dále viz pozn. 237 na s. 130. Poppen je uveden jako kanovník olomoucký a vřatislavský na seznamu členů olomoucké kapituly z roku 1679, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 25. K ustanovení Poppena prokurátorem zřejmě došlo až v prosinci 1675, neboť v listu z 15. 12. Poppen knížeti děkuje za tuto čest, v konceptu odpovědi z 19. 12. kníže sděluje, že i jeho syn je velmi poctěn a cení si toho, že Poppen bude jeho zástupcem, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 153-154 a 155.

³⁰⁷ Např. TAMTÉŽ, fol. 26, dopis od Jana Františka Poppena knížeti ze 7. 8. 1676, v němž vyjadřuje naději, že se při své nastávající cestě do Vídně s knížetem setká.

³⁰⁸ Rodinné záležitosti obou pánů se tak v korespondenci leckdy propojují, stejně tak i ozvěny jejich vzájemné výpomoci, jak vykresluje následující příklad: v dopise knížeti z 13. 1. 1676 Poppen uvedl, že informoval svého bratrance, barona Františka Nicolata von Klebelsberg, člena *Collegia Germanica*, o tom, že by měl syn knížete

Významnou spojku s olomouckými záležitostmi představoval pro knížete také další duchovní – baron Huffnagel, zřejmě prelát olomoucké či vídeňské diecéze. Byl to právě on, kdo knížeti doporučoval najít si pro vyřizování všech náležitostí (rekvizit) prokurátora. Poté, co na toto místo nastoupil baron Poppen, s ním byl v kontaktu a knížete informoval o jeho krocích. Také sledoval záležitosti finanční a už na konci roku 1675 předesílal, že se celkové právní výdaje či platby za kancelářskou práci spojenou s vyhotovováním nutných povrzení dostanou na částku 430 zlatých; konkrétně olomoucké *requisity* přitom měly spolknout 150 zlatých.³⁰⁹ Kníže tak měl informace o olomouckém dění ze dvou hodnověrných zdrojů, přičemž baron Huffnagel mohl občas prokurátora Poppena zastupovat.³¹⁰

V dopisech, které kníže Ferdinand směřoval nejenom do rukou členů olomoucké kapituly, ale prakticky všem, kdo mu ve věci získání tohoto kanonikátu mohli jakýmkoli způsobem pomoci, svého syna představoval jako nadaného studenta pražského jezuitského gymnázia, který si je vědom své budoucnosti v církvi a zcela s tímto předurčením souzní. Dále apeloval na zásluhy rodu Dietrichsteinů nejenom na poli církevním a politickém, ale také válečném i na škody, které kvůli válkám utrpěli, a samozřejmě neopomněl zmínit kardinála Františka, v jehož stopách se měl Walter Xaver vydat a rozmnožit tak slávu rodiny i katolické církve.³¹¹ „*Byl jsem od Boha obdařen třemi dospívajícími syny a očekávám, že vzhledem k tomu, že pan kardinál z Dietrichsteina mému otci (jako svému dědici) zanechal mnoho dluhů, které mají společný důvod, jímž je jeho služba Bohu, kterou vykonával v rozličných funkcích, i (znovu)zřizování fundací a kostelů, [dluhy mám] i kvůli těžkostem minulé švédské války a také poslední války turecké v roce 1663, během níž mi bylo panství zruinováno a zničeno, což nemůže zaplatit ani moje mnohaletá pilná služba u dvora, je nutné, aby byly touto cestou zabezpečeny*

---

získat kanonikát a že mu ho Jeho Svatost již přislíbila, avšak kardinál datario je zřejmě proti tomu a přemlouvá papeže, aby Dietrichsteinovi kanonikát nepropůjčoval. Baron také prosil knížete, aby se u kardinála Pia (k němu viz níže) za barona Klebelsberga, který také toužil po udělení vhodné prebendy, přimluvil; kardinál pak měl Klebelsberga doporučit pozornosti papeže, TAMTÉŽ, fol. 123 a 124. V listu z 23. 1. 1676 Poppen knížeti děkuje za tuto přimluvu, TAMTÉŽ, fol. 120. V listu z 25. 7. 1678 jej zase prosil, aby mu zprostředkoval rozhovor s císařovnou, kterou chtěl taktéž požádat o přimluvu ohledně nějakého volného kanonikátu, TAMTÉŽ, fol. 568-561. Z téhož dopisu dále vyplývá, že baron Poppen poskytoval své služby a rady hned několika žadatelům o kanonikát (zde konkrétně blíže neurčenému členu rodu Montecuccoli).

³⁰⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 141, 142 a 144-145, koncept baronu Huffnagelovi z 13. 12. (kníže v něm oznamuje potvrzení Olomouce pro Waltera Xavera) a blíže nedatované dopisy od Huffnagela z roku 1675.

³¹⁰ TAMTÉŽ, fol. 96, nedatovaný dopis od barona Huffnagela, v němž informuje knížete o tom, že pro získání jakéhokoli kanonikátu (ať už by měl připadnout Walteru Xaverovi či jeho bratru Karlu Josefovi) je nutné nejdříve získat papežskou bulu a dodat všechny potřebné dokumenty i peníze na jejich vyhotovení.

³¹¹ TAMTÉŽ, fol. 81-82, rozsáhlý italský nedatovaný koncept od knížete ve věci olomouckého kanonikátu pro syna, jenž mohl být zřejmě určen více adresátům; dopisů či jejich konceptů podobného ražení se ovšem ve složce nachází celá řada.

moje děti, k čemuž je zapotřebí [zisk] kanonikátu [...].“³¹² Jak již bylo nastíněno výše, kníže nepoptával pouze kanonikát olomoucký, ale naznačoval, že by jeho nadanému synovi slušel i titul kanovníka vratislavského, pasovského či další vhodné úřady.

Ferdinand z Dietrichsteina tedy po dobu několika let, během nichž se snažil získat zmíněné kanonikáty, aktivně oslovoval své přátele, příbuzné i známé, papeže i členy jeho dvora či římské kardinály. Svatí otcové se po dobu tohoto jeho snažení v úřadu vystřídali dva: Klement X., jenž seděl na papežském stolci od roku 1670 až do své smrti v roce 1676,³¹³ a jeho nástupce Innocenc XI., který se tohoto postu ujal v roce 1676 a vykonával jej do roku 1689;³¹⁴ první jmenovaný papež sehrál svoji úlohu při udělení olomouckého kanonikátu, na rozhodování o zbylých prebendách se už podílel Innocenc XI. Kníže se oběma papežům nejčastěji přibližoval přes prostředníky – členy papežského dvora či držitele vysokých církevních postů, kteří měli ke Svatému otcovi přístup. Není možné zde kompletně rozplést rozsáhlou síť kontaktů, skrz které proudily oběma směry, z Říma do Vídně a naopak, informace i pokyny. Nejčastěji zmiňovanými jmény (některá z nich se ostatně objevují již v případě získávání kanonikátů pro nevlastního bratra knížete v 60. letech 17. století)³¹⁵ jsou však tito pánové: kardinálové

---

³¹² „Ich seÿe mit 3. erwachsenen söhnen von Gott begabet, hette noch mehr zu erwarten, der h[err] cardinal von Dietrichstein hette meinem vattern als seinen nepote ex fratre erinern großen peso von schulden (welche er dem gemeinen weeßen und zue der ehr Gottes in unterschiedlichen hohen functionen, undt auffrichtung vider foundationen undt kirchen gemacht) hinterlasßen, welche ich wegen diese beschwerlichen vorigen schweden krieg, auch leztlichen türken krieg v[on] [1]663 bey welchem mir viel güeter ruinirt und verstrebt worden, auch wegen meiner vieljährigen würklich hoffdienst nicht bezahlen können, also notwendig durch diese zuläsßliche wege meine kindern accomodiren müsten, auf umb so vielmehr etlicher canonicat vonnöthen, [...]“. TAMTĚŽ, fol. 292-293, obsáhlý nedatovaný a neurčený koncept od knížete Ferdinanda, jenž se vztahuje spíše k prebendě salcburské, ale už na tomto místě může dobře posloužit jako příklad jeho argumentace zásluhami kardinála Františka z Dietrichsteina.

³¹³ Papež Klement X. (původním jménem Emilio Bonaventura Altieri) byl spřízněn s jedním z důležitých kontaktů knížete (k tomu viz dále): <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1669-ii.htm#Altieri> [26. 2. 2016].

³¹⁴ Viz např.: Filippo Maria BUONAMICI, *Leben und Geschichte Pabst Innocenz XI*, Frankfurt – Lipsko 1791 (dostupné on-line) či <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1645.htm#Odescalchi> [26. 2. 2016]. Důležité údaje faktografického charakteru k oběma papežům obsahuje i publikace: Leopold VON RANKE, *Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert*, v anglickém překladu je publikace dostupná on-line: *The ecclesiastical and political history of the popes of Rome during the sixteenth and seventeenth centuries*, Volume 3, London 1840.

³¹⁵ Z. ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Dietrichštejna*, ke shánění kanonikátů s. 42-47. Snahy knížete o zabezpečení jeho sourozence ovšem nekončily ani v letech sedmdesátým a osmdesátých: současně s hledáním kanonikátů pro syna Waltera Xavera se kníže Ferdinand poohlížel po možných vhodných prebendách pro bratra Františka Antonína, a to i přesto, že byl již vázán v jezuitském řádu – kníže možná stále doufal, že si František Antonín své rozhodnutí rozmyslí a z řádu vystoupí (k tomu viz níže). MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 118, koncept baronu Poppenu od knížete z 5. 3. 1676.

Raspigliosi,³¹⁶ Nini,³¹⁷ Caraffa,³¹⁸ Pio,³¹⁹ Cibo,³²⁰ Altieri,³²¹ monsignor Pignatelli,³²² otec Slavata,³²³ blíže neurčený pan Altrici,³²⁴ monsignor Emerix,³²⁵ pan Nigrelli³²⁶ a konečně blíže nespecifikovaní *senatore di Roma*. Se všemi zmíněnými hodnostáři udržoval kníže ve sledovaném období pravidelný písemný kontakt (odehrávající se povětšinou v italštině či latině) a taktéž se nechával informovat o nich samotných. Kromě toho také využíval služeb několika agentů, z nichž je nutné na prvním místě uvést agenta působícího ve Věčném městě u kurie a v tamní urozené společnosti. Tímto člověkem byl Giovanni Emmanuelli, od něhož získával informace i služby (týkající se především zprostředkování jednání a přimluv na důležitých místech) a posílal mu finanční prostředky na hrazení nutných výdajů.³²⁷ Giovanni Emmanuelli

³¹⁶ Giacomo Raspigliosi (1628-1684), kardinál nepot (tedy de facto „první ministr“ papeže, představitel jeho zahraniční politiky a diplomacie), diplomat ve službách církve a v závěru života papežský komorník, základní informace k němu viz na: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1667-ii.htm#Raspigliosi> [22. 2. 2016].

³¹⁷ Giacomo Filippo Nini (1629-1680), je zmiňován v některých pracech, které se dotýkají církevního prostředí té doby, např.: Z. ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Ditrichštejna*, zde s. 45, pozn. 220.

³¹⁸ Totožnost tohoto kardinála není zcela jasná, mohlo se jednat o Karla Caraffu della Spina (1611-1680), dřívějšího nuncia v zemích rakouských, k němu viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1664.htm#Carafa> či o Fortunata Ilaria Caraffu della Spina (1630-1697), jenž svou kariéru zahájil jako generální vikář arcidiecéze Messina, kam se, jak je zmíněno v předchozí kapitole, kníže Dietrichstein pokoušel udat svého syna v předchozích letech, viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1686.htm#Carafa> [22. 2. 2016].

³¹⁹ Jistě Karel Pio di Savoia ml. (1622-1689), papežský pokladník, komoří kardinálského kolegia, kardinál-protektor Germánie i císařský vyslanec, viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1654.htm#Pio> [22. 2. 2016]. K němu viz také zmínky v práci: Jiří M. HAVLÍK, *The Extraordinary Imperial Envoys to the Conclave during the 1667-1730 period*, *Theatrum Historiae* 19, 2017, s. 205-245, zde s. 211, 217, 244 atd.

³²⁰ Pravděpodobně Alderano Cibo-Malaspina (1613-1700), mimo jiné státní tajemník za Innocence XI. a papežský legát, viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1645.htm#Cibo> [22. 2. 2016].

³²¹ Kardinál Paluzzo Paluzzi Altieri Degli Albertoni (1623-1698), papežský legát a generální auditor papežské komory i camerlengo, <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1664.htm#Paluzzi> [22. 2. 2016].

³²² Antonio Pignatelli (1615-1700), pozdější papež Innocenz XII., který zrušil do té doby praktikovaný nepotismus, díky čemuž získal na významu úřad papežského sekretariátu a osoba sekretáře; Pignatelli byl papežem zvolen roku 1691 a úřad vykonával až do své smrti, viz např.: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Pignatelli> [22. 2. 2016].

³²³ Mohlo jít o Františka Leopolda Viléma Slavatu, toho času ještě pasovského kanovníka (1639-1691), s nímž byl později v kontaktu kvůli kanonikátu v Pasově, v tomto případě se ale spíše jednalo o Jana Karla Jáchyma Slavatu řečeného Karel Felix a Santa Terezia (1641-1712), generála řádu karmelitánů v Římě.

³²⁴ Je ovšem možné, že je míněn kardinál Francesco Albizzi (1593-1684), <http://www2.fiu.edu/~mirandas/1605-1700-a-z-all.htm> [22. 2. 2016].

³²⁵ Určitě Jakub Emmerix de Matthijs (Mathys), jenž působil mimo jiné jako děkan římské Roty pro německé země, respektive jako císařův zástupce v kolegiu soudců tamtéž (v letech 1668/9-1696), je zmíněn např. v práci Zdeněk HOJDA a kol., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I*, Praha 2014, s. 403.

³²⁶ Možná hrabě Giulio Cesare Nigrelli, jenž je krátce zmíněn např. v publikaci Antonio FRIZZI – Giuseppe PATRINI, *Memorie storiche della nobile famiglia Bevilacqua*, Parma 1779, s. 204 (dostupné on-line) či Francesco CANCELLIERI, *Storia de' solenni possessi de' Sommi Pontefici, detti anticamente processi o processioni, dopo la loro coronazione, dalla Basilica Vaticana alla Lateranense...*, Řím 1802, s. 181 (dostupné on-line).

³²⁷ Většina korespondence s agentem Emmanuelem i s výše zmíněnými vysoce postavenými církevními hodnostáři, které se v Rodinném archivu Dietrichsteinů dochovalo značné množství, byla vedena v italském jazyce, což bohužel pro autorku textu představuje překážku. Emmanueliho i jiné italské dopisy tedy zůstanou (až na pár výjimek) opominuty a vyčkají na jazykově zdatnější badatele. Část obsahu této korespondence ovšem bylo možné zmapovat díky konceptům odpovědí či výpiskům knížete Ferdinanda, jež jsou psány německy. Italská korespondence týkající se kanonikátů pro Waltera Xavera je volně rozptýlena v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356-357.

(někdy také uváděn jako Giovanni Emmanuel či Johann Emanuel) byl duchovním – dříve kanovníkem v Mikulově, nyní, od roku 1675, působil ve Věčném městě a pohyboval se v těch nejvyšších duchovních i aristokratických kruzích. Díky tomu měl dokonalý přehled a zřejmě, díky svým početným kontaktům, i vliv na mnohé události. Kníže z Dietrichsteina s ním začal spolupracovat už koncem roku 1675, nicméně je nanejvýš pravděpodobné, že jejich první kontakty jsou staršího data.³²⁸

Ještě v listopadu toho roku probíhala poslední jednání o udělení příslibu na získání olomouckého kanonikátu pro Waltera Xavera (a to i přesto, že dosud nedokončil ani gymnaziální studia a nebyl vysvěcen): agent Emmanuel radil pro urychlení věcí oslovit kardinála Fridricha Hessensko-Darmstadtského,³²⁹ o němž soudil, že on a jeho lidé (především jeho auditor) mají na papeže značný vliv. Na audienci u hlavy církve se měla jeho eminence snažit o získání tohoto příslibu, a aby nebylo nic ponecháno náhodě, měli být pro „rezervaci“ kanonikátu pro mladého Dietrichsteina získání i další kardinálové, jmenovitě kardinál Altieri, s nímž zprostředkoval jednání (vyjma agenta Emmanuela) výše zmiňovaný otec Slavata. Náklady na výdaje spojené s prací kanceláře na vyhotovení papežské buly byly opět posílány agentovi.³³⁰

Co konkrétně tedy musel budoucí kanovník Walter Xaver (respektive jeho otec) doložit, aby jej kapitula mohla zařadit mezi seznam pretendentů? Především bylo nutné kapitulou přesvědčit, že je mladý Dietrichstein skutečně zaslíben církvi a také že jeho kroky budou směřovat do olomoucké rezidence (z této podmínky je patrné, že se jednalo o kanonikát sídelní, podmíněný přesně stanovenou dobou, kterou zde člen kapituly musel strávit) – kníže tedy musel doložit nejenom synovo přijetí první tonzury, ale také čtvera svěcení (*quatuor minorum ordinum*).³³¹ Pochopitelně bylo nezbytné získat souhlas papeže, potvrzený papežskou bulou a breve, dále doklad o urozeném původu i dobrých mravech, potvrzení o absolvování triennia (či alespoň o jeho zahájení), potvrzení od zvoleného prokurátora, příslib investitury, a dokonce i návrh slavnostní řeči proslovené děkanem při této příležitosti, doklad o smrti předchozího

---

³²⁸ Bývalého mikulovského kanovníka a nyní agenta Giovanniho Emmanuela († 1696) zmiňuje i R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, např. s. 33, 168 a 433. Jak naznačuje jejich dochovaná korespondence, vyměňovali si zprávy mezi lety 1675-1696, ale asi by nebylo příliš velkou chybou domnívat se, že se v bohatém Rodinné archivu Dietrichsteinů nachází dopisů mnohem více, viz: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1930, sign. 872, kart. 461.

³²⁹ Kardinál Friedrich z Hessen-Darmstadtu (1616-1682), konvertita ke katolické víře, voják, papežský legát i (od roku 1671) vratislavský biskup, viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1652.htm#Hessen> [22. 2. 2016].

³³⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 130-131, podrobný koncept od knížete pro agenta Emmanuela z listopadu roku 1675.

³³¹ Tento pojem vysvětluje například Albert CHANOVSKÝ Z DLOUHÉ VSI, *Správa Křesťanská, S krátkým Výkladem podstatněgssých věcý, které každému Křestianu věděti hodně a náležitě přislussý*, Praha 1710, s. 189, zde kap. K řádu kněžskému (dostupné on-line).

držitele kanonikátu vydaný litoměřickou a olomouckou kapitulou dne 18. 10. 1675³³² a konečně i blíže neurčený dispenz pro Waltera Xavera (mohlo se jednat o dispenz od věku či šlo o možnost odložení řádného vykonávání úřadu až po dokončení studií a absolvování kavalírské cesty).³³³

Ohledně prvního kanonikátu pro mladého Dietrichsteina šlo zřejmě vše hladce, protože už na začátku prosince roku 1675 (tedy v době, kdy ani nebyl vysvěcen a zatím nepředložil všechny potřebné dokumenty) bylo rozhodnuto, že úřad má v budoucnu připadnout jemu.³³⁴ Je pravdou, že rozhodně nebyl jediným žadatelem – o post bojoval především s blíže neurčeným hrabětem Bredou³³⁵ a také s dalšími kandidáty navrženými kapitulou, avšak prokurátor Poppen i prelát Huffnagel si byli jistí, že hrabě Walter Xaver má podle *ius senij* (práva staršího) přednost před všemi ostatními.³³⁶

Už během přípravných jednání proto kníže očekával příchod papežské buly (její vyhotovení ostatně urgovali jak baron Poppen, tak i agent Emmanuel a další vlivní římsí duchovní) a začal chystat potřebné dokumenty či zajišťovat jejich ověřené kopie, které posílal prokurátorovi Poppenovi i římskému agentovi.³³⁷ Jednou z prvních záležitostí byl doklad o křtu a také o původu Waltera Xavera, z něhož bylo zřejmé, že pochází z řádného manželství a je urozeného rodu, tedy tzv. *natalitas*. Tento dokument byl sepsán vídeňským biskupem, panem von Waldendorff, a ověřen notářem vídeňské konzistoře, doktorem Michaellem

---

³³² Viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 57, latinský dopis datovaný v Litoměřicích dne 18. 10. 1675, v němž litoměřický děkan-senior olomoucké kapitule potvrzuje, že litoměřický biskup a olomoucký kanovník, hrabě Maxmilián Rudolf von Schleinitz, skutečně zemřel.

³³³ TAMTÉŽ, fol. 39 a 42 – seznamy *requisit*, tedy požadavků, které musel Walter Xaver splnit. Ač v seznamu těchto požadavků není přiblíženo, o jaký dispenz se jednalo, je jisté, že minimálně požadavek na odložení řádného vykonávání úřadu bylo nutné vyřešit ještě před jeho přijetím; praktickou stránku této věci měl kníže probrat s rektorem a praesidem kongregace. Osvědčení o možnosti tohoto odkladu měl pro Waltera Xavera vypracovat vídeňský biskup von Waldendorff (Wilderich von Waldendorff, vídeňským biskupem byl v letech 1669-1680), avšak kvůli nemoci se k tomu dostal až těsně před uvedením Waltera Xavera do úřadu, k tomu TAMTÉŽ, fol. 111 a 108, Poppenovy listy z 5. a 9. 3. 1676. Vídeňskému biskupovi také jako prvnímu přicházely oficiální písemnosti z papežské kanceláře: například buly obdržel nejdříve on, nechal z nich vyhotovit ověřené kopie a až poté je poslal knížeti z Dietrichsteina, který je zase expedoval baronu Poppenovi, TAMTÉŽ, fol. 109.

³³⁴ Viz Poppenovy gratulace k získání olomouckého kanonikátu z 8. 12. či koncept baronu Huffnagelovi z 13. 12. 1675, TAMTÉŽ, fol. 152, 148 a 141.

³³⁵ Totožnost tohoto šlechtice se zatím bohužel nepodařilo ověřit; i Zedlerův lexikon uvádí členy rodiny až od počátku 18. století, J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 4, sl. 992-993.

³³⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 144-145, blíže nedatovaný list od peláta Huffnagela a fol. 153-154, 146, 156, 120, 569, dopisy od Jana Františka Fridricha von Poppen z 22. 12. a 26. 12. 1675 a 23. 1. a 25. 4. 1676 – zmíněné listy naznačují, že Walter Xaver má být instalován před hrabětem Bredou. Dalším vážným protivníkem byl syn místodržícího hraběte Sternberka, nejspíše Oldřicha Adolfa Vratislava (1627-1703), císařského tajného a konferenčního rady, královského místodržícího, nejvyššího purkrabí Království českého a držitele Řádu zlatého rouna; možná se jednalo o Františka Karla, TAMTÉŽ, fol. 569 (list od barona von Poppen z 25. 4. 1676).

³³⁷ Zprávy o nutných potvrzeních a o tom, kdy budou úředně ověřeny, se s železnou pravidelností objevují snad ve všech listech sledovaného období, a to – v souvislosti s olomouckou prebendou – až do poloviny března roku 1676.

Zwickem/Zweckem (ten měl také knížete nadále informovat o tom, jak pokračují práce na dalších zadaných dokumentech).³³⁸ Kníže neponechal nic náhodě a v předstihu se informoval, jak přesně mají být *natalitas* i další dokumenty sestaveny (za tímto účelem si nechal poslat vzorové formuláře), co všechno v nich musí být zmíněno, co podmiňuje jejich vydání i kdo je bude vyřizovat.³³⁹ Zároveň bylo nezbytné, aby byly urychleně dokončeny přípravy na Dietrichsteinovo přijetí tonsury a aby byl doklad o tom, že je adeptem *primae tonsurae*, ověřen dr. Zwickem a odeslán baronu Poppenovi do Olomouce i agentovi Emmanuelovi do Říma.³⁴⁰

Papežské buly potvrzující nároky Waltera Xavera na olomoucký kanonikát se kníže dočkal velmi záhy: byla sepsána v hlavním městě křesťanstva již 11. prosince roku 1675 a papež Klement X. v ní potvrdil Dietrichsteinovy nároky na olomoucký kanonikát s vyhlídkou, že se po splnění všech náležitostí stane tamním řádným kanovníkem; toto potvrzení zopakoval papež ještě v bulách z počátku roku následujícího.³⁴¹ Díky své rozsáhlé síti kontaktů byl kníže vyrozuměn téměř ihned poté, co bylo rozhodnuto o sepsání bul, avšak na to, než je opravdu obdržel, si musel počkat ještě řadu týdnů; připraveny musely i být i jejich ověřené kopie, které většinou obstarával dr. Zwick.³⁴² O urgování kancelářských prací nutných k vyhotovení listin i jejich ověřených kopií se v tomto případě opět starali, jak už bylo naznačeno, baron von Poppen a agent Emmanuel.

Získání všech dokladů či jejich kopií včas nebylo rozhodně triviální záležitostí, ať už šlo o stránku organizační či finanční: kníže hradil výdaje s tím spjaté z vlastních zdrojů, konkrétně z výnosů panství Hranice (německy Weiskirchen).³⁴³ Baron Poppen knížete v řadě

---

³³⁸ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 153-154, Poppenův dopis z 15. 12. 1675. Dále viz *natalitas* sepsané vídeňským biskupem Wilderichem von Waldendorff už v prosinci roku 1675 a potvrzené notáři Michaelem Zwickem a Ferdinandem Schröffelem ze Schröffelheimu dne 5. 3. následujícího roku, TAMTÉŽ, fol. 41.

³³⁹ Jako příklad viz koncept knížete s poznámkami, jak má být sestaveno *natalitas*. Věci se měl ujmout zvolený prokurátor (tedy baron von Poppen), který měl také dohlížet na vyhotovení papežské buly. Vydání dokladu o původu Waltera Xavera spadalo do kompetence vídeňského biskupa, pana von Waldendorff, a musel obsahovat údaje o knížeti a kněžně i o jejich svatební smlouvě. Ověření dokumentu provedl dr. Zwick, u kterého také měly zůstat deponovány koncepty či přípravné materiály. TAMTÉŽ, fol. 56.

³⁴⁰ TAMTÉŽ, dále TAMTÉŽ, fol. 146, list od barona von Poppen z 22. 12. 1675 a fol. 77, koncept s poznámkou, že Giovannimu Emmanuelovi bylo dne 22. 12. 1675 posláno osvědčení o křtu mladého pána i o tom, že je adeptem prvního svěcení; taktéž obdržel směnku na 100 scudů.

³⁴¹ TAMTÉŽ, kart. 356, fol. 43, originál papežské buly a fol. 44, ověřená kopie této buly – kopii opět ověřil vídeňský notář, dr. Michael Zwick. Papež Klement X. poté Walteru Xaverovi potvrdil držení kanonikátu ještě v roce následujícím, když bylo jasné, že přijme *primam tonsuram*, TAMTÉŽ, fol. 2, originál papežské buly z ledna 1676 (pravděpodobně z 21. 1. 1676; datum je ovšem kvůli plíci špatně čitelné) a z února (zřejmě z 6. 2.) téhož roku, TAMTÉŽ, fol. 37 a 43. Dále viz soubor ověřených kopií, které byly vyhotoveny ve Vídni koncem února a počátkem března roku 1676 a byly ověřeny notáři Michaelem Zwickem, Ferdinandem Schröffelem ze Schröffelheimu a Georgem Müntzerem, TAMTÉŽ, fol. 29-30, 45-48 a 53-54.

³⁴² Viz např. TAMTÉŽ, fol. 117, Poppenův list z 29. 2.

³⁴³ Kníže měl jistě na mysli nikoliv sárský Weiskirchen, ale své panství Hranice, dnešní Hranice na Moravě (německy Mährisch Weiskirchen, latinsky Alba Ecclesia, tedy Bělokostelí), které rod Dietrichsteinů vlastnil od roku 1622, kdy je (jako konfiskát) získal do svého majetku kardinál František z Dietrichsteina.

svých listů úpěnlivě prosil o posláni financí, avšak ten měl celou řadu jiných starostí, proto tuto povinnost delegoval na své weiskirchenské úředníky: hejtmana, účetního či pokladníka. Peníze na výdaje, které se v této fázi jednání nakonec vyšplhaly na 350 zlatých, tedy úředníci posílali rovnou baronu Poppenovi, který o tom knížete samozřejmě neopomněl informovat.³⁴⁴

O tom, nakolik podstatnou záležitostí byl již v této době zdravotní stav budoucího kanovníka Waltera Xavera, svědčí fakt, že byl nucen ještě před převzetím úřadu prokázat, že je schopen ho v budoucnu vykonávat. Neduhy, které se u něj začaly projevovat již v dětství a které v jeho dospělosti propukly naplno, byly nastíněny již v předcházející kapitole – jednalo se o časté bolesti hlavy, nevolnosti, občasnou melancholii a především o počínající závažné problémy se zrakem. Aby se připravil na případné výtky a pojistil úspěch svého svěřence, baron Poppen neváhal a kontaktoval padovského lékaře Zanottiho (či Zanfortiho). Ten na základě zaslaných informací posoudil závažnost obtíží mladého pána a také v této věci nechal svolat konzilium, které projednalo způsobilost Waltera Xavera k vykonávání úřadu olomouckého kanovníka. Výsledek jednání, o němž se dostupné prameny blíže nezmiňují, ale který vzhledem k budoucímu příznivému vývoji nemohl být negativní, byl poslán knížeti a ten jej předal zpět Poppenovi.³⁴⁵

Ačkoli stál Walter Xaver – vcelku pochopitelně – mimo centrum dění a pouze od otce přijímal zprávy o svém budoucím osudu, na přelomu let 1675-1676 bylo třeba, aby se do boje o kanonikát zapojil i on sám a aby přijetím tonsury stvrdil záměr rodičů učinit z něj duchovního. Přípravy na tento obřad lze datovat už do doby prvních jednání o Olomouci. Tonsuru a rovnou i čtvero svěcení (*quatuor minorum ordinum*) Walter Xaver podstoupil nedlouho poté: dne 15. prosince roku 1675 ve Vídni, pravděpodobně z rukou tamního biskupa, Wildericha von Waldendorff, jenž také nechal vyhotovit potvrzení o těchto aktech a zaslal je knížeti, který je, stejně jako další doklady, ihned odesílal do Olomouce: dokumenty se nejdříve dostaly do rukou barona Poppena a ten je poté předával dále.³⁴⁶ Následovalo potvrzení o synových dobrých mravech, kterého se tentokrát ujal vídeňský jezuita Pavel Tafferner.³⁴⁷ Do poloviny března roku

---

³⁴⁴ K tomu viz řada listů, TAMTÉŽ, např. fol. 119, 117, 100 a 108, Poppenovy listy z 27. 2., 29. 2., 9. 3. 1676 (dva dopisy ze stejného data), dále fol. 98, zpráva od hejtmana v Hranicích z 10. 3. 1676, a fol. 113, 112 a 107, koncepty pro Poppena z 2. 2. a 12. 3. 1676 a pro hejtmana z Hranic, taktéž z 12. 3. toho roku. Například za vyhotovení jedné papežské buly vydal kníže 73 římských scudů, tato suma zahrnovala i služby písaře, cenu materiálu či dopravu, viz italský účet TAMTÉŽ, fol. 75.

³⁴⁵ K této kauze viz zmínky v listech od barona von Poppen z 27. a 29. 2., 15. 3. a 19. 3. 1676 a nedatovaný dopis od preláta Huffnagela, TAMTÉŽ, fol. 119, 117, 106, 92 a 96.

³⁴⁶ Potvrzení jsou stvrzena vídeňským notářem Michaellem Zwicem a ve dnech 5. 3. a 18. 3. je přijal a jejich hodnověrnost ověřil i kapitulní notář v Olomouci, Ferdinand Schröffel ze Schröffelheimu, TAMTÉŽ, fol. 31, 32, kopii dokladu o čtveru svěcení z 12. 3. 1676 viz na fol. 40.

³⁴⁷ Potvrzení o dobrých mravech nese datum 11. 3. 1676 a Ferdinandem Schröffelem ze Schröffelheimu bylo ověřeno o sedm dní později, TAMTÉŽ, fol. 34; ve složce se též dochovala neověřená kopie tohoto dokladu,

1676 se knížeti za vydatné pomoci všech zúčastněných podařilo vyjednat a doložit všechny nutné doklady a olomoucká kapitula se také vyslovila příznivě.³⁴⁸ Nic už tedy nebránilo tomu, aby byl Walter Xaver obřadně uveden do úřadu tamního kanovníka. Slavnostní „instalace“ proběhla 19. března toho roku – od tohoto dne se mladý Dietrichstein mohl považovat za držitele prebendy, i když do úřadu měl fakticky nastoupit až po ukončení celého vzdělávacího procesu, včetně kavalířské cesty.³⁴⁹ Kázání, které bylo proneseno při jeho uvedení mezi olomoucké kanovníky, muselo být papežem předem schváleno; ověření kopie se jako již tradičně ujal vídeňský notář Zwick.³⁵⁰

Ani po slavnostním uvedení mezi olomoucké kanovníky ale povinnosti pro Waltera Xavera a knížete Ferdinanda nekončily: vyjma toho, že kandidát měl za povinnost doložit všechny výše zmiňované doklady, musel do rezidence vstoupit už jako vysvěcený kněz, pobývat zde minimálně půl roku, pravidelně navštěvovat zdejší kostel a účastnit se života kapituly. Před tím ovšem musel kapitulnímu děkanovi a představenému předat další podklady: potvrzení, že byl papežem i kapitulou skutečně přijat, a také doklad o univerzitním studiu, minimálně o získání bakalářského titulu, nejlépe však gradu magisterského (z filozofie) či doktorského; v tuto chvíli však stačil doklad pouze o započetí těchto studií.³⁵¹ Všechny dokumenty měl uchazeč ideálně přinést *ad personam*, nicméně v případě Waltera Xavera není doloženo, že – či zda – se tak stalo.³⁵²

TAMTÉŽ, fol. 33. Dále viz kopii dokladu (*breve aplicum provisionis*) z prosince roku 1675 původně sepsaného vídeňským biskupem Wilderichem z Waldendorffu a ověřeného v březnu následujícího roku Ferdinandem Schröffelem, v níž je zaznamenáno, že Walter Xaver obdržel tonzuru a že jeho původ je manželský a rod urozený, TAMTÉŽ, fol. 37-38. Jezuita Pavel Tafferner (1608-1677), známý především díky tomu, že byl členem diplomatické legace do Turecka vedené hrabětem Walterem Leslieem, – který byl mimochodem s Dietrichsteiny spřízněn: v předchozí kapitole zmiňovaná Anna Františka (1621-1685) se roku 1647 provdala za jednoho z Valdštejnových vrahů a později úspěšného diplomata Waltera Leslieho (1606-1667) –, byl taktéž autorem mnohých publikací, např.: Paul TAFFERNER, *Der Röm. Kay. May. Leopoldi I. An Deß grossen Türcken Sultans Mehemet Cham Ottomanische Porten Anno 1665. den 25. May abgeordnete Bottschafft, Welche Ihro Hochgrafl. Excellenz, etc. Herr, Herr Walther Leßlie, deß Heil. Röm. Reichs Graff und Herr zu Pettau... denckwürdig verrichtet*, Wienn 1668 (dostupné na webu Bavorské státní knihovny).

³⁴⁸ Viz schvalující dopis z kapituly ze dne 5. 3. 1676, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 29-30.

³⁴⁹ Poppen knížeti ještě téhož dne poslal nadšenou gratulaci, v níž vzpomenu podobnost s kardinálem Františkem (respektive vyjádřil naději, že se rod Dietrichsteinů ve Walteru Xaverovi dočká dalšího kardinála Františka), TAMTÉŽ, fol. 92, Poppenův dopis z 19. 3. 1676.

³⁵⁰ Viz „*Oratio, welche der dom dechant zu ollmütz denn 19. Marti 1676 bey Instalierung des grafens Walters gehalten*“ ověřené Michaellem Zwickem dne 26. 2. 1676, TAMTÉŽ, fol. 53, koncept téhož je na fol. 54, také viz krásně vyvedený tisk z roku 1679, který Waltera Xavera z Dietrichsteina uvádí jako jednoho z olomouckých kanovníků, TAMTÉŽ, fol. 25.

³⁵¹ O tom, že knížeti bude poslán vzor tohoto formuláře (respektive vzor potvrzení o započetí *studia triennialis*), se hovoří TAMTÉŽ, fol. 593.

³⁵² K tomu: nedatovaný seznam dalších požadavků, TAMTÉŽ, fol. 19 a řadu Poppenových dopisů (i z následujících let): např. z 16. 2. 1679, 25. 1. 1682, 11. 6. 1682, TAMTÉŽ, fol. 165, 102, 88 či koncepty od knížete, např. z 22. 1. 1682, TAMTÉŽ, fol. 104 atd.

Nyní tedy bylo třeba vyřešit další problém, a sice dokončení vzdělávání Waltera Xavera. V době, kdy mu byla přislíbena olomoucká prebenda, ještě ani nezapočal studium na pražském jezuitském gymnáziu – o tom se teprve jednalo a řešení možností a podmínek odkladu přijetí kanonikátu pokračovalo i v následujících letech. I když bylo vysoce pravděpodobné, že jako většina urozenců té doby podstoupí Walter Xaver i univerzitní studia a kavalírskou cestu, bylo to, kdy se tak stane, v tuto chvíli ve hvězdách. V předchozí kapitole jsme mladého kavalíra opustili zhruba v momentě, kdy úspěšně absolvoval vzdělávání u jezuitů v Praze i Brně; nyní knížete tížila otázka, jaký kurz by měla nabrat synova studia, výchova a socializace v budoucnu a co by pro něj jakožto nástupce kardinála Františka bylo nejvhodnější.³⁵³

Poradcem v těchto záležitostech se podle očekávání opět stal Jan František Fridrich von Poppen, pravá ruka knížete Ferdinanda ve věcech církevních a nyní i studijních. Jako jednu z možností navazujícího studia baron navrhoval univerzitu pražskou, další možností byl, jak dále uvidíme, Řím (možná se uvažovalo o *Collegiu Romanu* či *Collegiu Germanicu*, tyto úvahy však nejsou ve studovaných pramenech doložené). Vídeň, kam Walter Xaver nakonec nastoupil, byla až třetí volbou. Prokurátor o ní soudil, že je to kvalitní a zavedená škola, také měl za to, že tamní jezuité dají na Waltera Xavera pozor a že ten tak nebude moci vynechávat dopolední ani odpolední lekce a zvládne kurzy z kanonického práva, teologie, logiky, fyziky a filozofie: atestace z těchto oborů pak předloží kapitule spolu s dokladem o trienniu.³⁵⁴

V následujících letech kníže z Dietrichsteina i baron Poppen pokračovali v dodávání dokladů a potvrzení, které si kapitula průběžně žádala: jednalo se například o možnost odložení výkonu úřadu (a tedy o zhotovení příslušného dispenzu) či o výše uváděné potvrzení o nastoupení na univerzitu a poté absolvování vyššího vzdělání.³⁵⁵ Společnými silami se knížeti a baronu Poppenovi skutečně podařilo zmíněný dispenz vymoci: Walteru Xaverovi tedy nic nebránilo v tom, aby bez starostí dokončil triennium a vydal se na kavalírskou cestu, jedinou podmínkou bylo poskytnutí dokladu o této úlevě olomoucké kapitule a do budoucna také dodání potvrzení o úspěšném zvládnutí všech zvolených studijních programů.³⁵⁶

---

³⁵³ Univerzitní vzdělávání Waltera Xavera i jeho kavalírská cesta budou předmětem další kapitoly, ve vztahu ke kanonikátům je ovšem zmínit některé informace už nyní.

³⁵⁴ Poppenův dopis z 16. 2. 1679, TAMTÉŽ, fol. 165.

³⁵⁵ Konkrétně dispenz o odložení výkonu kanovnického úřadu pro syna mohl kníže převzít až tehdy, když poněkud pominula turecká hrozba, TAMTÉŽ, fol. 212, Poppenův list z 8. 3. 1683.

³⁵⁶ TAMTÉŽ, fol. 160, 190 a 211, Poppenův dopis z 14. 3. 1683, koncept pro něj ze stejného data a koncept pro olomouckou kapitulu ze 17. 4. toho roku. S vyřizováním potvrzení o zkouškách absolvovaných během trienálních studií mladého Dietrichsteina vypomáhal i jeho komorník Jan Jirí Buol a také hofmistr Kryštof Pachta z Rájova, viz dopis od Buola z 6. 7. 1683, TAMTÉŽ, fol. 198 a koncept pro Poppena z 1. 2. 1684, v němž je v této souvislosti Pachta zmíněn, TAMTÉŽ, fol. 169

V kritickém roce 1683 se ovšem všechna jednání zpomalila z důvodu vážného tureckého nebezpečí, stejně tak pořizování důležitých dokladů.³⁵⁷ Walter Xaver, který stál v té době těsně před dokončením všech zkoušek na vídeňské univerzitě, zůstával v jarních měsících ve Vídni, avšak se sílící tureckou hrozbou začal kníže uvažovat o tom, že by ho, alespoň na pár měsíců, poslal po absolvování metafyziky do Prahy, kde by mohl vykonat některé zkoušky, do Olomouce, aby se lépe seznámil se svým budoucím působištěm, či do Říma, kde měl dostudovat.³⁵⁸ Především myšlenka synova římského studijního pobytu se knížeti jevila jako velmi nosná (jistě i v souvislosti s římským studiem kardinála Františka, jehož pobyt v hlavním městě křesťanstva ovlivnil rozhodujícím způsobem) a přál si, aby zde Walter Xaver dokončil triennium, případně aby alespoň v magisterském studiu vystudoval teologii, filozofii a kanonické právo a poté tu dokonce získal doktorát. S nutnými *requisitas* a jejich správnou formulací se mu zavázal pomoci opět baron Poppen.³⁵⁹

Než ale kníže s baronem dovedli myšlenku římského pobytu k realizaci, cesty se staly příliš nebezpečnými a Walter Xaver tak prozatím musel zůstat ve Vídni, kde se měl plně věnovat dokončení triennia. V červenci roku 1683, možná z důvodu blížícího se střetu s tureckými vojsky, spolu s knížetem město opustil a nějakou dobu s ním zřejmě pobýval na mikulovském zámku. Poté se však do Vídně vrátil a vykonal zde závěrečné univerzitní zkoušky; osvědčení o nich, které vystavil univerzitní syndikus, bylo jako již tradičně posláno baronu Poppenovi do Olomouce.³⁶⁰ V to, že syn olomoucký kanonikát skutečně převezme, doufal kníže z Dietrichsteina ještě v roce 1689, tedy těsně před jeho oficiální rezignací, i když vše již dlouho nasvědčovalo tomu, že se tak nestane.³⁶¹ Waltera Xavera hodlal do poslední chvíle podporovat v tom, aby si Olomouc zvolil jako své hlavní sídlo a aby zde po splnění všech náležitostí stanovených kapitulou zahájil svůj povinný šestiměsíční rezidenční pobyt, čímž by konečně nastoupil dráhu duchovního.³⁶²

---

³⁵⁷ Toto téma se samozřejmě objevuje ve veškeré korespondenci té doby.

³⁵⁸ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 172 a 170, Poppenův list z 28. 3. 1683 a koncept pro něj z 1. 4.: oba dokumenty hovoří ve prospěch Říma. Do Říma se Walter Xaver nakonec opravdu vypravil, ale až v roce 1688 – v rámci své kavalírské cesty (k tomu viz další kapitolu).

³⁵⁹ Viz výše zmíněné dopisy od barona von Poppen, TAMTÉŽ, fol. 172 a 170, koncept pro něj z 21. 3. 1683, TAMTÉŽ, fol. 162-163 či koncept pro olomouckou kapitolu ze 4. 4. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 164. Také viz Poppenovy listy z následujícího roku: z 8. 10. či 19. 10. 1684, TAMTÉŽ, fol. 204 a 206.

³⁶⁰ Např. TAMTÉŽ, fol. 212 a 215, 179, 181, 171 a 174, 177-178, 208-209, 210, 201, 168, 204, 205 – Poppenovy listy z 8. 3., 19. 3., 21. 3., 24. 3., 1. 4., 4. 4., 15. 4., 14. 8. 1683 a 20. 1., 8. 10. a 14. 10. 1684 či koncept adresovaný olomoucké kapitule 11. 3. 1683, TAMTÉŽ, fol. 214. Dietrichsteinovy závěrečné zkoušky proběhly, jak již víme, právě ve Vídni; zkoušky, ke kterým patřil i test z kanonického práva, byly veřejné a předsedal jim univerzitní rektor, TAMTÉŽ, fol. 168 a 183, Poppenovy dopisy z 20. 1. a 13. 2. 1684. Latinský koncept potvrzení o trienálním studiu viz TAMTÉŽ, fol. 184-187.

³⁶¹ K tomu viz následující kapitolu.

³⁶² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 20-23, list od hraběte Jana Filipa z Lambergu z 5. 1. 1689.

III. 4. Vratislav

K dalším úřadům, které si kníže z Dietrichsteina pro svého nejmladšího syna vyhlédl, patřil post kanovníka či přímo probošta ve slezské Vratislavi.³⁶³ I v této kauze představoval jeho pravou ruku nám již známý baron von Poppen, který byl nejenom kanovníkem olomouckým, ale také vratislavským. Jako držitel stejného úřadu, o který se kníže Ferdinand pro syna ucházel, byl pochopitelně dokonale informován o všech zákoutích vyjednávání s tamní kapitulou a dobře věděl, na koho se obrátit a koho obejít a mohl sem – stejně jako u jednání o Olomouci – vnést svoji osobní zkušenost. Spojnici s římským prostředím a především s papežským dvorem opět představoval agent Emmanuel, který ovšem v tomto případě nehrál nijak zásadní úlohu (zřejmě nyní fungoval pouze jako poradce a informátor, praktická stránka věci ležela téměř výhradně na Poppenovi).

Ze zkušenosti, kterou s bojem o vratislavskou prebendu učinil František z Dietrichsteina, je patrné, že Vratislav představovala pro potenciální zájemce tvrdý oříšek: kapitula velmi lpěla na dodání veškerých požadovaných dokladů a především na dodržení tzv. Kolovratovy smlouvy, která v podstatě zapovídala udělení úřadu komukoli, kdo nebyl Slezan. Jak se tedy ve Slezsku dařilo knížeti Ferdinandovi a jeho synovi? Už v roce 1676 se kníže začal poohlížet po dalším vhodném kanonikátu a Vratislav ho – možná i s ohledem na kardinála Františka – velmi zaujala. V jarních měsících roku 1677, tedy těsně před tím, než byl Walter Xaver vyslán na studia do Prahy, proto začal rozhazovat síť a pátrat po nejlepší způsobu, jak syna do Vratislavi dostat. Jeho metody byly v tomto případě v podstatě stejné jako již dříve: kontaktoval vlivné osoby, požádal je o pomoc a spolupráci, získával od nich (i o nich) informace a všemožně využíval svého nemalého vlivu na běh událostí.

Hlavní osobou, o jejíž přízeň měl nyní kníže eminentní zájem, byl Fridrich Hessensko-Darmstadtský, biskup vratislavský a také kardinál.³⁶⁴ Kníže Ferdinand jej tedy kontaktoval a bez obalu přiznal, že hledá uplatnění pro svého nejmladšího syna. Waltera Xavera, kterému bylo právě třináct let, popsal jako schopného chlapce, který velmi inklinuje k duchovnímu stavu, od papeže Klementa X. již obdržel kanonikát v Olomouci a byl by nesmírně potěšen, kdyby se mu podobné pocty dostalo i ve Vratislavi. Biskup se sice zpočátku netvářil příliš

---

³⁶³ Jan KOPIEC, *Bistum Breslau*, in: Erwin Gatz (Hg.), *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*, Freiburg im Breisgau 2004, s. 128-144 či Johann HEYNE, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau. Aus Urkunden, Aktenstücken, älteren Chronisten und neueren Geschichtsschreibern, Band 1*, Breslau 1860.

³⁶⁴ Fridrich Hessensko-Darmstadtský (1616-1682), původně luterán, po konverzi ke katolicismu člen řádu maltézských rytířů a nakonec papežský legát, kardinál i biskup vratislavský (u sv. Jana Křtitele ve Vratislavi působil od roku 1671 až do své smrti). Viz např.: Anton Philipp BRÜCK, *Friedrich, Landgraf von Hessen-Darmstadt*. in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin 1961, s. 504, dále viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1652.htm#Hessen> [13. 3. 2016].

nadšeně, neboť si uvědomoval, že slezský původ rodu Dietrichsteinů bude velkou překážkou, avšak nakonec, zřejmě i díky tomu, že se s knížetem znali osobně (Dietrichstein jej dokonce prý hostil na mikulovském zámku), svolil, přislíbil svoji plnou podporu a předběžně i samotný kanonikát a dokonce vyjádřil přání Waltera Xavera blíže poznat.³⁶⁵

Vše ovšem záleželo i na papeži a také na tom, zda a kdy se požadovaný kanonikát vůbec uvolní. Svatý otec se k myšlence, že by v tak krátkém časovém rozestupu od získání Olomouce přiřkl Walteru Xaverovi další prebendu, nestavěl příliš ochotně: chlapcův otec na něj tlačil nikoliv kvůli jednomu či dvěma, ale hned několika kanonikátům, a možná se obával, že když bude příliš ústupný, kníže toho využije a pro syna se bude pokoušet získat neúměrné množství prebend. Opomenout nemohl ani specifický požadavek vratislavské kapituly na slezský původ budoucích kanovníků. Baron Poppen však navzdory těmto poněkud ztíženým výchozím podmínkám soudil, že šance mladého Dietrichsteina jsou vcelku dobré a radil knížeti, aby své snahy nevzdával.³⁶⁶

Ohledně zisku postu vratislavského probošta však Poppen neměl příliš dobré zprávy: ačkoli prý tento úřad nebyl příliš výnosný (baron hovořil o ročním příjmu 1000 zlatých) a nepředstavoval tak pro žadatele přespříliš lákavou kořist, měl za to, že bude třeba velkého úsilí, aby se podařilo přemluvit kapitolu i papeže, a to nejlépe s císařským doporučením.³⁶⁷ Vratislavské úřady se také podle něj staly „odkladištěm“ šlechtických druhorozených synů, což kapitula napříště odmítla tolerovat a hodlala zabránit přijímání kavalírů z rakouských zemí či těch, kteří nesplňovali další podmínky, například věkovou hranici. Knížeti tedy doporučoval, aby se snažil zapůsobit především na Řím.³⁶⁸

Počátkem roku 1678 se situace pro Waltera Xavera začala jevit velmi nadějně: zemřel totiž jeden z držitelů kanonikátu ve Vratislavi, Jan Petr Petrucci.³⁶⁹ Na 28. únor toho roku proto byla vyhlášena volba jeho nástupce, na níž měli být nejdříve představeni jednotliví žadatelé, a

---

³⁶⁵ Ještě v konceptu dopisu hraběti Trautsonovi, kanovníkovi v Salcburku, a baronu Poppenovi z 15. 3. 1677 si kníže stýskal, že jeho prosby o udělení vratislavského kanonikátu synovi vyznívají naprázdno – dotyčným se proto chtěl připomenout a požádat je o podporu. Už za pár dní ovšem přišel od vratislavského biskupa dopis (z 23. 3. 1677) se zcela opačným vyzněním: Fridrich Hessensko-Darmstadtský se v něm k prosbám knížete stavěl velmi příznivě. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 573 a 572.

³⁶⁶ TAMTÉŽ, fol. 223 a 567, koncept agentovi Emmanuellimu z 15. 8. 1677 a dopis od barona von Poppen z 9. 1. 1678.

³⁶⁷ K tomu také rozsáhlý koncept agentovi Emmuelovi z 27. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 274-275.

³⁶⁸ Vratislavským proboštem byl v této době jistě Absolon Václav de Tentzen-Pazenski, avšak podle Poppena se spekovalo o jeho odvolání, což by jistě zvýšilo Dietrichsteinovy šance. Srov. TAMTÉŽ, fol. 566, 562 a 556-557, Poppenovy listy z 20. 1. a 21. 7. 1678 a 26. 1. 1679. V Poppenově listu z 9. 2. 1678 je ovšem probošt uváděn pouze jako první pretendent na vratislavský kanonikát, TAMTÉŽ, fol. 564.

³⁶⁹ Jan Petr Petrucci, dříve (v letech 1658-1672) děkan kapituly v Olomouci, generální vikář olomoucké diecéze (1664-1672) a údajně také dobrý známý samotného císaře, zemřel roku 1678 v milánském Comu. TAMTÉŽ, fol. 565, dopis od barona von Poppen z 6. 2. 1678.

poté měl být zvolen nejvhodnější kandidát. Mezi pretendenty se okamžitě po vyhlášení data volby strhla tichá bitva o hlasy a podporu vlivných osob. Ačkoli se biskup Fridrich Hessensko-Darmstadtský téměř před rokem vyslovil pro Waltera Xavera, nyní obrátil: podle Poppenových informací hodlal při volbě svým hlasem zaštitit spíše mladého hraběte Königsegga či Kinského.³⁷⁰ Podle prokurátora Poppena ovšem stále nebylo nic ztraceno, Dietrichstein měl podle *ius senij* náskok před všemi ostatními a kartami mohli zamíchat další členové kapituly a pochopitelně i sám papež a okruh jeho věrných; i s ohledem na biskupovo nejednoznačné chování ovšem doporučoval držet veškerá jednání v přísném utajení.³⁷¹

Konkrétní výsledek této vratislavské volby bohužel zkoumané prameny neobjasňují, ze zpráv pocházejících z mladší doby je ovšem patrné, že Walter Xaver zvolen nebyl, neboť snahy knížete Ferdinanda a barona Poppena o získání tamní prebendy neustávaly ani na počátku 80. let. Do jednání o vratislavském postu byl tehdy zapojen i nejvyšší štolmistr, hrabě Ferdinand Bonaventura z Harrachu, mocný spojenec knížete z Dietrichsteina, jenž se zaručil, že ve Vratislavi pomůže pro Waltera Xavera najít vhodný úřad a dosadit jej na toto místo. Soudil totiž, že držení (nejenom) tamního kanonikátu by synovi jeho přítele otevřelo dveře v oblasti duchovní, ale také světské, neboť konstatoval, že se na císařském dvoře pohybuje celá řada úředníků-duchovních, kteří tak mají přístup i ke správním záležitostem.³⁷² V 80. letech 17. století navíc začali postupně umírat čekatelé na vratislavský úřad (případně byli vážně nemocní), což pochopitelně zvyšovalo Dietrichsteinovy šance.³⁷³ Vypadalo to, že boj o Vratislav přeci jenom přinese své ovoce: kníže Ferdinand i prokurátor Poppen již tamní kapitule odeslali většinu nutných potvrzení (která se v podstatě nijak nelišila od výše zmíněných dokumentů předaných do Olomouce) a se Svatým otcem řešili udělení dispenzu o odložení výkonu funkce kanovníka i rezidenční povinnosti až do doby ukončení vzdělávacího procesu mladého hraběte.³⁷⁴ Ani tehdy ovšem Walter Xaver z Dietrichsteina vratislavský kanonikát nezískal, neboť dříve, než mohly být vyřízeny všechny formalities, na duchovní stav a tedy i boj o prebendy rezignoval.

---

³⁷⁰ Co se týká prvního kandidáta, jistě šlo o hraběte Huga Františka z Königseggu (1660-1720), syna říšského vice-kancléře Leopolda Viléma, tajného radu tří císařů (Leopolda I., Josefa I. a Karla VI.), kanovníka v Salcburku a Lutichu, císařského zmocněnce v Kolíně nad Rýnem a děkana tamtéž, později taktéž kolínského nejvyššího hofmistra a nakonec biskupa litoměřického. Viz: Erwin GATZ – Stephan M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990, s. 230-231; J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 15, sl. 1319. Totožnost hraběte Kinského se zatím nepodařilo ověřit, mohlo jít o Karla Kinského (možná jednoho z celkem osmnácti potomků pozdějšího nejvyššího kancléře, Václava Norberta Oktaviána), který později, v letech 1696-1700, působil jako arcijáhen kapituly olomoucké.

³⁷¹ Situaci kolem volby popisují Poppenovy listy z 6. a 9. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 565 a 564.

³⁷² Viz Poppenův list z 11. 1. 1682, TAMTÉŽ, fol. 103.

³⁷³ TAMTÉŽ, dále také dopis od téhož pisatele z 16. 2. 1682, TAMTÉŽ, fol. 90.

³⁷⁴ Poppenovy listy ze 4. 3., 11. 3., 24. 3. a 25. 4. 1683, TAMTÉŽ, fol. 218, 217, 174 a 195.

III. 5. Pasov

Třetím z úradů, o který začal kníže z Dietrichsteina výrazněji usilovat už v roce 1676 (a kterému věnoval mnoho energie), byl kanonikát pasovský.³⁷⁵ Informace a podněty však sbíral, i díky svým zkušenostem z Olomouce, již dříve, a to i přesto, že syn byl pochopitelně ještě příliš mladý na to, aby v Pasově mohl začít plnit povinnou rezidenční povinnost v délce minimálně jednoho roku či dvou let.³⁷⁶ Z pasovské kapituly, konkrétně od samotného biskupa Jana Sebastiana z Pöttingu-Persingu (1626-1687),³⁷⁷ přicházely již od počátku jednání většinou pozitivní ohlasy: biskup se nechal slyšet, že by mu bylo milé, kdyby mohl v bavorské metropoli mladého Dietrichsteina přivítat, a naznačil, že tamní kanovníci určitě také budou přání knížete nakloněni a až se v jejich řadách uvolní místo, jistě Waltera Xavera přijmou za svého.³⁷⁸ Biskup zároveň pragmaticky navrhoval, aby se kníže pouze na tyto sliby nespolehal a co nejdříve se na pasovské kanovníky obrátil s vlastnoručními dopisy a zajistil si i císařské doporučení, které mu mělo otevřít dveře jak na kapitule, tak i při nastávajících jednáních v Římě.³⁷⁹ Kníže z Dietrichsteina se podle těchto rad zařídil a – jako již tradičně – se na kapitolu obrátil s dopisem s žádostí o podporu, v němž Waltera Xavera představil a vylíčil v těch nejlepších barvách: jako plně kvalifikovaného vážného zájemce o duchovní stav, kanovníka v Olomouci, jenž by byl (i s celou svojí rodinou a jejími přáteli) Pasovským jistě velmi zavázán; kníže také neopomněl zmínit i svého bratra Františka Antonína, nyní jezuitu, ale dříve taktéž pasovského kanovníka.³⁸⁰

Vyhlídky na zisk Pasova byly o to optimističtější, že se proslýchaly zprávy o rezignaci jednoho z držitelů tamní prebendy: Bernarda Gustava z Baden-Durlachu (1631-1677), tehdy již

---

³⁷⁵ K pasovskému biskupství viz např.: Herbert Wilhelm WURSTER, *Das Bistum Passau und seine Geschichte, Band I-IV*, Straßburg 1994-2010 či August LEIDL, *Die Bischöfe von Passau 739-1968 in Kurzbiographien*, Passau 1978.

³⁷⁶ K tomu viz např. latinský soubor otázek a odpovědí týkající se strategie při získání blíže neurčené prebendy (pravděpodobně ale šlo o podklady právě pro získání kanonikátu v Pasově) z 9. 8. 1675 sepsané ve Vídni doktorem teologie Oktaviem de Tertis, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 9-10, také viz konkrétní příklady, TAMTÉŽ, fol. 11 a dále nedatovaný a nepodepsaný list řešící pasovskou rezidenční povinnost, TAMTÉŽ, fol. 39-40.

³⁷⁷ Hrabě Jan Sebastian z Pöttingu-Persingu (1628-1689), nejdříve biskup v Lavantu (mezi lety 1664-1673) a poté v Pasově (zde působil až do své smrti); E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 347-348; hrabě z Pöttingu-Persingu má své samostatné heslo v Zedlerově lexikonu: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 36, sl. 814.

³⁷⁸ V tomto odhadu se příliš nemýlil, o čemž svědčí například list sepsaný dne 29. 1. 1676 jménem celé kapituly jejím děkanem, hrabětem Leopoldem Khunem z Lichtenbergu, v němž je řečeno, že momentálně žádné kanovnické místo volné není, ale až se post uvolní, bude mít Walter Xaver jejich plnou podporu. Srov. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 195. Hrabě Khuen byl podle všeho velkým zastáncem zájmů knížete, viz např. TAMTÉŽ, fol. 202, Khuenův dopis z 23. 1. 1676 atd.

³⁷⁹ TAMTÉŽ, fol. 203-205, vlastnoruční dopis od biskupa Jana Sebastiana z Pöttingu-Persingu z 20. 1. 1676 či koncept listu témuž z 13. 2. toho roku. TAMTÉŽ, fol. 190.

³⁸⁰ Viz např. koncepty pasovským kanovníkům z 16. 1. či 2. 2. 1676, TAMTÉŽ, fol. 205-206 a 197.

kardinála a také opata ve Fuldě i kanovníka ve Štrasburku.³⁸¹ Důvodem rezignace dotyčného mohly být zdravotní problémy, které ho ke konci života provázely, spíše se však jednalo o vstřícné gesto směrem k zájemcům o kanonikát. Kardinál z Baden-Durlachu nejdříve (poměrně sveřepě) prosazoval jiného svého favorita, avšak nakonec se nechal zviklat: pochopil totiž, že jeho oblíbenec je hendikepován faktem, že nemá císařské doporučení, také připustil, že spojení s knížetem z Dietrichsteina by mu mohlo být velmi užitečné. Navíc se na něj obrátila řada přátel knížete Ferdinanda a žádala ho o podporu jeho zájmů.³⁸² Uvolil se i k tomu, že napříště zastupoval zájmy knížete v Římě a spolu s dalšími jeho spojenci a vyjednaváči (baronem Poppenem, agentem Emmanuelem či blíže neurčeným baronem Brattim, který nejdříve mohl být právě oním favoritem fuldského opata, avšak později stál za knížetem Ferdinandem) se, alespoň zprostředkovaně, přimlouval u papeže i členů jeho dvora.³⁸³

Kníže Ferdinand pochopitelně rozvíjel i vazby na pasovské kanovníky, a to i proto, že někteří z nich zároveň drželi další kanonikát v kapitulách, které si kníže pro syna vyhlédl jako další v pořadí;³⁸⁴ velice zadobře byl především s tamním děkanem, hrabětem Leopoldem Khuenem z Lichtenbergu.³⁸⁵ Kníže z Dietrichsteina si byl velmi dobře vědom toho, že v této době, tedy na počátku roku 1676, reálné vyhlídky na získání úřadu pro syna nemá, a to z mnoha důvodů: kromě příliš nízkého věku a zatím i kompetencí Waltera Xavera musel počítat především s faktem, že se celé jednání povleče řadu let. Budování kontaktů v takto raném stádiu úvah o možnosti synova přijetí ovšem hrálo esenciální úlohu, a to i proto, že Pasov pro něj oproti Olomouci a Vratislavi, kde měl „svého“ člověka – barona Poppena, představoval cizí a trochu neprobádané prostředí. Ačkoli do Pasova kdysi pomohl dosadit svého bratra, stoprocentně loajálního zástupce svých zájmů (ideálně přímo z řad kanovníků) tu zatím neměl

---

³⁸¹ Ke jmenovci (a také synovci) švédského krále Gustava Adolfa podrobněji: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1671.htm#Baden> [18. 3. 2016] či Anton Philipp BRÜCK, *Bernhard Gustav*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 2, Berlin 1955, s. 110; jeho nástupcem na postu opata ve Fuldě se v roce 1678 stal Placidus von Droste.

³⁸² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 203-205, dopis od biskupa Sebastiana Jana z Pöttingu-Persingu z 20. 1. 1676, dále TAMTÉŽ, fol. 199, list od hraběte Albrechta ze Zinzendorfu z 30. 1. 1676 a TAMTÉŽ, fol. 201, koncept odpovědi témuž z 30. 1. 1676.

³⁸³ TAMTÉŽ, fol. 198, koncepty dopisů pasovskému biskupovi a děkanovi Khuenovi z 2. 2. 1676.

³⁸⁴ Podle (nedatovaného) seznamu kanovníků, na které se kníže hodlal obrátit, v Pasově působili například tito pánové: František Antonín hrabě Losenstein – probošt, Leopold hrabě Khuen – děkan, Germanicus hrabě Thurn – zároveň vídeňský oficiál, Jan František hrabě Herberstein, Jan František hrabě Törring, Heřman Matyáš hrabě Attems – kustod, František Leopold Vilém hrabě Slavata, Jan Ernest hrabě Thun, Jan Filip hrabě Lamberg, Vilém (jinde uváděný i jako Weikard) Ignác hrabě Salm, Georg Fridrich hrabě Salburk, František Ferdinand hrabě Khuenburg, Zikmund Kryštof hrabě Herberstein a František Ignác hrabě z Pöttingu. Srov. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 374.

³⁸⁵ Viz koncept děkanovi v Pasově z 16. 1. 1676, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 208.

a síť vazeb musel částečně oprášit z let minulých a částečně nově vybudovat.³⁸⁶ Neocenitelným se pro knížete stalo především přátelství s hrabětem Janem Františkem z Herbersteinu, který v případě Pasova z větší části převzal Poppenovu úlohu a fungoval zde jako prokurátor, tedy oficiální zástupce mladého Dietrichsteina a prostředník při rozhovorech mezi knížetem a kapitulou. Také měl na starost záležitosti finanční: kníže mu nechával posílat peníze, které pak Herberstein použil, kde bylo třeba.³⁸⁷

Připravovaná rezignace Bernarda Gustava z Baden-Durlachu poněkud vázla (například i proto, že bylo, alepoň podle kapituly, nutné najít podobný případ z minulosti a postupovat podle něj) a dochované prameny jasně nevypovídají o tom, zda ji do své smrti, která nastala dne 26. prosince roku 1677, stihl stvrdit.³⁸⁸ Vzhledem k tomu, že trpěl vážnými infekcemi horních cest dýchacích a blíže nespecifikovanou chorobou krve, nemohl svůj úřad v posledních zhruba šesti měsících fakticky vykonávat. Walteru Xaverovi tedy bylo již v předstihu prostřednictvím kapitulního syndika, Jana Františka Schotta, sděleno, co musí doložit, co si má připravit a jaké na něj budou kladeny požadavky. Co se týká kanovnické „výbavy“, měl si uchazeč připravit například ornát vhodný do domu sv. Štěpána, mešní roucho (vše bohatě zdobené zlatem, stříbrem a vyšívanými erby) či knihy a schránky na ně.³⁸⁹ Další náležitosti se nijak nelišily od dokumentů předaných do Olomouce či Vratislavi – i pasovská kapitula se musela držet pevně daných pravidel pro přijímání nových členů, proto si kníže už s předstihem připravil obdobná potvrzení: důkaz o synově duchovním stavu, doklad o původu i potvrzení o vzdělání, vyjádření prokurátora a samozřejmě vyjednával i o papežské bule a dispensu od

---

³⁸⁶ O těchto jeho snahách svědčí řada došlých odpovědí (nejen) pasovských kanovníků, kteří mu postupně více či méně nadšeně slibovali pomoc, případně jeho žádost rovnou odmítali. TAMTÉŽ, fol. 174, 193, 191, 188, 189, 176, 178, 180, 172, 168, 170, 166, 164, 162: Jan František Herberstein z 12. 2. 1676, Jaroslav Ignác ze Šternberka z téhož data, František Leopold Vilém Slavata z 13. 2. 1676, Weikard Ignác Salm z 15. 2. 1676, František Ignác Pötting z 17. 2. 1676, Herman Matyáš Attems z 20. 2. 1676, Karel Ferdinand z Muggenthalu taktéž z 20. 2. 1676, František Antonín Losenstein a Jan Filip Lamberg ze stejného data, František Ferdinand Khuenburg z 25. 2. 1676, Zikmund Kryštof Herberstein také z 25. 2. 1676, Jan Ernest Thun z 27. 2. 1676, Jan František Törring z 1. 3. 1676 a Rudolf Josef Thun z 21. 3. 1676.

³⁸⁷ Totožnost Jana Františka z Herbersteinu zůstává poněkud zahalena tajemstvím: i přes podrobné heslo k rodině Herbersteinů jej publikace *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches* ani Zedlerův lexikon detailně neuvádí (J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 12, sl. 1617-1624), mohlo ale jít o bratra Jana Jiřího z Herbersteinu (kanovníka v Řezně, Pasově a Vratislavi), kterého po jeho smrti roku 1665 nahradil na postu kanovníka v Řezně a Pasově, Joseph August KUMAR, *Geschichte der Burg und Familie Herberstein. Die ältere, von Georgen von Herberstein und Margarethen von Mordax entsprossene, Hauptlinie*, Svazek 2, Wien 1817, s. 51. Dále též MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 211, účet z května 1676 podepsaný Janem Františkem Schottem, kapitulním syndikem, v němž je řečeno, že hrabě Herberstein v pořádku přijal sumu 503 zlatých.

³⁸⁸ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 186, psaní od pasovského biskupa ze 17. 2. 1676 či TAMTÉŽ, fol. 160, dopis od Jana Františka z Herbersteinu z 16. 4. 1676.

³⁸⁹ TAMTÉŽ, fol. 209, seznam požadavků podepsaný Janem Františkem Schottem.

věku.³⁹⁰ Vyhotovení příslušných dokumentů kníže hradil z vlastní kapsy: ještě než mohl mít jakoukoli jistotu, že syn bude v Pasově skutečně přijat, vydal za první verze dokladů 503 zlatých a blíže neurčenou sumu zaplatil i římské datárii.³⁹¹

Protože se v případě Pasova opět jednalo o kanonikát rezidenční, musel by Walter Xaver – pokud by byl přijat – splnit i příslušnou rezidenční povinnost, tentokrát v délce minimálně jednoho roku. Ta by obnášela jeho pravidelnou přítomnost v jeho příbytku městě: především o nedělích a během svátků (podle seznamu kanovníckých povinností tam měl být k zastížení dokonce i o půlnoci), účast na oslavách v katedrále (kvůli přípravám oslav by proto musel být na místě již osm dní před jejich začátkem – rezidenci však měl o svém příjezdu vždy písemně informovat); také by musel přijímat návštěvy ostatních kanovníků či dalších osob a oplácet je. Zcela samozřejmou podmínkou udělení úřadu byl pochopitelně duchovní stav uchazeče. Žadatel se měl, pokud se dozvěděl o smrti jednoho z kanovníků, písemně ohlásit u kapitulního děkana (ideálně se však měl dostavit osobně) a poté čekat, zda jej shromáždění kapituly přijme.³⁹²

Naděje na získání Pasova ještě více vzrostly v momentě, kdy se kníže z Dietrichsteina dozvěděl o vážné nemoci dalšího tamního kanovníka: Václava Viléma z Hofkirchenu, v letech 1670-1679 biskupa v Sekkau.³⁹³ Baron Hofkirchen držel zároveň i kanonikát v Salcburku, kníže proto spolu hrabětem z Herbersteinu zprávy o jeho zdravotním stavu bedlivě sledoval, neboť

---

³⁹⁰ V rodinném archivu Dietrichsteinů se pro Pasov dochovaly ověřené kopie konkrétně těchto dokladů: potvrzení o sňatku knížete Ferdinanda z Dietrichsteina s Marií Alžbětou z Eggenbergu z 23. 12. 1675, TAMTÉŽ, fol. 16-17, doklad o křtu Waltera Xavera a o jeho manželském původu z 19. 12. 1675, TAMTÉŽ, fol. 18-19, důkaz o jeho první tonsuře z 15. 12. 1675, TAMTÉŽ, fol. 20 a doklad o podstoupení čtvera svěcení z 12. 3. 1676, TAMTÉŽ, fol. 21. Většinu těchto dokladů jako již tradičně ověřoval vídenský notář Michael Zwick. K tomu viz dále např. vzor rodokmenu se čtyřmi generacemi předků, TAMTÉŽ, fol. 4; seznamy *requisit* (zřejmě z roku 1678 či 1679) TAMTÉŽ, fol. 2 a 5 a k nim připojený účet na oněch 503 zlatých, TAMTÉŽ, fol. 6. Také viz nedatovaný latinský koncept papeži (zřejmě z doby po smrti hraběte Germanica z Thurnu) s prosbou o potvrzení Pasova pro mladého Dietrichsteina, TAMTÉŽ, fol. 3.

³⁹¹ Viz TAMTÉŽ, fol. 182, dopis od hraběte Leopolda z Thurnu z 20. 2. 1676, podle něhož v Římě vyřizoval dispenz od věku právě výše zmiňovaný baron Bratti a v Pasově tou dobou jednal ve prospěch knížete hrabě Albrecht ze Zinzendorfu, podobně k tomu: TAMTÉŽ, fol. 184, koncept pasovskému biskupovi z 23. 2. 1676 a nakonec TAMTÉŽ, fol. 211, účet z května 1676 podepsaný pasovským syndikem Janem Františkem Schottem, který specifikuje výdaje za dokumenty i práci kanceláře (Například honorář děkanovi vyšel knížete na 150 zlatých, „Statutengeld“ a „Wahlgeld“ na 68 a 150 zlatých, syndikus i s notářem potřebovali 36 a biskup 60 zlatých a kapitulní prokurátor Georg Ottenhauser 18 zlatých, kapitulní pedel si vyžádal tři zlaté a malíři bylo zapláceno šest zlatých, stejně tak jako písařské dílně. Celková suma dosáhla výše 503 zlatých.) Určitě se nejednalo o celkovou vydanou sumu, pouze o dílčí výdaj; žádosti (ať už z Pasova či z Říma) o proplacení vydání knížete pronásledovaly pravidelně, např. TAMTÉŽ, fol. 63, náklady na kancelářské práce z 13. 4. 1679 na 43 zlatých a 25 krejcarů.

³⁹² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 18-19, nedatovaný koncept se seznamem povinností týkajících se kapituly pasovské a olomoucké.

³⁹³ K němu viz: E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 188-189; J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 13, sl. 441. Seznam představitelů biskupství Sekkau viz: Ernst Friedrich MOOYER, *Onomasticon chronographikon hierarchiae germanicae: Verzeichniß der deutschen Bischöfe seit dem Jahre 800 nach Chr. Geb. nebst einem Anhang, die Würdenträger einiger Abteien und Ritterträger enthaltend*, Minden 1854, s. 98-99.

by jej tato smrt přiblížila hned ke dvěma jeho cílům.³⁹⁴ S Herbersteinem také spekoval i o šancích na získání prebendy v Řezně – opět na základě zpráv o možném brzkém úmrtí některého z kanovníků a o údajné ochotě tamního biskupa Albrechta Zikmunda Bavorského k vyjednávání.³⁹⁵ Aby své šance posílil, urgoval kníže i své římské přátele: agenta Emmanuela, a dokonce i generálního představeného Tovaryšstva Ježíšova, Giovanniho Paola Olivu, který měl postupovat ruku v ruce s agentem; mimo to se jako obvykle pravidelně obracel na představené a jiné vlivné osoby biskupství.³⁹⁶

Ačkoli pasovský prokurátor Herberstein utvrzoval knížete z Dietrichsteina v názoru, že by kanonikáty, které si pro syna vyhlédl (v této době šlo především o Olomouc, Vratislav, Pasov a Salcburk), měly být drženy pospolu – jedním člověkem, v tomto případě Walterem Xaverem, uznával, že bude nesmírně obtížné tuto myšlenku prosadit, což kníže velmi záhy pocítil. Narazil na odpor římské kurie, která se zdráhala propůjčit tolik prebend jedinému držiteli, který ještě navíc ani neukončil povinný vzdělávací proces a byl příliš mladý a nezkušený (jak se kníže vyjádřil, musel „*klepat na mnoho ,dveří‘, avšak jen málokteré se mu otevřely*“).³⁹⁷ Významně pomoci mohlo císařské doporučení, s jehož obstaráním sice kníže neměl problém, avšak i tak si na něj musel nějaký čas počkat.³⁹⁸ I přes přimluvy mocných přátel knížete odpor kurie k udělení více kanonikátů nijak neochaboval ani v následujících letech, a to tím spíše, čím se možnost, že Walter Xaver Pasov skutečně získá, jevila pravděpodobnější.

Další smutnou událostí, která ale Walteru Xaverovi výrazně pomohla, bylo knížetem pozorně sledované onemocnění a následné úmrtí třetího z kanovníků, hraběte Germanica z Thurnu.³⁹⁹ Svatý otec nicméně stále hrozil tím, že víc než dva kanonikáty Dietrichsteinovi

---

³⁹⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 581-582, nedatované podrobné poznámky knížete z Dietrichsteina.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, fol. 587-588, dopis od Jana Františka z Herbersteinu z 13. 4. 1677.

³⁹⁶ Kníže si v této době pohrával i s myšlenkou na kanonikáty ve Würzburgu, Bambergu či dokonce Kolíně a obrátil se proto o pomoc k prokurátorovi národa německého v Římě, avšak později tento nápad zavrhl, TAMTÉŽ, fol. 224-225, koncepty dopisů generálovi jezuitů, hraběti Pöttingovi a Emmanuelovi z 11. a 14. 3. 1677; TAMTÉŽ, fol. 548-549, list od svobodného pána Jana Kocha z 2. 3. 1678 či TAMTÉŽ, fol. 276, neurčený koncept (zřejmě pro agenta Emmanuela) z 12. 3. 1678. Spolupráci s agentem ostatně knížeti vřele doporučoval i hrabě Pötting – Giovanni Emmanuel byl v církevních kruzích osvědčeným kontaktem, TAMTÉŽ, fol. 583. Také viz seznam korespondence vedené ve věci získání Pasova, Řezna či Salcburku z let 1677-1678, v němž se (až na pár výjimek) opakují kontakty využitě při boji o Olomouc, TAMTÉŽ, fol. 261. Seznam na fol. 21-23 už je o poznání rozsáhlejší a podrobnější a obsahuje nejenom kontakty římské, ale také pasovské.

³⁹⁷ „[...] *ich mues an vielen ohrten anklopfen, weilen man einem nicht aller ohrten aufmachen* [...]“, TAMTÉŽ, fol. 585, koncept (bohužel není určeno, komu) z 6. 5. 1677 a TAMTÉŽ, fol. 589-590, list od Jana Františka z Herbersteinu z 29. 5. 1677.

³⁹⁸ Hrabě Herberstein dokonce ve prospěch knížete intervenoval u císaře a pochopitelně působil i na pasovskou kapitolu, TAMTÉŽ, fol. 591-592, list od Jana Františka z Herbersteinu z 16. 7. 1677 a TAMTÉŽ, fol. 592, koncept hraběti Herbersteinovi z 22. 6. 1677, v němž si kníže mimo jiné stěžoval i na občasná škrobená jednání ze strany olomoucké kapituly, ačkoli tuto prebendu měl již v podstatě jistou.

³⁹⁹ Germanicus z Thurnu-Valsasiny (1626-1679), jeho rodokmen viz na: <http://geneall.net/de/ancestors/1726859/graf-germanicus-von-thurn-und-valsassina/> [20. 3. 2016].

neudělí (což, jak dále uvidíme, kolidovalo s jeho dalšími plány ve Strasburku a Salcburku; fakt, že i pasovká prebenda byla kanonikátem sídelním, tyto plány dosti ovlivnil). Kníže však na nic nečekal a o smrti hraběte z Thurnu ihned informoval svého římského agenta Emmanuelliho a pověřil jej nátlakem na papeže a jeho věrné.⁴⁰⁰ Velký díl práce vykonal i hrabě Slavata (Karel Felix od Svaté Terezie, jeden z předních představených řádu karmelitánů) a dost možná i vhodně rozdělené odměny za vstřícný postoj k věci knížete, které agent distribuoval podle pokynů.⁴⁰¹ Tyto snahy byly konečně v posledních únorových dnech roku 1679 korunovány úspěchem: Walter Xaver byl nakonec bez většího odporu zvolen pasovským kanovníkem a od římského agenta Emmanuelliho dorazila zpráva, že tuto volbu uznal i papež Inocenc XI., který na počátku března toho roku vydal bulu potvrzující pasovské nároky mladého Dietrichsteina.⁴⁰²

Knížeti a tedy i Walteru Xaverovi dorazilo množství gratulací, avšak kníže věděl, že si nemůže dovolit usnout na vavřínech – boj o kanonikáty tím rozhodně nekončil.⁴⁰³ Nyní bylo nutné dodat veškeré zbývající dokumenty a potvrzení kapitule (tedy nechat vyhotovit jejich ověřené kopie, které byly odesílány zpravidla hraběti Herbersteinovi či děkanovi Khuenovi) a také uspíšit odeslání buly z Říma a poté opět zajistit sepsání jejích ověřených kopií.⁴⁰⁴ V průběhu jara se tedy pomalu scházely všechny nutné doklady. Kníže netrpělivě čekal především na papežskou bulu, o jejíž cestě se nechal agentem Emmanuelem detailně

---

⁴⁰⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 153 a 151, koncepty listů pro agenta Emmanuela z 8. a 15. 1. 1679. Dále TAMTÉŽ fol. 134 a 141-143, dopis od agenta Emmanuela z 18. 2. 1679 (v němž německy dodává, že otec Slavata, tedy Karel Felix a Santa Terezia, udělal pro knížete více než všichni kardinálové) a list ze 4. 2. 1679 s vloženým memoriálem papeži a kardinálu Cibovi (na fol. 142) atd. Spěchu knížete si všimli až v Benátkách, neboť i tam se roznesla zpráva o štafetě kvůli pasovskému úřadu, kterou Dietrichstein do Říma vypravil a kterou převzal agent Emmanuel. Na hladký průběh doručování této i dalších štafet dohlížel z povzdálí baron Taxis (zřejmě se jednalo o Ottavia Taxise); kníže tímto způsobem posílal nejenom nutné dokumenty, ale také finanční prostředky, které zpravidla přebíral opět agent Emmanuel. TAMTÉŽ, fol. 149, 132 a 118, dopisy od barona Taxise z Benátek z 28. 1., 11. 2. a 25. 2. 1679 (u posledního zmiňovaného listu je sice uveden rok 1678, avšak zřejmě se jedná o chybu), či TAMTÉŽ, fol. 148, koncept pro Taxise z 9. 2. 1679.

⁴⁰¹ I otec Slavata byl v občasném kontaktu s římským agentem Giovannim Emmanuelem, TAMTÉŽ, fol. 98, nedatovaný koncept pro hraběte Slavatu pojednávající o možnosti zisku uprázdněného kanonikátu v Pasově, Štrasburku či Vratislavi. Tezi o předávání úplatků podporují například Herbersteinovy dopisy z 16. 3. či 8. 5. 1679, TAMTÉŽ, fol. 104 a 51.

⁴⁰² TAMTÉŽ, fol. 126-128, italsko-německá zpráva od Giovannio Emmanuela z 25. 2. 1679 a také TAMTÉŽ, fol. 12-15, dvě ověřené kopie papežské buly (ověření stvrdil dne 2. 5. toho roku svým podpisem a pečetí opět notář Zwick).

⁴⁰³ Například: TAMTÉŽ, fol. 116, gratulace od hraběte Herbersteina z 2. 3. 1679; TAMTÉŽ, fol. 96, koncept odpovědi Herbersteinovi z 12. 3. 1679; TAMTÉŽ, fol. 102, list od hraběte Herbersteina z 13. 3. 1679; TAMTÉŽ, fol. 106-107 a 78, gratulace od biskupa Pöttinga z 16. 3. a 3. 4. 1679 (biskup byl „ze srce potěšen a byl si jist, že bude mít Walter Xaver v Pasově příjemnou službu“); TAMTÉŽ, fol. 80 a 69, od Karla Felixe, tedy otce Slavaty, z 1. a 8. 4. 1679; TAMTÉŽ, fol. 75, list od pasovského děkana Leopolda Khuena ze 3. 4. 1679 apod.

⁴⁰⁴ Ačkoliv měl kníže většinu těchto dokladů připravenou již z dřívějších let (většinu z roku 1675 – velmi pravděpodobně je do Pasova skutečně odeslal již tehdy), nyní je z větší části nechal vyhotovit znovu, TAMTÉŽ, fol. 105, koncept pro hraběte Herbersteina z 23. 3. 1679 (o nutnosti dodat potvrzení o legitimním manželství rodičů Waltera Xavera a jeho rodokmen – vymalování rodokmenu se zřejmě ujal pan Cavalieri), podobně TAMTÉŽ, fol. 82-83, list od Herbersteina z 30. 3. 1679.

informovat; nakonec se jí dočkal až v květnu.⁴⁰⁵ O faktu, že byl nástup Waltera Xavera z Dietrichsteina schválen z nejvyšších míst, i o tom, že jsou veškeré důležité dokumenty již na cestě, případně v jednání, musela být oficiálně informována i pasovská kapitula, která došlé listiny přezkoumala a odsouhlasila.⁴⁰⁶ Radostnou zprávu kníže hlásil i do Prahy regentu Václavu Zimmermanovi, kterého tímto zároveň žádal o výpomoc s přípravou některých potvrzení.⁴⁰⁷

Do hry nyní musel vstoupit – alespoň formálně – i Walter Xaver, neboť se od něj čekalo vyjádření a především projevení vděku pasovské kapitule, která ho přijala, i všem, kdo se na úspěchu této volby podíleli. O tom, že o nadšení nemohla být z jeho strany řeč, netřeba pochybovat. V dietrichsteinském archivu se zachoval koncept tohoto vyjádření, který měl být datován v březnu 1679 v Praze a je koncipován jako projev mladého pána, psaný je ovšem rukou sekretáře jeho otce. Walter Xaver v něm projevuje povinný vděk jmenovitě představenému a proboštovi kapituly – Františku Antonínovi hraběti z Losensteinu, děkanovi Leopoldu Khuenovi z Lichtenberga, seniorovi a prokurátorovi Janu Františkovi hraběti z Herbersteinu a také celé kapitule. Zároveň projev il lítost nad smrtí Germanica hraběte z Thurnu, jehož nástupcem se měl stát. Taktéž přislíbil svoji věrnost, plnění kanovnických povinností a dodržování kapitulních statut i to, že ještě dodá zbývající důležité dokumenty (plnou moc k jejich vypořádání i k jednání s papežem udělil svému prokurátorovi, hraběti z Herbersteinu).⁴⁰⁸ Nyní už nebránilo nic tomu, aby mu probošt Losenstein vydal doklad o budoucí investituře, tedy o přijetí na post kanovníka, a papež Inocenc XI. bulu i méně formální potvrzení (breve).⁴⁰⁹ Jednání o pasovském kanonikátu se prozatím uzavřelo slavnostní proklamací nového kanovníka Waltera Xavera, která proběhla v pasovském dómu nejspíše v červnu roku 1679; do té doby musely být bezpodmínečně dodány veškeré zbývající dokumenty, zaplacený výdaje na kancelářské práce a připravena kanovnická výbava mladého

---

⁴⁰⁵ Papežská bula, její sepsání, cesta za knížetem i pořízení jejích ověřených kopií se jako hlavní téma vyskytuje ve veškeré korespondenci knížete s hrabětem Herbersteinem a také pasovským děkanem oné doby (např. TAMTÉŽ, fol. 50, 55, 56, 65-66, 71, 73, 81, 109, 110 apod.).

⁴⁰⁶ List od hraběte Herbersteina z 10. 4. 1679, TAMTÉŽ, fol. 65-66.

⁴⁰⁷ Koncept oficiálního psaní na kapitulu z 30. 3. 1679 viz TAMTÉŽ, fol. 57 a TAMTÉŽ, fol. 58, velmi pozitivní odpověď pasovských kanovníků ze 17. 4. toho roku. Dále viz koncept pro regenta Zimmermana z 23. 3. 1679, TAMTÉŽ, fol. 108, Zimmermanova odpověď z 29. 3. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 84 či list od hraběte Herbersteina z 27. 3. 1679, který hovoří o přeposílání některých dokumentů do Prahy k podpisu, TAMTÉŽ, fol. 113-114.

⁴⁰⁸ TAMTÉŽ, fol. 23-24 a 26-27, koncepty těchto formálních vyjádření Waltera Xavera z března 1679. Podobné vyjádření poskytl kapitule i sám kníže Ferdinand a opět v něm potrdil fakt, že hraběti z Herbersteinu přenechává zastupování Waltera Xavera před kapitulou i papežem Inocencem XI., TAMTÉŽ, fol. 25, koncept ze 6. 4. 1679. Lze předpokládat, že mladý Dietrichstein musel podepsat podobné vyjádření vděku i do Olomouce, nicméně ve složce se tento dokument nenachází.

⁴⁰⁹ Originál z 12. 5. 1679 TAMTÉŽ, fol. 1 a ověřená kopie fol. 2 (listinu ověřil Jan Wolfgang Landrachinger, veřejný císařský notář). K bule viz výše, neověřené kopie breve viz TAMTÉŽ, fol. 3.

pána (především slavnostní mešní roucho s vyšívanými erby rodu Dietrichsteinů, které ho mělo zdobit při uvedení do kapituly).⁴¹⁰

Protože bylo Walteru Xaverovi povoleno odložit své kanovnické povinnosti z důvodu ukončení vzdělávání i v Pasově, mohl nerušeně dostudovat. Po zvládnutí triennia a posledních závěrečných zkoušek nechal jeho otec vystavit doklady o studiu, s nimiž mu opět vypomohli baron Poppen a hrabě Herberstein, a odeslal je pasovské kapitule, čímž byla splněna jedna z posledních povinností. Po absolvování kavalírské cesty, získání doktorského titulu a také přijetí kněžského stavu již Walteru Xaverovi nemělo nic bránit v zahájení dráhy pasovského duchovního.⁴¹¹ I přesto, že vývoj, který prodělaly názory mladého pána na jeho budoucnost v řadách duchovních, tomu rozhodně nenasvědčoval,⁴¹² probíhaly ještě v lednu 1689 poslední přípravy na převzetí některého z kanonikátů: kníže zvažoval, zda by si měl syn nejdříve odbyt půlroční rezidenční povinnost v Olomouci či roční v Pasově (jednu z těchto kapitul si také měl zvolit jako svoji hlavní – sídelní). Nakonec se kníže Ferdinand i s výše zmiňovanými prokurátory usnesli, že bude vhodnější, když Walter Xaver zamíří nejdříve do Pasova (později se ale přeci jen přiklonil k Olomouci). Podle plánu měl do bavorské metropole dorazit, poté, co by dal vědět kapitule v požadovaném osmidenním předstihu, počátkem srpna 1689, avšak během onoho půl roku jeho dlouho kumulovaný odpor k předurčené dráze duchovního vyvrcholil a mladík konečně dosáhl vytoužené rezignace na duchovní stav, čímž vzal boj jeho otce o Pasov definitivně za své.⁴¹³

III. 6. Štrasburk

V případě kanonikátu ve Štrasburku (tedy *Canonicato d'Argentina*, jak je v pramenech většinou nazýván),⁴¹⁴ který byl objektem vážného zájmu knížete z Dietrichsteina nejpozději od

⁴¹⁰ Herbersteinovy dopisy z 15., 18. či 25. 5. 1679, TAMTÉŽ, fol. 48-49, 46 a 42, či koncepty odpovědí pro něj z 21. 5. 1679 či nedatováno, fol. 47 a 45.

⁴¹¹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 200, koncept baronu Poppenovi z 18. 7. 1683.

⁴¹² K tomu viz následující kapitolu.

⁴¹³ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 20-23, list od Jana Filipa z Lambergu z 5. 1. 1689. I když už bylo jasné, že se Walter Xaver duchovním nestane, jako pasovský kanovník obdržel ještě v květnu roku 1689 pokyny týkající se volby hraběte Jana Filipa z Lambergu pasovským biskupem. ÖStA Wien, HHStA, Reichskanzlei (dále jen RK), Geistliche Wahlakten (Passau A-D), 30 a), nefol. K této volbě podrobněji Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz during the 80's and the early 90's of the 17th Century. The Early Career of the Imperial Diplomat*, Theatrum historiae 19, 2016, s. 119-169, zde s. 151-157.

⁴¹⁴ Ke štrasburskému biskupství více Emil Clemens SCHERER, *Die Straßburger Bischöfe im Investiturstreit. Ein Beitrag zur elsässischen Kirchengeschichte*, Bonn 1923 či Francis RAPP, *Hochstift Strassburg*, in: Meinrad Schaab – Hansmartin Schwarzmaier (Hgg.), *Handbuch der baden-württembergischen Geschichte*, Band 2: Die Territorien im alten Reich, Stuttgart 1995, s. 491-504; TÝŽ, *Straßburg*, Artikel der Residenzenkommission (dostupné on-line: <http://resikom.adw-goettingen.gwdg.de/artikel.php?ID=%24ID&ArtikelID=80&option=Go> [26. 2. 2017]) a Karl Heinz

roku 1677, se zdálo, že veškerá jednání proběhnou hladce a velké problémy nenastanou. Knížeti totiž hrálo do karet několik stutečností: především se jednalo o výše zmiňovanou plánovanou rezignaci Bernarda Gustava z Baden-Durlachu (1631-1677), kardinála, fuldského opata a držitele prebend v Pasově a Štrasburku; dříve, než stihl tuto rezignaci uvést do praxe, Bernard Gustav zemřel. Kníže ani nyní neponechal nic náhodě a téměř souběžně s vyjednáváním o úřadu v Pasově řešil i možnost získání uprázdněného kanonikátu ve Štrasburku. Vzhledem k úzké provázanosti držby obou těchto prebend to bylo logickým krokem a knížeti toto spojení ušetřilo mnoho práce. Ještě před smrtí kardinála z Baden-Durlachu a bezprostředně po ní knížete dostihly neoficiální zprávy z Říma, že Štrasburk získá.⁴¹⁵ Toto veřejné tajemství bylo vzápětí potvrzeno i samotným papežem Inocencem XI., který nároky Waltera Xavera na kanonikát ve Štrasburku potvrdil provizorní bulou z února roku 1678, která ho opravňovala k jeho získání poté, co splní všechny předepsané podmínky.⁴¹⁶ Další Dietrichsteinovou výhodou bylo císařské doporučení, které si zřejmě obstaral již s doporučením do Pasova, stejně tak jako soustavné působení jeho mnohých přátel i římského agenta na Svatého otce.⁴¹⁷

Souhlas papeže byl samozřejmě jednou se zásadních podmínek udělení prebendy, nikoliv však podmínkou jedinou – stejně důležité bylo, jak se k věci postaví samotná kapitula a zda protežovaného kandidáta doporučí. V tomto bodě se situace komplikovala: horkým favoritem kapituly, a především pak samotného štrasburského biskupa Františka Egona z Fürstenbergu-Heiligenbergu (1626-1682),⁴¹⁸ byl biskupův vzdálený příbuzný, hrabě Felix

---

DEBUS, *Bistum Straßburg*, in: Gerhard Taddey (Hg.), *Lexikon der deutschen Geschichte*, Stuttgart 1983, s. 1202 atd.

⁴¹⁵ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 286, list od Jakuba Emerixe de Mathys z 8. 1. 1678; TAMTÉŽ, fol. 80, 83 a 84, nepodepsané italské dopisy (možná z pera kardinála Pia) z 15. 1. 1678 a nedatováno či TAMTÉŽ, fol. 550, kopie dopisu od Karla Pia z 5. 2. 1678.

⁴¹⁶ TAMTÉŽ, fol. 506-510, dvě ověřené kopie této buly zhotovené štrasburským notářem Bernardem Františkem Kestlerem a ověřené dne 7. 7. vídeňským notářem Michaellem Zwickem. Ačkoli je v záhlaví dokumentů uveden rok 1678, jsou níže datovány k únoru předchozího roku. Vzhledem k tomu, že předchozí držitel Štrasburku zemřel až v prosinci roku 1677, je pravděpodobnější, že papež svůj souhlas s Dietrichsteinovým držením tohoto úřadu projevil až po jeho smrti; protože se nejedná o originál, ale o opis, je samozřejmě možné, že byl původní dokument opsán s chybným datem. Této tezi by odpovídala i kopie neformální papežské odpovědi na žádost o udělení kanonikátu z 5. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 552.) Další dvě verze téhož viz TAMTÉŽ, fol. 513-514 a 515, ověřeny byly Michaellem Zwickem dne 12. 5. 1678. Výdaje na zhotovení buly jako již tradičně hradil sám kníže, jenom v dubnu vydal 48 italských scudů a 15 drobných, což byl ovšem pouze jeden z dílčích výdajů, TAMTÉŽ, fol. 526, účet za duben roku 1678 z 3. 7. toho roku poslaný agentem Emmanuelem.

⁴¹⁷ Důležité slovo měl například i monsignor Stefano Agostini (1614-1683), od roku 1681 papežský pro-datář (v pramenech označován jako Agostini Datario či monsignor Datario), který se u papeže přimlouval nejenom ohledně Štrasburku, ale také Salcburku či dalších prebend, viz: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Agostini> [23. 2. 2016], či kardinálové Pio a Cibo. Viz rozsáhlý koncept agentovi Emmanuelovi z 27. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 274-275.

⁴¹⁸ František Egon z Fürstenbergu-Heiligenbergu, od roku 1663 biskup ve Štrasburku, od stejného roku opat v Murbachu, dále také kanovník-probošt v Kolíně a později tamní nejvyšší hofmistr, bratr známějšího Viléma Egona, s nímž tvořil silně profrancouzsky naladěnou dvojici významných duchovních-politiků své doby. K němu např.: Max BRAUBACH, *Franz Egon Graf, seit 1664 Fürst von Fürstenberg*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin 1961, s. 368 či mnohé další práce tohoto autora.

Egon z Fürstenbergu, který se mohl opřít o řadu svých rodinných příslušníků ve službách církve.⁴¹⁹ Ačkoli ve Štrasburku došlo v průběhu roku 1678 k uvolnění druhého kanonikátu, tamní biskup nebyl nijak nadšen z představy, že měl jeden z nich přenechat právě Walteru Xaverovi, neboť pro jeho kandidáta představoval vážnou konkurenci.⁴²⁰ Dietrichsteinové se proto ocitli v paradoxní situaci, neboť sice měli v rukou prozatímní papežskou bulu i méně formální breve s potvrzením budoucího držení štrasburského kanonikátu, avšak kapitula odmítala pro Waltera Xavera najít vhodné místo a přijmout ho do svých řad s tím, že úřad je již slíben jinému uchazeči.⁴²¹

Na místě proto bylo, aby si kníže zajistil opěrné body v podobě spojenců ideálně přímo z kapituly (v císaři i papeži a části jeho kardinálů už spojence měl, což ale nestačilo). To se mu pro nepřátelské naladění tamních kanovníků nakonec nepodařilo, proto musel vzít za vděk kontakty „zvenčí“. Jedním z nich byl kanovník ve Würzburgu a pravděpodobně také jeden z císařských diplomatů, baron František Kryštof von Wangen, který ve Štrasburku jednak plnil své diplomatické poslání a také zde na žádost knížete působil v jeho prospěch (předtím se ale zastavil na blíže neurčeném panství Dietrichsteinů, kde ho přijal knížecí sekretář, pan Waldorff, který mu přetlumočil vůli knížete).⁴²² Wangen byl také v kontaktu s druhým významným spojencem knížete, a sice s císařským rezidentem ve Štrasburku, svobodným pánem von Neveu (Nevue).⁴²³ Vzhledem k tomu, že, jak už bylo naznačeno, vyřizoval kníže nutné doklady pro Štrasburk téměř zároveň s těmi do Pasova, funkce prokurátora (kterého stejně neměl šanci mezi

---

⁴¹⁹ Hrabě Felix Egon z Fürstenbergu († 1686), administrátor v Murbachu a později kanovník v Kolíně, Štrasburku a nejvyšší hofmistr kolínského kurfiřta Maxmiliána Jindřicha. J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 9, sl. 2258-2259.

⁴²⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 276, koncept (zřejmě agentu Emmanuelovi) z 12. 3. 1678.

⁴²¹ TAMTÉŽ, fol. 536-537, dopis od štrasburské kapituly knížeti z 12. 4. 1678.

⁴²² Jako würzburšský kanovník je František Kryštof Wangen uveden v Zedlerově lexikonu: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 25, sl. 1368. V konceptu agentu Emmanuelovi z 30. 9. 1678 je „baron Wang“ uveden jako říšský dvorní rada, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 466-467. Styky knížecího sekretáře s Wangenem a tedy i se štrasburskou kapitulou potvrzují například nedatované dopisy od sekretáře Waldorfa, TAMTÉŽ, fol. 408, 544 a 546, z nichž plyne, že i on byl ohledně štrasburského (a dokonce i salzburského) případu poměrně dobře informován – věděl například, že kapitula nechce hraběte Waltera Xavera přijmout, i když mu již byl úřad přislíben, a místo toho straní hraběti Felixi Egonovi z Fürstenbergu. Baron Wangen ve Štrasburku prováděl administraci biskupství, díky němuž měl mnohde dveře otevřené, avšak při vykonávání těchto povinností si našel čas i na podporu zájmů knížete; jeho mise probíhala od května do října roku 1678; do doby svého odjezdu ovšem slíbil knížeti pilně sloužit, TAMTÉŽ, fol. 478-479, Wangenův list z 19. 9. 1678. Ludwig BITTNER – Lothar GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*, Band I, 1648-1715, Oldenburg – Berlin 1936, s. 169.

⁴²³ Jistě František Michael Neveu von Windschlag, císařský vyslanec a právník činný ve službách diplomacie v letech 1668-1693, ale také zároveň štrasburský „agent/prokurátor“ knížete z Dietrichsteina. Ve Štrasburku údajně pobýval od září 1679 do května 1680, viz: L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 169; <https://thesaurus.cerl.org/record/cnp00871990> [23. 3. 2016].

pasovskými kanovníky získat) nakonec nebyla tak zásadní. Částečně ji suplovali právě baroni Wangen a Neveu, kníže také opět více využil služeb barona Poppena.

V létě 1678 se kníže konečně dočkal dvou papežských bul, respektive jejich ověřených kopií. Originály byly odeslány kapitule, kde je prostudoval biskup, děkan Jan Eusebius z Königsegg,⁴²⁴ generální vikář a poté i kanovníci-seniorové; ostatní kanovníci měli k dispozici ověřené kopie. Náklady s tím spojené hlídal a propočítával rezident Neveu.⁴²⁵ Protože kapitula nekomunikovala s knížetem tak, jak si představoval, považoval za nutné se jí připomenout a zdůraznit fakt, že za jeho synem stojí papež i císař.⁴²⁶ Bezprostředně poté, co papežské buly ve Štrasburku obdrželi, však bylo jasné, že se situace pro Dietrichsteiny nevyvíjí nejlépe: ačkoli nikdo nemohl popřít, že Walter Xaver má posvěcení z nejvyšších míst, štrasburští poukázali na fakt, že Štrasburk by byl již třetím rezidenčním kanonikátem Waltera Xavera (Olomouc a Pasov měl již v podstatě jisté, o Vratislavi se zatím stále jednalo). To odmítli připustit, neboť, jak tvrdili, by nemohl plnit své rezidenční povinnosti, a navrhli proto, aby raději na štrasburskou prebendu rezignoval.⁴²⁷ V polovině července se navíc jednání zdrželo, protože část kanovníků ze Štrasburku z důvodu probíhajících bojů odjela do Kolína (ve Štrasburku zůstali jen mladší kanovníci, z důležitých lidí byl přítomen pouze děkan Königsegg). Než se vrátili, vše uvázlo na mrtvém bodě a baron Wangen měl svázané ruce; do té doby musel on i rezident Neveu (který na místě prováděl alespoň, jak se vyjádřil, „*stálou observaci*“) vše držet v přísném utajení.⁴²⁸

I bez spojenců z řad kanovníků měl ovšem kníže Dietrichstein množství vlivných přátel na různorodých exponovaných postech, proto se nehodlal vzdávat. V Římě stáli na jeho straně kromě papeže i mnozí kardinálové – především kardinál Pio prý podle Poppenových zpráv ze všech sil bojoval o to, aby Walteru Xaverovi připadlo štrasburské probošství, i když příliš

---

⁴²⁴ Jan Eusebius z Königsegg († 1681), kanovník v Míšni, Kolíně, Lüttichu a děkan ve Štrasburku, J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 15, sl. 1318.

⁴²⁵ TAMTÉŽ, fol. 472 a 517, dva koncepty baronovi de Neveu z 18. 5. a nedatováno, se zprávou, že papežské buly brzy dorazí a že jejich ověřené kopie nemá pořídit notář apoštolský, ale raději notář kapitulní (novější verzi kopie z roku 1679 skutečně ověřoval štrasburský notář, Bernard František Kestler, TAMTÉŽ, fol. 418-419). Extrakty bul poslal knížeti rezident de Neveu, dorazily v červenci 1678, TAMTÉŽ, fol. 518, 512 a 499, rezidentův dopis z 20. 6. 1678 a koncepty rezidentovi a baronu Wangenovi ze 7. 7. toho roku.

⁴²⁶ Viz dva koncepty štrasburské kapitule (konkrétně generálnímu vikáři a děkanovi) z 18. 5. 1678, TAMTÉŽ, fol. 522 a 523.

⁴²⁷ K tomu viz neurčený koncept z 10. 7. 1678 či koncept agentu Emmanuelovi ze stejného data, TAMTÉŽ, fol. 495 a 496.

⁴²⁸ Viz dopisy od barona Wangena z 11. 7., 18. 7., 15. 8. a 19. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 502-503, 500-501, 490 a 478-479. Dále viz list od rezidenta de Neveu z 24. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 447. Komunikaci ještě více zpomalila francouzská blokáda Štrasburku na podzim roku 1678, TAMTÉŽ, fol. 476-477, koncept pro barona Wanga z 2. 10. 1678.

úspěšný nebyl.⁴²⁹ Ve Štrasburku měl také baron Wangen působit alespoň na tamního notáře a rezident de Neveu zase vyslal do Říma další agenty z řad svých ověřených kontaktů, aby i on měl informace z první ruky. I přes tato opatření i fakt, že kníže Ferdinand splnil všechny požadované formalities oproti jiným případům s velkým předstihem, zajistil i dodání obou papežských bul a také se dušoval, že mu jde výhradně o čest jeho syna, nikoli o hmotný prospěch, se náklonnost kapituly k hraběti z Fürstenbergu nijak nezmenšovala, což Dietrichstein velmi nelibě nesl.⁴³⁰ Kapitula navíc s knížetem komunikovala jen zřídka a ten už začínal být netrpělivý a rád by celou věc uzavřel;⁴³¹ spoléhal při tom na to, že by složitou situaci mohly vyřešit právě papežské buly, z nichž mělo být jasně patrné, kdo se má stát nástupcem zemřelého kanovníka, kardinála z Baden-Durlachu.⁴³²

Kapitula pochopitelně nemohla dietrichsteinské nároky ignorovat, zvláště ne poté, co obdržela obě buly s příslibem úřadu Walteru Xaverovi, přesto se snažila najít nějakou skulinu a vylouvala se na zvykové i církevní právo a dokonce i válečné konflikty té doby, kvůli kterým se jednání zdržovala.⁴³³ Na svoji obranu proto kníže pověřil agenta Emmanuela, aby i on vyhledal v církevních nařízeních nějaké vhodné, které by jeho usilování podpořilo.⁴³⁴ Informace, které se od agenta dozvěděl, postoupil baronu Wangenovi, aby s nimi naložil ve prospěch Waltera Xavera. Na podzim roku 1678 se situace vyvíjela následovně: ačkoli se smrtí předchozího držitele uprázdnilo místo štrasburského kanovníka a ačkoli papež slíbil tento post mladému Dietrichsteinovi, což kníže považoval za velikou čest, kapitula proti tomuto rozhodnutí velmi brojila a tentýž úřad přislíbila hraběti Felixi Egonovi z Fürstenbergu. Uvolila se maximálně k tomu, že naznačila možnost udělení dalšího uprázdněného kanonikátu Walteru Xaverovi někdy v budoucnu, avšak dle *ius collaturae* by se muselo jednat o úřad nerezidenční.⁴³⁵ Kníže se proto pokusil přemluvit i papežského nuncia ve Vídni, Francesca

---

⁴²⁹ TAMTÉŽ, fol. 558-561, dva Poppenovy dopisy z 25. 7. 1678, TAMTÉŽ, fol. 476-477, koncept pro barona Wanga z 2. 10. 1678 či koncept pro hraběte Herbersteina z 9. 3. 1679, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 115.

⁴³⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 488-489, soubor konceptů: baronu Wangenovi z 28. 7. 1678, baronu de Neveu z 26. 7. 1678 a agentu Emmanuelovi z 31. 7. 1678. Také viz TAMTÉŽ, fol. 487, koncept baronu Wangenovi z 31. 8. 1678, v němž kníže mimo jiné naznačuje, že matka mladého hraběte z Fürstenbergu musela štrasburskou kapitolu podplatit nemalou částkou (údajně se jednalo o „tisíce zlatých“).

⁴³¹ Koncept baronu Wangenovi z 15. 8. 1678, TAMTÉŽ, fol. 491 – kníže se podle tohoto konceptu snažil více zapůsobit ve prospěch svého syna i na císařovnu a císaře. TAMTÉŽ, fol. 484, list od rezidenta de Neveu z 22. 8. 1678.

⁴³² Viz dopis od barona Wangena z 22. 9. 1678, TAMTÉŽ fol. 486-487.

⁴³³ List knížeti od kapituly z 23. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 474-475.

⁴³⁴ TAMTÉŽ, fol. 463, italské výpisky ohledně udělování beneficí z let 1448, 1335 a 1317, které měly (za splnění podmínky, že kanonikát může být propůjčen až po smrti předchozího držitele) podpořit nárok Waltera Xavera na více prebend.

⁴³⁵ Viz koncept pro agenta Emmanuela z 8. 1. 1679, TAMTÉŽ, fol. 153.

Buonvisiho,⁴³⁶ a doufal, že má šanci nejenom v Pasově, Vratislavi či Salcburku, ale také právě ve Štrasburku. Svě naděje podpořil tím, že jeho syn by nebyl prvním ani posledním držitelem třech a více kanonikátů: „[...] *třetí kanonikát snad Jeho Svatost mému synovi neodepře, neboť v Říši je 50 i více kavalírů, kteří drží tři, čtyři i pět kanonikátů.*“⁴³⁷ Zároveň se však již pomalu začal připravovat na to, že možná opravdu bude muset ohledně Štrasburku ustoupit, obzvlášť pokud mu bude potvrzena držba Pasova nebo Vratislavi a také proto, že pro štrasburskou kapitolu najednou začal být vážným problémem i zdravotní stav mladého Dietrichsteina, konkrétně jeho špatný zrak.⁴³⁸ Na obdržení papežských bul musela kapitula zareagovat i oficiálně, proro byla ke konci roku do Říma poslána relace s vyjádřením, které bylo, nikterak překvapivě, záporné a kníže pochopil, že boj o Štrasburk asi nevyhraje a jménem svého syna bude muset rezignovat.⁴³⁹

Poslední záchvěvy snahy získat kanonikát ve Štrasburku (třeba i nesídelní) vyvíjel kníže z Dietrichsteina ještě v roce následujícím, avšak po mnohých nezdarech a výmluvách ze strany kapituly začal svou energii pomalu směřovat spíše k Pasovu, kde se na něj, jak již víme, nakonec usmálo štěstí, či k Salcburku, který byl nakonec i prestižnějším místem než Štrasburk a také mu zde kynula naděje na přátelštější přijetí ze strany tamní kapituly.⁴⁴⁰ Na štrasburskou prebendu, o níž zpočátku kníže a jeho lidé jednali s velkým optimismem, tedy musel Walter Xaver nakonec rezignovat; tato rezignace byla pravděpodobně oznámena koncem roku 1679 či na počátku roku následujícího.

III. 7. Salcburk

Nejprestižnějším kanonikátem, který kníže z Dietrichsteina hodlal pro syna vybojovat, byl úřad v arcibiskupství salcburském, jehož kapitula měla v rámci Říše výsadní postavení a značný vliv.⁴⁴¹ I proto, že kardinálu Františkovi, velkému vzoru Waltera Xavera, byl Salcburk

---

⁴³⁶ Francesco Buonvisi (1626-1700), v letech 1675-1689 papežský nuncius ve Vídni, před tím nuncius v Kolíně a Polsku, dále také titulární arcibiskup v Soluni: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Buonvisi> [25. 3. 2016].

⁴³⁷ „[...] *den 3. canonicaten werden Ihr[o] Heyl[igkeit] meinem sohn hoffentlich nicht abschlagen, weilen 50. undt mehr cavalire im Reich sein, welche 3., 4. undt 5. canonicaten haben.*“ Koncept Emmanuelovi z 5. 2. 1679, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 432-433.

⁴³⁸ Rozsáhlý koncept Emmanuelimu z 30. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 466-467 a TAMTÉŽ, fol. 476-477, koncept pro barona Wangena z 2. 10. 1678. Kníže dokonce v zoufalství uvažoval o tom, že by se do Říma osobně vypravil, k tomu ale zřejmě nakonec nedošlo, TAMTÉŽ, fol. 468, koncept rezidentovi de Nevue z 9. 10. 1678.

⁴³⁹ Dopisy od císařského rezidenta z 26. 9. a 20. 11. 1678 či koncepty pro něj z 10. 11. a 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 470, 446, 445, 444; také viz koncept pro Emmanuelu z 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 434-437.

⁴⁴⁰ Koncept agentu Emmanuelovi z 5. 2. 1679, TAMTÉŽ, fol. 432-433.

⁴⁴¹ V roce 1514 zde došlo k sekularizaci – namísto dřívějšího augustiniánského kláštera zde od té doby fungovala světská kapitula. Dieter ALBRECHT, *Die Hochstifte*, in: Andreas Kraus (Hg.), *Handbuch der bayerischen Geschichte Bd. III, 3, Geschichte der Oberpfalz und des bayerischen Reichskreises bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1995, k Salcburku s. 261-270, zde konkrétně s. 264, dále také Franz ORTNER, *Das*

sice přiřčen, avšak fakticky ho nikdy nadržel (a to i když měl v této věci značnou podporu papeže a k dispozici potřebné doklady), představoval by pro knížete a jeho syna jistě velkou satisfakci. Začátky snah knížete Ferdinanda o Salcburk lze datovat minimálně do období po získání kanonikátu v Olomouci (tedy do roku 1677), avšak je jisté, že Salcburk, stejně jako všechny ostatní vyhlédnuté prebendy, byl jeho dlouhodobým a letitým záměrem: i nyní využil svou pečlivě budovanou síť římských kontaktů, jež mu byla nesmírně užitečná už v případě Olomouce, včetně služeb agenta Giovanniho Emmanuelliho.⁴⁴²

Také v případě Salcburku zvolil kníže z Dietrichsteina osvědčenou strategii: neustávající intervenci ve prospěch syna, ať už pomocí vlastnoručních dopisů či zprostředkovaně – pověřením schopných osob. Na jaře roku 1677 tedy opět formálně obeslal své římské přátele s žádostí o podporu a syna i své záměry s ním jim znovu představil a neopomněl zdůraznit i zásluhy celého rodu Dietrichsteinů.⁴⁴³ Slovo opět dostal i kardinál a olomoucký biskup František, jenž prokázal katolické církvi svým zápallem a schopnostmi nedocenitelné služby a v jehož stopách by se měl vydat Walter Xaver (a možná i někteří další ze synů knížete, neboť kníže byl v této době obdařen již třemi syny a počítal s dalším rozšířením své rodiny v budoucnosti).⁴⁴⁴ Kníže nevynechal ani tradiční dopis salcburskému představenému – tedy arcibiskupovi (a pozdějšímu kardinálovi) Maxmiliánu Gandolfovi von Khuenburg (1622-1687),⁴⁴⁵ v němž mu v podstatě nabídl své mladší syny. Ti prý oplývali samými dobrými vlastnostmi a mezi nimi vynikal právě třináctiletý Walter Xaver, olomoucký kanovník a dobrý student, jehož talent rodiče podporovali vybraným vzděláním a který prý netrpěl žádným výrazným defektem. Kníže také bez obalu přiznal, že mu jediná prebenda přijde nedostačující a že by synovi salcburský úřad jistě velmi slušel a on i celá jeho rodina by byli nesmírně poctěni:

Salzburger Erzbisum in seiner Geschichte, Bände I-V, Strassburg 1994-1998 či TÝŽ, *Salzburger Kirchengeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Salzburg 1988.

⁴⁴² V rozsáhlém komplexu korespondence lze tedy najít koncepty pro nám již známé osoby (Pignatelli, Nigrelli, Altrici, Raspigliosi, Pio, Caraffa, Emerix atd.) a listy od nich, viz např. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 223, italské koncepty pro výše zmiňované.

⁴⁴³ I když adresáti dopisů už o Walteru Xaverovi informace měli (minimálně z předchozího vyjednávání o Olomouci), dodržoval kníže Ferdinand tento postup s železnou pravidelností. Na počátku roku 1677 tedy syna uvedl jako nadaného budoucího studenta filozofie a teologie, který má již od Jeho Svatosti přísliben kanonikát v Olomouci a v budoucnu by rád získal ještě prebendu ve Vratislavi, Pasově, Salcburku, a dokonce v Řezně. K tomu např. koncepty listů kardinálu Cibovi z 27. 1. 1677, TAMTÉŽ, fol. 288, „monsignorů datariovi“ (bez data) z roku 1677, TAMTÉŽ, fol. 288, a pro *senatore di Roma* (bez data, jistě ze stejného roku), TAMTÉŽ, fol. 290-291.

⁴⁴⁴ TAMTÉŽ, fol. 292-293, rozsáhlý nedatovaný koncept pojednávající o salcburském kanonikátu, který představuje Waltera Xavera (a žádá pro něj doporučení) i možnost, že by Salcburk získali jeho případní bratři, s poznámkou, že podobný dopis bude poslán i římským spojencům knížete (konkrétně jej měli obdržet i kardinálové Raspigliosi, Nini, Caraffa, Pio, Pignatelli, Cibo, Altrici, Emerix, pan Nigrelli, *senatore di Roma*, otec Slavata a také agent Emmanuel).

⁴⁴⁵ K němu viz podrobné heslo: Manfred WEITLAUFF, *Maximilian Gandolf, Graf von Kuenburg*, in: Neue Deutsche Biographie, Band 16, Berlin 1990, s. 515; E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 247-249; <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1686.htm#Kunburg> [27. 3. 2016].

„Z otcovské starosti o potomky, kterými mě Bůh obdařil, si dovoluji doložit, že jednoho nebo druhého z mých synů vedou jeho povaha a vlastnosti k [duchovnímu] stavu. Mému nejmladšímu synovi Walterovi je nyní 13 let a inklinuje k duchovnímu stavu, navíc mu již Klement X. přislíbil kanonikát v Olomouci, který brzy skutečně obdrží. Avšak jeden kanonikát se zdá být příliš málo, [...], a příslib kanonikátu od Vaší milosti v salcburském ústavu by zmiňovaného syna velmi poctil. [Syn] je díky Bohu bez defektu, studuje dobře a ukazuje se, že nemá nedostatek ducha [...].“⁴⁴⁶ Arcibiskup potvrdil svou oddanost knížeti nedlouho po zahájení jednání, ale zároveň poukázal na možné problémy, které by mohly vyvstat (především kvůli nízkému věku Waltera Xavera i kvůli nutnosti dodržovat zásady Tridentina a potlačovat mnohoobročnictví).⁴⁴⁷

Následovalo shánění dalších důležitých doporučení: baron Poppen ze své pozice prokurátora mladého pána radil, aby se s prosbou o ně obrátil nejenom k papeži a jeho okolí (především ke kardinálu Cibovi), k císaři, ale také k císařovně, neboť tři potenciálně uprázdněné salcburské kanonikáty byly horkým zbožím a dva z nich již byly předběžně zamluveny pro hraběte Kinského a Königsegga.⁴⁴⁸ Dalším logickým krokem bylo pokusit se naklonit si kapitolu, což kníže opět řešil vlastnoručními listy s prosbou o podporu každému jednotlivému kanovníkovi, který mohl volbu ovlivnit, kapitule jako celku i dalším vlivným osobám; tyto „námluvy“ trvaly minimálně do léta roku 1677.⁴⁴⁹ Kníže si nyní i v dalších letech pečlivě vedl evidenci těch, kdo byli či naopak nebyli ochotní pomoci a poskytnout Walteru Xaverovi svůj

---

⁴⁴⁶ „Auß vätterliher angebohrnen sorgfalt für meine von Gott erhaltene anzählige posteritet, lasße ich mir höchst angelegen sein, wie ein[er] od[er] anderer aus meinen söhnen zu einem standt, wohin ihr seine natural und gemühts eigenschafft lautet, gelangen möge, weilen mein jüngerer sohn Walter nun von 13. jahren zue dem geistlichen standt inclinirt, ihme auch bereit vom Clemente X. ein canonicat zue ollmuz conferirt, daselbst schon würklich angenommen worden, benebens aber ein canonicat zu wenig erscheinet, [...], und obbelten meinen sohn mit einem Eu[ren] L[ieb]d[en] collation zuestehenden canonicat bey dero hohen stiftt Salzburg zu begnaden, er ist Gott lob ohne defect, studiert wohl, zeigt das es ihme an dem ingenio nichts manglet, [...].“ Koncept salcburskému arcibiskupovi a také kardinálovi Friedrichovi Hessensko-darmstadtskému, v jehož pomoc kníže také doufal, z 15. 3. 1677, TAMTĚŽ, fol. 570.

⁴⁴⁷ List salcburského arcibiskupa Khuenburga z 24. 6. 1677, TAMTĚŽ, fol. 233.

⁴⁴⁸ Jistě se jednalo o tytéž mladé pány, se kterými se Walter Xaver utkal už o kanonikát ve Vratislavi, viz výše. Dále viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 576, Poppenův list z 21. 3. 1677.

⁴⁴⁹ Podporu slíbili například: TAMTĚŽ, fol. 248, svobodný pán Vilém z Fürstenbergu (kapitulní děkan), dopis z 27. 5. 1677; TAMTĚŽ, fol. 245 a 243, hrabě Karel Castelbarco z 6. a 10. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 256, olomoucký biskup Karel II. z Lichtensteina z 11. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 254, biskup v Sekkau Václav Vilém z Hofkirchenu z 12. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 237 a 239, hrabě Zikmund Ignác Wolkenstein ze 17. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 329, hrabě Michael Thun z 20. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 227, hrabě František Nicolas Lodron z 23. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 229, hrabata – bratři Jan Dietrich a Karel Ferdinand z Muggenthalu; TAMTĚŽ, fol. 231, hrabě František z Aspermontu a Reckheimu z 25. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 333, hrabě František Ferdinand Khuenburg z 26. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 335, hrabě Jan Ernest Thun z 6. 7. 1677. S podporou váhali například: TAMTĚŽ, fol. 235, hrabě Jan Baptista Lodron (salcburský probošt) z 24. 6. 1677; TAMTĚŽ, fol. 331, hrabě Fortunat von Spaur z téhož data; TAMTĚŽ, fol. 337, hrabě Maxmilián Ernest von Scherffenberg z 14. 7. 1677. Také viz koncept adresovaný celé kapitule z 6. 6. 1677, jenž se nese v podobném znění jako list pro arcibiskupa a představuje Waltera Xavera jako člověka pevně rozhodnutého pro duchovní dráhu, olomouckého kanovníka, budoucího studenta i absolventa filozofie u svatého Bartoloměje, který je „ohne defect“ a za nímž stojí celý knížecí dům, jenž bude kanovníkům nesmírně vděčný, TAMTĚŽ, fol. 247.

hlas, a také zkoumal příklady z minulosti, na které by se mohl odkázat a odůvodnit tak synovy nároky.⁴⁵⁰

Stejně jako v případě předchozích kanonikátů, musel mít Walter Xaver svého zástupce-prokurátora i v Salcburku: byl jím hrabě Ernest Trautson (1633-1702), s nímž byl kníže v kontaktu již delší dobu a který mu vždy vyjadřoval sympatie a podporu. Z pouhého spojence na půdě salcburské kapituly se však v oficiálního prokurátora změnil až během roku 1678.⁴⁵¹ Jeho úloha se nijak nelišila například od Poppenových úkolů v Olomouci a Vratislavi: vypomáhal se zařizováním všech důležitých dokladů, vyhledával mezi salcburskými kanovníky spojence a přesvědčoval je, aby, až se smrtí jednoho z nich uvolní úřad, hlasovali pro mladého pána z Dietrichsteina.⁴⁵² Také bedlivě sledoval zdravotní stav a věk salcburských, z těchto údajů usuzoval, kdy by se po nich mohl úřad uvolnit, a knížeti o tom přinášel informace a v neposlední řadě monitoroval i případná volná místa v jiných kapitulách.⁴⁵³

Svůj díl práce odvedli i agent Emmanuel, který kromě shánění informací vyřizoval vyplácení odměn či hrazení výdajů římským spojencům knížete, a kardinál Cibo, který poskytoval svá doporučení méně vlivným přátelům Dietrichsteina, s agentem byl samozřejmě ve spojení a posílal skrz něj některé své zprávy.⁴⁵⁴ Konstantním působením knížete i jeho přátel

---

⁴⁵⁰ K tomu viz např.: seznam vybraných kanovníků v obdobích od roku 1630-1650, 1650-1660, 1660-1670 a od roku 1670, TAMTÉŽ, fol. 258-260. Dále viz seznam kanovníků, kteří se do dne 27. 11. 1678 vyjádřili k podpoře zisku salcburského kanonikátu, TAMTÉŽ, fol. 371 (byli to: svobodný pán a salcburský děkan Vilém z Fürstenbergu, hrabě a tamní probošt Giovanni Baptista Lodron, hrabě Konrád Fortunat von Spaur, hrabě Karel von Castelbarco, hrabě Ferdinand Leopold z Martinic, hrabě František Antonín z Königsegg, hrabě Jan Ernest Thun – též duchovní v Sekkau, hrabě Zikmund Ignác Wolkenstein, svobodný pán Jáchym Albrecht von Leüblfing, hrabě František Ferdinand Khuenburg, hrabě Jan Friedrich von Preussing, hrabě Maxmilián Ernest Scherffenberg a hrabě Ferdinand Karel von Muggenthal). Také viz nedatovaný seznam kanovníků v arcibiskupství Salcburk, v němž se objevuje většina výše zmíněných jmen, TAMTÉŽ, fol. 372-373, téměř shodný je i seznam kanovníků TAMTÉŽ, fol. 5. Srov. se seznamem salcburských kanovníků: Johann RIEDL, *Salzburg's Domherren. Von 1514-1806*, in: *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde (MGSLK)* 7, 1867, s. 122-278 (dostupné online na: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzburger_Domherren [30. 3. 2016]).

⁴⁵¹ Konkrétně po smrti jednoho ze salcburských kanovníků (k tomu viz dále), kdy kníže hraběti Trautsonovi konečně udělil plnou moc k jednání a zastupování jeho syna. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 360, koncept hraběti Trautsonovi z 8. 9. 1678. Ernest, hrabě von Trautson a říšský hrabě von Falkenstein, od roku 1661 kanovník ve Štrasburku a Salcburku a později, a od roku 1685, vídeňský biskup. Více k němu např.: Franz HADRIGA, *Die Trautson. Palatine Habsburgs*, Graz u. a. 1996, s. 96-108 či <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btze.html> [29. 3. 2016]

⁴⁵² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 250, 251, 252 a 241, optimisticky laděné dopisy od hraběte Trautsona z 25. 3., 11. a 21. 4. a 17. 6. 1677. Trautson také navrhoval, že by se kníže mohl poohlédnout i v Bavorsku, kde by prý mohl mít velké šance na získání úřadu.

⁴⁵³ Viz TAMTÉŽ, fol. 339, neurčený extrakt/výpisky z dopisu (původní psaní zřejmě pocházelo právě od hraběte Trautsona) z Pasova z 29. 8. 1677, podle kterého se prý čas krátily salcburskému proboštovi Giovannimu Baptistovi z Lodronu a děkanovi Vilémovi z Fürstenbergu. Pisatel dále soudil, že v brzké době dojde k uvolnění místa v biskupství Sekkau a možná i v Laibachu. K brzkému uvolnění úřadu v Sekkau a zároveň i (smrtí Václava Viléma z Hofkirchenu) v Salcburku MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 581-582.

⁴⁵⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 313 a 291, listy z Říma: z 11. 9. 1677 od jezuitů Friedricha Ampringera, který knížeti nabídl veškeré své služby a zároveň potvrdil, že dostal od Emmanuela zapláceno (k tomu také TAMTÉŽ, fol. 274-275, rozsáhlý koncept Emmanuelovi z 27. 2. 1678, podle něhož mělo

v Římě se pro jeho podporu postupně vyjádřila a spolupráci nabídla velká část oslovených,⁴⁵⁵ avšak na ta nejvýznamnější doporučení (od císaře a císařovny) si opět musel počkat. To ho poněkud znervózňovalo, neboť se ze Salcburku ozývalo čím dál více připomínek, že by nově nastupující kanovníci neměli současně držet ještě další úřady.⁴⁵⁶ Důležité dokumenty se však pomalu dařilo shromažďovat a předávat kapitule a vše se zdálo být na dobré cestě. Koncem roku 1677 již měli Dietrichsteinové v rukou císařské doporučení pro papežského pokladníka, kardinála Karla Pia, který mohl nátlakem na papeže vše uspíšit.⁴⁵⁷ V plánu bylo i získání přímluv císařského páru adresovaných přímo papeži, které měly být nejdříve poslány agentu Emmanuelovi, a ten je měl (spolu s dopisem od knížete Ferdinanda s dotazem, zda pro něj může kurie uvolnit vhodný úřad, ideálně v Salcburku a Pasově) předat kardinálu Piovi, jenž by listy odevzdal Svatému otci společně se svým doporučujícím vyjádřením.⁴⁵⁸

Přestože se papež zdráhal učinit ohledně salcburské prebendy závažnější rozhodnutí, Dietrichsteinům svítla naděje v podobě úmrtí dvou tamních kanovníků. Prvním z nich byl bývalý spojenec knížete, Jan Dietrich z Muggenthalu, který zemřel roku 1677,⁴⁵⁹ druhým byl Jan Jakub Khuen-Belasy, hrabě Lichtenberg, jehož zastihla smrt v srpnu následujícího roku.⁴⁶⁰ Jeho šance zvýšily i dva doporučující listy, které se uvolila napsat císařovna Eleonora Magdalena: salcburskému arcibiskupovi i tamní kapitule doporučila Waltera Xavera jako obzvláště pilného studenta zaslíbeného duchovnímu stavu, který by se na post kanovníka v Salcburku mimořádně hodil: „*Ctěný, Vaší milosti je už známo, jakým počtem mužských potomků byl od Všemohoucího obdařen [...] můj nejvyšší hofmistr, také rytíř Řádu zlatého rouna, vysoce urozený říšský kníže z Dietrichsteina, a také to, že tito jsou obzvláště nakloněni a uzpůsobeni k počestnosti a Boží bázni. Mezi nimi je k duchovnímu stavu nejvíce uzpůsoben hrabě jménem Walter Xaver, [který] ve studiu prokazuje obzvláštní pílí a snahu a v ústavu touží být zaopatřen kanonikátem. Protože se proslychá, že se nedávno jeden uvolnil úmrtím hraběte Khuena, ráda bych dopřála řečenému*

---

být Ampringerovi agentem předáno přes deset scudů na pokrytí výdajů), a z 28. 10. téhož roku od kardinála Ciba s příslibem poskytnutí doporučení.

⁴⁵⁵ Viz řada italských dopisů, TAMTÉŽ, fol. 301-328.

⁴⁵⁶ TAMTÉŽ, fol. 297, koncept pro agenta Emmanuela z 12. 12. 1677.

⁴⁵⁷ TAMTÉŽ, fol. 341 a 342, kopie dvou císařských doporučení z 23. 12. 1677 (pro knížete i pro Waltera Xavera). Také viz TAMTÉŽ, fol. 579, kopie *testimonia natalitae* ověřená dne 20. 12. 1677 brněnským protonotářem Jodociem Mannenbachem.

⁴⁵⁸ K tomu např. přípravné poznámky knížete, TAMTÉŽ, fol. 279 či koncept agentovi z 9. 1. 1678, TAMTÉŽ, fol. 281.

⁴⁵⁹ Jan Dietrich a Karel Ferdinand z Muggenthalu, salzburští kanovníci, spojenci knížete z Dietrichsteina a od roku 1667 hrabata, J. RIEDL, *Salzburg's Domherren*, k bratrům-kanovníkům viz body 177 a 178 (dostupné on-line na: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzbuerger_Domherren [30. 3. 2016]).

⁴⁶⁰ Jan Jakub Khuen-Belasy Lichtenberg byl salzburským kanovníkem od roku 1660 až do své smrti v roce 1678, TAMTÉŽ, bod 98, rodokmen viz na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=slk&datum=1867&page=267> [30. 3. 2016].

nejvyššímu hofmistrovi svolení, aby byl jeho syn, vzhledem k zásluhám jeho předků, ve vašem ústavu přijat.“⁴⁶¹ Kníže byl za tuto podporu velmi vděčný a oběma adresátům doporučení s oblibou připomínal, kdo stojí za jeho synem.⁴⁶² Ani tato podpora však nestačila: pro kapitolu představoval nepřekonatelný problém jednak fakt, že Walter Xaver již jeden kanonikát vlastnil, a také nutnost ctít poslední vůli zemřelého hraběte Khuena. Ten údajně před smrtí učinil pořízení ohledně svého nástupce, za kterého si zvolil nikoli Dietrichsteina, ale hraběte Zikmunda Karla von Castelbarco (který ale dříve slíbil podporu Dietrichsteinově volbě).⁴⁶³ Kapitula v čele s arcibiskupem se tedy tomuto přání podřídili a na podzim roku 1678 zvolili na Khuenovo místo mladého hraběte Castelbarca.⁴⁶⁴

Poslední šance na získání Salcburku se objevila s onemocněním již zmiňovaného biskupa v Sekkau a držitele prebend v Salcburku a Pasově, Václava Viléma z Hofkirchenu. O jeho zdravotním stavu, vývoji nemoci i o prognózách do budoucnosti se kníže nechal informovat už v roce 1678 svým pasovským prokurátorem Herbersteinem. Vítal i zprávy ze Salcburku, kterými ho častoval hrabě Trautson, či odjinud – například od olomouckého prokurátora Poppena.⁴⁶⁵ Se stále čtenějšími informacemi o horšícím se Hoffkirchenově zdraví zintenzivnil kníže Ferdinand svoji komunikaci s kapitulou a začal ji bombardovat žádostmi o propůjčení (jak doufal brzy uvolněného) úřadu jeho synovi, dotazy, jak se situace vyvíjí, i upozorněními na své mocné spojence u císařského i papežského dvora. Tyto snahy nevyznívaly zcela naprázdno, neboť na stranu knížete se podle všeho nyní klonila velká část členů kapituly,

---

⁴⁶¹ „Hochwürdiger, Euer L[ieb]den ist vorhin bekhandt, mit was für einer gueten anzahl männlicher succeßion [...] mein obr[ister] hoffmaister, auch ritter deß guldenen vellus, der hochgebohrne, des Hey[ligen] Röm[ischen] Reichs fürst von Dietrichstain, von Allmächtigen begabt, und wie zuemahlen alle in particulari mit sonderbaren treflichen gemüeths naigung zur tugendt, und Gottsforcht geartet seÿen: undter selbigen hat einer nahmens graf Gualtery Xaverius sein ganzes absehen auf den geistlichen standt gerichtet, bezaigt zumahlen in studÿs einen besond[erliche]n fleiß, und zunehmung, und verlanget bey erz= und hohen stiftiern mit einenn canonicat versehen zuwerden. Weilen dann dem verlauth nach, dergleichen bey E[ü]ren] L[ieb]den erzstift durch absterben deß grafen Khuen unlängsten erledigt sein solle; und dann ich obbesagten meinen obr[isten] hofmaistern, umb seiner und seiner voreltern hocher verdienst willen, die conßolation g[nä]di[g]st gern gönen möchte, daß derselbe noch bey seinem lebheiten diesen seinen sohn bey dero erzstift accomodirt säche.“ Viz kopie těchto doporučujících dopisů (oba nesou datum 6. 9. 1678), MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 348 a 355-357 (zde fol. 348).

⁴⁶² TAMTÉŽ, fol. 360, koncept hraběti Trautsonovi z 8. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 353 a 354, koncepty salzburskému arcibiskupovi z 8. 9. 1678.

⁴⁶³ Hrabě Zikmund Karel Castelbarco († 1708), kanovník salzburský, prezident salzburské dvorské rady a nakonec, od roku 1697, biskup v Chiemsee, J. RIEDL, *Salzburg's Domherren*, zde bod 27 (dostupné on-line na: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzburger_Domherren [30. 3. 2016]). Také viz: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 344, nedatovaný list salzburské kapituly, která knížeti oznamuje, že Khuenovým nástupcem se stane hrabě Castelbarco, neboť Walter Xaver již vlastní prebendu v Olomouci. K tomu se v dopise z 15. 9. 1678 vyjadřuje i arcibiskup Khuenburg, TAMTÉŽ, fol. 350.

⁴⁶⁴ Viz omluvný dopis císařovně z 15. 9. 1678, v němž arcibiskup vysvětluje situaci kolem Khuenova nástupnictví a zvolení hraběte Castelbarca, TAMTÉŽ, fol. 346 či Trautsonův list ze stejného data, v němž knížeti nabízí, že bude i nadále jeho spojencem a informátorem, TAMTÉŽ, fol. 358.

⁴⁶⁵ TAMTÉŽ, fol. 378, Poppenův list z 13. 10. 1678; TAMTÉŽ, fol. 361, dopis od Trautsona z 3. 11. 1678; TAMTÉŽ, fol. 277, koncept Emmanuelovi do Říma z 12. 11. 1678 atd.

samotný arcibiskup, a dokonce i papež.⁴⁶⁶ V tomto bodě vyjednávání se proti podpoře Waltera Xavera postavila jen hrstka kanovníků, což knížete těšilo a vzbuzovalo to v něm velké naděje.⁴⁶⁷ Našlo se ale i pár těch, kteří viděli situaci střízlivěji a připomínali mu, že sliby nemusí nic znamenat, neboť mladý pán již drží kanonikát v Olomouci (a o mnoho dalších se uchází) a také, jak se vyjádřil Karel Ferdinand z Muggenthalu, v kapitule prý během voleb mezi salcburskými kanovníky převládala tendence upřednostňovat „*vlastní národ*“.⁴⁶⁸

Aby se kníže pojistil, pověřil vyjednáváním s kapitulou a zastupováním své osoby nejenom prokurátora, ale také dalšího z kanovníků, hraběte Františka Kašpara Stadiona,⁴⁶⁹ jenž se ještě radil s baronem Poppenem, avšak mnoho platné mu to nakonec nebylo. Arcibiskup Maxmilián Gandolf z Khuenburgu svůj vstřícný postoj přehodnotil, začal couvat a vymlouval se na to, že úřad po biskupovi v Sekkau je již přislíben velkému soupeři Waltera Xavera z Vratislavi: hraběti Hugovi Františkovi z Königsegg, na jehož stranu se nakonec přiklonil i císař.⁴⁷⁰ Königsegg byl vzápětí (v prosinci roku 1678) opravdu zvolen,⁴⁷¹ avšak kníže z Dietrichsteina se svého záměru nevzdal – i v následujících letech situaci v kapitule nechával Trautsonem monitorovat a připravoval všechny nezbytné dokumenty pro případ, že by se objevila další šance.⁴⁷²

Jeho plány na vybojování Salcburku se začaly bortit se stupňováním synových žádostí o rezignaci, s nimiž začal už během své kavalírské cesty⁴⁷³ – v době, kdy po dlouhých letech vyjednávání existovala reálná šance, že tuto prebendu skutečně získá. To knížete velmi

---

⁴⁶⁶ Viz např.: TAMTÉŽ, fol. 382, koncept proboštovi – Janu Baptistovi z Lodronu z 12. 11. 1678; TAMTÉŽ, fol. 363, koncept hraběti Trautsonovi z 13. 11. 1678; TAMTÉŽ, fol. 376, dopis od hraběte Františka Nikolase Lodrona ze stejného data; TAMTÉŽ, fol. 405, koncept dopisu arcibiskupovi opět z 13. 11. 1678; TAMTÉŽ, fol. 412 a 370, koncept kapitule z 13. 11. a 27. 11. 1678; TAMTÉŽ, fol. 278, koncept agentu Emmanuelovi opět z 13. 11. 1678; TAMTÉŽ, fol. 383, list od Karla Castelbarca z 1. 12. 1678; TAMTÉŽ, fol. 385, list od Jana Baptisty Lodrona ze stejného data; TAMTÉŽ, fol. 365, list Bruna z Martinic ze 7. 12. 1678 či koncept odpovědi pro něj z 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 369; TAMTÉŽ, fol. 387, psaní od Ferdinanda z Khuenburgu z 8. 12. 1678; TAMTÉŽ, fol. 391, dopis od Zikmunda Ignáce z Wolkensteinu ze stejného data; TAMTÉŽ, fol. 403, list od Jáchyma Albrechta von Leüblfing z 15. 12. atd. S některými z kanovníků se kníže možná stýkal i osobně, o čemž by svědčil například list od Františka Nikolase Lodrona z 12. 10. 1678, TAMTÉŽ, fol. 401.

⁴⁶⁷ Například hrabě Konrád Fortunat von Spaur se omluvil s tím, že už slíbil svůj hlas jinému uchazeči, TAMTÉŽ, fol. 397, Spaurův dopis z 15. 12. 1678.

⁴⁶⁸ Dopis od Karla Ferdinanda z Muggenthalu z 8. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 395. Podobné obavy měl i prokurátor Trautson, TAMTÉŽ, fol. 393, dopis z 8. 12. 1678.

⁴⁶⁹ František Kašpar hrabě Stadion (1664-1704), v letech 1674-1704 biskup v Lavantu a také salcburský generální vikář pro Horní a Dolní Korutany (1669-1704), viz: E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 480-481; J. RIEDL, *Salzburg's Domherren*, zde bod 248 (dostupné on-line na: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzbürger_Domherren [30. 3. 2016]) a také: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 348-349, koncept Emmanuelovi z 11. 12. (zřejmě z roku 1678).

⁴⁷⁰ TAMTÉŽ, fol. 406, list od salcburského arcibiskupa Khuenburga z 15. 12. 1678.

⁴⁷¹ TAMTÉŽ, fol. 410, dopis od salcburské kapituly z 19. 12. 1678, v němž kanovníci oznamují zvolení hraběte Königsegga.

⁴⁷² TAMTÉŽ, fol. 4, list od prokurátora Trautsona z 13. 8. 1683 či TAMTÉŽ, fol. 6, koncept pro kanovníky v Salcburku ze stejného data.

⁴⁷³ K tomu viz následující kapitolu.

roztrpčilo a možná proto, aby nevyšla veškerá jeho snaha vniveč, vážně uvažoval o možnosti, že by bylo dobré rozjednaný úřad postoupit svému mladšímu bratrovi Františku Antonínovi, pokud by se rozhodl ukončit své působení v řadách Tovaryšstva Ježíšova, což se však nestalo.⁴⁷⁴ Praměny z mladšího období sice nevypovídají zcela jasně, avšak naznačují, že se knížeti Ferdinandovi nakonec přeci jen podařilo Salcburk pro Waltera Xavera na poslední chvíli získat – zřejmě během jeho kavalírské cesty či těsně po jejím ukončení.⁴⁷⁵ Ten ale úřad pravděpodobně nikdy formálně nepřevzal (v seznamu salzburských kanovníků každopádně není uveden), neboť se oficiálně vzdal své předurčené budoucnosti právě v době, kdy měl být slavnostně uveden do salzburské kapituly – salzburským kanovníkem se tak stal až jeho bratranec Ondřej Jakub (1689-1753), syn hraběte Maxmiliána z Dietrichsteina.⁴⁷⁶

III. 8. Dietrichsteinova rezignace na získané kanonikáty

Tomu, co předcházelo vystoupení Waltera Xavera z Dietrichsteina z řad duchovních, je věnována následující kapitola, na tomto místě bude nicméně vhodné poněkud předběhnout a stručně přiblížit alespoň formální náležitosti rezignace.⁴⁷⁷ Navzdory otcovu nezměrnému úsilí o získání celkem pěti prebend byly Walteru Xaverovi nakonec propůjčeny pouze kanonikáty v Olomouci (roku 1676), v Pasově (v roce 1679) a poté možná i v Salcburku; co se týká Vratislavi, kde (by) se mu pravděpodobně naskytla šance později, zmařil otcovy naděje v momentě, kdy duchovní stav definitivně opustil.

Ještě v prvních lednových dnech roku 1689 formálně probíhaly poslední přípravy na zahájení výkonu kanovnického úřadu v Olomouci, i když se Walter Xaver již dávno jasně vyslovil, že duchovním být nechce.⁴⁷⁸ Baron Poppen se ujistoval, že má kníže pro syna připravené všechny potřebné doklady a informoval ho o přesném průběhu vstupu do kapituly. Raději ho také upozorňoval na již známá fakta, a sice že se obsazování úřadů děje dle *ius senij* (což pro Waltera Xavera neměl být problém), kandidát musí být vysvěcený kněz a do rezidence nesmí dorazit dříve, než obdrží pokyny. Po přijetí tam nový kanovník musel zůstat po dobu půl roku a denně navštěvovat kostel, ubytování však bylo možné hledat i mimo město. Povinnosti

---

⁴⁷⁴ Viz nedatovaný a neurčený koncept, v němž kníže vyjadřuje své rozhořčení kvůli synově rezignaci MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 8.

⁴⁷⁵ Některé dokumenty (například nedatovaný koncept odpovědi knížete synovi, který zřejmě pochází z června roku 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 18-20) ovšem uvádějí, že Walter Xaver na konci 80. let 17. století vlastnil pouze dva kanonikáty.

⁴⁷⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 16-17, dopis od barona Poppena z 6. 1. 1689. K možnosti předání Dietrichsteinových kanonikátů jeho příbuzným viz další kapitola.

⁴⁷⁷ V souboru zkoumaných pramenů se přímo k formální stránce rezignace Waltera Xavera dochovalo minimální množství pramenů (konkrétně jsou uloženy v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 8 a 11-23). Další výzkum snad přinese k tomuto tématu více informací.

⁴⁷⁸ K tomu viz podrobněji v následující kapitole.

vyžadované ostatními kapitulami, v nichž získal prebendu, bylo nutné sladit s těmi olomouckými tak, aby nebylo nic zanedbáno (Poppenův dopis výslovně hovoří o kanonikátech v Pasově a Salcburku). Po příjezdu se nový kanovník musel osobně dostavit na zasedání kapituly, a to se všemi dokumenty, jež byly podrobně popsány výše; zvláštní důraz Poppen kladl na osvědčení o ukončení triennia. Ještě před předáním těchto dokladů kapitulnímu praesidovi si chtěl prokurátor všechny materiály ve formě kopií prostudovat a ověřit, že jsou v naprostém pořádku.⁴⁷⁹

To, zda se Walter Xaver stihl osobně ohlásit na kapitulách a převzít tak svůj úřad, není příliš pravděpodobné, neboť o rezignaci na duchovní stav se jednalo již během jeho kavalírské cesty, ačkoli tehdy slíbil, že svých prebend nevzdá dříve, než budou připraveni jeho potenciální nástupci z řad příbuzných.⁴⁸⁰ Na to, až dorostou, už ale Walter Xaver nevydržel čekat: kromě toho, že po opuštění řad duchovních prahl již od dětství, byla dalším důvodem jeho spěchu plánovaná svatba s hraběnkou Zuzanou Kateřinou Liboríí Morkovskou (rozenou Prakšickou) ze Zástřizl a vyhlídky na polepšení jeho finanční situace, které sňatek sliboval.⁴⁸¹ Během jara a léta 1689 tak jeho snahy o vymanění se z duchovního stavu (formálně) vyvrcholily.⁴⁸² Knížeti nezbylo než se s tím smířit, navíc se od něj očekávalo, že syna podpoří i tentokrát. Aby předešel skandálům a také v naději na hmotné zajištění Waltera Xavera, napnul nyní kníže Ferdinand síly ke zdárnému uzavření jedné z kapitol mladíkova života. V první řadě ho podpořil finančně⁴⁸³ a také mu zajistil služby solidního advokáta, doktora Sabatina; mladý hrabě také spolupracoval s advokátem jeho nastávající, doktorem Maierem. Oba advokáti cestovali mezi Vídní, Mikulovem, Svatobořicemi, kde sídlila mladíkova vyvolená, a Olomoucí, kde zatím Walter Xaver stále vlastnil jeden úřad,⁴⁸⁴ zprostředkovávali mu informace o podmínkách

---

⁴⁷⁹ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 16-17, dopis od barona Poppena z 6. 1. 1689 s šesti body, které je nutné před nastoupením kanovnícké funkce dořešit. Poppenovi ležela na srdci mimo jiné i odměna, která mu byla knížetem přislíbena a z níž zatím obdržel jenom část (10 moravských tolarů), a žádal proto o její vyplacení (ve výši 30 moravských tolarů).

⁴⁸⁰ Kníže Ferdinand hodlal situaci vyřešit tak, že by synovy kanonikáty předal dalším kandidátům na dráhu duchovního z řad svých příbuzných. Podmínkou však bylo, že tito kandidáti musí dosáhnout věku alespoň 14 let – do té doby měl Walter Xaver v řadách duchovních setrvat. K tomu viz následující kapitolu. Nejnižší přípustný věk uchazeče se však mohl lišit kapitolu od kapituly – například v Basileji bylo pro některé úřady požadováno dosažení 24 let věku. C. BOSSHART-PFLUGER, *Das Basler Domkapitel*, s. 29.

⁴⁸¹ K hraběnce Morkovské ze Zástřizl i k plánované svatbě viz závěrečnou kapitolu.

⁴⁸² Listy od Waltera Xavera otci (sepsané ve Vídni a Svatobořicích) z 29. 5. a 7. 6. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 144 a 141.

⁴⁸³ Podle konceptu seznamu částek vydaných za Waltera Xavera, který je datovaný 23. 7. 1689, TAMTÉŽ, fol. 343, mu kníže nechal vyplatit značné sumy ještě během závěru jeho kavalírské cesty (podle seznamu syn dostal obligace z 21. 8. a 31. 12. 1688, obě na 14 000 zlatých, dále obligaci z 25. 10. 1688 na 20 000 zlatých (výše sumy se shoduje s dědictvím po mladíkově tetě, hraběnce z Leslie; toto dědictví však hrabě skutečně obdržel až po otcově smrti), a navíc mu na základě smlouvy z 31. 12. 1688 slíbil přenechat říšská panství Nußdorf ob der Traisen a Reichersdorf (k tomu viz dále).

⁴⁸⁴ K odstoupení od kanonikátu v Pasově, případně i v Salcburku, se bohužel informace tohoto druhu nedochovaly, lze ale předpokládat, že postup byl obdobný.

rezignace, vyřizovali nutné dokumenty a současně jednali s budoucí hraběnkou Dietrichsteinovou o podmínkách sňatku.⁴⁸⁵ Sám Walter Xaver pobýval po ukončení své cesty po zemích střídavě ve Vídni a v Mikulově, ale od června 1689 se přesunul do Svatobořic a většinu náležitostí projednával odtud. Rodiče od té doby navštěvoval jen občas – především tehdy, bylo-li třeba získat jejich svolení a řešit záležitosti okolo svatby či rezignace na prebendy.⁴⁸⁶ Dalším, kdo byl do Dietrichsteinova případu zapleten, byl jeho hofmistr z doby kavalírské cesty Jan Jiří Buol. Mladý pán by býval velmi rád, kdyby měl svého bývalého hofmistra (který se značnou měrou podílel na urovnání jeho vztahů s otcem)⁴⁸⁷ u sebe i nyní a přemlouval ho, aby za ním do Svatobořic dorazil. To Buol sice zpočátku odmítl, ale působit ve prospěch svého bývalého pána nepřestal; později za ním nejspíše stejně přijel a vypomáhal se zařizováním jeho svatby.⁴⁸⁸

Na konci června či na počátku července kníže z Dietrichsteina s konečnou platností vyslovil souhlas se synovým odstoupením od kanonikátů. Vyřizování formalit bylo svěřeno doktoru práv Sabatinovi, který za Walterem Xaverem osobně přijel z Vídně a předal mu například dispenz k sňatku; poté se za ním zastavil ještě několikrát. Střídal se přitom s doktorem Maierem, jenž mladého pána také pravidelně navštěvoval, a pokud musel Dietrichstein odcestovat, tlumočil mu přání jeho nastávající.⁴⁸⁹ Těžce vybojované kanonikáty se tedy zdály být ztracené, ale kníže měl v záloze ještě jeden nápad: podařilo se mu nalézt dva uchazeče, na jejichž morálku i majetkové zázemí se mohl spolehnout, kteří by do doby, než příbuzní Waltera Xavera dorostou, úřady drželi a poté, jak kníže doufal, by se jich vzdali ve prospěch Dietrichsteinů.⁴⁹⁰ Kanonikát v Pasově tak měl připadnout „*synovci pana biskupa*“, tedy mladému hraběti Maxmiliánovi z Lambergu. Jako příbuzný pasovského biskupa a pozdějšího kardinála Jana Filipa z Lambergu, jenž byl zároveň držitelem kanonikátů v Olomouci, Pasově a Salcburku, měl pro tuto funkci skvělé zázemí; jeho rod také již několik desetiletí patřil k výše

---

⁴⁸⁵ Listy nejspíše od pana Thommara (podpis je nejasný, zřejmě se jednalo o hraběčína úředníka, kterému svěřila dojednávání podmínek sňatku, F. J. Thommara či Thammära) z 1., 9. a 27. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 9, 3, 4-6 a koncept dopisu doktora Maiera hraběnce Morkovské ze Zástřizl z Vídně ze 7. 7. 1689, TAMTÉŽ, fol. 7.

⁴⁸⁶ TAMTÉŽ a dále dopis od Waltera Xavera z 1. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 138-139.

⁴⁸⁷ K tomu viz následující kapitolu.

⁴⁸⁸ Psaní Waltera Xavera otci ze 7. 8. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 155 a Buolův dopis knížeti (sepsaný v Mikulově) z 2. 7. toho roku, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 10.

⁴⁸⁹ Dietrichsteinovy dopisy z 9. a 17. 7. a 7. 8. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 142, 156 a 155. Dále také dopis knížeti z 9. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 3. Také viz kopii onoho dispensu z 16. 7. 1689 s podpisy Karla (z Lichtensteina) a Eliase Isidora Schmidta, jenž uznával oba snoubence za schopné vejít do manželství. TAMTÉŽ, fol. 2 a informaci v nedatovaném listu, že synovi knížete bude dodáno „*Ratione Copulationis*“, TAMTÉŽ, fol. 17.

⁴⁹⁰ K plánům knížete Ferdinanda na předání synových kanonikátů jeho příbuzným viz následující kapitolu.

zmiňované dietrichsteinské frakci.⁴⁹¹ Mladý Lamberg ovšem ještě ani neobdržel první svěcení a neměl připravené všechny doklady, které by předložil na shromáždění kapituly, jež se mělo konat během července 1689. Také bylo třeba urychleně informovat papeže a získat jeho souhlas. Přímluvu a pomoc Lambergové samozřejmě našli u knížete Ferdinanda z Dietrichsteina, který měl v těchto věcech neocenitelné zkušenosti. Úřad v Olomouci měl připadnout synovi jednoho z členů české dvorské kanceláře, pana Baschinského, případně ještě dříve zmiňovanému hraběti Kinskému.⁴⁹² Kvůli jednáním s Dietrichsteinovými nástupci i vyřizováním formalit, které s sebou neslo, došlo ke zdržení a sňatek musel být posunut. Původně zvažovaný termín (nedlouho po 3. nebo 4. červenci) se nepodařilo dodržet: nutné potvrzení od olomouckého biskupa bylo sepsáno až 16. července a Walter Xaver ještě musel své dva kanonikáty oficiálně složit do rukou papeže.⁴⁹³

Z předchozích řádků je jasné patrné, nakolik vyčerpávající boje museli žadatelé o kanonikáty či jejich zástupci svádět. To, že se původní držitel vzdal své prebendy, tedy představovalo nesmírně lákavou šanci, neboť rezignace – často ve prospěch předem zvoleného nástupce – mohla (většinou letitý) proces značně urychlit. Role Waltera Xavera v případě kanonikátů tedy pomalu končila. Rezignace byla dovršena vyplněním dvou rezignačních formulářů pro každou prebendu. První z nich byl poslán do Říma (lze předpokládat, že opět za pomoci prokurátora), druhý byl předložen kapitule, která rezignaci přijala na svém shromáždění a zároveň začala rokovat o Dietrichsteinově nástupci.⁴⁹⁴ Jan Filip z Lambergu kvůli odstoupení

---

⁴⁹¹ Hrabě Jan Filip z Lambergu (1651-1712) byl jedním z významných duchovních a zároveň diplomatů své doby: držel kanonikát v Olomouci, Pasově a Salcburku, v císařských službách byl vyslán na mise do Düsseldorfu, Berlína, Drážďan a Řezna, od roku 1689 vykonával funkci pasovského biskupa a v roce 1700 byl jmenován kardinálem, viz např.: E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 255-257; J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 16, sl. 286-288, <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1700.htm#Lamberg> [31. 3. 2016]. Ohledně hraběte Maxmiliána, kterého uvádí jako svého bratrance či synovce a zároveň jako syna hraběte Raimunda z Lambergu, panují nejasnosti. Teoreticky by se mohlo jednat o Jana Maxmiliána Josefa Antonína, komorníka salzburského arcibiskupa a dvorského radu, který ale v roce 1689 zemřel, takže by se ani nedočkal papežské buly, viz: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Lamberg#Geistliche_.28Domherren.29 [31. 3. 2016]. Dále viz: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 12-13, list od Jana Filipa Lambergu ze 4. 7. 1689. (Jan Filip z Lambergu však jako o kanovníkovi uvažoval i o Františku Antonínovi hraběti z Harrachu (1665-1727), synovi Ferdinanda Bonnaventury z Harrachu a Johany Terezie z Lambergu, pozdějším salzburským arcibiskupovi, avšak později od této myšlenky upustil.)

⁴⁹² O panu Baschinském, jenž podle všeho patřil k přátelům hraběnky Morkovské ze Zástřizl, se kníže zmiňuje jako o „českém sekretáři“, je tedy pravděpodobné, že šlo o člena české dvorské kanceláře. Nedatovaný koncept odpovědi knížete synovi (zřejmě z června roku 1689), MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 18-20.

⁴⁹³ Nepodepsaný list (podle písma možná od pana Thommara) knížeti sepsaný ve Svatobořicích dne 27. 7. 1689, TAMTÉŽ, fol. 4-6 a nedatovaný koncept odpovědi knížete Ferdinana, TAMTÉŽ, fol. 16. Také viz rozsáhlý nedatovaný koncept odpovědi knížete synovi (nejspíše z června roku 1689), TAMTÉŽ, fol. 18-20. (Kopii dispenzu z 16. 7. 1689 viz TAMTÉŽ, fol. 2, informaci, že bude Walteru Xaverovi poslán, viz TAMTÉŽ, fol. 17.)

⁴⁹⁴ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 12-13, list od Jana Filipa z Lambergu ze 4. 7. 1689. V Pasově se toto shromáždění mělo konat v první polovině července roku 1689 a rezignační formulář byl zveřejněn na shromáždění všech kapitulárů (z Rakous, Bavor i Tyrolska) v dómu svatého Štěpána. Pro Olomouc

Waltera Xavera sice na oko truchlil, ale pochopitelně mu (a především jeho synovci) byla velmi vhod, za což knížeti nabízel své služby i rady. Ohledně budoucnosti bývalého duchovního hodnostáře měl jasno – plně schvaloval, aby ho kníže bohatě oženil, případně mu mohl najít uplatnění v armádě: „[...] *co se týká rezignace pana syna, může se ostatně oženit nebo najít uplatnění v poli*“.⁴⁹⁵ Počátkem roku 1690 obdržel Dietrichsteinův nástupce papežské požehnání v podobě buly, která ho opravňovala k získání kanonikátu v Salcburku.⁴⁹⁶ S jejím vyřizováním mu opět pomohl kníže Ferdinand, kterému se nepodařilo přemluvit svého bratra Františka Antonína, aby se o Salcburk ucházel; drobnou satisfakcí mu mohla být nehynoucí Lambergova vděčnost, avšak na zklamání, které mu připravil Walter Xaver, nezapomněl.⁴⁹⁷

III. 9. Závěr kapitoly

Budoucnost Waltera Xavera jakožto vysokého duchovního hodnostáře byla přesně narýsovaná už od jeho raného dětství: všechny kroky jeho rodičů směřovaly zcela samozřejmě a bez zaváhání k tomuto cíli. Do bran pražského konviktu u svatého Bartoloměje vstoupil tehdy třináctiletý kavalír už jako vysvěcený duchovní a držitel prebendy v Olomouci, která se měla stát – spolu s úřadem v Pasově, Salcburku, Vratislavi a Štrasburku – jeho „základnou“ a odrazovým můstkem na cestě k vyšším postům, nejlépe ke kardinálskému klobouku. O každý se zmíněných kanonikátů svedl jeho otec Ferdinand bitvu, která si ničím nezdala s bojem o vysoké světské úřady a v níž dokonale (třebaže ne vždy úspěšně) využil svého vlivu, předchozích zkušeností a informovanosti: již v 60. letech 17. století pomohl svému nevlastnímu bratrovi Františku Antonínovi získat kanonikát v Olomouci, Pasově a Řezně a znalost církevního prostředí i kontakty, které si tehdy vytvořil, účelně využil i u svého syna v druhé polovině let sedmdesátých.

Situaci mu také leckdy usnadnil fakt, že míval velmi šťastnou ruku při volbě prokurátora, tedy oficiálního zástupce Waltera Xavera v kapitule, informátora, znalce místního

---

zřejmě platil stejný postup – byly vyplněny oba formuláře, jeden z nich odeslán do Říma a druhý kapitule –, stejně tak pro Salcburk (pokud ho ovšem Walter Xaver skutečně oficiálně držel – je totiž možné, že v Salcburku couvl již před obřadným uvedením do kapituly a nedovršil tedy své přijetí).

⁴⁹⁵ „[...] *umb selben d[es] h[errn] sohns resignation theilhafft zu machen, angesehen sich alle übrige vehejrathet od[er] im feld accomodiret finden*.“ TAMTÉŽ a také TAMTÉŽ, fol. 15, dopis od Jana Filipa z Lambergu z 18. 7. 1689, podle něhož měla být Dietrichsteinova rezignace přijata v srpnu.

⁴⁹⁶ TAMTÉŽ, fol. 14, psaní od Jana Filipa z Lambergu z 25. 1. 1690.

⁴⁹⁷ Je na místě poznamenat, že plány knížete Ferdinanda na přenechání synových prebend, které měly svým držitelům zaručit zázemí pro postup na kariéřním žebříčku, se zřejmě nikdy nepodařilo uskutečnit v plném rozsahu. Jeho potenciální nástupci z řad bratranců či bratrů, o kterých bude řeč v následující kapitole, nikdy nedosáhli vysokých duchovních hodností. To se podařilo až nejmladšímu synovi hraběte Maxmiliána, který ale v době jednání o kanonikátech ještě nebyl na světě – Ondřej Jakub z Dietrichsteina (1689-1753) vstoupil do řádu maltézských rytířů, držel kanonikáty v Salcburku a v roce 1749 byl zvolen salcburským biskupem. Více k němu E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 78-79.

prostředí a právních náležitostí, které bylo třeba mít na zřeteli, a zároveň člověka, který byl schopen veškeré nutné podklady sám obstarat a vyřídit. Mezi prokurátory vynikal na prvním místě baron Jan František von Poppen, kanovník i prokurátor olomoucký a vratislavský a mimo jiné i poradce v záležitostech dalších studií mladého pána, avšak nedocenitelné služby knížeti prokázali i hrabě Jan František z Herbersteinu v Pasově a hrabě Ernest Trautson v Salcburku. Ve Štrasburku, kde se mu pro nepřátelské naladění tamní kapituly nepodařilo nalézt zástupce z řad kanovníků, suplovali funkci prokurátora dva císařští diplomaté: baron František Kryštof von Wangen a baron František Michael Neveu. Spojenci s prostředím papežského dvora i s vysoce postavenými duchovními v Římě představoval schopný agent znalý zákulisí kuriální politiky, Giovanni Emmanuel. Mimo to si kníže během let vybudoval úctyhodnou síť kontaktů i v rámci sledovaných kapitul, kde se vždy snažil naklonit si nejenom jejich představené, ale i řadové kanovníky; jeho další informační zdroje u dvora či jinde, kterých pochopitelně využíval i v boji o prebendy, netřeba zdůrazňovat.

I přes tyto skvělé výchozí podmínky i fakt, že se kníže mohl právem odkazovat na rodové zásluhy a především na osobnost jeho slavného předka – kardinála Františka, se mu plán nepodařilo beze zbytku realizovat. Bitva o každý jednotlivý kanonikát se (snad jenom s výjimkou Olomouce, kde jednání proběhlo neobvykle hladce) ve všech případech táhla řadu let a stála ho kromě spousty vynaložené energie i nemalé sumy vydané na vyhotovování všech nutných dokladů i na vyplácení odměn. Přes toto nesmírné úsilí se mu pro syna podařilo v druhé polovině 70. let vybojovat pouze úřad v Olomouci a Pasově a později zřejmě také v Salcburku, jinde jeho snahu zmařila řada faktorů: ve Vratislavi představoval problém neslezský původ mladého Dietrichsteina i fakt, že by držel více prebend. Mnohoobročnictví se nezamlouvalo ani kapitule ve Štrasburku a Salcburku (všechny prebendy, o které kníže usiloval, totiž s sebou nesly rezidenční povinnost). Štrasburští navíc poukazovali jako na přítěžující faktor i na chlapcův zdravotní stav; to ovšem byla v této době zjevná výmluva, neboť se jeho zdraví postupně horšilo až v následujících letech. Do hry pochopitelně vstupovaly i osobní preference a zájmy všech zúčastněných, kterých nebylo málo a kteří většinou raději dali přednost vlastnímu favoritovi: pomineme-li Dietrichsteiny a jejich spojence, bylo třeba naklonit si především papeže, jenž hrál v celé věci nezastupitelnou úlohu a bez jehož svolení by nebylo možné úřad obsadit, okruh vlivných římských kardinálů, kteří na Svatého otce působili, císaře s císařovnou, od nichž bylo vhodné získat osobní doporučení, i jednotlivé kapituly. Do hry vstupovala i náhoda, protože to, kdy se který kanonikát uvolní (ať už smrtí předchozího držitele či jeho rezignací), většinou nebylo možné odhadnout a bylo tedy nutné být neustále připraven a dokonale informován.

V závěru této kapitoly se pojdme krátce vrátit k úvodní otázce, tedy k tomu, zda byl Walter Xaver z Dietrichsteina skutečně donucen kráčet ve stopách vzoru, který mu vytyčili rodiče, tedy kardinála Františka. Zvolení pražského jezuitského konviktu u svatého Bartoloměje, náplň tamní výuky a především prebendy, které si pro něj jeho otec vyhlédl, tomu rozhodně nasvědčují. Budoucí kardinál František se úspěšně ucházel o úřad v Olomouci, avšak ve Vratislavi neuspěl, v Pasově zůstal pouze čekatelem, ale kanonikát nikdy nepřevzal, stejně tak v Salcburku. Je tedy pravděpodobné, že kníže Ferdinand zvolením právě těchto prebend usilovat o jakousi satisfakci, rehabilitaci a možná dokonce předstížení slavného předka svým synem. Kardinálovo jméno a zásluhy figurují v řadě jeho listů se žádostí o podporu a představují tu nejlepší reklamu i odůvodnění (pro knížete zcela zřejmých a nepopíratelných) nároků jeho syna, o kterém byl přesvědčen, že oživí kardinálův odkaz a dostojí všem nárokům, které na něj toto očekávání kladlo.

Walter Xaver sám hrál ovšem v bitvách o obročí naprosto zanedbatelnou roli – jeho přáním nikdo nepřikládal důležitost, otec ho či jeho vychovatele pouze informoval o svých plánech s ním a o výsledku jednání. Do hry chlapec osobně vstoupil pouze v několika momentech: prvním bylo přijetí duchovního stavu a podstoupení čtvera svěcení, dále se od něj očekávalo projevení vděku kapitule, jejíž úřad získal (tedy podepsání děkovného dopisu sestaveného otcovým sekretářem), a nakonec se musel osobně zúčastnit obřadného uvedení do kapituly, čímž stvrdil převzetí kanonikátu.⁴⁹⁸

Později, během kavalírské cesty, boj o nové prebendy rozhodně nebyl tím hlavním tématem, které spolu otec se synem řešili. V letech 1683-1688, kdy mladý pán absolvoval svoji *grand tour*, totiž jeho odpor proti předurčení k duchovnímu stavu vyvrcholil, což mělo pro všechny zúčastněné závažné důsledky. Kníže se tak pomalu musel začít smířovat s představou, že se z jeho třetího syna zřejmě duchovní nikdy nestane, i když do poslední chvíle doufal, že se mu jej přeci jen podaří přesvědčit. Aby jeho snahy nevyšly naprázdno, usiloval alespoň o přenechání již získaných prebend dalším členům rodiny. Podmínkou tohoto předání ovšem bylo, aby si Walter Xaver své kanonikáty podržel alespoň do té doby, než jeho nástupci dovrší věk 14 let. To se ovšem, jak plyne z předchozích řádků, nestalo. Pro mladíka byla představa, že by musel čekat ještě několik let, neúnosná, čímž otcí značně zkomplikoval plány, a on se tak musel spokojit s přenecháním pracně vybojovaných úřadů svým vzdáleným příbuzným a známým.⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁸ Uvádění do kapituly srov. s J. Frhr. VON BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domherren*, zde s. 170.

⁴⁹⁹ O tom podrobně v následující kapitole.

IV. Kavalířská cesta Waltera Xavera v letech 1683-1688 – formování barokního kavalíra

O fenoménu kavalířských cest již bylo napsáno mnoho stránek. Tyto výpravy mladých aristokratů raného novověku nejen za vzděláním jsou již několik desítek let mezi zahraničními⁵⁰⁰ i českými badateli⁵⁰¹ velmi oblíbené, a navíc patří i ke čtenářsky vděčným tématům. Příslušníci těch nejvyšších vrstev se sice jako smetánka již narodili, pravými kavalíry a dámami se však museli teprve stát. Větší rozvoj cestování mladých žen a dívek za vzděláním (které je v jistých ohledech ne nepodobné právě kavalířské cestě) s sebou přineslo až

---

⁵⁰⁰ V zahraničí mají cesty po zemích velkou tradici, za všechny zmiňme například následující práce: Mathis LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004; Antje STANNEK, *Die Telemachs Brüder. Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main – New York 2001 či TÁŽ, „*Kleider machen Grafen*“; Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (Hgg.), *Grand tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005 (zde viz např.: Gernot HEISS, *Bildungs- und Reiseziele österreichischer Adelliger in der Frühen Neuzeit*, s. 139-157; Katrin KELLER, *Von der Nützlichkeit des Reisens. Bemerkungen zu Erscheinungsbild und Konsequenzen der Kavalierstour am Beispiel kursächsischer Befunde*, s. 429-454; Werner PARAVICINI, *Der Grand Tour in der europäischen Geschichte. Zusammenfassung*, s. 657-674 apod.); Thomas FRELLER, *Adlige auf Tour. Die Erfindung der Bildungsreise*, Ostfildern 2007; Katrin KELLER, *Zwischen Zeremoniell und „desbauche“*. *Die adlige Kavalierstour um 1700*, in: Wolfgang Schmale (Hg.), *Menschen und Grenzen in der frühen Neuzeit*, Berlin 1998, s. 259-282; Mark MOTLEY, *Becoming a French Aristocrat. The Education of the Court Nobility 1580-1715*, Princeton 1990; Winfried SIEBERS, *Von der repräsentativen zur aufgeklärten Kavalierstour? Reflexion und Kritik adlig-fürstlichen Reisens in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, in: Joachim Rees (Hg.), *Europareisen politisch-socialer Eliten im 18. Jahrhundert*, Berlin 2002, s. 25-39 a mnohé další.

⁵⁰¹ Z českých vědců, kterým kavalířské cesty zvláště přirostly k srdci, je jistě nutné zmínit Zdeňka Hojdu či Jiřího Kubeše. Tomuto tématu je věnována řada českých monografií, odborných studií a studentských kvalifikačních prací (konkrétní odkazy na literaturu viz v textu); zde uvedme jen pár příkladů: Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I. a TÍŽ, Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. II.*; J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených* – práce vychází z autorovy habilitace: TÝŽ, *Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, habilitační práce Ústavu historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Pardubice 2011; TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007 (zde viz především studie Jiřího BRŇOVJÁKA, *Význam šlechtického vzdělávání (a cestování) pro nobilitaci v době vlády císaře Karla VI.*, s. 193-205 či Tomáše FOLTÝNA, *Druhá kavalířská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675-1676)*, s. 99-127); TÝŽ, *Konstrukce maskulinity na kavalířských cestách české a rakouské šlechty v druhé polovině 17. století: mezi ideálem a realitou*, in: Radmila Švaříčková Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavlíčková – Jiří Hutečka a kol., *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 74-88, 424-427 a mnohé další práce tohoto autora. Dále viz např.: Václav BOK – Anna KUBÍKOVÁ (Hgg.), *Bericht über die Reise Johann Christians und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660-1663. Eine kommentierte Edition*, České Budějovice 2012; Ivo CERMAN, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*, in: Martin Scheutz – Wolfgang Schmale – Dana Štefanová (Hgg.), *Orte des Wissens*, Wien 2004, s. 49-78; TÝŽ, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*; TÝŽ, *Zrození osvícenského kavalíra*; Tomáš FOLTÝN, *Výchova barokních knížat: Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalířské cesty*, in: Porta Bohemica. Sborník historických prací 4, Litoměřice 2007, s. 163-180; dále viz četné práce Zdeňka HOJDY (například dříve zmiňovaná studie „*Kavalířské cesty*“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii; TÝŽ, *Pasy 16.-18. století jako pragmatické písemnosti*, in: Zdeněk Hojda – Hana Pátková (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu správním a právním*, Praha 2008, s. 155-186; TÝŽ, *Mladí Martinicové v Itálii a mnohé další*); řada prací M. HOLÉHO, např.: *Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí či Ve službách šlechty* apod.; František HRUBÝ, *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, Brno 1987; Jiří KROUPA, *Mikulovské a evropské kořeny josefinismu. Příspěvek ke studijnímu programu moravských Ditrichštejnů*, Studie muzea Kroměřížska 79, Kroměříž 1979, s. 59-69; Otakar ODLOŽILÍK, *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563-1620*, Časopis Matice moravské 41, 1935, s. 241-320; či Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Der „Leidige Zufall“ des Karl Maximilian Grafen Kaggers von Stampach*, in: Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíkové, Praha 2009, s. 303-310 atd.

osvícenství, v období vrcholného baroka se na tyto cesty nevydávaly, proto zde bude pozornost věnována pouze výpravám příslušníků mužského pohlaví.

Kavalírská cesta (*Länderreise* či *Kavalierstour* německy, *grand tour* francouzsky, resp. anglicky) měla být vyvrcholením dlouhého a náročného výchovného a vzdělávacího procesu. Mladý aristokrat se z ní měl vrátit jako hotový kavalír: vzdělaný, zcestovalý, galantní, obratný v řeči i chování a s řadou užitečných známostí. Badatelé právem upozorňují na fakt, že právě studium výchovy a vzdělání mladých šlechticů umožňuje nahlédnout do jejich myšlení a jednání a lépe tak porozumět jejich přesvědčení o vlastní výjimečnosti, jednomu z pilířů jejich pečlivě budované stavovské identity. Oproti staršímu i mladšímu období, kdy převládala buď *peregrinatio academica* na jedné straně a osvícenské čistě vzdělávací pobyty na straně druhé, bylo jedním ze zásadních cílů kavalírských cest doby vrcholného baroka nejenom studium na kvalitní univerzitě či šlechtické akademii, ale i ovládnutí několika jazyků, umění šermu, tance, jízdy na koni či dalších dovedností a zkušeností, které aristokrata odlišovaly od nižších vrstev. Nebyl to však cíl jediný: neméně důležitý byl i jejich sociální rozměr. Během často několikaleté cesty mladíci poznali kus světa a kromě význačných památek a jiných zajímavostí navštěvovali i dvory vysoce postavených světských a duchovních hodnostářů, kde získávali důležité kontakty, cvičili se ve vybraném vystupování a formovali svůj vkus. Mimo to také poznávali mladé šlechtice ze všech koutů monarchie, kteří se stejně jako oni vydali na cestu po zemích završit svůj přerod v dokonalého kavalíra a také v dospělého muže; i tato přátelství (či nepřátelství) mohla mít na jejich další směřování zásadní vliv.

Právě tento přerod z dítěte v ideálního aristokrata, který je, jak zdůrazňoval již Norbert Elias, přijímán a uznáván urozenou společností, měl být hlavním účelem a výsledkem každé kavalírské cesty. Pro zachování šlechtické (a mužské) identity bylo nezbytné, aby si mladí pánové osvojili kromě znalostí i jisté modely chování, vystupování a sebeprezentace, které je vyvyšovaly nad ostatní a také je odlišovaly od žen a dívek, neboť těm zůstala v dlouhém období raného novověku většina těchto možností zapovězena a očekávalo se od nich spíše pasivní přijímání pravidel určovaných muži. Mladíci se naopak měli stylizovat do role hrdiny, který je nejenom učený, jemného a střízlivého vystupování prostého nežádoucích afektů, ale také, po absolvování šlechtických cvičení (*exertitií*), fyzicky zdatný a silný – jejich mužství, jak upozorňují badatelé, tedy bývalo definováno značně militárně. K postupnému vymaňování se ze světa dětí a přechodu do světa dospělých dále kavalírům sloužily rozličné vnější atributy:

například vhodný oděv včetně zbraně, správně zvolený dopravní prostředek i společnost, ve které býval viděn.⁵⁰²

Během dlouhého období raného novověku pochopitelně prošly kavalírské cesty a názory na jejich ideální průběh a náplň jistým vývojem. Roli hrálo jak pozvolné upevňování pozice členů urozené společnosti a jejího podílu na moci (a tedy i nárůst potřeby specializovaného vzdělání), tak i politický vývoj či proměny dobové módy a vkusu. Ohledně jejich dělení a časového vymezení však badatelé stále diskutují. Přiklonit se tak můžeme k tezi Zdeňka Hojdy, který je člení na tři období: mezi lety 1570-1590 hovoří o období přípravném, v letech 1590-1710 podle něj dosáhly kavalírské cesty svého vrcholu a poté, zhruba do tereziánského období, následovalo jejich postupné skomírání.⁵⁰³ S poněkud odlišným názorem přišel Ivo Cerman, který cesty podniknuté v letech 1620-1720 posuzuje jako konfesionalizované (s důrazem na vyznání a dokonalé osvojení si šlechtických dovedností, s čímž souvisela zvolená univerzita i trasa cesty), mezi roky 1720-1760 hovoří o výpravách racionalizovaných, resp. raně osvícenských (ty se vyznačují mnohaletým náročným studiem na kvalitních – nejen katolických – univerzitách), v letech 1760-1792 následuje období sentimentální s důrazem spíše na formování vkusu než na studium a po roce 1815 došlo k přerodu vzdělávacích výprav v romantické putování za krásami přírody a památkami.⁵⁰⁴

V Čechách přinesl revizi těchto přístupů nejnověji výzkum Jiřího Kubeše, který prozkoumal úctyhodný vzorek 80 cest podniknutých v letech 1620-1750, a to nejenom na základě pramenů uložených v archivech domácích, ale i zahraničních, čímž výpravy zasadil do rámce celé habsburské monarchie a nikoliv pouze do českých zemí, což bylo slabinou dřívějších výzkumů. Jiří Kubeš dělí kavalírské cesty na tři etapy. První začíná kolem roku 1570 a trvá do třicetileté války: výpravy v této době lze srovnávat s *peregrinatio academica* soudobých vzdělanců, přičemž většina šlechticů se hlásila k nekatolickému vyznání a hlala spisy svých učených souvěrců.

Druhou etapu lze vymezit třicetiletou válkou, tedy od roku 1648, a válkami o španělské dědictví (1700-1714). Změny, které s sebou přinesla třicetiletá válka a které pocítila celá společnost, se pochopitelně dotkly i kavalírských cest. Hlavním cílem velké části aristokratů se

---

⁵⁰² J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, zde především s. 261-265 a také TÝŽ, *Konstrukce maskulinity na kavalírských cestách české a rakouské šlechty*, s. 74-88, 424-427; A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, s. 7-23; k jejich hlavním cílům a zde i k instrukcím také: M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 39-46.

⁵⁰³ Z. HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii a také J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 8-9.

⁵⁰⁴ I. CERMAN, *Bildungsziele – Reiseziele* či TÝŽ, *Habsburgischer Adel und Aufklärung*, zde především s. 203-445 a další práce tohoto autora a dále J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 8-9. K otázce volby vhodné univerzity i k rozhodovacím pravomocem obecně: M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 46-53.

stal císařský dvůr a zisk některého z vysokých úřadů. K tomu by ovšem samotné vzdělání nestačilo, neboť bylo nutné osvojit si vybrané způsoby a galantní vystupování. Studium na univerzitě sice zůstalo důležitou součástí výprav po zemích, avšak postupně se stále větší obliby dostávalo šlechtickým akademiím. Neméně potřebné byly i zkušenosti z cest, především setkávání se s těmi správnými lidmi a navštěvování vhodných míst. Pro katolické mladíky se proto stal magnetem především dvůr Ludvíka XIV., ale i další významné evropské dvory (anglický, španělský, dvory kurfiřtské či vévodské a samozřejmě také dvůr papežský).

Závěrečnou fází rozvoje kavalírských cest lze pozorovat od válek o španělské dědictví zhruba do poloviny 18. století. Císařský dvůr sice aristokraty stále přitahoval, avšak pod vlivem nových osvícenských myšlenek se postupně začala prosazovat představa šlechtice jako služebníka své vlasti, který své síly využije „*pro bono publico*“. K tomu bylo zapotřebí kvalitní (především právnické) vzdělání, které aristokraty předurčovalo k získání klíčových úřadů a možnosti podílet se na správě země. Z dřívějších velkolepých cest po zemích se tak začaly stávat cesty studijního charakteru, které uzavíralo nedlouhé putování po krásách Evropy. Tyto tendence lze ale pozorovat již na přelomu 17. a 18. století, kdy se značné obliby dočkaly některé z dříve spíše opomíjených univerzit: benediktinská univerzita v Salcburku či univerzity nekatolické, například v Leidenu.

Z výše uvedeného tedy plyne, že se raněnovověké kavalírské cesty rozhodně nedržely jediné statické formy a že šlechtici, kteří je podnikali, či rodiče a poručníci, kteří mladé pány vysílali, vždy pružně reagovali na aktuální požadavky dané doby, což v důsledku znovu a znovu utvrzovalo vládnoucí postavení jejich sociální vrstvy. Mladíci zpravidla mezi 15. a 22. rokem věku, od kterých se v budoucnu očekávalo, že získají vysoké dvorské, zemské či duchovní posty nebo se stanou dědici velkých rodových majetků, se na cesty vydávali většinou v doprovodu hofmistra, případně také komorníka a několika služebníků. Aby tyto organizačně velmi náročné výpravy přinesly kýžené ovoce, bylo nezbytné, aby komunikace mezi rodiči a poručníky, hofmistry i samotnými mladými pány fungovala bezchybně. Především výběr hofmistra – vzdělaného, zcestovalého, organizačně schopného člověka, který si u mladíků dokázal zajistit potřebnou autoritu – byl klíčovou záležitostí, neboť mnozí kavalíři na cestách hodlali využít svobodu, které se jim náhle dostalo, beze zbytku. Jejich drobné excesy, přiměřené užívání alkoholu, hraní hazardních her či vyhledávání dámské společnosti sice soudobá společnost tolerovala (kavalírská cesta, zřejmě nejsvobodnější období života mladých šlechticů, tak představovala jisté období „hájení“), avšak velké prohřešky jako ignorování rodičovských nařízení, opíjení se, nadměrné holdování hazardu či galantním dobrodružstvím a styky se špatnou společností mohly mít pro kavalíry i pro celé jejich okolí katastrofální důsledky:

zostuzení svého dobrého jména i celé rodiny a odmítnutí ze strany urozené společnosti i panovníka.⁵⁰⁵

Řada kavalírských cest potomků významných rodů je dnes již prozkoumána. Většinou se jedná o starší syny, kteří byli předurčeni ke světské kariéře a v budoucnu se skutečně uchytili u dvora či v zemské správě. Například Dominiku Ondřeji z Kounic (1655-1705) se úsilí vložené do pilného studia bohatě vyplatilo: své znalosti a schopnosti skvěle zúročil ve službách císařské diplomacie, získal titul říšského hraběte a císařského tajného rady, roku 1687 byl dekorován řádem Zlatého rouna a vrcholem jeho kariéry byl úřad nejvyššího říšského vicekancléře. Hrabě Kounic podnikl svou cestu po zemích, která ho zavedla do Itálie, Francie a Švýcarska, v letech 1671-1674. Procestoval severní Itálii, studoval na univerzitě v Sieně a pobyl v Římě. Odtud směřoval do Francie, kde se na delší dobu zdržel v Besançonu a Paříži, a nakonec navštívil některá švýcarská města (Ženevu, Bern a Curych).⁵⁰⁶

Ne všechny z těchto cest k dospělosti ovšem měly ideální průběh a dopady, ať už z důvodu svévolného porušování předepsaných pravidel ze strany kavalírů či jejich hofmistrů nebo kvůli nějakému handicapu mladých pánů. Za zmínku stojí například *grand tour* mladého knížete Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1655-1715). Ten absolvoval cesty hned dvě: z první, která probíhala v letech 1673-1674 a zavedla ho do Sieny, musel být kvůli své neposlušnosti odvolán (nevěnoval se studiu a především pobýval se v nevhodné společnosti). V cestě mohl pokračovat po výměně hofmistra až v letech 1675-1676, kdy zamířil do hlavního města křesťanstva. Tentokrát už závažnější potíže nenastaly a jeho program zde byl vcelku standardní – spočíval ve studiu, zlepšování jazykových schopností, přijímání i oplácení návštěv a obdivování pamětihodností. I přesto ale urozená společnost na jeho poklesky během první z cest nezapomněla a mladému knížeti trvalo řadu let, než se pevněji uchytit u dvora – titul tajného rady získal až v roce 1689, poté (v letech 1691-1698) působil ve funkci hlavního komisaře při říšském sněmu v Řezně.⁵⁰⁷

S problémy poněkud jiného rázu se potýkal hrabě František Julius Verdugo (1661-1712). Ten v letech 1681-1683 zamířil nejdříve na šlechtickou akademii do Turína, poté se vydal do Říma a následně odjel na šlechtickou akademii v Angers. Podíval se i do Paříže, Bruselu a Amsterdamu, a dokonce i do Londýna. Mladého hraběte trápil jistý handicap, který

---

⁵⁰⁵ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 259-261.

⁵⁰⁶ K němu nejnověji L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz*, o jeho kavalírské cestě více Lenka FLORKOVÁ, *Kavalírská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*, in: Vyškovský sborník 4, 2004, s. 87-111; itinerář cesty v J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 372-373.

⁵⁰⁷ T. FOLTÝN, *Výchova barokních knížat*; TÝŽ, *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic*.

mu znemožňoval vykonávat šlechtická cvičení tak, jak by si představoval. Tímto handicapem byla tloušťka, kterou se pokoušel vykompenzovat luxusním a módním oblečením a svou matku Maxmiliánu Apolonii, která jeho cestu organizovala, proto trápil neustálými žádostmi o peníze. I když o to Verdugo velmi stál, nikdy nezastával žádnou vyšší funkci u dvora – získal pouze titul císařského komorníka a skutečného tajného rady.⁵⁰⁸

Poněkud stranou badatelského zájmu stojí cesty po zemích mladších potomků či těch, kteří stejně jako hlavní hrdina této studie aspirovali na kariéru duchovního. Příkladem budiž hrabě Emanuel Arnošt z Valdštejna (1716-1789), později litoměřický biskup, mecenáš a podporovatel vědy a vzdělanosti. Ten sice neabsolvoval klasickou kavalírskou cestu, ale jeho návrat ze studií na římském *Collegiu Germanicu* (zde studoval v letech 1735-1741 a dosáhl zde doktorátu z teologie a kanonického práva) cestu po zemích v mnoha ohledech připomíná. Valdštejn se totiž domů vydal oklikou přes Florencii, Janov, Turín, Miláno, Benátky apod. a během cesty si všiml místních památek i zajímavostí a navštěvoval významné osobnosti.⁵⁰⁹ Kavalírská cesta jeho příbuzného Jana Bedřicha z Valdštejna (1642-1694), jednoho z výrazných a charismatických duchovních osobností své doby (nejdříve byl biskupem královéhradeckým, poté arcibiskupem pražským a také byl známý jako vzdělanec a mecenáš), měla naproti tomu ještě klasičtější podobu. V letech 1661-1663 se nejdříve vydal na studia do Lovaně, poté putoval po Francii a svoji cestu završil v Římě, kde se dočkal jmenování komorníkem papeže Alexandra VII., což odstartovalo jeho skvělou duchovní kariéru. S hrdinou této práce pojí Valdštejna fakt, že byl jako jeden z mladších potomků určen k církevní kariéře i to, že do nejdůležitějšího cíle své cesty, Říma, odjížděl už jako držitel prebendy. Svůj první kanonikát získal v Olomouci, v metropolitní kapitule při kostele sv. Václava. Pokud dříve váhal, nádhera hlavního města křesťanstva ho přesvědčila. Valdštejn se zde rozhodl studovat teologii po celé tři roky; tonsuru a čtvero svěcení přijal také zde, a to ještě během studií.⁵¹⁰

Poněkud zvláštní případ pak představuje příbuzný Waltera Xavera z Dietrichsteina: nevlastní bratr knížete Ferdinanda a tedy mladíkův strýc, František Antonín z Dietrichsteina (1643-1721). Ten na svoji *Kavalierstour*, která proběhla v letech 1662-1666, vyrazil už jako duchovní a držitel kanonikátů v Olomouci, Pasově a Řezně. Projel severní Itálií a dorazil do hlavního cíle své cesty – Říma, kde minimálně tři roky studoval na *Collegiu Romanu*. Jeho

---

⁵⁰⁸ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 144-149.

⁵⁰⁹ E. KRÁLÍKOVÁ, *Cesta Emanuela Arnošta z Valdštejna*. Emanuela Arnošta z Valdštejna ve své rozsáhlé práci často zmiňuje J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

⁵¹⁰ K Janu Bedřichovi z Valdštejna podrobně Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016, k Valdštejnově výchově a vzdělání s. 25-53 a dále viz např. četné zmínky v práci J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

cesta po zemích poté nejspíše měla pokračovat dále, avšak Věčné město a především pak pobyt na jezuitské koleji na mladého duchovního zapůsobily natolik, že v roce 1666 vstoupil do jezuitského řádu a o dva roky později se zmíněných prebend vzdal.⁵¹¹

Zcela nedostatečné znalosti máme o cestách budoucích duchovních, kteří se se svým osudem v řadách kléru neztotožnili a na dráhu duchovního nakonec rezignovali. Jedním z mála, o němž jsme informováni, byl hrabě Maxmilián z Trauttmansdorffu (1631-1705), který svoji cestu po zemích podnikl v letech 1651-1656. Hrabě byl jedním z mladších synů a po smrti otce Maxmiliána nad jeho kavalírskou cestou bděli jeho starší bratři, kteří u něj ovšem neměli takový respekt. K dráze duchovního byl Trauttmansdorf předurčen již od dětství a už od útlého věku měl zajištěny kanonikáty v Olomouci a Salcburku. *Länderreise* ho zavedla do Lovaně, kde se mu dostalo právníckého vzdělání i základů šlechtických cvičení, pak do Paříže, kde se intenzivněji věnoval exertitiím, zlatým hřebem cesty se měl stát Řím. K duchovnímu stavu jistě nijak nepřilnul již dříve, ale v momentě, kdy dosáhl zletilosti (v říjnu roku 1653) jeho sebedůvěra vzrostla natolik, že se rozhodl prosadit svoji a pokusil se vyvázat se z duchovního stavu. To se mu zřejmě o necelé dva roky skutečně podařilo, neboť jeho program v Paříži spočíval především ve šlechtických cvičeních. Spolu s dluhy, které v Paříži nadělal a kvůli kterým dokonce odmítal odjet do Říma, se zřejmě i toto jeho odstoupení od otcem pečlivě naplánované budoucnosti stalo příčinou vážných sporů s jeho poručníkem, starším bratrem Janem Fridrichem. Nakonec se vztah obou bratrů podařilo urovnat a Maxmilián tak do hlavního města křesťanstva pravděpodobně skutečně odjel. Tak jako hlavní hrdina této studie se ale ani on duchovním nakonec nestal, a protože neměl dost vlastních prostředků, dal se do služeb císařské armády a účastnil se například obrany Vídně v roce 1683.⁵¹²

Jaký průběh tedy měla tato cesta k dospělosti v případě hlavního hrdiny této práce? Ačkoli se na první pohled může zdát, že byla jen jednou z mnoha, byla zrovna tato výprava nesmírně důležitá, a to nejenom pro Waltera Xavera samotného, ale i pro mnoho jeho blízkých. Během let, kdy se z mladého Dietrichsteina měl stát nejenom barokní kavalír, ale také duchovní na počátku své (jak všichni věřili strmě stoupající) kariéry, totiž došlo k dojrání a posléze i k realizaci jeho představy o budoucnosti. Že se tato představa příliš neshodovala s plány jeho rodičů, ale naopak se od nich výrazně odkláněla, lze tušit již z předchozích kapitol. Následující

---

⁵¹¹ K Františku Antonínovi, synovi Maxmiliána z Dietrichsteina, a jeho druhé manželky, hraběnky Sofie Agnes z Mansfeldu, podrobněji Z. ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Dietrichštejna*.

⁵¹² O jeho kavalírské cestě více J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 133-136; Eva-Marie CSÁKY-LOEBENSTEIN, *Studien zur Kavalierstour österreichischer Adelliger im 17. Jahrhundert*, MIÖG 79, 1971, s. 428-434; kratičce k němu také J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 45, sl. 262.

řádky by proto měly přinést nikoliv pouze podrobnější informace o průběhu jedné z řady kavalírských cest, ale také o každodenním životě a především myšlenkovém světě a zraní mladého aristokrata, o jeho boji proti předurčení k duchovnímu stavu i o tom, jak (či zda vůbec) tento boj ovlivnil přístup rodičů k němu i k jeho vzdělání. Zásadní tedy bude i zjištění, zda jeho protesty pozměnily samotný průběh jeho kavalírské cesty a zda a případně jak otec itinerář a náplň cesty – včetně zaměření studia – upravoval vzhledem k vývoji synových názorů. Zajímavé bude i prozkoumání role hofmistra Jana Jiřího Buola a toho, jestli mohl mít i on vliv na vývoj (na svoji dobu poměrně radikálních) názorů svého svěřence či zda působil spíše jako smířlivý prostředník mezi mladým pánem a jeho otcem.⁵¹³

Pramenů k výchově a vzdělávání budoucího duchovního se dochovalo dostatečné množství, bohužel však nepokrývají rovnoměrně celé studované období: především pro roky 1683 (respektive i 1682, kdy organizace výpravy vrcholila) a přelom let 1688-1689, tedy pro začátek a konec kavalírské cesty, se dokumenty zachovaly pouze torzovitě. Uloženy jsou opět v Rodinném archivu Dietrichsteinů v Moravském zemském archivu v Brně a jedná se především o rozsáhlou korespondenci v němčině, francouzštině, latině či italštině ve formě originálů i konceptů, v tomto případě jde o komunikaci knížete Ferdinanda z Dietrichsteina se synovým hofmistrem Janem Jiřím Buolem, s Walterem Xaverem samotným a v menší míře i s dalšími zúčastněnými osobami. Úctů, lékařských zpráv či dalších typů pramenů bohužel máme k dispozici naprosté minimum, většinu informací je proto nutné vyčíst z korespondence. Cestovní deník si Walter Xaver zřejmě vůbec nevedl – v dopisech o něm není ani zmínky. Instrukce se ovšem dochovaly, i když pouze ve formě konceptů. Jedna z nich byla sepsána buď těsně před zahájením či až v průběhu kavalírské cesty (v Pasově, v srpnu roku 1683). Kníže ji původně adresoval přímo Walteru Xaverovi a pro hofmistra byla poupravena později. Není ovšem třeba pochybovat o tom, že jistě existovala ještě nějaká starší instrukce. Korespondence navíc naznačuje to, že kníže Ferdinand sestavil speciální instrukci pro každou jednotlivou destinaci synova pobytu, tyto pokyny se ovšem až na jednu výjimku nedochovaly; onou výjimkou je nedatovaný koncept instrukce pro Dietrichsteinova pařížská studia. Chybějící instrukce ovšem bohatě nahrazuje hojná korespondence, přičemž některé z konceptů zhotovených knížetem se charakteru instrukcí velmi blíží.⁵¹⁴

---

⁵¹³ K této cestě po zemích nejnověji L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě*.

⁵¹⁴ Veškeré prameny ke kavalírské cestě Waltera Xavera jsou uloženy v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361.

IV. 1. Ideální představa kavalírské cesty mladého hraběte

Realita Dietrichsteinovy cesty se samozřejmě od původních plánů jeho otce vlivem mnoha okolností lišila; jaká ale byla původní ideální představa ideální kavalírské cesty Waltera Xavera?⁵¹⁵ Kapitoly nejstarší dochované instrukce sice rozdělil kníže podle destinací, kterých se týkaly, tohoto dělení se však nedržel a informace míchal. Počátkem Dietrichsteinovy cesty nebyla Vídeň či Mikulov, ale Pasov, kde zřejmě nějakou dobu pobýval se svým otcem (a možná i zbytkem rodiny, která se sem mohla přesunout z bezpečnostních důvodů: turecké nebezpečí právě vrcholilo), případně zde vyřizoval náležitosti ohledně svého kanonikátu. Z Pasova měl cestovat rovnou do Nizozemí, a to přes Řezno, Norimberk a Frankfurt a odtud přes Amsterdam, Haag, Rotterdam a Brusel do prvního důležitého cíle své cesty: Lovaně. V Nizozemí měla výprava využít tamních dobře udržovaných vodních cest, jinak ovšem cestovala kočáry. Následoval druhý z hlavních cílů, a sice Paříž, kam se měli vydat přes Calais a Dunkerque. Třetí a závěrečnou etapu představovala stejně jako v mnoha jiných případech Itálie: sem měl mladý pán s doprovodem odcestovat přes francouzský Lyon a centrum Piemontu Turín. Poté kníže váhal, zda syna vyslat raději do Sieny či Perugie, a proto prozatím toto rozhodnutí odložil, respektive jej v budoucnu ponechal na vůli Waltera Xavera a hofmistra Buola. Podle výpočtů knížete se každopádně měli v jednom či druhém městě objevit na konci října roku 1685. Do Říma, třetího zásadního cíle cesty, měli dorazit v chladnějších měsících toho roku a odtud se po splnění všech povinností vydat domů: s krátkou zajižďkou do Neapole, přes Benátky či Milán směrem na Graz, případně Tyroly.⁵¹⁶

Ještě před zahájením univerzitního studia se měl Walter Xaver na dva až tři dny zdržet v Bruselu u markýze de Grana, u jehož dvora během své kavalírské cesty pobýval již mladíkuv

---

⁵¹⁵ Podrobný koncept instrukce pro hofmistra ke kavalírské cestě Waltera Xavera z Dietrichsteina ze srpna 1683 o šesti resp. čtyřech bodech (kníže použil dvojí číslování), s poznámkou, že má být doslovně přepsán (její originál se tedy zřejmě příliš nelišil); instrukce nese nadpis: „*Rayß und lebenß Instruction für unsern sohn Waltern deren er [vpisec: deren sein Hofmaister] so lieb ihme unsere väterliche gnad ist fleissig wirdt nachleben*“, TAMTÉŽ, fol. 603-607. K instrukcím pro kavalírské cesty např.: M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 39-46. Jak autor připomíná, ač byly pokyny pro mladé pány na cestách koncipovány na míru každému z nich, vycházely zároveň i z uznávaných autorit a jejich spisů, ať už to bylo pojednání *Dvořan* z roku 1528 od Baldassara Castigliona či třeba příručka Nicolase Fareta z roku 1630 *L'Honeste Homme ou, L'Art de de plaire à la Court* a mnohé další; k jejich reflexi tradičně: N. ELIAS, *O procesu civilizace II.*, především s. 237-313 či P. BOURDIEU, *Teorie jednání*, s. 27-28, 37-40, 81-86, 96-101 atd. Dále také viz: A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, zde s. 55-63.

⁵¹⁶ Srov. s itinerářem této cesty, který uvádí J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 364: Pasov – Řezno – Norimberk (konec srpna 1683) – Würzburg – Frankfurt nad Mohanem – Mohuč – Koblenec – Utrecht – Amsterdam (konec září 1683) – Haag – Rotterdam – Lovaně (polovina října 1683 – 30. 9. 1686) – Londýn (8. 10. – 24. 10. 1686) – Calais – Paříž (4. 11. 1686 – 18. 8. 1687) – Nancy – Mety – Lucemburk – Trevír – Heidelberg (7. 9. – 8. 9. 1687) – Štrasburk (polovina září 1687) – Basilej – Curych – Lyon – Turín (15. 10. – 22. 10. 1687) – Miláno (25. 10. – 27. 10. 1687) – Parma – Modena – Bologna – Loreto – Řím (12. 11. 1687 – začátek října 1688) – Neapol (druhá polovina března 1688) – Siena – Benátky – Innsbruck – Mnichov (28. 11. – počátek prosince 1688) – Řezno – Linec – Vídeň (polovina prosince 1688).

starší bratr Leopold Ignác.⁵¹⁷ Panu markýzi měl Walter Xaver předat první z řady doporučujících dopisů, které mu otec na cestu připravil a které mu odemykaly mnohé dveře.⁵¹⁸ Mladí Dietrichsteinové rozhodně nebyli prvními ani posledními aristokraty z českých, německých či rakouských zemí, kdo se na markýze obrátili. Vzhledem k jeho výsadnímu postavení bylo v době, kdy vykonával post guvernéra, zcela běžné, že u něj hledali ochrannou ruku šlechtici, jež v Nizozemí trávili delší dobu (nebývalých počt se tak v Bruselu dostalo například synovi Ferdinanda Bonaventury z Harrachu, hraběti Karlovi, který těžil z významného postavení svého otce; vlídně přijímání byli ovšem i potomci méně prominentních osobností).⁵¹⁹

Koncept nejstarší instrukce samozřejmě nezmiňuje pouze itinerář cesty, ale i řadu záležitostí týkajících se studia i běžného každodenního života, a to poměrně detailně. O Lovani, kam měl Walter Xaver dorazit bezprostředně po setkání s markýzem, kníže soudil, že je v ní draho, proto hofmistrovi zdůrazňoval, aby na místě nepřijímali žádného dalšího služebníka ani nepořizovali nový vůz s koňmi. Na stávajících služebnících se ale šetřit nemělo: například komorníkovi mělo být vypláceno kolem 28 či 30 zlatých za kvartál,⁵²⁰ čímž by si oproti době pražských studií Waltera Xavera polepšil – tehdy totiž komornický plat činil pouze 20 zlatých za zhruba tři až čtyři měsíce (bohužel není jisté, zda byl oním komorníkem již od počátku cesty nám již známý Josef Holzner)⁵²¹. Nadto měl ještě nárok na čisté šaty, i když by byly zhotoveny z méně kvalitní látky. O hofmistrově platu se instrukce nezmiňuje, je ale možné, že proti dřívějšímu příjmu ve výši 70 zlatých za kvartál, tedy zhruba 200 zlatých za rok, také o něco

---

⁵¹⁷ Ke kavalířské cestě Leopolda Ignáce z Dietrichsteina např. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 151-179.

⁵¹⁸ K doporučujícím dopisům a jejich významu na příkladu cesty Leopolda Ignáce TAMTĚŽ, zde s. 168.

⁵¹⁹ Ottone Enrico Carretto, hrabě di Millesimo, markýz de Savona a de Grana (1639-1685), aristokrat původem z Itálie, vojevůdce a diplomat v císařských službách (působil jako velvyslanec v Madridu) a od roku 1678 držitel řádu Zlatého rouna, byl ve sledovaném období (v letech 1682 až 1685) místodržitelem ve Španělském Nizozemí. Jeho jméno je v souvislosti s výpravami mladých kavalírů mnohokrát zmíněno například v pracích: J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených* (zde konkrétně např. s. 69-70 apod.) či Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESÁŘIKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*

⁵²⁰ Jak ji bylo řečeno dříve, chápal kníže Ferdinand kvartálem období tří až čtyř měsíců, což je v práci zohledněno.

⁵²¹ Tři Holznerovy dopisy z března roku 1683 (jediné, které od něj máme z období studované kavalířské cesty k dispozici, a navíc sepsané v Grazu, kterým náš hlavní hrdina možná projížděl až po cestě domů) nahrávají spíše myšlence, že se této výpravě po boku Waltera Xavera neúčastnil a místo toho vykonával funkci komorníka pro jednoho z jeho bratrů: Karla Josefa (1663-1693). Kdo ale zaujal Holznerovo místo, není jasné: prameny žádné konkrétní jméno nezmiňují. Možné je také to, že se Holzner k výpravě připojil později, třeba až na zpáteční cestě. Viz Holznerovy listy z 5., 21. a 25. 3. 1682, v nichž je řeč o hraběti Karlovi, který měl část cesty společnou s blíže neučeným mladým hrabětem Leslieem, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 312, 310-311 a 314. I v publikaci Jiřího Kubeše panují ohledně Josefa Holznera určité nejasnosti: jako komorník je uváděn hned u dvou kavalířských cest mladých Dietrichsteinů: v letech 1682-1684 u Karla Josefa a mezi roky 1683-1688 u Waltera Xavera, J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 363-364.

vzrostl.⁵²² Vyššího kapesného se dočkal i mladý pán: měsíčně měl nyní dostávat 12 tolarů (ve zlatých by šlo o sumu zhruba jeden a půl až dvojnásobnou), ty ovšem nesměl svévolně rozhazovat, ale utratit je za vhodné věci – například za návštěvu míčovny, kam mohl, pokud to bylo možné, docházet jednou týdně.

Protože kníže pro syna naplánoval budoucnost v řadách duchovních a protože ten měl svá studia v Lovani zahájit kurzem kanonického práva, požadoval, aby se Walter Xaver podle toho i oblékal: na veřejnosti se musel objevovat v sutaně z jemné látky a v plášti, který měl být o čtyři nebo pět palců delší než sutana. Pro zimní období muselo být vše zhotoveno z černého holandského plátna a pro teplejší měsíce z hedvábí. Při příležitosti svátků měl samozřejmě oblékat slavnostnější, i když ne příliš zdobný, hedvábný oděv s hladkým přehozem a na cestování cestovní šaty tmavé barvy, která by nijak nerušila vážnost jeho budoucího stavu (pokud by tyto šaty přišly po cestě k úhoně, měl mu hofmistr v Bruselu pořídit podobné). Během svého lovaňského pobytu (kníže předpokládal, že tu syn stráví přesně 23 měsíců, od října roku 1683 do podzimu roku 1685; později ale hovořil o celých dvou letech) se ale Walter Xaver neměl věnovat pouze duchovním věcem – po právu kanonickém měl následovat kurz práva civilního a vše mělo být završeno úspěšnou disputací, tedy jakousi závěrečnou zkouškou.

Kromě navštěvování soukromých i veřejných lekcí zaměřených na jedno či druhé právo ale bylo třeba nezanedbávat ani ostatní oblasti vědění. Kníže považovat za nutné, aby si syn opakoval a rozšiřoval i znalosti z historie míst, kde pobýval (jako vhodnou četbu během nizozemského pobytu doporučoval například *Historii Flander* od Famiana Strady), dále z politiky, filozofie a pochopitelně i z jazyků: latiny a především pak francouzštiny, která ho měla provázet nejenom v Paříži, ale již v Lovani. Později, před cestou do Sieny či Perugie, měl začít s italštinou. V pouhých třech či čtyřech měsících měl v italské řeči pokročit tak, jako jiný za celý rok, což se odrazilo i v rozvrhu studia v tomto období: italské (nebo jak kníže uváděl „vlašské“) řeči se měl věnovat tři hodiny denně, z toho by se jednu hodinu učil nazpaměť gramatiku, jednu hodinu komponoval (skládal věty) a poslední hodinu vedl rozhovor se svým učitelem.⁵²³ Navíc si měl další hodinu ze soukromého času vyhradit na četbu blíže neurčené

---

⁵²² Srov. s platy hofmistrů mezi lety 1650-1750, které se pohybovaly od 200 do 1500 zlatých (přepočteno na tolary by se jednalo o částku přibližně jeden a půl až dvakrát menší) za rok, TAMTÉŽ, s. 213. Zhruba o patnáct let později pobíral hofmistr synů Waltera Xavera 700 zlatých za rok, J. KROUPA, *Mikulovské a evropské kořeny josefinismu*, zde s. 64. Buolův dopis z 19. 5. 1687 hovoří o obdržení roční mzdy ve výši 200 zlatých, což by znamenalo, že si nijak nepolepšil, nevíme však, zda se jednalo o celkovou sumu či pouze o část platu, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 532.

⁵²³ K otázce znalosti a využitelnosti jazyků, které se samozřejmě promítaly nejenom do uhlazené konverzace, ale i do dokonale stylizovaného psaného projevu urozenců viz např.: P. BURKE, *Jazyky a společnost*, s. 41-79; W.-M. WUZELLA, *Untersuchungen zur Mehrsprachigkeit*; C. FURGER, *Briefsteller. Das Medium „Brieff“*, s. 116-134; B. BASTL, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe* a L. MARŠÁLKOVÁ, *Aristokratická korespondence doby vrcholného baroka*, k volbě jazyka s. 166-167, k příručkám s. 167-170. Z dobových naučení,

knihy pojednávající o italské historii. V Sieně, respektive v Perugii, se měl budoucí kardinál začít připravovat na svůj vstup do Říma, a sice tak, že by si od nějakého učeného duchovního nechal vysvětlovat etiku.

Své znalosti (především kanonického) práva nesměl Walter Xaver zanedbávat ani v Římě, proto se v něm měl cvičit i zde. Pochopitelně bylo důležité, aby nepolevoval v italštině a používal ji v řeči, písmu i četbě: například si měl čas od času nechat soukromě předčítat text nějaké italské mše nebo si ji mohl recitovat či prozpěvovat. Především během římského pobytu kladl kníže v instrukci značný důraz na plnění náboženských povinností a ctnostný život: syn musel být (kromě pravidelných soukromých modliteb) denně přítomen na mši a vedle toho mu důrazně doporučoval, aby se objevoval na bohoslužbách sloužených významnými církevními hodnostáři z řad kardinálů a biskupů. Vedle toho se měl vyvarovat všemu, co by ohrožovalo jeho (a tedy i rodinnou) čest: nadměrnému pití, hraní hazardních her, špatné společnosti a především pak „nebezpečných“ žen. Bez doprovodu hofmistra nesměl nikam chodit během dne, natož pak v noci. Cílem celé náročné cesty totiž nebylo pouze získání vědomostí, ale, zjednodušeně řečeno, i obhájení dobrého jména domu Dietrichsteinů. Proto se kníže stavěl velmi podezřívavě ke všemu, co by mohlo tuto vážnost jakkoli ohrozit – pro lov či jiné kratochvíle tedy neměl příliš pochopení. Na reprezentaci ovšem v hlavním městě křesťanstva šetřit nechtěl: synovi povolil najmout si dalšího služebníka, a dokonce si vydržovat vlastní kočár a koně.

Nadměrné utrácení ovšem představovalo hrozbu, zabránit mu měl jak dohled hofmistra, tak i nabitý rozvrh jeho svěřence – Walter Xaver tedy v podstatě na bezuzdné utrácení či provádění jiných nepravostí neměl mít čas.⁵²⁴ Pečlivé vedení účtů bylo pro hofmistra samozřejmostí, stejně jako pravidelné zasílání zpráv, návrhů či dotazů. Povinnost psát každý týden domů je v instrukci zakotvena i pro syna: stejně jako mnoho jiných mladých pánů musel i on otce informovat o svých pokrocích i poklescích, a to vždy v jazyce, jehož studium mu kníže v dané době naplánoval: z Lovaně a Paříže francouzsky, z Itálie italsky nebo latinsky, přičemž si měl dopisy nejdříve sám sestavit a poté je dát na kontrolu hofmistrovi. Zajímavé je, že i nyní lpěl kníže Ferdinand na studiu češtiny – aby ji nezapomněl, musel Walter dvakrát až třikrát týdně číst a psát česky, a dokonce si sebou z domova vzít na cestu nějakou českou knihu. Kníže

---

kterých existuje značné množství, výběrově např.: F. C. VON MOSER, *Abhandlung von den Europäischen Hof- und Staats-Sprachen*; J. B. VON ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, o konverzaci a řečnění s. 278-321, o psaní a přijímání dopisů s. 321-342; Johann Basilius KUCHELBECKER, *Allerneueste Nachricht vom romisch-kayserlichen Hofe*, Hannover 1732 atd.

⁵²⁴ Nabitý rozvrh mladých kavalírů jako prevenci před jejich nepřístojným chováním zmiňuje např. I. CERMAN, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, zde konkrétně s. 828-837.

v instrukci důrazně apeloval i na synovo svědomí, zodpovědnost a čest, zřejmě pod dojmem nějaké blíže neurčené nemilé události: syna nabádal, aby zanechal svého špatného chování a nedbalosti při studiu a připomínal mu, že jej jeho cesta i vzdělání (které má vnímat jako investici do vlastní šťastné budoucnosti) bude stát nemalé peníze.⁵²⁵

O výběru hofmistra měl kníže již od začátku jasno: touto zodpovědnou funkcí pověřil osvědčeného, spolehlivého a vzdělaného člověka, Jana Jiřího Buola (1655-1727), s nímž se znal již řadu let (minimálně od roku 1678) a který se o blaho a rozvoj mladého pána staral již během jeho studií na univerzitě ve Vídni.⁵²⁶ Buol zcela splňoval nároky kladené na hofmistry urozených mladíků doby vrcholného baroka, a to už jenom svým původem. Pocházel totiž z oblasti dnešního Švýcarska (zřejmě přímo z Basileje), což mu dávalo velkou jazykovou výhodu – kromě němčiny bravurně ovládal i francouzštinu, italštinu a latinu, a navíc byl se svým svěřencem schopen opakovat veškerou probíranou látku, jednalo se tedy o kultivovaného univerzitně vzdělaného člověka. Již v průběhu Dietrichsteinovy kavalírské cesty prosil knížete Ferdinanda o přímluvu: rád by v budoucnu získal místo v hofštátu arcivévody Josefa, či dokonce samotného císaře; věřil, že s malou pomocí by toho mohl dosáhnout. Sám sebe popsal jako schopného a důvěryhodného muže s doktorským titulem z obojího práva, znalého latiny, řečtiny, historie, komponování dopisů, který navíc studoval teologii, filozofii, steganografii (tedy umění utajování zpráv a informací) a který se „*vyzná ve všech tajných a skrytých písmech*“. Buol byl jedním z hofmistrů, kteří své skvělé vzdělání, kontakty a zkušenosti nakonec opravdu dokázali využít. Díky přímluvám svých dřívějších chleboďárců z rodu Dietrichsteinů, kteří byli s jeho službami velmi spokojeni, se mu podařilo chytit se u dvora císaře Leopolda I.: zde vykonával funkci knihovníka a později preceptora arcivévody Karla či učitele práv arcivévody Josefa. Poté působil jako sekretář v rakouské dvorské kanceláři, dále vykonával tutéž funkci v tajné konferenci, a v roce 1718 mu byl dokonce udělen titul svobodného pána.⁵²⁷

---

⁵²⁵ Koncept instrukce ze srpna 1683, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 603-607.

⁵²⁶ Viz dříve.

⁵²⁷ Ve své zprávě z Paříže ze 7. 4. 1687 totiž Buol prosil knížete, zda by mohli do Říma cestovat přes Švýcarsko (konkrétně Basilej), neboť by rád využil tuto příležitost a po mnoha letech své nepřítomnosti ve vlasti – z čehož prý byl, jak se vyjádřil, „*zcela rozedraný*“ – by ji rád navštívil; mladý pán by si zde navíc mohl prohlédnout proslulou Korvínovu knihovnu. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 621-622, také viz jeho starší list s žádostí o přímluvu ohledně jeho budoucího uplatnění z 9. 12. 1686, TAMTÉŽ, fol. 502. Naděje, že mu jeho snaha vypomůže k dobrému budoucímu uplatnění, vyjádřil i v dopise knížeti (sepsaného nejspíše ve Vídni) z 14. 1. 1689, TAMTÉŽ, fol. 16. O úloze hofmistra a metodách výuky: M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 86-96; nejen k roli preceptorů, ale k metodám výuky a k následováníhodným vzorům: A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, s. 28-40 a dále s. 197-214. Viz také J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, k hofmistrům obecně s. 205-230, Jan Jiří Buol je zmíněn v tabulce na s. 208 a dále na s. 215-216; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*, s. 270-273. K němu (či k rodu Buolů) také krátce: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges*

IV. 2. Cesta do Nizozemí a studium práv v Lovani⁵²⁸

A jak se tedy od výše popsané ideální vize lišila realita Dietrichsteinovy kavalírské cesty? Výprava tvořená Walterem Xaverem, jenž byl vyzbrojen řadou otcových doporučujících dopisů,⁵²⁹ hofmistrem Janem Jiřím Buolem a komorníkem se na cestu vydala z Pasova, zřejmě v druhé polovině měsíce srpna (s největší pravděpodobností to bylo 22. dne tohoto měsíce) roku 1683, a první noc nejspíše skutečně strávila v Řezně. O tom, zda cestovali ve vlastních vozech či zda využili služeb pošty a vozy s koňmi a personálem si pronajali, bohužel dopisy mlčí, stejně tak o tom, kde konkrétně nocovali a jedli (informace o jejich podnájmech přinášejí až listy z pozdějších fází cesty, a to ještě poněkud nahodile).⁵³⁰ První zprávy z cesty máme až z Norimberku, kam dorazili dne 26. srpna ve večerních hodinách po únavné dvoudenní cestě, ale v plném zdraví a bez úhony. I když se zde cestovatelé nezdrželi dlouho (Norimberkem v podstatě jen projížděli), bylo s nimi zacházeno tak, jak příslušelo synovi knížete s doprovodem: byli dvorně uvítáni delegací tvořenou členy místní městské rady a byli provedeni po tamějších zajímavostech a kuriozitách.⁵³¹

Dále pokračovali do Würzburgu, kam dorazili už 1. září, a, jak kníže požadoval, o svém příjezdu ihned zpravili místního biskupa, Konráda Viléma z Wernau.⁵³² Ten se jim sice mohl věnovat až poslední den jejich pobytu, kdy už byli nachystáni na další cestu, přesto jim poslal v ústrety kavalíra v biskupském kočáru taženém šestispřežím, který je odvezl k jeho dvoru. Zde je doprovázela početná suita, lokajové a čestná garda a opět jim byly předvedeny rozličné kuriozity. Ještě před tím ovšem musel mladý pán doprovázený svým hofmistrem biskupovi předat doporučující dopisy od knížete, což bylo doprovázeno velkým faux-pas: v oněch dopisech, které vyhotovovala dietrichsteinská knížecí kancelář, byl totiž oslovován předchůdce tehdejšího biskupa, Petr Filip z Dernbachu, který ovšem toho roku zemřel. Omluvy za toto trapné nedopatření ale byly přijaty vlídně a na přátelský postoj Konráda Viléma z Wernau

---

Universal Lexikon, Bd. 4, sl. 1001-1002, dále také: Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti I.*, Praha 2008, s. 124.

⁵²⁸ K tomu také L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě*, zde s. 130-141.

⁵²⁹ K důležitosti oněch doporučení, aby se mladíci dostali do vhodné společnosti, např. K. KELLER, *Von der Nützlichkeit des Reisens*, zde s. 437-444.

⁵³⁰ Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, k cestování kočárem obecně s. 194-205 a k ubytování a stravě na cestách s. 214-226. K cestování, dopravním prostředkům, bydlení apod. také A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, s. 64-73, k volbě konkrétních destinací s. 73-93.

⁵³¹ Listy od Waltera Xavera z Norimberku z 30. 8. 1683 a od Jana Jiřího Buola (nedat., pravděpodobně ze stejného či podobného data), MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 317 a 318.

⁵³² Konrád Vilém z Wernau (1638-1684) se stal würzburským biskupem pouhý rok před svojí smrtí, před tím působil například jako biskupský vyslanec u císaře ve Vídni či jako děkan v Bambergu. Joseph Friedrich ABERT, *Die Wahlkapitulationen der Würzburger Bischöfe bis zum Ende des XVII. Jahrhunderts, 1225-1698*, Würzburg 1905, zde především s. 66-77, dále s. 127 a 159.

k Walteru Xaverovi tato nepříjemnost neměla vliv. Naopak: pohostil jeho i Buola ve svém domě, poskytl jim čerstvé informace ohledně situace ve Španělském Nizozemí a varoval je před zdejší vzrůstající francouzskou mocí. Mladý Dietrichstein byl biskupovým vlídným postojem i krásami města nadšen, což se odrazilo ve slibu, že hodlá zachovávat veškeré otcovy pokyny, přesto se už ale pokoušel smlouvat o nutnosti nošení oděvu duchovního.⁵³³ I přes tuto drobnou neposlušnost jej ale Buol během cesty většinou chválil, především proto, že cestování snášel bez větších problémů a dobře se přizpůsoboval prostředí, módě a stylu různých zemí, měst a dvorů, ať už jimi pouze projížděli, či zde pobýli delší dobu.⁵³⁴

Následovala zastávka ve Frankfurtu, v němž se ale dlouho nezdrželi, a přes Mohuč, Koblenc a Kolín nad Rýnem pomalu směřovali do Amsterdamu. V Mohuči mladý Dietrichstein vykonal povinnou návštěvu u kurfiřtského dvora, kde předal další z otcových doporučujících dopisů, a opět byl přijat nadmíru přátelsky. Poct se jim dostalo také v Kolíně: uvítání byli deputací členů magistrátu, kteří si velmi považovali té cti, že k nim zavítal syn významného knížete, a darovali mu víno; i tady se zastavil na kurfiřtském dvoře, aby zde předal otcova doporučení.⁵³⁵

Ještě před tím, než se stačili dostat do Nizozemí, tam vmaširovaly francouzské oddíly a hodlaly zde strávit zimu, což Buola značně znervózňovalo. Situace ale nebyla růžová ani ve zbytku Evropy: Turci obléhali Vídeň a klid monarchie ohrožovalo i Tököliho povstání, což hofmistrovi, a později ani jeho svěřenci, neuniklo (tyto zprávy lze nalézt téměř ve všech dopisech sledovaného období). Kníže ovšem trval na tom, aby pokračovali dle plánu a dorazili do Lovaně, kde by syn začal neprodleně studovat. Zároveň už ale začínal promýšlet „únikovou cestu“ do Itálie, pokud by se situace vyostřila příliš. Pojistkou měla být Walteru Xaverovi protekce od zdejšího guvernéra, markýze de Grana, jemuž měl předat otcův doporučující dopis, požádat ho o ochranu, a dokonce i o peníze s tím, že jistě nebude mít nic proti, jelikož vydané prostředky prý budou dobře využity (konkrétně šlo o částku ve výši 500 tolarů, kníže je bezprostředně na to splatil formou směnky, kterou nechal spěšně poslat do Bruselu komorníkovi dotýčného markýze, Georgu Straussovi).⁵³⁶

---

⁵³³ Dopisy od mladého hraběte i jeho hofmistra ze 7. 9. 1683 sepsané již ve Frankfurtu, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 319-320 a 321.

⁵³⁴ K tomu např. dva koncepty knížete Ferdinanda hofmistrovi i synovi z 15. 10. 1683, TAMTÉŽ, fol. 327.

⁵³⁵ O tom, jak vypadaly Dietrichsteinovy návštěvy v Mohuči a Kolíně a zda zde absolvoval oficiální audienci nebo byl přijat méně formálně, bohužel dochované listy nehovoří. Viz Buolův a Walterův list zpětně popisující průběh cesty z 28. 9. 1683, TAMTÉŽ, fol. 328-329 a 330-331. K darům na kavalírských cestách krátce R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 170.

⁵³⁶ Kníže Ferdinand si mohl být jistý, že jeho prosbě bude vyhověno: markýz de Grana byl pověstný tím, že velmi dobře slyšel na žádosti od nositelů jmen významných šlechtických rodů a držitelů vysokých úřadů. Srov.: J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, např. s. 69-70.

Dalším významným mužem, s nímž se mladý aristokrat setkal již v začátku své cesty a který nad ním po dobu jeho pobytu v Nizozemí držel ochrannou ruku, byl Daniel Johann Kramprich z Kronenfeldu, císařský rezident v Haagu.⁵³⁷ Walter Xaver mu jako již tradičně předal otcovo doporučení, na což Kramprich obratem reagoval a sdělil knížeti, že je velmi poctěn a o syna se mu v Haagu rád postará, i když ten se tam zdrží jen pár dní. Na Waltera Xavera ale zpovzdálí dohlížel i v následujících letech a občas knížeti informoval o jeho pohybu: ten se od druhé poloviny října pomalu propracovával do cíle své cesty a z Haagu ho cesta vedla přes Delft, Rotterdam a Brusel.⁵³⁸ Než ale vstoupil do Lovaně, spěchal kníže ještě se zařizováním francouzského pasu, který měl syna bezpečně provést výbušnými oblastmi a v případě potřeby jej doprovázet až do Itálie.⁵³⁹ Vydatné pomoci se knížeti dostalo od toho nejpopovolanějšího člověka: francouzského envoyé na vídeňském císařském dvoře, markýze Sébevilla.⁵⁴⁰ I tak ovšem toto vyřizování trvalo několik týdnů (pas byl zřejmě hotov až koncem září či počátkem října), poté jej kníže nechal poslat synovi do Nizozemí.⁵⁴¹ Aby mladý pán před nástupem na lovaňskou univerzitu nezahálel a nezakrňovaly tak jeho znalosti, úkoloval ho otec již po cestě: doporučoval mu například opakovat němčinu a číst v ní studijní texty, latinu a francouzštinu slovem i písmem a cvičit se i v holandštině a základech práva. Především dobrou znalost francouzštiny považoval kníže za nutnou podmínku úspěšného studijního pobytu v Lovani.⁵⁴²

V 17. století lákala Lovaně mnoho mladých šlechticů, a to nejenom vyhlášenou katolickou univerzitou, kde působila řada skvělých profesorů obojího práva, ale právě také svojí blízkostí Bruselu s jeho místodržitelským dvorem, a tedy i zprostředkovaně se španělskou větví Habsburků. Audience u guvernéra tedy byla tradičně důležitou součástí téměř každého

---

⁵³⁷ Daniel Johan Kramprich z Kronenfeldu (1622-1693), rodák z Koblence, byl jedním z významných císařských rezidentů v Haagu – tuto funkci zde vykonával od roku 1667 až do své smrti v roce 1693. K němu viz např.: Volker JARREN, *Macht- und Konfessionspolitik in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Johann Daniel Kramprich von Kronenfeld über die Lage der Katholiken und katholischen Ordensgeistlichen in den Vereinigten Niederlanden 1667 bis 1693*, Jahrbuch des Zentrums für Niederlande-Studien 5/6, 1994/1995, s. 219-230.

⁵³⁸ Dopis od Daniela Johana Krampricha z Kronenfeldu ze 7. 10. 1683, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 332; Walter Xaver mu předal otcův doporučující dopis sepsaný v Pasově dne 22. 9. toho roku, z čehož lze soudit, že výprava vyrazila na cesty v tento den či o něco málo později.

⁵³⁹ K raněnovověkým pasům a jejich významu i pro šlechtické cestování Z. HOJDA, *Pasy 16.-18. století jako pragmatické písemnosti*.

⁵⁴⁰ Bernardin, pán a později markýz de Sébeville (1641-1711), syn Françoise Kadota, markýze de Sébeville (1617/1618-1703) a Jeanne-Françoise Gigault de Bellefonds (1618/1619-1703), je známý jako maršál, ale především jako francouzský vyslanec u císaře Leopolda I. – tuto funkci zde vykonával v letech 1681-1684. Ludwig BITTNER – Lothar GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 214.

⁵⁴¹ Viz koncepty dopisu od knížete Ferdinanda sepsané v Linci 18. a 25. 9. 1683, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 323 a 334. Francouzský pas měla výprava k dispozici nejspíše až kolem poloviny října 1683, viz Buolův dopis z Bruselu z 18. 10. 1683, TAMTÉŽ, fol. 346-347.

⁵⁴² Koncepty odpovědí na synovy i Buolovy dopisy (sepsané v Linci) z 12. a 15. 10. 1683, TAMTÉŽ, fol. 326, 327.

nizozemského pobytu a především v letech 1692-1706, kdy vykonával post místodržitele bavorský kurfiřt Maxmilián II. Emanuel, oslnila nádhera jeho dvora desítky mladých kavalírů z habsburské monarchie. V následujících desetiletích ovšem obliba bruselského dvora i lovaňské univerzity už jenom klesala (důvodem byly jak osobnosti místodržitelů, které se příliš nevyžívaly v reprezentaci, tak zhoršující se úroveň výuky práv). V době, kdy sem přibyl Walter Xaver z Dietrichsteina, se nicméně univerzita i dvůr ještě těšily značnému zájmu. To ovšem jistě nebyl jediný důvod, proč sem kníže Ferdinand syna vyslal. Studium práv v Lovani totiž mělo v dietrichsteinském domě tradici: v letech 1649-1650 zde pobýval otec našeho hlavního hrdiny i se svým mladším bratrem Maxmiliánem, mezi roky 1680-1681 zde studoval jeho starší bratr Leopold Ignác a na pár měsíců v roce 1722 sem zavítali i jeho vlastní synové: Karel Maxmilián a Jan Leopold.⁵⁴³ Na lovaňské univerzitě kromě Dietrichsteinů studovala i řada významných duchovních – jako jeden příklad uveďme výše zmiňovaného Jana Fridricha z Valdštejna, který zde po studiích na jezuitském gymnáziu ve Vídni a na filozofické fakultě v Praze pobyl minimálně celý rok 1662, respektive i počátek roku následujícího, a jako mnozí jiní se věnoval studiu práva.⁵⁴⁴

Vraťme se ale zpět k mladému hraběti z Dietrichsteina. Do prvního cíle své cesty dorazila naše výprava v plném zdraví a síle 18. října roku 1683, tedy po zhruba dvou měsících ode dne, kdy opustila Pasov. První věcí, kterou bylo třeba urychleně vyřešit, bylo ubytování. Lze předpokládat, že hofmistr Buol si nějaké informace a tipy zajistil již v předstihu, přesto muselo konečné rozhodnutí padnout až na místě – po prohlídce vybraných apartmánů a rozhovorech s jejich majiteli o podmínkách podnájmu a samozřejmě také o ceně. V univerzitních městech se mohli studenti ubytovat v některém z univerzitním zařízení (kolejích), ty ale často nesplňovaly nároky urozenců a jejich představy o reprezentativním bydlení. Další možností bylo využít pohostinství některého z příbuzných či známých, hostinců či, jako u Waltera Xavera, vyhledání vhodného podnájmu v soukromém domě. V době, kdy sem dorazil, platila lovaňská práva za vyhlášená, takže ani pro ty nejurozenější kavalíry nebylo snadné sehnat byt odpovídající jejich stavu a peněženec. Přesto se hofmistru Buolovi podařilo nalézt pohodlný a nikterak přehnaně drahý apartmán – vzhledem k ceně prý šlo o vcelku dobré ubytování. Jednalo se o byt v domě děkana zdejšího kolegiálního kostela u sv. Petra, který se nacházel v těsné blízkosti univerzity (z Grote Markt, kde se nachází svatopetrský chrám, trvá

---

⁵⁴³ K jižnímu Nizozemí a Bruselu obecně J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 68-80, k Lovani TAMTÉŽ, s. 73-76, dále viz tabulku na s. 74 a itineráře dietrichsteinských výprav na s. 362-365.

⁵⁴⁴ K Janu Fridrichovi z Valdštejna podrobně J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna*, k Valdštejnově výchově a vzdělání s. 25-53.

cesta k univerzitě zhruba tři či čtyři minuty pěší chůze). Děkana a celý jeho dům navíc Buol označil za počestné a velmi klidné, což bylo kromě ceny či vybavení apartmánu jedním z důležitých kritérií výběru.⁵⁴⁵ Mladého pána a hofmistra zde vyšel roční podnájem na 100 dukátů, respektive 300 franků, za komorníka si děkan účtoval 200 franků. Celkový roční podnájem v přepočtu na říšské tolary vyčíslil na částku 333 tolarů a 16 krejcarů.⁵⁴⁶ Domácí do této sumy ovšem nezapočítal dřevo, svíčky, vosk a víno – ty byly sice v domě k dispozici k univerzálnímu použití, ale platily se zvlášť. Téměř bezprostředně po příjezdu do Lovaně se Walter Xaver nechal zapsat na univerzitu a už 22. října začal od profesora Mathiase Mathoneta brát soukromé lekce z obojího práva, v souladu s otcovskou instrukcí ale navštěvoval i veřejné přednášky. Navíc se zavázal opakovat si němčinu a více proniknout do filozofie, což knížete Ferdinanda (tehdy novopečeného nejvyššího hofmistra císaře Leopolda I.) velmi potěšilo.⁵⁴⁷

I přes vyostřující se politickou situaci a postupující francouzská vojska se mladému Dietrichsteinovi při studiích dařilo, profesori i hofmistr jej chválili. Všeobecný pocit ohrožení nicméně studijní a denní režim studentů a profesorů poněkud narušoval a Buol váhal, zda má knížeti doporučit, aby zde mladík setrval do stanoveného termínu (a poté se dokonce vydal do Paříže), či zda bude vhodnější vyrazit rovnou do Itálie. Kníže s hofmistrem se nakonec prozatím rozhodli spolehnout se na ochranu, kterou jim přislíbil mocný markýz de Grana, a držet se původního plánu, respektive jej ještě překonat: k pramalé radosti mladého pána, který k Lovani nijak zvlášť nepřilnul, se usnesli, že bude nejlepší, když ve městě setrvá nikoliv dva, ale celé tři roky. Markýz de Grana se navíc uvolil k tomu, že Dietrichsteinovy i Buolovy listy budou moci být domů posílány skrz jeho kancelář, což bylo jistě bezpečnější, a také jim zprostředkovával některé informace.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁵ Děkan kostela sv. Petra býval tradičně i kancléřem lovaňské univerzity, nelze se tedy divit, že byli hofmistr i kníže s tímto výběrem nadmíru spokojeni. V době, kdy v Lovani pobýval Walter Xaver, vykonával funkci univerzitního kancléře Alfons Ghislain Norbert de Berghes (1624-1689), uznávaný teolog, jurista, kapitulní probošt v Kleve a Nivelles, poté biskup v Tournai a nakonec arcibiskup v Mechelenu, viz např.: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbergh.html> [24. 8. 2016]. Protože se ale prameny o jménu domácího nezmiňují a také proto, že podle jednoho z hofmistrových dopisů zemřel Dietrichsteinův hostitel už roku 1685, nelze s jistotou tvrdit, že jím byl právě pan de Berghes.

⁵⁴⁶ Zbytek personálu (byl-li vůbec nějaký – jádro výpravy tvořili většinou pouze Walter Xaver, hofmistr a komorník, další služebníci byli najímáni příležitostně) byl nejspíše ubytován někde jinde, ve skromnějších podmínkách, dochované listy se o tom však nezmiňují. Nevíme ani, jak byl pronajatý apartmán zařízen a zda bylo nutné některé vybavení dokoupit.

⁵⁴⁷ List od hofmistra Buola z Lovaně z 21. 10. 1683 a dopis od Waltera Xavera z 28. 10. toho roku. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 348 a 325. Gratulace k místu nejvyššího hofmistra na fol. 348 i v dalším Buolově listu, tentokrát z 16. 12. 1683, TAMTÉŽ, fol. 340, poděkování za hofmistrovu a synovu gratulaci v konceptu z 18. 1. 1684 TAMTÉŽ, fol. 341 a 345.

⁵⁴⁸ Buolovy dopisy z 21. 11., 9. a 16. 12. 1683, TAMTÉŽ, fol. 337-338, 342 a 340 a koncept odpovědi knížete z 12. 12. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 336. S markýzem byl kníže Ferdinand i mladý pán se svým hofmistrem v pravidelném kontaktu po celou dobu lovaňského pobytu Waltera Xavera – Grana jim byl nápomocen radami, informacemi i financemi; o aktuální politické situaci se více či méně zmiňují všechny dopisy daného období. Dopisy od knížete z Dietrichsteina bývaly doručovány různě – někdy klasickou poštou, jindy skrz různé posly

Závěrem roku 1683 Walteru Xaverovi tedy nezbývalo nic jiného než se začít sžívat s městem, univerzitou a se svými novými povinnostmi: podle otcových pokynů se měl ještě více než dosud zaměřovat na procvičování francouzštiny slovem i písmem, latiny, a aby lépe porozuměl zemi, v níž měl strávit tři roky svého života, musel se vzdělávat i v nizozemské historii. Své snahy o to, aby okolím nebyl vnímán jako duchovní osoba, ale nevzdal a úpěnlivě prosil otce, aby netrval na nošení oděvu duchovního – symbolu budoucnosti, které se obával. V tomto názoru ho podpořil i hofmistr Buol: chválil píli svého svěřence a knížeti se snažil opatrně naznačit, aby tak přísně na šatech duchovního netrval, neboť ostatní mladí kanovníci se prý na veřejnosti běžně objevovali ve světském oblečení: „*Vzhledem k tomu, že jsem si povšiml, že ostatní, kteří jsou také kanovníky, zde využívají světské šaty, zůstal bych při tom i u Waltera Xavera.*“⁵⁴⁹ Kníže Ferdinand tedy prozatím ustoupil a pouze lakonicky podotkl, že se syn „*musí vždy přizpůsobit módě dané země, i když se tam duchovní oblékají téměř světsky.*“⁵⁵⁰ Tato překvapivá smířlivost mohla pramenit z obav o synovo zdraví – dochované dopisy sice jasně nespecifikují, jakými zdravotními problémy trpěl Walter Xaver tentokrát, ale jisté je, že mu (i s nepříznivým politickým vývojem a blízkostí nepřátelských oddílů) znemožňovaly stoprocentně dodržovat předepsaný denní rozvrh. Od počátků jeho pobytu v Lovani ho denně navštěvoval lékař, dával mu rady a důkladně s ním i s hofmistrem řešil další léčbu.⁵⁵¹

Nespokojenost Waltera Xavera s plánem rodičů mít z něj duchovního byla jasně patrná již v dřívějších letech, nyní, na samém počátku jeho kavalírské cesty, když se konečně dostal z otcova přímého dohledu, ale začala výrazněji probublávat na povrch čím dál častěji. S prvotními drobnými náznaky, že si nepřeje nosit oděv duchovního, se proto zanedlouho nespokojil a začal se vyjadřovat otevřeněji: ještě ani nedorazil do Lovaně a už se otci přiznal ke svému odporu a zhnusení a naznačil, že kdyby byl zproštěn svých závazků k církvi, jistě by to mělo dobrý efekt na jeho studia v Lovani.⁵⁵² Otce to pochopitelně velmi rozladilo, podobné úvahy mu přísně zakázal a varoval ho, že bude-li dále odmítat to, co mu bylo předurčeno, vzbudí nelibost rodičů, kteří pak budou muset vyvodit z jeho nevhodného chování patričné

(například jeden jeho list ze srpna 1684 byl doručen výjimečným kurýrem, viz Buolův dopis z 14. 8. 1684, TAMTÉŽ, fol. 398-399).

⁵⁴⁹ „*Wejlen ich vermerckht, d[ass] andere, die auch thumbherren seind, hier weltliche kleid brauchen, hab ich es mit graff Walltern auch dabey bleiben lassen.*“ Buolův list z 9. 12. 1683, TAMTÉŽ, fol. 342

⁵⁵⁰ „*Ratione der kleidung haben wir entlich kein grosses bedenken, man mues sich diesfahls der landorth conformieren, indeme allda die geistlich[en] fast weltlich aufzieh[en].*“ Koncept pro hofmistra Buola sepsaný v Linci dne 12. 12. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 336.

⁵⁵¹ Dopis od hofmistra z 21. 11. 1683, TAMTÉŽ, fol. 337-338.

⁵⁵² „*Prosím Vaši knížecí milost, aby se upamatovala na to, o co jsem Vás prosil ve svém dalším dopise – Vaše knížecí milost by poté uhlídala dobrý efekt na má studia.*“ („*PS. bitte Ihre Hoch Fürst[lichen] Gnaden sich zu erinnern waß ich in den negsten briff gebetten hab, Ihre Hoch Fürst[lichen] Gnaden werden den effect anß meinen studiß hernacher spiren.*“) List od Waltera Xavera z Amsterdamu z 28. 9. 1683, TAMTÉŽ, fol. 330-331.

důsledky: „Náš syn nám napsal a v přiloženém P. S. stojí, co jsme mu odpověděli, tento odpor proti duchovnímu stavu se mu musí vyhnat z hlavy a namítnout, že by v nás vbudil velkou nelibost, kdyby proti duchovnímu stavu nadále protestoval [...].“⁵⁵³ Tyto hrozby sice zabraly, ale, jak dále uvidíme, nebylo to na dlouho.

Pochyby ohledně toho, jaký oděv by měl syn oblékat, provázely knížete i v následujících měsících – rád by ho viděl v oděvu duchovního, ale nechtěl přilévat olej do ohně: nenáviděné duchovní šaty byly tématem, na které Walter Xaver vždy reagoval velmi emotivně. Proti předepsané náplni studia nicméně mladík nevzdoroval a například k lekcím z historie či politiky, které otec u duchovních hodnostářů pokládal za povinné, nic nenamítal. Kromě zvládnutí odborného učiva bylo podmínkou i ovládnutí hlavního jednacního jazyka, tedy francouzštiny, kterou opakoval s renomovaným soukromým *sprachmeisterem*, takže se jeho znalosti rychle zlepšily a brzy byl schopen ve francouzské řeči komponovat dopisy požadované úrovně (tedy ve formě typického barokního dopisu se všemi jeho ozdobnými galantními frázemi). Pokud by se mu ve studiích dařilo tak jako dopsud, navrhoval kníže, aby skládal některé (veřejné) zkoušky z práva již v prvním roce studia.⁵⁵⁴

I přes úspěšné zahájení studií mohl Dietrichsteinův lovaňský pobyt skončit už po několika týdnech, neboť tamější situace nebyla (slovy knížete) „dobrá ani jistá“: tzv. válka o reunie mezi Francií na jedné a Španělskem a Nizozemím na druhé straně, jejíž ozvěny lze sledovat snad ve všem dopisech studovaného období, rozhodně ještě nebyla zažehnána.⁵⁵⁵ S počátkem roku 1684 proto kníže s hofmistrem zcela vážně uvažovali o tom, že by měl Walter Xaver Lovañ opustit dříve, než se stav ještě více zhorší a bezpečné cestování už nebude možné (a to i přesto, že studentům prý bezprostřední nebezpečí nehrozilo). Buol proto na základě informací, které jim pravidelně dodávali markýz Grana a rezident Kramprich, navrhoval, aby v případě, že se v Haagu v brzké době nepodaří dojednat mír, Walter Xaver v Lovani absolvoval pouze polovinu z naplánovaných studií a zbytek studia dokončil v Itálii. Další variantou bylo, aby odjel na pár týdnů do Antverp a zde přečkal těžké časy. Hofmistr už od počátku pobytu v Nizozemí spolupracoval ve finančních záležitostech nejenom s markýzem de Grana, ale

---

⁵⁵³ „Unser sohn schreibt unß, d[e]n beyliegende[n] P. S. [sagt] waß wie ihme antwortten, zeüget eben dis[es] pappier, man muß ihm dieße abomination gegen dem geistlichen standt aus dem kopf bringen, und ihme remonstrieren d[ass] er unß einen unlust wirdt machen, wan er zeügen wirdt, d[ass] ihme d[e]n geistliche[n] standt also zuwider seÿe [...]. Koncepty dopisů od knížete Ferdinanda z Lince z 18. 9. 1683, TAMTÉŽ, fol. 323.

⁵⁵⁴ Koncept pro syna i hofmistra z 1., resp. 4. 1. 1684 či listy od Waltera Xavera z 10. 1. toho roku a od hofmistra Buola z 13. 1., TAMTÉŽ, fol. 355, 352. První francouzský list z kavalírské cesty sepsal mladý Dietrichstein v Lovani dne 13. 2. 1684 a kromě běžných i mimořádných informací (například o návštěvách, které obdržel, ale také o nutných bezpečnostních opatřeních, o nichž ho informoval rezident Kramprich) je z něj patrná jak snaha zapůsobit na otce poslušností, pílí a znalostmi, tak také pochybnosti o jeho budoucím údělu. TAMTÉŽ, fol. 361.

⁵⁵⁵ Koncept pro Buola z 18. 1. 1684, TAMTÉŽ, fol. 341.

především s Adrianem Zettim, majetným obchodníkem z Bruselu, který byl v případě potřeby ochotný ihned vystavit směnku na nemalou částku. Knížeti proto navrhoval, aby buď on sám či bruselský obchodník vystavili tzv. „*circular wechsel*“, tedy směnku, již by bylo možno využít hned v několika destinacích během případného spěšného odjezdu z Lovaně.⁵⁵⁶ Konkrétně měla platit v Paříži, Lyonu, Turíně a Florencii a dále také v Bruselu, Basileji a Štrasburku; pokud by po cestě do Itálie přeci jen nastaly problémy, slíbil kníže, že vystaví směnku novou. Walter Xaver sám proti odjezdu z Lovaně, kde by ho čekala, jak předpokládal, pouze tvrdá práce a málo zábavy, nic nenamítal, navrhoval ovšem, že by rád strávil zbytek studií v Paříži a do dokonalosti tak vypiloval francouzštinu, což se ale u otce zpočátku nesetkalo s ohlasem. Stejně tak se mu pranic nelíbila myšlenka, že by syn opustil započatá studia, i když uznával, že bezpečnost musí být na prvním místě – některé cesty v okolí Lovaně již byly uzavřené a napětí rostlo, což studiu nijak neprospívalo.⁵⁵⁷

Později ovšem kníže Ferdinand připustil, že pobyt ve Francii, ač byl za současné situace velmi riskantní (i proto kníže navrhoval cestovat inkognito, pod jménem, které by si Walter Xaver sám zvolil), by synovi přinesl mnohé benefity: především zlepšení francouzské řeči, ale také zkušenost s odlišným prostředím. S realizací této cesty, jež by vyžadovala vydání nových pasů, opět přislíbil pomoci Daniel Johann Kramprich. Ten také buď přímo Walteru Xaverovi či jeho hofmistrovi podával čerstvé zprávy o aktuálním dění; finanční prostředky by opět poskytl bruselský obchodník.⁵⁵⁸

V momentě, kdy se zdálo, že otec k cestě do Francie svolí, si Walter Xaver vzpomněl, že by nebezpečné časy raději přečkal v Anglii, neboť právě tam prý z Lovaně odešla řada německých kavalírů. Začal tedy otce přemlouvát, aby ho tam pustil, a to i přesto, že tato zastávka v původním plánu kavalírské cesty vůbec nebyla zahrnutá! Kníže tuto ideu kupodivu nezavrhl, a dokonce vzkázal hofmistrovi, že ponechává na jeho vůli, zda se vydat do Anglie, či zda raději ve Francii vyhledat nějaké klidné místo. Ve Walteru Xaverovi vzbudila tato naděje nadšení, opět začal knížete ujišťovat o své nejhlubší pokoře a nezměrné horlivosti při studiu a zároveň již plánoval, jak se do Anglie co nejdříve dostat. Navrhoval cestovat do Calais a zde si najmout trajekt, který by je za pár dní a s malými náklady bezpečně dopravil do cíle. Hofmistru

---

⁵⁵⁶ Finančním otázkám se podrobněji věnuje závěr této kapitoly.

⁵⁵⁷ Buolovy dopisy z 13. a 27. 1. 1684, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 352 a 354. Dále viz také koncept pro hofmistra z 12. 2. a francouzský list od Waltera Xavera z 13. 2. 1684, TAMTÉŽ, fol. 351 a 361.

⁵⁵⁸ Pasy pro následující fázi cesty (do italské Sieny, kam se měl dostat přes Angers, Tours a Orléans a poté přes Švýcarsko – možná přes Ženevu či Basilej; kníže už nyní uvažoval i o delším pobytu v Savojsku) by zřejmě opět zajistil pan de Sébeville, Buolův dopis z 20. 3. 1684 a koncepty pro něj a pro Waltera Xavera z 8. 4. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 358, 359 a 360, dále francouzský list od mladého pána z 1. 5. 1684 a nedatovaný dopis od rezidenta Krampricha (který byl ihned přeposlán knížeti), TAMTÉŽ, fol. 368 a 369.

Buolovi se tento nápad jevil jako vcelku rozumný a jeho svěřenec tuto loajalitu velmi oceňoval.⁵⁵⁹

S francouzským obléháním Lucemburku se zdálo, že kníže konečně svolí k jejich odjezdu – z Lovaně ostatně houfně odcházela či se chystala odejít většina studentů. Buol se tedy vypravil na tři dny do Bruselu vyzvednout nové pasy, jež jim nechal připravit markýz de Grana (ten jim také na cestu slíbil poskytnout ochranný konvoj), i půjčku ve výši 100 tolarů a další nutné vybavení, které si objednal u Adriana Zettiho. I s přibližujícím se průměrným hofmistr s mladým pánem stále doufali, že dorazí povolení opustit Lovaň, jejíž široké okolí bylo popleněno. Jako další vhodný cíl a alternativa k Anglii byl zvažován i francouzský Orléans, který Walteru Xaverovi rozhodně nebyl proti mysli, měl za to, že i zde by mohlo být vhodné prostředí pro studium i zlepšování francouzštiny. Ještě v prvních červnových dnech se zdál být jejich odjezd na spadnutí, což se knížeti sice nelíbilo, ale nemohl nic namítat. Poté, co francouzské oddíly město opustily a generální stavy uzavřely s Francií příměří na 20 let, však okamžitě obrátil, neboť lovaňské učení podle něj mělo syna do budoucnosti připravit nejlépe, a nařídil mu znovu započít se studiem. Cesta do Anglie tedy padla. Buol sice navrhoval, že by bylo možné podniknout ji v době prázdnin, tedy v září 1684, k tomu ale nakonec nedošlo.⁵⁶⁰

Možná i proto, že mu otec odjezd z Lovaně a cestu do Anglie, na kterou se velmi těšil, sice přislíbil, ale ke konečnému souhlasu se neměl a váhal tak dlouho, až byla odsunuta na neurčito, vypukla u Waltera Xavera další vlna odporu proti jeho předurčení k duchovnímu stavu. Její důsledky byly tentokrát neobyčejně závažné a lze říci, že právě tehdy, v jarních měsících roku 1684, si kníže z Dietrichsteina poprvé připustil, že i přes veškerou vynaloženou snahu nemají jeho plány se synem nadějí na úspěch. Ačkoliv se korespondence Waltera Xavera s matkou z této doby nedochovala, je vysoce pravděpodobné, že i jí pravidelně psal a že se skrz ni snažil zapůsobit na otce, aby jej nechal zprostit všech závazků k církvi.⁵⁶¹ Kněžna se synovi jistě snažila domlouvat, avšak v dopise z dubna toho roku se zřejmě vyjádřila poněkud ostřeji (mimo jiné mu údajně zakázala učit se jistě blíže neurčené tance s tím, že jsou pro duchovního

---

⁵⁵⁹ TAMTÉŽ, dále francouzské dopisy od Waltera Xavera z 20. 3. a 1. 5. 1684 či Buolův list z 24. 4. téhož roku, TAMTÉŽ, fol. 362, 368 a 367.

⁵⁶⁰ Francouzské dopisy od Waltera Xavera z 15. 5., 22. 6. a 13. 7. 1684, Buolovy listy z 1. 6., 22. 6. a 13. 7. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 381-382, 377, 372, 375-376, 378 a 371. Dále také koncepty od knížete pro hofmistra i syna z Lince z 3. 6., 24. 6. a 6. 8. 1684, TAMTÉŽ, fol. 365-366, 374 a 370. Ještě v srpnu 1684 Buol plánoval, že by mohli výpravu do Anglie podniknout o nadcházejících prázdninách, a i kníže se opatrně vyjádřil, že by syn měl mít možnost tuto zemi navštívit, dopis od hofmistra z 14. 8. a koncept pro něj ze stejného data, TAMTÉŽ, fol. 398-399 a 393.

⁵⁶¹ Se sourozenci ale zřejmě Dietrichstein nekontaktoval, neboť otce v jednom ze svých francouzských dopisů prosil, aby mu o nich pravidelně posílal informace, list z 15. 5. 1684, TAMTÉŽ, fol. 381-382.

nevhodné), což bylo spouštěčem jeho melancholie, která s sebou nesla i zhoršení studijních výsledků.⁵⁶²

Po matčině odmítnutí se zřejmě mladý Dietrichstein domníval, že již nemá co ztratit a svůj odpor vyjadřoval před hofmistrem i ve svých listech otci otevřeněji a častěji. Na veřejnosti si to však ještě nedovolil, ačkoli už dříve odmítal vystupovat jako kanovník – v šatech duchovního. Buolova úloha byla v tuto chvíli nezáviděníhodná: jelikož představoval prostředníka mezi synem a otcem, svezl se na něj pravidelně hněv od obou stran; vážnější problémy však měly, jak správně tušil, ještě přijít. Snažil se proto našlapovat co nejopatrněji a vyostřenou situaci uklidňoval. Knížeti naznačoval, že se u Waltera Xavera projevuje nechuť k duchovnímu stavu dlouhodobě, což bylo ostatně zřejmé všem, kdo s ním přišli do styku, a že se tedy nejedná o chvilkový rozmar. I přesto, že možná ve skrytu duše postoj svého svěřence chápal (sám ostatně prohlásil, že duchovní stav očividně není jeho posláním), musel se pokusit přimět ho k poslušnosti. Často ho proto napomínal, denně apeloval na jeho skvělý původ, stav a čest jeho i jeho rodiny, připomínal mu péči, které se mu dostalo, obrovské náklady, které za něj kníže vydal, i to, že musí respektovat svůj vstup mezi duchovní. Myslet měl i na své vzdělání, jež bylo koncipováno pro potřeby jeho budoucího stavu, i na to, co by tato svévole znamenala pro jeho ctěné rodiče. Mladý pán ovšem trval na svém – Buolovy snahy byly nejen zbytečné, ale dokonce spíše kontraproduktivní: ve svém svěřenci, s nímž měl až dosud dobrý vztah, vzbuzovaly jeho snahy a jemná manipulace podezření a ten jej obviňoval z kolaborace.

Kníže Ferdinand ovšem zatím trval na tom, aby byl syn k přijetí svého osudu donucen a příliš nedbal Buolových náznaků, že tím vše jenom zhoršuje. Walter Xaver odmítl naslouchat všem dobře míněným radám, netrpělivě očekával záchranu, a když se jí nedočkal, uzavřel se do sebe a propadl melancholii, což samozřejmě velmi brzdilo jeho pokroky ve studiu. Celá situace byla velmi nepříjemná i pro Buola – jak se sám vyjádřil, bylo to pro něj „*bolestivé a trapné*“. Nerad viděl, když se mladý pán nacházel v tomto nezdravém stavu, obával se, že budou-li na něj rodiče tlačit, vzejde z toho akorát neštěstí, a váhal, zda a jak by mohl s těmito starostmi a problémy pomoci. Na jedné straně samozřejmě viděl otcovskou starost o synovu budoucnost, na straně druhé ale shledával, že úmysly Waltera Xavera jsou dobré a jeho záměrem rozhodně není otce nahněvat. Naopak, hodlal rodičům zachovat vděčnost a poslušnost. Pouze v momentě, kdy by se mu dostalo nějakého znamení od Boha, by se prý svému osudu podřídil a ponechal si všechny dosud vybojované kanonikáty, v opačném případě

---

⁵⁶² Tento konkrétní kněžnin dopis se (stejně jako její další listy z doby kavalírské cesty Waltera Xavera) bohužel nezachoval, je ale zmíněn v Buolově listu z 24. 4. 1684, TAMTÉŽ, fol. 367. (Vzhledem k tomu, že Dietrichstein v korespondenci s otcem o matce téměř nikdy nehovoří a nenechává ji pozdravovat, je téměř jisté, že jí psal zvlášť.)

o tom však nechtěl ani slyšet; Buol sám však považoval zmiňovaná božská vnuknutí za přinejmenším prapodivná či spíše za výmluvu. Pokud by byl Walter Xaver z řad duchovních propuštěn (což, jak věřil, by s otcovou pomocí jistě šlo zařídit), byl ochoten na sobě tvrdě pracovat: aby se mohl v budoucnosti dobře zajistit, slíbil studovat práva ne dva, ale rovnou tři či čtyři roky, světské vzdělání by dohnal absolvováním exercitií a právnickou praxi hodlal získat v říšském komorním soudu ve Špýru. Vzhledem k tomu, jak velký vliv mělo na mladého pána každé další odmítnutí, navrhoval Buol, aby zatím rodiče jeho nápady nezavrhovali, ale bez komentáře je přešli. To by v něm mohlo vzbudit jistou naději a ochotu – pokud by se podařilo ho uchlácholit a znovu ho připoutat ke studiu, bylo by možné ho dále nenápadně formovat.⁵⁶³

„[Walter Xaver] obdržel od Její knížecí milosti, své paní matky, odpověď, v níž mu Její knížecí milost z mateřské náklonnosti sdělovala, že se musí stát duchovním [...]. On je však z toho, že bude k tomuto stavu donucen, tak zděšený, že nedbá mého uklidňování, je malomyslný, a proto až dosud neschopný studia. Jak bolestný a trapný mi připadá tento již dlouho trvající nezdravý stav, je Nejvyššímu známo. Jak ale pomoci s tímto i jiným obávaným neštěstím? Na jedné straně vidím otcovskou starost Vaší knížecí milosti a péči o Waltera Xavera a o jeho budoucí štěstí [...], on však začíná být poněkud netrpělivý. Na druhé straně však shledávám, že hrabě Walter má do budoucna samé dobré úmysly a svou tvrdou práci chce Vaši milost přesvědčit. [...] Navíc z opatření, která jsou uplatňována vůči tomuto mladému pánu, a z nucení ho k duchovnímu stavu, může vzejít (řeceno bez příkras) pouze neštěstí. Vysvětlení, které dostal od Vaší milosti, jím nepohnulo, naopak by se mohl dnes či zítra propadnout do malomyslnosti. Když jsem o tom uvažoval a nemohl přijít na žádnou pomoc, prozkoumal jsem jeho vlastní názory, jak níže popisuje. [...] Nabízí, že bude studovat právo ne dva, ale tři až čtyři roky, aby se dobře zapracoval. Po tuto dobu by se chtěl učit exercitia a snažně Vás žádá o toto povolení.“⁵⁶⁴

⁵⁶³ Buolův obsáhlý dopis z 1. 5. 1684, TAMTÉŽ, fol. 363-364. Ani nyní ale kníže ze svých původních plánů se synem neslevil, i když mu už některé informace sděloval opatrněji, viz Buolovy listy z 20. 12. 1684 a 7. 6. 1685, TAMTÉŽ, fol. 410 a 389 či koncept pro něj z 22. 2. 1685, TAMTÉŽ, fol. 411.

⁵⁶⁴ „[Er hat ...] von E[ürer] F[ürstlichen] G[naden] seine frau mueter ein antwortt empfang[e]n, darinen E[üre] F[ürstliche] G[nade] auß mütterlicher affection ihme zuschreiben beliebt, d[ass] er müeße geistlich wirdn, [...]; hat er sich darüber, [...] zu disen stand gezwungn wirdn, so sehr entzett, d[ass] er ungeacht meiner hierüber gegebenen temperirung, ohne wasß klein müetig und zum Studieren bißhero untauglich worden. Wie schmezhaft und peinlich mir nun in die länge dieser sein unheylsamer zustand falle, ist dem Allerhöchster bekannt. Waß mittel aber disem und anderem besorgenden üblen ab zue helffen? Ich siehe einer seitß d[e]n E[üren] F[ürstlichen] G[naden] vätterlichen sorg und vorsichtigkeit von graff Walteren ein vollkom[m]ene gehorsambe verdienste [...], auf ihne etw[a] ungedultig zusein. Anderter seitß sihe ich auch vor, d[ass] graff Wallter künfftig alles guetes vorhaben E[üren] F[ürstlichen] G[naden] mit seinem widerstand zueüberwundn gesunt ist. [...] Und in specia d[e]n zubesorgen (sage es mit ohne fundament) wo disen jungen herren sein, vor einigen zwang zur geistlichen stand obwohlen übel, und wider E[ürer] F[ürstlichen] G[naden] in meiner gegenwartt gegebene g[nä]d[ig]ste erklärung, gefasse meinung ni[ch]t in etw[a] genomen wirdt er auß kleinmütigkeit gähling heut od[er] morgn möchte. Alß ich mich diese reflexiones aufgehalten, und kein abhelfliches mittel ersinnen können, hab ich darüber

Navrhovaný smířlivý přístup zase na nějakou dobu zažehnal doutnající vášně na obou stranách a Walter Xaver se s vidinou příslibu exertitií, které si nakonec na otci skutečně vyprosil, opět ponořil do učení. V srpnu 1684 mohl oslavit první rok svého lovaňského pobytu, ve studiu obojího práva i historie se mu dařilo a hofmistr chválil jeho píli: prý se mu podařilo vybudovat si dobré vědomostní základy, i když si Buol povšiml, že klade mnohem větší důraz na právo civilní než na právo kanonické. To, kam měl mladý pán ve studiu práv dojít a jaké konkrétní vědomosti si ještě měl doplnit, hodlali jeho otec s hofmistrem řešit až v následujícím akademickém roce. Jeho zdravotní stav pro tuto chvíli zůstával stabilizovaný, což na jeho prospěch také mělo blahodárný vliv. Pro posílení konstituce a zdraví všeobecně mu hofmistr podával vyhlášené „*vin d’Ai*“. Ačkoli byla po válce celá země zruinovaná a ceny rostly, víno prý stále produkovala výtečné, proto otec v tomto případě na cenu nehleděl a víno synovi dopřával.⁵⁶⁵

Za odměnu za zvládnutí studijních povinností a zkoušek se kníže s hofmistrem dohodli, že Walteru Xaverovi dopřejí několikadenní výlet do Flander, aby se mohl, jak se Buol vyjádřil, „*po ročním arestu znovu nadýchat čerstvého vzduchu*“. Na cestu, která si opět vyžádala vyhotovení pasů, se vypravili v polovině září a přes Brusel, Gent a Bruggy přešli Flandry a nakonec v pořádku dorazili do Valenciennes, kde se zdrželi několik dní. Města si ovšem mladý Dietrichstein příliš neužil, neboť ho téměř ihned po příjezdu (ten lze zřejmě datovat k 22. září) skolilo horečnaté onemocnění, ze kterého se ale naštěstí po několika dnech bez následků zotavil; kníže ostatně rok 1684 označil za „*universal Fieber Jahr*“: horečka totiž postihla i jeho staršího syna Leopolda Ignáce, který pobýval tou dobou na kavalírské cestě v Sieně.⁵⁶⁶ Flandry mladého Dietrichsteina mimořádně zaujaly: na jedné straně si všiml krásy a úrodnosti země, na straně druhé nešlo přehlédnout to, jak se na nich podepsala válka: „*[...] konečně štěstí i neštěstí země, kterou jsem viděl, se nedá popsat a můžeme se pouze dohadovat, zda jsou Flandry šťastnější díky své úrodnosti a kráse, nebo nešťastnější kvůli válečným událostem a troskám, jimiž je země stále zahlcena.*“⁵⁶⁷

---

sein eigenen gedanckhen erforschen wolln: worüber er dan sich folgender lasßen erklertt. [...] Er erbiet sich ni[ch]t nur 2., sondern 3., 4., jahr juri zue studieren, umb sich darin recht zuefundieren, wollte aber nach dieser zeit umb g[nä]d[i]ge erlaubnuß die exercitia zue lehrnen, inständigst gebetten haben.“ Buolův dopis z 1. 5. 1684, TAMTÉŽ, fol. 363-364.

⁵⁶⁵ Listy od Buola z 14. 8. a 7. 9. 1684, fol. 398-399 a 400 a koncept pro něj z 8. 10. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 394.

⁵⁶⁶ J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, itinerář kavalírské cesty Leopolda Ignáce z Dietrichsteina, která proběhla v letech 1680-1685, na s. 363. Do Sieny se Walter Xaver také podíval, avšak o čtyři roky později.

⁵⁶⁷ „*[...] au reste la felicité et la misere du pays, q’j’ay veu, ne se peut descrire, et l’on peut douter avec justice, si la Flandre est plus heureuse pour sa fertilité et beauté, ou plus malheureuse à cause des fatalités des guerre et ruines, dont elle est accab[l]ée de tout temps.*“ Buolův list z Valenciennes z 27. 9. 1684, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 396-397, dále také koncept pro hofmistra z 15. 10. vepsaný na

Zpátky do Lovaně dorazili už 10. října a cesta je tentokrát vedla přes Mons, Namur, Lutych a Maastricht. V Lutychu se zrovna tou dobou zdržoval sám štrasburský biskup, Vilém Egon z Fürstenbergu,⁵⁶⁸ a kníže si pochopitelně přál, aby u něj vykonali zdvořilostní návštěvu – už jenom z toho důvodu, že i přes své dřívější marné snahy o získání kanonikátu pro syna kníže možná pořád doufal, že by se ve Štrasburku přeci jen mohl uvolnit nějaký úřad. Fürstenberg se po Walteru Xaverovi dokonce sám sháněl už po jeho příjezdu a byl roztrpčen, že u něj (možná kvůli doznívající nemoci) ihned nezažádal o audienci – velmi prý toužil po tom, aby s mladým Dietrichsteinem mohl porozprávět. Jeho omluvu ovšem přijal a Waltera Xavera, který městem projel inkognito, u sebe srdečně přivítal. Co bylo předmětem jejich rozhovoru, není známé, teoreticky mu Fürstenberg na žádost knížete z Dietrichsteina mohl promlouvat do duše a přesvědčovat ho k setrvání v duchovním stavu.⁵⁶⁹

Válka o reunie se v Nizozemí projevila i na zdraví obyvatel a počátek nového studijního roku 1684 s sebou přinesl řadu rychle se šířících nemocí (například tzv. švábskou nemoc – zřejmě syfilis); Walteru Xaverovi se ale díky velké opatrnosti, kterou dodržoval, vyhnuly. Navíc se až dosud pevné postavení jeho ochránce, markýze de Grana, začalo otřásat v základech: prvotní příčinou bylo vypsání nových daní na přelomu července a srpna toho roku, což pochopitelně vyvolalo nespokojenost, která ještě vzrostla kolem Vánoc (z konspirací byli podezříváni nejenom měšťané a měšťtí radové, ale v podstatě celý Brabant). Nepokoje vyvrcholily, jak dále uvidíme, v následujícím roce a nakonec stály markýze funkci.⁵⁷⁰ Mladého Dietrichsteina se ovšem nedotkly, i když jeho otce přiměly uvažovat o tom, že by mu tříletý pobyt o rok zkrátil. V říjnu zahájil studia excelentní známkou z práva a v dobrém zdravotním stavu se aktivně zúčastnil oslav svého jmenovce sv. Xavera, kam jej pozvali místní jezuité.⁵⁷¹

---

tento dopis, TAMTÉŽ. K příhodě s horečkou se vyjadřoval i Walter Xaver: díky tomu, že o něj bylo během nemoci dobře postaráno, mu pobyt ve Valenciennes nijak výrazně neznepríjemnila, viz jeho francouzské dopisy z 12. 10., 28. 12. 1684 a nedat., TAMTÉŽ, fol. 403, 421 a 427.

⁵⁶⁸ Kardinál Vilém Egon, kníže z Fürstenbergu (1629-1704), kníže-biskup ve Štrasburku (od roku 1682 až do své smrti), kardinál (od roku 1686) a opat v Saint-Germain-des-Prés. Do politiky ho uvedl jeho strarší bratr František Egon (1626-1682), kníže-biskup ve Štrasburku (1663-1682) a kníže-opat ve Stablo-Malmedy (1668-1682; oba úřady po něm po jeho smrti převzal právě Vilém Egon). Vilém Egon z Fürstenbergu byl v letech 1657-1658 kolínským vyslancem při volbě Leopolda I. císařem, avšak už od této doby (od roku 1658) působil jako agent Ludvíka XIV. Císař Leopold I. si chtěl oba bratry z Fürstenbergu naklonit, proto jim udělil říšskou knížecí hodnost, jeho snaha ovšem byla neúspěšná – Vilém Egon zůstal ve francouzském táboře a (nejen) císaři tím způsobil řadu nepříjemností. K Vilému Egonovi: E. GATZ – S. M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 141-143; k Františku Egonovi TAMTÉŽ, s. 138-140. O Vilému Egonovi z Fürstenbergu pojednává také Ludwig HÜTTL, *Max Emanuel, der blaue Kurfürst*, München 1976, s. 171-174, 191.

⁵⁶⁹ Koncept od knížete Dietrichsteina z 5. 10. 1684 či Buolův list z 12. 10. stejného roku, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 404 a 405.

⁵⁷⁰ K tomu viz Buolovy listy ze 14. 8., 7. 9. či 20. 12. 1684, TAMTÉŽ, fol. 398-399, 410 a 400 či koncept pro něj z 21. 9. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 393.

⁵⁷¹ Hofmistrův list z 27. 10. 1684, TAMTÉŽ, fol. 407 či francouzský list od Waltera Xavera z 1. 12. 1684, TAMTÉŽ, fol. 413.

Před Vánoci se na otcův rozkaz začal zabírat nejenom studiem obojího práva, ale i geografii a kartografií, respektive uměním čtení glóbulů, filozofií (čas od času si měl zopakovat *Výtah z filozofie*)⁵⁷² a pravidelněji i historií místní i obecnou: ponořil se do četby zmiňované již v instrukci, a sice do *Historie Flander* od Famiána Strady (1572-1649), jezuity a profesora na římském *Collegiu Romano*.⁵⁷³

Vánoční svátky strávil Walter Xaver v Bruselu, a to i přesto, že odpor proti markýzi de Grana zde začínal postupovat do své konečné fáze: údajně byl všeobecně nenáviděnou postavou a byl obviňován ze všech neštěstí i problémů, které zemi postihly.⁵⁷⁴ Po prázdninách čekal mladého Dietrichsteina důležitý zatěžkávací test: první veřejná disputace, která měla odhalit jeho pokrok v právnickém studiu; hlavní zkouška ho ovšem čekala až v závěru studií. Netřeba dodávat, že ho otec přísně nabádal k pilnému studiu a ještě větší svědomitosti. Obavy však byly zbytečné: Walter Xaver se pečlivě připravoval na lovaňské soukromé koleji a dne 17. března vykonal zkoušku se ctí. Rodičům pak nechal poslat své „teze“, tedy pojednání, které si měl připravit ke zkoušce a které označil za „*jarní plody svých tamějších studií*“, z něhož, jak doufal, bude moci čerpat i na konci akademického roku.⁵⁷⁵

Nesmírně vděčný byl především svému profesorovi, panu Mathonetovi, který na něj kladl vysoké nároky a na zkoušku ho tak skvěle připravil. Profesora měl ve velké úctě i Buol – pro jeho hluboké znalosti i pro dobrý vliv, který měl na jeho svěřence. Waltera Xavera uměl motivovat k usilovné práci a ten se snažil, aby se dostal na Mathonetovy speciální veřejné lekce z práva, které hodlal na univerzitě toho roku otevřít. Za tímto účelem se profesor skrz svého žáka dokonce obrátil na knížete Ferdinanda, neboť doufal, že ten jeho projekt doporučí markýzi de Grana a lekce tak budou moci být otevřeny.⁵⁷⁶ Hofmistr Buol také předpokládal, že až budou tyto kurzy zahájeny, bude o ně obrovský zájem, proto si vyžádal doporučení od knížete

---

⁵⁷² Jistě šlo o knihu od Johanna Heinricha ALSTEDA, *Iohannis Henrici Alstedii Compendium philosophicum, exhibens methodum, definitiones, canones, distinctiones et quaestiones per universam philosophiam: inserti sunt hinc inde tractatus quidam rari et longe utilissimi*, Wiesbaden 1626.

⁵⁷³ Je ovšem možné, že kníže měl na mysli spíše Stradův spis *De Bello Belgico decades duae, 1555-1590*, který poprvé vyšel v Římě v roce 1632. Ke Stradovi např.: Florian NEUMANN, *Geschichtsschreibung als Kunst: Famiano Strada S. I. (1572-1649) und die ars historica in Italien*, Berlin – Boston 2013, konkrétně s. 11-27 atd. Dále viz koncept pro hofmistra ze 17. 12. 1684, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 406.

⁵⁷⁴ K tomu např. francouzský dopis od mladého pána ze 7. 1. 1685, TAMTÉŽ, fol. 408.

⁵⁷⁵ Koncept pro Waltera Xavera z 22. 2. 1685, TAMTÉŽ, fol. 411 či jeho francouzská odpověď z 26. 3. 1685, TAMTÉŽ, fol. 416 a latinský tisk (*Disputatio*) ze 17. 3. toho roku, který byl poslán knížeti a zřejmě ještě do Říma – papeži či některému z kardinálů, TAMTÉŽ, fol. 427 a také Buolův list ze 7. 6. 1685, TAMTÉŽ, fol. 389.

⁵⁷⁶ Toto doporučení kníže profesorovi (skrz Buola) skutečně poslal, viz Buolův dopis z 30. 4. 1685, TAMTÉŽ, fol. 387 a také francouzský list od Waltera Xavera ze stejného data, TAMTÉŽ, fol. 390. Mezi profesorem a markýzem de Grana však ohledně tohoto projektu došlo k roznímce, jejíž zákulisí není z dopisů jasné – markýz však zřejmě Mathonetovi slíbil svoji podporu a poté slib nedodržel. Viz koncept pro Waltera Xavera z 18. 7. 1685, TAMTÉŽ, fol. 425.

k bruselskému dvoru. Zde měl Walter Xaver markýzi projevít respekt a především od něj získat expektanci na zmiňované lekce, aby měl jistotu, že bude přijat.⁵⁷⁷

Smrt Dietrichsteinova domácího v březnu roku 1685 měla za následek, že byl nucen najít si nové bydlení: od prvního dne následujícího měsíce mu proto hofmistr zařídil ubytování u další významné lovaňské osobnosti, a sice u univerzitního profesora kanonického práva, Henrica Loyense (1607-1686).⁵⁷⁸ Ačkoliv mladý pán hořce litoval smrti svého předešlého hostitele, přestěhování mu prospělo: údajně se totiž jednalo o ubytování s nejlepší reputací v Lovani, kde si podávaly dveře významné a urozené osoby (kromě řady kavalírů z různých zemí například i biskupové z Mechelenu a Cambrai).⁵⁷⁹ Apartmán Waltera Xavera byl nyní prostornější, lépe vybavený (například zde byl lepší stůl) a na učení tu měl klid – na rozdíl od méně majetných kavalírů, kteří se museli tísnit v levnějších, ale také skromnějších bytech. Zpočátku si musel vystačit s jedním pokojem, kde s ním žil i jeho hofmistr, poté se ale zřejmě v domě uvolnily prostory a on dostal k dispozici další místnost, takže tu mohl bez obav o to, aby neutrpěla jeho pověst, přijímat návštěvy (k tomu účelu měl dokonce k dispozici malý sál).⁵⁸⁰

Například v posledním dubnovém dnu roku 1685 jej navštívil (velmi pravděpodobně na přání knížete z Dietrichteina) kníže Karel Theodor Otto ze Salmu, čerstvě jmenovaný císařský tajný rada a nejvyšší hofmistr následníka trůnu, budoucího Josefa I. Dále přijal jednoho ze synů svobodného pána Františka Eberharda z Dalbergu. Tento svobodný pán byl původně prezidentem říšského komorního soudu ve Špýru, ale po ovdovění se odevzdal do služeb církve, díky čemuž si vybodoval úzké vazby na celé kurfiřtské kolegium – především na Bavorsko, Mohuč a Trevír. V neposlední řadě jej v Lovani navštívil jeho starší bratr Leopold Ignác, který se právě vracel z kavalírské cesty. (Waltera Xavera potěšila zejména poslední jmenovaná návštěva a o shledání nadšeně referoval otcí; o to víc ho zarmoutilo, když se dozvěděl, že si bratr na cestě domů při neopatrném vystupování z kočáru zlomil nohu.) Na knížete Ferdinanda udělala synova pohostinnost a pohotovost, s jakou se o vzácné hosty postaral, dobrý dojem a

---

⁵⁷⁷ Viz Buolův dopis z 26. 3. 1685, TAMTÉŽ, fol. 419.

⁵⁷⁸ Loyens podle Buola působil na lovaňské univerzitě už třicet let a byl jedním z předních odborníků, což knížeti jistě imponovalo. K Henricu Loyensovi a jeho knihovně krátce: Pierre DELSAERDT, *Suum quisque bibliothecam: boekhandel en particulier boekenbezit aan de oude Leuvense universiteit, 16de-18de eeuw*, Leuven 2001, s. 175-177.

⁵⁷⁹ Hofmistrův dopis z 11. 7. 1681, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 430-431.

⁵⁸⁰ Na návštěvu k němu však většinou nedocházeli místní šlechtici, ale spíše jeho krajané: Walteru Xaverovi se prý příliš nechtělo mezi lovaňskou smetánku vstupovat, neboť se mu nezamlouvaly některé její zvyky (například polibek na uvítanou podle francouzského způsobu). Přátelský vztah udržoval například s blíže neurčeným hrabětem z Dernbachu, který zde zřejmě také pobýval na kavalírské cestě. TAMTÉŽ, fol. 383-384 a 385, hofmistrův dopis z 18. 5. 1685 a francouzský list od Waltera Xavera ze 14. 6. toho roku.

velmi ho chválil.⁵⁸¹ Jedinou nevýhodu nového apartmánu představovala cena, která se prý směle vyrovnala cenám za podnájem v Římě. Byla totiž mnohem vyšší než u minulého ubytování, a to konkrétně o 100 tolarů a 32 sous za rok (dříve platival ročně 333 říšských tolarů a 16 krejcarů). Už při nastěhování proto Buol věděl, že překročí výdaje za kvartál a úpěnlivě se dožadoval další směnky – dluh se nyní pohyboval ve výši 150 tolarů, a navíc bylo třeba jeho svěřenci pořídit lněné prádlo, oblečení a kabát, vše v celkové ceně 500 tolarů.⁵⁸²

Další – neplánované – výdaje si v té době vyžádaly služby lékařů a konzultace s nimi. Walter Xaver totiž prodělal další vlnu zhoršení svého zdravotního stavu: trápily ho bolesti hlavy a oka, což Buol přičítal pobytu na větru a světle či chladnějším počasí, protože v té době denně navštěvoval veřejné lekce a častěji se tak pohyboval venku.⁵⁸³ Tyto potíže, i když se vlekly asi měsíc a Walter Xaver kvůli nim musel vždy přerušit lekce, se však naštěstí příliš nedotkly jeho pokroku ve studiu práv (pokud to šlo, bral hodiny veřejné i soukromé a čtení odborných knih se věnoval i ve svém volném čase). I když si Walter Xaver rozhodně zasloužil pochvalu za své výsledky, kníže s hofmistrem se přesto domnívali, že v „doplňkových disciplínách“, tedy ve filozofii, historii, kterou se zabýval denně, a dále dialektice, geografii a čtení map (navíc získával i základy geometrie, hlouběji se jí ale měl zabývat až v Itálii), by mohl prospívat lépe. To, že by mohl být pilnější, sice Walter Xaver uznával – rád by otce potěšil a naklonil si ho, aby dopřál více sluchu jeho záměrům –, sám však poslouchal jeho i hofmistrový dobře míněné rady netrpělivě a na půl ucha, čehož si všiml i rezident Kramprich, který jej stále zpovzdálí sledoval. Mladý Dietrichstein se totiž zřejmě nechal rozptylovat galantními dobrodružstvími, jak naznačil jeho hofmistr, tyto jeho aktivity ale nepřesáhly únosnou míru. Pro knížete bylo

---

⁵⁸¹ Karel Theodor Otto, říšský hrabě ze Salmu (1645-1710), započal svoji kariéru jako voják (bojoval proti Francouzům ve Španělském Nizozemí, účastnil se osvobození Vídně v roce 1683 a poté bojoval proti Turkům v Uhrách), v roce 1685 jej císař Leopold jmenoval tajným radou a zároveň se stal nejvyšším hofmistrem arcivévody Josefa; tuto funkci si podržel i po Josefově nástupu na trůn. K Salmovi: Max BRAUBACH, *Ein rheinischer Fürst als Gegenspieler des Prinzen Eugen am Wiener Hof*, in: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*, Bonn 1969, s. 321-336. Také viz francouzské listy od Waltera Xavera z 30. 4. a 1. 5., MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 390 a 391 či koncept pro něj z 18. 7. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 425. Se Salmem se Walter Xaver pravděpodobně setkal ještě několikrát: na podzim toho roku v Lovani a o dva roky později nejspíše v Římě, viz koncept pro Buola z 21. 10. 1685 a hofmistrův list z 28. 7. 1687, TAMTÉŽ, fol. 438-439 a 543. K Filipu Františku Eberhartovi z Dernbachu (1635-1693), v této době již kanovníkovi ve Wormsu, více: *Archiv für Geschichte, Genealogie, Diplomatie und verwandte Fächer*, Svazek 3, Stuttgart 1846, s. 247 (Walter Xaver se teoreticky mohl setkat s budoucím duchovním Damianem Kazimírem či s jeho bratry Františkem Kazimírem a Wolfem Kazimírem), viz také Buolův dopis z 11. 7. 1685, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 430-431. K návštěvě Leopolda Ignáce i k jeho úrazu viz Buolův dopis z 11. 7., TAMTÉŽ, fol. 430-431, francouzské dopisy od Waltera Xavera z 19. 7. či 20. 8., TAMTÉŽ, fol. 434 a 437, koncept pro něj z 5. 8., TAMTÉŽ, fol. 432-433 atd.

⁵⁸² K děkanově smrti a pohřbu, který podle Buolových zpráv proběhl dne 26. 3. 1685, viz hofmistrův list z tohoto data, TAMTÉŽ, fol. 419. Dále také jeho dopisy z 9. a 30. 4. 1685, TAMTÉŽ, fol. 423 a 387.

⁵⁸³ Koncept pro Buola z 15. 4. a Buolovy odpovědi z 30. 4. a 18. 5. 1685, TAMTÉŽ, fol. 379-380, 387 a 383-384.

nyní důležitější, aby syn za každých okolností ve studiu pokračoval – stále doufal, že „v budoucnu dá přednost breviáři“.⁵⁸⁴

V druhé polovině června odjel Walter Xaver na krátkou cestu do Bruselu, aby se blíže seznámil s tamním místodržitelským dvorem a především aby složil hold markýzi de Grana a vyjádřil mu podporu, stejně jako několik dalších šlechticů z různých částí monarchie. I když se nejednalo o dlouhou ani náročnou cestu (ihned poté, co obdržel krátkou audienci, se vrátil), zajistil mu Buol odpovídající vůz – prý, „aby nešel ke dvoru pěšky“.⁵⁸⁵ Již od první poloviny 17. století, kdy proběhla tzv. „kočárová revoluce“, byl kočár pro mladé muže na cestách jedním ze symbolů jejich výsadního postavení a bohatství, ale také mužnosti a dospělosti: každý, kdo „něco znamenal“ musel mít k dispozici kočár minimálně se dvěma lokaji, jinak by utrpěla jeho reputace. Chodit pěšky nebylo přípustné, čímž si například František Julius Verdugo v Bruselu zdůvodnil vydání na nájem kočáru ve výši 35 zlatých měsíčně. Je ovšem třeba uvážit fakt, že i když bylo vlastnictví a užívání vlastního kočáru s koňmi a příslušným personálem jednou z důležitých složek seberepresentace, bylo také finančně nákladné, a proto mohlo náklady významně snížit, když byl vůz pronajímán pouze příležitostně. Většině mladíků proto rodiče z finančních důvodů nepovolili koupi vlastního kočáru a museli se spokojit pouze s jeho pronájmem. Například hrabě Nicolas St. Julien jej v Římě mohl dopřát pouze na cesty k tamnímu císařskému vyslanci a jiným důležitým lidem. Maxmilián z Kounic naopak trval na tom, že si nechá vyrobit vlastní kočár a omlouval to tím, že výdaje na výrobu se vyrovnají výdajům za pronájem. Ne každý kočár samozřejmě vyhovoval vysokým nárokům na reprezentaci: Filip Zikmund z Dietrichsteina si v Římě nejdříve najal kočár sice levnější, ale ne dostatečně okázalý, proto mu bylo dovoleno vydat více prostředků na kvalitnější kočár, který lépe odrážel jeho postavení.⁵⁸⁶

Kromě návštěvy Bruselu zpestřoval mladému Dietrichsteinovi v letních měsících roku 1685 život i bouřlivý politický život v Nizozemí i v zámoří: odpor proti jeho patronovi markýzi de Grana vyvrcholil povstáním, které propuklo 19. června o půlnoci, a markýz se dokonce obával – před tím, než byl úřadu definitivně zproštěn a nahrazen katalánským markýzem

---

⁵⁸⁴ Buolův list z 18. 5. 1685, TAMTÉŽ, fol. 383-384.

⁵⁸⁵ I tento krátký výlet každopádně poznamenal jejich rozpočet: předchozí směnka na 1000 tolarů posloužila z části na vybavení a Buol proto doufal, že jim kníže pošle novou v minimální výši 600 tolarů. Viz předchozí kapitola a také Buolův list z 19. 6. 1685, TAMTÉŽ, fol. 420.

⁵⁸⁶ Walteru Xaverovi byl pořízen vlastní vůz již v době jeho gymnaziálních studií, je ovšem otázkou, zda jej měl s sebou i v Lovani či zda například nepřestal vyhovovat jeho nárokům na reprezentaci. Teoreticky si jej také mohl půjčit jeho starší bratr Leopold Ignác, který v roce 1680 (tedy v době, kdy Walter Xaver nastoupil na univerzitu ve Vídni a mohl tak využívat některý z kočárů rodičů) vyrazil na kavalírskou cestu. Srov.: Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, k cestování kočáry obecně s. 194-205. Ke kočáru jako jednomu z prostředků seberepresentace také j. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 243-244.

Antoniem de Agurto, – o holý život. Na základě toho kníže Ferdinand opět uvažoval o pozměnění trasy kavalírské cesty: dlouhodobější pobyt ve Francii by prý mohl být příliš nebezpečný i tehdy, proto po dokončení lovaňských studií navrhoval pouze krátkou (tříměsíční) cestu do Orléansu a Angers, kde by syn procvičoval řeč. V 80. a 90. letech se obě tato města těšila značnému zájmu kavalírů na cestách. Především Angers, hlavní město vévodství Anjou, si v této době na nedostatek zájmu nemohlo stěžovat. Mladíkům totiž nabízelo nejenom možnost studovat na univerzitě, ale také na kvalitní šlechtické akademii. Například výše zmiňovaný hrabě František Julius Verdugo také chápal svůj pobyt v Angers jako přípravu na Paříž – nejenom, že tu bylo méně rušivých vlivů, ale především si zde hodlal zlepšit francouzštinu do té míry, aby v ní později mohl u dvora konverzovat bez obtíží.⁵⁸⁷

Vraťme se ale k hlavnímu hrdinovi tohoto příběhu. Po pobytu v údolí Loiry se měl odebrat nejdříve do Perugie a poté do Říma, kde by se naučil výborně italsky. Vzhledem k dalšímu vývoji ovšem na tyto plány nedošlo a mladý Dietrichstein musel studia dokončit v Lovani.⁵⁸⁸ Další z událostí, které Waltera Xavera i jeho hofmistra nenechávaly klidným a které s chutí reflektovali v téměř každém dopise z oné doby, bylo tzv. Monmouthovo povstání v Anglii: hodnotili jeho průběh, potupný konec a popravu jeho hlavního strůjce, Jamese Scotta, vévody z Monmouthu, i triumf jeho odpůrců v čele s Jakubem II. Kníže Ferdinand byl za zprávy tohoto typu nesmírně vděčný – ačkoliv měl jistě svých informátorů dostatek, představovaly pro něj i drobné poznámky i obsáhlejší relace, které Buol ke svým dopisům občas připojoval, důležitý kamínek do mozaiky dění.⁵⁸⁹

Ačkoliv byl kníže rád za každou novinku a ačkoliv se Walteru Xaverovi ve studiích i nadále dařilo obstojně (další zkoušku formou disputace úspěšně vykonal dne 18. června), kladl otec jemu i hofmistrovovi na srdce, že nejdůležitější je pro tuto chvíli studium, a že se tedy syn nemá nechat ničím rozptylovat: „*Teze* [zde nejsou myšleny univerzitní teze, ale jedna z mladíkových písemných prací, kterou se rodičům pochlubil] *jsem obdržel a nemohl jsi mi způsobit větší radost, když vidím, že se snažíš, neboť studium je nanejvýš nutné pro všechny profese a mohlo by ti být také užitečné, kdyby sis filozofii, které se nyní věnuješ, zopakoval.*“⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁷ K pobytům šlechticů v údolí Loiry, především pak v Angers TAMTÉŽ, s. 61-64.

⁵⁸⁸ Buol uznával, že francouzská řeč je v Angers velmi čistá, což Walteru Xaverovi bude ku prospěchu; místo Perugie ale navrhoval navštívit Sienu, kde se prý hovořilo vybranější italštinou. Hofmistrův dopis z 19. 7. 1685, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 435 či koncept pro něj z 2. 8. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 429.

⁵⁸⁹ K jedné či druhé aféře se Walter Xaver či hofmistr Buol vyjadřují například v listech ze 14. 6., TAMTÉŽ, fol. 385, 23. 6, TAMTÉŽ, fol. 417-418 (od Waltera Xavera), 19. 6., TAMTÉŽ, fol. 420, 11. 7., TAMTÉŽ, fol. 430-431 či z 30. 7. 1685, TAMTÉŽ, fol. 428 (od hofmistra Buola) či koncepty pro Buola z 26. 8., TAMTÉŽ a z 2. 8. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 429.

⁵⁹⁰ „[...] *die theses habe ich empfangen, und kanst du mir kein grössere freüd verursachen, als wan ich sehe, das du dich applicirest, dan das studium zu allen profession höchst nöthig, es möchte dir auch wohl nuzlich sein, wan*

Buol dostal dokonce nakázáno vyhotovit jakýsi posudek se zhodnocením dosavadních studijních pokroků i nedostatků svého svěřence, aby mohl kníže do budoucna lépe regulovat náplň a zaměření jeho studií;⁵⁹¹ stále ovšem lpěl na dokončení kurzu z kanonického práva. Podobně si vyžádal zprávu o synově prospěchu od univerzity – tu vyhotovil profesor Mathonet.⁵⁹² Kníže Ferdinand, v té době plně pohroužený do příprav dlouho připravované rakousko-bavorské svatby (na šest dopisů od Waltera Xavera tehdy připadal jediný dopis od něj), sice měl jakousi ideální představu o synově kavalírské cestě, nicméně vlivem okolností byl nucen ji už několikrát pozměnit, což jeho plány nabouralo. Kromě jeho obrovské vytíženosti a toho, že se na jeho hofmistra i učitele mohl spolehnout, mohly být i neustálé změny plánů (či úvahy o nich) důvodem, proč se rozhodl přenést část odpovědnosti právě na hofmistra Buola a profesora Mathoneta: výslovně se jich ptal na jejich názor, jak dále postupovat v synově vzdělávacím procesu.⁵⁹³

Profesor pokládal za vhodné, aby mladý Dietrichstein v Lovani zůstal ideálně ještě jeden rok, či minimálně přes zimu, a aby zde dokončil své právnické vzdělání. Pokud by stihl vykonat disputaci na sklonku zimy, mohl by s nadcházejícím jarem odcestovat. Buolovi se jarní termín odjezdu jevil jako předčasný: jeho cílem bylo přivést Waltera Xavera domů řádně kvalifikovaného, proto měl za to, že bude lepší zůstat v Lovani minimálně do léta 1686. Mladému pánovi se to ovšem hrubě nelíbilo – z Lovaně se chtěl dostat co nejrychleji –, což se projevilo i ochlazením vztahu mezi ním a hofmistrem: neskrývaně projevoval svoji nevoli a hledal si proti němu záminky (Buol dokonce musel knížete požádat, aby synovi udělil otcovské napomenutí a připomenul mu, že jeho pokyny musí poslouchat a s „*radostí vykonávat*“). Walter Xaver samozřejmě také zkonzultoval své možnosti s panem Mathonetem, a když mu i profesor doporučil, aby v Lovani setrval ještě celý další rok, nakonec rezignoval.⁵⁹⁴

Ještě před počátkem dalšího akademického roku už ale kníže začal rozvíjet plán synovy francouzské cesty: uvažoval, že by jej na čtrnáct dní či tři týdny vyslal do Paříže, kde by se setkal s jeho švagrem a císařským vyslancem, hrabětem Václavem Ferdinandem z Lobkovic,

---

du dein philosophia, zu welcher du dich vorhero zimlich applicirt, repetirn thätest.“ Viz koncept pro Waltera Xavera z 18. 7. 1685, TAMTÉŽ, fol. 425.

⁵⁹¹ Tento posudek z doby mladíkových lovaňských studií se nedochoval; další sepsal hofmistr v samém závěru kavalírské cesty, viz jeho podrobný dopis z Říma z 29. 9. 1688, TAMTÉŽ, fol. 8-10 (k obsahu tohoto listu viz níže).

⁵⁹² K tomu i k možné změně trasy cesty viz Buolův dopis z 28. 6. 1685, TAMTÉŽ, fol. 386, dále viz jeho dopis z 19. 7. 1685, TAMTÉŽ, fol. 435.

⁵⁹³ Koncept pro Waltera Xavera z 18. 7. 1685, TAMTÉŽ, fol. 425.

⁵⁹⁴ Buolův dopis z 30. 8. 1685, TAMTÉŽ, fol. 440. Dále také francouzské listy od Waltera Xavera ze 7. a 20. 8. 1686, TAMTÉŽ, fol. 436 a 437 a koncept pro něj z 6. 9. tohoto roku, TAMTÉŽ.

který Walteru Xaverovi nabídl ubytování ve svém domě.⁵⁹⁵ Potom měl ale syn vyrazit do Angers, jehož výhodou byly nižší náklady (mohl by sem dorazit inkognito, což by jistě ušetřilo další nemalou sumu), a po dobu tří až čtyř měsíců pokračovat ve studiu na zdejší univerzitě, kde by bral i lekce, ať už veřejné či soukromé, z historie či politiky, také by se cvičil v šermu, tanci a především francouzské řeči. Zanedbávat by nesměl ani němčinu – za tím účelem se měl stýkat s ostatními urozeným studenty, například s nimi jezdit na lov. Další kroky Waltera Xavera pak měly vést přes Blois, Švýcarsko a Turín do Perugie, o níž kníže soudil, že se zde mladým kavalírů dobře žije, i když neoplývá příliš vybranou italštinou (tyto praktické informace mu jistě sdělil jeho starší syn Leopold Ignác, který pobýval v Itálii v letech 1683-1685). Zde by také zůstal na tři až čtyři měsíce, na univerzitě se věnoval studiu právních traktátů a procvičil si jazyk. Vrcholem italské cesty měl být samozřejmě Řím, kde by pobyl opět tři nebo čtyři měsíce.⁵⁹⁶

Následující akademický rok na lovaňské univerzitě Walter Xaver zahájil zcela ve shodě s otcovými pokyny. Od osmi hodin ráno navštěvoval veřejnou lekci a od jedenácti měl u profesora Mathoneta lekci privátní. Další soukromá lekce s ním následovala od dvou hodin odpoledne a kromě toho si ještě ve volném čase látku opakoval a učil se instituce (velmi mu pomáhala zejména četba děl Antonia Peregia).⁵⁹⁷ I o sobotách, svátcích a ve dnech rekreace si měl denně opakovat znalosti z práva kanonického i veřejného, pročítat si Stradovu *Historii* a studovat geografické tabulky. Od třetí hodiny odpolední navštěvoval přednášky z historie. Významnou změnou bylo, že kanonické právo si sice opakoval, ale větší důraz nyní kladl na právo civilní, konkrétně na nastudování celého svazku *Digesta ad Codicem*,⁵⁹⁸ a pokud mu zbyl čas, tak i na nějakou práci zabývající se německým (či spíše říšským) veřejným právem. Veškerá jeho snaha měla směřovat k úspěšnému zvládnutí disputace a získání akademického gradu, což Walter Xaver akceptoval.⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁵ Říšský hrabě Václav Ferdinand Popel z Lobkovic (1654-1697), císařský tajný rada a komorník a především císařský vyslanec do Bavorska, Anglie, Francie a Španělska, byl druhým manželem sestry knížete Ferdinanda z Dietrichsteina, Marie Sofie. V současné době o jeho španělské ambasádě vzniká na půdě pardubické univerzity disertační práce z pera Michaely Buriánkové; ze starších záznamů viz např. krátké heslo v Zedlerově lexikonu: J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 18, sl. 45.

⁵⁹⁶ Koncepty pro hofmistra z 5. 8. a 21. 10. 1685, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 432-433 a 438-439.

⁵⁹⁷ Jistě pojednání z pera Antonia Peregia (či Antonia Péreze, 1583-1673) z roku 1657: *Institutiones imperiales erotematibus distinctae : atque ex ipsis principiis regulisque iuris, passim insertis, explicatae*.

⁵⁹⁸ Tedy práce *Corpus iuris civilis romani: in quo Institutiones, digesta ad codicem florentinum emendata, codex item et novellae, necnon Justiniani adicta, Leonis et aliorum imperatorum novellae, canones apostolorum, feudorum libri, leges XII. tabb., et alia ad jurisprudentiam ante-justinianeam pertinentia scripta, cum optimis quibusque editionibus collata, exhibentur* od tří autorů, jimiž byli Denis Godefroy, Simon van Leeuwen a François Modius.

⁵⁹⁹ Hofmistrův dopis z 10. 9. 1685, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 441.

I když kníže Ferdinand vytrvale požadoval, aby se syn zabýval přednostně právem kanonickým, které by bylo pro budoucího církevního hodnostáře užitečnější – ten ovšem hlasitě protestoval a dával jasně najevo, že mu je bližší právo civilní –, začal pomalu uznávat svoji porážku. Nejdříve opatrně vyzvídal na hofmistrovi, zda se u syna ohledně nechuti k duchovnímu stavu něco změnilo (byl by tomu nesmírně rád a na cestu do hlavního města křesťanstva a následný pobyt zde by mu zajistil to nejlepší vybavení), když ovšem obdržel zápornou odpověď, musel uvažovat o jiném řešení. Napadlo ho, že by mohl syn přenechat dva kanonikáty, které zatím držel (v Olomouci a Pasově), svým dvěma malým bratrancům, synům bratra knížete, hraběte Maxmiliána: jedním z nich mohl být Julián Vilém (1680-1713), druhým Ambrož Ferdinand František Xaver (1682-1734), pozdější kanovník olomoucký, či Inocenc Simbertus (1684-1707). Pokud by s Walterem Xaverem nepohnuly žádné rozumné důvody, hodlal ho motivovat jinak. Byl by – za podmínky, že řádně dokončí všechna naplánovaná studia a zlepší se v jazycích, – dokonce ochoten vyplatit mu 100 000 zlatých z pozůstalosti své bezdětné sestry a synovy tety, hraběnky Anny Františky, provdané z Leslie.⁶⁰⁰ Dříve však Walter Xaver tuto sumu neměl očekávat. Vidina snadného zajištění by jej mohla od studia odvrátit, což kníže rozhodně nehodlal riskovat: jak prohlásil, kdyby toto dovolil, musel by „[...] *člověk být ignorant nebo idiot* [...]“.⁶⁰¹ Synovi proto oznámil, že své dědictví získá až za dva roky, tedy v době, kdy bude mít dokončené minimálně právnické vzdělání.⁶⁰²

Zpráva o smrti jeho milované příbuzné v září roku 1685 Walterem Xaverem velmi otřásla, neboť tetu, která prý k němu vždy byla neobyčejně laskavá, měl upřímně rád, a aby náležitě uctil její památku, rozhodl se, že bude chodit ve smutku. Navíc měl za to, že důstojné uctění mrtvé ještě podpoří, když bude ve smutečních šatech oblečen i jeho hofmistr, a knížete prosil, aby k tomu – pokud to finance dovolí – udělil svůj souhlas. Smutek kvůli tetině smrti mu pomohla zaplašit jednak zpráva o brzkém příjezdu jeho „bratranců“, synů hraběte Zikmunda Helfrieda z Dietrichsteina, a také vidina dědictví, která v něm vzbuzovala jistou naději na to, že by se mu mohlo podařit řady duchovních opustit. To si kníže samozřejmě dobře uvědomoval a jemu i hofmistrovi kladl na srdce, že Walter Xaver musí bez ohledu na okolnosti pilně studovat a studia dokončit; to, že syn dostane svůj podíl z dědictví později, mu proto bylo, jak se sám vyjádřil, „*obzvláště milé*“. Doufal také, že synem pohne i nádherně vyvedený tisk

---

⁶⁰⁰ Francouzský list od Waltera Xavera z 15. 10. 1685, TAMTÉŽ, fol. 447-451. Walter Xaver své dědictví po tetě nakonec získal, ale až v roce 1698, a to pouze 20 000 zlatých. K tomu i k hraběnce Leslie viz dříve.

⁶⁰¹ „[...] *den man in dem weld ein ignorant, oder idiot sein wolle* [...]“. Koncept pro Buola z 21. 10. 1685, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 438-439.

⁶⁰² Hofmistrův dopis z 8. 11. 1685, TAMTÉŽ, fol. 444-445. To, že se na dědictví nemá příliš spoléhat a raději má plnit své povinnosti, synovi na srdce otec kladl vždy, když ve studiu polevil, viz např. koncept pro Waltera Xavera z 6. 4. 1687, TAMTÉŽ, fol. 536.

s kanovníckým erbem potvrzující jeho duchovní hodnosti, který mu právě dorazil z Říma. Zároveň ale připouštěl, jak již bylo naznačeno, i tu možnost, že Walter Xaver v duchovním stavu zalíbení nenalezne. Žádal ho proto, aby si vše dobře rozmyslel a poté se vyslovil; na definitivní složení svých duchovních hodností by si však musel počkat minimálně do té doby, než dorostou jeho případní „dědici“ – výše zmiňovaní bratřenci, nebo dokonce jeho mladší bratr: zřejmě Ambrož Ferdinand František Xaver (1682-1734), pozdější kanovník olomoucký.⁶⁰³

Závěr roku 1685 proto strávil mladý Dietrichstein, jak si otec přál, pilným studiem práva, z něhož složil další zkoušku, dále filozofie, dialektiky, historie i geografie, avšak opět ho zlobilo zdraví: tentokrát jej přepadla horečka, na kterou mu otec doporučoval brát „*eine leichte purgation*“.⁶⁰⁴ Různé neduhy jej sužovaly i s příchodem roku nového, například se jednalo o přetrvávající bolest oka.⁶⁰⁵ Ačkoliv se na konci předchozího akademického roku kníže s hofmistrem i profesorem Mathonetem usnesli, že Walter Xaver stráví v Lovani ještě jaro a léto roku 1686, nyní se zdálo, že chce Buol jejich odjezd uspíšit. Důvodem mohly být obavy z nemocí, které mohly v letních měsících vypuknout v oblastech, jimiž by projížděli, ale také možné zkrácení výdajů, kterým kníže hrozil. I plány na průběh cesty doznaly změn: po odjezdu z Lovaně, který byl nakonec stanoven nejpozději na konec srpna, měla v září *grand tour* pokračovat nejdříve do Anglie; Francie či Itálie měly následovat až poté, přičemž exertitia by absolvoval buď v Paříži či Turíně, variantou byl i Lyon. Ať už chtěl kníže Ferdinand projevit synovi důvěru, nebo nad ním, obrazně řečeno, začal „lámat hůl“, nechal nyní hlavní rozhodnutí na něm a jeho hofmistrově.⁶⁰⁶ Za slib splnění určitých podmínek, tedy dokončení právnických kurzů v Lovani, zlepšení jazykových schopností (francouzštiny, němčiny a později italštiny) a zdárné zvládnutí exertitií (především šermu a tance), Walteru Xaverovi dovolil, že o tom, kam

---

⁶⁰³ TAMTÉŽ a také Dietrichsteinův francouzský dopis ze stejného data, TAMTÉŽ, fol. 448-449. Dále viz obsáhlý koncept pro Waltera Xavera a hofmistra Buola z 29. 11. 1685, TAMTÉŽ, fol. 442-443. Dietrichsteinovi vzdálení příbuzní – „bratřenci“ (či bratranec, v tom se dopisy různí) nakonec do Lovaně dorazili až na jaře či v létě příštího roku a poté pokračovali do Lyonu; za tím účelem si Walter Xaver chtěl u otce vyprosit nové šaty a šperky, aby své příbuzné patričně uvítal, Buolův list ze 4. 3. 1686, TAMTÉŽ, fol. 460 či koncept pro něj ze 4. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 462-463.

⁶⁰⁴ K tomu viz koncept pro Waltera Xavera ze 17. 12. 1685, TAMTÉŽ, fol. 415.

⁶⁰⁵ Buolův dopis ještě z 8. 11. předchozího roku, TAMTÉŽ, fol. 444-445, a také vyúčtování lékařských výloh (léčivých přípravků i péče, zmíněna je například *aqua regina* apod.) od ledna (konkrétně od 6. 1.) do dubna roku 1686 v celkové výši 10 zlatých a 11 krejcarů, TAMTÉŽ, fol. 492.

⁶⁰⁶ K delegování rozhodovacích pravomocí na známé a příbuzné, hofmistry či dokonce samotné kavalíry a také k volbě univerzity: M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 46-53 či Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESÁŘIKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, zde kapitola o cestovních instrukcích, s. 107-111 a konkrétně s. 110-111.

mají v závěru roku 1686 směřovat jeho další kroky, se může poté, co by vše pečlivě probral s Buolem, rozhodnout sám.⁶⁰⁷

Anglie, následující cíl mladého Dietrichsteina a jeho hofmistra, představovala pro aristokraty zakotvené ve střední Evropě o něco exotičtější destinaci, proto se nesměly zanedbat přípravy. Naši cestující proto měli, stejně jako do Anglie mířící diplomaté, ještě před odjezdem kontaktovat tamního legačního sekretáře, Jana Filipa Hoffmana, a také bývalého císařského vyslance, hraběte Františka Zikmunda z Thunu, aby jim podali čerstvé zprávy o tamním dění i informace, na co se připravit.⁶⁰⁸ Otec i hofmistr měli nicméně obavy, zda se Walter Xaver v případě, že dá přednost Anglii, stihne dobře naučit italsky (na ovládnutí italštiny by mu prý po změně plánů zbývalo pouze šest měsíců). Zkoušky měl mít hotové již kolem Velikonoc a doplatky za podnájem, plat profesora Mathoneta za 30 měsíců (do dubna roku 1686), platy i dárky pro profesory veřejného práva, historie a institucí a také vyhotovení univerzitních tezí, měly být taktéž uhrazené do jara.⁶⁰⁹

Na samém počátku roku 1686, kdy se ještě o uspíšení odjezdu vážně uvažovalo, bylo nutné zvážit i otázku formálního zakončení Dietrichsteinových studií, tedy vykonání veřejné disputace z obojího práva ve výjimečném (dřívějším) termínu. Za tím účelem by bylo nutné podat univerzitním profesorům žádost a doufat, že se sejdou všichni zkoušející; hofmistra také trápilo, zda by se jeho svěřenec stihl na zkoušku dobře připravit, i když prý prokazoval velkou píli a i jeho dřívější výsledky naznačovaly, že by pro něj disputace neměla představovat vážnější problém. Potíže ovšem vyvstaly ohledně tezí. Ty Walter Xaver zamýšlel dedikovat jednomu z arcivévodů (později se rozhodl pro následníka trůnu Josefa), měly být svázané jako kniha, v deskách s měděným kováním a rytím a s pěkným frontispisem, přičemž některé by byly vytištěny na jemnějším papíře či ve větším formátu, aby jimi mohl mladý pán uctít zvlášť významné osoby. Na konečné podobě tezí se svými radami podílel profesor Mathonet i další univerzitní doktoři a samozřejmě také místní tiskař a knihař. Vydána byla i Dietrichsteinova

---

⁶⁰⁷ Otcův koncept pro Waltera Xavera ze 14. 2. 1686, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 454-455.

⁶⁰⁸ Buolův dopis z 28. 1. 1686, TAMTÉŽ, fol. 453. Jan Filip Hoffman působil jako legační sekretář v Anglii několikrát: v letech 1685-1687, v letech 1687-1690, 1690-1691 a 1693-1724, L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 139-140. František Zikmund z Thunu (1639-1702), člen řádu maltézských rytířů, polní maršál i vyslanec v Anglii (1680-1685) a Polsku ve službách císaře, také vykonával funkci císařského vyslance v Bavorsku, téhož roku působil v Sasku a v letech 1687, 1688 a 1689 byl vyslancem v Salzburku, TAMTÉŽ, s. 125, 139, 163 a 165. K jeho spolupráci s hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic krátce L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz*, ke Kounicově anglické misi s. 131-139.

⁶⁰⁹ Buolův list z 10. 1. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 424. Se zastávkou v Angers však kníže stále z nějakého důvodu počítal: směnky, které by nechal předem poslat do míst, kde by se syn zastavil, měly být původně adresovány nejdříve do Angers, poté do Londýna, Paříže a znovu do Angers. K tomu jeho dopis z 28. 1. 1686, TAMTÉŽ, fol. 453.

závěrečná kompozice – i s tezemi se jednalo o 200 listů a dalších 100 listů tezí bylo dotištěno později, takže náklady rozhodně nebyly malé. Kamenem úrazu se ovšem stalo to, jak měl být mladý pán v tezích uveden: původní označení „*Reverendissimus Canonicus Olomucensis*“, tedy ctihodný kanovník olomoucký,⁶¹⁰ totiž naprosto jednoznačně odmítl a za žádnou cenu nechtěl připustit, aby byl takto (byť jen na oko) spojován s nenáviděným duchovním stavem.⁶¹¹ Ani Buolova důrazná domluva ničemu nepomohla. Walter Xaver kanovnický titul v tezích mít nechtěl, a dokonce se prý cítil zahanbený, že by jej snad někdo mohl považovat za kanovníka. Zřejmě také učinil pár narážek, z nichž vyplynulo, že je připravený se svých kanonikátů veřejně zříci. Aby Buol (již poněkolikáté) zažehnal hrozící pohromu, přišel se smírným řešením: „[...] *když jsme [o tom] jednou diskutovali, hrabě Walter se cítil být zahanben, že by tu měl být známý jako kanovník. Proto by mohla část tezí, které odtud budou poslány, nést plný titul. Ostatní, které zde budou rozdány, ale budou vytištěny bez kanovnického predikátu.*“⁶¹² Ještě v době, kdy už byly teze s vyobrazením arcivévody připraveny k tisku, se Walter Xaver pokoušel ohledně uvedení svého kanovnického titulu smlouvat, ale kníže neoblomně trval na tom, že část vydaných tezí tento titul ponese.⁶¹³

Obdobné problémy samozřejmě provázely také plánování slavnostní disputace: ani nyní nemohl mladý Dietrichstein přenést přes srdce, že by měl tuto závěrečnou zkoušku oficiálně vykonat jako duchovní. Proto poté, co otec přistoupil na kompromisní řešení a dovolil mu vydat část tezí bez kanovnického titulu (možná i proto, že to údajně vyšlo levněji),⁶¹⁴ začaly dohady

---

⁶¹⁰ Ačkoli již byl v té době (od roku 1679) i kanovníkem pasovským, teze měly z nejasného důvodu uvádět pouze jeho titul z Olomouce. Ke kanonikátům viz dříve.

⁶¹¹ Hofmistrův dopis z 28. 1. 1686, TAMTÉŽ, fol. 453 a koncept pro Waltera Xavera z 14. 2. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 454-455. Dále také Buolův dopis ze 4. 3. 1686, TAMTÉŽ, fol. 460.

⁶¹² „[...] *wan einmahl zu disputieren, und graff W[alter] verharret sich zu schamen hier vor ein canonicus erkentt zuesein, so köntten ein theyl theses, so herauß zueschickhen, mit dem völligen titul: andere aber, so hier außzuetheylen, ohne das thumbherren praedicat getruckht werden.*“ Citace z hofmistřova listu z 22. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 464-465.

⁶¹³ Kníže netrpělivě očekával, až mu hotové teze budou doručeny (z Lovaně bylo posláno 100 exemplářů), nicméně kvůli neustálému posouvání termínu disputace a možná i kvůli tahačím kvůli kanovnickému predikátu došlo ke značnému zdržení, které ještě znásobily kontroly na hranicích – na onu stovku vytištěných exemplářů tezí čekal až do července roku 1687 –, a dokonce, i přes Buolovo urgování, musely být vytištěny bez některých požadovaných ornamentů, protože návrh byl tiskaři předložen příliš pozdě. Teze po vytištění doručovalo postupně několik obchodníků: nejdříve byly předány Ascaniovi Martinimu z Antverp, ten je přeposlal Petru Neuvillovi z Frankfurtu, který je nechal doručit do Kolína, odkud měly putovat do Vídně, přičemž nad jejich putováním zpovzdálí bděl i známý vídeňský bankéř Ottavio Pestalozzi. Když teze konečně dorazily na místo určení, dočkaly se, navzdory mladíkovým obavám, pochvaly od všech, kdo je viděli. Jak bylo zvykem, byly tezemi podarovány významné osobnosti, například výše zmiňovaný Karel Theodor Otto ze Salmu. K Dietrichstenovým tezím viz Buolovy listy z 22. 4., 13. 6., 18. 7., 19. 8., 16. 9., 1. 10., 11. 10. a 15. 11. 1686, 19. 5., 23. 6., 10. a 28. 7. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 464-465, 488, 491-495, 497, 484, 479, 520-525, 507-509, 532, 548, 544-545 a 543 atd. či koncept pro hofmistra z 19. 1. nebo 12. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 501 a 533. Také viz list Waltera Xavera s poslední prosbou o vynechání kanovnického predikátu z 19. 8. 1686, TAMTÉŽ, fol. 498 a koncept odpovědi od knížete z 15. 9. toho roku, TAMTÉŽ.

⁶¹⁴ Koncept pro hofmistra z 9. 5. 1686, TAMTÉŽ, fol. 468.

nanovo. Walter Xaver argumentoval především tím, že kdyby vykonal pouze „*ordinari disputation*“, ušetřil by otci náklady, navíc mu barvitě popisoval, jak je z celé situace smutný a melancholický. Na tuto hru ovšem kníže odmítl přistoupit, synovi ihned poslal vlastnoruční dopis a důrazně mu doporučil, že – pokud nechce ztratit jeho lásku, péči a přízeň – má vést disputaci jako kanovník, aby se předešlo domněnkám, že snad tímto titulem opovrhne, i když se chystá na něj rezignovat. Walter Xaver ale nechtěl porozumět ani tomuto varování a ustoupil až tehdy, když dorazil rozezlený dopis, v němž mu otec přikázal, že disputaci z práv musí vést jako kanovník olomoucký a pasovský; pokud by se vzdal svých prebend dříve a jeho rozkaz porušil, hrozil mu, že „*mu nesmí chodit na oči*“.⁶¹⁵

Dietrichsteinovo veřejné zřeknutí se duchovního stavu pochopitelně bylo z mnoha důvodů nepřípustné. Kníže samozřejmě i nadále trval na tom, že je pro něj vstup do duchovního stavu tím nejlepším řešením, avšak pochopil, že syn k tomu nemá ani tu nejmenší chuť či touhu, a Walteru Xaverovi proto nabídl výše zmiňované smírné řešení: aby nevyšly veškeré snahy o získání kanonikátů vniveč, měly být tyto i možné budoucí prebendy předány buď Walterovu mladšímu bratrovi či jeho dvěma malým bratrancům, až dospějí do potřebného věku. Do té doby ovšem musel Walter Xaver mlčet a své duchovní hodnosti si ponechat – v knížeti totiž stále ještě doutnal plamínek naděje, že by si syn své rozhodnutí mohl rozmyslet. Proto pokračoval ve shánění kanonikátů, jako by se nic nestalo: jak vyplývá z předchozí kapitoly, byl i nyní v pravidelném kontaktu s významnými členy papežského dvora a s odkazem na význam kardinála Františka z Dietrichsteina se dožadoval jejich podpory při zajišťování dalších prebend. Mimo to ale již v ústraní jednal i se svým bratrem Maxmiliánem, aby zajistil, že získaná obročí alespoň zůstanou v rodině. V momentě, kdy by Walter Xaver otevřeně a oficiálně z církevních řad vystoupil, by tyto jeho snahy zdiskreditoval, což se nesmělo stát: „*Když ale vidím, že se k duchovnímu stavu necítíš být povolán a nemáš k němu chuť, byl bych dobře spokojen s tím, [...] kdybys o tom všem mlčel do té doby, než tvůj mladší bratr nebo synové hraběte Maxe budou schopni převzít tvoje kanonikáty, které v budoucnosti postoupíš zpět kanonii, aby bylo vše v pořádku vyřízeno. Protože máš za to, že ve světském stavu nalezněš lepší uplatnění, potom je nutné, abys svá studia absolvoval se ctí a v budoucnu se tak mohlo říci, že tímto či jiným způsobem poskytuješ šlechtě platné služby. Potom pokládám za nutné, abys v Lovani vykonal veřejnou disputaci [...]*“.⁶¹⁶ Možná i proto, že mu otec nepovolil přiznat

---

⁶¹⁵ „*so will ich dich in mein angesicht nicht komen lassen*“ Nedatovaný francouzsko-německý list od Waltera Xavera, TAMTÉŽ, fol. 466, dále také koncept pro Buola z 9. 5. 1686, TAMTÉŽ, fol. 468 a také koncept pro syna z 9. 6. 1686, TAMTÉŽ, fol. 467.

⁶¹⁶ „*Und weilten ich aber sehe, d[ass] du zu dem geistlichen stand kein vocation noch lust haßt, als bin ich damit auch gar wohl zufrieden, [...] hiervon nach ganz still zu schweigen werdest, bis dein jüngere brueder, od[er] von*

se k inklinaci ke světskému životu, začala mladíkova píle a motivace znovu kolísat. Navíc opět dával hofmistrovi najevo svoji nechuť, a to do té míry, že, jak už bylo řečeno, mu musel otec vyčinit, pohrozit mu ztrátou přízně a připomenout mu, že i když se nechystá být duchovním, stále se od něj očekává, že bude dobrým synem a bude čestně plnit své povinnosti. Dokonce by prý mohl v budoucnu vykonat velké věci a celý šlechtický stav tak povznést, k tomu by ovšem byla třeba poslušnost a řádné dokončení vzdělávání. S tím souhlasil i hofmistr, jenž prohlásil, že „*Pokud se tento mladý pán nechá vést, v budoucnu mnohému porozumí.*“⁶¹⁷

Mladíka naštěstí opět pomohl uchlácholít příslib exertitií, jenž měl absolvovat buď v Paříži či během svého italského pobytu. Hodiny tance a šermu zřejmě bral Walter Xaver už dříve, během svých právnických studií, a i když o jejich průběhu či frekvenci nejsme detailněji informováni, v obou předmětech prý prokazoval velké nadání. Zpráva o tom, že bude moci podstoupit skutečná exertitia, která pro něj jistě symbolizovala nejenom vstup do světa dospělých mužů, ale především jeho přerod ve světskou osobu, v něm ale vyvolala obrovské nadšení a také píli a touhu studia úspěšně dokončit. Ačkoliv jej znovu trápilo zdraví, nadšeně sliboval, že si bude učivo s radostí opakovat, aby obhajobu – „*pro velkou lásku, kterou chová k otci, a s vědomím své šlechtické hrdosti*“ – zvládl se ctí. Zároveň také slíbil, že „*[...] ohledně kanonikátů zatím nebude nic měnit a že se k hofmistrovi bude chovat dobře a s úctou, takže ten už nebude mít důvod ke stížnostem, [...]*“.⁶¹⁸ Nejdůležitějšími složkami šlechtických cvičení, na něž se také Walter Xaver těšil nejvíce, byly jízda na koni a šerm, které neodmyslitelně patřily k povinné výbavě každého statečného „hrdiny“. Neméně důležitý byl také tanec, který mladým mužům pomáhal koordinovat tělo a ladně se pohybovat, jak to vyžadovala dvorská etiketa; doplňkovou disciplínou, jejíž znalost mohla být nápomocná nejenom budoucím vojákům, ale také vysokým úředníkům, byl kurz opevňování neboli fortifikace.⁶¹⁹

---

des H[errn] g[rafen] Maxen söhne einer instand sein mächte, d[en]n disen, od[er] ienen von dir deine canonicaten bey deiner zurukhunfft canonia cediret werden können, indeme alles mit ordnung eingericht werden mues, und weilen du nun in weltlich[en] stand vermeinst besser forthzukomen, als ist notwendig, d[ass] du deine studia cum fama absolviert, und man sich deiner ins künfftig besser ad consilia gebrauchen möge, dan disen od[er] einigen weeg hier deme adel in grosse dienst zukommen, daher ich für sehr nöthig erachte, d[ass] du publicae zu Löwen disputiret, [...]“ Koncept pro Waltera Xavera z 14. 2. 1686, TAMTÉŽ, fol. 454-455 či italský list od Giovanniho Emmanuela z Říma z 2. 3. 1686, TAMTÉŽ, fol. 473-474, který se zmiňuje o jednáních kolem Dietrichsteinova zisku kanonikátu v Salzburgu (tento případ prý měl být konzultován celým tribunálem kongregace za účasti všech kardinálů).

⁶¹⁷ „*Im übrigen wan diser junge herr sich nun will laitten lasßen, verspricht er viel inß künfftig.*“ K tomu viz koncepty pro Waltera Xavera z 14. 2. 1686, TAMTÉŽ, fol. 456 a 454-455 či Buolův list ze 4. 3. téhož roku, TAMTÉŽ, fol. 460.

⁶¹⁸ „*[...] wegen der canonicaten wirdt ich biß zu meiner zurugkunfft nichts verändern, will auch mich gegen mein hoffmeister also zu verhalten das er hoffentlich kein klag wider mich haben wirdt, [...]*“ (Výjimečně německý) list od Waltera Xavera z 5. 3. 1686, TAMTÉŽ, fol. 461 a také jeho listy francouzské z 21. 3. a 1. 4. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 458, 469 a dále koncept odpovědi od knížete ze 4. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 462-463.

⁶¹⁹ K zásadnímu významu exertitií více: J. KUBEŠ, *Konstrukce maskulinity na kavalírských cestách české a rakouské šlechty*, s. 74-88, 424-427.

Na jaře a v létě roku 1686 trpěl Walter Xaver nejenom smutkem kvůli tomu, že mu nebylo povoleno zřici se kanovnického titulu ihned, ale také zdravotními potížemi, které nyní nabyly vážnějšího rázu. Sám se o nich v dopisech otci zmiňoval jen povrchně (snad aby mu nezakázal vytoužená exertitia), ale hofmistr Buol informoval knížete detailně: první zprávy hovoří o jakési opuchlině, poté ho na nejméně čtyři týdny skolilo silné nachlazení a kašel, navíc ho ještě trápily bolesti v kříži, takže musel být denně v péči lékařů. I když se prý nejednalo o vážnou chorobu, promeškal kvůli ní téměř měsíc času. Když potíže neustupovaly, navrhol otec (na základě konzultace se svým lékařem), aby syn během května podstoupil purgování. Jeho stav se však nezlepšil ani poté, proto se místní lékaři sešli na konsiliu a z jejich šetření vyplynulo toto: churavost mladého pána byla způsobena jeho přílišným úsilím a také vypětím při šermu a dalších cvičeních. To údajně způsobilo, že „*jeho svaly přespříliš zesílily a vychýlily se tak ze své přirozené polohy*“. Nápravu měla přinést kvalitní výživa, dostatek tekutin a také užívání mastí, obkladů či dalších doporučených léků – například extraktu, který mu na míru připravoval místní lékárník. (Povšimněme si, že lékařské zprávy hovoří o mladíkově vyčerpání při šlechtických cvičeních, avšak ten je ještě oficiálně nevykonával.) Přetěžování a především také jakási nervová horečka navíc prý poznamenala Waltera Xavera i v obličeji – ačkoliv tehdy tomu on sám větší váhu nepřikládal, je možné, že v budoucnu měla tato nemoc vliv i na jeho horšící se zrak; na potíže, které mu choroba způsobila (ať už s jednalo o nepohodlí nebo zameškání výuky), poukazoval Buol ještě v následujícím roce.⁶²⁰

Ohledně synovy touhy jednou provždy skoncovat se svojí příslušností k nenáviděnému duchovnímu stavu kníže uznával, že jeho případ není zcela ojedinělý (dokonce se vyjádřil, že ví o stovce kanovníků, kteří se své prebendy vzdali a zvolili si světský stav), nepřestával ale věřit.⁶²¹ Posledním stéblem, kterého se chystal, byla synova plánovaná cesta do Říma: doufal, že až Walter Xaver uvidí nádheru a velikost Věčného města a zároveň také nádheru a velikost tamního duchovenstva, změní názor a pokorně se vrátí do řad duchovních. Před tím ho ale čekala ještě návštěva Anglie, kam se zrovna chystal jako mimořádný císařský *envoyé* hrabě

---

⁶²⁰ K Dietrichsteinovým zdravotním potížím také Buolovy dopisy ze 4. 4., 23. 5. a 18. 7. 1686 a také ze 17. 3. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 477, 489-490, 491-495 a 538 či koncepty pro syna i pro hofmistra od knížete ze 7. a 25. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 457 a 476. Snad jako náhradu za prodělanou nemoc měl Buol mladému pánovi poskytnout celých 50 tolarů navíc, koncept pro hofmistra ze 7. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 457 a také předchozí prosba o peníze od mladého pána z 21. 3. 1686, TAMTÉŽ, fol. 458. O tom, že byl Walter Xaver vyčerpán kvůli své přehnané snaze a pílí, hovoří i francouzsky psaná lékařská zpráva od lovaňského profesora anatomie a chirurgie a zároveň tamního rektora Jacoba Herregouta, kterou ještě potvrdil profesor práva Andreas Wolf, opis této lékařské zprávy z 6. 8. 1686, TAMTÉŽ, fol. 494. Podrobnou relaci o Dietrichsteinových potížích slíbil poslat i hofmistr Buol, tato zpráva se však zřejmě nedochovala.

⁶²¹ Na tomto místě lze připomenout výše zmiňovaného hraběte Maxmiliána z Trauttmansdorffu, kterému se z řad duchovních podařilo uniknout. Viz výše a také viz J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 133-136.

Dominik Ondřej z Kounic, dobrý přítel knížete z Dietrichsteina.⁶²² Kníže by byl rád, kdyby syn odjel s ním a Buola pověřil jednáním s hrabětem; ten, ačkoli se mu Anglie vůbec nechtělo, slíbil Walteru Xaverovi veškerou svou protekci a to, že bude moci cestovat s ním. K tomu ovšem nakonec nedošlo: hrabě Kounic dorazil do Londýna až 25. ledna roku 1687.⁶²³

Ohledně šlechtických cvičení v Paříži, Turíně či dokonce Lyonu se ale kníže stále neuměl rozhodnout: Paříž by bývala rozhodně tou nejprestižnější volbou a během plánovaného půl roku by zde Walter Xaver jistě se ctí zvládl *exertitia* pod vedením těch nejlepších mistrů, především tanec a šerm. Pobyt zde byl ovšem nákladný (kníže se v každém případě chtěl vyhnout výdajům za vůz) a politická situace rodičům kavalírů, kteří zde studovali, také nepřidávala na klidu. Walter Xaver by navíc byl druhým synem, který by sem zavítal (v Paříži již pobýval jeho starší bratr Leopold Ignác, který se zde potýkal s vysokými náklady), proto kníže Ferdinand zvažoval dvě výše zmíněné možnosti, které by vyšly levněji. Turín byl pověstný svým skvělým dvorem, univerzitou i vysokou úrovní *exertitií*. Navíc zde byla šance, že by mohl být Walter Xaver ubytován přímo u dvora – v centru turínského dění, kde by přišel do styku s vysoce postavenými hodnostáři, s nimiž by mohl konverzovat ve francouzštině i italštině; rodiče kavalírů se však obávali tamních žen a jejich svodů. Předností akademie v Lyonu zase byly nižší náklady a zároveň vysoká kvalita výuky i francouzské řeči, i když konkrétní reference na tamní profesory neměl. Kníže o něm přesto soudil, že se jedná o „*veselé a zdravé místo*“, jen *exertitia* tam prý jsou náročná.

Poté, co se kníže Ferdinand v červnu roku 1686 konečně rozmyslel, kam mají po disputaci a výletu do Anglie směřovat kroky Waltera Xavera, bylo třeba urychleně začít s přípravami. Důvodem, který nakonec rozhodl, byla nikoliv *exertitia* – ta, jak kníže usoudil, by mohl provádět i jinde a za lepší cenu –, ale francouzština té nejvyšší úrovně a možnost poznat jeden z nejvýznamnějších evropských dvorů a jeho vkus a módu (otec mladému pánovi důrazně radil, že má obzvláště dbát na to, aby byl dobře oblečen on sám i jeho služebnictvo, a že se místních elit nesmí stranit). Příštím cílem se tedy stala obdivovaná i zatracovaná Paříž, kam

---

⁶²² K jeho diplomatické činnosti nejnověji L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz* (ke Kounicově anglické misi s. 131-139); TÁŽ, *Two instructions for Dominik Andreas von Kaunitz, the Imperial ambassador to the Court of Bavaria, 26 March and 31 October 1688* (dostupné on-line na: <http://uhv.upce.cz/cs/documents-and-editions/>) a také viz mnohé starší práce, výběrově např.: Max BRAUBACH, *Graf Dominik Andreas Kaunitz (1655-1705) als Diplomat und Staatsmann*, in: Heinrich Fichtenau – Erich Zöllner (Hgg.), *Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs*, Wien – Köln – Graz 1974, s. 225-242. Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975, k hraběti Dominiku Ondřeji s. 41-74. Diplomatické mise hraběte Kounice jsou zmíněny v práci L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, konkrétně s. 125, 126, 139, 146, 150, 153 a 158 apod.

⁶²³ K tomu krátce L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz*, ke Kounicově anglické misi s. 131-139. Dále viz např. koncept pro hofmistra Buola z 30. 6. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 486-487 a také Buolův list z 19. 8. 1686, TAMTÉŽ, fol. 497.

měl dorazit v zimních měsících a kde bylo třeba na prvním místě nalézt nepříliš nákladné, ale přitom dostatečně reprezentativní bydlení. Jedna z možností se, jak již bylo dříve naznačeno, nabízela sama: v Paříži tou dobou pobýval na diplomatické misi švagr knížete, hrabě Václav Ferdinand z Lobkovic, druhý manžel Ferdinandovy sestry Marie Sofie, kterého hofmistr Buol označil za „*dobrého a málo německého pána*“. Hraběnka Lobkovicová s manželem svému synovci možnost ubytování, a dokonce i zapůjčení vozu během svátků, sami nabídli, i když původně měl využívat jejich pohostinnosti jen do doby, než nastoupí na akademii a využije jejich kolejí, případně si najde vlastní podnájem.⁶²⁴

Ani ohledně pobytu v Perugii či Sieně, kde by syn před vstupem do Říma trénoval italštinu, neměl kníže Ferdinand jasno, pouze požadoval, aby naši cestující odjeli do Říma v polovině října roku 1687, aby zde strávili Velikonoce a poté podnikli zajižd'ku do Neapole. Na pobyt ve Věčném městě sázel kníže z Dietrichsteina všechno: i když syna i jeho hofmistra vždy nabádal k šetrnosti (do Říma například neměli jezdit dříve, než bude Walter Xaver dobře ovládat italštinu: kdyby tam utrácel čas před tím, náklady by neúnosně vzrostly), u římského pobytu se rozhodl na výdaje nehledět a synovi dopřát vlastního koně, vůz a dva lokaje. Celkové náklady na roční pobyt v hlavním městě křesťanstva odhadoval na čtyři či pět tisíc zlatých, přesto byl ochoten je vydat v naději, že jeho odpor zlomí.⁶²⁵ O svých plánech se synem kníže z Dietrichsteina velmi podrobně informoval i svého římského agenta Giovanniho Emmanuela, neboť jej připravoval na to, že až syn dorazí do Říma, bude na něj zpovzdálí dohlížet.⁶²⁶ Svěřil

---

⁶²⁴ K tomu např. hofmistrový dopisy z 13. 6. a 18. 7. 1686, TAMTÉŽ, fol. 488 a 491-495, koncept pro něj z 30. 6. 1686, TAMTÉŽ, fol. 486-487. Srov. s mladým hrabětem Černínem z Chudenic, jemuž v Madridu nabídl ubytování císařský vyslanec markýz de Grana a kterému se příliš nechtělo tuto velkorysou nabídku přijmout: správně tušil, že pro něj i pro jeho hostitele poplyne ze společného soužití řada omezení, viz Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 225. Stejně jako otec Heřmana Jakuba, i kníže Ferdinand zpočátku váhal, zda na Lobkovicovu nabídku přistoupit: doneslo se mu totiž, že s celou rodinou zatím bydlí v hostelu, který není příliš velký, takže by u něj Walter Xaver, kdyby jej ještě zastihl v tomto podnájmu, nemohl bydlet pohodlně. Dalším z důvodů, proč se kníže na švagrovu nabídku netvářil příliš nadšeně, byl fakt, že hrabě Lobkovic nabídl střechu nad hlavou i svému dalšímu příbuznému: zde již mnohokrát zmiňovanému synovi Zikmunda Helfrieda z Dietrichsteina, jehož kavalířská cesta se s cestou Waltera Xavera mnohdy prolínala (například v červenci roku 1686 měl z Lovaně také vyrazit do Holandska, poté do Anglie a následně měl studovat na stejné pařížské akademii jako Walter Xaver). Kníže Ferdinand měl proto velké obavy, že by společné bydlení žádnému z mladíků neprospělo, naopak by je rozptylovalo a odvádělo od studia. Tento postoj knížete se možná může jevit jako poněkud netypický (společné cestování, ubytování i stavování mladíků na kavalířské cestě bylo naprosto běžnou záležitostí, neboť bylo cenově výhodnější). Nicméně se synem, jehož prospěch byl vždy snadno ovlivnitelný nejrůznějšími faktory, již měl své zkušenosti, nehledě na to, že se ho již v minulosti snažil od vrstevníků, od nichž prý mohl pochytit pouze nešvary, izolovat; tyto argumenty i to, že by Dietrichsteinové měli být odděleni, uznal i hrabě Lobkovic. Ani myšlenka jejich společné cesty do Anglie (přes Dunkerque a Calais) se knížeti příliš nezamlouvala, ačkoli ho o to syn prosil. Viz Buolovy dopisy z 18. 7. a 19. 8. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 491-495 a 497.

⁶²⁵ Koncepty od knížete pro hofmistra ze 4. a 25. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 462-463 a 476 či dopis od Buola z 22. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 464-465. Dále také koncept pro Giovanniho Emmanuela z 19. 5. 1686, TAMTÉŽ, fol. 471-472.

⁶²⁶ Delegování rodičovských povinností na známé či příbuzné, kteří se v daném místě zrovna nacházeli, ostatně nebylo nic neobvyklého, viz: Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARÍKOVÁ, *Heřman*

se mu i s tím, že ač stále věří, že mladý pán po návštěvě Říma změní názor, se Walter Xaver stále necítí být povolán k duchovnímu stavu a raději se hodlá vzdělávat jako světský kavalír. O jeho kanonikáty, třebaže se jich zatím oficiálně nevzdal, dokonce vypukl skrytý boj. I když kníže Ferdinand původně souhlasil, že by je mohli získat i synové jeho bratra Maxmiliána, to poté, co se dozvěděl o jeho údajných intrikách sahajících prý až k papežskému dvoru, odmítl a agenta požádal o bedlivé sledování situace. (Je dost dobře možné, že kromě Maxmiliánových dluhů přispěl i tento spor k pozdější rozluce Ferdinanda a Maxmiliána z Dietrichsteina.)⁶²⁷

Anglický pobyt Waltera Xavera byl nicméně v této době již hotovou věcí a ještě před disputací se začalo s přípravami. Kromě obhájení rodinné cti byla jistě i tato cesta velkou motivací mladého pána – její odložení o dva roky dříve těžce nesl a nyní měl o to větší důvod snažit se o co nejlepší zakončení svých lovaňských studií; navíc měl po úspěšně absolvované disputaci slíbenou několikadenní rekreaci v podobě lovu.⁶²⁸ Po odjezdu z Lovaně měl Walter Xaver dle původních plánů cestovat inkognito, jako baron z Rosensteinu, do Haagu. Později ale kníže na Buolovo doporučení od tohoto záměru opustil a naopak mu nechal vyhotovit šaty, v nichž mohl být na cestě viděn bez obav o svoji reputaci.⁶²⁹ V Haagu, kam měl dorazit 12. září 1686, by mladý pán zůstal čtrnáct dní a poinformoval by otce o tamním dění. Především by se tu ale setkal s rezidentem Kramprichem, jemuž by zároveň předal doporučující dopis od knížete, a navštívil tamní dvůr: „*theatrum jejich doby*“, které prý je „*beau*“ a „*remarcable*“ a které přitahuje diplomaty z celé Evropy. Z Haagu by na začátku října mohl přes Dunkerque a Calais vyrazit rovnou do Anglie. Ještě před tím ale bylo nutné, jak bylo výše naznačeno, obrátit se na tamního legačního sekretáře Hoffmana a poptat se ho, zda je reálné, aby měl mladý pán audienci u krále. Synovi knížete Ferdinanda z Dietrichsteina samozřejmě Jan Filip Hofman

---

Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I., zde kapitola o cestovních instrukcích, s. 107-111 a konkrétně s. 110-111. Bývalého mikulovského kanovníka a nyní agenta Giovanniho Emmanuela zmiňuje i R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 33.

⁶²⁷ Koncept pro Giovanniho Emmanuela z 19. 5. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 471-472. Hraběte Maxmiliána (III.) z Dietrichsteina ve své práci hojně zmiňuje R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, k zpočátku vřelému, avšak postupně se horšícímu vztahu bratrů Ferdinanda a Maxmiliána z Dietrichsteina s. 324-327; i přes ochladnutí vzájemných vztahů se ale kníže Ferdinand vzdal výnosů z dědičně držných komend v Alcañiz a Cañaverol v bratrův prospěch a roku 1688 podpořil čekatelství jeho potomků na tyto komendy, s. 424-425. K hraběti Maxmiliánovi také I. ŠEJNOVÁ, *Hrabě Maxmilián z Ditrichštejna (1638-1692)*.

⁶²⁸ Buolův list z 19. 8. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 497.

⁶²⁹ Cestování inkognito by sice jistě vyšlo levněji, avšak hofmistr poukazoval na to, že v případě Waltera Xavera je zbytečné: mladý Dietrichstein prý byl v Lovani i jejím širokém okolí všem známý jako zámožný „německý“ kavalír, který dbá na svoji reprezentaci (během jeho pařížských studií mu ostatně otec za tím účelem plánoval dopřát, kromě nezbytností, jakými bylo například módní oblečení, služby lokaje). Viz Buolův dopis z 18. 7. 1686, TAMTÉŽ, fol. 491-495. K významu odívání a kvalitního materiálního vybavení na cestách A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, s. 162-179 či TÁŽ, „*Kleider machen Grafen*“. Mladíkův starší bratr Leopold Ignác také využíval výhody inkognita: aby snížil své náklady, pobýval v Paříži jako pan Chevalliere, R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 171-172.

nemohl odmítnout svoji přímluvu i protekci a přislíbil, že Walter Xaver bude Jeho Veličenstvu představen španělským vyslancem v Anglii, donem Pedrem Ronquillem (toho dobové mínění označovalo jako příjemného a velmi zdvořilého kavalíra), jemuž po příjezdu do Londýna stačilo odevzdat doporučující dopis od knížete, o zbytek se zavázal postarat.⁶³⁰ To, že se mladý hrabě obrátil zrovna na španělského vyslance, jistě nebyla náhoda – pevné vazby na španělské prostředí se v rodině Dietrichsteinů předávaly z generace na generaci a především kníže Ferdinand tyto styky velmi podporoval.⁶³¹

S blížící se disputací rostla na obou stranách nervozita. Kníže syna i hofmistra častoval radami a doporučeními a o průběhu disputace si již v předstihu vyžádal podrobnou zprávu. Také váhal, zda by měl Walter Xaver po prodělané nemoci vyvíjet tak velké úsilí, i když by byl rád, kdyby se – bylo-li by to možné – učil ještě více než dříve, a to i během svátků a nedělí, zanedbávat samozřejmě nesměl ani francouzštinu.⁶³² Otec i syn by jistě uvítali, kdyby již měl Walter Xaver disputaci za sebou, jejich plány nakonec překazil osud. Kvůli záchvatu podagry u jednoho ze zkoušejících mohli na dřívější termín zkoušky zapomenout. Ten byl poté předběžně stanoven až na konec srpna a z tohoto důvodu padla i delší zastávka v Haagu – z Lovaně museli vyrazit rovnou do Anglie a odtud do Paříže, aby sem přibyli alespoň začátkem listopadu, tedy dříve než začne cestování znepříjemňovat tuhá zima.⁶³³ Aby hofmistr další cestování urychlil, byl připraven se od mladého pána nakrátko oddělit a předjet ho do Bruselu, aby se zde mohl lépe připravit na další cestu. Ani srpnový termín se ovšem nepodařilo dodržet, i když se ho i jejich brzkého odjezdu do Anglie kníže domáhal. Walter Xaver se proto závěrečné zkoušky, na kterou se pečlivě připravoval a věnoval jí veškerý čas, dočkal až dne 26. září.⁶³⁴

---

⁶³⁰ Don Pedro Ronquillo Briceño (1630-1691) byl španělským vyslancem v Anglii, nejdříve v letech 1674-1676 a znovu v letech 1679-1691, působil ale také ve službách císaře Leopolda I. Literatury o tomto zajímavém španělském diplomatovi (a také přímo z jeho pera) existuje značné množství, za všechny viz např. jeho vydanou korespondenci: Gabriel MAURA GAMAZO (ed.), *Correspondencia entre dos embajadores. Don Pedro Ronquillo y el Marqués de Cogolludo, 1689-1691, I-II*, Madrid 1951. K tématu viz také disertaci: Christina BRAVO LOZANO, *Tierras de Misión. La política confesional de la Monarquía de España en las Islas Británicas, 1660-1702*, PhD Thesis, Universidad Autónoma de Madrid, Madrid 2014. K Ronquillově spolupráci s hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic v době Kounicovy anglické mise krátce L. MARŠÁLKOVÁ *Dominik Andreas von Kaunitz*, ke Kounicově anglické misi s. 131-139. Koncept pro Buola z 30. 6. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 486-487 či francouzský koncept Kramprichovi z 18. 7. 1686, TAMTÉŽ, fol. 496. Výjimečně německý dopis od Waltera Xavera z 19. 8. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 498 nebo Buolovy listy z 23. 5. a 18. 7. 1686, TAMTÉŽ, fol. 489-490 a 491-495.

⁶³¹ K těmto letitým vazbám podrobněji R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 422-429.

⁶³² Buolův dopis z 13. 6. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 488, koncept pro něj z 30. 6. 1686, TAMTÉŽ, fol. 486-487.

⁶³³ S Danielem Johannem Kramprichem se ale zřejmě sešli, i když ne na dlouho; kníže pro něj každopádně připravil dopis, který mu měl Walter Xaver předat. Viz Buolův list z 18. 7. 1686, TAMTÉŽ, fol. 491-495.

⁶³⁴ Koncepty pro Waltera Xavera i pro hofmistra Buola z 3. 10. 1686, TAMTÉŽ, fol. 485, Buolova zpráva o chystané disputaci a odjezdu plánovaném ihned po ní z 16. 9. 1686, TAMTÉŽ, fol. 484 či německý dopis od Waltera Xavera (sepsaný až v Antverpách) z 1. 10. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 480 a také hofmistrův list ze stejného

Ačkoli hofmistr před svým svěřencem chválou spíše šetřil, musel ke spokojenosti své i knížete přiznat, že Walter Xaver disputaci zvládl „*slavně a s uznáním*“ („*in universal ruhm und approbation*“). Konkrétní téma, které při zkoušce dostal, bohužel žádný z dopisů nezmiňuje, nicméně zadání prý patřilo k těm nejtěžším. Podklady k obhajobě sice obdržel zhruba dva měsíce předem, aby se mohl připravit, jednalo se ovšem o materiál velmi podrobný a obtížně zvládnutelný. Veřejná zkouška trvala celou hodinu, během níž na Dietrichsteina svými záludnými otázkami útočili přítomní doktoři práv a přihlíželo mnoho zvědavců z řad místních učenců i aristokracie (například držitel Řádu Zlatého rouna a vojevůdce v císařských službách, Philippe-Charles François, vévoda z Arenbergu, Arschotu a Croÿ), kteří dobře věděli, čím syn obhajuje čest svoji i čest své rodiny. On se ale nezalekl: k jeho odpovědím a důmyslným řešením zapeklitých úkolů se prý nedalo dodat jediné slovo. Navíc si dokázal zachovat dobrou úroveň latiny, v níž zkouška probíhala, takže se nakonec dočkal zaslouženého aplausu a také Buolova uznání – ten s potěšením konstatoval, že mladý pán v Lovani nakonec svůj čas nepromarnil, instrukce dodržoval, a dokonce ho prý lekce i následné opakování učiva s hofmistrem těšilo, takže se mu podařilo vybudovat si solidní vědomostní základy, na nichž může dále stavět.⁶³⁵

Po úspěšné disputaci následovalo slavnostní udělení akademických hodností, jemuž opět přihlíželi vzácní hosté v čele s vévodou z Arenbergu, a Walteru Xaverovi se dostalo té cti, že byl markýzem Antoniem de Agurto, od roku 1685 guvernérem španělského Nizozemí, přizván k několikadennímu lovu u města Tervuren, kterého se účastnila místní smetánka – známí, které mladý Dietrichstein za svého tříletého působení v Lovani nejednou poctil svojí návštěvou. Během oslav jeho úspěchu se prý na zdraví Walter Xavera i jeho otce připíjelo tolikrát, až si Buol posteskl, že to jeho měšec „*téměř oplakává*“. Ihned po disputaci byly

---

data, TAMTĚŽ, fol. 479. Osvědčení o úspěšné zkoušce bylo vyhotoveno až téměř rok poté, dne 20. 8. 1687, a nechal jej sepsat doktor medicíny a anatomie a především také univerzitní rektor, Jacob Herregout. To, že Walter Xaver z Dietrichsteina získal na lovaňské univerzitě akademický gradus, vystudoval právo soukromé i veřejné a vykonal disputaci, po níž mu auditorium aplaudovalo a gratulovalo mu celé univerzitní kolegium, potvrdil rektor svým podpisem a pečeti. Viz „*Testimonium de rectore magnifico zu Leuwen [originál nese přípis „zu Leyden“], avšak vlastní osvědčení už hovoří o Lovani] de dato 20 aug[ust] 1687“*, TAMTĚŽ, fol. 528. Další osvědčení o tříletém studiu práva soukromého i veřejného a o tom, že Dietrichstein pravidelně navštěvoval lekce a vykonal disputaci, sepsal profesor Mathias Mathonet dne 14. 9. 1687, TAMTĚŽ, fol. 549.

⁶³⁵ Za skvěle zvládnutí disputace Buol navrhl, aby byl Walter Xaver odměněn (zřejmě se jednalo o krátkodobé navýšení kapesného). Viz Buolův dopis z Paříže z 20. 12. 1686, TAMTĚŽ, fol. 503. O průběhu zkoušky vypovídá hofmistra rozsáhlá zpráva, z níž vyplývá, že se Buol zkoušky zřejmě také účastnil, (datovaná až v Londýně) z 11. 10. 1686, TAMTĚŽ, fol. 520-525. Ještě v době, kdy už byli syn s hofmistrem dávno v Paříži, se ke knížeti stále nedostala informace, že Walter Xaver disputaci úspěšně zvládl – kvůli spěšnému odjezdu do Londýna ho Buol mohl o jejím průběhu podrobně informovat se značným zpožděním, viz koncepty pro hofmistra i syna ze 14. 11. 1686, TAMTĚŽ, fol. 526. Srov. např. s univerzitním studiem a disputací hraběte Rudolfa Chotka, který studoval práva v Leidenu, podnikl krátkou cestu do Anglie (stejně jako mladý Dietrichstein o třicet let dříve), poté studoval v Luneville a v Paříži, následně krátce pobýval v Bruselu a konečně se vydal do Itálie, více viz I. CERMAN, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, zde především s. 821-839.

lovaňským prominentním osobnostem rozdány Dietrichsteinovy teze, dvacet z nich, které byly vyvedeny zlatým písmem, bylo připraveno například pro vévodu z Arenbergu, hraběte z Lobkovic nebo univerzitní doktory. Některé byly rozeslány po celé Evropě (například do Francie či Itálie různým rodinným známým), jiné byly svázány do knihy. Stovka kusů, kterou se zatím nepodařilo udat, byla předána obchodníkovi z Antverp a ten výtisky tak rychle, jak to bylo možné, odeslal do Vídně knížeti; později ale bylo dotištěno, jak již bylo řečeno, dalších sto kusů tezí.

Na závěr lovaňského pobytu bylo nutné umořit dluhy a předat dárky. Univerzitní doktoři, kteří se podíleli na vzdělávání či disputaci Waltera Xavera, dostali po 25 tolarech (tato výše odměny prý byla u německých kavalírů běžná). Profesoru Mathonetovi bylo za kurzy jenom na odměnách vyplaceno za 33 měsíců za každou lekci pět tolarů, tedy celkem 165 tolarů, a kvůli jeho výpomoci s Dietrichsteinovou kompozicí a tezemi dostal navíc ještě rekompenz ve výši 80 tolarů. Jistě se nejednalo o celkovou sumu, kterou kníže z Dietrichsteina v Lovani za synovo vzdělání vydal: uznávání profesori si ročně mohli přijít na několik set zlatých.⁶³⁶ Konečně, protože se na dohotovení tezí i jakéhosi vyobrazení „*pro memoria*“, jímž Walter Xaver po vykonané disputaci podaroval přítomné posluchače, také finančně podílel, bylo doplaceno 50 tolarů hraběti Lobkovicovi, kterému Walter Xaver navíc toto zobrazení vezl jako dárek.⁶³⁷

IV. 3. Výlet do Londýna, Windsoru a Oxfordu⁶³⁸

Po krátké rekreaci a několikadenním balení zavazadel čekala mladého Dietrichsteina vytoužená Anglie, kterou se mu podařilo prosadit si až po řádném ukončení lovaňských studií a která tvořila onu drobnou výjimku v jeho jinak zcela typické kavalírské cestě. Pro Waltera Xavera zřejmě výprava do ostrovního království představovala příslib dobrodružství a úniku od každodenních povinností, které ho směřovaly k cíli, po kterém netoužil, a proto se na návštěvu této „exotické“ země velmi upínal. Pro většinu kavalírů jeho doby a jejich rodičů či poručníků ovšem Anglie takové kouzlo neměla. Důvodů bylo hned několik: nezanedbatelnou roli hrály obavy z cesty po moři a samozřejmě politický vývoj a z něho plynoucí nebezpečí na

---

⁶³⁶ Viz např. případ ceněného salzburského profesora Františka Josefa Herze, který si za dva roky vzdělávání Rudolfa Josefa Colloreda účtoval celých 900 zlatých (tedy zhruba poloviční sumu v tolarech). K tomu více J. KUBEŠ, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku*, zde s. 176.

⁶³⁷ Viz výše a také viz Buolův list z 10. 1. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 424, podle něhož prý ostatní kavalíři vydali za odměny za veřejné lekce měsíčně dva toлары a za soukromé o jeden tolar více. Původní odhad výdajů na odměny za Dietrichsteinovy lekce byl nižší než ve skutečnosti (150 tolarů), nakonec byly služby profesora Mathoneta i jeho vstřícnost oceněny na celkem 245 tolarů.

⁶³⁸ K tomu také L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě*, zde s. 141-143.

cestách, jenž těm mladíkům, jenž o návštěvu z nějakého důvodu stáli, nedovolil do země odcestovat. Například v druhé polovině čtyřicátých let 17. století se sem kvůli revoluci a následné občanské válce nemohl podívat Humprecht Jan Černín z Chudenic, spiknutí whighů v roce 1683 zdrželo odjezd z ostrovů Františka Julia Verduga, roku 1685 vypuklo Monmouthovo povstání, které ze zájmem, ale z bezpečného odstupu sledoval i mladý Dietrichstein, a falcká či devítiletá válka zuřící mezi lety 1688-1697 zase zabránila cestě Jana Maxmiliána z Thun-Hohensteinu. Větší bezpečnost mladíkům a jejich doprovodu mohly, ale nemusely, zaručit pasy k průjezdu nebezpečnými a válkou postiženými územími a to, že se přidali k některému z vyslanců cestujícím na ostrovy, tak jako se o to snažil i Walter Xaver z Dietrichsteina, který by se býval rád přidal k Dominiku Ondřeji z Kounic. Rozšířená byla i představa, že zde vlastně není co vidět, do Anglie se proto v rámci své cesty po zemích vydalo podstatně méně mladých šlechticů a ti, kteří sem dorazili, zde v průměru strávili jen pár dnů či týdnů. Kavalíři v Anglii zpravidla navštívili Londýn, Windsor a některé z univerzitních měst – Oxford a Cambridge. Poměrně velkému zájmu se pak těšily londýnské obchody a především burza, oblíbené byly i projížďky po Temži a obdivování výstavných aristokratických sídel s přilehlými zahradami či královského letního sídla Hampton Court. V době vlády Jakuba II. bylo jedním z hlavních cílů šlechticů na kavalířské cestě získání audience u Jeho Veličenstva – tu jim obvykle zprostředkoval buď zdejší císařský *envoyé* či jiný spřátelený diplomat, většinou vyslanec španělský.⁶³⁹

Mladý Dietrichstein s hofmistrem Buolem do Anglie dorazili přes Brusel, Antverpy (zde se objevili 30. září a zřejmě se sem doplavili po vodě), Gent, Niewpoort a Dunkerque. Protože Walter Xaver poznal kus Flander již dříve, více se tam nezdržovali a v obavách z nepřízně počasí spěchali dále; cesta do Haagu nakonec byla kvůli posunutí termínu disputace i kvůli horšímu počasí, jak již bylo dříve řečeno, zrušena. Dne 6. října již byli v Calais, o den později následovala cesta po moři do Doveru, jež hofmistr charakterizoval jako ospalé místo. Ačkoli měli naši cestující z plavby po moři pochopitelný strach, vše dobře dopadlo: moře k nim bylo vlídné a oproti původní vidině chladného a deštivého počasí se silným vichrem se na anglickou půdu dostali v poklidu, bez nevolností a s příznivým větrem v zádech. Večer se jim podařilo dostihnout poštu, se kterou se svezli až do Canterbury, 8. října projížděli přes Rochester a Gravesend a do Londýna šťastně a ve zdraví přibyli téhož dne ve večerních hodinách; o tom, kde přesně bydleli (zda v hostinci, soukromém podnájmu, či snad dokonce – díky španělskému vyslanci – přímo u dvora), bohužel informace chybí. Na cestu se dobře vybavili již v Nizozemí:

---

⁶³⁹ K cestám kavalírů z habsburské monarchie do Anglie viz: J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 100-108, srov. s: O. ODLOŽILÍK, *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563-1620*.

od blíže neznámého obchodníka z Antverp (možná se jednalo o Ascania Martiniho, přes něhož se také později přeposílaly Dietrichsteinovy teze) získal hofmistr půjčku ve výši 100 liber sterlinků, která měla sloužit jako pojistka. Tyto peníze pak kníže ve Vídni obratem vyplatil bankéři Pestalozzimu, který je expedoval dále.⁶⁴⁰

Protože byl odjezd na starý kontinent stanoven nejdříve už na 20. a poté na 24. října, nemohl Walter Xaver poznat Anglii důkladněji. Hlavním cílem jeho pobytu byl královský dvůr ve Windsoru, který plánoval navštěvovat tak často, jak jen to bylo možné – zajít sem hodlal ještě v den svého odjezdu. Jak don Pedro Ronquillo slíbil, zařídil mladému pánovi z Dietrichsteina přijetí u dvora. Na audienci se sem Walter Xaver dostavil nedlouho po svém příjezdu, dne 11. října, bylo mu dovoleno vyjádřit úctu králi a královně a dvůr si prohlédnout. Ještě před tím se ale osobně setkal s donem Ronquillem, který ho přijal velmi uctivě a dvorně podle anglických způsobů a jemuž předal otcovo psaní. Také zde zastihl kurýra španělského ambasadora ve Vídni, po němž knížeti Ferdinandovi vzkázal, že se mu daří dobře.⁶⁴¹ Vyjma návštěv dvora patřila k jeho rozptýlením krátká zajížďka do Oxfordu, nakupování dárků⁶⁴² a také sledování místní politické situace. Zarážela ho jak existence parlamentu, tak i jeho každodenní spory s králem Jakubem II., které nakonec vyvrcholily odročením parlamentu na několik měsíců. Na druhé straně si ale bystře uvědomoval, že tyto rozpory mohou být k něčemu užitečné: posloužit mohly císařskému vyslanci, který sem měl za několik měsíců dorazit, nám již známému hraběti Dominiku Ondřeji z Kounic. Mladý pán z Dietrichsteina a jeho hofmistr opustili Londýn dne 24. října a odtud (bez výraznějších dojmů či zážitků) odjeli po stejné trase, jakou sem dorazili, do dalšího z důležitých cílů cesty.⁶⁴³

---

⁶⁴⁰ Ottavio Pestalozzi byl ve svém oboru uznávanou kapacitou. Jeho rodina pocházela ze Švýcarska a bankovníctví měli její členové v krvi – například Ottaviův bratr byl bankéřem v Augsburgu. Přesto, že se Ottavio hlásil k protestantské víře, působil od 70. do 90. let 17. století jako dvorský bankéř. Více viz v práci: Hans Leo MIKOLETZKY, *Schweizer Händler und Bankiers in Österreich (vom 17. bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts)*, in: Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hautsch zum 70. Geburtstag, Graz 1965, s. 149-182, zde s. 151-156. Viz Buolovy dopisy z Antverp, respektive z Londýna z 1. a 11. 10. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 479 a 520-525. Podle Buolových výpočtů činila jedna libra sterlinků 20 anglických šilinků, neboli šest zlatých a 40 krejcarů (v tolarech by šlo o sumu asi jeden a půl až dvakrát menší). Celou vypůjčenou sumu pak vyčísil na 444 tolarů a 40 krejcarů. Viz jeho dopisy z 21. 10., 19. a 20. 12. 1686, TAMTÉŽ, fol. 524, 502 a 503 a také viz německé psaní od Waltera Xavera z 11. 10. 1686, TAMTÉŽ, fol. 522.

⁶⁴¹ Španělským ambasadorem u císařského dvora byl v letech 1681-1695 Carlo Emanuele d'Este, markýz de Borgomanero, L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium*, s. 517.

⁶⁴² Stejně jako řada kavalírů před ním i po něm zakoupil Walter Xaver v Londýně hodiny, které nechal poslat matce. Viz Buolův dopis z 20. 12. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 503.

⁶⁴³ Hofmistrový dopisy z 11. a 21. 10. 1686, TAMTÉŽ, fol. 520-525 a 524 a listy od Waltera Xavera z 11. a 21. 10. 1686, TAMTÉŽ, fol. 522 a 523.

IV. 4. Pařížská *exertitia*⁶⁴⁴

I zpáteční cesta proběhla bez potíží: moře bylo klidné, nevolnost je nesužovala a v Calais se objevili už 26. října, přesto došlo k dalšímu neplánovanému zdržení. Důvodem bylo horečnaté onemocnění Dietrichsteinova komorníka, na které se jim podařilo sehnat léky až po třech dnech, přičemž dotyčný byl schopen cesty až 4. listopadu. Na cestu do Paříže si pronajali obyčejnou karosu a cíle oproti původním plánům dosáhli teprve před 7. listopadem.

Pro mladé kavalíry na cestě po zemích představovala Francie (oproti Anglii) jeden z nejvýznamnějších cílů, i když i sem bylo někdy obtížné se dostat. Na vině byly opět válečné a politické konflikty francouzských panovníků s Habsburky: především třicetiletá válka mezi lety 1618-1648, nizozemská válka v letech 1672-1678, devítiletá válka mezi lety 1688-1697 či války o španělské a rakouské dědictví v letech 1701-1714, respektive 1740-1748, zabránily v návštěvě celé řadě aristokratů, neboť by jim hrozilo zatčení, či dokonce fyzická újma. Zhruba do konce 20. let 17. století jezdili mladí pánové do Francie studovat na univerzitách (kromě Paříže se jednalo například o Orléans a Angers), poté se ovšem začala prosazovat jiná náplň jejich pobytu. Tou bylo absolvování šlechtických cvičení neboli *exertitií*, mezi něž patřila jízda na koni, šerm, tanec či hra na hudební nástroj, na některé z tamních akademií. V době, kdy zde pobýval Walter Xaver z Dietrichsteina, muselo být zřízení těchto institucí doporučeno nejvyšším štolmistrem (*grand-ecuyer*) a schváleno králem. Mezi nejvýznamnější akademie patřily Mesmontova, která sídlila v ulici des Canettes naproti semináři Saint-Sulpice, potom akademie Bernardiho v ulici Neuve-Saint-Lambert, dále akademie pana de Longpré v ulici de l'Égout (právě tu navštěvoval hrdina našeho vyprávění) a konečně akademie pana de Vendeuil sídlící v ulici de Seine. Kavalíři mohli pobývat přímo na akademii, což ovšem u šlechticů přicházejících z prostředí monarchie nebylo příliš časté. Většina mladíků si vyhledala podnájem, na cvičení z jízdy a šermu pouze docházela a najímala si učitele k procvičování francouzštiny, hře na hudební nástroj a k výuce tance. Pobyt na akademii totiž prý vyšel draž než soukromé bydlení, ale i přesto zde jídlo nebylo na takové úrovni, jakou mladí pánové požadovali. Navíc se, pobývali-li mimo koleje, nemuseli spokojit s profesory přidělenými akademii a mohli si je sami zvolit. Kromě šlechtických cvičení a zlepšování francouzštiny byl jedním z hlavních cílů snad všech výprav do Paříže královský dvůr, kde kavalíři mohli nově nabyté vědomosti a schopnosti uplatnit v praxi a kde se seznámili s prominentními osobnostmi francouzského politického i kulturního života. Audienci u krále Slunce a členů jeho rodiny jim mohl zprostředkovat císařský vyslanec – ten zde ovšem vzhledem k často napjatým vztahům

---

⁶⁴⁴ K tomu také L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě*, zde s. 143-148.

mezi Francií a habsburskou monarchií nepobýval pravidelně – či další diplomaté, především vyslanci španělští, nebo rodinní známí. To, zda se mladíkům podařilo audience dosáhnout, tedy ovlivňovala řada faktorů. Někteří (jako například hrabě Karel z Harrachu v roce 1682) zde tak vzhledem ke svým známostem, dobrému jménu či příznivé politické situaci měli dveře otevřené, jiným tato pocta unikla.⁶⁴⁵

První noc v Paříži zřejmě naši cestovatelé strávili u výše zmiňovaného bratrance Waltera Xavera, ale hned druhého dne se, jak bylo domluveno, ohlásili u „pana envoyé“, kde už na ně čekaly dvě směnky od knížete Ferdinanda po pěti stech tolarech, které jim sekretář hraběte z Lobkovic v pořádku předal. Teta a strýc Waltera Xavera uvítali cestovatele nadmíru laskavě, a i když ti původně uvažovali spíše o ubytování na koleji, hrabě s hraběnkou nepřijímali žádné námítky, že by snad měli pobývat jinde. I v dalších dnech svému synovci projevovali péči přímo rodičovskou.⁶⁴⁶ To jej ovšem stavělo do poněkud problematické situace – i když byli s hofmistrem vděční, že mají během prvních dnů v neznámém městě kde složit hlavu a že si navíc Lobkovicovi nebudou za nocleh nic účtovat (doplácet měli pouze za dřevo na otop, světlo a vosk na svíčky), byl hostel pro tolik hostů s doprovodem příliš malý. Dietrichstein s hofmistrem dostali k dispozici jeden kvartýr, přičemž komorník musel s Walterem Xaverem spát v jedné místnosti. Buol navíc zvažoval, že bude nutné – vedle současného služebníka v livreji – přijmout ještě jednoho lokaje, který by mladému pánovi sloužil během exertitií a doprovázel ho do jezdecké školy, avšak na toho již v jejich apartmánu nezbývalo místo; dalšího lokaje by jim také mohli v případě potřeby poskytnout jejich hostitelé. Později byl ale buď lokaj či jiný služebník, který se staral o oděv a prádlo mladého pána a nejspíše tak zastával podobné úkoly jako komorník, skutečně přijat. S ostatním služebnictvem se sice nestravoval, ale šaty mu platil jeho zaměstnavatel a i jeho plat se blížil spíše komornickému: ročně pobíral mezi 50 a 60 zlatými, na rozdíl od lokajů, jejichž roční výdělek měl dosahovat pouze ke 30 zlatým.⁶⁴⁷ Organizačně náročnější bylo i stravování, neboť hrabě Lobkovic prý neměl s dispozicí soukromou tabuli, kde by s ním mohli usednout (pokud by zrovna nebyl povinnostmi vázán jinde) ke společnému obědu. V poledne se proto museli spokojit s nabídkou hostinců a během večeri byli obslouženi v pokoji Waltera Xavera, i když by byl jeho otec raději, kdyby měl k dispozici tabuli vlastní.⁶⁴⁸

---

⁶⁴⁵ K pobytům kavalírů ve Francii podrobně J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 48-68, k Paříži s. 52-61, srov. s: M. MOTLEY, *Becoming a French Aristocrat*, k akademiím s. 123-168.

⁶⁴⁶ Hofmistrův dopis ze 7. 11. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 517.

⁶⁴⁷ Viz koncept pro Waltera Xavera z 6. 4. 1687, TAMTÉŽ, fol. 536 či Buolův dopis ze 17. 3. 1687, TAMTÉŽ, fol. 538.

⁶⁴⁸ Buolovo první psaní z Paříže datované 7. listopadu 1686, TAMTÉŽ, fol. 517 a dále koncept pro Waltera Xavera z 20. 10. 1686, TAMTÉŽ, fol. 481-482. Dále k tomu také první francouzská psaní od Waltera Xavera, obě z 23.

Ačkoli se Walter Xaver v Paříži těšil především na šlechtická cvičení, pro která měl jistě vlohly, otec mu z počátku povolil pouze tanec a šerm, a to ještě nikoliv v jednom dni, až později přibyla jízda na koni a hra na loutnu. Nejdříve, dokud neznal otcovy požadavky, totiž v jednom dni šermoval i tančil (jednu z lekcí brával dopoledne, před jedenáctou hodinou, a druhou po poledni), ale tato námaha mu očividně nepůsobila žádné problémy. Hofmistr ho popsal jako mladíka silné stavby těla, který obě cvičení zvládal bez větší únavy, s „*nadšením a s vděčností k otci*“. Kníže byl ovšem jiného názoru: *exertitia*, se kterými syn začal už 8. listopadu, mu v žádném případě nesměla ubírat čas na opakování institucí (těm se měl věnovat 1,5 hodiny každý den) a místo sobotních či svátečních návštěv jízdárny měl onu hodinu denně raději věnovat veřejnému právu, přičemž mu hrabě Lobkovic laskavě dovolil půjčovat si jeho knihy s právníckou tematikou. Také se měl zdokonalovat v geografii a čtení map, ve francouzštině, kterou zatím přes veškerou snahu nehovořil zcela plynně, dále v latině a v italštině mu bylo doporučeno číst krátká historická pojednání.⁶⁴⁹

Instrukce pro Dietrichsteinova pařížská studia, se kterou byl podrobně seznámen i hrabě Lobkovic, je ještě podrobnější a v jednotlivých bodech rozvíjí, co leželo otci nejvíce na srdci: 1) syn měl ctít Boha, 2) čas od času (především o svátcích) projevovat svoji zbožnost, modlit se ráno a večer, 3) nikam nechodit sám, tedy bez hofmistra, a vystříhat se špatné společnosti, 4) každý den si opakovat dvě hodiny či minimálně půl hodiny „*institutione iuris*“, 5) alternativně mohl jeden den šermovat a druhý den tančit (podle knížete to takto bylo lepší a na studia a opakování zbývalo více času), 6) měl se vzdělávat v geografii a mapách a také si měl něco přečíst k historii Galie, 7) dále bylo nutné se více zaměřit na francouzštinu, protože stále ještě nečetl a nemluvil perfektně, i když dobře psal, výjimečně si také mohl ve francouzštině zopakovat znalosti z práva a zapomínat nesměl ani na latinu, 8) v sobotu a ve svátek nebylo vhodné chodit do jezdecké školy, místo toho si měl v tyto dny alespoň půl hodiny opakovat s hofmistrem „*ius publicum*“, 9) čas od času si měl přečíst i nějakou českou knihu.⁶⁵⁰

Mladému pánovi tedy nezbývalo, než se s tím smířit, a jeho pařížský režim se ustálil následovně: pravidelně, ale nikoli přehnaně, se věnoval různým *exertitiím*, především jízdě na koni, šermu a tanci, dále se cvičil v řečech, geografii a historii a také začal pro rozptýlení a

---

11. 1686, TAMTÉŽ, fol. 512 a 518, z nichž mimo jiné vyplývá, že po dobu jeho francouzského pobytu s hofmistrem posílali některé své dopisy přes kurýra španělského vyslance ve Vídni.

⁶⁴⁹ TAMTÉŽ.

⁶⁵⁰ Nedatovaný koncept instrukce, kterou se měl Walter Xaver řídit po dobu svého pařížského pobytu, TAMTÉŽ, fol. 519. Podle listů od Waltera Xavera i Buola z 9. 12. 1686, TAMTÉŽ, fol. 504 a 502, nesla tato pařížská instrukce datum 21. 11., takže byla sepsána až několik dní poté, co do Paříže dorazili; dříve, než tuto instrukci obdržel hofmistr a mladý pán, byla jedna z jejích kopií poslána panu vyslanci. Viz koncepty od knížete pro Buola a Waltera Xavera z 12. 12. 1686, TAMTÉŽ, fol. 514-516.

potěšení hrát na loutnu. Jak hofmistr nepomněl podotknout, všechny aktivity byly „v pořádku rozděleny ve dnech v týdnu a v hodinách dne“. Běžný den začínal geografii a historií, poté si dopřál snídani a zúčastnil se mše. Následovala škola (do deseti hodin), přičemž náplň výuky se zřejmě přizpůsobovala jeho aktuálním potřebám, potom, mezi desátou a jedenáctou, se v soukromí svého apartmánu věnoval řečem. Od jedenácté do dvanácté hodiny většinou šerموval (to se ovšem netýkalo pátků, sobot a svátků). Následoval odpočinek, který probíhal od jedenácté do jedné, do půl druhé či do druhé hodiny a ideálně měl spočívat v četbě francouzských knih a opakování znalostí z práva, a oběd, jenž měl být podáván nejdříve ve dvě hodiny. Odpoledne, o jejichž přesném rozvrhu nemáme tak detailní informace, byla zřejmě vyhrazena výše zmiňovanému opakování znalostí z práva soukromého i veřejného, procvičování jazyků, doporučené četbě a společenským povinnostem. Tanci se věnoval třikrát či čtyřikrát týdně, také pravidelně cvičil na loutnu (později mu ale otec radil tato cvičení omezit).⁶⁵¹ Díky předchozím zkušenostem Walterova staršího bratra Leopolda Ignáce nemusel Buol pracně shánět doporučení na dobré učitele. Stejně jako bratr využil i Walter Xaver služby těch nejkvalitnějších mistrů: v jízdě na koni ho cvičil Longpré, v tanci St. André a v šermu Biliard. I jeho profesor geografie a současně historie prý patřil k vyhlášeným odborníkům, který s mladíkem četl odbornou literaturu, komentoval mu současné události, jež vztáhl k jeho dosavadním znalostem soukromého i veřejného práva, a také ho zasvěcoval do složitého mechanismu fungování královského dvora. K důležitým povinnostem mladého pána patřilo i sepisování dopisů, které, aby dosahovaly patřičné úrovně, konzultoval; jeho *sprachmeister* mu navíc dával hodiny pravopisu.⁶⁵²

Netřeba zdůrazňovat, že synův pařížský pobyt se knížeti z Dietrichsteina značně prodražil. Především jezdecká škola a nutné vybavení, které zde potřeboval, ho stály nemalé výdaje (zřejmě se měsíčně jednalo o 50 tolarů, plus vstupní poplatek ve výši deseti pistolí). Významnou položkou v rozpočtu bylo ošacení: hofmistr mu měl nechat zhotovit několikery

---

⁶⁵¹ Jiří Kubeš uvádí k pařížskému rozvrhu Waltera Xavera, který se (kromě zařazení historie a geografie, jež byly typické pro budoucí duchovní) nijak výrazně neliší od rozvrhu ostatních kavalírů, následující: brzy ráno měl lekce geografie a historie, poté zřejmě následovala snídane a mše, čas do deseti hodin trávil v jízdárně, mezi desátou a jedenáctou se vzdělával ve francouzštině, od jedenácté do dvanácté hodiny bral hodinu šermu a poté až do jedné hodiny odpočíval; odpolední rozvrh (který mohl spočívat ve hře na loutnu a tanci) není podrobněji uveden. J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, tabulka na s. 57, Waltera Xavera a jeho rozvrh Paříži i to, že se o něj staral hrabě z Lobkovic, dále autor zmiňuje na s. 56 a 58.

⁶⁵² Oním *sprachmeisterem* byl zřejmě pan Pichard, jehož Walter Xaver hodnotil jako slušného muže, který byl slavný až ve Vídni, viz francouzský list od mladého Dietrichsteina z 20. 4. (zřejmě roku 1687), MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 619. Hofmistrův dopis z 15. 11. 1686, TAMTÉŽ, fol. 507-509. Walter Xaver se na půdě univerzity zřejmě také setkával se slavnými právníky (jejichž práce studoval už dříve), kteří se vyučovali či sem zavítali ze zahraničí proslavit přednášku. Teoreticky se mohlo jednat o Johana Beckera (1635-1692), možná i o Augusta Beckera (1642-1697) či snad o Nicolause Beckmanna (1634-1689), dochovaná korespondence ovšem podrobnosti neuvádí.

slušné šaty na každodenní nošení, dále speciální jezdecký oděv, a hrabě Lobkovic mu dokonce nechal ušít i bohatě zdobené „*gala kleid*“, v nichž byl později uveden ke králi a dvoru a které, jak Buol podotkl, si mohlo dovolit jen nemnoho kavalírů.⁶⁵³ Do Versailles vzal svého synovce pan vyslanec a představil ho zde Jeho Veličenstvu a také dauphinovi s manželkou, což Walter Xaver samozřejmě vnímal jako obrovskou čest. Navíc jim směl políbit ruku, a dokonce dostal jako upomínku pamětní mince.⁶⁵⁴

I když snad pan envoyé původně zamýšlel zmiňovaný slavnostní oblek svému synovci darovat, kníže Ferdinand o tom nechtěl ani slyšet a do Paříže ihned poslal směnku ve výši 500 tolarů na pokrytí těchto i dalších nákladů, neboť mu Buol potvrdil, že si mladý pán tento luxus za svoji velkou snahu a pracovitost právem zaslouží. Nadstandardem byly i zmiňované služby lokaje, jež vyšly na třicet zlatých za rok, a to i když se nestravoval v domě (hofmistřovi ovšem lokaj nebyl příliš po chuti – hartusil, že v domě akorát musí dohlížet na mladé lidi, ale pomoci či služby se od nich nedočká, a nebyl by proti, kdyby bylo nadbytečné služebnictvo propuštěno, což ovšem jejich domácí nedovolil). Málo nespokly ani každodenní výdaje na stravu, dřevo a podobně. Kníže Ferdinand chápal, jak je reprezentace důležitá, také nechtěl zatěžovat synova pařížského hostitele. Všem členům výpravy výslovně zakázal útraty z vyslancova rozpočtu, nutné vybavení pokojů si sice mohli půjčit, ale vše ostatní si měli opatřit vlastními silami a v žádném případě nesměli jakkoli vzbuzovat jeho nelibost; samozřejmostí byla úcta k hostiteli i ke všem členům jeho domu, na „dobré manýry“ byl proto kladen obzvláštní zřetel. Zároveň ovšem bylo nutné zabránit přehnanému rozhazování – náklady na vedení pařížské domácnosti měly být redukovány na minimum a v budoucnu se také mělo zabránit útratám za další luxusní šaty a doplňky, které zatím tvořily největší položku v rozpočtu.⁶⁵⁵ Nutno dodat, že hrabě Lobkovic svému synovci finančně velmi pomohl, kromě toho například daroval jeho služebníkovi použitou livrej. Před odjezdem dal Buol ušít dvě stejné livreje a zamýšlel je hraběti poskytnout jako kompenzaci, ten to ale odmítl, a tak byli do livřejí obléknuti dva

---

⁶⁵³ Buolův list z 15. 11. 1686, TAMTÉŽ, fol. 507-509.

⁶⁵⁴ K představení došlo nejspíše v posledních dnech roku 1686 či na samém počátku roku následujícího, viz list od Waltera Xavera z 5. 1. 1687, TAMTÉŽ, fol. 506. Do Versailles se potom zřejmě podíval ještě několikrát a pravděpodobně se zde setkal i s madame de Maintenon, viz hofmistrův dopis z 19. 5. 1687, TAMTÉŽ, fol. 532. Další z výletů směřoval do Fontainebleau, kam se podíval buď na konci července či na začátku srpna 1687, tedy jen nedlouho před svým odjezdem z Francie, k tomu Buolův dopis ze 4. 8. 1687, TAMTÉŽ, fol. 564.

⁶⁵⁵ TAMTÉŽ, dále viz koncepty od knížete pro hofmistra i syna z 12. 12. 1686, TAMTÉŽ, fol. 514-516, francouzský list od Waltera Xavera z 23. 11. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 512 nebo Buolovy dopisy ze 17. 3., 15. a 22. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 538, 507-509 a 581-583. Krátce na to ovšem musely být pro Waltera Xavera i jeho doprovod zhotoveny další nákladné šaty. Tentokrát se jednalo o šaty smuteční, do kterých se musela povinně zahrát celá Lobkovicova domácnost, neboť bylo třeba uctít smrt císařovny vdovy, Eleonory Magdaleny Gonzagové, která zemřela 16. 12. 1686. Viz hofmistrův dopis z 20. 12. 1686, TAMTÉŽ, fol. 503 a koncept pro něj z 19. 1. 1687, TAMTÉŽ, fol. 501.

Dietrichsteinovi služebníci a kočí. Walteru Xaverovi, kromě zmiňovaných slavnostních šatů, dal pan envoyé zhotovit také plášť a na vlastní náklady ještě otěže. Peníze za tyto dárky odmítl Lobkovic přijmout, avšak Buol trval na tom, že suma za oděvy ve výši 63 franků a 8 solů bude uhrazena a kníže Ferdinand ho v tom podpořil; celkový dluh se ovšem nakonec vyšplhal na 343 francouzských livrů a 13 solů (tedy 114 tolarů, 16 grošů a 6 krejcarů).⁶⁵⁶

Pro Waltera Xavera byly v Paříži nakonec zhotoveny hned devatery šaty, přičemž už samotné plátno na ně bylo velmi drahé. Jednalo se o jedny šaty na každodenní nošení – z hladkého sukna a bez výraznějších ozdob, také potřeboval zvlášť oblek na exertitia (zřejmě na šerm) a zvlášť do jezdecké školy. Dále se jednalo o zdobné šaty z plátna, bohatě vyšíváné a se zlatými střapci (tyto šaty mu nakonec dal ušít, jak již bylo řečeno, hrabě z Lobkovic) a, kvůli úmrtí císařovny vdovy, i o šaty smuteční, přičemž další smuteční oblek musel být ušit i pro hofmistra Buola. Pro slavnostní události v teplejších měsících pro něj byly připraveny šaty zdobené stříbrnými šňůrami, které později využil při návštěvě kurfiřta v Heidelbergu, a konečně se do budoucna neobešel ani bez cestovního obleku: cestovní šaty proto byly zhotoveny hned troje, aby mu posloužily pro cestu do Itálie i pro návrat domů. Některé z těchto šatů nestihli krejčí před Dietrichsteinovým odjezdem do Itálie dokončit, proto mu byly poslány do Říma později.⁶⁵⁷

Skvělé výsledky, kterých Walter Xaver dosahoval v exertitiích, knížete pochopitelně těšily, byl by ovšem raději, kdyby se syn se stejným západem raději věnoval studiu. I když to mladý pán nerad slyšel, otec poukazoval na to, že exertitia jsou sice pro kompletní vzdělání důležitá, přesto však nepředstavují více než „*schöne ornamenta*“, s ubíhajícími roky mu pak lépe poslouží znalost soukromého i veřejného práva. Zvláště tehdy, pokud by usiloval o uznání, nějaký vysoký úřad či hodnost a domu Dietrichsteinů tak chtěl přinést (i jako světská osoba) „*čest a útěchu*“, nesměl studium zanedbávat a byl by rád, kdyby syn v budoucnu získal knížecí titul a z něho plynoucí uznání.⁶⁵⁸ Především na hodiny tance a hry na loutnu proto kníže hleděl s despektem, ačkoli v nich Walter Xaver vynikal, a dokonce otce prosil o peníze, aby si mohl pořídit vlastní hudební nástroj. Nevěřil, že by se syn v krátkém čase, který mu v Paříži zbýval, mohl stát dobrým loutnistou a tanečníkem (domníval se, že pro účast na nějakém „německém“

---

⁶⁵⁶ Buolovy listy z Milána a Říma s vyčíslením dluhu z 26. a 27. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 575-580 a 585-586 a také nedatované účty na 343 livrů a 13 solů a dále na 63 franků a 8 solů s podpisem Lobkovicova sekretáře Hájka, který podle těchto účtů nechal pro služebníky mladého pána vyhotovit dvě livreje, jeden livrejový kabátec (přičemž ještě jeden prý od Lobkovic dostali darem) a jeden kabát pro kočího, TAMTÉŽ, fol. 576-577 a 578.

⁶⁵⁷ Viz hofmistrův obsáhlý dopis z Říma z 22. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 581-583. Srov.: A. STANNEK, „*Kleider machen Grafen*“.

⁶⁵⁸ K zásadnímu významu kavalírských cest pro pozdější kariéru více K. KELLER, *Von der Nützlichkeit des Reisens*, zde s. 444-451.

bálu mu měly bohatě stačit „*courante tanzen*“, tedy tance považované za základní).⁶⁵⁹ Tanci a loutně si Walter Xaver mohl vyhradit dvě až tři odpoledne v týdnu, avšak důležitější bylo opakování znalostí z práva, geografie, historie a jazyků, především francouzštiny.⁶⁶⁰

Ačkoli hofmistr Buol pocíťoval jistou vinu za to, že ani jeho soustavné působení a přesvědčování nemělo sebemenší vliv na rozhodnutí jeho svěřence vzdát se duchovního stavu a kníže s ním tak nemohl uskutečnit své záměry, těšilo ho, že se pod jeho vedením schopnosti mladého pána rozvíjely. Díky pravidelným repetícím, které mu hofmistr dával, byl Walter Xaver v Lovani i v Paříži vždy mezi těmi nejlepšími studenty. Kvůli jeho zjevnému talentu pro *exertitia* i proto, aby v Paříži nepoškodil synovu reputaci, Buol knížeti radil, aby ho z cvičení neodvolával, neboť by to mohlo způsobit nikoliv kýžené obrácení pozornosti ke studiu, ale naopak, jako již několikrát v minulosti, zhoršení jeho prospěchu a melancholii.⁶⁶¹

Přesto však uznal, že když u mladého pána převládne čas věnovaný cvičením nad opakováním řečí, práva, historie či geografie, neuškodí, když ho otec i hrabě Lobkovic čas od času jemně napomenou a připomenou mu, že u císařského dvora mu pomohou nikoli *exertitia*, ale studium a znalost jazyků (již ve Francii se proto měl ponořit do italštiny). Navzdory zklamání, které Walter Xaver otci svým odmítnutím duchovního stavu připravil, ho kníže Ferdinand nezatratil. V momentě, kdy pochopil, že Walter Xaver ve stopách kardinála Františka nepůjde, upřel otec své snahy a očekávání k císařskému dvoru: začal mu zde pomalu připravovat půdu, přičemž prvním krokem na této nové cestě bylo získání komornické hodnosti a s ní spojené gáže. Jeho plánem bylo, aby syn zdárně dokončil kavalírskou cestu, poté absolvoval roční komornickou službu u dvora a následně by již nic nebránilo tomu, aby se zde, samozřejmě s jeho pomocí, uchytil. U jakého dvora měl zakořenit, nám napoví to, komu byly dedikovány jeho univerzitní teze.⁶⁶² Šťastnou novinu o tom, že byl skutečně přijat za komorníka

---

⁶⁵⁹ K rozvoji oblíbenosti tance jako prostředku (sebe)reprezentace i komunikace v době vrcholícího baroka zásadní měrou přispěl dvůr Ludvíka XIV.: král Slunce byl nadšeným tanečníkem a mecenášem tohoto umění, roku 1661 založil Královskou akademii tance (*Académie Royale de Danse*) a podporoval tvorbu hudebních skladatelů, kteří tanec, především balet, zapojovali do svých představení (například Jeana-Baptisty Lullyho) a tanečních mistrů – především Pierra Beauchampa a Raoula-Augera Feuilleta, jejichž dílem byl grafický záznam podoby tance známý jako Beauchamp-Feuilletova notace. Tanec divadelní i společenský využíval v podstatě stejné techniky a francouzský vliv se na evropských dvorech, kde se prosadil tzv. „vznešený styl“ (*la belle danse*), udržel i v průběhu 18. století. Oblíbenými tanci této doby byly například *bourrée*, *canarie*, *courante*, *gavotte*, *gigue*, *menuet*, *passacaille* či *sarabanda*. K tanci, především k umělecky pojatému baletu, který ovlivňoval i podobu dvorských tanců, viz Helena KAZÁROVÁ, *Barokní balet ve střední Evropě*, Praha 2008.

⁶⁶⁰ K tomu viz koncepty od knížete pro Buola a Waltera Xavera z 12. 12. 1686 a 19. 1. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 514-516 a 501, také francouzský dopis od mladého pána ze 14. 2. 1687, TAMTÉŽ, fol. 541.

⁶⁶¹ Buolův list z 24. 2. 1686, TAMTÉŽ, fol. 527. Horší studijní výsledky mohla samozřejmě způsobit i řada jiných rušivých faktorů, například nadměrné holdování lovu, před nímž kníže varoval a který synovi dopřával jen vzácně a za odměnu, viz např. nedované post scriptum od knížete, TAMTÉŽ, fol. 537.

⁶⁶² Následníka trůnu si Walter Xaver možná zvolil i proto, že u jeho dvora hodlal získat komornické místo i jeho starší bratr Leopold Ignác. O potížích, které provázely komornickou službu Leopolda Ignáce, jenž upadl do

– nikoli ovšem u mladého arcivévody, jak bylo původně plánováno, ale u samotného císaře – se dozvěděl už v polovině června, ačkoli jmenovací dekret (podepsaný Gundakarem z Dietrichsteina, nejvyšším komorníkem císaře) nese datum 12. července 1687.⁶⁶³

Začátek nového roku opět Walteru Xaverovi přinesl zhoršené zdraví a s tím související výdaje na lékařskou péči a medicínu, nicméně různorodé neduhy ho střídavě sužovaly až do léta 1687. Trápila jej především bolest na hrudi, jež byla možná způsobena zánětem, a časté krvácení z nosu, které si medicí vyložili jako nadbytek krve a léčili je pouštěním žilou. Aby tuto ztrátu nahradil a také aby ho exertitia – především tanec – nevyčerpávala, bylo mu doporučeno jíst maso i v postní době, což s radostí dodržel. Ačkoli se i nyní z výše uvedených neduhů uzdravil, ozývaly se stále častěji také bolesti hlavy a oka (snad způsobené některou z nemocí, jež prodělal v minulosti, či nehodou), které mu ztrpčovaly život a znepríjemňovaly studium, neboť v době, kdy bolesti vrcholily, mohl číst jen s obtížemi nebo vůbec. Léčba sice to nejhorší zažehnala, avšak medikamenty po mnoha letech pokusů a omylů nezabíraly stoprocentně a panovala zde obava, že zrakové nervy v nemocném oku již nikdy nebudou dobře fungovat: postižené místo prý bylo ztvrdlé a „*nervi optici in contraction*“. Lékaři se navíc obávali, že by mohlo být zasaženo i druhé – dosud zdravé – oko. Po poradě se synovým pařížským domácím, hrabětem Lobkovicem, i s tamními mediky kníže synovi dopřál mléčnou kúru: oslí mléko, které mu bylo během měsíce května podávané, jej mělo uzdravit, ochladit a také mu odpomoci od onoho zánětu na hrudníku i nadbytku krve (ovšem na problémy se zrakem kúra vliv neměla). Hlavní úleva ale měla dle propočtů nastat až s opuštěním Francie – hofmistr se domníval, že zdejší vzduch, na rozdíl od nizozemského, jeho svěřenci neslouží dobře. Do května 1687 bylo na Dietrichsteinovu léčbu vydáno 60 louisdorů, tedy 245 tolarů, ale velké zlepšení stále nepřicházelo. Proto si Walter Xaver začal léčit oči jakýmsi novým práškem, který aplikoval přímo do oka. Buol konstatoval, že prášek je zcela nezávadný, jeho další léčbu nenarušuje a když nepomůže, aspoň nebude škodit. Efekt u této kúry měl nastat až za měsíc, do

---

podezření, že se během cesty nakazil jakousi pohlavní chorobou a u arcivévodova dvora se (jako nejvyšší štolmistr) prosadil až po šestileté službě v armádě v roce 1694, více R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 235-241 a 253.

⁶⁶³ Walter Xaver se ke zdokonalování jazyků občas stavěl značně rozmrzele a umdlával i v rozšiřování ostatních znalostí, nicméně i on sám uznal, že by mu komornický titul mohl být prospěšný. Inspirací mu zřejmě byl jeden ze synů hraběte Ferdinanda Bonaventury z Harrachu, s nímž se v Paříži občas potkával a který post komorníka u arcivévody získal během své kavalírské cesty. (Konkrétní jméno bohužel listy nezmiňují; vzhledem k tomu, že Karel z Harrachu pobýval v Paříži již v letech 1681-1682, by v úvahu připadali František Antonín, pozdější arcibiskup salcburský, nebo Alois Tomáš Raimund, hlavní dědic hraběte Ferdinanda Bonaventury, císařský diplomat, držitel Řádu zlatého rouna a místokrál neapolský a sicilský.) Hofmistrův dopis ze 17. 3. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 538. Viz francouzské psaní od Waltera Xavera z 3. 4. 1687, TAMTÉŽ, fol. 535 a koncept pro něj z 6. 4. 1687, TAMTÉŽ, fol. 536. Zprávu o Dietrichsteinově příjetí za císařova komorníka viz v jeho (výjimečně německém) dopisu z 15. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 551. Jmenovací dekret z 12. 7. 1687 je uložen v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 944, sign. 162, kart. 298, fol. 1-2.

té doby byl mladý pán bedlivě sledován; prášek si každopádně přibalil s sebou na cestu do Itálie a kníže toto rozhodnutí podpořil s tím, že k uzdravení synova oka nebude hledět na náklady.⁶⁶⁴

S blížícím se datem odjezdu, který byl stanoven na konec srpna, bylo třeba dohnat vše, čemu zatím mladý pán s hofmistrem nevěnovali mnoho pozornosti. Kromě doplacení dluhů se měl Walter Xaver i v posledních měsících snažit o zlepšení své francouzštiny, neboť francouzsky stále psal a četl sice dobře, ale ne perfektně. Také bylo na čase, aby se výrazněji věnoval italštině a ve volných chvílích oprašoval i ostatní jazyky, které ovládal. Buol si povšiml, že současníci jeho svěřence přikládají znalosti několika jazyků leckdy větší důležitost než vlastnímu studiu, a i když mladému pánovi odborné předměty nedovolil zanedbávat, význam výuky jazyků nerozporoval. Walter Xaver proto i nadále držel lekce z práva (v závěru svého pobytu docházel od osmi hodin do půl desáté na hodiny práva veřejného, hned po něm následovalo právo soukromé), geografie a historie. V exertitiích sice pokračoval, ale postupně byly redukovány: i když se mu to nezamlouvalo a knihy ho po celý den nezabavily, tančit a šermovat mohl jen jednou týdně, možná i z důvodu výše zmiňovaných zdravotních problémů.

Celkově ale hofmistr jejich pobyt hodnotil pozitivně: kromě studijních výsledků mladého pána, za které se rozhodně nemusel stydět, oceňoval, že jejich soužití s hrabětem Lobkovicem a jeho rodinou bylo harmonické. Řídili se jeho pokyny i rozkazy knížete z Dietrichsteina, v domě nezpůsobili žádné problémy a mnoha způsoby jim byl prokazován respekt, který oni samozřejmě opláceli. I přes hostitelovu štědrost jeho pohostinnosti nezneužili (zpočátku si například občas půjčili jeho vůz, ale později, chtěli-li podniknout cestu do Versailles či na jiná vzdálenější místa, si další vůz pronajímali na náklady knížete).

Cesta do Itálie měla vést, jak bylo dříve dojednáno, přes Lyon a Turín – kníže se na delší zastávku v Turíně už od počátku netvářil příliš nadšeně, ale hrabě Lobkovic tuto návštěvu doporučoval a Walter Xaver se na něj velmi těšil, neboť věřil, že zde kromě zlepšování italštiny zažije i jiné radovánky, například návštěvu akademie, kde by se mu prý jistě dostalo uznání. Hofmistr navíc knížete prosil, aby jim dovolil odbočku do švýcarské Basileje, neboť se mu stýskalo po domově. V Římě je již očekával Giovanni Emmanuel, na jehož znalosti a rady ohledně hospodaření i dalších zásadních věcí se Buol plně spoléhal, i když se obával, aby agent

---

⁶⁶⁴ K tomu např. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, list od Waltera Xavera z 15. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 551 a také Buolovy dopisy z 3. a 24. 2., 17. a 28. 3., 6. a 7. 4., 19. 5. a 4. 8. 1687 TAMTÉŽ, fol. 499, 527, 538, 618, 536, 621-622, 532 a 564. Viz také koncept od knížete pro hofmistra z 19. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 561-562. Mléčnou kúru bral potom Walter Xaver i o několik desetiletí později, k jeho zdravotnímu stavu v době, kdy mu bylo přes 50 let, více: L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*. Kníže z Dietrichsteina samozřejmě hodlal dopřát skvělou lékařskou péči i svým ostatním potomkům, pokud by ji potřebovali, a například hofmistrovi svého nejstaršího syna Leopolda Ignáce kladl na srdce, že v případě léčení nemá hledět na výdaje. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 174-175.

nebyl příliš autoritativní. Přes odjezdem bylo samozřejmě třeba zařídit řadu věcí: koupit zásoby, lněné plátno či obnovit oděvy, které už dosloužily, Buol také nechal poslat z Bruselu dva velké nizozemské psy, které hodlal použít jako příprěž (kůň, kterého měli k dispozici, mu přišel příliš malý a slabý). Zmiňovaní psi ale nakonec s Walterem Xaverem do Itálie neputovali. Když se dozvěděl, že malý syn pana vyslance, tehdy čtyřletý Leopold Josef, touží po vlastním malém kočáru, daroval mu svoji kolesku i se psy, aby se svým hostitelům odvděčil a potěšil je – kníže Ferdinand toto jeho rozhodnutí velmi ocenil. Ostatní nezbytnosti mohly být pořízeny i po cestě; všechny položky i předpokládané náklady slíbil hofmistr sepsat do seznamu a ten v předstihu poslat knížeti k posouzení.⁶⁶⁵

V létě roku 1687 se tedy začal rýsovat přesný plán cesty. Ta mohla podle itineráře, který hofmistr navrhl, pokračovat přes Sedan, Lucemburk a dále přes tři biskupství: Mety, Verdun a Toul. Potom by jeli přes Nancy do Štrasburku a konečně do Lyonu, přičemž Buol považoval návštěvu oblasti Lotrinska a horního toku Rýna s jejich četnými pevnostmi, kterých se už Walter Xaver nemohl dočkat, za současné politické situace za zcela zásadní. Do Lyonu by dorazili podle vůle knížete buď oklikou přes Sélestat, Breisach, Freiburg a Basilej či přes Curych, Lucern, Bern, Freiburg, Lausane a Ženevu. Další variantou byla cesta přes Špýr, kde by si prohlédli sídlo říšské komory, a Heidelberg. Návštěvu tamního kurfiřtského dvora, kam by mladý Dietrichstein mohl dorazit „*cognito*“ nebo „*incognito*“, hofmistr nezpochybňoval (stejně jako v případě ostatních kurfiřtských dvorů považoval i návštěvu sídla kurfiřta falckého za dobrou zkušenost), nicméně delší pobyt ve falcké metropoli mu přišel zbytečný. Jejich další kroky by pak mohly směřovat do Pignerolu, Turína a Milána a po poradě s knížetem ohledně dalších zastávek pak konečně do Říma. Zde by mohli být až začátkem listopadu (po zvážení možných překážek – například nepřízně počasí; během horkých dní, které ovšem v rýnských zemích a Švýcarsku příliš nepředpokládal, měl hofmistr v úmyslu cestovat hlavně ráno a večer, což je také mohlo zdržet). Buol proto navrhoval z Paříže odjet už začátkem srpna, aby svého příštího cíle dosáhli dříve. Navíc se blížil termín porodu hraběnky Lobkovicové (Ludvík Filip z Lobkovic se nakonec narodil už 12. srpna toho roku), což s sebou neslo i navýšení počtu služebníků a tedy vyšší nároky na prostor, proto nechtěli být v domě na obtíž. V Římě, kam by přibyli počátkem listopadu, plánovali zůstat do Velikonoc, tedy do druhé poloviny dubna,

---

⁶⁶⁵ Viz Buolovy dopisy ze 7. 4. a 19. 5. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 621-622 a 532 či německé listy od Waltera Xavera z 15. 6. a 6. 7. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 551 a 529-530.

následovat měla cesta do Neapole (ovšem jen pokud by po ní Walter Xaver zatoužil), na léto by se ještě zdrželi v Římě a odkud by se nakonec Loreto a Benátky vraceli domů.⁶⁶⁶

Dostatek financí k cestě i na cestě slíbil kníže zabezpečit „*circular wechsel*“, které by mohl poslat do Paříže, Štrasburku, Basileje, případně i do Curychu, Bernu, Ženevy, dále potom do Lyonu, Turína, Janova, Milána, Florencie a Říma – záleželo na konečném plánu další cesty. Na tři měsíce cesty do Říma pro tři osoby (Dietrichsteina, hofmistra a komorníka) chtěl kníže vydat minimálně 1000 tolarů. To Buol kvitoval, především kvůli prvním dnům v hlavním městě křesťanstva, kde se žilo draze, i kvůli tomu, že předchozí směnku ve stejné hodnotě již vyčerpal a aby vůbec mohli vyrazit, žádal neprodleně alespoň o 500 tolarů. Hofmistr také při odjezdu navrhoval obdarovat nejenom hostitele, ale i služebníky z domu, kteří občas poskytovali služby i jim: hofmistra, štolmistra, kuchaře, lokaje a komorníky, dále čeledíny ze stájí i ty, kdo jim prali a pečovali o jejich ložní prádlo. Kníže nebyl proti a na obdarování švagrových služebníků hodlal velkoryse poskytnout sumu mezi 150 až 200 toлары. Podobně jako směnky cestovala i otcovská doporučení pro Waltera Xavera: během cesty si je na předem určených místech, například v Turíně, vyzvedával. Tato psaní byla doručována různě: většinou kurýry, ale, jako třeba doporučení pro velkovévodu toskánskému, i po Pestalozziho korespondentech (například po jistém Carlu Larghim). Výjimkou byl Řím, kam kníže neposlal svá doporučení předem, ale zasílal je až v průběhu synova pobytu, jelikož to, s kým konkrétně se tam setkal, často vyplynulo až ze situace.⁶⁶⁷

Kníže tedy hofmistrovi poslal (kromě pravidelné dávky dopisů pro pana envoyé) onu směnku na 1000 tolarů ještě před jejich odjezdem a rozhodl, kudy se mají ubírat. Jako nejlepší řešení se mu jevila cesta přes Lotrinsko, dále přes Štrasburk, kde na ně již čekala směnka na 500 tolarů, a do Lyonu měli dorazit až po zajištění do Švýcarska: přes Lausane a Ženevu. Zastávku v Heidelbergu potvrdil a již v předstihu tam poslal směnku na dalších 500 tolarů. Návštěvu falcké rezidence považoval kníže za nezbytnou, i když jemné mravy se zde prý nedaly očekávat: Walter Xaver proto musel poznat tamní dvůr, projevit kurfiřtovi úctu a seznámit se se zdejšími vlivnými lidmi. Knížeti se příliš nezamlouvala myšlenka, že by naši cestující cestovali po Itálii déle, než by bylo nezbytné, proto jim sice doporučil pokochat se krásami Lombardie, ale návštěvu Turína radil omezit. Tvrdil, že „*z pozorování měst se člověk naučí jen málo nebo nic*“, nehledě na to, že exertitií si mladý pán užil dost už v Paříži. Hrabě Lobkovic, s nímž své plány se synem konzultoval, tento itinerář nakonec také schválil, i když původně

---

⁶⁶⁶ K cestovním plánům viz Buolův obsáhlý dopis z 16. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 546-547 a také koncept pro hofmistra i syna z 10. 7. 1687, fol. 544-545.

⁶⁶⁷ TAMTÉŽ a Buolovy listy z 28. 7. či 4. 8. 1687 a z 3. 1. 1688, TAMTÉŽ, fol. 543, 564 a 585-586.

měl za to, že by jeho synovci návštěva Turína jen prospěla. Ten, třebaže byl zkrácením pobytu v piemontské metropoli zklamán, si tentokrát nedovolil protestovat (otec mu totiž naznačil, že některým exertitiím se bude moci věnovat namísto v Turíně v Římě), takže jeho poslední dny v Paříži a přípravy na další pout' proběhly v poklidu.⁶⁶⁸

IV. 5. *Itálie a Věčné město*⁶⁶⁹

Datum odjezdu z Paříže směrem k Lucemburku bylo stanoveno na 18. srpna; Dietrichstein s hofmistrem se s celým hostitelským domem jak se patří rozloučili, služebnictvo i hraběte s hraběnkou a jejich dětmi podarovali a poděkovali za všechnu lásku a péči, které se Walteru Xaverovi po celou dobu dostávalo. Kromě téměř rodičovské starostlivosti, kterou mu prokazovali jeho strýc s tetou, si obzvláště cenil i služeb sekretáře Františka Viléma Hájka, kterého za jeho snahu velmi chválil. Na oplátku za všechny dary a slova chvály dostal mladý pán od hraběte vzácný prsten, který popsal jako „*rar und kostbar*“, a Buol jistý blíže neurčený dárek, který si snad mohl sám vybrat. I když se hofmistr soužití s Lobkovicovými a jejich služebnictvem zpočátku obával, k žádnému excesu po celou dobu jejich pobytu nedošlo. Soužití bylo harmonické a v domě nezpůsobili žádné nepříjemnosti, sám mladý pán byl prý po celou dobu naprosto vzorným nájemníkem. Na cestu nakonec obdrželi ne jednu, ale hned dvě směnky na 1000 tolarů, z nichž byly na radu pana vyslance zakoupeny karosy s dvěma koňmi v přípreži a pro hofmistra kobyłka. Ostatní cestovní náklady ale hodlali šetřit, jistě i proto, že hofmistr Buol v závěru jejich francouzského pobytu vyčíslil celkové výdaje za exertitia na 500 tolarů, a většina peněz z oněch směnek měla být utracena až během cesty.⁶⁷⁰

Výprava vyrazila přes Châlons-en-Champagne, Toul, Nancy, Mety, Thionville do Lucemburku, odtud se neprodleně vydala do Trevíru a Wormsu a na dva dny se zastavila v Heidelbergu, odkud směřovaly jejich kroky do Špýru a před cestou do Basileje museli kvůli silnému přetrvávajícímu dešti delší zastávku nedobrovolně učinit ve Štrasburku. I když tak došlo k dalšímu zdržení a bylo tedy jasné, že do Říma nedorazí včas, ubezpečoval hofmistr knížete o tom, že i tato výprava přinesla své ovoce: projeli různými zeměmi a městy, viděli řadu pozoruhodných pevností, což prý jen prospělo povaze mladého pána a tříbení jeho názorů.

---

⁶⁶⁸ Hofmistrův dopis z 23. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 548 a koncept pro něj a pro Waltera Xavera z 10. 7. 1687, fol. 544-545. Také viz koncept od knížete z 10. 7. 1687, TAMTÉŽ, fol. 544-545 a Buolova odpověď z 28. 7. 1687, TAMTÉŽ, fol. 543. Dále viz i německý dopis od Waltera Xavera z 15. 8. 1687, TAMTÉŽ, fol. 542.

⁶⁶⁹ K tomu také L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě*, zde s. 148-154. K fascinaci šlechticů z českých zemí Itálií více Z. HOJDA, „*Kavalírské cesty*“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii a také TÝŽ, *Mladí Martinicové v Itálii*.

⁶⁷⁰ Ke dni odjezdu viz dva Buolovy listy ze stejného data (18. 8. 1687), MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 565 a 566, sumu za exertitia zmiňuje v listu z 22. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 581-583.

Během tohoto putování zaujala Waltera Xavera více než návštěva u kurfiřta lucemburská pevnost (podle něj „*opravdový zázrak*“), kterou ve svém dopise otci barvitě popsal. Netřeba připomínat, že právě znalost umění fortifikace byla jedním z ukazatelů, která definovala pravého muže-šlechtice – vojáka či úředníka, avšak nikoli duchovního hodnostáře. Mladý Dietrichstein si to velmi dobře uvědomoval a „nenápadně“ se tak snažil naznačit, jaká má být jeho budoucnost.⁶⁷¹

Setkání s falckým kurfiřtem Filipem Vilémem proběhlo v pořádku a podle očekávání: audienci, které se zúčastnili i přítomní princové, obdržel Dietrichstein dne 8. září. Nejen, že byl jako syn významného říšského knížete ubytován u dvora (v jedné z hospodářských budov) a navíc byl zabezpečen dvorskými vozy i, jak se hofmistr vyjádřil, „*vším příjemným, co jen mohl chtít*“, ale dokonce se mu dostalo té cti, že byl pozván ke kurfiřtovu stolu. Z toho, jak byl mladý pán opečováván, bylo víc než jasně patrné, že si falcký kurfiřt a jeho dvůr knížete Ferdinanda velmi cení, takže se rád chopil příležitosti posloužit mu. Nebylo také divu – Filip Vilém Falcko-Neuburský patřil ke „klenotům“ rozvětvené informační sítě knížete z Dietrichsteina. Komunikovat spolu začali v 70. letech 17. století kvůli vyjednávání o sňatku císaře a jeho budoucí třetí manželky a kurfiřtovy dcery, Eleonory Magdaleny, a jejich vztah během zhruba dvaceti let, kdy spolu byli v písemném styku, přerostl v důvěrné přátelství. I když byla hlavním námětem jejich dopisů císařovna, kurfiřt se s knížetem rád radil v nejrůznějších záležitostech a ten mu na oplátku poskytoval čerstvé informace o dění u císařského dvora. Úcty, jakou v Heidelbergu vzbuzovalo jméno rodu Dietrichsteinů, si samozřejmě nemohl nepovšimnout i samotný Walter Xaver a udělala na něj značný dojem. Další poctou, o níž se mladý pán dozvěděl až zpětně, bylo, že kurfiřt osobním dopisem informoval knížete z Dietrichsteina o návštěvě jeho syna u svého dvora.⁶⁷²

Když deštivé počasí a nepříjemnosti, které s sebou neslo, dovolilo jet dále, vydal se mladý pán s hofmistrem ze Štrasburku do Basileje. Všude byli dvorně přijati a například v Curychu či Bernu byl Walter Xaver uvítán členy magistrátu, proveden po místních zájmovostech (například po arsenalu) a obdarován vínem.⁶⁷³ V žádném z měst se ale dlouho nezdrželi a podle plánu pokračovali do Lyonu, kam dorazili v prvních říjnových dnech. Jejich šatstvo a další vybavení, které zrovna nutně nepotřebovali, přitom jelo ve vozech po stejné trase,

---

⁶⁷¹ J. KUBEŠ, *Konstrukce maskulinity na kavalírských cestách české a rakouské šlechty*, s. 74-88, 424-427.

⁶⁷² O informačních sítích knížete z Dietrichsteina podrobně R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 292-452, zde konkrétně především s. 442-446. Také viz německý list od Waltera Xavera ze Štrasburku z 12. 9. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 555 i Buolův dopis ze stejného data, TAMTÉŽ, fol. 563 a dále koncept pro něj z 19. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 561-562.

⁶⁷³ Viz německý list od Waltera Xavera ze 7. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 556.

ale zvláště, aby je příliš nezdržovalo. K Turínu cestovali společně s rodinou nedávno zemřelého hraběte Jana Ludvíka ze Sulzu (1626-1687), tedy s ovdovělou hraběnkou Evženií Marií Františkou (1632-1690) a především pak se slečnou dcerou, tehdy šestnáctiletou Marií Terezií Felicitas (1671-1743). Ačkoli by se to vzhledem k neutuchajícím nadějím knížete Ferdinanda, že jeho mladší syn přeci jen ještě změní názor a stane se duchovním, může zdát podivné, kníže uvažoval pragmaticky – pro případ, že Walter Xaver zůstane neoblomný, musel hledat i jiná řešení. Jedním z nich samozřejmě bylo výhodně ho oženit, což by spojení s urozeným domem hrabat ze Sulzu rozhodně zajistilo, neboť smrtí Jana Ludvíka, který neměl mužské potomky, se stala hlavní dědičkou majetku a tedy vyhledávanou partií jeho dcera. O mladou hraběnkou se ucházela řada těch nejurozenějších kavalírů, například její pozdější manžel, hrabě František Ferdinand Maria z Fürstenbergu (poté, co získal knížecí titul, používal jméno Frobenius Ferdinand z Fürstenbergu-Möskirchu). Kníže z Dietrichsteina proto nechtěl zůstat pozadu a po hofmistrovi si o dívce vyžádal detailnější informace – Buol slečnu ze Sulzu popsals jako dívku průměrné postavy a čerstvého humoru, která nemá pražádnou chuť k životě v klášteře a jejíž věno bude činit nejméně 80 tisíc zlatých. Dalším želízem v ohni mohla být nějaká z dcer mocného domu Fürstenbergů, budoucí dědička několika území kolem Frankfurtu, například landkrabství Thüengen. Sám Walter Xaver o těchto plánech zřejmě neměl ponětí, a pokud přeci jen něco tušil, příliš ho to netrápilo, protože se o své potenciální svatbě v dopisech nezmiňoval.⁶⁷⁴

V polovině října 1687 přibyl Dietrichstein s hofmistrem do Turína, který byl v 80. letech 17. století hojně navštěvován. Mířil sem výkvět evropské aristokracie, takže se není co divit, že mu hrabě Lobkovic pobyt v piemontské metropoli vřele doporučoval. Dietrichsteinův starší bratr Leopold Ignác se sem podíval jen krátce, ale další z jeho bratrů, Karel Josef, se zde zdržel déle: na přelomu let 1683-1684 tu strávil celé tři měsíce.⁶⁷⁵ Naši cestovatelé se ovšem v Turíně, k velkému zklamání Waltera Xavera, zdrželi pouze osm dní. Do akademie se sice podíval a konstatoval, že zde učí skvělí mistři, avšak na předvedení svých dovedností při cvičeních mu mnoho prostoru nezbyvalo. V piemontské metropoli se tak opakoval podobný scénář jako v jiných větších městech: prohlédl si zajímavosti, především zdejší výstavné paláce, kterým vévodila vévodská rezidence Palazzo Reale, jejíž dvůr byl organizován dle francouzského vzoru. Jeho pozornosti jistě neuniklo ani tzv. Nové město, citadela, katedrála San Giovanni

---

⁶⁷⁴ K tomu viz Buolův dopis z Lyonu ze 7. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 553 a také jeho list z Říma z 22. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 581-583.

⁶⁷⁵ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 363-364; k pobytům urozenců v Itálii také Z. HOJDA, „Kavalířské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii.

Battista s rodinnou hrobkou savojských vévodů i s mimořádně přitažlivým „turistickým lákadlem“: Turínským plátnem.⁶⁷⁶ Kromě toho mohl Walter Xaver díky kontaktům a doporučením, která po cestě nasbíral (například od markýze Parelly či barona Zweyera), vévodovi Viktoru Amadeovi II. savojskému a vévodkyni Marii Anně Orleánské osobně projevit svoji úctu, přičemž byl oběma velmi vlídně přijat.⁶⁷⁷

Vzdělávání Waltera Xavera nekončilo ani během této cesty, i když bylo nutné přihlídnout ke ztíženým podmínkám pro studium i k nutnosti odbývat společenské povinnosti a seznamovat se s místními pamětihodnostmi. Především mu bylo uloženo intenzivně trénovat italštinu (nebo se alespoň učit nazpaměť italskou gramatiku), v níž se zatím dostal jen k základům, aby, až dorazí do Říma, mohl hovořit s kardinály v místním jazyce. Do té doby, než byl schopen italštinou alespoň trochu vládnout, měl ve městě pobývat inkognito, především proto, aby se snížily náklady – kníže odhadl, že tato fáze, během níž synovi ani nedovolil najmout si vlastní karosu, bude trvat asi šest týdnů. Je otázkou, zda otec pro Waltera Xavera původně v Římě neplánoval studium na římské jezuitské koleji – *Collegiu Romanu*, aby tak pokračoval ve stopách svého slavného předka, či snad na koleji, kterou navštěvovali mladíci předurčení pro duchovní dráhu, tedy na *Collegiu Germanicu*. Zprávy o těchto úvahách se v korespondenci neobjevují, zřejmě i proto, že se mladík ohledně své budoucnosti vyslovil poměrně jasně již po prvním roce stráveném na kavalírské cestě.⁶⁷⁸

Kompletní vzdělávací plán pro jeho římský pobyt měl nicméně kníže vymyšlený i nyní. Vzhledem k zdejší vážnější atmosféře odlišné od té francouzské synovi nedoporučoval věnovat se tanci ani chodit do míčovny a hrát zde hry po italském způsobu. Jezdit na koni a šermovat ale mohl, i když jen dvakrát týdně. Ušetřený čas tedy měl věnovat, jak jinak, studiu a zlepšování jazykových dovedností, neboť se knížeti vůbec nelíbilo, že i když syn trávil ve francouzsky hovořícím prostředí několik let a měl se připravovat na pobyt v Římě, z cesty do Itálie mu psal německy a nikoli francouzsky či italsky. Zdejší prostředí přímo vybízelo ke studiu latiny, kterou kníže považoval za základ i pro italštinu a francouzštinu, vyjma toho měl Walter Xaver denně věnovat čtvrt hodiny češtině. Aby neztratil ani ostatní pracně nabyté vědomosti, měl si vždy půl hodiny až hodinu denně opakovat *humaniora*, další hodinu právo (především právo veřejné), ve dvou hodinách během týdne si číst o italské historii a věnovat se geografii, do rozvrhu měl

---

⁶⁷⁶ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, k Turínu s. 41-48, k tamní akademii s. 44-46.

⁶⁷⁷ Hofmistrový listy z 15. 10. a 26. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 557 a 575-580 a také list Dietrichsteinův ze stejného data, TAMTÉŽ, fol. 560.

⁶⁷⁸ Srov. např. s Emanuelem Arnoštem z Valdštejna, litoměřickým biskupem, mecenášem a podporovatelem vědy a vzdělanosti, který na *Collegium Germanicum* nastoupil roku 1735 a strávil zde šest let. E. KRÁLÍKOVÁ, *Cesta Emanuela Arnošta z Valdštejna*. K Emanuelovi Arnoštovi z Valdštejna viz také četné zmínky v práci J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

vtěsnat i etiku. Co se týkalo dalších aktivit mladého pána, nepovažovat otec za nutné, aby se celé dny pohyboval ve společnosti – dvakrát až třikrát týdně to mělo bohatě stačit. Společnost, s kterou by se stýkal, musela být mravně nezávadná, například zde měl navštívit svého strýce, jezuitu Františka Antonína z Dietrichsteina.⁶⁷⁹ Oproti přísnému režimu, jaký musel dodržovat v Lovani, se mladému pánovi poněkud ulevilo, avšak ve srovnání například s dříve zmiňovaným neposlušným knížetem Ferdinandem Augustem z Lobkovic, který v Římě jednak studoval, ale především pak zlepšoval jazyky a obdivoval krásy města, měl stále povinností víc než dost.⁶⁸⁰

Waltera Xavera musel na všech pochůzkách i během volných chvil neustále doprovázet hofmistr, ať už s tím mladík souhlasil, či ne; sledován měl být každý jeho krok a především pak to, s kým se schází a jak tráví svůj čas. Od původní myšlenky, že Walter Xaver v Římě navštíví celý kardinálský sbor, kníže upustil. Vzhledem k vývoji situace by to bylo zbytečné a do jednání o přenechání kanonikátů buď jednomu z mladíkových bratrů či bratranců ho otec zatahoval spíše výjimečně – tyto rozhovory probíhaly v největší tajnosti, pouze mezi knížetem, kardinály a důvěryhodnými prostředníky; navíc hrozilo, že se Walter Xaver ohledně svého úmyslu vzdát se kanonikátů prořekne.⁶⁸¹

Navzdory nádheře Věčného města se zde měl Dietrichstein uskrovnit ve svém vystupování i ve výdajích: otec ho varoval, že tu musí upustit od přehnaných komplimentů, které prý rozhodně nebyly tak afektované jako v Paříži. Také bylo třeba šetřit, protože náklady na pařížský pobyt byly mnohem vyšší, než si kníže představoval, a to i přesto, že tam syn nežil v nadměrném luxusu (hofmistr dokonce podotkl, že bez peněz pana envoyé by v Paříži nevystačili). Walter Xaver proto rozhodně nemohl pomýšlet na komfort, který si v Římě před pár lety mohl dovolit jeho starší bratr. Otec navíc opět požadoval, aby se zde oblékal jako duchovní – jednak proto, že světské šaty by byly mnohem nákladnější, ale hlavní důvod byl jiný. Kníže se domníval, že jako duchovní osoba bude syn v římské společnosti lépe hodnocen a přijímán, navíc byl jeho odchod z řad církve stále ještě neoficiální záležitostí a v momentě, kdy by v centru celého křesťanského světa duchovní šat odmítl, by dal svůj postoj jasně najevo a celý boj o kanonikáty by mohl skončit dosti neslavně. Pro „*cortegieren*“ (tedy doprovázení významných osob) mu měly být v Římě zhotoveny luxusní a důstojné černé šaty; není ale

---

⁶⁷⁹ K němu viz úvod předchozí kapitoly.

⁶⁸⁰ Ke knížeti z Lobkovic T. FOLTÝN, *Výchova barokních knížat; TÝŽ, Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic.*

⁶⁸¹ Koncept pro Waltera Xavera z 19. 10. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 554 a také podrobný koncept ze stejného data pro Buola, TAMTÉŽ, fol. 561-562 a další koncept z 12. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 558.

velkým překvapením, že Walter Xaver oděv duchovního opět zcela jednoznačně odmítal nosit: „*Vaše knížecí milost předpokládala, že [Walter Xaver] nebude mít žádnou chuť chodit oblečen jako abbé. Nechám tedy zhotovit jedny černé šaty pro cortegieren pro něj a druhé pro mne.*“⁶⁸²

Po osmidenním odpočinku v Turíně se výprava znovu pohnula kupředu. Počasí se ovšem značně zhoršilo a silné deště znemožňovaly rychlejší cestování i vychutnávání si krás měst, kterými projížděli. Hofmistr proto rozhodl, že vyrazí přes Miláno a Bolognu rovnou do Říma a nikde se nebudou dlouho zdržovat, aby vyrovnali zpoždění, které dosud nabrali; severní Itálii (například vyhlášený dvůr Medicejských ve Florencii) hodlali lépe poznat až na zpáteční cestě.⁶⁸³ Do Říma konečně dorazili dne 12. listopadu 1687, a to přes Parmu, Modenu, Bolognu, Loreto a Florencii, kde nakonec přeci je strávili pár dní.⁶⁸⁴ Vozy s věcmi, které nechali za sebou, se však značně opozdily a museli na ně čekat téměř měsíc. Přesto, že ve Věčném městě nebyla šlechtická akademie a kavalíři sem za studiem většinou nejezdili (i když i zde bylo možné využít služeb učitelů různých šlechtických cvičení), platil Řím za zlatý hřeb a pomyslný vrchol téměř každé kavalírské cesty sledovaného období. Nacházela se tu celá řada výstavných šlechtických a kardinálských paláců s krásnými zahradami a bohatými uměleckými sbírkami, nespočet kostelů ochraňujících rozličné relikvie a pozůstatků antického světa. Karneval a oslavy Velikonoc či jiných křesťanských svátků byly vyhlášené svojí velkolepostí a bohatou výpravou, navíc se odtud za příznivých podmínek dalo vyjet na výlety po okolí i do vzdálenějších měst, hlavně do Neapole. Především zde ale sídlil jeden z nejvýznamnějších evropských dvorů, a sice dvůr papežský, který toužili navštívit všichni, kdo do hlavního města křesťanstva zavítali. Právě zde absolvovali mladíci, pokud se jim ovšem dostalo té cti a byli u dvora přijati, nezapomenutelnou lekci etikety a ceremoniálu. Jako každý dvůr byl i ten papežský centrem politiky a diplomacie a zástupci z různých evropských zemí si zde „podávali dveře“. Hlavním cílem mladých pánů proto bylo dosáhnout audience u papeže (jedině on mohl udělit různé dispenzy, povolení a privilegia) i nahlédnutí do principů fungování jeho dvora a politiky. To se ovšem neobešlo bez průvodců a přímlovců, jimiž byli především kardinálové či vlivní

---

⁶⁸² „*Eüer[e] fürst[liche] Gn[a]d[e] haben hervorgesehen, d[ass] er keinen lust haben wirdt her alß ein abbate geklejdēt zugehen. Werde demnach ihme ein schwarzen klejd zuer corteggieren, wie es gebrauchen und ein anderes für mich zu disem ende mach[en] lassen.*“. TAMTÉŽ a také Buolův dopis z 22. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 581-583, zde citace z Buolova listu z 22. 11. 1687.

⁶⁸³ Hofmistrův list z 26. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 575-580. K Florencii, jež soudobým cestovatelům nabízela řadu lákadel, např. Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 358-374.

⁶⁸⁴ K římskému pobytu vit také koncept dopisu knížete z 5. 8. 1688, s němž syna nabádá, že mu může hodně pomoci, když se bude snažit dělat dobrý dojem – například vlivní muži, kteří by jej navštívili v jeho apartmánu, za něj později mohli ztratit slovo u císaře i jinde. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1571, sign. 731/a, kart. 358, fol. 1.

diplomaté, většinou císařští a španělští velvyslanci.⁶⁸⁵ V době, kdy do centra křesťanského světa dorazil mladý Dietrichstein, zde císaře zastupoval nám již dobře známý kardinál Karel Pio – vlivný muž a přítel knížete Ferdinanda.⁶⁸⁶

Po příjezdu do Říma se naši cestující ubytovali – provizorně v podnájmu v hostinci Al monte d'oro, avšak pouze na pár dnů. Už 21. listopadu se přestěhovali do lepšího: do podnájmu na prestižní adrese na Piazza di Spagna (či, jak Buol uváděl, „*Piazza d'Espagna*“), tedy u tzv. Španělských schodů. To otce potěšilo, neboť tato výhodná poloha dávala Walteru Xaverovi příležitost stýkat se s tamním španělským velvyslancem, což kníže velmi podporoval (na rozdíl od návštěv velvyslance francouzského, které naopak důrazně nedoporučil, stejně jako kontakty s kardinály francouzského původu či s profrancouzským smýšlením).⁶⁸⁷ To, že Walter Xaver těžil ve výjimečné míře ze styků se španělským prostředím i nyní, jistě vychází z tradičního spojení rodu Dietrichsteinů se Španělskem.⁶⁸⁸

Hofmistr jejich nový kvartýr popsal jako pohodlný, vhodně dekorovaný a zařízený tak, že by zde prý bylo možné přijmout i kardinála, ovšem bez počátečních investic se zde neobešli: především bylo nutné dokoupit část vybavení či například kuchyňské náčiní. Za podnájem zde měsíčně platili 12 doppií či 36 scudů⁶⁸⁹ a využívali služeb dvou lokajů a jednoho kuchaře. Agent Emmanuel sice tvrdil, že by měli zaměstnat i třetího lokaje, to ale přišlo knížeti zbytečné. I když kníže původně důrazně požadoval, aby se v Římě uskrovnili, nakonec vyslyšel hofmistrovu prosbu zdůvodněné nutností dokonalé reprezentace a v naději, že to mladého pána přiměje zůstat v řadách duchovních, synovi dopřál značný luxus: například v podobě vlastní karosy, kterou Walter Xaver později využíval při navštěvování kardinálů. Karosa za měsíc vyšla na stejnou částku jako ubytování, což by, jak Buol spočítal, za rok pobytu ve Věčném městě činilo celých 864 zlatých. Dalším výdajem byla mzda a strava služebníků: například roční plat kuchaře se prý blížil částce na podnájem apartmánu. Celkem tedy bylo nutné živit šest osob (kromě mladého pána a hofmistra se jednalo o komorníka, kuchaře a dva lokaje), přičemž

---

⁶⁸⁵ K Římu více J. KUBEŠ, *Národní dospívání urozených*, s. 32-41 a také Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 374-426, ke společenským povinnostem mladíků na cestách s. 397-412.

⁶⁸⁶ Karel Pio působil v Římě od roku 1676 do roku 1689 a nejen pro kavalíry na cestách, ale v podstatě pro všechny cestovatele přicházející z Říše, představoval nejvýznamnějšího zprostředkovatele u papežského dvora. Více viz dříve a také viz L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 156.

⁶⁸⁷ Koncept pro hofmistra ze 17. 12. 1687, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 571-573 či Buolův list z 3. 1. 1688, TAMTÉŽ, fol. 585-586.

⁶⁸⁸ K pevným vazbám rodu na Španělsko více R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 422-429.

⁶⁸⁹ Přepočteno na zlaté se jednalo zhruba o dvojnásobnou částku, tedy 72 zlatých, Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, k finančním poměrům různých kavalírů pobývajících (nejen) v Itálii s. 253-257.

v závěru pobytu vyčíslil hofmistr průměrné římské náklady za rok na 5000 tolarů, tedy zhruba 10 000 zlatých (z toho 3000 zlatých tvořilo výdaje na podnájem, stravu apod.), a poznamenal k tomu, že z účtů je patrné, že je Walter Xaver synem knížete, i když není prvorozený.⁶⁹⁰

Při příjezdu si naši cestovatelé u jednoho z místních obchodníků ihned vyzvedli směnku od knížete na 1000 tolarů i dopis, v němž kníže opětovně žádal, aby syn po prvních šest týdnů zůstal inkognito a zatím se učil jazyk.⁶⁹¹ Vyčkávat bylo nyní výhodné z více důvodů: ačkoli došlo k jistému zlepšení zdravotního stavu mladého pána, prášek z Paříže, kterým si léčil nemocné oko, dosud bohužel příliš nepomohl. Otec s hofmistrem také stále tajně doufali, že ho dojmy z Říma, důstojnost zdejšího duchovenstva či snad samotný Boží duch přimějí změnit názor a zvolit si duchovní stav. Prozatím se sice situace neměnila a Walter Xaver pouze hodlal vytrvat ve slibu, který otci dal (tedy že si zatím ponechá své kanonikáty, aby je mohl získat, dovolí-li to papež, někdo z jeho příbuzných), avšak kníže Ferdinand stále věřil. Mladík proto byl po celou dobu svého římského pobytu bedlivě sledován, zda už na něj má krása města i úcta, jaké se těšili církevní hodnostáři, požadovaný efekt; kromě hofmistra na něj dohlížel i agent Emmanuel, což se mladému pánovi příliš nelíbilo.⁶⁹²

Vyměřené šestitýdenní inkognito Walter Xaver poctivě dodržoval. I když se blížily Vánoce, musel oficiální návštěvy odložit, což mu na druhou stranu ušetřilo nemálo výdajů na vlastní reprezentaci, dárky či dopravu po městě; dění kolem sebe si ale samozřejmě všímal a otce informoval o místních novinkách a aférách.⁶⁹³ Jeho denní rozvrh tak spočíval převážně ve

---

⁶⁹⁰ Viz Buolovy dopisy z 22. 11. 1687 a 24. 7. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 581-583 a 616, francouzský list od Waltera Xavera z 6. 12. 1687, TAMTÉŽ, fol. 568 a koncept pro Buola ze 17. 12. 1687, TAMTÉŽ, fol. 571-573. To, že je v Římě syn váženého a vlivného knížete z Dietrichsteina, se okamžitě rozkřiklo, a proto se na něj či na jeho hofmistra začali obracet prosebníci o získání doporučení knížete Ferdinanda, která se měla týkat různorodých záležitostí, například přímlov ohledně povýšení a podobně. Viz např. hofmistrův dopis ze 17. 1. 1688, TAMTÉŽ, fol. 585-586 a 588-589.

⁶⁹¹ Dopisy od knížete Ferdinanda, jeho syna i hofmistra Buola, které mezi Římem a Vídní kolovaly, bývaly většinou přepravovány běžnou poštou, avšak při doručování některých z nich byly využity služby papežského kurýra. Viz např. zmínka v konceptu pro Waltera Xavera z 22. 8. 1688, TAMTÉŽ, fol. 609.

⁶⁹² Viz německý list od Waltera Xavera a dopis od hofmistra, oba z 15. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 567 a 574, dále také francouzský dopis od mladého Dietrichsteina z 29. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 587 a koncept otcovy odpovědi z 10. 1. 1688, TAMTÉŽ.

⁶⁹³ Na počátku roku 1688 například veřejné mínění rozdělovala tzv. „francouzská aféra“. Neshody krále Slunce a Jeho Svatosti tehdy vyvrcholily: papežský nuncius v Paříži si stěžoval, že se cítí být ohrožen a že se mu dostává pouze despektu, což se samozřejmě odrazilo v papežově postoji k velvyslanci francouzskému. Situace došla tak daleko, že byl francouzský vyslanec, Charles-Henri, sir de Beaumanoir, markýz de Lavardin (1644-1701), exkomunikován, přičemž exkomunikace hrozila i všem těm, kdo v Římě hodlali hájit francouzské zájmy, a kostel sv. Ludvíka, jež Francouzi využívali ke svým bohoslužbám (tedy San Luigi dei Francesi v blízkosti Piazza Navona), byl uzavřen. Pan Lavardin si prý ovšem z exkomunikace mnoho nedělal a papežovy příznivce provokoval svojí družností, zábavami a vyjížděnkami. Mladý Dietrichstein se o okolnosti této aféry poměrně živě zajímal, neboť mezi audiencemi u kardinálů představovala vítané zpestření, a onen kostel sv. Ludvíka dokonce i s hofmistrem navštívil. Viz např. francouzské zprávy od Waltera Xavera z 26. 12. 1687, 9. 1. a 6. 3. 1688, TAMTÉŽ, fol. 633, 634 a 624 a také hofmistřovy dopisy z 3. 1. a 21. 2. 1688, TAMTÉŽ, fol. 585-586 a 629. Lavardinovu aféru zmiňuje kromě dobových publikací např. Moritz BROSCHE (Hg.), *Geschichte des*

studiu: cvičil se především v italštině (tři až čtyři hodiny každý den), dále pak v latině, francouzštině a se svým komorníkem také v češtině. Jeho první italsky psané listy, které se dochovaly, ovšem pochází až z července a srpna 1688, do té doby (či minimálně do Velikonoc) psal otci z Itálie francouzsky.⁶⁹⁴ S hofmistrem si zase opakoval právo, geografii i další vědy, také jednou týdně šermoval a na jednu hodinu za ním docházel mistr hry na loutnu. Buol uznal, že se velmi snaží a otcovské příkazy plní, a měl za to, že mu i poslední delší zastávka na jeho kavalírské cestě a zkušenosti, které zde načerpá, v budoucnu dobře poslouží: „*Poněkud rozvláčně pojaté cesty však mají také jiný důvod. Hrabě Walter z nich bude mít v budoucnu užitek: co jednou vlastníma očima uvidí, učiní na něj větší dojem, než kdyby si doma prohlížel sto map, a to zejména s ohledem na [studium] historie, jak se u nás často děje.*“⁶⁹⁵

Ve studiu tedy Walter Xaver postupoval vcelku úspěšně (i když později sám sebekriticky přiznal, že italsky nemluví mnoho ani tak dobře, jak by měl),⁶⁹⁶ avšak Věčné město jej ani přes všechny otcovy naděje neuchvátilo natolik, aby uvažoval o své budoucnosti v řadách duchovenstva. To se knížete sice dotklo, ale příliš ho to nepřekvapilo, a pouze lakonicky podotkl, že by jej nic netěšilo více, kdyby ze syna alespoň vyrostl čestný člověk s dobrými mravy. Vytrvale přitom ale pokračoval v boji o kanonikáty buď pro jednoho z mladších synů či pro své dva synovce. Spoléhal se přitom na dobrou vůli papeže, které mu pomáhali dosáhnout jeho četní spojenci ve městě i u papežského dvora, i na to, že kanonikáty, které prezentoval jako nerezidenční, i když všechny synovy prebendy s sebou sídelní povinnost nesly, by snad mohl před Jeho Svatostí obhájit.⁶⁹⁷

V polovině ledna 1688 vypršela otcem stanovená lhůta, během níž se musel Walter Xaver naučit italsky alespoň do té míry, aby byl schopen konverzovat s kardinály a jinými váženými osobami, takže hofmistr i římský agent začali rozhazovat sítě a zjišťovat, komu z těch, kdo chápali jeho ožehavou situaci a byli ochotní pomoci rodině Dietrichsteinů uhájit kanonikáty, by mohl být oficiálně představen.⁶⁹⁸ Za tímto účelem pro něj byly za 12 dopisů (či

---

Kirchenstaates im 16. und 17. Jahrhundert (Nachdruck des Originals von 1880), Verone 2016, s. 442-444 a Volker SELLIN, *Politik und Gesellschaft: Abhandlungen zur europäischen Geschichte*, Oldenbourg 2014, s. 466.

⁶⁹⁴ Viz jeho první italský list z 31. 7. 1688, TAMTÉŽ, fol. 608. Je možné, že jeho italské pokusy jsou již staršího data, v dochované korespondenci je však zhruba tříměsíční mezera (mezi koncem března a koncem července 1688), takže je nelze potvrdit ani vyvrátit.

⁶⁹⁵ „*Die motive des etwas weittläuffig gemachten tours seind schon anderwärts her gehor[sambst] angezeigt worden. Graff Walter wirdt sein nuzen künfftig davon haben: dan ein mahl gewüß, d[en]n una oculorum inßpection viel größer impresion machet, alß wan man die landcarten 100 mahl im zimmer durchlauffete, sonderlich wan man die history zuegleich in discurs zihet, wie bey unß geschehen.*“ Buolovy dopisy z 22. 11. a 6. 12. 1687, TAMTÉŽ, fol. 581-583 a 569.

⁶⁹⁶ Italský dopis od Waltera Xavera z 8. 8. 1688, TAMTÉŽ, fol. 339.

⁶⁹⁷ Koncept pro Buola ze 17. 12. 1687, TAMTÉŽ, fol. 571-573.

⁶⁹⁸ Navštěvování kardinálů nebylo samozřejmě nic neobvyklého a především pro mladé duchovní bylo téměř povinností seznámit se s těmi nejzvučnějšími jmény, jako to v 60. letech 17. století praktikoval Jan Fridrich

36 scudů, což se rovnalo podobné částce v tolarech) zhotovené zmiňované „*cortegi kleider*“; horkým tématem oněch setkání, u nichž býval přítomen i hofmistr Buol, se staly – nikterak překvapivě – kanonikáty, na které by Walter Xaver rád rezignoval. Nejdříve byla věc řešena s kardinálem a císařským vyslancem Karlem Piem.⁶⁹⁹ Hofmistr Buol spoléhal na jeho protekci; když k němu v polovině ledna 1688 osobně dorazil, dostalo se mu odpovědi, že věci se již zabývá sám papež, a také doporučení, že pokud mají prebendy získat bratřenci mladého pána, nesmí rezignovat dříve, než oni dosáhnou potřebného věku 14 let (a to i přes to, že v Říši bývaly úřady udělovány i mladším kandidátům). Buol se snažil situaci zlehčit a poukazoval na to, že se momentálně nejedná o příslib nového kanonikátu (takticky přitom pomlčel o neustávajících snahách knížete Ferdinanda o získání dalších obročí), ale o prebendy již odsouhlasené, které navíc zůstanou v jedné rodině. Jeho Svatost se ovšem k celé této akci, i přesto (nebo právě proto), že dříve knížeti z Dietrichsteina udělení oněch úřadů bez námitek schválila, stavěla značně podezřívavě: papež se totiž obával, že Walter Xaver z Dietrichsteina bude svým vrstevníkům dávat špatný příklad. Hofmistr na to argumentoval jeho skvělým původem a vysokým postavením jeho otce u dvora.

Protože ale mladý pán začínal tušit, že jeho vytoužené opuštění řad duchovních nebude možné zrealizovat tak rychle, jak si představoval, nastaly další problémy. Začal se opět utápět v melancholii, což nijak neprospělo ani jeho stávajícím zdravotním problémům: obava, že se jeho nemocné oko již nikdy nepodaří zcela uzdravit, se stávala skutečností. Svůj vzdor projevoval i tím, že na veřejnosti zarytě odmítal nosit oděv duchovního, a dokonce se v konsistoři nechal vidět ve světských šatech, což prý omluvil tím, že si duchovních šatů dostatečně užil už v Lovani. Buol mu navrhl, aby v soukromí duchovní šat odkládal a nosil jej při příležitosti oficiálních návštěv, také na něj apeloval, že bude-li vystupovat jako kanovník, bude se na něj vztahovat speciální protekce duchovního stavu. Walter Xaver se tomu ale odmítal podvolit, a i když ho hofmistr nutil násilím, nic s ním nezmohl. Situace vygradovala do té míry, že musely být domluvené návštěvy u římských prelátů odloženy a kníže synovi znovu musel poslat dopis s důrazným doporučením a hrozbou případných následků: „*S výše zmíněným mi [= Buolovi] do rukou dorazil vlastnoruční [dopis] od Vaší knížecí milosti i s přílohou pro Waltera, kterou jsem mu ihned předal s mocným přesvědčováním, že by se mohl jednou podrobit*

---

z Valdštejna. J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna*, k tomu a k jeho římskému pobytu obecně především s. 39-47 a 50-51. Kardinály (především Barberiniho, Borgheseho a Chigiho) měl během svého pobytu v Římě navštívit i hlavní bratr našeho hrdiny, Leopold Ignác. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 168.

⁶⁹⁹ L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 156 a také zmínky v práci: J. M. HAVLÍK, *The Extraordinary Imperial Envoys to the Conclave*, zde s. 211, 217, 244 atd.

a poslouchat otcovské rozkazy. Nemohl jsem ale nic zmoci, neboť jím obsah [dopisu] příliš nepohnul. Tato věc mu leží na srdci tím více, že zde tráví už dva měsíce podobnými dohady; nově se tak nechal v konsistoři vidět ve světských šatech. Jeho cortegi kleider byly velmi pěkně vyhotoveny. [...] S přihlédnutím k tomu musí být tento mladý pán ujištěn, že si nesmí [nic podobného] dovolit, a mám za to, že by mohl být utišen speciální protekcí, kterou mu nabízí duchovní stav. Jinak mu na příčinu jeho tak velkého boje a melancholie nemohu nic poradit. Na jeho námitky jsem mu sdělil povolení Vaší milosti, že duchovní šat může doma odkládat, ale na veřejnosti se v něm musí objevovat. Avšak on se tomu dosud nepodvolil a já ho k tomu musím nutit násilím. Snad u něj více zmohu do příští pošty, do té doby musí být další vizity [u kardinálů] odloženy.“⁷⁰⁰

Výhrůžky nakonec zabraly, takže se Walter Xaver mohl – samozřejmě v důstojném oděvu duchovního – oficiálně setkat s kardinálem. Nejdříve jej pozval Karel Pio, návštěva trvala hodinu a mimo jiné s ním řešil otázku kanonikátů.⁷⁰¹ Následovala další setkání, která se odbývala dle očekávaného scénáře a prý v přátelské atmosféře. S doporučením svého otce, knížete z Dietrichsteina, navštěvoval mladík v doprovodu hofmistra spřátelené hodnostáře, okolnosti návštěvy vykomunikovali hofmistr Buol či agent Emmanuel. Během těchto setkání se řešila především nezáviděníhodná situace Waltera Xavera a možnosti předání kanonikátů jeho příbuzným i získání nutného dispenzu od věku pro jeho bratrance, kterým kníže Ferdinand ihned začal zajišťovat další nutná potvrzení.⁷⁰² Jediný, kdo se nechal o audienci prosit, byl kardinál Cibo, jehož museli o návštěvu žádat pětkrát. Obdrželi ji až v druhé polovině března,

---

⁷⁰⁰ „Mit obigen ist mir auch andere E[üerer] F[ürstlichen] G[naden] eigenhändiges [Schreiben] sambt dem beylag an graff W[alter] à sig[i]llo volante zuekomen, den ich auch ihme gleich eingehänget mit allmöglich kräftiger persuasion, er einmahl sich ergeben, und dem vädterl[ichen] g[nä]d[i]gen befehl gehor[samst] nachkomen solle. Habe aber mit allem dem nicht vermög können, d[ass] ihme der inhalt nicht sehr befürzet, und die sach ihme dessto mehrer zu herzen gehen lassen, weñlen er schon in die 2. monath hier allenthalbn in denen conversationen, [...], auch neulich in öffentlichen consistorio in weldtlichn klejderen sich sehen lassen. So warn die corteggi klejder auch würklich schon verfertiget, [...]. Allem ansehen nach, mueß dieser junge herr denen zum öfferen gegebenen g[nä]d[i]g[en] versicherungn nicht durchauß trauen, und vermeinen, er möchte sub speciolo protextu auff diese weiß algemachn in den geistl[ichen] stand eingewickhlet werden. Sonsten köntte ich die ursach seiner so grosßn repugnantz, und sehr tieffen melancoley nicht errathen. Ich habe ihme mit remonßtrierungn E[üerem] F[ürstlichen] G[naden] indignation wohl dahin gebraucht, daß er ihme ein geistl[iches] kleyd will anmesßen, auch zu hauß anlegen lassen, daß er aber damit in publico und visiten erscheine, so weitt hat er sich bißhero noch nicht ergeben, ist auch über meinen gewallt ihne darzu anzuehallten. Vielleicht werde ich biß künfftige post mehrers beñ ihme vermögn. Indesßen müesen die visiten schon auffgeschobn werdn.“ Hofmistrový dopisy z 3. a 17. 1. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 585-586 a 588-589, zde citace z Buolova listu ze 17. 1. 1688.

⁷⁰¹ K tomu nedatovaný francouzský list od Waltera Xavera (zřejmě z února 1688), TAMTÉŽ, fol. 632.

⁷⁰² K všem náležitostem, které musel budoucí kanovník splnit, viz dříve. Na podzim roku 1688 například hofmistr Buol informoval svého pána o tom, že mu z Říma dorazí potvrzení o křtu pro jednoho ze synů hraběte Maxmiliána: teoreticky mohlo jít o druhorozeného Juliána Viléma či o jeho třetího syna, Ambrože Ferdinanda Františka Xavera., případně o nejmladšího Inocence Simberta. Buolův dopis z 3. 9. 1688, TAMTÉŽ, fol. 611 a také koncept od knížete z 15. 8. 1688, TAMTÉŽ, fol. 614 s informací, že jeho synovec by měl po Walteru Xaverovi převzít kanonikát v Pasově.

ale ohledně kanonikátů s ním stihli probrat sotva polovinu toho, co jim leželo na srdci.⁷⁰³ Jinak ale rozhovory s kardinály probíhaly uspokojivě; drobné faux pas se přihodilo pouze s papežským datářem, kardinálem Gasparem Carpegnou (1625-1714), jehož kníže Ferdinand při rozesílání svých doporučujících dopisů opominul – hofmistr Buol mu proto radil poslat dopis se starším datem, aby bylo toto opomenutí zamaskováno.⁷⁰⁴ Sami kardinálové často Waltera Xavera přijímali spíše civilně a vždy velmi vlídně, neboť představoval spojnicí s knížetem Ferdinandem, jedním z nejvlivnějších mužů císařského dvora, kterému skrz jeho syna nechávali posílat své listy.⁷⁰⁵

To, že se mladý pán umoudřil a svolil k tomu, že se bude na veřejnosti prezentovat jako duchovní, i to, že jeho a hofmistrovo hospodaření ve Věčném městě prý bylo moudré a hospodárné, knížete potěšilo natolik, že vyjádřil přání, aby syn mohl na získané prebendy rezignovat tak rychle, jak to bude možné: za tím účelem přislíbil sehnat přímluvy od těch nejvlivnějších mužů papežského dvora.⁷⁰⁶ To mladíka poněkud uklidnilo; krás města se ovšem rychle nasytil, neboť po vánočních svátcích nastalo dlouhé období rozjímání, během něhož se toho mnoho nedělo, a on se tak trochu nudil. Jediné vytržení představovala procesí, což Walter Xaver za zábavu rozhodně nepovažoval. Také papežský dvůr popsal Buol jako „*téměř ohromující*“, ovšem ne tak skvělý jako ve Francii. Konec zimy tedy naši cestovatelé strávili ve zdraví a poklidu a čas vyplňovali návštěvami kardinálů i opakováním učiva (jazyků, především italštiny slovem i písmem, práva soukromého i veřejného, geografie i historie), ale, jak se hofmistr vyjádřil, „*ohne gell*“. To kníže navrhl řešit v urgentním případě, tedy než dorazí směnky v celkové výši 1000 tolarů, půjčkou od některého z místních obchodníků.⁷⁰⁷

⁷⁰³ Buolův dopis z 20. 3. 1688, TAMTÉŽ, fol. 627.

⁷⁰⁴ K němu např.: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1670.htm#Carpegna> [25. 10. 2016].

⁷⁰⁵ Viz např. dopisy od kardinála Pia ze 7. 2. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 590, od kardinála Altieriho z 18. 2. 1688, TAMTÉŽ, fol. 592 či od kardinála Galeazza Marescottiho (1627-1726) z 21. 2. 1688, TAMTÉŽ, fol. 596, k němu více <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1675.htm#Marescotti> [25. 10. 2016]. K dojmům z audiencí i k předávání dopisů pro knížete viz také francouzský list od Waltera Xavera z konce února 1688 (na dopisu je uvedeno datum 31. 2.), TAMTÉŽ, fol. 630.

⁷⁰⁶ Koncept pro Waltera Xavera ze 7. 3. 1688, TAMTÉŽ, fol. 631.

⁷⁰⁷ Francouzský dopis od Waltera Xavera ze 14. 2. 1688, TAMTÉŽ, fol. 635, také dopis Buolův z 21. 2. 1688, TAMTÉŽ, fol. 629 a dále koncepty pro hofmistra i syna z 18. 3. 1688, TAMTÉŽ, fol. 628. Během svého římského pobytu byli zřejmě mladý pán s hofmistrem v kontaktu i s vlivnou rodinou Chigi, která byla s papežským stolicem pevně spojena a jejíž členové se pohybovali v těch nejvyšších římských i sienských kruzích – ať už jako kardinálové či jako významní bankéři. Zda ovšem Walter Xaver pravidelně využíval jejich finanční služby, není jisté. K rodině Chigi viz např.: George L. WILLIAMS, *Papal Genealogy: The Families and Descendants of the Popes*, Jefferson – London 1998, zde především s. 114-117. Také viz list od Agostina Chigi z Říma ze 6. 3. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 636; k Agostinu Chigi (1634-1705), bratru kardinála Sigismonda Chigi (1649-1677) a správci kastelu Sant Angelo, který se honosil tituly princ z Farnese a Campagnana, princ Svaté říše římské a vévoda z Ariccie, více George L. WILLIAMS, *Papal Genealogy*, zde především s. 115.

Naléhavá otázka kanonikátů a její (ne)dořešení poněkud zamíchala plány, které měl kníže se synem. Původně totiž uvažoval, že by Walter Xaver Itálii opustil už v létě – nejspíše v červnu, aby se vyhnul červencovým a srpnovým vedrům. Protože se ale vyjednávání protahovala a protože kníže požadoval, aby při nich byli přítomni i syn s hofmistrem, musel být jejich odjezd odložen na podzim. Na jejich vůli ovšem nechal výlet do Neapole, a protože tato cesta představovala pro Waltera Xavera po všech audiencích u kardinálů vítané zpestření, strávili v metropoli pod Vesuvem 15 dní mezi druhou polovinou března a počátkem dubna. Po zhruba dvou týdnech město opustili, aby byli do Velikonoc zpět v Římě.⁷⁰⁸ Z cesty do Neapole ani z doby velikonočních oslav ve Věčném městě se bohužel žádná korespondence nedochovala. Lze ale předpokládat, že návštěva Neapole proběhla zcela standardně a Walter Xaver zde tak jako mnoho jiných cestovatelů obdivoval krásy města i velkolepost blízkého Vesuvu. Nákladné římské oslavy nejdůležitějšího křesťanského svátku na něj nemohly nezapůsobit, i když jej možná definitivně utvrdily v tom, že život duchovního není nic pro něj. Po svátcích se mladý Dietrichstein vrátil ke svým společenským povinnostem a snažil se pohovořit si se všemi kardinály, s nimiž otec řešil převedení jeho obročí.⁷⁰⁹

Na konci července byl stanoven čas odjezdu domů, a to v posledních dnech měsíce září (zřejmě 29. či 30.) či v nejhorším případě na počátku října – kníže měl za to, že bude vhodné cestovat tehdy, až se „*země a vzduch trochu ochladí*“.⁷¹⁰ Buol se s knížetem dohodl, že na cestu vyrazí až při prvních deštích, které se daly očekávat právě na konci září. Kníže nechal synovi s hofmistrem ihned poté, co se začalo o odjezdu hovořit, poslat dvě směnky: na 700 tolarů na zbytek pobytu v Římě druhou na 800 tolarů, aby měli pojistku na první dny cesty. Z druhé směnky také měli v Benátkách pořídit pro mladého pána oblečení, které zde prý nebylo výrazně dražší než jinde a látky byly k sehnání za výhodné ceny. Zakoupit či nechat zhotovit zde měli dvoje zimní šaty z květovaného černého sametu a z černého hedvábí, plášť, černé krajky a minimálně tři krajkové nákrčníky po 25 či 30 zlatých. Své krajkami bohatě zdobené „*corteggio kleider*“ s pláštěm, které využíval při audiencích, měl mladý hrabě dále oblékat při významných

---

⁷⁰⁸ Řím opustili dne 20. či 21. 3. a do Neapole zřejmě dorazili po dvou dnech cesty. Viz francouzský list od Waltera Xavera z 19. 3. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 623, koncepty pro Buola a Waltera Xavera z 18. 3. 1688, TAMTÉŽ, fol. 628 a Buolův dopis z 20. 3. 1688, TAMTÉŽ, fol. 627. Výprava do Neapole byla běžnou součástí italského pobytu kavalírů na cestách, Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 427-442.

⁷⁰⁹ Koncept pro hofmistra ze 7. 3. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 617.

⁷¹⁰ Koncepty pro Waltera Xavera i pro hofmistra z 8. 7. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 316; italská odpověď Waltera Xavera, v níž souhlasí s plánem cestovat za chladnějšího počasí, z 13. 7. 1688, TAMTÉŽ, fol. 317. Dále také Buolův list z 25. 9. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 350. K Benátkám, jednomu z hlavních cílů cest do Itálie, viz např. Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 317-341.

příležitostech i na zpáteční cestě. Za tím účelem měla být přímo do Benátek po Pestalozziho korespondentech (možná přes Aurelia Rezzonica) odeslána další směnka v minimální výši 500 tolarů, aby zde na naše cestující už čekala.⁷¹¹

Ještě před odjezdem ale musel Dietrichstein absolvovat audienci u papeže Inocence XI., na kterou se připravoval od svého příjezdu do Říma a od níž si mnoho sliboval: doufal totiž, že při osobním setkání Jeho Svatost pochopí jeho nelehkou situaci, o kanonikátech rozhodne pro dům Dietrichsteinů příznivě a vydá k tomu všechny příslušné dispenzy. Hodlal přitom využít (jak doufal dobrých) zpráv z uherského bojiště, které měly Svatého otce příznivě naladit; několik dní před audiencí se totiž dozvěděl novinu o křesťanském obležení Bělehradu. Spoléhat musel na svůj důvtip, skvělý původ i na to, že po sobě v nejvyšších římských kruzích zanechal, i přes svou překerní situaci, dobrý dojem.⁷¹² Během čekání na audienci se Walter Xaver několikrát u jídla sešel s hrabětem Lambergem. Přijal jeho pozvání ke stolu a také ho bez ohledu na náklady hostil ve svém kvartýru, neboť pro něj i pro jeho otce představoval další cenný zdroj informací – pravděpodobně spolu konzultovali i strategii k očekávané audienci.⁷¹³

Setkání s Jeho Svatostí proběhlo na konci září 1688 a hofmistr, který mu přihlížel, jej popsal jako „*gnädig*“, ale „*ziemlich lang*“. Ačkoli byl papež celému domu Dietrichsteinů očividně velmi nakloněn, v otázce mladíkovy okamžité rezignace na kanonikáty měl spoustu námitek: například se Buola tázal, zda mají Dietrichsteinové na ony úřady patronátní právo, na což hofmistr nemohl kladně odpovědět. Papež tedy zůstal neoblomný a bratrancům mladého pána odmítl vydat nutný dispenz od věku. Walter Xaver si proto musel prebendy – pokud je chtěl v rodině udržet – ponechat až do čtrnácti let věku některého ze svých nástupců, což pro něj byla zdrcující zpráva. Papež se ovšem uvolil k tomu, že na kanonikáty poskytl Dietrichsteinům záruku v podobě regálu či dekretu, ovšem s podmínkou, že jejich právoplatným držitelem zatím zůstane Walter Xaver z Dietrichsteina. Spěšnost, s jakou Svatý

---

⁷¹¹ Hofmistrový dopisy z 31. 7. a 11. 9. 1688, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 599 a 610. Dále také italský list od Waltera Xavera z 31. 7. 1688, TAMTÉŽ, fol. 608 a koncepty pro hofmistra a Waltera Xavera, oba z 22. 8. 1688, TAMTÉŽ, fol. 600 a 609, koncept pro Buola z 15. 8. 1688, z něhož plyne, že kníže jim nakonec pro závěr římského pobytu poskytl směnku na celých 700 tolarů a na cestu dalších 800 tolarů, TAMTÉŽ, fol. 615 a nedatovaný a neurčený koncept, TAMTÉŽ, fol. 612.

⁷¹² Viz italské dopisy od Waltera Xavera z 6. a 8. 8. 1688, TAMTÉŽ, fol. 598 a 339.

⁷¹³ S největší pravděpodobností se jednalo o hraběte Leopolda Josefa z Lambergu (1654-1706). Koncepty od knížete z Dietrichsteina o něm hovoří jako o císařském vyslanci v Římě již v roce 1688, avšak literatura jej jako vyslance ve Věčném městě uvádí až mezi lety 1700-1705. Je tedy otázkou, zda zde skutečně vykonával diplomatickou misi, či zda kníže Ferdinand pouze reflektoval zprávy o Lambergově budoucím diplomatickém úkolu. Viz nedatovaný a neurčený koncept od knížete Ferdinanda hofmistru Buolovi, který ovšem podle smyslu vznikl v srpnu či září 1688, TAMTÉŽ, fol. 612, dále viz také hofmistrův dopis z 24. 7. 1688, TAMTÉŽ, fol. 616 či italský dopis od Waltera Xavera, TAMTÉŽ, fol. 601. K Leopoldu Josefovi z Lambergu např.: Friedrich POLLEROß, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653-1706)*, Petersberg 2010 či L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 156.

otec vynesl svůj výrok, ovšem podle hofmistra Buola dávala jistou naději v tom, že by si své rozhodnutí ještě mohl rozmyslet. Kníže Ferdinand ovšem dost pochyboval o tom, že se mu podaří syna přemluvit, aby v duchovním stavu vydržel ještě šest až osm let; jeho tušení ho, jak víme, nezklamalo.⁷¹⁴ Hofmistr sice knížete ještě v závěru cesty uklidňoval, že mladého pána i přes vše, co se přihodilo, veze domů jako duchovního. Také „*jím byl ujištěn, že si ponechá kanonikáty, aby s nimi mohl kníže dále nakládat a podržet je, aby nebyly ztraceny a odejmuty.*“⁷¹⁵ Ihned však dodával, že mladík má mnoho jiných kvalit, než jaké se požadují od duchovních.⁷¹⁶

Na konci římského pobytu zaslal Buol knížeti relaci „*podle pravdy, prostou zaujatosti a lichocení*“⁷¹⁷ o povaze, schopnostech a inklinacích svého věrence, aby mohl otec rozhodnout o jeho budoucnosti. Waltera Xavera popsal jako mladíka „*uvědomělého a od přirozenosti předurčeného k dobrým věcem, který je velmi jemný a povolný, ale lehce se může nechat zlými spíše strhnout ke špatnostem než dobrými k dobru*“.⁷¹⁸ Zkonstatoval však, že v době, kdy mnozí cestují po zemích bez dohledu rodičů a učí se nepravostem, „*děkuje dobrému Bohu, že hraběti Walterovi se dostalo té cti, že navzdory všemu se zachoval čistý, ryzí a hodný chvály, což se projevilo v Lovani, Paříži i v Římě, odkud bude odjíždět, stejně jako z ostatních zmíněných míst, s dobrou pověstí a se ctí.*“⁷¹⁹ Navíc prý je „*dobré paměti, ovšem jeho přirozená povaha je lepší než jeho úsudek.*“⁷²⁰ Jeho fyzické dispozice podal tak, že „*je dobrého temperamentu, ale hubený a středního vzrůstu, jinak je ale silný a nervózní; v jídle a pití až příliš strídmý, což mu slibuje dlouhý život.*“⁷²¹

Na jeho studia, která byla navíc ztížena mladíkovými problémy se zrakem, pohlížel hofmistr vcelku s uspokojením – „*šlechtická cvičení, jako tanec, šerm a jízdu na koni, provádí*

---

⁷¹⁴ O audienci hodlal hofmistr knížeti podrobněji poreferovat až osobně (jak se sám vyjádřil, bylo by příliš zdouhavé, kdyby se o ní rozepisoval), takže její detaily bohužel neznáme, neboť o jejím průběhu hovoří jediný Buolův dopis, a to list z 25. 9. 1688, tedy z doby, kdy do jejich odjezdu z Říma scházelo pouze pár dní (konkrétně čtyři či pět). MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 350. Dále viz také koncepty pro hofmistra i pro mladého pána ze 17. 10. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 602.

⁷¹⁵ Hofmistrův dopis z Říma z 29. 9. 1688, TAMTÉŽ, fol. 8-10.

⁷¹⁶ „*In allem fahl bin ich versichert, daß er seine canonicaten auff weittere disposition Eüer fürst[lichen] G[na]d[en] behallden und sie keines wegs verliehren oder vergeben wirdt.*“ Buolův list z Mnichova z 30. 11. 1688, TAMTÉŽ, fol. 6-7.

⁷¹⁷ „*[...] nach warhaffte und von aller passion und schmeichlerey freye relation [...].*“ Hofmistrův podrobný dopis z Říma z 29. 9. 1688, TAMTÉŽ, fol. 8-10.

⁷¹⁸ „*[...] er vor einem gewüßßen und von natur zum gueten geneigt. Ist aber dabey sehr waich und flexibilis und kan mit bößen so leicht böß werden, alß mit gueten guet verbleiben.*“ TAMTÉŽ.

⁷¹⁹ „*[...] sage dem güetigen Gott danckh, d[ass] er graff Walteren die gnad ertheylet, durch alle gelegenheiten pur, rein und rühmlich durchzuekommen, desßen nach Löwen, Pariß ganz Rom ein zeüg sein kan, worauß graff W[alter] wie von obigen örtheren mit guetem nachrueff und lob abreiset.*“ TAMTÉŽ.

⁷²⁰ „*Er ist von gueter memoria, daß ingenium aber hat Er besßer alß daß judicium [...].*“ TAMTÉŽ.

⁷²¹ „*Sein natur belangend ist er von guetem temperament, mager zwar und mittelmäsßig statur: sonst aber starckh und nervoß: im esßen und trinckhen überauß mäsßige und verspricht ein langes leben.*“ TAMTÉŽ.

*dobře, na loutnu nebo citeru hraje průměrně, latinsky mluví perfektně, francouzsky dobře a italsky (vzhledem k času [který měl na učení se italštině]) dostatečně.*⁷²² V Římě však se však mladík nekultivoval tak, jak by měl, v listech domů projevoval netrpělivost, a, jak se Buol obával, i jistý odpor proti němu. Důvodem byl jeho přísný až ostrý přístup, což se mladému hraběti nelíbilo a hofmistr měl dojem, že se jej leckdy „spíše obává, než že by jej měl rád. Brzy má ovšem shledat, že to s ním myslel dobře.“⁷²³

Za velké nešvary svého svěřence považoval Buol především „jeho velkou tvrdohlavost či umíněnost a potom také zlostnost, kterým dává přednost před úsudkem.“ Věřil ale, že i „v tomto půjde do sebe, to si ale vyžádá čas, umění a trpělivost.“⁷²⁴ Uznával ale, že „vůči oběma svým rodičům vykazuje velkou lásku, uznání a respekt.“⁷²⁵ V neposlední řadě oceňoval, že mladík „není marnotratný ani rozhazovačný, ale naopak velmi spořivý, což může vést až k lakomství, takže z něj bude dobrý hospodář.“⁷²⁶ Celkově mohl být hofmistr i knížecí rodiče spokojeni, neboť „díky péči knížete a jeho instrukci se stal [Walter Xaver] pravým kavalírem, který knížeti přinese potěšení a čest jeho jménu.“⁷²⁷

Téměř bezprostředně po audienci u papeže se Walter Xaver s hofmistrem chystali k návratu domů. Jednou z plánovaných zastávek na cestě, na niž se mladík velmi těšil, byla Florencie, kterou dosud nestihl lépe poznat. Poté měli projet přes Janov, Benátky, Mnichov, Augšpurk a Řezno, přičemž v Mnichově hodlal mladý Dietrichstein vyjádřit úctu kurfiřtovi Maxmiliánu II. Emanuelovi a kurfiřtce Marii Antonii Habsburské, seznámit se s prostředím jednoho z významných evropských dvorů své doby a setkat se zde s důležitými osobami. Na mnichovském dvoře se tou dobou s důležitým diplomatickým posláním zdržoval i rodinný přítel Dietrichsteinů, hrabě Dominik Ondřej z Kounic. Kníže Ferdinand soudil, že vyšetří-li si pan vyslanec ve svém nabitém programu chvíli času, bude vhodné, když syna přijme a zasvěť ho do poměrů na bavorském dvoře.⁷²⁸ To se nakonec podařilo – dne 29. listopadu hrabě Kounic

---

⁷²² „Seine exercitien macht er guet, alß danzen, fechten und reitten: schlagt mittelmäsßig die lauthen und citharen, redet sein lateinisch perfect, französ[isch] corrent und die wälsche sprach pro rata temporis gnugsamb.“ TAMTÉŽ.

⁷²³ „[...] Er mich mehr förchtet, alß liebet. Er thuet aber schon erkennen, d[ass] mit ihne ich eß guet vermeinet.“ TAMTÉŽ.

⁷²⁴ „Seine gröste imperfectiones seind eine große hartnäckhigkeitt oder aigensinn und dan ein unbesunnener zornmueth, der ihne wider daß judicium praecipitiret. Von disem kombt er bald und selbsten zue sich: seinen sinn aber ihne zuebenemmen willß zeit, kunst und gedult.“ TAMTÉŽ.

⁷²⁵ „Gegen beyd[en] II. [= Ihren] FF. [= Fürstlichen] GG. [= Gnaden] seinen ellteren hat er ein große liebe, respect und forcht.“ TAMTÉŽ.

⁷²⁶ „Er ist nicht verschwänderisch, auch nicht freygebig, sondern braucht ein große gesparsamm, die schier in den geiz degeneriert, wirdt also ein sehr gueten haußhalter abgeben.“ TAMTÉŽ.

⁷²⁷ „[...] under dero sorg mithilff und instruction er ein ansehentlich cavaglier werden, E[ürer] F[ürstlichen] G[naden] ein trost und seinen nammen ein ehr sein werde.“ TAMTÉŽ.

⁷²⁸ TAMTÉŽ, fol. 350. Dále viz koncepty pro Buola i Waltera Xavera ze 17. 10. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 602. Ke Kounicově (druhé) bavorské misi viz L.

mladého Dietrichsteina představil u dvora, kde se mu dostalo té cti, že mohl kurfiřtce políbit ruku, a poté jej u sebe pohostil. Audience u kurfiřta, který se zrovna vrátil z cest, se mu dostalo buď v poslední listopadový či v první prosincový den roku 1688.⁷²⁹

V Řezně zase byla pro naše cestovatele naplánována jedno- až osmidenní zastávka, během níž se měl mladý pán nechat od některého z místních učenců vzdělat v otázce císařských voleb ve Svaté říši římské a říšských zájmů.⁷³⁰ Na cestě jej měl doprovázet i zmiňovaný hrabě Lamberg, jenž ho navštěvoval již v Římě a který mu hodlal dělat společnost i v Řezně a poučovat ho o spleťtých zákoutích politické situace.⁷³¹ V Řezně měl být mladý Dietrichstein zřejmě ubytován u tamního hlavního císařského komisaře při říšském sněmu, hraběte Gottlieba z Windischgrätzu (1630-1695).⁷³² Zprávu o tom, kdy přesně dorazí do Vídně, poslal hofmistr knížeti z Lince, kam dorazili 11. prosince. Kvůli malé nepříjemnosti se zavazadly – obchodníci je z Innsbrucku přeplavili do Lince po vodě, ale ta zřejmě kvůli špatnému počasí nedorazila včas a naši cestující na ně museli čekat – došlo k dalšímu zdržení.⁷³³ Z posledních tří měsíců cesty, během nichž Walter Xaver projížděl přes Sienu, Benátky, Innsbruck, Mnichov, Řezno a Linec (ačkoli původně byl naplánována trasa přes Janov, Benátky, Mnichov a Augšpurk), se však bohužel prameny téměř nedochovaly. Do Vídně dorazil po pěti letech na cestách: v polovině prosince 1688.⁷³⁴ Podle dochované korespondence ze staršího období můžeme předpokládat, že mu snad na zpáteční cestě vybyl čas i na návštěvu měst, jejichž prohlídku musel dříve oželet, aby se do Říma dostal včas.

IV. 6. Finanční stránka Dietrichsteinovy cesty po zemích

Stejně jako řada jiných šlechtických mladíků, kteří vyrazili na cestu (nejen) za vzděláním, se i Walter Xaver z Dietrichsteina a jeho hofmistr Jan Jiří Buol potýkali s nutností

MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz*, s. 139-150. K wittelsbašskému dvoru, centru moci i kultury ovlivněné italskou, jenž mladíky na cestách velmi lákal, více Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 289-294.

⁷²⁹ Hofmistrův list z Mnichova 30. 11. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 6-7.

⁷³⁰ Buolovy dopisy z 24. 7. a 11. 9. 1688, TAMTÉŽ, fol. 616 a 610 a koncept pro něj z 15. 8. 1688, TAMTÉŽ, fol. 615. K Řeznu jakožto cíli kavalírských cest Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 284-289.

⁷³¹ Koncept pro hofmistra i pro mladého pána ze 17. 10. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 602.

⁷³² K diplomatické činnosti hraběte z Windischgrätzu např. Karl VOCELKA, *Geschichte der Familie Windisch-Graetz m 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 1984, s. 26-177.

⁷³³ Walter Xaver s hofmistrem vyčkávali především kvůli tomu, že v truhle na lodi zůstaly Dietrichsteinovy parádní černé šaty, které nosil u dvora. Pokud by se šatů nedočkali ani do 13. 12., hodlali odjet do Nußdorfu a vyčkat zde na další rozkazy, jak dále cestovat do Vídně – zda po vodě, nebo kočárem. Hofmistrův list z Mnichova 30. 11. 1688, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 6-7 a především jeho dopis z Lince z 12. 12. 1688, TAMTÉŽ, fol. 12, 15.

⁷³⁴ Itinerář podle: J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 364.

dokonalé reprezentace urozeného domu Dietrichsteinů na jedné straně a snahou o to, aby výdaje nepřesáhly neúnosnou mez, na straně druhé. Kompletní vyúčtování této cesty se bohužel nedochovalo, i když z korespondence vyplývá, že hofmistr spravoval finance mimořádně pečlivě, jak se od něj ostatně očekávalo.⁷³⁵ Jednotlivé dílčí účty čísloval a vždy je vztahoval k aktuálně přijaté směnce a odpočítával, kolik jim zbývá či se naopak nedostává. Mimo to k vyúčtování přikládal přílohy značené velkými písmeny (A, B, C...) a vše posílal knížeti: pravidelně se jednalo o účet za kvartál,⁷³⁶ ale z jeho listů vyplývá, že poctivě informoval i o všech mimořádných výdajích. Samozřejmostí pro něj bylo sestavení generálního vyúčtování, které zahrnovalo řádné i mimořádné výdaje za celý rok.⁷³⁷

Celkovou částku, kterou výprava spolkla, ovšem můžeme jen velmi zhruba odhadovat. Informace o výdajích, o tom, že obdrželi směnku nebo že bude knížeti posláno vyúčtování, či prosby o zaslání nového *wechselsu* se objevují ve většině dopisů ze sledovaného období. Z dochované korespondence také plyne, že kníže Ferdinand poskytoval svému třetímu synovi měsíčně 500 až 1000 zlatých, častou zmiňovaná je přitom částka 800 zlatých. Bylo-li to nutné a neočekávané výdaje hnuly s rozpočtem, kníže téměř vždy přihlédl k synovým či hofmistrovým prosbám a sumu podle potřeby navýšil.⁷³⁸

Potomci hrabat si mohli dovolit utratit měsíčně pouze kolem 100 až 200 říšských tolarů, ale jako knížecí syn zřejmě Walter Xaver, jak bylo řečeno, skutečně pobíral apanáž mezi 250 až 500 toлары za měsíc (přepočteno na zlaté by se jednalo o sumu zhruba dvojnásobnou).⁷³⁹ V případě jeho kavalírské cesty o délce zhruba 64 měsíců (od konce srpna 1683 do poloviny

---

⁷³⁵ Kompletní soupis přijatých částek poslal hofmistr knížeti až měsíc po ukončení kavalírské cesty, tento soupis se ale nedochoval. Viz jeho list knížeti (sepsaný nejspíše ve Vídni) z 14. 1. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 16.

⁷³⁶ Jak již bylo nastíněno výše, kníže z Dietrichsteina za kvartál považoval období mezi třemi a čtyřmi měsíci, což tato práce zohledňuje.

⁷³⁷ K tomu mnohé zmínky v hofmistrových dopisech, viz např. jeho list z 18. 5. 1685, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 383-384.

⁷³⁸ Čistě pro ilustraci uvedme jako příklad informace z úvodu Buolova dopisu z Lovaně z 27. 10. 1684, TAMTÉŽ, fol. 407. Hofmistr uvedl, že dne 12. 10. 1684 poslal knížeti vyúčtování toho, co utratil ze směnky na 800 tolarů. Z další směnky na 1000 tolarů mu poslal účty pod čísly 6 a 7 (jeden z účtů na 200 tolarů a druhý na 400), přičemž slíbil dodat ještě třetí účet na 200 tolarů; číslo 6 zároveň označil za partikulární vyúčtování. Dále uvedl, že jim ještě zůstává směnka na 400 tolarů, což by jim mohlo vypomoci do dubna příštího roku (1685), a prosil, aby kníže nejpozději do března poslal směnku novou. Podobných zmínek je v hofmistrových dopisech značné množství, bez znalosti kontextu, tedy celkového vyúčtování, ovšem mnoho nevypovídají.

⁷³⁹ K financím a výdajům na kavalírské cestě podrobně např.: M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 55-64 a dále s. 71-82, který podotýká, že náklady na kavalírskou cestu často leckdy přesahovaly finanční možnosti rodičů a mohly například dosáhnout až k ročnímu výnosu ze všech panství dané rodiny. Také viz Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 115-116 a 161-165. Jeden hofmistrův dopis z 30. 4. 1685 naznačuje, že měsíční apanáž Waltera Xavera snad mohla dosahovat 300 zlatých (v tolařech by šlo o částku přibližně jeden a půl až dvakrát nižší); mladý pán prosil otce, aby mu tento příspěvek zdvojnásobil, avšak zda k tomu došlo, už listy nezmiňují, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 387.

prosince 1688) by se tak teoreticky mohlo jednat o částku mezi 16 000 a 32 000 tolarů, tedy o zhruba jeden a půl až dvojnásobnou sumou ve zlatých, čímž by se zařadil po bok těch nejurozenějších.⁷⁴⁰ Celková utracená suma ovšem mohla být ve skutečnosti mnohem vyšší, a to z důvodu četných vedlejších výdajů, ať už se jednalo o drahé podnájmy apartmánů, udržování vlastního vozu a několika služebníků, luxusní oblečení, které kníže Ferdinand synovi dopřával, či útraty za léky a služby lékaře, na nichž se rozhodně nešetřilo a které musel mladý pán pravidelně vyhledávat. Nezapomínejme ani na jeho kapesné: měsíčně pro svou vlastní potřebu sice pobíral pouze 12 tolarů, což ovšem ve vyúčtování za celou kavalírskou cestu činilo dalších 768 tolarů navíc. Pravidelným výdajem pak byly platy hofmistra (bohužel není jisté, zda pobíral podobný plat jako v předchozích letech, tj. asi 70 zlatých za kvartál a asi 200 zlatých za rok) a komorníka (asi 30 zlatých za kvartál, tedy kolem 86 zlatých za rok). Kromě toho byli dle potřeby najímáni další služebníci (lokajové, kočí, kuchař), avšak záznamy o přesné délce jejich služby a výši platu jsou značně torzovité.

Protože by bylo vysoce nepraktické, aby s sebou mladí kavalíři vozili finanční prostředky v hotovosti (ať z důvodu bezpečnosti, proto, že v určitých oblastech byly peníze cestujícím – neměli-li sumu, kterou s sebou vezli, uvedenou v průvodním listu – úřední mocí zabaveny, či proto, že tisíc říšských tolarů by vážilo téměř 30 kilogramů), odbývaly se finanční transakce formou směnek. V tomto systému byl pochopitelně tou hlavní osobou otec či poručník mladého pána (*remitent*): určil výši směnky a svým jménem se zaručil za to, že peníze budou bankéři v pořádku proplaceny. Bankéř či zástupce celého bankovního domu (*trasant*, resp. *emitent*) následně směnku vystavil a poté ji mohl otec či poručník poslat na místo určení. Pak se již mohl kavalír či jeho hofmistr obrátit na předem vytipovaného místního bankéře nebo obchodníka (*trasáta* či *směnečníka*: ten mohl, ale nemusel být partnerem některého z velkých bankovních domů), který v lokální měně vyplatil příslušnou částku, po odečtení jistého procenta, které tvořilo jeho zisk, tomu, kdo se směnkou prokázal (tedy *prezentantovi*). Aby otcové a poručníci zabránili tomu, že výše zmiňované procento, jež si směnečníci odečítali (*wechselgelt* či *agio*, většinou v rozmezí 15 až 20 %), bylo příliš vysoké, posílali někdy více směnek na nižší částky, aby bylo možné vybrat jen ty nejnnutnější prostředky. Směnky byly vystavovány pouze na konkrétní místo, ovšem ne vždy se podařilo nalézt někoho, kdo by byl schopen směnku proplatit. Tehdy bylo možné za pomoci zprostředkovatelů vyjednat s místními

---

⁷⁴⁰ Výjimečné případy pak představovali princové a arcivévodové: sasští kurprincové Friedrich August a Jan Jiří v 70. letech 17. století dostávali měsíční apanáž ve výši 2000 tolarů a budoucí sasko-polský král Friedrich August II. vydal na svoji cestu, která probíhala v letech 1712-1719, měsíčně přes 3300 tolarů (tedy kolem 40 000 tolarů za rok cesty). M. LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour*, zde s. 62.

bankovními domy to, že vydají směnku určenou na místo, kde s jejím proplacením neměl být problém. To ovšem mohlo být (stejně jako například uzavření cest kvůli válečnému stavu či problémům na straně pošty apod.) příčinou značného zdržení výplaty apanáže. Mnohé dopisy posílané z cest kavalíry či jejich hofmistry proto zoufale volají o urychlené odeslání směnky; v opačném případě bylo nutné si peníze vypůjčit.⁷⁴¹

Nejinak tomu bylo i u mladého Dietrichsteina. Byl nucen si půjčit ihned poté, co s hofmistrem dorazili do Bruselu, jelikož směnky, které uplatnili po cestě, byly již vyčerpány. Jednalo se o sumu 500 tolarů, kterou velkodušně poskytl markýz de Grana, jenž jim vypomáhal nejen finančně, ale také informacemi i zprostředkováním cestovních pasů.⁷⁴² Během kavalírské cesty Waltera Xavera bylo nutné sáhnout k půjčce ještě několikrát, ať už důvodu nenadálých výdajů či proto, že směnka od knížete nestihla na místo určení dorazit včas.⁷⁴³ V Paříži mu mnohokrát nezištně vypomohl jeho strýc hrabě z Lobkovic: svými penězi, tím, že ho nechal bydlet pod svojí střechou, či tím, že mu daroval šaty pro něj i pro jeho služebnictvo. Většinu dluhů vůči hraběti a hraběnce Lobkovicovým sice kníže později uhradil, přesto jim mladý pán musel být velmi vděčný – jak hofmistr Buol podotkl v jednom ze svých listů, bez pomoci pana envoyé by v Paříži nevystačili.

Obecně lze ale říci, že jeho finanční situace byla většinou velmi dobrá až nadprůměrná. Walter Xaver byl až třetím synem Ferdinanda a Marie Alžběty z Dietrichsteina a na takový luxus, jaký si během své kavalírské cesty mohl dovolit jeho starší bratr Leopold Ignác, nemohl pomýšlet. Přemrštěné výdaje by mu otec netrpěl a například v Římě se jej snažil přimět k nošení oděvu duchovního právě pod záminkou toho, že by tak mohl ušetřit, neboť světské šaty podle poslední módy by byly dražší. Na druhou stranu si nelze nevšimnout toho, že i přes otcův přísný dohled nad každou utracenou mincí si mladý pán s hofmistrem mohli dopřát pohodlí, o němž se některým cestujícím kavalírům ani nesnilo. V Lovani či v Římě bydlel v soukromí v dobře zařízeném několikapokojovém apartmánu (případně pro něj nepředstavovalo problém si potřebné vybavení dokoupit). V Paříži zase pobýval v bytě menším, ale o to prestižnějším: u samotného císařského vyslance. V Lovani by jej vyšlo roční ubytování v soukromém apartmánu nejdříve na 333 říšských tolarů a 16 krejcarů. Poté se přestěhoval do lepšího a zde platil za rok

---

⁷⁴¹ TAMTÉŽ, s. 65-71 a také Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 115-116 a 161-165, k finančním poměrům různých kavalírů pobývajících na šlechtických akademiích (nejen) v Itálii s. 253-257.

⁷⁴² Např. hofmistrův dopis z 1. 6. 1684, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 375-376.

⁷⁴³ Kvůli pozdržení směnky několikrát došlo k tomu, že hofmistr Buol nedostal zaplacen. Příliš si ovšem nestěžoval – věděl, že kníže Ferdinand syna ani jeho doprovod nenechá bez prostředků dlouho. Viz např. jeho list z 18. 5. 1685, TAMTÉŽ, fol. 383-384.

více o 100 tolarů a 32 sous, což poněkud zahýbalo jejich náklady, donutilo je to překročit plánované výdaje za kvartál a vyžádat si tak novou směnku. Kníže proti tomu tentokrát nic nenamítal, protože hofmistr přislíbil, že se v ostatních požadavcích uskrovní: odhadoval, že další výdaje (na stravu, dřevo a podobně) je v Lovani v době, kdy už nemuseli cestovat, vyjdou na 1000 tolarů za rok.⁷⁴⁴ V Paříži, jak již bylo mnohokrát řečeno, na ubytování ušetřil, ale i tak musel svému hostiteli přispívat tím, že si z vlastních zdrojů hradil veškeré doplňující vybavení či dřevo, vosk na svíčky, jídlo a podobně. V Římě vydával měsíčně za podnájem 12 doppií či 36 scudů, což by na rok vycházelo na 144 doppií, respektive 432 scudů (částka v tolařech by byla podobná); o tom, na kolik je vyšlo přenocování v hostincích v době, kdy se přesouvali k dalšímu cíli, bohužel dopisy mlčí.

Ve výdajích na základní potřeby (jídlo, dřevo, svíčky a podobně) se Walter Xaver s hofmistrem nemuseli nijak uskrovnovat, mimo to byly mladému pánovi kupovány drahé léky, kdykoli je potřeboval, či zdobné a drahé oděvy na nejrůznější příležitosti: pro smutek, ke dvorům a audiencím, k vykonávání exertitií, ale také čistě pro potěšení, když se měl setkat se svými příbuznými a chtěl tedy být hezky upravený.⁷⁴⁵ Další nezanedbatelnou položkou v rozpočtu bylo najímání nových služebníků – například několika lokajů, kočího či vlastního kuchaře v Římě – a samozřejmě také udržování vozu čistě pro potřeby mladého pána tamtéž či obdarovávání významných osobností.⁷⁴⁶ Nesmíme zapomínat ani na výdaje přímo spojené s mladíkovým studiem a vzděláváním: v Lovani bral nejenom lekce veřejné, ale i dražší soukromé a profesory na konci svého pobytu bohatě obdaroval. Pařížská exertitia vyčíslil hofmistr na celých 500 tolarů, ale největší luxus byl Walteru Xaverovi dopřán až během jeho pobytu ve Věčném městě – snad aby ho otec na poslední chvíli zviklal a donutil ho změnit názor na jeho setrvání v řadách duchovenstva.

Směnky o hodnotě nejčastěji mezi 500 až 1000 tolary, přebíral hofmistr vcelku pravidelně (většinou jednou měsíčně, ale v případě nutnosti i častěji) a nechával si je proplácet u některého z místních spolehlivých obchodníků, například od bruselského Adriana Zettiho, Ascania Martiniho z Antverp, možná i Petra Neuvilla z Frankfurtu. Své služby našim cestovatelům i knížeti zprostředkovaně poskytoval i jeden z nejznámějších bankéřů své doby: Ottavio Pestalozzi. Ten jim nejenom půjčoval, ale také skrz své korespondenty vypomáhal s doručováním směnek, dopisů či například univerzitních tezí; navíc preposílal dlužné částky

---

⁷⁴⁴ Hofmistrový dopisy z 24. 4. 1684 a 9. 4. 1685, TAMTÉŽ, fol. 367 a 423.

⁷⁴⁵ K odívání a materiálnímu vybavení na cestách A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, s. 162-179 či TÁŽ, „*Kleider machen Grafen*“.

⁷⁴⁶ K lavírování mezi potřebou reprezentace (a tedy i pořizování si skvělých šatů či vlastních kočárů) na jedné straně a snahou ušetřit, viz M. LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour*, s. 71-82.

na místo určení.⁷⁴⁷ Od všech zmiňovaných pánů si čas od času buď hofmistr Buol či sám kníže Ferdinand museli půjčit; kromě toho také vcelku přirozeně fungovali jako informátoři pro mladého pána a jeho hofmistra.⁷⁴⁸ Mimo běžné směnky zaopatřoval kníže na cestách syna i směnkami cirkulárními, které byly vždy vystaveny hned pro několik destinací. Při odjezdu z Paříže tak například hofmistr navrhoval tyto směnky v celkové hodnotě minimálně 1000 tolarů adresovat do Štrasburku, Basileje a možná také do Bernu, Ženevy, Lyonu, Turína, Janova, Milána, Florencie a konečně do Říma. V každém větším městě, kde by se potenciálně mohli zdržet, by je tak čekala záruka toho, že s financemi bez problémů vyjdou; další směnku na 1000 tolarů datovanou k 18. říjnu 1687 si poté vyzvedli při příjezdu do Říma od místního obchodníka.⁷⁴⁹

IV. 7. Závěr kapitoly

Tato kapitola pojednávající o zásadním období života jednoho mladého aristokrata si kladla za cíl poněkud obtížný úkol: vedle přiblížení průběhu kavalírské cesty Waltera Xavera z Dietrichsteina a náplně jeho studií bylo hlavním cílem zjištění, zda a jak revolta mladého pána proti jeho předurčení k duchovní kariéře ovlivnila kromě rodinných vztahů i samotný průběh této cesty po zemích a zaměření jeho vzdělávacího programu a také, zda případné úpravy itineráře i studijního plánu prošly bez problémů a zcela ve shodě s dozráváním mladíkových názorů a představ či zda naopak ohledně toho docházelo k bouřlivým diskuzím. Sledováno bylo také počinání hofmistra – prostředníka mezi synem a otcem a důležitého článku téměř každé kavalírské cesty. V úvahu byly brány i na první pohled méně významné vlivy a okolnosti, například zdravotní stav mladého Dietrichsteina i jeho duševní rozpoložení, jaká látka jej bavila či naopak nebavila studovat, jak vnímal symboly svého budoucího postavení (například oděv, ale i náplň jeho výuky), zda měl ke své předurčené budoucnosti vymyšlenou nějakou

---

⁷⁴⁷ V praxi to fungovalo tak, že si Buol jménem svého pána vypůjčil jistý obnos u některého z místních obchodníků, tuto částku kníže Ferdinand ve Vídni vyplatil Pestalozzimu a ten zařídil její přeoslání dotyčnému obchodníkovi. K tomu např. dopis od Waltera Xavera z 11. 10. 1686, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 522.

⁷⁴⁸ Viz Buolův dopis z 1. 5. 1684, TAMTÉŽ, fol. 363-364 či jeho další list ze 4. 3. 1686, TAMTÉŽ, fol. 460, se stížností, že jim antverpský obchodník tentokrát odmítl půjčit. Bruselský obchodník naopak býval povolnější a půjčky v řádech stovek tolarů jim poskytoval, viz koncept pro hofmistra z 30. 6. 1686, TAMTÉŽ, fol. 486-487.

⁷⁴⁹ Původně měla být tato suma poloviční, proto Buol velkorysost knížete velmi oceňoval a chválil jeho opatrnost a rozum, hofmistrův dopis z 28. 7. 1687, TAMTÉŽ, fol. 543, dále koncept pro něj z 5. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 531, v němž kníže slíbil poslat onen „*circular wechsel*“ na 1000 tolarů, jenž mohl být částečně vyčerpán už v Paříži, ale také na cestě do Říma či v Římě samotném, kdyby snad nějaké prostředky zbývaly. K tomu také Buolova obsáhlá odpověď z 16. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 546-547 a jeho další list z 23. 6. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 548. Dále také hofmistrův dopis z 15. 11. 1687, TAMTÉŽ, fol. 574.

alternativu, s kým se během oněch pěti let stýkal a zda ho mohly i tyto osoby nějak významně ovlivnit, či v jakých mezích se pohybovala jeho komunikace s hofmistrem i s otcem.

Program této kavalírské cesty i její itinerář se ve výsledku jeví pro jeho dobu i společenské postavení jako zcela standardní: do Nizozemí, Francie a Itálie směřovala valná většina kavalírů na cestách k dospělosti. Například zmiňovaný hrabě Maxmilián z Trauttmansdorffu, pro něhož byla původně také přichystána dráha duchovního, mířil o tři desetiletí dříve na stejná místa a jeho program se od toho Dietrichsteinova příliš nelišil. Také itinerář Jana Bedřicha z Valdštejna z 60. let 17. století byl obdobný. Stejná či podobná trasa ovšem bývala pravidelně volena i pro mladíky předurčené ke světské kariéře. Pro příklady není třeba chodit daleko: itinerář *grand tour* Waltera Xavera totiž téměř přesně kopíroval trasu cest i studijní program jeho staršího bratra Leopolda Ignáce, otce Ferdinanda a strýce Maxmiliána. Bratři Ferdinand a Maxmilián z Dietrichsteina oba navštívili bruselský dvůr, studovali práva na univerzitě v Lovani, poté se vydali do Paříže a svou výpravu završili v Itálii.⁷⁵⁰ Leopold Ignác z Dietrichsteina mezi lety 1680-1685 projel nejdříve Říší a Nizozemím, udělal si zajižďku do Anglie (možná právě to inspirovalo Waltera Xavera k tomu, že tolik toužil po výletu do ostrovního království), potom studoval v Lovani a v Paříži, odkud vyrazil do Turína a nakonec do Itálie, kde se zdržel především v Římě, podíval se ale i do Benátek, Sieny a Loreta.⁷⁵¹

O řadu let později se na kavalírskou cestu, která se uskutečnila v letech 1719-1724, vypravili synové tehdy již knížete Waltera Xavera: Karel Maxmilián a Jan Leopold. Jejich příklad dokonale vystihuje proměnu, k jaké tehdy začalo docházet ve vnímání důležitosti a užitečnosti zvolených destinací. Na rozdíl od několika předchozích generací dietrichsteinského rodu, jimž se dostalo jezuitského vzdělání, se první zastávkou bratrů stala roku 1719 benediktinská univerzita v Salcburku (kterou mimochodem vystudoval i jejich hofmistr, Theodor de l'Eau), kde je pod svou ochranu přijal arcibiskup a jejich příbuzný, Ondřej z Dietrichsteina. V jejich denním rozvrhu bylo rovnoměrně zastoupeno studium práva kanonického i civilního a také šlechtická cvičení: šerm, jízda na koni, hra na flétnu v případě Jana Leopolda či na mandolínu u Karla Maxmiliána. Kromě toho se bratři vzdělávali v jazycích (francouzštině a italštině) a je zajímavé, že i v jejich případě otec trval na ovládnutí češtiny. Po dvouletém studiu mladíci svá právnícká studia zakončili úspěšnou obhajobou a poté je na radu hofmistra poslal otec na univerzitu v protestantském Leidenu, aby se zde věnovali především veřejnému právu. Následoval studijní pobyt v Lovani, na kterou měl sice Walter Xaver rozporuplné vzpomínky, ale syny sem přesto nechal zapsat. Oproti době, kdy zde studoval on

---

⁷⁵⁰ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 177-179.

⁷⁵¹ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 363.

sám, však lovaňská univerzita procházela fází úpadku, čehož si povšimli i oba mladí pánové. V Lovani se proto mladíci dlouho nezdrželi a odjeli do Bruselu, kde pokračovali ve studiu, a následně do Paříže, kde si nemohli nechat ujít královskou korunovaci Ludvíka XV. Po zhlédnutí několika lotrinských měst následovala výprava do Itálie, přičemž se po cestě zastavili v celé řadě významných center – za zmínku stojí například několikadenní návštěva na dvoře milánského guvernéra, hraběte Jeronýma Colloreda,⁷⁵² či karneval v Benátkách. Závěrečnou fází i zlatým hřebem této cesty po zemích se stal, stejně jako u Waltera Xavera, Řím.⁷⁵³

Cesta po zemích Waltera Xavera z Dietrichsteina se tedy jeví pro jeho dobu jako zcela standardně organizovaná, ovšem jen zdánlivě – mladý pán si totiž některé změny v jejím itineráři a vzdělávacím programu musel tvrdě vybojovat. Také je nutné připomenout, že se Dietrichsteinova kavalírská cesta značně protáhla, a to o celé dva roky: podle původního plánu měl být v Římě již na podzim roku 1685, zpět domů by tedy dorazil (pokud pro něj ovšem kníže nechystal delší studijní pobyt v *Collegiu Romanu* či *Collegiu Germanicu*, o čemž ale nemáme žádné zprávy) někdy v průběhu následujícího roku. Na vině byl především bouřlivý politický vývoj té doby: válka o reunie probíhající v letech 1683-1684, která znemožňovala bezpečné cestování a kvůli níž se uvažovalo o předčasném odjezdu z Lovaně. Zůstalo ovšem jen u úvah – než se kníže rozmyslel, zda syna pošle do bezpečnější oblasti (zvažovala se například Francie), situace se natolik vyostřila, že cestování už nepřipadalo v úvahu a kavalíři studující lovaňská práva, kteří nestihli odjet už dříve, museli nyní dlouhé měsíce vyčkávat. Druhým důvodem onoho zdržení ovšem byly ryze osobní tužby mladého pána: velmi toužil podívat se do Anglie a otce tak dlouho přemlouval, až ten nakonec svolil, respektive ponechal rozhodnutí na vůli hofmistra, a to i přesto, že o zastávce na Britských ostrovech nebyla v původním plánu cesty řeč. Období čekání na toto povolení i na zlepšení politicko-vojenských poměrů se však opět neúnosně protáhlo, takže výprava do Anglie byla z roku 1684 přeložena až na rok 1686, tedy na dobu, kdy mladý pán již dokončil svá právnická studia a uzavřel je úspěšnou disputací (je nepochybné, že tento výlet byl pro něj významnou motivací a že i díky příslibu anglického „dobrodružství“ se na závěrečné zkoušky tak skvěle připravil). Itinerář trasy tedy byl sice

---

⁷⁵² K milánské misi Jeronýma Colloreda Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině 18. století. Příspěvek k informačním a sociálním sítím barokního aristokrata*, diplomová práce UHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2011, zde především s. 95-96; k hraběti Jeronýmu Colloredovi dále TÁŽ, *Hrabě Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti ve 20. letech 18. století*, in: Sborník prací ze 14. celostátní studentské vědecké konference konané 5. a 6. března 2009 v Hradci Králové, Hradec Králové, 2009, s. 103-125; TÁŽ, *Urozený příbuzný versus profesionální agent. Sonda do komunikační praxe milánského guvernéra Jeronýma Colloreda ve 20. letech 18. století*, in: Východočeský sborník historický, sv. 21, 2012, s. 197-222.

⁷⁵³ J. KROUPA, *Mikulovské a evropské kořeny josefinismu*, denní rozvrh v Salcburku na s. 61, instrukce pro hofmistra Theodora de l'Eau (ta není nepodobná instrukci, kterou se měl na svých cestách řídit sám Walter Xaver a podle níž měl hofmistr pobírat ročně 700 zlatých), na s. 63-64, rozvrh v Leidenu na s. 65.

předem poměrně detailně naplánován, avšak řada věcí se z různých důvodů řešila až v průběhu cesty a kníže Ferdinand nezdědka kdy přihlížel přáním Waltera Xavera i jeho hofmistra, či o jejich návrzích alespoň vážně uvažoval. Především na Buolův popud se tak na cestě z Francie zastavili v jeho domovině, švýcarské Basileji, a také delší pobyt na šlechtické akademii v Turíně, kam se mladý pán velmi těšil, se dlouhou dobu jevil dosti nadějně a neuskutečnil se nejspíše pouze z důvodu zdržení na cestě do Říma.

Pro tuto konkrétní kavalírskou cestu je charakteristické pevné sepětí se sítí diplomatů i obchodníků. Na tom by nebylo nic neobvyklého, neboť vlivu i služeb různých vyslanců, kupců a bankéřů využívala řada kavalírů a jejich rodičů. V tomto případě je ovšem nutné brát do úvahy výsadní postavení knížete Ferdinanda z Dietrichsteina – údajně nejinformovanějšího dvořana své doby, jehož síť kontaktů a užitečných známostí pokrývala bezmála celou Evropu.⁷⁵⁴ Na cestu do Nizozemí proto kníže nechal pro syna vyhotovit francouzský pas, který mladého pána i jeho doprovod chránil a umožňoval mu projet nebezpečné oblasti. S formalitami kolem zařizování pasu přitom vypomáhal francouzský envoyé na vídeňském císařském dvoře, markýz Bernardin de Sébeville. Na cestě přes Nizozemí a i během lovaňských studií Waltera Xavera nad mladíkem bděl Ottone Enrico Carretto, hrabě di Millesimo, markýz de Savona a de Grana, místodržitel ve Španělském Nizozemí, který mu dokonce při příjezdu do země finančně vypomohl. Po dobu, kdy Dietrichstein pobýval v Nizozemí, nad ním dále držel ochrannou ruku císařský rezident v Haagu, Daniel Johann Kramprich z Kronenfeldu, který si to považoval za čest a na mladíkovy kroky zpozvdálí dohlížel i v následujících letech. Do Anglie zase měl původně vyrazit spolu s mimořádným císařským vyslancem, hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic, rodinným přítelem Dietrichsteinů. Jejich společná cesta se sice nakonec neuskutečnila (vyslanec dorazil na Britské ostrovy později), ale setkali se na dvoře bavorského kurfiřta v Mnichově, kde hrabě plnil své další diplomatické poslání a kudy Walter Xaver projížděl cestou domů – Kounic ho představil u dvora a pohostil ho ve svém kvartýru. Přijetí na královském dvoře ve Windsoru mladíkovi zařídil tamní španělský vyslanec don Pedro Ronquillo.

Další císařský vyslanec (a navíc Dietrichsteinův příbuzný), hrabě Václav Ferdinand z Lobkovic, o něj pečoval v Paříži: ubytoval ho pod svojí střechou, vypomáhal mu penězi i tím, že jemu či jeho služebníkům nechal ušít šaty, které jim zamýšlel darovat, půjčoval mu knihy a s hraběnkou mu částečně nahrazoval rodinné zázemí – mimo jiné i tak, že dohlížel na jeho studijní plán a knížeti Ferdinandovi poskytoval své rady. Podobně fungovali i kardinál a

---

⁷⁵⁴ Více viz R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde především s. 417-434, k roli diplomatů během kavalírských cest s. 167-168.

císařský vyslanec Karel Pio a agent Giovanni Emmanuel v Římě: nad mladíkovými kroky zpovzdálí bděli a informovali o nich knížete Ferdinanda. Karel Pio, dávný přítel knížete, díky svému výhodnému postavení již v předchozích letech vydatně vypomáhal se sháněním kanonikátů a nyní, když se situace změnila, zase za Waltera Xavera orodoval u papeže a snažil se vyjednat předání získaných prebend mladíkovým příbuzným. V neposlední řadě se měl mladý pán ve Věčném městě družít se španělským velvyslancem, což mu usnadňovala výhodná poloha jeho apartmánu (nedaleko Španělských schodů). Nadstandardní vztahy se španělskými vyslanci, jejichž služeb Dietrichstein využíval v Londýně či v Římě, vyplývaly z letitých pevných vazeb domu Dietrichsteinů na Španělsko a španělské prostředí obecně. Walter Xaver tak rozhodně nebyl jediným, kdo z těchto kontaktů těžil (například Filip Zikmund z Dietrichsteina se do Španělska v rámci své cesty po zemích, která probíhala v 70. letech 17. století, vypravil i přesto, že obliba tohoto cíle kavalírských cest již poněkud upadala). Proplácení směnek zajišťovala řada obchodníků a bankéřů: Adriano Zetti, Ascanio Martini, Petr Neuvill a především Ottavio Pestalozzi. Zabezpečení těchto finančních transakcí ale rozhodně nebyla jediná důležitá úloha těchto pánů: Dietrichsteinům poskytovali oni sami či jejich korespondenti cenné informace, pomáhali řešit dluhy nebo přeposílat to, co bylo třeba.

Co se týká studijních výsledků Waltera Xavera z Dietrichsteina, byly povětšinou dobré, někdy dokonce výborné – například právě disputace dopadla nad očekávání skvěle. Ovšem v momentech, kdy do hry vstoupily okolnosti, které mladík považoval za nepříznivé, vždy došlo k prudkému zhoršení jeho prospěchu. Studium obojího práva v Lovani mu nicméně nečinilo závažnější obtíže, hofmistr ho za jeho snahu a píli většinou chválil a několikrát konstatoval, že si jeho svěřenec vybudoval solidní vědomostní základy. Už od roku 1684 však Walter Xaver začal prokazovat zřetelnou inklinaci k právu civilnímu a nikoliv kanonickému – jako by tím chtěl otci něco naznačit (později, během cesty do Říma, zase ze stejného důvodu dával najevo nadšený zájem o pevnosti). Kromě právnických vědomostí si dále mladý Dietrichstein během všech svých pobytů zlepšoval znalosti z geografie a kartografie – především z „čtení glóbbů“, filozofie, etiky a historie místní i obecné. Studoval tedy obory, které mu měly posloužit, pokud by vyslyšel přání rodičů a stal se duchovním hodnostářem, avšak proti těmto disciplínám nikdy nereptal a prospíval v nich.

Jeho jazykové znalosti ani po letech pobytu v cizích zemích zřejmě nijak výrazně nepřesahovaly běžný průměr: již od začátku své kavalírské cesty se intenzivně zabýval francouzštinou, kterou prý vládl vcelku obstojně, avšak jakmile v roce 1687 opustil francouzsky mluvící území a vydal se do Říma, vrátil se k němčině; francouzský jazyk pak ani v následujících letech v podstatě nepoužíval, třebaže francouzsky rozuměl. Jeho vzdělávání

pokračovalo i během přesunů z jedné destinace do druhé. Ještě před onou cestou do Říma se měl cvičit v italštině, ovšem jeho první dopisy v tomto jazyce pochází až z léta 1688, do té doby psal domů z Itálie francouzsky. Stranou zájmu neměla zůstat ani latina a čeština (například během římského pobytu si měl češtinu opakovat čtvrt hodiny denně), avšak o tom, že by jeden nebo druhý jazyk skutečně používal, záznamy nemáme.

O tom, že by syna zapsal i na exertitia, zřejmě zpočátku kníže Ferdinand uvažoval jen mlhavě, avšak poté, co se v mladíkovi v roce 1684 vzedmula první vážná vlna odporu proti duchovnímu stavu, jej musel něčím uchlácolit a šlechtická cvičení mu přislíbil. Tento příslib ve Walteru Xaverovi vyvolal obrovské nadšení (jistě i proto, že mu exertitia evokovala vstup mezi světskou a nikoliv duchovní elitu) a požadované zlepšení jeho studijních výsledků. Kníže nicméně v tomto slibu vytrval a ještě před cestou do Francie zvažoval, zda by měla být tato cvičení vykonávána v Paříži, Turíně či dokonce Lyonu. Velmi vážně bylo zvažováno i město Angers, kde by byly náklady výrazně nižší než v Paříži a kde by si mladý pán mohl zlepšovat francouzštinu, brát hodiny šlechtických cvičení i studovat na tamní univerzitě. Zvítězila první z možností a mladý Dietrichstein svoji šanci nepromarnil a do exertitií vložil mnoho času a úsilí. Ve všech lekcích prý patřil k těm nejlepším (nebo to tak alespoň prezentoval otci, aby mu dokázal, že duchovní posty nejsou nic pro něho a že by mohl vyniknout spíše ve světské sféře). V Paříži a později i Římě se svědomitě věnoval jízdě na koni, šermu, tanci a také hře na loutnu, která ho oslovila natolik, že otce prosil o zakoupení vlastního hudebního nástroje.

Kromě toho, že si vymohl exertitia, se Walter Xaver po celou trvání své kavalírské cesty všemožně snažil o to, aby se zbavil symbolu své budoucnosti v řadách duchovenstva. Tímto symbolem byl oděv duchovního, který by měl jako vysvěcený kanovník oblékat a na kterém zpočátku striktně trval i jeho otec. Mladý pán jej však na veřejnosti zcela jednoznačně odmítal nosit, a to v podstatě již od počátku své cesty po zemích. O to, aby se takto nemusel na veřejnosti prezentovat, prosil otce už v roce 1683. To, že by jeho svěřenci mělo být dovoleno oblékat se po světském způsobu, podpořil i hofmistr Buol a kníže v tomto případě ustoupil – zřejmě z obav o synovo zdraví. Oděv duchovního se však i napříště stal ožehavým tématem, na které mladík vždy reagoval značně emotivně. Nespokojenost s duchovním stavem se, jak plyne z předcházejících kapitol, u mladého hraběte z Dietrichsteina projevovala dlouhodobě. Už během svých gymnaziálních studií naznačoval, že dráha duchovního není nic pro něj. Jeho odpor přirozeně vygradoval, když se vymanil z přímého dohledu rodičů, tedy během kavalírské cesty. Téměř bezprostředně po opuštění domova se u něj objevily první známky protestu: ještě na cestě do Lovaně se přiznal, že velmi touží po tom, aby byl zproštěn svých závazků k církvi, což jeho rodiče samozřejmě rozladilo.

Nespokojenost mladého pána s budoucností, kterou mu rodiče uchystali, gradovala postupně. Velmi závažné důsledky měly mladíkovy protesty z jara roku 1684 a možná právě tehdy si kníže poprvé přiznal, že jeho plány se synem nemají šanci na úspěch. Poté, co se svými prosbami, aby byl z řad duchovních propuštěn, neuspěl ani u matky a nedovolal se hofmistrovu podpory, na kterou spoléhal, propadl Walter Xaver melancholii a jeho prospěch se rapidně zhoršil. Zároveň se ale na rodiče snažil zapůsobit svojí ochotou na sobě tvrdě pracovat a až čtyři roky studovat práva, aby byl v budoucnu dobře zajištěn: praxi chtěl poté získat u říšského komorního soudu ve Špýru. Vlny odporu pak u mladého pána znovu vypukly vždy, když byl nucen vystupovat jako duchovní. Rozbuškou se tedy stalo i to, jak vést disputaci a především pak jaký titul uvést na jeho univerzitní teze. Ohledně toho, jak syn vykoná závěrečnou zkoušku, kníže odmítl ustoupit, ale na Buolův návrh nakonec mohl být mladíkův kanovnický titul uveden pouze na části z nich. Během svého římského pobytu Walter Xaver bez větších námitek akceptoval většinu otcových pokynů, ale když mu otec nařídil, aby se v Římě oblékal výhradně do duchovních šatů, začal opět hlasitě protestovat. Povolil až po několika výhrůžkách a tehdy, když mu otec slíbil, že se pokusí jeho rezignaci na duchovní stav uspíšit.

Úloha hofmistra byla v případě kavalírské cesty Waltera Xavera z Dietrichsteina zcela zásadní a také nezáviděníhodná. Vzhledem k závažnosti tématu, které se řešilo po celou dobu trvání cesty – tedy mladíkovo setrvání v duchovním stavu, či jeho opuštění – závisel úspěch výpravy z velké části právě na tom, jak se své role hofmistr zhostí. To, že obstál se ctí, je z předcházejících řádků patrné. Nebyl sice schopen mladého pána žádnými argumenty přesvědčit, aby duchovní stav přijal, ale podařilo se mu udržet ho na studiích, motivoval ho k dobrým výsledkům a také zabránil možným skandálům, což rozhodně nebyl lehký úkol. To, že Buol se svým svěřencem soucítil, je patrné z toho, s jakým taktem zažehnal veškeré hrozící rozmíšky, i z toho, že se za něj u knížete přimlouval. Naznačil mu, že se u Waltera Xavera nejedná o pouhý rozmar, ale odpor k duchovnímu stavu se u něj projevuje dlouhodobě, také byl přesvědčen o tom, že úmysly mladého pána jsou dobré a čestné. Kromě toho přicházel s kompromisními návrhy, které by příliš nerozrušily ani jednu ze stran.

I když se mladý pán ohledně své budoucnosti vyslovil jasně ihned, co se vymanil z přímého vlivu rodičů, kníže Ferdinand stále doufal, že jeho odpor zlomí. Poslední naději viděl v cestě do Říma: předpokládal, že nádhera města a především pak pocty prokazované vysokým duchovním hodnostářům syna přesvědčí a na synově římském pobytu proto rozhodně nešetřil. Jako pragmaticky smýšlející muž měl ale kníže v záloze i další řešení. Aby nepřišla jeho veškerá snaha vniveč, hodlal přepustit kanonikáty, které zatím pro syna získal (v Olomouci a Pasově), buď jednomu z mladších bratrů Waltera Xavera či jeho bratrancům, synům hraběte Maxmiliána

z Dietrichsteina. Zároveň pokračoval ve shánění dalších prebend – snad pro případ, že by se mladý pán přeci jen rozmyslel. Předání kanonikátů Dietrichsteinovým příbuzným pak bylo horkým tématem i během jeho římského pobytu. Mladíkovou motivací a také pojistkou knížete, aby se syn neunáhlil a kanonikáty nesložil příliš brzy a také aby úspěšně dostudoval, bylo 100 000 zlatých z pozůstalosti bezdětné sestry knížete, Anny Františky, provdané hraběnky z Leslie. Toto dědictví hodlal kníže synovi vyplatit až tehdy, kdy bude mít práva dostudována.

První zprávy o tom, že vystoupení ze stavu duchovních myslí Walter Xaver skutečně vážně, knížete samozřejmě velmi rozzuřily. Záhy však pochopil, že striktními zákazy a příkazy vše jenom zhoršuje, protože mladík byl ve chvílích zoufalství schopen spáchat různé nepředloženosti, a aby syn nevzdal studia a kavalírskou cestu dokončil se ctí, byl svolný k mnohým ústupkům. K jeho smířlivosti také mohla přispět mladíkova zřejmá snaha i jeho dobré studijní výsledky a především pak obavy o synův zdravotní stav: různorodé zdravotní potíže Waltera Xavera sužovaly po celou dobu trvání cesty po zemích a leckdy mu znemožňovaly plnit všechny předepsané povinnosti. Stejně jako v předchozích letech, nehleděl kníže ani nyní na cenu léků, služeb lékařů a procedur a vše synovi dopřával v té nejvyšší kvalitě vždy, když bylo potřeba. V průběhu cesty došlo u mladého Dietrichsteina k pozvolnému zhoršování zraku, dále trpěl silnými bolestmi hlavy, také ho z přemíry námahy skolila jakási nervová horečka nebo zánět na hrudníku. Léčen byl různými mastmi a prášky, purgováním či mléčnou kúrou, avšak bez větších výsledků; zdravotní potíže však nikdy nenabýly takového rázu, aby musela být cesta přerušena či ukončena, a ve fyzicky náročných exertitích dokonce exceloval.

Nejdůležitější roli ovšem u knížete nejspíše prostý fakt, že tato cesta po zemích byla jen jednou z mnoha, kterou plánoval a organizoval, a tudíž tolik nelpěl na jejím ideálním průběhu, jelikož byl na neustálé dohady o dokonalém průběhu cest zvyklý. Už v 60. letech 17. století vypravil na kavalírskou cestu, jak bylo výše zmíněno, svého mladšího bratra Františka Antonína, který byl stejně jako později jeho syn Walter Xaver určen pro dráhu duchovního. František Antonín sice řady duchovních neopustil, avšak na zajištěné kanonikáty rezignoval a díky vlivu, jaký na něj mělo studium u jezuitů v Římě, zde vstoupil do řádu Tovaryšstva Ježíšova.⁷⁵⁵

V 70. letech kníže vyslal na cestu dalšího z mladších nevlastních bratrů, již zmiňovaného Filipa Zikmunda, který v letech 1670-1674 procestoval Nizozemí, Francii, Španělsko a Itálii a i když nebyl předurčen k duchovnímu stavu, lze v jeho *grand tour* nalézt

---

⁷⁵⁵ Z. ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Dietrichštejna*.

určité společné motivy s výpravou Waltera Xavera. Například v Paříži se mezi lety 1670-1671 nevěnoval studiu na univerzitě, ale hlavní náplní jeho dnů ve francouzské metropoli byla taktěž *exercitia*. Jako jeden z mála dokonce vstoupil přímo do akademie pana de Beaufort. Dopoledne jezdil na koni, běhal ke kroužku a volné dvě hodiny, které mu do oběda zbývaly, vyplňoval studiem francouzštiny a práva (institucí). Odpoledne míval lekce šermu a *voltiže* (na tu ovšem kníže pohlížel – stejně jako v případě Waltera Xavera na hru na loutnu – s velkým despektem, neboť ji považoval za zbytečnou), také se věnoval píce, tanci, matematice a opevňování. I když byl pobyt na akademii finančně náročný (10 měsíců prý mladého pána s hofmistrem, komorníkem a lokajem stálo minimálně 1400 zlatých; v tolarech by se jednalo o částku zhruba jeden a půl až dvakrát menší) a strava nebyla nejlepší, byl zde spokojený a jeho jazykové schopnosti se díky tomu, že pobýval mezi samými Francouzi, výrazně zlepšily. Za celou dobu podnikl pouze jeden výlet, a to za královskými zámky v okolí Paříže.

Následující dva roky pobýval ve Španělsku. Zde ho lákal především královský dvůr, kam bývali mladíci z českých a rakouských zemí tradičně uváděni císařskými vyslanci. Filip Zikmund ovšem neměl problém se ke dvoru dostat – tak jako Walter Xaver v Paříži, pobýval nyní o on přímo v domácnosti císařského vyslance (a svého švagra) Františka Eusebia z Pöttingu a jeho manželky Marie Sofie rozené z Dietrichsteina. První audienci získal už pět dní po příjezdu a dostalo se mu té cti, že králi mohl políbit ruku. Druhý den měl audienci u královny matky a regentky, Marie Anny Rakouské, jíž předal listy od jejího bratra – císaře Leopolda. Celý týden pak strávil návštěvami významných dvořanů. Ve Španělsku ho nadchla korida – zřejmě ji považoval za velmi mužnou a jako jeden z nemnoha absolvoval okružní jízdu po Španělsku a Portugalsku (od dubna do počátku června 1672). Ze Španělska ovšem odjížděl rád – bylo tu draho a Španělé prý neměli cizince zrovna v lásce. Také zde byly přísné kontroly na hranicích: co nebylo procleno, mohlo být zabaveno, a to včetně hotových peněz. Z tohoto důvodu se Dietrichstein nevezl mnoho v hotovosti, ale byl zásoben kreditními dopisy, na které si peníze vybral později. I tak se ovšem dostal do finančních potíží – bankéř, s nímž spolupracoval, mu odmítal vyplácet peníze, proto si musel najít nového finančníka.

V Turíně se zastavil na jaře roku 1673 jen na pár dní a slavil zde Velikonoce. I v Římě, kde se mezi lety 1673-1674 zdržel necelý rok, byl, tak jako později jeho synovec Walter Xaver, vyzbrojen doporučeními od knížete – jeho nevlastní bratr doporučující dopisy pro kardinály a další významné osoby nechal poslat rovnou do Říma a nikoliv do Lyonu, kde zrovna pobýval (prý, aby ušetřil). Díky těmto listům ovšem neměl se získáním audience u papeže potíže. V Římě pobýval v závěrečné fázi své kavalírské cesty a zřejmě se zde příliš nenamáhal. Celé léto roku 1673 téměř výhradně jezdil na koni (v jízdárně na Monte Cavallo), se šermem chtěl

začít až od podzimu a tanec vypustil zcela, neboť tu nenašel vhodného učitele. Specifikem této cesty byl fakt, že přestože ji organizoval mladíkův nevlastní bratr kníže Ferdinand, se zde velmi angažovala matka Filipa Zikmunda, Sofie Agnes, rozená hraběnka z Mannsfeldu. I když matky většinou do organizace příliš nemluvíly, hraběnka vyžadovala detailní informace o jejím průběhu a svoji vůli někdy prosazovala proti názorům obou bratrů. Jako nevlastní bratr nemohl kníže Ferdinand po Filipu Zikmundovi vyžadovat dokonalou poslušnost – jednal s ním spíše přátelsky a v jeho rozhodnutích ho podporoval. Ke svým vlastním potomkům už rozhodně tak shovívavý nebyl.⁷⁵⁶

O zhruba desetiletí později naplánoval *grand tour* pro svého zde mnohokrát zmíněného nejstaršího syna Leopolda Ignáce, který studoval na katolické univerzitě v Lovani a během svého pobytu ve Španělském Nizozemí navštěvoval i místodržitelství v Bruselu. Stejně jako později jeho bratr si Leopold Ignác udělal výlet do Anglie; důležitá část jeho cesty po zemích proběhla ve Francii a Itálii, kde se věnoval šlechtickým cvičením a seznamoval se s vlivnými lidmi. Jeho cesta ovšem neměla ani zdaleka hladký průběh. V Paříži žil rozmařilým životem, nadělal značné dluhy, a dokonce se prý nakazil jakousi nemocí, takže byl u císařského dvora zpočátku přijímán s nedůvěrou – urovnání situace pak stálo knížete Ferdinanda mnoho sil i prostředků.⁷⁵⁷

Pro knížete tedy bylo primární udržet svého třetího syna Waltera Xavera za každou cenu na studiích a zabránit mu v ukvapeném jednání, které by mohlo do budoucna ovlivnit štěstí jeho samotného i celé jeho rodiny. S tímto obtížným úkolem knížeti vydatně pomáhal, jak bylo řečeno, hofmistr Jan Jiří Buol. O tom, že na kníže na syna nezanevřel ani nyní a jeho přání nakonec respektoval, vypovídá více než jasně také fakt, že mu zprostředkoval získání komornického klíče a začal mu připravovat půdu na císařském dvoře i to, že se mu začal poohlížet po vhodné nevěstě.

---

⁷⁵⁶ J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, itinerář cesty, která probíhala v letech 1670-1674, na s. 364; zmínky o Filipu Zikmundovi jsou ale v této monografii natolik četné, že nelze uvádět všechny konkrétní záznamy, výběrově tedy např. s. 55-57, kde je uveden rozvrh studia a dalších aktivit Filipa Zikmunda v Paříži, a dále např. s. 53-58, 83-84, 97-100, 191-194, 201-203, 244, 248 atd.

⁷⁵⁷ TAMTÉŽ, itinerář cesty probíhající v letech 1680-1683 a znovu v letech 1683-1685 (přestávka byla způsobena zásnubami mladého hraběte, kvůli kterým se musel z cest vrátit), na s. 363. K této kavalírské cestě také R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 151-179.

IV. 8. *Itinerář kavalírské cesty Waltera Xavera z Dietrichsteina*

Cíl	Destinace + termín	Rok	Poznámka
Cesta do Lovaně	<p>Pasov (odjezd zřejmě 22. 8.)</p> <p>Řezno (jedna noc z 23. na 24. 8.)</p> <p>Norimberk (příjezd 26. 8.)</p> <p>Würzburg (1. – 6. 9.)</p> <p>Frankfurt (jedna noc ze 7. na 8. 9.)</p> <p>Mohuč (příjezd 10. 9.)</p> <p>Koblenc</p> <p>Kolín nad Rýnem</p> <p>Amsterdam (příjezd 28. 9.)</p> <p>Haag (příjezd zřejmě 7. 10.)</p> <p>Delft</p> <p>Rotterdam</p> <p>Brusel (odjezd z něj 18. 10.)</p>	1683	<p>Začátek cesty v Pasově.</p> <p>Většinou míst jen projížděli, delší zastávka pouze ve Würzburgu, Mohuči a Amsterdamu.</p>
Lovaň	Lovaň (příjezd 18. 10. 1683 – odjezd v druhé polovině září 1686)	1683-1686	V září 1684 výlet přes Flandry do Valenciennes: cesta vedla přes Brusel, Gent a Bruggy (příjezd zřejmě 22. 9.), zpět přes Mons, Namur, Lutych a Maastricht, v Lovani 10. 10. 1684.

			V druhé polovině června 1685 krátká cesta do Bruselu ke dvoru markýze de Grana.
Cesta do Londýna	Brusel Antverpy (30. 9.) Gent Niewpoort Dunkerque Calais (6. 10.) Dover a Canterbury (7. 10.) Rochester Gravesend (8. 10.)	1686	Všemi místy jen projížděli.
Anglie: Londýn, Oxford, Windsor	Londýn (příjezd 8. 10., odjezd zřejmě mezi 26.-28. 10.) Oxford a Windsor (odjezd odtamtud 13. 10., příjezd do Londýna zřejmě 21. 10.)	1686	Dne 11. 10. audience ve Windsoru u Jakuba II. Odjezd po stejné trase jako příjezd.
Paříž	Paříž (příjezd zřejmě 7. 11. 1686, odjezd 18. 8. 1687)	1686-1687	Cesta do Versailles a audience u Ludvíka XIV., dauphina a dauphinky (zřejmě konec roku 1686 či počátek roku 1687).
Cesta do Říma	Châlons-en-Champagne Toul Nancy	1687	V Heidelbergu dvoudenní zastávka, audience u kurfiřta Filipa Viléma dne 8. 9. Osmidenní zastávka v Turíně (zde od 15. 10., odjezd 23. 10.)

	<p>Mety</p> <p>Thionville</p> <p>Lucemburk</p> <p>Trevír</p> <p>Worms</p> <p>Heidelberg (zde asi 7.-8. 9.)</p> <p>Špýr</p> <p>Basilej (jen průjezd či kratší zastávka)</p> <p>Štrasburk</p> <p>Lyon (odjezd z něj 8. 10.)</p> <p>Turín (15.-23. 10.)</p> <p>Miláno (zde od 25. 10.)</p>		
Řím	Řím (příjezd 12. 11. 1687, odjezd na podzim – buď na samém konci září či začátkem října roku 1688)	1687-1688	Výlet do Neapole (odjezd z Říma 20. či 21. 3. 1688, odjezd z Neapole zřejmě 4. – 5. 4. 1688).
Cesta domů	<p>Neapol (druhá polovina března 1688)</p> <p>Siena</p> <p>Benátky</p>	1688	Původní plán zpáteční cesty do Vídně: přes Janov, Benátky, Mnichov a Augšpurk.

Innsbruck		
Mnichov (28. 11. – začátek prosince 1688)		
Řezno		
Linec (11. 12. – asi 13. 12. 1688)		
Nußdorf (možná)		
Vídeň (polovina prosince 1688) ⁷⁵⁸		

---

⁷⁵⁸ Srov. s itinerářem v publikaci J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 364.

V. Zdravotní stav Waltera Xavera z Dietrichsteina od dětství až do zralého věku – jedna z příčin jeho pasivity?

Po dlouhém a pro všechny zúčastněné strany náročném boji se Walteru Xaverovi podařilo vymanit se z duchovního stavu, a to i přes to, že již podstoupil první svěcení a otec ho do začátku zajistil kanonikáty. Vzhledem k tomu, že se mladému hraběti podařilo řady duchovenstva opustit ještě zavčasu, a především proto, že si již během kavalírské cesty na otci vymohl nasměrování svého vzdělávacího programu ke světské dráze, takže se mu dostalo všeho, co musel každý kavalír ovládat, by jej jeho původní předurčení nutně nemuselo trvale poznamenat a zapříčinit jeho laxnost v budování kariéry.

V předešlých kapitolách ovšem občas probleskuje důležitý fakt – zdravotní stav Waltera Xavera z Dietrichsteina totiž nebyl ani zdaleka ideální. Na poznámky o různorodých potížích tak můžeme narazit už v korespondenci z dob jeho raného dětství: trápily ho zejména problémy se zrakem, časté bolesti hlavy či žaludku a – kvůli tomu, že rodiče zpočátku nekompromisně trvali na tom, aby se stal duchovním – také opakující se vlny melancholie. Může tedy důvod jeho stažení se z boje o ty nejprestižnější posty (k čemuž měl i přes všechno, čím si prošel, skvělé předpoklady) spočívat právě v jeho podlomeném zdraví? A jak své choroby i omezení, která z nich vycházela, vnímal? Podařilo se lékařům, kteří ho ošetřovali, tyto problémy překonat a nalézt nějaké řešení, nebo si s nimi tehdejší medicína ještě neuměla poradit?

Vnímání nemocí a léčby či naopak zdraví a postupů, jak si ho udržet, pohledem nikoli odborníků-lékařů, ale očima samotných pacientů, se zabývá směr bádání označovaný jako *Patientengeschichte*, tedy dějiny (z pohledu) pacientů.⁷⁵⁹ V zahraničí se rozhodně nejedná o nové téma, neboť se zde zabydlelo již v 80. letech minulého století, a to především díky pracím Roye Portera;⁷⁶⁰ u českých badatelů si ale své příznivce stále hledá. Pro českou i zahraniční scénu nicméně platí, že kvůli množství dochovaných pramenů i z důvodu medikalizace společnosti se zájmu se těší spíše období mladší, tedy 19. a 20. století.⁷⁶¹ Raný novověk není v

---

⁷⁵⁹ Problematiku *Patientengeschichte* shrnuje např. Vladan HANULÍK, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, in: Milena Lenderová – Vladan Hanulík – Daniela Tinková (edd.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013, s. 179-227. Dr. Hanulíkovi tímto děkuji za zapůjčení odborné literatury k tématu. Dále viz také L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

⁷⁶⁰ Roy PORTER, *The Patient's View. Doing Medical History from Below*, *Theory and Society* 17, 1985, s. 175-198. Dějiny pojaté jako dějiny těla ale můžeme nalézt už v dílu N. ELIASE, *O procesu civilizace I.*; TÝŽ, *O procesu civilizace II.* a také v mnohých pracích Michela FOUCAULTA, *Zrození kliniky*, Červený Kostelec 2010; TÝŽ, *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, Praha 2000 apod. Jejich přínos rozebírá V. HANULÍK, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, zde s. 180-182.

⁷⁶¹ Výběrově viz např.: Milena LENDEROVÁ – Vladan HANULÍK – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013; literaturu k tématu shrnuje Daniela TINKOVÁ, *Tělo – věda – historie. K otázce formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě*, in: Martin Nodl – Daniela

tomto ohledu zpracován tak detailně, at' už kvůli nedostatku pramenů, či spíše proto, že byly dosud poněkud opomíjeny.⁷⁶² Zmínky o vnímání nemocí a zdravotních obtíží lze přitom nalézt v celé řadě (ego)dokumentů: v korespondenci, denících i autobiografiích, přičemž zejména korespondence soukromé povahy (mezi lékaři a pacienty, mezi dvěma či více pacienty nebo mezi pacienty a jejich příbuznými a známými) je mimořádně cenným zdrojem.⁷⁶³ Široce využitelné jsou pochopitelně i další typy pramenů: účty, lékařská doporučení a zprávy či soudobá odborná lékařská literatura.

Tinková (edd.), Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 15-31. Dále TÁŽ, *Zákeřná mepitis. Zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha 2012; TÁŽ, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010 a další díla této autorky. Ze zahraničních autorů, kteří se tématem zabírají či se ho dotýkají, viz: Roy PORTER, *Největší dobrodini lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*, Praha 2001; Lilian R. FURST, *Between Doctors and Patients. The Changing Balance of Power*, Virginia 1998; Philipp OSTEN (ed.), *Patientendokumente. Krankheit in Selbstzeugnissen*, Stuttgart 2010; Jens LACHMUND, *Between scrutiny and treatment: physical diagnosis and the restructuring of 19th century medical practise*, in: *Sociology of Health & Illness*, Vol. 20, No. 6, 1998, s. 779-801; Marion BASCHIN, *Wer lässt sich von einem Homöopathen behandeln? Die Patienten des Clemens Maria Franz von Bönninghausen (1785-1864)*, Stuttgart 2010 atd.

⁷⁶² Kromě již zmíněného Roye Portera (Roy PORTER, *Bodies Politic. Disease, Death and Doctors in Britain, 1650-1900*, London 2001; TÝŽ, *Disease, medicine and society in England, 1550-1860*, Cambridge 1993; Roy PORTER – Dorothy PORTER, *Doctors and Doctoring in Eighteenth-century England*, Standford 1989) tak lze ze zahraničních badatelů, kteří se v rámci *Patientengeschichte* pohybují v období raného novověku, zmínit následující: Barbara DUDEN, *Geschichte unter der Haut. Ein Eisenacher Arzt und seine Patientinnen um 1730*, Stuttgart 1987; Robert JÜTTE, *Krankheit und Gesundheit in der Frühen Neuzeit*, Stuttgart 2013; TÝŽ, *Ärzte, Heiler und Patienten. Medicinischer Alltag in der Frühen Neuzeit*, München 1991; Jens LACHMUND, *Der abgehorchte Körper. Zur historischen Sociologie der medicinischen Untersuchung*, Opladen 1997; Jens LACHMUND – Gunnar STOLLBERG, *Patientenwelten. Krankheit und Medicin vom späten 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert im Spiegel von Autobiographien*, Opladen 1995; TÍŽ (edd.), *The Social Construction of Illness. Illness and Medial Knowledge in Past and Present*, Stuttgart 1992; Edward SHORTER, *Doctors and Their Patients. A social History*, New York 1985; Michael STOLBERG, *Homo patiens. Krankheits- und Körperfahrung in der Frühen Neuzeit*, Köln 2003. Mezi českými badateli si toto téma své příznivce zatím spíše hledá; zmiňme např. následující práce: Karel ČERNÝ – Petr SVOBODNÝ (edd.), *Historia – Medicina – Cultura. Sborník k dějinám medicíny*, Praha 2006; Tomáš KNOZ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“ *Zdraví a nemoci Karla staršího ze Žerotína*, *Časopis moravského muzea, Vědy společenské* 82, 1997, s. 183-199; Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Nemocné tělo v denících Tobiáše Antonína Seemana*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 123-146. Také viz studentské práce: Alžběta LAŇOVÁ, *Od druhořadého řemesla k uznávané lékařské profesi. Pražští lazebníci, bradýři a chirurgové v raném novověku*, in: *Historie* 2011. Sborník prací ze XVII. studentské vědecké konference konané 29. a 30. března 2012 v Opavě, Opava 2012, s. 163-184; Hanka TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, bakalářská práce Jihočeské univerzity, České Budějovice 2012.

⁷⁶³ O zájmu urozenců o zdraví vlastní i o zdraví přátel a známých osob svědčí četné zmínky v dochované korespondenci. Zejména jednalo-li se o členy císařské rodiny, veřejnosti nic neuniklo – viz například zmínku o zdravotním stavu a podstoupené léčbě císařovny Klaudivie Felicitas Tyrolské (1653-1676), kterou trápily horečky, a proto k sobě povolala moravského lékaře Hertoda, v listu knížete Ferdinanda z Dietrichsteina hraběti Ferdinandu Bonaventurovi z Harrachu: „*Ihro May[estat] Kayserin fieber continue[n] noch immerfort, aber so unстет, das es die medici noch febre[m] erraticam nehme[n], der mährische medicus Hertod ist auf Ihro May[estat] befehl gestern 8. tag anhero komme[n], welcher nunmehr 3 mahl bey Ihro May[estat] gewese[n], und gleich auf das erste mahl den andern tag hierauff Ihro May[estat] zuestandt schriftlich eingegebe[n], neben der cur, so mag brauche[n] solle[n], undt kombt nunmehr auf seine meinung, dn man mit auflösende[n] suppen undt pulvern, das fieber praecipitare[n], undt allezeit den 4.ten tag mit einer gar linde[n] purgation ausführe[n] solle, und wan solches 3 od[er] 4 mahl geschehe[n] sein wirdt, dass man die natur mit medicamente[n] nicht weiter beschwere[n] möchte.“* Dopis z 9. ledna 1676, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Kart. 229, nefol.

Oproti mladším obdobím spočíval v raném novověku zásadní rozdíl v léčbě ve faktu, že pacienti většinou nepobývali ve specializovaném zařízení,⁷⁶⁴ ale zůstávali doma. Urozené nemocné pravidelně navštěvoval lékař a pečovali o ně sloužící, členové rodiny, případně personál najatý výhradně za tímto účelem; zastihla-li aristokrata nevolnost na cestách, byl povolán, pokud už s výpravou lékař necestoval, nějaký medik, chirurg či ranhojič z řad místních.⁷⁶⁵ Někdy ovšem bylo zapotřebí, aby byl lékař nemocnému nablízku neustále. Urozenci si proto často vydržovali lékaře osobní či rodinné a také využívali služeb lékařů a chirurgů svých příbuzných a známých.⁷⁶⁶

Lišit se mohl i proces diagnostiky zdravotního problému, neboť nebylo výjimkou, že diagnóza byla stanovena na dálku – aniž by odborníci pacienta osobně prohlédli. Konkrétní případy se tak projednávaly na lékařských konsiliích,⁷⁶⁷ nebo se konzultovaly skrz dopisy: nemocný v listu lékaři podrobně popsal, co ho trápí, a ten mu na základě toho doporučil další postup a příhodnou léčbu. Tyto dálkové konzultace a diagnostika byly v raném novověku velmi oblíbeným řešením zdravotních obtíží – pacient, který zůstával v pohodlí domova, měl díky

---

⁷⁶⁴ Výjimku představují pobyty v lázních, jejichž význam byl jak terapeutický, tak společenský. O vzniku prvních nemocnic od 18. do 20. století a o hospitalizaci nemocných více J. LACHMUND – G. STOLLBERG, *Patientenwelten*, s. 152-178.

⁷⁶⁵ M. STOLBERG, *Homo patiens*, s. 77-83, 95-96.

⁷⁶⁶ Především v těch nejvyšších kruzích býval jeden nebo více lékařů stálou součástí dvora dotyčné či dotyčného. Například o císařovnu vdovu Eleonoru Gonzagovou pečovali dva lékaři a jeden lazebník. Konkrétně šlo o dr. Paula de Sorbait (1624-1691), kterému příslušel titul *Leib- und Hofmedicus* a roční plat 600 zlatých. Sorbait studoval v Padově, působil v Římě, Kolíně nad Rýnem a na vídeňské univerzitě. Od roku 1658 poskytoval své služby císařovně vdově, psal odborná pojednání a v roce 1680 se proslavil svými protimorovými aktivitami (publikoval protimorový spis a císař jej pověřil dohledem nad sanitárními opatřeními ve Vídni). Ve službách císařovny zůstal celých 28 let; pohřben je ve vídeňské katedrále sv. Štěpána. Viz např.: <http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=10956> [2. 5. 2017], Leopold SENFELDER, *Paul de Sorbait*, in: *Catholic Encyclopedia* 14, New York 1912 – dostupné on-line na: <http://www.newadvent.org/cathen/14148c.htm> [2. 5. 2017], a především viz: Jiří KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra na dvoře císařovny vdovy Eleonory Gonzagové. Edice důvěrné korespondence bratří Ditrichštejnů z roku 1683*, *Folia Historica Bohemica* 28/ 1, 2013, s. 105-150, zde viz pozn. 25 na s. 112. Císařovna vdova zaměstnávala ještě Jana Baptistu Garelliho, který v jejích službách zůstal pouhé dva roky (mezi lety 1685-1686). Garelli si jako *Leibmedicus* přišel na vysoký plat 1500 zlatých za rok a k tomu pobíral ještě roční penzi ve výši 750 zlatých, TAMTĚŽ. Srov.: J. DUINDAM, *Vienna and Versailles*, zde s. 114 – Duindam uvádí, že *Leibmedici* pobírali průměrný plat mezi 800 a 1000 zlatými. Lékaři také bývali součástí doprovodu diplomatů – například hrabě Heřman Černín z Chudenic, v roce 1695 císařský velvyslanec v Polsku, si s sebou vezl doktora Eberla (*Leibmedicus* původem z Mladé Boleslavi). Jiří KUBEŠ, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171-203, zde s. 187 a 203. Osobní lékaře dále zmiňuje kupříkladu Ivana ČORNEJOVÁ, *Deník Jana Františka Löwa z Ersfeldu – pozoruhodný a nevyužitý pramen*, in: Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (edd.), *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 237-245 (Löw z Ersfeldu pečoval, mimo jiných, i o zdraví Jana Adama ze Schwarzenberku). Dále viz: T. KNOZ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“, zde s. 185-187, kde autor zmiňuje lékaře, kteří se starali o dobré zdraví Karla staršího ze Žerotína i jeho rodiny (Václav Lavín, Matyáš Lavín, Vavřinec Suchart, Lucas Giller, Jan Jakub Vadeborn a další).

⁷⁶⁷ O konsiliích staršího období pojednává Bohdana BURŠÍKOVÁ, *Konsiliární literatura a Jan Marek Marci z Kronlandu*, *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, č. 1-2, Praha 1999, s. 51-63 a Bohdana DIVIŠOVÁ, *Dobré rady pro zdraví. Lékařská konsilia rudolfínské doby*, *Dějiny a současnost* 26, č. 1, 2004, s. 15-18.

tomu možnost spojit se s odborníkem, ke kterému by se jinak obtížně dostával, a také měl prostor si v klidu prostudovat názory hned několika kapacit. Tyto dokumenty tak pro svoji vysokou informační hodnotu pro badatele představují mimořádně cenný zdroj poznatků.⁷⁶⁸

Po stanovení diagnózy se mohlo přistoupit k léčbě. Pro pacienty představovala nejméně zatěžující řešení úprava životního stylu, především stravy: například vynechání či zařazení některých potravin a nápojů, změna spánkového či pohybového režimu a podobně. Tato opatření ovšem na závažnější choroby zpravidla neměla vliv. Tehdy musely být nasazeny medikamenty (ve formě pilulek, sypkého prášku, mastí či všelijakých roztoků a kapek), různorodé kúry spočívající opět v úpravě režimu či v ozdravných pobytech, purgování (neboli projímání) nebo pouštění žilou. Nejinvazivnější a pro pacienty i lékaře nejnáročnější řešení obtíží představovaly zákroky různého druhu či dokonce operace, které prováděli zkušení profesionálové: chirurgové a ranhojiči.⁷⁶⁹

Vztahy mezi urozenými pacienty raného novověku a jejich lékaři je dnes poněkud obtížné rozklíčovat. Pravděpodobně se ve většině případů jednalo o typ vztahu patron-klient, který ovšem mohl za určitých okolností přerůst ve vztah téměř přátelský, a to i přes zřejmou sociální bariéru, která uroence a jeho lékaře dělila. Na druhé straně samozřejmě mezi nimi mohlo docházet i k averzi a nepřátelství, zejména tehdy, byla-li podávaná léčba neúčinná, drastická či příliš omezující, nebo když urozený pacient podřýval lékařovu autoritu a léčbu svévolně porušoval.⁷⁷⁰ Těmto leckdy vyhroceným vztahům se nelze příliš divit: uroenci své lékaře vpuštěli do jedné z nejintimnějších sfér svého bytí – do péče o jejich vlastní zdraví a život, případně zdraví a život jejich blízkých. Do korespondence mezi lékaři a jejich pacienty proto často pronikaly i záležitosti ryze osobního charakteru týkající se každodenního života nemocného aristokrata či jeho rodiny, přátel a známých.

---

⁷⁶⁸ Viz např.: T. KNOZ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“; V. HANULÍK, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, s. 185-186. Ke konzultacím skrze dopisy v raněnovověké Francii více Robert WESTON, *Medical Consulting by Letter in France, 1665-1789*, Farnham – Burlington 2013.

⁷⁶⁹ O vztahu lékaře a pacienta i o lécích a možnostech léčby pojednává M. STOLBERG, *Homo patiens*, s. 85-91; o léčebných terapiích raného novověku: R. JÜTTE, *Krankheit und Gesundheit in der Frühen Neuzeit*, s. 127-148 a dále také: R. PORTER, *Bodies Politic*, s. 89-128 (o lékařích v anglickém prostředí s. 128-149). K praxi lékařů v raně novověké Anglii TÝŽ, *Disease, Medicine and Society in England*, s. 11-26. Operace (ve starším období jev spíše výjimečný) popisuje J. LACHMUND – G. STOLLBERG, *Patientenwelten*, s. 112-118.

⁷⁷⁰ Vztahem lékaře a pacienta se taktéž zabývá E. SHORTER, *Doctors and Their Patients*; pro mladší období L. R. FURST, *Between Doctors and Patients*; dále také M. STOLBERG, *Homo patiens*, zejména s. 97-101, 104. Srov.: Milena LENDEROVÁ – Daniela TINKOVÁ – Vladan HANULÍK, *Tělo mezi medicínou a disciplínou. Proměny lékařského obrazu a ideál lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*, Praha 2014 (zde zejména kap.: Vladan HANULÍK, *Tělo prožívané. Laická recepce odborných lékařských poznatků*, s. 76-99).

V. 1. Vývoj Dietrichsteinových zdravotních potíží v dobách mládí a důsledky, které s sebou nesly

Jako potomkovi jednoho z nejvlivnějších aristokratů své doby se Walteru Xaverovi samozřejmě vždy dostávalo pouze prvotřídní péče. Úzkostlivě opečováváno bylo nejenom jeho vzdělávání a pohodlí, ale samozřejmě také jeho zdraví. Kníže Ferdinand vkládal do svého třetího syna velké naděje – doufal, že v budoucnosti zasedne na nějaký biskupský či arcibiskupský stolec, nebo dokonce získá kardinálský klobouk, proto na výdajích nešetřil a doprával mu jen to nejlepší. Prání, aby byl pečlivě hlídán mladíkův zdravotní stav, je zdůrazněno téměř ve všech dochovaných instrukcích pro jeho učitele, vychovatele a služebníky.⁷⁷¹

Vychovatel Bartoloměj Josef Vojáček, který pečoval o Waltera Xavera a jeho bratra Karla Josefa v době, kdy jim bylo devět a deset let, tak musel v případě, že by chlapci špatně spali a neměli chuť k jídlu, ihned zpravit knížete s kněžnou. Dbal na jejich hygienu, stravu i na to, zda jim veškeré tělesné procesy dobře fungují – byl-li některý z chlapců nemocný, měl buď Vojáček či jím pověřený služebník kontrolovat obsah nočníku nemocného. Nadměrná tělesná námaha (například nebezpečné skoky na koních a voltiž) také nepřipadala v úvahu. V této době nicméně prameny u Waltera Xavera nějaké závažnější choroby ještě nezmiňují. Jako dítě prý byl dokonce zvyklý v Mikulově chodit na dvou až tříhodinové procházky, což naznačuje, že velmi vážné zdravotní obtíže, které u něj vypukly později, jej nyní zatím nijak neomezovaly. Na procházky a projížďky vyrážel ještě během svých gymnaziálních studií (ovšem jen v té správné společnosti, tedy s ostatními urozenými mladíky), ve dnech rekreace si také mohl zastřílet z pušky a za ošklivého počasí si mohl hrát v míčovně, což velmi rád využíval.⁷⁷²

Ještě než Walter Xaver započal svá studia u pražských jezuitů, zahrnul kníže regenta Václava Zimmermana mnoha požadavky a jedním z nich samozřejmě bylo i sledování chlapcova zdraví a okamžité podání zpráv, kdyby snad došlo k nějakým potížím.⁷⁷³ S výlohami na medikamenty a služby lékařů si pan regent nemusel dělat starosti: kníže bez ohledu na jejich výši hradil veškeré výdaje spojené s léčbou syna. Navíc mu v konviktu u svatého Bartoloměje doprával kromě pohodlnějšího bydlení i kvalitnější stravu. Nad rámec pokrmů podávaných na koleji mu povolil různé delikatesy (jednalo se o dva či tři pokrmy sestavené výhradně pro jeho potřeby), a dokonce i sklenku kvalitního vína, které si mohl vychutnat během jídla. I tehdy,

---

⁷⁷¹ Srov. zmínky o dohledu nad zdravím mladíků na kavalírské cestě: T. FOLTÝN, *Výchova barokních knížat*.

⁷⁷² MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 195-196, obsáhlý koncept dopisu pro hofmistra Pachtu z 12.-13. 5. 1677. Ke zdravotním problémům Waltera Xavera i léčbě, kterou podstupoval, více: L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

⁷⁷³ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 180-181, koncepty instrukcí a otázek pro regenta Zimmermana k výchově a vzdělání Waltera Xavera z 21. 3. 1677.

když mladý pán jedl u příbuzných a známých, měli komorník či sám regent dohlížet na to, aby nepozřel nic nezdravého a s pitím vína to nepřeháněl: jedna malá sklenka mu měla bohatě stačit.⁷⁷⁴

Za půl roku pobytu v konviktu se kníže zavázal vydat zhruba 500 zlatých (v tolarech by šlo o částku zhruba jeden a půl až dvakrát menší), přičemž do této sumy byly samozřejmě zahrnuty i platy pro doktora, lékárníka a holiče. Konvikt zaměstnával vlastního schopného lékaře a měl i dobře vybavenou lékárnu – jejich služeb Walter Xaver prokazatelně využíval už od počátku svého pražského pobytu.⁷⁷⁵ V lékárně mu komorník podle potřeby dokupoval zubní prášek či objednával benátské mýdlo. Také si zde nechával připravovat fenyklovou vodu, kterou měl pravidelně popíjet (později ji ale vystřídal pivo, které mělo podle knížete stejně blahodárné účinky na zdraví a cenově vyšlo podobně jako ona voda, ale bylo snáze k sehnání).⁷⁷⁶ Vřelého přijetí a téměř rodičovské péče se Walteru Xaverovi v Praze dostalo od jeho tety a strýce – Marie Sofie, rozené hraběnky z Dietrichsteina, a Františka Eusebia z Pöttingu. Paní hraběnka dokonce o svého synovce v době nemoci sama pečovala a nechávala mu posílat drobné dárky i potřebné medikamenty.⁷⁷⁷

Tím, kdo se o mladíkovu tělesnou schránku staral především, byl ale jeho komorník Josef Holzner: asistoval mu při vstávání a uléhání na lože, oblékání a svlékání, udržoval jeho pokoj v čistotě a samozřejmě dohlížel i na jeho osobní hygienu. Staral se o to, aby si mladý pán ráno i večer čistil zuby zubním práškem a ráno si umyl ruce benátským mýdlem. Lékaře vídal Walter Xaver pravidelně – bylo-li to třeba, docházel za ním každé dva týdny a sledoval především to, zda chlapec netrpí katarom, dušností a kašlem; na žádost knížete mu také kontroloval chrup. Komorník měl nikterak překvapivě na starost i mladíkovu šatstvo a dával pozor na to, aby se při svých aktivitách příliš nezpotil a poté nenastydl.⁷⁷⁸ Kníže sice doporučoval, aby syn spal v dobře vyvětraném pokoji, ale pokud by mu bylo chladno, měl dostat přikrývku navíc a nechat si nahřát oblečení u kamen.

---

⁷⁷⁴ Srov.: K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka*, ke stravování v jezuitských učilištích s. 146-151. Dále viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 55, list Václava Zimmermana z 25. 12. 1677; TAMTÉŽ, fol. 57, list od pana Zimmermana z 8. 1. 1678 či TAMTÉŽ, fol. 62, dopis od Josefa Holznera z 15. 1. 1678.

⁷⁷⁵ V účtech i korespondenci se tak například občas objevuje jistý doktor Nicolai, např. TAMTÉŽ, fol. 38, účet z roku 1678 podepsaný Kryštofem Pachtou, který udává, že dne 22. 8. zaplatil lékaři Nicolaiovi 30 zlatých. Nicolai byl v kontaktu i s knížetem z Dietrichsteina a podrobně mu popisoval mladíkovy obtíže, TAMTÉŽ, fol. 237, list od hofmistra Pachtu z 12. 1. 1678.

⁷⁷⁶ TAMTÉŽ, fol. 195-196, rozsáhlý koncept dopisu pro Pachtu z 12.-13. 5. 1677.

⁷⁷⁷ TAMTÉŽ, fol. 237 a 71, listy od Kryštofa Pachtu z 12. 1. a 16. 3. 1678 či fol. 91, dopis od Josefa Holznera z 16. 5. 1678.

⁷⁷⁸ TAMTÉŽ, fol. 225, 227, list od regenta Zimmermana z 13. 10. 1677 a od hofmistra Pachtu ze stejného data, dále viz také Pachtův list z 3. 11. 1677, TAMTÉŽ, fol. 244.

První závažnější zdravotní komplikace se u Waltera Xavera objevily na konci roku 1677. Tehdy prodělal neštovice, trápily ho bolesti žaludku, a především ho poprvé vážně zasáhly problémy se zrakem, se kterými se pak potýkal po zbytek svého života. Z nemoci se sice díky péči místního lékaře zotavil, ale prodělané choroby zřejmě mohly přispět ke ztrátě jeho motivace do studia. Z této nespokojenosti a beznaděje pak začaly postupně klíčit pochybnosti o osudu, který mu rodiče připravili.⁷⁷⁹ V následujícím roce se Dietrichsteinův stav opět začal postupně horšit.⁷⁸⁰ Provázely ho časté nevolnosti a průjmy, kvůli kterým zameškovával výuku; v probírané látce nezaostával jen díky své pílí a schopnostem.⁷⁸¹ Léčen byl blíže neurčenými medikamenty a úpravou stravy. Bylo mu doporučeno zřici se kyselých potravin a naopak do jídelníčku zařadit více teplých masitých jídel, přičemž kníže žádal, aby syn mohl požívat maso i v době půstu.⁷⁸² Posun k lepšímu nenastal ani ohledně zraku, naopak. Přivolaný lékař nicméně konstatoval, že se oči jeví v pořádku, předepsal mu masti a do budoucna pouze doporučil korigovat zrak pomocí brýlí: „*Kvůli léčení očí jsem jednal s přítomným okulistou, ale toužebně očekávanou odpověď, která by potěšila Vaši jasnost, jsem neobdržel. Onen [okulista] totiž soudí, že v oku není žádný takový defekt, použije ale své umění k tomu, aby mohl [Waltera Xavera] vyléčit. Jinak se ale stejně jako medik domnívá, že nervy nebo oči jsou o něco kratší a jsou usazeny více pospolu [!], než aby je mohl svým uměním prodloužit a opravit je.*“⁷⁸³

I přesto, že všemožné neduhy a problémy, které ho trápily už od raného věku, nebylo možné přehlížet, jim tehdy zřejmě Walter Xaver nevěnoval mnoho pozornosti, nehodlal se jimi nechat vyřadit z běžného života a jeho studijní výsledky ani společenský život tím nijak netrpěly. Kníže s kněžnou ovšem viděli situaci poněkud jinak. Kromě naprosto pochopitelné

---

⁷⁷⁹ TAMTÉŽ, fol. 229, latinský list od Waltera Xavera ze 7. 12. 1677; TAMTÉŽ, fol. 246, dopis od Josefa Holznera z 3. 12. 1677; či TAMTÉŽ, fol. 249-251, nedatovaný latinský dopis od jezuity (a pozdějšího ředitele konviktu svatého Bartoloměje) Františka Banovského.

⁷⁸⁰ Na nepříliš dobrý zdravotní stav mladého hraběte poukazují i stále se opakující (a poměrně vysoké) účty za různé medikamenty či služby lékařů. Na zdravotní potíže, které se u Waltera Xavera projeví už v mladém věku, poukazuje také J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 248-249.

⁷⁸¹ Například na konci února či počátkem dubna 1678 Dietrichsteinovi zabránila vážná nevolnost vykonat zkoušku. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 308, list od Josefa Holznera z 3. 3. 1678. Zdravotní potíže jsou ovšem zmíněny ve většině dopisů onoho osudného jara, např.: TAMTÉŽ, fol. 67, list od Josefa Holznera z 12. 3. 1678, TAMTÉŽ, fol. 71, dopis od Kryštofa Pachty z 16. 3. 1678, TAMTÉŽ, fol. 82, latinský dopis od Waltera Xavera z téhož data, TAMTÉŽ, listy od Václava Zimmermana z 18. 3. a 6. 4. 1678, TAMTÉŽ, dopis od Josefa Holznera z 16. 5. 1678 atd.

⁷⁸² TAMTÉŽ, fol. 301 a 307, dopisy od regenta Zimmermana z 18. 2. 1679 a od komorníka Holznera (z blíže neurčeného data roku 1679).

⁷⁸³ „*Wegen remedirung des augens hab ich mit dem anwesenden oculisten tractiret, aber die gewünschte undt gehoffte antwort, mit welcher ich Ihre Durchleucht erfreudigen wollte, nicht erhalten, weilen selbiger judiciret, daß kein solches defectes in dem augen ist, welcher seiner kunst unnter geben, von ihm könnte curiret werden, sondern hatt elicher maßen zuverstehen geben, wie auch der medicus, daß die nerven oder augens oder etwaß kürtzter [!], und mehr zusammen gezogen wahren, alß er durch eine kunst verlängern, undt rectificiren ihm getrauwte.*“ Dopis od regenta Václava Zimmermana z 29. 1. 1678, TAMTÉŽ, fol. 63. Dále viz také listy od Josefa Holznera z 15. 1. a 9. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 62 a 65.

rodičovské starosti a péče o synovo zdraví se totiž obávali, že zmiňované choroby mohou poznamenat i jeho kariéru vysokého duchovního hodnostáře.

Již před získáním kanonikátu v Olomouci totiž musel Walter Xaver prokázat, že je schopen úřad převzít a vykonávat povinnosti, které z něj plynuly. Problematické zdraví mladého hraběte jistě nezůstalo urozené společnosti utajené a olomoucké kapituláry tak bylo třeba uchláholit. Aby odrazil případné námitky, obrátil se mladíkův prokurátor baron Poppen s prosbou o radu až do Itálie: padovskému lékaři Zanottimu (či Zanfortimu) detailně popsal zdravotní stav a potíže budoucího kanovníka a požádal ho o vypracování dobrozdání, které mělo dokázat jeho plnou způsobilost. Zanotti případ nepodcenil a svolal lékařské konsilium, které na základě Poppenem dodaných informací posoudilo zdravotní stav mladého pána. I když o závěru, který konsilium vyneslo, prameny mlčí, je jasné, že byl příznivý – Walter Xaver totiž roku 1676 olomoucký kanonikát skutečně získal: „[...] *dnes byl Váš syn [...] instalován jako skutečný kanovník. Vaší knížecí milosti přeji, abyste v něm zažili dalšího kardinála z Dietrichsteina, také děkuji za posláni [rozhodnutí] konsilia od pana Zanfortiho [...]*“.⁷⁸⁴ Pro štrasburskou kapitolu představoval ovšem jeho nevalný zdravotní stav zásadní problém. Co na tom, že to byla pravda jenom poloviční, protože k razantnějšímu zhoršení zdraví došlo u mladíka až v pozdějších letech a v počátcích jednání se navíc kapitula k této věci vůbec nevyjadřovala. Štrasburští mladého Dietrichteina do svých řad nehodlali přijmout a jeho špatný zrak jim znamenitě posloužil jako důkaz, že není schopen funkci kanovníka vykonávat: „*Pochybují o zisku štrasburského kanonikátu, protože když si to tamní kapitula jednou usmyslela, těžko to [mému synovi] povolí. Můj syn také nikdy nebude vidět jedním okem a věc tak není přátelsky posuzována, jak bylo uvedeno výše; [...]*“.⁷⁸⁵ Kníže Ferdinand tak nakonec boj o Štrasburk prohrál. Synovo zdraví sice na této porážce mělo svůj podíl, ale jednalo se o

---

⁷⁸⁴ „[...] *heündt dero gelieb[testen] herr sohn [...] installirt is[t] also schon wirklicher dombh[err], windsche E[üre] Fürst[liche] Gnaden d[aß] sie ein andern h[err] card[inal] von dietrichstein an ihn erleben, bedanke mich auch des iberschikten consilij halber v[on] h[errn] Zanforti, [...]*“ Dopis od barona Poppena ze dne 19. 3. 1676, kdy proběhla instalace Waltera Xavera do úřadu olomouckého kanovníka, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 92. Dále viz Poppenovy listy z 27. a 29. 2., 15. 3. a nedatovaný dopis od preláta Huffnagela, TAMTÉŽ, fol. 119, 117, 106 a 92.

⁷⁸⁵ „*Weilen der aventus des straßburgerisch[en] canonicats noch sehr dubius ist, dann wann die capitula bey diesen hohen stiffen sich einmahl incapricirn, sehr harth weichen, mein sohn auch niemahlen mit einigem gutten aug angesehen wuerde, wann die sache nicht amicabiliter, wie oben vermeldet, eingerichtet wirdt; [...]*“ Rozsáhlý koncept Emmanuelimu z 30. 9. 1678, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 466-467, dále TAMTÉŽ, fol. 476-477, koncept pro barona Wangena z 2. 10. 1678. Kníže dokonce zvažoval, že by se do Říma osobně vypravil a pokusil se tam synovi vybojovat štrasburskou prebendu, k tomu ale zřejmě nakonec nedošlo, TAMTÉŽ, fol. 468, koncept rezidentovi de Neveau z 9. 10. 1678.

pouhou výmluvu ze strany kapituly, která se nevídaného uchazeče pod touto záminkou ráda zbavila.⁷⁸⁶

Během kavalírské cesty se ovšem začal zdravotní stav mladého Dietrichsteina skutečně pozvolna horšit, což poněkud omezovalo jeho denní rozvrh a studijní plán. Už v počátcích jeho lovaňského pobytu jej denně kontroloval lékař, s nímž on i hofmistr konzultovali další léčbu: „[...] denně budeme navštěvováni tímto panem doktorem, dostáváme od něj moudré rady a komunikujeme s ním záležitosti ohledně zdravotního stavu [Waltera Xavera ...].“⁷⁸⁷ Jedním z léčebných prostředků, které mladík pro posílení slabého zdraví i tělesné konstituce pravidelně požíval, bylo „*vin d’Ai*“ – luxusní jiskřivé víno pocházející z oblasti Champagne, o němž se tradovalo, že má blahodárné účinky na zdraví, a které kníže synovi nechával posílat bez ohledu na náklady.⁷⁸⁸

Kromě běžných nemocí, jakými byla horečka, jež Walteru Xaverovi zneprjemnila například výlet do Valenciennes a kterou kníže Ferdinand tehdy i v pozdějších letech navrhoval léčit purgováním,⁷⁸⁹ se u mladíka zhruba od roku 1685 ve větší míře projevíly časté bolesti hlavy a oka. Hofmistr Buol soudil, že obojí zapříčinilo počasí (světlo, vítr a chlad), jelikož mladý pán tehdy denně docházel na veřejné lekce. Během dnů, kdy na něj zmíněné potíže dotíraly nejhůře, musel Walter Xaver studium přerušit, ale jeho pokroků se to naštěstí příliš nedotklo.⁷⁹⁰ Další vlna zhoršení jeho stavu nastala na jaře a v létě roku 1686: na celý měsíc ho skolilo silné nachlazení a kašel, trpěl bolestmi v kříži a blíže neučenou opuchlinou, což si znovu vyžádalo každodenní návštěvy lékaře. Kníže Ferdinand situaci opět navrhoval léčit purgováním, které ale nezabralo. Nakonec muselo být svoláno lékařské konsilium, které se usneslo, že mladíkovy choroby zapříčinilo nadměrné vypětí při vykonávání šlechtických cvičení, což prý způsobilo přílišné zesílení a bolest svalů (a to přesto, že Walter Xaver tehdy ještě *exertitia* oficiálně nevykonával!). Přepínání sil a také jakási nervová horečka prý navíc mladého pána poznamenaly v obličeji, což s sebou v budoucnu mohlo nést i další horšení jeho zraku. Jelikož se projímání neosvědčilo, měly zjednat nápravu mastičky, obklady a léky

---

⁷⁸⁶ K tomu viz listy opisy od císařského rezidenta de Neveau z 26. 9. a 20. 11. 1678 či koncepty pro něj z 10. 11. a 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 470, 446, 445, 444; dále také viz koncept pro agenta Emmanuelliho z 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 434-437.

⁷⁸⁷ „[...] , werden wir von disem herren doctoren täglich überlauffen, umb ihnen einige gewüsse advis vom jetzigen der sachen zuestand zu comunicieren, [...]“. Dopis od hofmistra Buola z 21. 11. 1683, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 337-338.

⁷⁸⁸ Buolovy listy z 14. 8. a 7. 9. 1684, fol. 398-399 a 400 a koncept pro něj z 8. 10. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 394.

⁷⁸⁹ Viz např. koncept pro Waltera Xavera ze 17. 12. 1685, TAMTÉŽ, fol. 415.

⁷⁹⁰ Koncept pro hofmistra Buola z 15. 4. a Buolovy odpovědi z 30. 4. a 18. 5. 1685, TAMTÉŽ, fol. 379-380, 387 a 383-384; Buolův list z 8. 11. 1685, TAMTÉŽ, fol. 444-445 a také vyúčtování lékařských výloh, tedy medikamentů (zmiňována je například *aqua regina*) a péče, od 6. 1. do dubna roku 1686 v celkové výši 10 zlatých a 11 krejcarů, TAMTÉŽ, fol. 492.

(například jakýsi extrakt, který si mladík nechával připravovat od místního lékárníka) a také kvalitní a dostatečná strava a nápoje.⁷⁹¹ Disputaci ale navzdory všemožným komplikacím zvládl více než obstojně a výlet do Anglie, který následoval po úspěšně složené zkoušce, si vychutnal plnými doušky.

Dietrichsteinův program v Paříži spočíval především v exertitiích. Šlechtická cvičení si mladý pán musel, jak vyplývá z předcházející kapitoly, tvrdě vybojovat – kníže Ferdinand je sice používal jako lákadlo a motivaci, aby syna dotlačil k poslušnosti, k závaznému slibu se ovšem dlouho neměl. Důvodem jeho váhání bylo mladíkovo odklánění se od duchovního stavu, ale zřejmě i starosti o jeho zdraví. Tyto obavy došly naplnění v první polovině roku 1687. Mladého pána sužovalo časté krvácení z nosu – podle lékařů zapříčiněné nadbytkem krve, a proto léčené pouštěním žilou. Dále jej bolelo na hrudi (snad z důvodu zánětu či oné dříve prodělané opuchliny) a k tomu se přidaly obvyklé bolesti hlavy a oka, takže téměř nebyl schopen číst, a tedy ani studovat. Mladíkův pařížský hostitel hrabě Lobkovic i místní medicí navrhovali potíže zmírnit měsíční mléčnou kúrou. Ta spočívala v podávání oslího mléka, které mělo tělo posílit, zbavit nadbytku krve a vyhnat z něj záněty a horkost. V potaz bylo bráno také ovzduší: hofmistr Buol nepovažoval francouzský vzduch za blahodárný a byl přesvědčen, že plná úleva může nastat až po opuštění francouzské půdy. To, že by se podařilo uzdravit i nemocné oko jeho svěřence, však po mnoha letech pokusů a omylů, během nichž se stal Walter Xaver vůči podávaným medikamentům téměř imunním, neviděl tak optimisticky a knížeti byl nucen sdělit nepříznivý závěr pařížských odborníků: „[...] *po všech těch letech už všechny prostředky přicházejí pozdě: optické nervy jsou v kontrakci a místo je zatvrdlé. Jemná léčba ničemu nepomáhá, s radikálnější léčbou by ale mohl být uvržen do nebezpečí a hrozilo by, že se ztratí také to dobré oko [...]*“.⁷⁹² Kníže se nechtěl vzdávat naděje a za synovu léčbu štedře platil (jen během onoho kritického půl roku vydal zhruba 250 tolarů). Výraznější zlepšení však nepřišlo ani tehdy, když si Walter Xaver začal přímo do nemocného oka aplikovat jakýsi prášek, který mu měl zlepšit zrak během jediného měsíce.⁷⁹³

⁷⁹¹ Viz hofmistrový dopisy ze 4. 4., 23. 5. a 18. 7. 1686 a ze 17. 3. 1687, TAMTÉŽ, fol. 477, 489-490, 491-495 a 538 či koncepty pro syna i pro hofmistra od knížete ze 7. a 25. 4. 1686, TAMTÉŽ, fol. 457 a 476. To, že byl mladý pán vyčerpaný kvůli své přehnané horlivosti a pílí, zmiňuje i francouzsky psaná lékařská zpráva od lovaňského profesora anatomie a chirurgie (a zároveň tamního rektora) Jacoba Herregouta, kterou potvrdil i profesor práva Andreas Wolf. Viz opis této lékařské zprávy z 6. 8. 1686, TAMTÉŽ, fol. 494.

⁷⁹² „[...] *es wären alle mittel nach so langen jahren zu spath: die nervi optici wären in ihrer contraction und situ schon erhartet: linde remedien wurden nichts ausgeben, mit harten aber thette man ihme in gefahr sezen, auch d[an]n guette aug zueverliehren [...]*“ Buolův list z 19. 5. 1687, TAMTÉŽ, fol. 532.

⁷⁹³ K tomu viz list od Waltera Xavera z 15. 6. 1687, TAMTÉŽ, fol. 551, hofmistrový dopisy z 3. a 24. 2., 17. a 28. 3., 6. a 7. 4., 19. 5. a 4. 8. 1687 TAMTÉŽ, fol. 499, 527, 538, 618, 536, 621-622, 532 a 564 a dále koncept od knížete pro hofmistra z 19. 10. 1687, TAMTÉŽ, fol. 561-562. Kníže Ferdinand samozřejmě špičkovou lékařskou péčí dopřával i svým ostatním potomkům (kupříkladu hofmistra svého nejstaršího syna Leopolda Ignáce

Aby se syn přespříliš nevyčerpával, zařídil mu kníže, jak již bylo řečeno, povolení požívat maso i v postní době a postupně také začal redukovat šlechtická cvičení, která vykonával: během jeho italského pobytu mu povolil šermovat a tančit jen jednou týdně, zbytek času měl věnovat knihám a opakování znalostí z práva a jazyků. S bojem o oficiální opuštění duchovního stavu mladíka přepadla další vlna melancholie, neboť pochopil, že jeho vytoužený cíl je dále, než doufal. Jeho trudnomyslnost a duševní nepohoda tak nikterak překvapivě poznamenala kromě studijních pokroků i jeho zdraví: nemocné oko na léčbu nereagovalo a začínalo být jasné, že se jej nikdy nepodaří zcela uzdravit. Navzdory dlouhodobě nepříznivému vývoji ovšem nelze tvrdit, že by mladého Dietrichsteina během jeho cesty po zemích jeho zdravotní potíže limitovaly natolik, že by nebyl schopen předepsaný vzdělávací program absolvovat – jeho studia sice musela být občas krátkodobě přerušena, přesto ale dostudoval úspěšně a v exertitiích dokonce vynikal. Nepříjemnosti, které mladíkovi jeho nevalné zdraví přineslo, měly navíc i svou světlou stránku: kníže Ferdinand byl totiž díky obavám o synovo zdraví daleko smířlivější a nakonec mu povolil mnohem více, než měl původně v plánu.

V. 2. Nemoci knížete z Dietrichsteina ve zralém věku a jejich léčba

Léta plynula a hrabě (později, od roku 1709, kníže) z Dietrichsteina se střídavými úspěchy a neúspěchy stále bojoval se svými neduhy⁷⁹⁴ a horšícím se zrakem. Bohatá dokumentace, která tyto boje osvětluje, se dochovala především k roku 1721, kdy bylo Walteru Xaverovi 57 let a kdy jeho zdravotní potíže zřejmě dosáhly vrcholu.⁷⁹⁵ Díky tomu, že Dietrichstein o svém zdraví pravidelně informoval řadu osob a přijímal od nich rady, lze jeho stav i metody, které měly vést k jeho nápravě, poměrně přesně zrekonstruovat. Útěchu i rady mu tak poskytovala například jeho sestra Erdmunda Terezie, provdaná kněžna

---

instruoval, že bude-li nutná léčba, nemá hledět na výdaje). R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichsteinů a Schwarzenberků*, s. 174-175.

⁷⁹⁴ V roce 1728 zřejmě prodělal neštovice (či jiné onemocnění projevující se vodnatými puchýři), avšak zotavil se rychle a zřejmě bez větších následků. Dopis od knížete z Dietrichsteina hraběti Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu z 26. 8. 1728, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Kart. 65/8, nefol.

⁷⁹⁵ Zdravotní stav knížete dokumentuje množství různorodých pramenů: originály i koncepty dopisů, nebo soupis lékařských doporučení. O tom detailně L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

z Lichtensteina,⁷⁹⁶ pozdější nejvyšší lovčí kníže Hartmann z Lichtensteina⁷⁹⁷ nebo „myšlický děkan“ Matyáš Karel Pietzek⁷⁹⁸ a mnozí další.

Nejčastější výměna dopisů ale probíhala mezi knížetem z Dietrichsteina a jeho lékaři. O jeho zdraví totiž pečoval celý tým odborníků. Na prvním místě je nutné jmenovat Ludvíka Kristiána, s nímž kníže zůstal v kontaktu i v následujících letech a jehož služby zřejmě využívala i jeho druhá žena, Karla Maxmiliána, rozená hraběnka Pruskovská.⁷⁹⁹ Mezi pisateli i příjemci dopisů či doporučení lze dále nalézt doktora Damma⁸⁰⁰ a doktora Lyrera;⁸⁰¹ dochovaná korespondence ale zmiňuje množství dalších jmen: lékaře Brünera z Düsseldorfu, chirurga a okulistu pana Maca,⁸⁰² doktora Hana,⁸⁰³ pražského operátora Michaela Hoffmana⁸⁰⁴ a doktora Sutnera.⁸⁰⁵

Konzultace s uvedenými lékaři se neodbývaly osobně, ale, jak bylo dříve naznačeno, prostřednictvím dopisů, v nichž Walter Xaver detailně popsal své potíže, a oni mu na základě toho doporučili další postup. Na konceptech od knížete sice lokace nebývá uvedena, ale je

---

⁷⁹⁶ Erdmunda Terezie Marie rozená z Dietrichsteina (1652-1737), vdova po knížeti Janu Adamu Ondřejovi z Lichtensteina (1662-1712). Dopis bratrovi z 23. 8. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515. Ke kněžně Erdmundě Terezii Marii viz četné zmínky v práci: P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr*.

⁷⁹⁷ Hartmann z Lichtensteina (1666-1728) byl roku 1712 jmenován císařským komorníkem; v roce 1725 získal úřad nejvyššího lovčího, avšak už o tři roky později náhle zemřel. J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 6, sl. 895. Dopis knížeti z 23. 12. 1721; koncepty dopisů od Waltra Xavera z 19. 9. a 25. 12. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515.

⁷⁹⁸ Prameny bohužel nevyovídají zcela jasně o tom, o koho konkrétně šlo. Mohlo se ovšem jednat o duchovního z Mušlova, což je část dnešního Mikulova. Jeho dopisy pro knížete z Dietrichsteina (z 8. 8., 13. 8. a 24. 12. 1721), které nesou podpis „*Mathaeus Carolus Pietzek, decanus Mysblicensis*“, jsou psány výhradně latinsky; koncepty listů pro něj (např. z 6. 8. 1721) jsou proto taktéž psané v latině.

⁷⁹⁹ Kněžna z Dietrichsteina se v jednom ze svých listů manželovi zmiňuje o jistém panu Kristiánovi, jímž je zřejmě míněn právě lékař Ludvík Kristián, viz její nedatovaný dopis z roku 1730, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2007/12, sign. 925, kart. 512, fol. 1. Totožnost tohoto lékaře sice nelze potvrdit, ale mohlo se jednat o vídeňského lékaře Karla Kristiána, který byl na pražskou lékařskou fakultu zapsán dne 25. 4. 1713 (pan Kristián měl pravděpodobně více křestních jmen, přičemž do matriky mohl být zapsán pod jedním a později více používal své druhé jméno, pod kterým byl známý i knížeti z Dietrichsteina). Karel KUČERA – Miroslav TRUC, *Matricula facultatis medicae Universitatis Pragensis 1657-1783*, Praha 1968, zde s. 42.

⁸⁰⁰ Velmi pravděpodobně se jednalo o Maxmiliána Damma, jenž byl roku 1739 povýšen do rytířského stavu. Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, I.*, s. 168; Anton SCHIMON, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Böhmisch Leipa 1859, s. 26; August VON DOERR, *Der Adel der Böhmischen Kronländer*, Prag 1900, s. 226.

⁸⁰¹ I když není zcela jasné, o koho se jednalo, mohlo jít o jistého Františka Josefa Lyra, který byl ke studiu zapsán dne 10. ledna 1736; také ale mohlo jít o syna či jiného příbuzného dotyčného. K. KUČERA – M. TRUC, *Matricula facultatis*, s. 49.

⁸⁰² Tito dva lékaři mohli být teoreticky cizinci, o nichž se kníže doslechl, jejich totožnost ale bohužel neznáme. Pan Maco poskytoval své služby knížeti Hartmannovi z Lichtensteina, o Brünеровi z Düsseldorfu se ve svém dopise knížeti okrajově zmiňuje pan P. V. de la Broue. K oběma lékařům i panu de la Broue viz níže.

⁸⁰³ Možná Karel Haan původem z Plzně, který se na lékařské fakultě imatrikuloval dne 23. 6. 1694, K. KUČERA – M. TRUC, *Matricula facultatis*, s. 38.

⁸⁰⁴ Velmi pravděpodobně Michael Ondřej Antonín Hofmann, jehož ke dni 9. 8. roku 1720 uvádí matrika pražské lékařské fakulty jako operátora ran a zlomenin, okulistu a odborníka na zajetí pysk, a dokonce i rakovinu, TAMTÉŽ, s. 96.

⁸⁰⁵ Zřejmě moravský lékař František Antonín Sutter; na pražskou lékařskou fakultu byl zapsán dne 16. 2. 1693, TAMTÉŽ, s. 142.

pravděpodobné, že vzhledem k tomu, že ve zralejším věku preferoval svou mikulovskou rezidenci či Brno, i vzhledem k jeho horšícímu se zdraví, do hlavního města monarchie či do Prahy neodcestoval. Sami lékaři ho také ve svých listech nabádali, že by bylo užitečné, aby se setkali osobně a oni jej mohli prohlédnout, nebo jeho případ na základě této prohlídky doporučit jinému odborníkovi. Například vídeňský doktor Lyrer na něj apeloval, aby přijel do Vídně, kde by se na něj mohl podívat nejen on, ale i jistý doktor Han a ještě další dva konkrétněji nezmínění odborníci, což kníže uznal a připustil, že by bylo dobré, aby se na konzultaci dostavil: „[...] *a jsem dokonce toho mínění, že, jak píšete, by bylo lepší, kdyby pacient dorazil do Vídně a mohl tak být [lékařem] prohlédnut [...]*“.⁸⁰⁶

Někteří ze zmíněných lékařů (konkrétně Ludvík Kristián a doktor Sutner) navíc byli ve vzájemném kontaktu mezi sebou a Dietrichsteinův zdravotní stav konzultovali společně; bylo-li to třeba, bylo svoláno lékařské konsilium: „*Včera jsme se s doktorem Sutnerem hodinu radili o tom, jaké medikamenty by měly být Vaší knížecí milosti předepsány [...]*“⁸⁰⁷ a dále: „*ujišťuji Vaší knížecí milost, že i když jsem v životě nikdy neprováděl to, co nyní činím Vaší knížecí milosti, probírám to s ostatními mediky a chirurgy [...]*“.⁸⁰⁸ Je téměř jisté, že vzhledem k charakteru a četnosti svých chorob Dietrichstein ještě zaměstnával místního lékaře, případně lékaře osobního, jenž mu byl neustále k dispozici; zmínky o někom takovém však ve studovaných pramenech chybí. Jisté ovšem je, že kníže využíval služeb lékařů svých přátel a známých: například svého vzdáleného příbuzného, knížete Hartmanna z Lichtensteina, kterému před tím v dopise detailně popsal své zdravotní obtíže (trpěl prý „*velkým katarem a slabostí očí*“), snažně prosil o zapůjčení jeho osobního chirurga, pana Maca, a žádal, aby se k němu lékař mohl vypravit co nejdříve.⁸⁰⁹

A jaké konkrétní choroby a problémy tedy knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina trápily ve 20. letech 18. století? Jak se s nepohodlím a potížemi, které s sebou nesly, vyrovnával,

---

⁸⁰⁶ „[...] *und bin eben dieser meinung, wie mein h[err] schreibet, dass besser sein wird, wan der patient nacher Wienn kombt und man sodann solchen in gegenwart examinir[en], und augenschein nehmen kan [...]*“. Koncept dopisu od knížete z Dietrichsteina lékaři z 25. 7. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 9 a také list od doktora Lyrera z 24. 6. 1721, TAMTÉŽ, fol. 4.

⁸⁰⁷ „[...] *Wie d[aß] ich gestern mit dem h[errn] Suter über eine stundt conferirt habe wegen dere[n] medicamente[n], welche Euer Hochfürst[liche] Gnade vorgeschriebe[n] seindt worde[n]*“. List od Ludvíka Kristiána knížeti z 9. 8. 1721, TAMTÉŽ, fol. 30. Dále viz např. dopis od téhož lékaře z 20. srpna 1721, fol. 28.

⁸⁰⁸ „*ich versichere Euer Hochfürst[lichen] Gnade[n], d[aß] ich mein lebtage dies nicht gethan habe, was ich vor Euer Hochfürst[lichen] Gnade[n] thue, dan ich nicht allein mit andere[n] wackher[n] medici undt chyrurgi rede nuhr zu hören, was zu thue, [...]*“. A konečně, hned v úvodu lékařských doporučení od doktora Damma je uvedeno, že: „*na posledním lékařském konsiliu se rozhodlo, že [...]*“ („*in dem letzt gehaltenen consilio medicô fest geschlossen worden [...]*“), TAMTÉŽ, s. d., fol. 39.

⁸⁰⁹ Koncept dopisu knížeti Hartmannovi z Lichtensteina z 19. a 25. 9. 1721, TAMTÉŽ, fol. 14 a 15. Kníže z Lichtensteina se ovšem musel svému příteli omluvit – pana Maca totiž sám potřeboval, list z 23. 12. 1721, TAMTÉŽ, fol. 16.

a co všechno obnášela léčba, kterou podstupoval k jejich zmírnění? Tak jako již dříve jej i nyní sužovaly úporné bolesti hlavy, dále také bolesti břicha a střevní obtíže či občasné horečky. Nejzávažnější ovšem bezesporu byly problémy s očima, které právě v této době vygradovaly. Podle příznaků, které kníže uváděl ve svých listech lékařům, se pravděpodobně jednalo o postupující šedý (či možná i zelený) zákal kombinovaný s občasnými bolestivými záněty v očích. Lékař Ludvík Kristián měl za to, že se jedná o zákal šedý: „[...] je bez jakýchkoli pochybností, že se zánětu nesmí dávat prostor, neboť tento zánět je způsoben, jak jsem Vaši knížecí milosti často říkal, šedým zákaelem.“⁸¹⁰ Zvažován byl ovšem i „zákal bílý“ – tento název byl jistě odvozen od příznaků, které kníže popisoval. Je samozřejmě otázkou, nakolik se lze spoléhat na popis knížete i na lékařovy domněnky, neboť konzultace byly povětšinou dálkové a to, zda se pacient s lékařem setkávali, není jisté.⁸¹¹

Popis toho, jak se potíže projevovaly, lze nicméně nalézt snad ve všech Dietrichsteinových listech z 20. let 18. století.⁸¹² Kupříkladu v dopise určeném nejvyššímu válečnému komisaři,⁸¹³ uvedl kníže následující: „[...] po překonané nemoci levé ruky, hned, jak se objevil zánět, jsem vídal obláček a bílý bod [...], kterýžto obláček a malý bílý bod nejsou větší než čočka, takže něco vidět mohu. Ráno po probuzení se v levém oku objevuje bolest, která netrvá víc než půl otčenáše. Tato bolest postupuje od nosu k levému očnímu víčku, zatímco [vidění na] pravé oko je zcela potemnělé, jako kdybych měl před očima tenký závoj. Na pravé oko potom vidím, že se onen malý bílý bod i obláček rozlijí po celé oční bulvě a to trvá čtyři nebo pět hodin [...], ale hlavně že člověk něco vidí. Toto se ale může třikrát či čtyřikrát za den zopakovat, a pokud se tak stane, nevidím už nic [...]“.⁸¹⁴

---

⁸¹⁰ „[...] ist ohne allen zweiffel, kein kamer mehr zu mach[en] eines staar, dan der staar herüret, wie ich Euer Hochfürst[lichem] Gnad[en] hierüber ofts gemeldet habe, d[af]ß wan eine suffusio hypochysis cataracta sey“; podle popisovaných příznaků se však mohlo jednat i o zákal zelený. Dopis od Luvíka Kristiána z 27. 8. 1721, TAMTÉŽ, fol. 27 a 34.

⁸¹¹ K této problematice podrobněji Axel KARENBERG, *Retrospective Diagnosis. Use and Abuse in Medical Historiography*, Prague Medical Report 110, č. 2, 2009, s. 140-145 a z českých autorů například Karel ČERNÝ, *Problém retrospektivní diagnostiky v dějinách lékařství*, Dějiny věd a techniky 41, č. 3, 2008, s. 145-154 a David TOMÍČEK, *K diagnostice v česky psaných lékařských sbornících 15. a 16. století*, TAMTÉŽ, s. 155-171.

⁸¹² Jako jeden z příkladů uvedme koncept dopisu myšlickému děkanovi ze 6. 8. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 12, v němž si stěžuje n na své „blöde Augen“ a míní, že by měl dostat „gutte medicamenta“.

⁸¹³ Dietrichstein bohužel konkrétní jméno neuvádí ani neupřesňuje, zda se jednalo o nejvyššího (případně generálního) válečného komisaře či o nejvyššího komisaře pro Moravu, totožnost tohoto člověka proto bohužel není zcela jasná. Generálním válečným komisařem byl v letech 1713-1726 hrabě František Sebastián z Thürheimu. Za zprostředkování této informace děkuji doc. Jiřímu Kubešovi a dr. Petru Maťovi.

⁸¹⁴ „[...] hat mein rechtes aug nach überstandener kranckheith rechter hand gleich zu anfang des sterns, ein welklein sambt einem weisen pinckl, [...], bekomen, welches welckl, und kleine[n] weise[n] pinckl, so nicht größer ist, als eine kleinwintzige linse bey[samben] bleibt, so kan ich noch etwas sehen, allein in aller fruhe, da ich erwache, so empfinde in den lincken aug ein schmerzen, daß ist: ein reissan, welcher über einen halben vatter unser nicht dauert, dieser ejlet gegen der nasen in das lincke augwinckl hinein, wo so dann das rechte aug mir völlig verduncklt wird, als ob ein dinker schlaüter mir über die augen gezogen[en] wäre wordn, und da sihet mann in den

Takto závažné problémy byly za života Waltera Xavera z Dietrichsteina v podstatě neléčitelné, lékaři mohli pouze tlumit příznaky a zmírňovat bolest. Jejich hlavní péče tak spočívala v předepsání osvědčených medikamentů a procedur a také v doporučení správné životosprávy. Zásadní roli samozřejmě hrál výběr potravin a nápojů. Na doporučení Ludvíka Kristiána i dalších lékařů se měl urozený pacient vyhýbat tučnému masu (především uzenému a vepřovému), ale také salátu. Zelí, které lékař většinou ordinoval na katar, mu bylo povoleno jen občas, mléčná jídla ale jíst mohl a popíjet měl vodu a dobré víno.⁸¹⁵

Ohledně mléčné kúry, kterou mu na základě usnesení lékařského konsilia předepsal výše zmiňovaný doktor Damm, dostal urozený nemocný ještě podrobnější pokyny. Čtyři nebo pět dní před zahájením kúry mu byl podán *Antihecticum Poteri*;⁸¹⁶ samotný průběh léčby pak postupoval následovně: po probuzení, tedy kolem šesté či sedmé hodiny ranní, nedostal kníže jako obvykle laxativum, ale oslí mléko ve stříbrném pohárku a také na špičku nože fenyklového cukru (buď s račíma očima, či bez nich). Prvních šest nebo sedm dní měl kníže vždy ráno konzumovat oslí mléko v takovém množství, aby na něj přivykl žaludek, později, po celou dobu trvání kúry, musel brzy ráno vypít celý žejdlík. Následoval spánek či alespoň dvě hodiny odpočinku na lůžku. Poté dostal pacient další porci mléka, tentokrát svařeného s čokoládou, a před obědem 20 až 30 kapek roztoku *Tinctura Antipthisica Wedely*⁸¹⁷ rozpuštěných ve vodě. Účinky této kúry mělo posílit i užívání prášků smíchaných s růžovým cukrem a speciální strava: kníže se měl vyvarovat pokrmů příliš kyselých, slaných nebo horkých a také ovoce a „zelených věcí“ (zřejmě příliš vodnaté a nadýmavé zeleniny). Doporučena mu naopak byla zelná polévka, mladá drůbež (vařená i pečená) podávaná s rýží nebo žemlí rozmočenou v mléce či pečeně připravená z kvalitního mladého masa.⁸¹⁸

---

rechten aug, das sich d[er] kleine[n] weise[n] pinckl, sambt dem welcklein völlig über den gantzen augenapffl ergossen hat, und dieses tauert ein 4. oder 5. stund [...], so mann haubtsächlich sehen kan, und dieses geschiehet auch 3., 4. mahl des tags, d[an]n es sich zusamben ziehet, und wiederumben ergisset, d[an]n ich nichts sehe [...]“. Koncept dopisu nejvyššímu válečnému komisaři z 5. 9. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 6-7.

⁸¹⁵ Dopis od lékaře Ludvíka Kristiána z 16. 8. a koncept odpovědi knížete z 29. 8. 1721, TAMTÉŽ, fol. 21 a 33.

⁸¹⁶ Tento lék se dle dobových příruček užíval například při souchotinách; k využití viz: Christoph Wilhelm HUFELAND – Karl HIMLY (Hgg.), *Journal der practischen Arzneykunde und Wundarzneykunst*, XXIX. Band, Berlin 1809, s. 65.

⁸¹⁷ Tuto tinkturu (pod označením Bezoardica Tinctura Wedelii – jednalo se tedy tinkturu na bázi bezoáru, který se mimo jiné používal při poruchách trávení, nevolnostech a bolestech) uvádí i J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 3, sl. 1665-1666.

⁸¹⁸ „Nachdem bey jetziger beschaffenheit Ihre Hochfürstliche[n] Gnaden fürst von Dietrichstein x. x. (plenissimo titulo) kranckheit betreffend, vor deroselben gegen nechst kommenden halben may und bey verspührter wärmeren zeit die milchchur zugebrauchen, in dem letzt gehaltenen consilio medicô festgeschlossen worden [ist], bis dahin aber unterdessen mit der bißhero gebrauchten kräutler suppen undt milchzucker fortzufahren, letzlich aber ein 4. oder 5. tage vor erst gedachter milchchur das antihecticum poteri etwan eines halben scrupels schwehr mit gleich so viel krebsaugen vermischet zu geben. Als solle so dan der anfang ohne vorher gebrauchter laxir dergestaltt gemacht werden: daß alle fruhmorgen, nachdem Seyne Hochfürstliche Gnaden erwachet, nehmlich umb 6. oder 7. uhr längstens, die eselin an ein ohnweit Ihre Hochfürstlicher Gnaden schlaaffzimer gelegenes orth gebracht

Předepsaná životospráva se ovšem podle knížete mýjela účinkem, a větší naději tak vkládal do medikamentů.⁸¹⁹ Největší trápení měl kníže z Dietrichsteina, jak bylo všeobecně známé, s horšícím se zrakem, takže se k němu z různých zdrojů dostávaly všelijaké kapky a vodičky. Některé mu vyráběli či nechávali posílat výše zmínění lékaři, další se k němu dostávaly z jiných zdrojů. Ludvík Kristián jej čerstvě vyrobenými vodičkami zásoboval pravidelně⁸²⁰ a doktor Lyrer mu zase nechal doručit jakýsi roztok na zmírnění zánětu v očích, který mohl trochu pálit, a kníže jej měl užívat dva až tři dny po dvou až třech kapkách, a to čtyřikrát denně. V případě, že se zánět ozýval silněji, si měl Walter Xaver na oči přiložit obvaz, ten uchytit za uši a takto setrvat. Roztok měl být uchovávan v chladu, jen v případě potřeby mělo být do malé nádoby odebráno malé množství a to poté použito. Lyrer dále knížeti doporučoval, aby se nezdržoval na prudkém slunci a větru a aby popíjel nápoj připravený z fenyklové vody svařené s pryskyřicí, naopak vína se měl důsledně zřící, neboť ho tento konkrétní lékař považoval za vyloženě škodlivé.⁸²¹

[wird], woselbst die milch in einen silbernen becher (welcher in ein geschir mit warmen wasser gestellet werden muss) durch ein dinnes leinenes tüchel, so über den becher gedeckt und darauff eine guthe messerspitz voll gestossener überzogener fenichelzucker, mit oder ohne krebsaugen vermischt, zu vorher gethan, darüber durchgemelckt und also gesiegen [wird]; welche milch alsdan von Seyner Hochfürstlichen Gnaden also warmer auff einmahl ausgetruncken werden muss, bey welcher quantitet der milch die ersten 6. oder 7. tage, damit der magen die milch anzunehmen gewohne, zu verharren, nach diesem aber täglich, so lange die chur wehret, alle fruhmorgen ein seydl vorgedachter maassen zu trincken. Da dan allemahl nach genossener milch Seyne Hochfürstliche Gnaden einen schlaaff thun oder ein paar stund im bett darauff rasten können, item wirdt 2. stund nach genommener milch eine chiockolatta mit eben vorgedachter eselsmilch anstatt des wassers gesotten zu trincken erlaubt, worauff so dan eine mässige bewegung geschehen kan. Wehrender milchchur muss nichts, was sauer, sehr gesaltzen, faist, auch sonst unverdaulich ist, genossen, inngleichen alles obst und grüne sachen vermieden werden. Hingegen dienen absonderlich junge gekochte und gebradtene hühel, die mit rais oder semmel in milch geweigt, gespeysset undt genähret werden müssen, nicht weniger ein guthes junges kalbfleisch, mehr gebradten als gesotten, junge pfasanel und dergleichen. Solte aber, wieder verhoffen, diese milchchur nicht etwan wohl anschlagen (wie wohl n solche ohne wichtige ursachen nicht gleich zu abandoniren), welches aus denen schon bekandten zufällen leicht abzunehmen, und man daher gezwungen seyn sollte, solche zu unterlassen, so ist auff solchen fall ferner beschlossen worden, das coagulum lactis durch ein gelindes abstergens von 20. gran [20 gramů (Gramm), či 20 zrněk (Granüle)] rhuberber pulver mit einem zucker rosat gegeben zu expediren, ferners aber anstatt der vorgedachten milch den milchzucker mit der gewöhnlichen kreüttersuppen zu continuiren, vor dem mittagessen aber allemahl die tincturam antiptysicam Wedely zu 20. bis 30. tropffen in wenig ehrenpreis wasser oder andern vehiculo appropriatō zu geben. Was nun hierieber weiters vor guth befunden werden möchte, erwartte groß[nädige] erinnerung, welchen in allen gebührend soll nachgelebet werden. Dr. Dam[m].“ Doporučení jsou uložena v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 39-40, také viz L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*, zde s. 189-190.

⁸¹⁹ Mezi další běžně používaná léčiva patřily přírodní drogy, různé chemické sloučeniny, usušené části zvířecích těl a mnohé další látky; ke konkrétním příkladům více Pavel DRÁBEK, *Léčivé přípravky podle profesora Löwa*, *Dějiny věd a techniky* 46, č. 2, 2013, s. 113-117. Nejenom příklady léčiv, ale také další formy boje proti nemoci i proti nebezpečným epidemiím zmiňují např.: Karel ČERNÝ – Jiří M. HAVLÍK, *Ježuité a mor*, Praha 2008, zde především s. 47-52 (resp. 47-63), k lékařství na jezuitských kolejiích s. 70-86. K recepti moru dále Karel ČERNÝ, *Mor 1480-1730. Epidemie v lékařských traktátech raného novověku*, Praha 2014.

⁸²⁰ List od Ludvíka Kristiána z 16. 8. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 21.

⁸²¹ Psaní od doktora Lyrera z 24. 7. 1721, TAMTÉŽ, fol. 2-4.

Mezi další léčiva, která Walter Xaver podle potřeby užíval, nikoli ovšem k napravení zraku, ale spíše jako podpůrnou léčbu během a po oné blíže nespecifikované dvanáctidenní nemoci, patřila *purgancia* (projímadla), o nichž se soudilo, že tělo očistí od škodlivin a tím napomohou rychlejšímu zotavení.⁸²² Zlepšení jeho zdraví měl napomoci jakýsi prášek užívaný ráno a večer a také čokoláda, která se v pramenech poměrně často objevuje jako podpůrná složka léčby či jako samotný lék. S podáváním čokolády počítala i mléčná kúra zmíněná v doporučeních od doktora Damma.⁸²³ Lékař Ludvík Kristián knížeti jako jednu z možností léčby navrhol pobyt v lázních, ale o tom, že jej Dietrichstein nakonec absolvoval, prameny nehovoří. Je nicméně pravděpodobné, že zůstalo pouze u plánů, neboť Walter Xaver nebyl ve svých zralých letech tak nadšeným cestovatelem jako v dobách svého mládí – možná i kvůli svému špatnému zdraví.⁸²⁴

Vzhledem k závažnosti svých obtíží se kníže z Dietrichsteina chystal každého pomyslného stébka, aktivně vyhledával zprávy o nových účinnějších lécích a zkoušel všemožné „záračné“ medikamenty, které mu měly ulevit. Také se živě zajímal o stejně či podobně postižené pacienty a zjišťoval, jaké léky jim pomohly, aby si je mohl také opatřit. Výše zmiňovaný myšlický děkan mu například přivezl jakousi vodičku, která prý pomohla stovce lidí a která tedy měla napravit zrak i knížeti. Ten onu vodičku nejdříve začal po jedné kapce denně používat, pak se ovšem zalekl případných nežádoucích účinků, a i když byl přesvědčen, že by mu pan děkan vědomě nic závadného nepodal, vodičku odložil a s dalším užíváním počkal na schválení lékaře.⁸²⁵ Dalším z řady „zaručených“ léků měla být vodička, která údajně velmi pomohla bavorskému kurfiřtovi Maxmiliánu II. Emanuelovi, jehož v pozdějším věku podobně jako hlavního hrdinu této práce sužovaly potíže s očima:⁸²⁶ „[...] bylo mi řečeno, že bavorský

---

⁸²² K nim např.: Louis DU GARDIN, *Medicamenta Purgantia...: Remedium erroris in Ponderibus Medicis*, Duaci 1640.

⁸²³ Dopis od Ludvíka Kristiána z 9. 8. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 31 a také koncept listu tomuto lékaři z 16. 8. 1721, TAMTĚŽ, fol. 32, v němž jej kníže ujišťuje, že zmíněný prášek, který dostává před čokoládou, skutečně dvakrát denně užívá. Čokoládě jakožto léku věnovali pozornost mnozí doboví učenci, například profesor pražské lékařské fakulty Leonard Ferdinand MEISNER, *...de Caffè, chocolatae, herbae thee ac nicotaniae natura, usu et abusu anacrisis...*, Norimberg 1721. Čokoládu, její použití, možnosti přípravy i její pozitivní účinky na zdraví zmiňuje např. i J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 5, sl. 2165-2167.

⁸²⁴ Konkrétně v listu z konce března 1721 poukazoval Ludvík Kristián na to, že by kníže do lázní mohl vyjet. Svůj pobyt by si ovšem musel odbyt nejpozději po Velikonocích – v květnu toho roku se totiž do oněch lázní chystala sama císařovna Alžběta Kristýna (která skutečně roku 1721 absolvovala lázeňský pobyt v Karlových Varech). Psaní od Ludvíka Kristiána z 25. 3. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 18. Kníže se ovšem nejspíš do Karlových Varů ani roku 1721, ani v následujících letech nevypravil – v dochovaných kurlistech každopádně není uveden. Kurlisty jsou dostupné on-line: <http://www.portafontium.cz/kurliste/karlsbader-kurliste-1686-11067> [28. 4. 2014].

⁸²⁵ Koncept pro Ludvíka Kristiána z 16. 8. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 32.

⁸²⁶ Viz list od Ludvíka Kristiána z 3. 9. 1721, TAMTĚŽ, fol. 23-24.

*kurfiřt byl už dva roky slepý, a pak se zotavil díky jakési vodičce [...].*⁸²⁷ Kromě toho, že se zajímal o případ bavorského kurfiřta, který podrobně sledoval a všímal si jej i v dalších letech, vedl kníže s některými podobně zasaženými pacienty korespondenci, v níž si sdělovali své zkušenosti s léky i s lékaři a stěžovali si na své potíže.⁸²⁸

V neposlední řadě konzultoval Walter Xaver své problémy s členy své rozvětvené rodiny, zajímal se o jejich zdraví a sděloval jim svá trápení. Stejně jako u jiných urozených rodin bylo i u Dietrichsteinů běžné, že osvědčení lékaři pečovali nikoli o jednotlivce, ale o celý šlechtický dům,⁸²⁹ a také byli půjčováni přátelům a známým. Vídeňský lékař Ludvík Kristián tak asistoval u těžkého porodu sestry knížete, Marie Josefy Antonie, provdané hraběnky Kinské:⁸³⁰ „[...] každou hodinou, jak Vaše knížecí milost předpokládala, očekávám slehnutí hraběnky Kinské. Už to ale trvá dlouho a na ctěnou kněžnu to velmi těžce doléhá. Věděl jsem, že Vaše knížecí milost mě prosila, abych ji informoval, což činím [...].”⁸³¹ Další ze sester Waltera Xavera, Erdmunda Terezie, provdaná kněžna z Lichtenštejna, se zase snažila bratra přesvědčit, aby se konečně vypravil do Vídně a využil služeb tamních lékařů a nějakého dobrého okulisty.⁸³²

V současnosti by potíže knížete z Dietrichsteina, pokud se skutečně jednalo o šedý zákal, vyřešil jednoduchý zákrok; v jeho době se ovšem jednalo o záležitost značně riskantní a případná operace pacienta mohla ohrozit na životě. List od jednoho z přátel knížete, s nímž ho pojily obdobné zdravotní problémy, nám napovídá, že Walter Xaver pravděpodobně o podstoupení zákroku uvažoval již ve 20. letech 18. století. Pisatel onoho dopisu, pan P. V. de la Broue,⁸³³ se knížeti svěřil, že již dříve podstoupil operaci očí. Tento zákrok sice kýžené zlepšení nepřinesl, ale pražského operátora a zkušeného chirurga Michaela Hoffmana si

---

⁸²⁷ „[...] *mann hat mir gesagt, d[ass] der churfürst in Beyern schon 2 jahr blind gewese[n] seÿe, und dannoch durch ein wasserl wiederumb restituirt word[en], [...].*“ Koncept dopisu Ludvíku Kristiánovi z 29. 8. 1721, TAMTÉŽ, fol. 33.

⁸²⁸ Příkladem může být jistý pan de la Broue, viz jeho list z 10. 9. 1721, TAMTÉŽ, fol. 1-9; k panu de la Broue viz dále.

⁸²⁹ Paralel lze jistě najít mnoho, například i u Karla staršího ze Žerotína a jeho lékařů, kteří se starali jak o něho samotného, tak i o jeho již dospělé dcery. T. KNOZ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“.

⁸³⁰ Marie Josefa Antonie z Dietrichsteina (1694-1758) se roku 1717 provdala za hraběte (a později knížete) Štěpána Viléma Kinského (1679-1749). V roce 1721 se manželům narodilo jejich třetí dítě, dcera Marie Terezie Josefa Maxmiliána (1721-1751). K chystané svatbě stručně: L. MARŠÁLKOVÁ, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině 18. století*, s. 47-48.

⁸³¹ „[...] *ich hätte stündlich jehrn [!] die niederkunfft der graffin Kÿnskin das Euer Hochfürst[liche] Gnade[n] kunthe auffwarthe[n], welches sich lang ziehet auch der gnädigste[n] fürstin sehr schwehr fallet so zu lebe[n], wan ich wuste, d[ass] Euer Hochfürst[liche] Gnade mich wohlen, welches unterthänig biette zu berichte[n], [...].*“ List od Ludvíka Kristiána z 3. 9. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 23-24.

⁸³² List od Erdmundy Terezie z Lichtensteina bratrovi z 23. 8. 1721, TAMTÉŽ, fol. 38.

⁸³³ Podpis dotyčného lze také číst jako *de la Brono* či *de la Brone*, ale není bohužel jasné, o koho se jedná. Pár drobných poznatků o jeho životě nám však jeho dopis přináší, například to, že svůj list sepsal v Brně, nějakou dobu pobýval ve Vídni a v roce 1715 navštívil Nizozemí. Viz jeho dopis z 10. 9. 1721 datovaný v Brně, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515, fol. 1-9.

dotyčný chválil, doporučoval ho i knížeti z Dietrichsteina a nabádal ho, aby řešení svých potíží neodkládal: „Protože má Vaše knížecí milost v očích takové obláčky, které se hned objevují, hned zase mizí, je třeba obávat se zánětu, kterého je nutné zbavit se čím dříve, tím lépe, neboť jinak by tato slizovitá materie mohla časem způsobit úplnou slepotu. Proto by bylo vhodné věc písemně nebo osobně (to druhé je na zvážení) konzultovat se zmíněným operátorem Michaellem Hoffmanem.“⁸³⁴

Pan de la Broue patřil k těm Dietrichsteinovým přátelům a známým, s nimiž ho pojily nepříjemné zdravotní potíže – opakované záněty v očích a horšící se zrak. Z de la Broueových detailních popisů jeho neduhů, příznaků a postupu léčby lze soudit, že trpěli stejnou chorobou, tedy nejspíše šedým zákalem, i když i v tomto případě je používán termín „bílý zákal“. Pro oba urozence se jednalo o letitou záležitost a oba zoufale hledali řešení, zkoušeli všemožné přípravky a léčebné postupy a vyhledávali odborníky, jejichž zkušenosti a dovednosti jim měly pomoci. Taktéž pan de la Broue byl schopen číst jen s jistými obtížemi a za pomoci brýlí. Trpěl častými záněty, které postihovaly obě oči a jeho zrak tak ještě více poškozovaly, lékaři si s ním příliš nevěděli rady a poslední naděje tak upínal k pražskému operátrovi Michaelu Hoffmanovi:

„Co se týká mých očí, nepodařilo se zcela dosáhnout původního stavu, ale na blízko vidím vše a s pomocí brýlí mohu číst i psát. Nemoc mých očí se začala rychle, ale nepozorovaně, a nejdříve jsem cítil, že když čtu písmena levým okem, je [obraz] poněkud zatemněný a vidím jako skrz obláček, což byl příznak začínajícího zánětu, toho jsem si ale nevsímal, s tím, že se jedná o další zhoršení očí. Omýval jsem je po dlouhou dobu l'eau d'ongrie [uherskou vodičkou], po které se oko trochu prosvětlo. Poté, co jsem v roce 1715 odjel do Nizozemí, se problémy zhoršovaly každým dnem. Konzultoval jsem to s doktory, ranhojiči a lazebníky a ti po prohlédnutí oka zjistili, že je zcela jasné a nevěděli si rady. Mezitím jsem ovšem ráno na levé oko viděl barevný obláček a také malé motýlky nebo mušky, kteří se objevovali a zase mizeli, ale nikdo mi neuměl říci, co to je. Přesto jsem už ale mohl vidět jen jako skrz závoj. Krátce před tím, než jsem byl povolán zpátky na Moravu, přijel do Bruselu jistý doktor Brüner z Düsseldorfu, kterému jsem předestřel můj stav, a dozvěděl jsem se od něj, že se jedná o bílý zákal. Doktor mi radil otevřít [v oku] fontanelu, aby se zachovalo alespoň druhé oko. Jelikož

---

⁸³⁴ „Weilen nun Eüer Hochfürstliche Gnaden solche wölckel im auge haben, die bald vergehen, bald sich wieder zeigen, so ist muthmaßlich ein ansatz des staars zu befürchten, deme je ehender je besser vorzukommen wäre, dan die schleimichte materie dürffte sich mit der zeit figiren und eine völlige blindheit veruhrsachen, daheroh ohne gehorsambstes maaßgeben obbemelter operateur Michael Hoffman schriftlich und persöhnlich (das leztere doch am besten erachtend) könnte consultirt werden.“ TAMTÉŽ a také viz MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*, zde s. 190-193.

jsem měl ale brzy odjíždět, nemohl jsem to na cestu podstoupit. Poté, co jsem přijel do Vídně, znovu jsem se doktora a okulisty dotázal na radu, ti ovšem neměli jiné rady než zánět propíchnout. Mezitím se ovšem pravé oko dostalo do stavu, v jakém bylo levé oko – bez nejmenší bolesti od zánětu, ale přitom jím bylo napadeno natolik, že jsem jednou ráno na začátku října roku 1718 už v dopise nemohl přečíst písmena. Všude jsem tedy pátral po dobrém okulistovi a dozvěděl jsem se o jednom z Krnova. Ten ke mně přijel a utěšoval mě, že v květnu za přítomnosti dvou lékařů a lazebníka Gyrota provede operaci. Požadovaný efekt se ovšem nedostavil a můj stav byl téměř takový jako před tím. Nakonec mi byl přidělen pražský operatér Michael Hoffman, kterého jsem zaměstnal, sdělil jsem mu informace a ten k mému stavu řekl, že zánět byl propíchnutý příliš brzy, ale ubezpečil mě, že díky jeho vědomostem a léčbě se dosáhne potřebného efektu, s nímž se, Nejvyššímu budiž chvála, dostanu daleko. Tento [lékař] je moudrý a vzdělaný muž a žádný trhovec, ujistil mě, když ke mně začal docházet, že zánět v pravém oku nemůže být vyléčen bez operace [...].“⁸³⁵

Jeho korespondence s Dietrichsteinem probíhala velmi pravděpodobně v delším časovém úseku a kníže z ní mohl čerpat nejenom útěchu, ale také informace o přítelových zdravotních problémech, možnostech léčby i o jeho zkušenostech s lékaři, chirurgy a okulisty, což mu mohlo ulehčit rozhodování o tom, jakému odborníkovi se svěřit do rukou. Walter Xaver

---

⁸³⁵ „Von dem stand meiner augen beybringen solle, daß zwar mein voriges gesicht nicht völlig doch solcher gestalten erlanget, wormit in der nähe alles sehen und mit hilffe der gläser lesen und schreiben kan. Die blödigkeit meiner augen hatte sich fast unmerklich angefangen und zwar habe erstens verspühret, als im lesen die buchstaben mit dem lincken auge etwas verdünckelter und gleichsam durch ein wöcklein sehend wargenommen, welches die ansetzung des staars gewesen, so aber nicht geachtet, vermeinend eine wieder vergehende blöde der augen zu seyn, dahero solche eine zeitlang mit l'eau d'ongrie gewaschen [wurde], worauf das auge etwas klarer worden [ist]. Nachdeme aber anno 1715 in Nederland gegangen, hat sich das ubel täglich vergrößert, weshalben doctor, wundartze, barbierer und dergleichen umb rath gefragt; die bey ansehung das auge gantz hell zu seyn befunden und wusten mir nicht zu helffen; da dan mitlerzeit allerhand farben wolckel gleichwie kleine fliegen oder mucken des morgents in lincken auge herumbgeschwebet und wieder vergangen [ist], kunte mir auch niemand sagen, was dieses seye; nichtsdestoweniger habe doch als wie durch ein flor sehen schon können. Kurtz aber vor erhaltener verordnung mich hieher in Mähren zu begeben, kamme ein gewieser doctor namens Brüner von Düseldorff nacher Brüssel, dem ich meinen zustand beybrachte und von ihme erfuhre, daß es der weiße staar seye, mir rathend, ein fontanelle setzen zu lassen, auch zu zusehen, damit das andere auge conserviret werde; weillen nun in procinctu abzureisen ware, kunte auf der reise nichts brauchen. Bey meiner ankunfft in Wienn habe ich wieder doctor und oculisten zu rath gezogen, die mir kein ander[es] mittel zu seyn, als den staar stechen zu lassen, gemeldet, mitlerzeit wurde das rechte aug gleich den lincken, ohne den geringsten schmerzen von den staar auch dergestalten angegriffen, daß als mit anfang octobris 1718 einsmahl in der frühe auf die postschreiben wolle, keinen buchstaben mehr erkönnen kunte; erkundigte mich also aller orthen umb einen guten oculisten und erfuhre, einen zu Jägerndorff zu seyn, welchen zu mir kommen lassen, der mich vertröstete die operation in monath majo vornehmen zu können, wie auch in beyseyn zweyer doctor und des barbierers Gyrot geschehen, allein der gewünschte effect hat sich nicht gezeiget und ware mein zustand fast wie vorhin. Endlich wurde durch den herrn advocaten Schellenberger einer zu Praag wohnhaffter operateur namens Michael Hoffman mir zugewiesen, dem zu mir beruffen, der nach eingenommener information meines zustandes sagte: der staar wäre zu früh gestochen worden, doch mich vertröstet, durch seine wissenschaft und curen das nothdürfftige gesicht zu verschaffen, welches ich auch, dem Höchsten seye danck, in so weit erhalten. Dieser ist gewis ein erfahrener mann und kein marcktschreyer, er hat mich versichert, wan er gleich anfangs zu mir kommen wäre, der staar an rechten auge wolte er ohne operation vertrieben haben, [...].“ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515 a L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*, s. 190-193.

ještě několik let vyčkával a váhal, ale k oné operaci nakonec skutečně došlo: podle dopisů adresovaných hraběti Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu se tak stalo někdy v roce 1730. O detailech této operace se kníže bohužel nerozepsal, takže netušíme, zda jej skutečně operoval chirurg Michael Hoffman, jak vlastně probíhala, ani zda mu přinesla úlevu. Jisté ovšem je, že zákrok byl pro Waltera Xavera z Dietrichsteina, jak se sám vyjádřil, neobyčejně náročný a z jeho následků se zotavoval ještě několik měsíců: „*Ze srdce lituji, že jsem [Vás neinformoval] osobně či vlastnoručními řádky (jsem totiž od doby mé pařížské cesty a prodělané operace téměř úplně slepý) a Vaši excelenci bych chtěl požádat o laskavost. Dozvěděl jsem se totiž s jistotou, že Vaše excelence je s uměním svého ranhojiče tak spokojená, že si k sobě povolala ještě další [ranhojiče-lazebníky]. Chtěl bych proto Vaši excelenci poníženě poprosit o laskavost, aby mohli dva Vaši ranhojiči přijet ke mně [...]*“.⁸³⁶

Ke konci života o sobě Dietrichstein hovořil jako o starém slepém muži,⁸³⁷ avšak své poslední dny a hodiny prožil v poklidu a nemoci ho nesužovaly víc než obvykle – to alespoň tvrdí zpráva o jeho smrti, kterou sepsal jeho nejstarší syn a dědic Karel Maxmilián: „[...] *můj vysoce milovaný a vážený pan otec, nejjasnější a vysoce urozený kníže Walter Xaver Sváté říše římské kníže z Dietrichsteina, pán v Mikulově, pán svobodného říšského panství a pevnosti Trasp, dědičný číšník v Korutanech, nejvyšší dědičný zemský lovcí ve Štýrsku, rytíř [Řádu] zlatého rouna, římského, císařského a královského Veličenstva skutečný tajný rada a komorník, jeho knížecí Milost, po prodělané desetidenní [nemoci], s velkou trpělivostí a křesťanskou pokorou [...], dobře zaopatřený svátostmi, odešel ve věku 75 let [ve skutečnosti zemřel v 74*

---

⁸³⁶ „*Ich betauere von hertzen, das ich nicht persönlich oder aber durch meine aigenhändige zehlen (weilen ich sider [?, možná seither] meiner pariser reis und ausgestandener se[h]r schmerzschaffen operation fast stock blind worden bin) bej Eüer Excellenz mich umb eine gnad anmelden dörrffe, indeme ich in sichere erfahrnus gekhommen bin, das Eüer Excellenz aus der barbarey einige barber haben lasen, und mit so content seynd, das selbte bereiths befehlich ertheilet wiederumben andere khommen zulassen, habe also Eüer Excellenz dienstdschuld[ig] bitten wollen, auf dero diener auch ingedenck zu seyn, und mir una fideliae zwey dergleichen barber mit khommen zulassen, [...]*“ Zmiňovaná pařížská cesta, kterou kníže vykonal v letech 1729-1730, s onou operací očí souvislost neměla (kníže se totiž do Francie vypravil kvůli zvelebení svých zahrad – přivezl si odtud semena zeleniny a sazenice stromů, k tomu viz zmínku: Dobromila BRICHTOVÁ, *Mikulov v 18. století*, in: Miroslav Svoboda (ved. aut. kol.), Mikulov, Praha 2013, s. 133-149, zde s. 147 a pozn. 535 na s. 363). Je ovšem možné, že právě v Paříži narazil na schopného lékaře, který mu operaci později provedl. Dopis od knížete z Dietrichsteina hraběti Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu z 13. 12. 1730, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Kart. 65/8, nefol. K pařížské cestě MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1059, sign. 278, kart. 305, fol. 1-12.

⁸³⁷ Jen několik měsíců před svou smrtí byl nucen řešit problémy a dluhy svého mladšího bratra Jakuba Antonína a stěžoval si, jak je to pro něj obtížné a že ho bratr přivede do hrobu: „[...] *což je opravdu náročné pro starého slepého muže, [...]* v tomto věku mě [bratr] chce přivést pod zem [...].“ („[...] *welches wahrhafftig schwehr vur einem alt- erleben blinden mann, [...]* bej dißem so haben alter mich unter die erden bringen wollen [...].“). Dopis od knížete z Dietrichsteina hraběti Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu z 3. 6. 1738, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Kart. 65/8, nefol.

letech] z tohoto pomíjivého do věčného života dnes v noci mezi dvanáctou a jednou hodinou; jak je tato ztráta pro mě a celý můj knížecí dům těžká, nemůže pero vypsat; [...].⁸³⁸

V. 3. Závěr kapitoly

V době, kdy kníže z Dietrichsteina již dosáhl zralého věku, se jeho léčba podle všeho nijak výrazně nevymykala tehdejšímu zvyklostem a spočívala především v úpravě životního stylu, v podstupování rozličných kúr a ve zkoušení všemožných medikamentů, které mu měly především navrátit horšící se zrak, ale které po dlouhých letech léčby už příliš nefungovaly. Kníže se proto aktivně zajímal o nové léky i možnosti léčby a korespondoval s podobně postiženými přáteli, jejichž zkušenosti mu měly ulehčit rozhodování. Samozřejmě byl také v pravidelném kontaktu (spíše jen písemném než osobním) s lékaři a ti mu skrze dopisy poskytovali konzultace a rady ohledně dalšího postupu. Jako jeden z nemnoha se Dietrichstein odhodlal vyřešit své potíže se zrakem radikálněji, než bylo v jeho době obvyklé. Podstoupil operaci očí, která by pro něj, pokud by se nezdařila, měla fatální důsledky: mohla ho připravit nejenom o zbytky zraku, ale také o život. Vzhledem k tomu, že se kníže po zákroku vzpamatovával několik měsíců, během nichž nemohl psát vlastnoruční dopisy a omezil i zprostředkovanou komunikaci, o operaci nemáme téměř žádné informace a netušíme, jak proběhla a zda se po ní dostavilo kýžené zlepšení či naopak zhoršení stavu. Vyloženě neúspěšná ale nebyla – po zákroku žil kníže z Dietrichsteina ještě dalších osm let. V letech těsně před a po operaci už kníže o vybudování skvělé kariéry neusiloval, takže jej jeho obtíže ani podstoupený zákrok v tomto smyslu nijak neomezily.

Mohl jej ale jeho nevalný zdravotní stav zásadním způsobem ovlivnit dříve – v době jeho dětství a mládí, kdy se vši silou snažil vymanit se z řad duchovních? O jeho blaho, vzdělání i zdraví bylo vždy úzkostlivě pečováno, na tom by ovšem nebylo nic divného. Ferdinand z Dietrichsteina si mohl dovolit dopřát svým potomkům jen to nejlepší a do svého třetího syna

---

⁸³⁸ „Meines hoch geliebtest = und hoch veneriret herrn vatters des Durchlaüchtig = Hochgebohrnen fürsten herrn Valter Xaverj des heyl[igen] röm[ischen] reichs fürsten von Dietrichstein zu Nicolspurg, herren der freyen reichsherrschaft, und vestung Traßßp, erbchanckens in Cartnen, obristen erbland jägermeisters in Stejern, ritters des goldenen vlusses, der Röm[ischen] & Kay[serlichen] und Königl[ichen] May[esta]tt würckhl[ichen] geheimen raths, und cammerers, fürstliches Gnaden nach einer durch 10. tåg mit größer gedult, und christ[liche] resignation ausgestandener testima, mit allen heyl[igen] sacramenten wohl versehener in 75ten jahr seines alters aus diesen vergänglich = in das ewige hoffent[lich] glücksellige leben heüt nachts zwischen 12. und 1. uhr abzufordern; wie [?] mir, und meinem fürst[lichen] haus dieser so empfindliche verlust zu herten gehet, kann die feder nicht austrücken; [...].“ List od Karla Maxmiliána Friedrichovi z Harrachu ze 4. 11. 1738, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Kart. 506/14, nefol. Je samozřejmě třeba mít na paměti, že umírání urozenců bývá standardně popisováno podle „ideálního“ vzoru – jako klidné, důstojné a smířené; toho, jaká byla realita, se však většinou dopátráme jen těžko.

navíc vkládat velké (možná až přehnané) naděje. Všechny mladíkovy učitele, vychovatele a služebníky také podle toho instruoval a na výdaje spojené s jeho léčením nikdy nehleděl. Problémy s očima i další různorodé potíže (bolesti hlavy, žaludku apod.), s nimiž poté bojoval až do konce života, se u Waltera Xavera poprvé výrazněji projevíly koncem roku 1677, kdy mu bylo 13 let. Možná i tyto potíže přispěly k jeho celkové nespokojenosti s jeho příštím osudem. Na jeho skvělou kariéru vysokého duchovního hodnostáře jistý vliv mít mohly, neboť uchazeči o kanonikát, o jejichž podlomeném zdraví se vědělo, museli doložit, že jsou schopní úřad vykonávat. Walter Xaver nicméně (díky otcově vlivu) tímto sítem prošel a jeho postup ve Štrasburku se zastavil nikoli kvůli jeho zdraví, ale ze zcela prostého důvodu: kapitula ho nechtěla přijmout, jelikož místo už slíbila jinému uchazeči, a mladíkův stav jí poskytl vítanou záminku.

Zhoršování Dietrichsteinova zdraví pokračovalo během jeho kavalírské cesty, což si občas vyžádalo přerušování studií, ale jeho pokrok to výrazněji neovlivnilo: dostudoval s výbornými výsledky, ve šlechtických cvičeních, která si i přes otcovy protesty vymohl, přímo exceloval a celý náročný výchovně-vzdělávací program úspěšně dokončil. Světlou stránkou veškerého trápení, které mu nemoci přinášely, pak byl fakt, že otec nad „nezdárným“ synem často přivíral oči a k jeho rozmarům i přáním se stavěl mnohem smířlivěji. Walter Xaver sám navíc v dobách svého dětství a mládí svým četným neduhům mnoho pozornosti nevěnoval – využíval je spíše jako argumentu, proč by mu měli rodiče vyhovět, ale nepřipustil, aby omezily jeho studia, socializaci a společenský život. Později, když už byl dospělý, mu také nijak nebránily v založení rodiny a výchově dětí. Dalo by se tedy říci, že Walter Xaver z Dietrichsteina neměl sice ideální podmínky k tomu, aby se chopil nabízených možností a vybudoval si strmě stoupající kariéru v dvorské či zemské službě, ale jeho výchozí pozice (navíc podložená otcovým vlivem a rodovými zásluhami) byla přes to všechno v podstatě neotřesitelná.

VI. Další osudy Waltera Xavera z Dietrichsteina

Tomu, jak se hraběti a později knížeti Walteru Xaverovi z Dietrichsteina dařilo poté, co se mu podařilo vyvázat se z řad duchovních, by mohla být na základě pramenů uložených (především) v Moravském zemském archivu v Brně věnována další samostatná publikace. Pro potřeby této práce se proto nyní stručně zaměříme už jen na několik vybraných klíčových momentů v jeho životě (tedy na jeho první sňatek, zdědění knížecího titulu i části rodového majetku po smrti bratra Leopolda Ignáce, prodej říšských statků bratrovi Jakubu Antonínovi, snahu o získání říšského lenního hrabství Ortenburg a o udělení Řádu zlatého rouna), které se nějakým způsobem vztahují k hlavní otázce: Proč Walter Xaver nenásledoval své slavné předky a nepokusil se vybudovat skvělou kariéru u dvora či ve vysokých zemských úřadech? Nebo se snad u něj jakési snahy vyskytly, ale z nějakého důvodu neuspěl?

Nedlouho po dokončení kavalírské cesty (v roce 1689) se Walter Xaver oženil; jeho první manželka, o které bude pojednáno níže, ale zemřela bez potomků už roku 1691. Ovdovělý hrabě se tedy začal poohlížet po nové nevěstě. Jeho vyvolenou se v roce 1693 stala hraběnka Karolína Maxmiliána Pruskovská (1674-1734); z tohoto manželství se narodilo deset dětí včetně pozdějšího dědice, Karla Maxmiliána.⁸³⁹ Post komorníka v hofštátu samotného císaře Walteru Xaverovi otec zajistil ještě během kavalírské cesty, dveře ke dvoru měl tedy otevřené, a i když kníže Ferdinand nebyl nadšen, že syn zmařil jeho úsilí a vzdal se slibné dráhy duchovního, podporovat jej nepřestal, a pokud by o to mladík stál, jistě by mu dokázal vybojovat výnosný úřad i u dvora.⁸⁴⁰

Ze stručného seznamu funkcí, které Walter Xaver v průběhu života vykonával, ovšem vyplývá, že se k těm nejvyšším postům nikdy nedostal.⁸⁴¹ V roce svého prvního sňatku byl jmenován přísedícím dolnorakouského zemského práva a o rok později přísedícím moravského

---

⁸³⁹ Prameny ke sňatku s Karlou Maxmiliánou v roce 1693 jsou uloženy v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 832, sign. 51, kart. 288 a MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 865, sign. 85, kart. 290. Výtahy zápisů o narození dětí viz v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 879, sign. 97, kart. 291; o úmrtí hraběnky v roce 1734 pojednává MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1306, sign. 509, kart. 325 a její pozůstalost je uložena v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1367, sign. 567, kart. 335.

⁸⁴⁰ Srov. s případem udělení úřadu nejvyššího štolmistra v roce 1683 mladému a zatím relativně nezkušenému hraběti Filipu Zikmundovi z Dietrichsteina, za něhož se postavil jeho nevlastní bratr Ferdinand (tehdy nejvyšší hofmistr císařovny) i vzdálenější příbuzný Gundakar z Dietrichsteina (nejvyšší komorník císaře). J. KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra*.

⁸⁴¹ Následující informace vztahující se k funkcím hraběte (později knížete) z Dietrichsteina byly čerpány z inventáře: Jindřich OBRŠLÍK – Jan ŘEZNÍČEK – Vladimír VOLDÁN, *Rodinný archiv Ditrichštejnů. Svazek I*, Brno 1979 a TÍŽ, *Rodinný archiv Ditrichštejnů. Svazek II*, Brno 1979.

zemského soudu.⁸⁴² Roku 1701 získal úřad nejvyššího zemského sudího na Moravě,⁸⁴³ v letech 1702-1714 působil jako nejvyšší moravský zemský komorník⁸⁴⁴ a v roce 1714 se stal zástupcem moravského zemského hejtmana, kterým byl v této době hrabě Jeroným Colloredo.⁸⁴⁵ Roku 1708, po náhlé smrti jeho staršího bratra Leopolda Ignáce, který neměl mužského potomka, zdědil Walter Xaver knížecí titul i značnou část rodového majetku.⁸⁴⁶ Teoreticky tedy měl ideální podmínky pro úspěšný rozjezd kariéry, na získávání stále vyšších postů ale rezignoval a spokojil se s působením ve správě Markrabství moravského – například byl členem různých komisí pro výběr daní.⁸⁴⁷

Úplně stranou dění ale nezůstal. Roku 1723 dvakrát (z 24. na 25. června a znovu mezi 13. a 15. listopadem) hostil ve svém jihlavském domě císaře Karla VI. s císařovnou Alžbětou Kristýnou, kteří cestovali do Prahy na svoji královskou korunovaci a poté se stejnou cestou vraceli. Knížeti z Dietrichsteina se dokonce dostalo té cti, že byl přizván ke korunovační hostině (seděl u stolu nejvyššího českého kancléře, hraběte Františka Ferdinanda Kinského).⁸⁴⁸ Roku 1729 se Walter Xaver kvůli zvelebení svých ovocných a zeleninových zahrad vypravil až do Francie, odkud si přivezl sazenice broskvoní, švestek a meruněk i semena zeleniny, které byly vysazeny v mikulovské Zákrskové zahradě (Zwergelgarten).⁸⁴⁹ Byl v pravidelném písemném i osobním kontaktu jak se svými úředníky, (například se sekretářem Josefem Zachariášem Gertlerem nebo s účetním a inspektorem Josefem Janem Schabským, jehož

---

⁸⁴² K jeho jmenování do těchto funkcí MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 946, sign. 164a, kart. 298 a MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 947, sign. 164b, kart. 298.

⁸⁴³ K tomu viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 964, sign. 183, kart. 298.

⁸⁴⁴ Pro jeho jmenování a potvrzení ve funkci viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 965, sign. 184, kart. 298.

⁸⁴⁵ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 971, sign. 190, kart. 299. K hraběti Jeronýmu Colloredovi např.: L. MARŠÁLKOVÁ, *Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti*; TÁŽ, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině 18. století* a také Jiří KUBEŠ, *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci*.

⁸⁴⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 610, kart. 350. K tomu viz níže.

⁸⁴⁷ Pro úplnost dodejme, že Walter Xaver z Dietrichsteina byl již roku 1700 jmenován komisařem pro výběr stavovské válečné půjčky na Moravě (MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 966, sign. 185, kart. 298), o tři roky později skutečným tajným radou (MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 967, sign. 186, kart. 299) a v letech 1703 a 1704 předsedal komisi pro majetkovou daň na Moravě (MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 972, sign. 191, kart. 299). Od roku 1709 působil jako předseda zemského práva a sněmu na Moravě v době nepřítomnosti zemského hejtmana (MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 968, sign. 187, kart. 299), také vykonával funkci komisaře k vyměření hranic mezi Moravou a Uhrami (MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 969, sign. 188, kart. 299). V roce 1716 byl jmenován předsedou zdravotní komise na Moravě (MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 970, sign. 189, kart. 299) a poté byl, jak bylo řečeno, zástupcem moravského zemského hejtmana.

⁸⁴⁸ Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha – Litomyšl 2009, zde s. 97, 201, 236, 301, 371, 393, 468 a 474. Srov. s návštěvou císařského páru v Mikulově: Rostislav SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku (= Opera Historica 12)*, České Budějovice 2007, s. 65-111.

⁸⁴⁹ K tomu viz poznámku v dříve zmiňované publikaci: D. BRICHTOVÁ, *Mikulov v 18. století*, s. 133-149, zde s. 147 a pozn. 535 na s. 363. K organizaci oné pařížské cesty viz také MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1059, sign. 278, kart. 305, fol. 1-12.

„zdědil“ po svém starším bratrovi a který se výrazně podílel na úpravách mikulovského zámku i města),⁸⁵⁰ tak i s mnoha významnými osobnostmi své doby z řad vlastních příbuzných i přátel.⁸⁵¹ V neposlední řadě si udržoval přehled i o dění v hlavním městě monarchie a v Říši: jeho sestra Erdmunda Terezie Marie, provdaná kněžna z Lichtensteina, jej detailně informovala o dění ve Vídni a u dvora⁸⁵² a až do konce života si nechával od svobodného pána Filipa Jindřicha Jodociho (a později od jeho syna Františka Antonína) posílat pravidelná hlášení o jednání říšského sněmu v Řezně.⁸⁵³

Některé publikace, které vycházejí z práce Mathiase Marii Feyfara, uvádějí, že se Walter Xaver dokonce stal vojákem a účastnil se protitureckých bojů.⁸⁵⁴ To se ve studovaných pramenech nepodařilo doložit – už kvůli jeho vážným zdravotním obtížím, které ho provázely již od mládí, a kvůli postupně se zhoršujícímu se zdravotnímu stavu, jenž mu později znemožňoval více cestovat, to ostatně není příliš pravděpodobné (jeho korespondence z mladšího období bývá většinou datována buď v Brně, či v Mikulově). Kromě svých úřednických povinností se Walter Xaver věnoval správě a zvelebování vlastních statků (především Mikulova). Nedá se ovšem říci, že zcela dobrovolně. V roce 1719 postihly město Mikulov i tamní zámek dva ničivé požáry: o Velikonocích vyhořela část města (Vídeňská ulice a Neustift, tedy Novosady) a 10. srpna začalo hořet znovu. Tentokrát shořela kromě Vídeňské ulice, kde se nacházely některé vrchnostenské hospodářské budovy, i ulice Židovská, synagoga, Dobytčí trh, a především pak zámek.⁸⁵⁵ Na sklonku života se Walteru Xaverovi podařilo získat ceněný Řád zlatého rouna;⁸⁵⁶ i přes své závažné a vleklé zdravotní problémy zemřel kníže

---

⁸⁵⁰ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2047, sign. 946, kart. 518 a MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2048, sign. 947, kart. 519. K otci a synovi Schabským (hospodářští úředníci a inspektoři ve službách Dietrichsteinů) D. BRICHTOVÁ, *Mikulov v 18. století*, např. s. 135, 139.

⁸⁵¹ Viz rozsáhlý soubor korespondence Waltera Xavera: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2007, sign. 925, kart. 512.

⁸⁵² Viz četné zmínky v práci P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr*.

⁸⁵³ Zachovaly se velmi obsáhlé zprávy svobodných pánů Jodoci Walteru Xaverovi z let 1708-1738, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 163-192, kart. 39-48. Kníže Ferdinand si také nechával posílat informace o jednání říšského sněmu. Kromě přátel se spoléhal i na Jana Petra Paderkirchena, kterého po jeho smrti „podědil“ jeho nejstarší syn Leopold Ignác. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 434. Srov.: L. MARŠÁLKOVÁ, *Hrabě Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti*.

⁸⁵⁴ M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*. Feyfar však neuvedl prameny, z nichž čerpal, proto ne všemu, co uvádí a s čím v dobré víře pracují další badatelé, lze přikládat váhu (informaci, že se Walter Xaver po vystoupení z řad duchovních dal k armádě, tak nalezneme například i v monografii P. MATI, *Svět české aristokracie*, zde s. 519, přičemž se autor odkázal právě na Feyfara; totéž je uvedeno i v obrázkové publikaci Pavla JURÍKA, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009, s. 344-345, tentokrát ovšem bez odkazu na zdroj informace).

⁸⁵⁵ K požáru M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, s. 289. Ke stavebním pracím na mikulovském zámku za knížat Leopolda Ignáce a Waltera Xavera viz např. D. BRICHTOVÁ, *Mikulov v 18. století*, zde s. 134-139; P. JURÍK, *Moravská dominia*, s. 375 a také MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2066, sign. 952, kart. 523.

⁸⁵⁶ MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295. O tom viz níže.

Walter Xaver z Dietrichsteina v poměrně vysokém věku 74 let a byl pochován do rodové hrobky v Mikulově.⁸⁵⁷

VI. 1. Sňatek se Zuzanou Kateřinou Liborií Morkovskou ze Zástřizl

Současně s posledními formalitami, které ještě bylo nutné vyřídit pro jeho propuštění z duchovního stavu, se Walter Xaver zabíral dalším důležitým krokem ve svém životě: svatbou. Jeho vyvolenou se stala svobodná paní Zuzana Kateřina Liborie Morkovská (rozená Prakšická) ze Zástřizl (asi 1637-1691), vdova po Janu Bohuši Václavovi ze Zástřizl, která byla o celých 27 let starší než její nastávající.⁸⁵⁸ Že se, alespoň ze strany Waltera Xavera, nejednalo o vášnivé vzplanutí, je zřejmé. Zbožná a často churavá vdova, po smrti svého předchozího manžela, jenž byl posledním mužským členem svého rodu, paní na statcích Boskovice, Malenovice, Svatobořice a Jesenec, byla dobře zajištěná a neměla žádné potomky. To pro mladíka představovalo zásadní argument, neboť po opuštění církevní kariéry neměl trvalý příjem, i když jej otec do začátku zajistil obligacemi v celkové hodnotě 44 000 zlatých, a dokonce mu slíbil přenechat říšská panství Nußdorf ob der Traisen a Reichersdorf.⁸⁵⁹ To, jak

---

⁸⁵⁷ Viz rozsáhlé prameny k jeho pohřbu a také k následnému dělení majetku mezi potomky: viz např. jeho úmrtní list z roku 1738, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 878, sign. 96, kart. 291; Dietrichsteinův pohřeb a pozůstalost, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 977, sign. 196, kart. 299; pozůstalost a dělení majetku po knížeti z Dietrichsteina, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1361, sign. 560, kart. 332; MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1362, sign. 561, kart. 333; MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1363, sign. 562, kart. 334 a osvědčení mikulovského kapitulního probošta, Jana Jakuba Cechottiho z Ehrensbergu, o úmrtí a pohřbu knížete z Dietrichsteina a jeho druhé manželky z roku 1754, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2361, sign. 1188, kart. 553.

⁸⁵⁸ Ke starobylému rodu pánů ze Zástřizl, který je doložen ve 13. století a rozdělil se na několik větví (Kunkovští, Pavlovští, Morkovští a další), jejichž členové vlastnili řadu panství na Moravě (Boskovice, Morkovice, Prakšice, Buchlov, Náměšť nad Oslavou nebo Židlochovice) viz: *heslo ze Zástřizl*, in: Ottův slovník XXVII, Praha 1908, s. 464-466, Zuzana Kateřina Liborie je zde zmíněna jako dědička Malenovic (kromě nich držela ještě Jesenec; s. 465) a od roku 1657 jako manželka posledního mužského člena rodu, Jana Bohuše Václava (asi 1610-1687), pána na Svatobořicích a Boskovicích. Ten zemřel 25. 7. 1687 (některé prameny ovšem uvádějí jako datum jeho úmrtí již 12. 7., viz latinský vývod a biografie Waltera Xavera z Dietrichsteina z roku 1821, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1227, sign. 434a, kart. 322, fol. 1-16) a k poslednímu odpočinku byl uložen v Boskovicích (*heslo ze Zástřizl*, zde s. 466). Zástřizlové se do obecného povědomí zapsali především jako starostliví správci svěřených statků a mecenáši – roku 1682 například v Boskovicích založili dominikánský klášter s klášterním kostelem sv. Dominika a zde později i bratrstvo svatého růžence, k tomu např.: Martin PLEVA, *Kulturní mecenát boskovických Zástřizlovců. Jeho proměny mezi renesancí a barokem*, in: Sborník muzea Blansko, 2000, s. 9-26 a Pavel SUCHÁNEK – Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, *Zázraky sv. Liboria v Jesenci: ke vztahu barokního obrazu a homiletiky*, Opuscula historiae artium 11, roč. 60, č. 2, 2011, s. 92-109. Ke knižní sbírce Zuzany Kateřiny Liborie Morkovské ze Zástřizl více v projektu Knihovny Národního muzea Provenio, dostupné on-line na: <http://opac.nm.cz/authorities/53796#!?id=KwtaevcuQBuvqQZkHM1XEg&pageSize=10&sorting=relevance> [11. 5. 2017] a k soukromé knihovně rodu také Marta VACULÍNOVÁ, *Knihy se supralibros rodu Zástřizlů ve sbírkách vědecké knihovny v Olomouci*, in: Bibliotheca Antiqua 2013. Sborník z 22. konference, 30.-31. října 2013, Olomouc, Olomouc 2013, s. 146-161.

⁸⁵⁹ Viz koncept z 23. 7. 1689, který uvádí seznam částek vydaných za Waltera Xavera, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 343. Jak bylo uvedené v závěru kapitoly o kanonikátech, dostal obligace z 21. 8. a 31. 12. 1688, obě na 14 000 zlatých, potom obligaci z 25. 10. 1688 na 20 000 zlatých, a navíc mu otec na základě smlouvy sepsané 31. 12. 1688 přislíbil přenechat výše zmíněná panství.

se budoucí manželé seznámili, ani to, zda se ještě před vyslovením souhlasu se sňatkem stihli setkat osobně, nevíme. Jako nejpravděpodobnější se jeví varianta, že bohatou nevěstu synovi dohodil sám kníže Ferdinand z Dietrichsteina, který by tak vyřešil hned dva problémy najednou: synovi by zajistil pohodlný život a k rodovému panství by po smrti jeho ženy připojil některý z jejích statků.⁸⁶⁰ (I přes vyhlídku na zajištění se ovšem tato volba jeví poněkud zvláště. Podle dobového mínění hrála zásadní roli při výběru budoucí nevěsty dvě kritéria: sociální statut její rodiny a rovnorodost. Zuzana Kateřina Liborie ani jednu podmínku nesplňovala, neboť ani rod Praktických ani Morkovských ze Zástřizl, kam se provdala, si významné postavení nikdy nevybudoval.)⁸⁶¹

Když nepočítáme pokusy knížete z Dietrichsteina udat mladíka majetné a čerstvě osiřelé slečně Marii Terezii Felicitas, hraběnke ze Sulzu, které proběhly ještě během jeho kavalírské cesty,⁸⁶² lze první konkrétní úvahy o svatbě datovat ke sklonku jara roku 1689.⁸⁶³ Mladý pán se příliš nerozmýšlel a již od počátku června toho roku svobodnou paní ze Zástřizl pravidelně navštěvoval ve Svatobořicích. Zanedlouho se tam přestěhoval a projednával odtud další nutné kroky, zajížděl ale také do Vídně a Mikulova, aby vše osobně probral s rodiči.⁸⁶⁴ Spojení s Vídní, Brnem, Mikulovem, Svatobořicemi i Olomoucí, jednání o rezignaci na kanonikáty, a především pak projednávání podmínek a okolností plánované svatby zajišťovali již dříve

---

⁸⁶⁰ Na rod pánů ze Zástřizl (a především pak jeho panství) nepřípadl kníže Ferdinand náhodou. Když v roce 1632 zemřel Václav mladší ze Zástřizl, zůstali po něm tři nezletilí synové (nejstarším z nich byl právě Jan Bohuš Václav, první manžel Zuzany Kateřiny Liborie). Správy panství se ujala jejich matka Alžběta Eusebie, rozená Pruskovská z Pruskova, a také – jako poručník – kardinál František z Dietrichsteina. Proměny majetkové držby poměrně detailně přibližuje *heslo ze Zástřizl*. To, že se výhodný sňatek nemusel stát záchranou pouze pro ženy, dokládá příklad Ferdinanda Matyáše Morzina (1646-1725), který byl v pořadí až třetím synem, navíc ho otec zatížil dluhy, které nadělal při skupování statků. Hrabě Ferdinand Matyáš tak před sebou viděl pouze dvojí řešení: výnosný úřad, nebo svatbu s bohatou nevěstou. Ani jednoho se mu však nepodařilo dosáhnout, a tak byl nucen uskrovnit se ve svých nárocích. Zachránil jej až odkaz ve výši 10 000 zlatých ze závěti jeho bratra Pavla. A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, k Morzinovým osudům s. 88-89.

⁸⁶¹ Srov.: R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, zde s. 180-207; dále J. DUINDAM, *Vienna and Versailles*, např. s. 77-80 a také K. KELLER, *Hofdamen*, zde viz kap. 3 – s. 51-86 a také kap. 5 – s. 155-198.

⁸⁶² K tomu viz kapitolu o kavalírské cestě.

⁸⁶³ List od Waltera Xavera otci z 29. 5. 1689, v němž ho prosí o povolení svého trvalého osvobození od duchovního stavu, aby mohl vstoupit do svatého stavu manželského. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 144.

⁸⁶⁴ Ve Svatobořicích zřejmě mladý hrabě nepřebýval v zámku u své nastávající (to by vzhledem k tomu, že ještě nebyli svoji, nebylo vhodné), ale v soukromém domě nedaleko špitálu, který vlastnila paní von Eisen. List ze Svatobořic z 1. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 9. V této souvislosti se jeví zajímavou informací, že si Walter Xaver ještě v létě roku 1689 (tedy zřejmě těsně před svou svatbou) podal žádost o dvorský kvartýr. J. KUBEŠ, *Reprezentční funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí*, zde především s. 91-95. Uvažoval snad hrabě tehdy přeci jen o tom, že se zkouší více zapojit do dění u dvora, nebo chtěl pouze přelknout přechodné období mezi návratem z kavalírské cesty a sňatkem? Dietrichsteinové sice ve Vídni vlastnili palác, avšak zde kromě knížecích rodičů a jejich služebnictva občasně pobýval i starší bratr Waltera Xavera, Leopold Ignác, takže zde nezbývalo mnoho místa. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 538.

zmínění advokáti: doktor Sabatin a doktor Maier.⁸⁶⁵ S vyřizováním náležitostí okolo sňatku také vypomáhal Dietrichsteinův bývalý hofmistr Jan Jiří Buol, který za ním po jeho přemlouvání dorazil do Svatobořic.⁸⁶⁶

Jak již bylo řečeno, byl termín sňatku, původně stanovený krátce po 3. nebo 4. červenci, odsouván. Příčin bylo několik: jednání o předání Dietrichsteinových prebend, vyřizování formalit k jeho vystoupení z řad duchovních (čekalo se například na dispenz k uzavření manželství, které snoubencům vystavil olomoucký biskup až 16. července),⁸⁶⁷ a také nevěstino váhání. I když jí zájem mocné rodiny Dietrichsteinů lichotil, budoucí nevěsta velmi dobře chápala, že hlavním důvodem a objektem mladíkových snah je její majetek. Už od počátku totiž bylo ve hře její panství Boskovice, o něž se Dietrichsteinové velmi zajímali.⁸⁶⁸ Paní ze Zástřizl jej přislíbila po své smrti odkázat svému druhému manželovi, avšak dohady o tomto odkazu se táhly. Kromě advokátů Maiera a Sabatina pověřila komunikací s knížetem Ferdinandem (možná kvůli svému chatrnému zdraví) svého úředníka, jistého pana Thommara.⁸⁶⁹

Mladý hrabě se snažil na svoji nastávající zapůsobit – aby ji přiměl ke konečnému souhlasu se svatbou a především k odkázání Boskovic, dvořil se jí a obdaroval ji cennými šperky ze zlata a perel.⁸⁷⁰ Jeho snoubenka se však poněkud vzpírala a několikrát změnila názor: obávala se, že bude Dietrichsteiny kvůli odstoupení svých panství manželovi „*zcela*

---

⁸⁶⁵ Viz dříve a dále viz např. koncept listu doktora Maiera paní Morkovské ze Zástřizl z Vídně ze 7. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 7 a dopisy od Waltera Xavera otci datované ve Svatobořicích dne 7. 6., 9. a 17. 7. a 7. 8. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 141, 142, 156 a 155 i list knížeti z 9. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 3.

⁸⁶⁶ Dopis od mladého hraběte otci ze 7. 8. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 155 a Buolův list knížeti (sepsaný ještě v Mikulově) z 2. 7. toho roku, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 10. Se svým bývalým hofmistrem zůstal Walter Xaver v kontaktu i nadále a Buol mu zprostředkoval informace o dění ve Vídni a u dvora, Buolův list z Vídně z 27. 4. 1712, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2007, sign. 925, kart. 512, složka 2007/3 – Jan Jiří Buol, fol. 1-2.

⁸⁶⁷ Kopie dispensu ke sňatku („*Ratione Copulationis*“) podepsaná Karlem z Lichtensteina-Castelkornu a Eliášem Isidorem Schmidtem dne 16. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 2; informaci, že bude Walteru Xaverovi poslán dispence, viz TAMTÉŽ, fol. 17. Zmíněný dokument Walteru Xaverovi doručil doktor Sabatin už 17. 7. v devět hodin ráno a mladý hrabě jeho kopii ihned poslal otci. List od Waltera Xavera ze 17. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 156.

⁸⁶⁸ Jak již bylo výše naznačeno, byly Boskovice v povědomí Dietrichsteinů minimálně již od doby, kdy je jako poručník nezletilých synů Václava mladšího ze Zástřizl spravoval kardinál František z Dietrichsteina, viz *heslo ze Zástřizl*.

⁸⁶⁹ F. J. Thommar (či Thammär) mohl být sekretářem či správcem svobodné paní ze Zástřizl, také se ale mohlo jednat o dalšího advokáta v jejích službách, kterého pověřila projednáváním podmínek sňatku i odkazu Boskovic. Viz jeho dopisy z 1., 9. a 27. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 9, 3, 4-6 a nedatovaný koncept odpovědi knížete Ferdinana, TAMTÉŽ, fol. 16. Také viz rozsáhlý nedatovaný koncept odpovědi knížete synovi (nejspíše z června roku 1689), TAMTÉŽ, fol. 18-20.

⁸⁷⁰ Listy od Waltera Xavera ze Svatobořic otci, které se týkají jednání o odkazu Boskovic, z 1. a 9. 7. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 138-139 a 142 a nedatovaný koncept odpovědi knížete synovi, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 18-20.

oloupena“.⁸⁷¹ Poté, co ji Walter Xaver, kníže Ferdinand a advokáti společnými silami přesvědčili o opaku, rozhodla se svému choti připsat boskovické panství ještě před svatbou a toto rozhodnutí zapsat do zemských desek, aby bylo právně v naprostém pořádku. Po svém manželovi za to žádala nikoli majetek, ale to, aby „*ji pan hrabě ctíl a miloval jako matku*“.⁸⁷² Knížete z Dietrichsteina její slib velmi potěšil, ale synovi radil neusnout na vavřínech. Walteru Xaverovi kladl na srdce, že darování Boskovic vypovídá o obzvláštní lásce, kterou k němu jeho vyvolená cítí, i to, že si musí její přízeň i nadále zachovat, aby o Boskovice nepřišel. Především bylo nezbytné, aby byl statek skutečně zapsán do zemských desek – taxu za práci úředníků slíbil kníže Ferdinand uhradit ze svého. Do doby, než se tak stane, ale mělo být vyjednávání utajeno (kníže důrazně doporučoval vše řešit pouze ústně), aby je nemohl nikdo napadnout.⁸⁷³ Po pár dnech si to ovšem budoucí hraběnka z Dietrichsteina rozmyslela a proces připsání panství pozastavila do té doby, než se k věci vyjádří její advokát Maier. Walter Xaver proto nelenil a osobně si s ním pohovořil. Poté, co advokát dorazil do Vídně, jej také vyhledal kníže Ferdinand a svého syna mu představil v tom nejlepší světlo.⁸⁷⁴

Paní ze Zástřizl, která každou chvíli měnila názor, měl rozhodování ulehčit i příslib 6000 až 9000 zlatých, jež kníže hodlal synovi darovat. Tyto peníze by spolu s věnem nevěsty, které se mělo pohybovat kolem 3000 až 6000 zlatých, mohly dosahovat až k sumě 15 000 zlatých a představovaly by vítané přilepšení. Kníže ovšem žádal, aby se vše vyřešilo alespoň do července. Do té doby by Walter Xaver rezignoval na své kanonikáty a urozeným přátelům rodiny by se tak mohla poslat oznámení o jeho sňatku.⁸⁷⁵ Když Zuzana Kateřina Liborie konečně svolila, neskrýval kníže Ferdinand nadšení – své snaše vzkázal, že si to s manželkou i se synem považují za čest a slíbil, že ji bude Walter Xaver ctít jako matku, jak požadovala.⁸⁷⁶

Ještě těsně před svatbou však měla nevěsta vážné obavy, jak plyne z dopisu od pana Thommara: „[...] *co tomu budou říkat lidé, že si chce vzít tak mladého kavalíra, proti němuž je už tak stará [...], že by mohla pana hraběte přijmout za syna [...], ubezpečil jsem ji ale, že pan hrabě ji bude v manželství ctít a milovat jako matku, naproti tomu ona v něm bude mít věrného*

---

⁸⁷¹ „[...] *die ursach ihren lezteren schreiben nach Wienn ist diese gewesen, daß sie vermeint gehabt, sie werde durch abtretung völlig beraub werden, [...]*.“ Dopis zřejmě od F. J. Thommara ze Svatobořic z 22. 6. 1689, TAMTÉŽ, fol. 8.

⁸⁷² „[...] *der h[err] g[raf] werde sie ehren und lieben, und alß eine mutter halten, [...]*.“ TAMTÉŽ.

⁸⁷³ Nedatovaný koncept (sepsaný zřejmě na konci června či na počátku července 1689) knížete Walteru Xaverovi, TAMTÉŽ, fol. 18-20.

⁸⁷⁴ Dopis (nejspíše od pana Thommara) ze Svatobořic z 1. 7. 1689, TAMTÉŽ, fol. 9, list Jana Jiřího Buola knížeti z Mikulova z 2. 7. 1689, TAMTÉŽ, fol. 10 a opis psaní doktora Maiera paní Zástřizlové z Vídně ze 7. 7. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 7.

⁸⁷⁵ Nedatovaný koncept dopisu od knížete panu Thommarovi, jenž mohl být sepsaný na konci června či počátkem července roku 1689, TAMTÉŽ, fol. 16.

⁸⁷⁶ Nedatovaný koncept od knížete vzniklý zřejmě po 16. 7. 1689, TAMTÉŽ, fol. 17.

syna [...].⁸⁷⁷ Když byla paní ze Zástřízl ještě několikrát ujištěna, že její pověsti ani majetku nehrozí újma, mohla se konečně konat svatba. Sňatkem, který se uskutečnil na samém konci července či na počátku srpna roku 1689,⁸⁷⁸ tak tehdy pětadvacetiletý hrabě Walter Xaver z Dietrichsteina definitivně zavřel dveře za svojí kariérou duchovního.

Po sňatku pár přebýval střídavě ve Svatobořicích a Boskovicích. Manželství zřejmě příliš šťastné nebylo, naštěstí netrvalo dlouho – Zuzanu Kateřinu Liborii už dříve často trápivalo zdraví a její stav se s věkem zhoršoval. Svého nedobrého zdravotního stavu, který jí i jejímu okolí často komplikoval život, si ostatně byla vědomá a byla vděčná svému tchánovi s tchyní, že jí i přesto přijímali vlídně.⁸⁷⁹ Zemřela 8. či 9. dubna 1691 po necelých dvou letech manželství, ve věku 54 let. Boskovic se ale Walter Xaver skutečně dočkal. Ještě před svatbou, dne 13. července 1689, s ním jeho budoucí žena uzavřela smlouvu o darování panství Boskovice. Pod příslibem věrné lásky a na radu svého „dobrého přítele“ doktora Sabatina svému nastávajícímu odvedla a darovala k dědičnému užívání své boskovické panství i s veškerým příslušenstvím, které jí předtím odkázal její první manžel, svobodný pán Jan Bohuš Václav Morkovský ze Zástřízl. Tuto donaci nakázala zapsat do zemských desek Markrabství moravského, a to hned po svátku sv. Vavřince 1689 (tedy po 10. srpnu).⁸⁸⁰ Vymínila si ovšem, že jedna polovina majetku jí zůstane k užívání až do konce života a bude moci v klidu dožít na boskovickém hradě.⁸⁸¹

---

⁸⁷⁷ „[...] *wasß wurden die leith reden, daß sie einen so jungen cavalier heyraten magn, indeme sie schon so alt [ist] [...], daß sie dem h[errn] gr[afen] für einen sohn annemen sollte [...], wobey ich sie versichert, daß h[err] gr[af] dieselbe in matrimonio alß eine mutter ehrn und lieben wirdt, dahingegen sie an ihme auch einen treuen sohn haben wirdt, [...]*.“ Podrobný koncept (dle písma od pana Thommara) knížeti z 27. 7. 1689, TAMTĚŽ, fol. 4-6.

⁸⁷⁸ Přesné datum se bohužel nepodařilo doložit (v matrikách, které by mohly připadat v úvahu, se informace o této svatbě nenachází). Některé zdroje uvádějí datum 12. 7. 1689 (či dokonce 12. 7. 1687!), avšak tento údaj se zřejmě nebude zakládat na pravdě (viz např. M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, zde s. 286 a P. JURÍK, *Moravská dominia*, s. 345). Vzhledem k tomu, že 27. 7. ještě nebyl stanoven přesný termín a 2. 8. 1689 (dopis otci z 2. 8. 1689, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 154) už mladý Dietrichstein o paní ze Zástřízl hovoří jako o své ženě, se svatba odehrála velmi narychlo někdy od 28. 7. do 1. 8. 1689.

⁸⁷⁹ Srov. P. SUCHÁNEK – M. ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, *Zázraky sv. Liboria v Jesenci*, zde s. 92: prodělané choroby a „zázračná“ uzdravení vedly paní ze Zástřízl k založení kaple sv. Liboria v Jesenci (zřejmě v roce 1673), kterou nakonec – i s celým panstvím Jesenec – smlouvou z roku 1690 darovala premonstrátům v Zábřdovicích, přičemž z výnosů Jesence mělo být udržováno i další poutní místo, o něž zábrdovičtí premonstráti pečovali, a sice Křtiny. V dopisech, v nichž se o Zuzaně Kateřině Liborii hovoří, ostatně bývá téměř vždy zmíněno, že zrovna je nebo byla nemocná. Viz např. listy Waltera Xavera otci z 2. 8., z října 1689 a 10. 10. 1689, TAMTĚŽ, fol. 154, 151 a 153 a také jeho korespondenci s matkou, která mu kromě zpráv o dění v hlavním městě monarchie častokrát tlumočila přání pevného zdraví pro jeho ženu a politování nad tím, že je nemocná. Viz např. matčin dopis Walteru Xaverovi z 1. 1. či 20. 5. 1690 MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2002, sign. 920b, kart. 508, fol. 5 a 55. Dále viz dopis Zuzany Kateřiny Liborie knížeti z Dietrichsteina z 27. 7. 1689, v němž se za svou churavost téměř omlouvá a zároveň děkuje za dobré přijetí, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 5.

⁸⁸⁰ K zápisu do zemských desek nakonec došlo dne 27. 8. 1689, jak stojí v kopii hraběččina testamentu ze 4. 1. 1691, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1344, sign. 543, kart. 325, fol. 2-13.

⁸⁸¹ Smlouva byla poté vložena do kvaternu kraje olomouckého, což svým podpisem stvrdil registrátor a taxátor Bohuslav Jindřich Liška z Rottenwaldu. Originál smlouvy psané (jako většina dokumentů, které procházely rukama budoucí hraběnky Dietrichsteinové) v češtině, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 894, sign. 111, kart.

Veškerý majetek Zuzany Kateřiny Liborie ovšem Walter Xaver nezískal. Testamentem ze 4. ledna 1691,⁸⁸² který hraběnka pořídila „[...] *znamenaje tohoto swěta nestalost, a wěda, že nic jistějssiho člowěkowi na tom swětě neni jak smrt, a nic nejitějssiho jak hodina smrti. Pročež aby mně ta nejista hodina smrti nepřehnahlyla, uminila jsem sobě jesště při dobrým zdrawi, a při dobrým rozumu zustawajicý, o zboží a jměni mým, od Pana Boha wssemohaucýho mně milostiwě propujčeným, pořádnost učiniti, a wsselyjake rúznice, krereby po smrti me, o tož zboží, a jměni me powstati mohlý, skrz tuto poslední wulý mau, a skrz tento pořadný kssafft můj přetrhnaúti [...]*“,⁸⁸³ připadlo hraběti pouze boskovické panství, více mu manželka nehodlala dopřát:

*„Co se pak panstwi boskowskeho dotýče, poněwadž jsem takowe 27. dne mesyce srpna 1689 letha skrze kralowský de[s]ky zemske w Markrabstwi moravskem, nejmilejssimu panu manželu mýmu, Walterowi Xaveriusowi Svaté římské říše hraběti z dytrychsstejna zadala, přitom jesště zanechawam; wssak bez wssech swrskúw a nabytkúw, bez wssech w důchodech nachazejicých se peněz, bez restúw, a dlúhúw za poddanýma boskowskýma; ani summa bez toho wsseho, bez čeho zamek, a panstwi boskowske, dwory a jiné napodobne mista býti mohau. A proto nejmilejssi nadřečený pan manžel můj, ani při me pozústalosti, ani při dědicach mich, nic wic pohledawati nema, a nemůže.“*⁸⁸⁴

292, fol. 1-2. S vyhotovením smlouvy paní ze Zástřizl vydatně pomohl doktor Satabin a zápis do zemských desek (na „*bílém pergamenu*“, pod číslem 91. 2, folia 79-83: jistě jde tedy o MZA Brno, A3 – Stavovské rukopisy, Trhový kvatern kraje olomoucko-přerovského, čís. 2 (Větší statkův kvatern kraje olomouckého, jenž je vázán v bílém pergamenu), inv. č. 332) měl provést doktor Maier, list od Waltera Xavera otci z října 1689, TAMTÉŽ a také MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508, fol. 151.

⁸⁸² Testament, v němž hraběnka svému manželovi potvrdí přenechání Boskovic, se připravoval minimálně od podzimu předchozího roku. Viz dopis Waltera Xavera otci z Nussdorfu z 11. 10. 1690, TAMTÉŽ, fol. 235-237.

⁸⁸³ Viz kopie hraběněna testamentu s datem 4. 1. 1691, které byly podle vepsané poznámky pořízeny z akt registratury a nahrazují originál testamentu, který v archivu chybí. Na dodržení hraběněných přání dohlíželi hrabě Kristián z Rogendorfu (císařský komorník, zemský soudce a hejtman kraje brněnského) a rytíři Maxmilián František z Deblinu (císařský a královský rada a asesor při královském tribunálu v Markrabství moravském) a Jindřich Ladislav Žalkovský z Žalkovic (císařský a královský rada a pán na Jevíčku a Rubanině). Za svědky si hraběnka vzala Václava Žalkovského z Žalkovic a Václava Čejku z Wolframu. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1344, sign. 543, kart. 325, fol. 2-13 a 15-22 (tyto kopie jsou psány česky) a dále fol. 25-28 (v němčině). K testamentární praxi šlechticů Kristina SWIDEROVÁ, *Testamenty urozených žen v Čechách mezi lety 1650-1753. Gender a legitimizační strategie šlechty v testamentárním diskurzu*, diplomová práce FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008, zde především kap. Obnovené zřízení zemské – právní limity na s. 28-40 a kap. Testamentární diskurz na s. 41-66. Dále viz: Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre: die adelige Frau in der frühen Neuzeit*, Wien 2000, s. 84-148. K testamentům obecně Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002; o testamentech viz také kapitola v knize: TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004, s. 80-116. Souvislosti či podobnosti při sestavování svatební smlouvy a testamentu si povšiml např. Pavel KRÁL, *Heiratsverträge und Testamente in Böhmen im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (Hgg.), *Frühneuzeitliche Quellen. Methoden und Fragestellungen am Beispiel der habsburgischen Länder*, Wien 2004, s. 477-494.

⁸⁸⁴ Kopie hraběněna testamentu ze 4. 1. 1691, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1344, sign. 543, kart. 325, fol. 2-13 (k odkazu Walteru Xaverovi konkrétně fol. 10-11).

Dědici hraběčina movitého i nemovitého majetku a cenností (pozemků, domů, vinogradů, zlata, stříbra, klenotů, peněz, boskovických důchodů, dluhů od poddaných, zápisů, tedy všeho, co zůstalo po vyplacení odkazů a po dorovnání dluhů), se stala hrabata František Karel Libštejnský z Kolovrat, císařský komorník, skutečný tajný rada, rytíř Řádu zlatého rouna a moravský zemský hejtman, a Karel Maxmilián z Thurnu a Valsasiny, císařský a královský rada a komorník a vicekancléř v Království českém. Hraběnka z Dietrichsteina dále odkázala značné sumy v hotových penězích svým přátelům i vzdálenějším příbuzným (tyto odkazy tak dobře dokumentují síť jejích známých).⁸⁸⁵ Jako mimořádně zbožná žena také vyčlenila nemalé částky pro místní a okolní kostely, kláštery, špitály a další instituce pečující o duši i tělo jejich poddaných, a to pro jejich vlastní potřebu i na konání mší za spásu její duše, podarovala chudé i své věrné služebnictvo.⁸⁸⁶ Ke svému poslednímu odpočinku si vymínila být uložena bez světské pompy a v dominikánském hábitu vedle svého prvního manžela do krypty v boskovickém farním kostele a poté, až bude dokončena jejich krypta u sv. Dominika v Boskovicích, žádala přenést obě těla právě tam.

VI. 2. Dědictví po starším bratrovi Leopoldu Ignáci, knížeti z Dietrichsteina

Dva roky po smrti své první manželky se Walter Xaver oženil podruhé, a to s hraběnkou Karolínou Maxmiliánou Pruskovskou. Toto manželství bylo na rozdíl od prvního svazku šťastné a hrabě žil s rozrůstající se rodinou v rodovém paláci na Zelném rynku v Brně.⁸⁸⁷ Majetkovou základnu i jistou svobodu získal a vypadalo to, že by se jeho kariéra mohla začít ubírat žádoucím směrem (připomeňme si, že tehdy již měl za sebou jmenování do funkce císařského komorníka a přisedícího dolnorakouského zemského práva; v roce 1693 se stal přisedícím moravského zemského práva a později získal i post nejvyššího zemského sudího na Moravě a nejvyššího moravského zemského komorníka). Mohla snad za pozastavení jeho postupu na kariérním žebříčku smrt otce Ferdinanda v roce 1698?

---

⁸⁸⁵ Například doktoru Sabatinovi, kterého nazývala svým dobrým přítelem a jehož dětem odkázala 1000 rýnských zlatých, hraběnce Regině z Rogendorfu darovala 1000 zlatých, hraběti Kristiánovi z Rogendorfu 2000 zlatých (K hrabatům z Rogendorfu viz např. studie z pera Michala KONEČNÉHO, *V osudu Fenixe a Faethona. Dvě moravská hrabata v období baroka*, Zpravodaj Historického klubu 16, č. 1, 2005, s. 30-58 a TÝŽ, *Život středního moravského šlechtice kolem roku 1700*, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2004. Brno 6.-7. prosince 2004, Brno 2005, s. 44-67). Františka Hořecká (rozená Kolovratová) dostala 1000 zlatých, svobodný pán František Gabriel Hořecký z Horky 3000 zlatých, Markéta Pavlovská (rozená ze Žerotína) 3000 zlatých a paní Ráčková (rozená Pavlovská) 1000 zlatých. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1344, sign. 543, kart. 325, fol. 2-13.

⁸⁸⁶ Celkem se jednalo o sumu přesahující 29 000 rýnských zlatých, TAMTÉŽ. Srov.: M. PLEVA, *Kulturní mecenát boskovických Zástřizlovců*.

⁸⁸⁷ M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, s. 286.

Dne 13. července 1708 zemřel bez mužského dědice jeho starší bratr Leopold Ignác, který byl nositelem knížecího titulu a držitelem velké část rodových panství – dvou fideikomisů (moravského a českého, který původně založil hrabě a později kníže Gundakar z Dietrichsteina), alodu i majorátních domů a statků na Moravě.⁸⁸⁸ Obě tyto cenné komodity tedy měly připadnout Walteru Xaverovi, neboť druhý nejstarší syn knížete Ferdinanda z Dietrichsteina, Karel Josef, zemřel již v roce 1693. Z jednoho z mladších synů se tak rázem stal kníže a hlava rodiny – dokázal ale své nově nabyté postavení a bohatství využít? A pokud ne, co mu v tom zabránilo?

Nedlouho po smrti dosavadního knížete z Dietrichsteina bylo nutné řešit praktické záležitosti, aby se mohl ujmout vlády jeho nástupce a univerzální dědic.⁸⁸⁹ V první řadě bylo třeba se postarat o majetek. Úředníci Schabský a Geltsch proto započali s inspekci panství a statků; nealodiální majetek přešel z rozhodnutí krajského hejtmana pod správu vybraných kurátorů.⁸⁹⁰ Neméně důležité ovšem bylo zabezpečení jediné dcery Leopolda Ignáce a Marie Godofrey Dorothey ze Salmu, Marie Josefy Felicitas (1694-1711).⁸⁹¹ „*Freile Josepha*“, jak je v pramenech nazývána, byla ještě nezletilá, avšak počítalo se s tím, že se jednoho dne provdá přiměřeně svému stavu, proto bylo nutné stanovit výši věna a tuto částku odečíst z dědictví nového knížete. Advokátem slečny Josefy byl 18. srpna jmenován Jan Josef Noß a aby slečna nepřišla zkrátka, byl jí i její alodní pozůstalosti ustanoven kurátor – hrabě Karel Antonín

---

⁸⁸⁸ „Českému“ fideikomisu sestávajícího se ze statků Čepřovic, Budyně na Ohří, Libochovic, Miloňovic, Nepomyšle, Pátku, Vlachova Březí a Žerotína, dal základ Gundakar z Dietrichsteina. Po jeho smrti v roce 1690 byl totiž na základě jeho testamentu vytvořen fideikomis, který pak dědila hlava rodu. Pavel KOBLASA, *Vývoj libochovického panství od 17. století*, Rodopisná revue, Z/4, 2008, s. 17-19, zde s. 17. Walteru Xaverovi dále připadlo panství Hranice na Moravě, Lípnick nad Bečvou, Mikulov, Nové Město na Moravě, Polná a Přibyslav (tzv. fideikomis „moravský“ založený roku 1634 kardinálem Františkem), M. M. FEYFAR, *Die ertlauchten Herrn auf Nikolsburg*, s. 287.

⁸⁸⁹ Nedatovaný list od hraběte Jana Václava Vratislava z Mitrovic, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 34.

⁸⁹⁰ Dopis od Jana Josefa Noßa z 18. 8. 1708, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 28. Ustanovení poručnictví nad osiřelými statky nařizoval zákon. Poručníkem bývala nejčastěji osoba ustanovená v testamentu – většinou matka nebo nejbližší pokrevní příbuzný. Poručník ovšem mohl být ustanoven i úřední cestou (místodržitelstvím či zemským soudem). Do úřadu jej uvedl komorník desk zemských, ale až po důkladné inventuře. Za svoji činnost dostával poručník odměnu, avšak každý rok musel tzv. pupilární komisi při zemském sněmu předložit účty z hospodaření. A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, pro konkrétní příklad (dědictví po Václavu Norbertu Oktaviánu Kinském) s. 62-72, zde s. 63. Další příklad také není třeba hledat daleko: v roce 1667 byl kníže Ferdinand z Dietrichsteina císařem zmocněn k poručnictví nad dvěma osiřelými univerzálními dědičkami z rodu Hofmannů z Grünpüchlu. Kníže neváhal, dívky vychované v luteránské víře přinutil konvertovat ke katolictví a provdal je za členy rodu Dietrichsteinů, čímž rozšířil rodové državy. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 608. Jedním z těch, kdo si sňatkem se slečnou Hofmannovou z Grünpüchlu pomohl k majetku, byl zde zmiňovaný hrabě Filip Zikmund z Dietrichsteina. J. KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra*.

⁸⁹¹ Kníže Leopold Ignác měl původně dvě dcery, kromě Marie Josefy Felicitas ještě Marii Annu Josefu (1688-1697), která však zemřela v dětském věku. Ani její mladší sestra se ale netěšila dlouhému životu – o její předčasné smrti referovalo například i *Theatrum Europaeum*, Frankfurt am Main 1723, k roku 1711 a k této smutné události s. 808.

Breda.⁸⁹² Ten se jen po pár dnech ve své nové funkci na Waltera Xavera obrátil s nepříliš pozitivní zprávou: jeho chráněnce mělo být vyplaceno věno ve výši celých 10 000 zlatých a celková hodnota věna i statků, které jí měly připadnout, prý činila 25 000 zlatých.⁸⁹³ Toto rozhodnutí vzápětí potvrdil i český kancléř, hrabě Jan Václav Vratislav z Mitrovic.⁸⁹⁴ Převzetí rodinného majetku Walteru Xaverovi nijak neulehčila ani vdova po jeho bratrovi. Kněžna Marie Dorothea, rozená hraběnka ze Salmu (1667-1732), na něm totiž kromě svého zajištění žádala i vyplacení jitřního daru ve výši 8750 zlatých, který jí prý manžel přislíbil, ale nikdy se nedostal k jeho proplacení, dále ušlechtilé kočárové koně v hodnotě 2000 zlatých a konečně její podíl z dědictví (to prý dosahovalo výše 124 000 zlatých).⁸⁹⁵ V neposední řadě se Walter Xaver musel zavázat i k uhrazení pohřebních výdajů a nákladů na smutek za bratra.⁸⁹⁶

Nově nastupující kníže z Dietrichsteina pochopitelně nebyl příliš nadšen, že se po něm žádá vydání takových částek a pokoušel se s oběma stranami, tedy se svou neteří a švagrovou, respektive s jejich zástupci, smlouvat, avšak bez úspěchu. Situace byla o to komplikovanější, že zemřelý Leopold Ignác po sobě zanechal obrovské dluhy.⁸⁹⁷ K životu nad své finanční možnosti měl nejstarší syn knížete Ferdinanda jisté sklony už během své kavalírské cesty, a

---

⁸⁹² Kopie extraktu úředního protokolu moravského zemského sněmu z 22. 8. 1708, originál byl podepsaný Josefem Václavem Žďárským ze Sternfeldu, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 30.

⁸⁹³ Dopis od Karla Antonína Bredy z 31. 8. 1708, TAMTÉŽ, fol. 32-33. Věno ve výši 10 000 zlatých bývalo považováno za vysokou sumu, není tedy divu, že kníže z Dietrichsteina nebyl touto částkou nadšen. A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, zde s. 94-100.

⁸⁹⁴ Jméno hraběte Jana Václava Vratislava z Mitrovic (1670-1712) je dnes známé především díky jeho skvostnému náhrobku z dílny Johanna Bernarda Fischera z Erlachu a Ferdinanda Maxmiliána Brokofa v pražském staroměstském kostele sv. Jakuba. Ve své době byl ovšem významným politikem, diplomatem i přítelem a rádcem Evžena Savojského. Za bojů o španělské dědictví pomáhal v Londýně a v Haagu připravovat půdu pro vytvoření protifrancouzské aliance. Působil jako apelační rada, přísedící české dvorské kanceláře, císařský komorník, v roce 1705 byl jmenován českým kancléřem a mezi lety 1711-1712 působil ve funkci nejvyššího kancléře Království českého. I přes svoji bohatou diplomatickou a politickou kariéru je on sám (na rozdíl od svého náhrobku) ovšem historiky poněkud opomíjen; krátce se mu věnuje např. Z. KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa* a potom starší práce: *Wratislav-Mitrowicz, Johann Wenzel*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Theil 58, Wien 1889, s. 158 a *Wratislav, Johann Wenzel Graf*, in: Alfred Ritter VON ARNETH, *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 44, Leipzig 1898, s. 234-243. Také viz dopisy od hraběte Vratislava: nedatovaný list, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 34 a dopis ze 17. 10. 1708, TAMTÉŽ, fol. 26.

⁸⁹⁵ Šlechtičny se pro případ ovdovění pojišťovaly již ve svatební smlouvě stanovením výživného (*Spenadlgeld*) – to se zpravidla skládalo z movitého majetku, udělení bytu či domu a vyplacení roční podpory. Ženy do manželství přinášely věno a muži ji na oplátku přiznali obvěnění, které bylo hypotekárně pojištěné na jejich majetku. Ve smlouvě bývá někdy, ne však vždy, stanovena i výše jitřního daru (*Morgengabe*). A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, zde s. 85, 94-100.

⁸⁹⁶ Viz např. seznam korespondence vedené kvůli dědictví Waltera Xavera z let 1708-1709, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 1 a také viz listy od hraběte Vratislava z 13. a 17. 10. 1708 a 11. 9. 1709, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 38, 26 a 42. Dále viz dopis od židovského finančníka Simeona (či Samsona) Wertheimera z 10. 10. 1708, TAMTÉŽ, fol. 14-15, kopii psaní císaře Josefa I. na královský úřad na Moravě z 18. 10. 1708, TAMTÉŽ, fol. 11-13 a koncept z 12. 11. 1709 svobodnému pánovi Janu Kryštofovi z Freiefelsu, TAMTÉŽ, fol. 40-41.

⁸⁹⁷ K leckdy obtížné finanční situaci raněnovověkých aristokratů, kterým dědictví často přineslo spíše problémy, detailně A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, zde viz především kap. II. 4. Obtížné dědictví po kancléři Kinském, s. 62-72, a poté celou kap. III. Mezi dlužníky a věřiteli, s. 101-169.

když se osamostatnil, rozhodl se své i rodové jméno zapsat do historie budováním nákladných staveb, vydržováním početného dvora a zaměstnáváním předních umělců.⁸⁹⁸ Příliš pochopení pro složitou finanční situaci nového knížete z Dietrichsteina nejevil ani český kancléř hrabě Vratislav, který jej sice ujišťoval svou přízní, ale na vyplacení slečnina věna ve stanovené výši i všech dalších pohledávek trval s tím, že jde o vůli císaře.⁸⁹⁹

Věřitelé se navíc začínali hlásit o své peníze: „[...] *Vaše knížecí milost [dosud] málo prokázala, že má pro lásku k bratrovi a jeho čest a také pro klid jeho duše důvěru v dům i soucit s tak četnými ubohými věřiteli.*“⁹⁰⁰ Walteru Xaverovi tak nezbylo nic jiného, než si půjčit 20 000 zlatých, aby vůbec mohl dluhy začít umořovat. S žádostí o půjčku se neobrátil na nikoho menšího než na známého vídeňského finančníka Simeona (či Samsona) Wertheimera, který byl jako dvorní žid o jeho problémech dobře informován. Ten se uvolil, že mu s vyřizováním pozůstalosti „*ze cti a přátelství*“ tímto způsobem vypomůže, a když se věc příliš nehýbala ani na počátku roku 1709, zastavil se za knížetem osobně v Mikulově při příležitosti své cesty v záležitostech místní židovské obce.⁹⁰¹ Nevalné finanční podmínky Waltera Xavera z Dietrichsteina a potíže s vyřizováním bratrovy pozůstalosti byly ve Vídni veřejně známým tajemstvím, což knížete ani jeho rodinu nijak netěšilo. Trpěla především jeho matka, která v hlavním městě monarchie trvale pobývala, takže měla všechny dohady, spekulace i stížnosti

---

⁸⁹⁸ Zveleboval a nákladně vybavoval například mikulovský zámek a vídeňský palác na Herrengasse a v Laxenburgu nechal podle návrhu Christiana Alexandra Oedtla zbudovat lovecký zámeček Grüne Haus. V Mikulově nechal Johannem Bernardem Fischerem z Erlachu přebudovat kostel sv. Anny s rodinnou hrobkou a v Polné vystavěl (zřejmě podle Martinelliho projektu) děkanský chrám Nanebevzetí Panny Marie. K mecenátu Leopolda Ignáce z Dietrichsteina např.: Petr CZAJKOWSKI, *Jonass Drentwett a Leopold kníže z Dietrichsteina. Sonda do vztahu objednavatele a tvůrce na přelomu 17. a 18. století*, in: Pro arte. Sborník k počtě Ivo Hlobila, Praha 2002 s. 319-323; Jiří KROUPA, *Dietrichsteinské zahrady na Moravě v 18. století*, in: Historické zahrady Kroměříž 2006. Umění a společenská činnost v historických zahradách. Sborník vydaný u příležitosti konání odborného semináře ve dnech 8. – 10. 6. 2006 v Kroměříži, Hrdějovice 2006, s. 65-67 a Zdeněk KUDĚLKA, *Jean Trehet a Leopold Dietrichstein*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada uměnovědná (F), roč. 31-32, č. 26-27, Brno 1983, s. 87-88.

⁸⁹⁹ Dopisy od hraběte Vratislava z 13. a 17. 10. 1708 a 11. 9. 1709, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 38, 26 a 42 a nedatovaný koncept pro něj, TAMTÉŽ, fol. 36.

⁹⁰⁰ „[...] *Eü[re] Hochfürst[liche] Gna[de] haben wenigst gezäigt, daß sie ein lieb für ihren heren bruderen und deßen ehr, auch für die ruhe seiner seelen, eine confideration für das haus: und ein mitleiden mit so vielen armen creditoren haben.*“ Dopis od pana von Grauenbruch ze 17. 10. 1708, fol. 24-25.

⁹⁰¹ Simeon (či Samson) Wertheimer (1658-1724) byl výraznou postavou nejenom v rámci židovské obce: byl vrchním zemským rabínem pro Moravu a Uhry, ale také dvorním židem a *shtadlanem* (tedy zástupcem obce a zastáncem židovských zájmů u císaře). Kromě toho byl významným finančníkem – fungoval jako zástupce bankéře Samuela Oppenheimera, půjčoval císařům (například během války o španělské dědictví i během bojů s Turky) i mnohým urozeným osobám. O jeho životě a díle pojednal např. David KAUFMANN, *Zur Gesch. Jüdischer Familien: Samson Wertheimer, der Oberhoffactor und Landesrabbiner, 1658-1724, und Seine Kinder*, Wien 1888; TÝŽ, *Urkundliches aus dem Leben Samson Wertheimers*, Budapest 1891. K mikulovské židovské obci více Pavel KOČMAN, *Židé v Mikulově*, in: Miroslav Svoboda (ved. aut. kol.), Mikulov, Praha 2013, s. 269-299. Dopis od pana von Grauenbruch ze 17. 10. 1708, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 24-25 a především viz korespondenci s Wertheimerem: Wertheimerovy dopisy z 10. 10. 1708 a 6. 2. 1709, TAMTÉŽ, fol. 14-15 a 16-18. Také viz koncept od Waltera Xavera Wertheimerovi z 8. 2. 1709, TAMTÉŽ, fol. 17.

věřitelů z první ruky. Velmi litovala, že se synovo prohlášení za dědice táhne tak dlouho, a i když chápala, že se její snacha potřebuje zajistit, ocenila by vstřícnější přístup. Protože měla vzhledem ke svému postavení přístup do těch nejvyšších kruhů, neváhala, a přestože ji zlobilo zdraví, orodovala za syna i zde (například byla v kontaktu s jedním z úředníků, panem von Grauenbruch, který jí předával informace, Walteru Xaverovi dokonce zajistila přímluvu samotné císařovny a zprostředkovaně hodlala synovy těžkosti předeštířit i císaři).⁹⁰²

Vyplacení vysokého věna slečně Josefě ani dalším dohadům s vdovou po bratrovi se nový kníže nakonec stejně nevyhnul. V císařském reskriptu z 18. října 1708, kterým ho Josef I. prohlásil dědicem knížecího titulu a alodního majetku po zemřelém bratrovi, stojí, že převezme alod i s dluhy, jimiž byl zatížen, a z pozůstalosti Leopolda Ignáce musí vyplatit oněch 10 000 zlatých jeho osiřelé dceři; toto rozhodnutí bylo zapsáno do zemských desek. Walter Xaver se tedy měl stát dědicem „[...] z *bratrské lásky a ke spáse zemřelého i reputace rodiny* [...]“, i když se část majetku kvůli dluhům nacházela v kridě a musela nad ní být císařským výnosem ustanovena kuratela.⁹⁰³ Toto rozhodnutí se ovšem ani jedné ze stran, tedy budoucímu knížeti a jeho švagrové a neteři, příliš nelíbilo (kněžna Marie Dorothea dokonce podala petici císaři), proto byl na konci června následujícího roku vydán nový reskript, který jasně stanovil jejich práva a povinnosti: Walter Xaver z Dietrichsteina se stal knížetem a pánem alodních panství, dluhy na nich váznoucí i výdaje na pohřeb bratra ovšem musel zaplatit. Dále byla potvrzena výše Josefina věna, tedy 10 000 zlatých, i to, že vdově po Leopoldu Ignáci musí být podstoupena suma za jitřní dar ve výši 8750 zlatých, kočár s koňmi a také dalších 43 koní. Bydlet mohla až do konce života v dietrichsteinském olomouckém, brněnském nebo jihlavském majorátním domě, jak stálo v její svatební smlouvě, ale po její smrti měl být k držení a užívání

---

⁹⁰² Listy od matky knížete, kněžny Marie Alžběty, z 20. a 27. 10. 1708, TAMTÉŽ, fol. 22 a 20 a také psaní od pana von Grauenbruch ze 17. 10. 1708, fol. 24-25. Zřejmě právě na matčinu přímluvu Walter Xaver nakonec od dvorské komory obdržel vysoké sumy v řádech desetitisíc zlatých. Zřejmě se jednalo o služné zemřelého bratra; dluh měl být dorovnán jeho dědici, a to v několika splátkách. Původně měl během sedmi let (počínaje rokem bratrovy smrti) každý rok obdržet 10 000 zlatých. Částky byly nakonec vypláceny nepravděelně: v roce 1708 dostal 10 000 zlatých, roku 1710 (i za minulý rok) 20 000, 1711 10 000, 1713 opět 20 000 a roku 1714 (31. 12.) zbývajících 10 000 zlatých. Celkem se tedy jednalo o úctyhodných 70 000 zlatých. ÖStA Wien, FHKA, Sammlungen und Selekte (dále jen SUS), Hofzählamtsbücher (dále jen HZAB), Bd. 150, s. 248; TAMTÉŽ, Bd. 152, s. 309; TAMTÉŽ, Bd. 153, s. 273; TAMTÉŽ, Bd. 155, s. 410 a TAMTÉŽ, Bd. 156, s. 97 a 429. I přes tuto významnou pomoc nový kníže z Dietrichsteina s penězi nevycházel a vše se ještě zhoršilo po požáru v Mikulově v roce 1719; Dietrichsteinovy finanční poměry by si ovšem dozajista zasloužily detailnější průzkum.

⁹⁰³ „[...] *aus antrieb brüderlicher lieb, und zu salvirung des verstorbenen, wie auch der familiae reputation* [...]“ Kopie císařského reskriptu z 18. 10. 1708, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 2-4; kopie stejného znění ze stejného data (originál nesl podpis císaře Josefa I., českého kancléře Jana Václava Vratislava z Mitrovic a Jana Kryštofa z Freienfelsu), TAMTÉŽ, fol. 9; kopie listu císaře Josefa I. na královský úřad desk zemských na Moravě z 18. 10. 1708, TAMTÉŽ, fol. 11-13 a konečně psaní od hraběte Vratislava, v němž Walteru Xaverovi sdělil, že mu bude poslán výše zmíněný reskript, TAMTÉŽ, fol. 38.

majorátních majetků zmocněn pouze nový kníže.⁹⁰⁴ Ten se ovšem nacházel v prekérní situaci, neboť jeho příjmy v žádném případě nestačily pokrýt všechny výdaje, a navíc nehodlal své švagrové, s níž se nikdy neměl příliš v lásce, ustupovat. Ani Marie Dorothea se ovšem nenechala lehce odbýt, a tak se spor o dědictví po marnotratném knížeti Leopoldu Ignáci z Dietrichsteina táhl ještě řadu let.⁹⁰⁵

VI. 3. Prodej říšských lenních panství bratrovi Jakubu Antonínovi a boj o říšské léno Ortenburg

Ve světle těchto událostí nás tedy příliš nepřekvapí kroky, které Walter Xaver podnikl ihned poté, co byl prohlášen dědicem zemřelého bratra a hlavou rodiny, a které by se bez znalosti kontextu mohly jevit jako přinejmenším podivné. Dne 26. listopadu 1708 totiž uzavřel s dalším z bratrů, Jakubem Antonínem, smlouvu o prodeji říšského lenního panství Nussdorf. Konkrétně se jednalo o Nussdorf ob der Traisen,⁹⁰⁶ k němuž byly ještě přidruženy statky Reichersdorf a Franzhausen (vše v oblasti Wienerwald) a také šlechtické sídlo Schlickendorf v Manhartsbergu, v povodí Dunaje. Tato říšská lenní panství (formálně příslušející arcibiskupství Salcburk a biskupství Pasov) tak měla napříště patřit hraběti Jakubu Antonínovi z Dietrichsteina (1678-1721), císařskému komorníku a tajnému radovi, a to se všemi právy a povinnostmi vyplývajícími z jejich držby.⁹⁰⁷ Novému majiteli tedy připadl například i zámek v Nussdorfu, veškeré vozy a další vybavení, dobytek, víno ve sklepích, zásoby obilí, poddanské vinice zapsané v gruntovních knihách i vláda nad tamním obyvatelstvem.⁹⁰⁸

⁹⁰⁴ Kopie císařského reskriptu z 25. 6. (jak stojí v dokumentu) či z 30. 6. (to je uvedeno na zadní straně kopie) 1709, TAMTÉŽ, fol. 5-8; kopii obdržela také kněžna Marie Dorothea, rozená ze Salmu. K dietrichsteinským domům více Jiří KROUPA, „*Alle Häuser als ein Corpus gedachtes unsers Fürstenthums ganz steiff beysammen verbleiben*“: *dietrichsteinské paláce v českých zemích v 17. a 18. století*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 47: řada uměnovědná (F), č. 42, Brno 1998, s. 27-49.

⁹⁰⁵ Viz např. list od hraběte Vratislava z 11. 9. 1709, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 620, kart. 350, fol. 42; koncept kněžně Marii Dorothee z 9. 11. 1709, TAMTÉŽ, fol. 19; koncept Janu Kryštofovi z Freienfelsu z 12. 11. 1709, TAMTÉŽ, fol. 40-41. Především ale viz materiály ke sporu o pozůstalost Leopolda Ignáce z Dietrichsteina, které jsou uloženy v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1360, sign. 559, kart. 329. Walter Xaver hodlal získat majetek své švagrové alespoň po její smrti, která nastala v roce 1732, a o pozůstalost se tak soudil s její neteří, Alžbětou de Ligne, rozenou ze Salmu. K tomu viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1366, sign. 566, kart. 335.

⁹⁰⁶ V Nussdorfu se Walter Xaver možná zastavil při návratu z kavalírské cesty; potom se sem podíval minimálně ještě jednou, a to na podzim roku 1690. Viz jeho list otci z 11. 10. 1690, který byl sepsaný v Nussdorfu, TAMTÉŽ, fol. 235-237.

⁹⁰⁷ Walteru Xaverovi by tedy zůstala pouze říšská pevnost Trasp na území dnešního Švýcarska, která byla vlastnictvím rodu teprve od roku 1682. K zisku této pevnosti viz R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 495); dále viz např. i poznámku v publikaci Benjamin SCHILLER (vyd.), *Aller durchläuchtigen hohen Häuser in Europa, wie auch der Grafen des Heiligen Römischen Reichs neueste Genealogien, von 1500 biß 1707...*, Hamburg 1707, s. 80.

⁹⁰⁸ Originál kupní smlouvy mezi Walterem Xaverem a Jakubem Antonínem z Dietrichsteina byl sepsaný v Brně dne 26. 11. 1708. Platnost kontraktu, který byl vyhotoven ve dvou exemplářích, dosvědčili na straně prodávajícího hrabě Václav Adrian Enckenvoirt a na straně kupujícího hrabě Kryštof Jiří z Tallenbergu. MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1785, sign. 819, kart. 411, fol. 2-4.

Celková částka, kterou si Walter Xaver stanovil za všechna zmíněná panství, činila 31 000 rýnských zlatých. Jeho bratr se zavázal tuto sumu uhradit do půl roku, přičemž 11 000 slíbil zaplatit ihned (v hotovosti v „*dobrých mincích*“). Zbývajících 20 000 si měl kupující zatím podržet a splatit je s pětiprocentním úrokem tehdy, až budou dořešeny veškeré právní náležitosti. Prodávající mu naproti tomu potvrdil, že je právoplatným majitelem zmíněných panství⁹⁰⁹ a k prodeji lén má souhlas, že přispěje k zaplacení lenní taxy a dalších poplatků a vypomůže mu s převodem majetku. Nový majitel poté musel složit lenní slib; na celý akt, který byl vepsán do gruntovnic, dohlédl *Vicedomamt* ve Vídni. Zmíněné poplatky za úřednické práce, které dosáhly celkové výše 504 zlatých a 25 krejcarů, však Jakub Antonín uhradil až za necelé čtyři roky, 10. března roku 1712.⁹¹⁰

Určité odškodnění či zadostiučinění mohlo knížeti z Dietrichsteina přinést potvrzení jeho čekatelství na říšské lenní hrabství Ortenburg v Bavorsku. Stejně jako v předchozím případě i nyní platilo, že Walter Xaver nebyl prvním z rodiny, kdo se o toto panství ucházel. Expektance na toto říšské léno hrabat ze Sulzu totiž byla udělena již 15. září 1672 knížeti Ferdinandovi, tehdy nejvyššímu hofmistru císařovny Markéty Terezie Španělské, a hraběti a později knížeti Gundakarovi z Dietrichsteina z hollenburské linie rodu.⁹¹¹ Ferdinand a

---

⁹⁰⁹ Ono potvrzení (*Lehensbrief*) o držbě Franzhausenu knížeti Ferdinandovi z Dietrichsteina udělil dne 24. 6. 1688 salcburský arcibiskup, hrabě Jan Arnošt z Thunu a Hohensteinu. Po smrti knížete mělo panství přejít na jeho staršího syna, a teprve pokud by zemřel i ten, přišel by na řadu další z dědiců. Nový arcibiskup, kníže František Antonín z Harrachu, sice držbu Franzhausenu Walteru Xaverovi, Jakubu Antonínovi a jejich potomkům potvrdil, ale stalo se tak až v létě roku 1710, tedy v době, kdy už byla smlouva o prodeji Jakubu Antonínovi dávnou podepsána. Viz *Lehensbrief* z 22. 7. 1710 s podpisem arcibiskupa Františka Antonína z Harrachu a dvorského kancléře a lenního probošta Sebastiana von Zillerberg, jímž Walteru Xaverovi a Jakubu Antonínovi připadlo léno Franzhausen a který přesně stanovuje jejich lenní povinnosti, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1769, sign. 809, kart. 410, fol. 1.

⁹¹⁰ Soupis tax, regálií a výdajů, které Jakub Antonín z Dietrichsteina zaplatil v záležitosti převodu salcburských a pasovských lén z 10. 3. 1712, s podpisem Augustina Halsmanna a přípisem potvrzujícím platbu přijatou od hraběte Jakuba Antonína, TAMTÉŽ, fol. 6.

⁹¹¹ Urputná snaha o získání panství v Říši dokumentuje často svízelný boj tzv. „nových knížat“ o uznání a začlenění se do těch nejvyšších pater říšské společnosti. *Neue Fürsten* představovali zvláštní fenomén už ve své době: říšský knížecí titul uděloval císař (prostřednictvím říšské dvorské kanceláře) pouze těm nejurozenějším, nejmajetnějším a také nejvěrnějším aristokratům, u nichž předpokládal, že budou schopni dostát nárokům plynoucím z jejich výjimečného postavení. Očekávalo se od nich zapojení do správy a politiky Svaté říše římské (například měli právo hlasovat na říšském sněmu) i to, že budou schopni dokonalé reprezentace a naplní všechny atributy svého výlučného statutu. Jednou z nutných podmínek byla i vláda nad suverénním říšským panstvím. To si dobře uvědomovali i Dietrichsteinové, kterým se dlouho nedařilo říšské panství vybojovat a kteří měli přirozenou potřebu své postavení legitimizovat. Podařilo se to až v roce 1682 knížeti Ferdinandovi (druhému knížeti z Dietrichsteina), jenž od císaře získal pevnost Trasp na území dnešního Švýcarska (k tomu viz: R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 495). P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 69-72. O říšských stavech: Samuel PUFFENDORF, *Über die Verfassung des deutschen Reiches*, Berlin 1870, kap. II (Die Glieder des Deutschen Reiches), s. 40-54, o nových knížatech s. 48-49; k novým knížatům také: Gotthelf Friedrich MÜLLER, *Die Art und Weise, wie im deutschen Reiche neue Fürsten, Grafen, Freyherren und Edelleute gemacht werden, und was dafür bezahlt werden muß*, Wolfenbüttel 1797; srov.: Thomas WINKELBAUER, *Gundaker von Liechtenstein als Grundherr in Niederösterreich und Mähren: normative Quellen zur Verwaltung und Bewirtschaftung eines Herrschaftskomplexes und zur Reglementierung des Lebens der Untertanen durch einen adeligen Grundherrn sowie zur Organisation des Hofstaats und der Kanzlei eines "Neufürsten" in der ersten*

Gundakar obdrželi další potvrzení 24. července 1677⁹¹² a znovu 10. července roku 1684,⁹¹³ tedy tři roky před smrtí dosavadního držitele, Jana Ludvíka ze Sulzu (s jeho dcerou a dědičkou Marií Terezií Felicitas původně hodlal kníže Ferdinand Waltera Xavera oženit – Dietrichsteinům by tak připadl její značný majetek a nároky na Ortenburg by nebylo možné zpochybnit).⁹¹⁴ Dohoda zněla tak, že zemře-li poslední mužský potomek z rodu hrabat ze Sulzu, případně investitura bez dalších průtahů a potíží Dietrichsteinům – každému jedna polovina. Ti se usnesli, že pokud by tento svět opustil bez mužského potomka Gundakar, případně jeho část manželským mužským potomkům jeho „bratrance“, pokud by naopak dříve zemřel Ferdinand, získá léno Gundakar a jeho mužští dědici.⁹¹⁵

Kníže Gundakar ovšem skonal bez potomků už v roce 1690 a o osm let později, aniž se dočkal Ortenburgu, ho následoval i kníže Ferdinand. Jeho nejstarší syn Leopold Ignác hodlal naplnit otcovo přání a o panství se přihlásil,⁹¹⁶ avšak ani on jej nezískal, jelikož předčasně zemřel. Snad aby dostal odkazu svého otce a bratra a možná i s vyhlídkou na polepšení své nevalné finanční situace se o toto říšské léno začal ucházet i další v pořadí, Walter Xaver. Podobně jako kdysi jeho otec, ani on nevstoupil do boje o panství sám, ale se svým vzdáleným bratrancem – prasynovcem a dědicem knížete Gundakara, hrabětem Ferdinandem Gundakarem z Dietrichsteina (1678-1744). Společně sepsali několik dopisů, v nichž císaři detailně vylíčili

---

Hälfte des 17. Jahrhunderts, Wien 2008. K počátkům boje Dietrichsteinů o Ortenburg: MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 816, sign. 37, kart. 287, pergamenová kniha v deskách z červeného sametu s přivěšenou pečetí v dřevěné schránce z 12. 8. 1710 podepsaná císařem Josefem I., říšským vicekancléřem Friedrichem Karlem ze Schönbornu, svobodným pánem z Consbruchu a registrátorem Johanem Friedrichem Weningem z Weningu, nefol., dále viz fol. 1-18. Především ale viz bohaté prameny uložené v Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni: HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol. a dále v HHStA, RK, Kleinere Reichstände 91-4, nefol. Poznámky a informace (nejenom) k čekatelství na říšská léna Jana Ludvíka ze Sulzu se nacházejí např. i v „knize pamětihodností knížete Ferdinanda“ uložené v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2020, sign. 932, kart. 515 (v ní se dále nalézají např. i zápisky o jmenování Waltera Xavera císařským komorníkem). Obsáhlou kritickou edicí tohoto pramene vydal Rostislav SMÍŠEK, *Knihy poznámek Ferdinanda z Dietrichštejna z let 1683-1697. Kritická edice*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků* (= Opera Historica 13), České Budějovice 2009, s. 307-398.

⁹¹² Originály potvrzení pro knížete Ferdinanda a tehdy ještě hraběte Gundakara z 15. 9. 1672 (znovu bylo ověřeno 31. 7. 1710) a z 24. 7. 1677, HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol. a také HHStA, RK, Kleinere Reichstände 91-4, nefol.

⁹¹³ Dvě ověřené kopie expektance s oplatkovou pečetí sepsané v Linci dne 10. 7. 1684 od císaře Leopolda I. knížatům Ferdinandovi a Gundakarovi, s podpisem Leopolda Viléma z Königsegg a Johana Probsta, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 816, sign. 37, kart. 287, fol. 13-15 a 16-17. Totožná kopie se nachází i v HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol. a dále v HHStA, RK, Kleinere Reichstände 91-4, nefol. V HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol. jsou uloženy i přepisy všech výše zmíněných expektancí, které dne 23. 7. 1709 pořídil registrátor říšské dvorské kanceláře Johan Friedrich Wening z Weningu.

⁹¹⁴ K tomu viz kapitulu o kavalírské cestě Waltera Xavera.

⁹¹⁵ Potvrzení expektance sepsané v Linci dne 10. 7. 1684 (s dodatkem o opětovném potvrzení psaném ve Vídni 12. 8. 1710), HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol.

⁹¹⁶ Viz přípisek na kopii expektance z 12. 8. 1710 udělené Josefem I., MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 816, sign. 37, kart. 287, fol. 1-3.

celou situaci, popsali dohodu knížat Ferdinanda a Gundakara o dělení a dědičnosti panství a odůvodnili své nároky na léno, které ostatně uznal už císař Leopold I.⁹¹⁷

Dokud ještě žil poslední právoplatný dědic Jan Ludvík ze Sulzu, spekulace o tom, kdo má větší právo na Ortenburg, se nesly spíše v teoretické rovině. Po jeho smrti a také po smrti dvou mocných členů „dietrichsteinské kliky“⁹¹⁸ se ovšem přihlásil další dědic, nejvyšší dvorský kancléř, říšský hrabě Ludvík Filip ze Sinzendorfu.⁹¹⁹ Ten byl pro Dietrichsteiny těžkým soupeřem, své nároky odůvodňoval příbuzenstvím své rodiny s hrabaty z Ortenburgu a snažil se dokázat, že by měl dostat v této věci přednost, jelikož prý dietrichsteinský expektanční dekret ani nebyl založen do lenních akt.⁹²⁰

Dietrichsteinové se ale mohli právem odkazovat na zásluhy rodu, jehož členové prokazovali císaři i Říši v míru i ve válce platné služby i věrnost a píli. Walter Xaver a Ferdinand Gundakar vyjádřili v jednom z listů císaři obavy, že „[...] *u vašeho dvora a před světem by nám a našemu rodu dělalo špatný dojem* [kdyby bylo léno přičteno Sinzendorfovi] [...]“ a vyjádřili se, že „[...] *proto žijeme v naději a uctivě za nás a dietrichsteinské agnáty prosíme Váš císařský majestát, aby se uráčil nepodporovat Sinzendorfovy zájmy* [...]“.⁹²¹

---

⁹¹⁷ Dopisy Waltera Xavera a Ferdinanda Gundakara Josefovi I. ze 14. 7. a 20. 8. 1709, 8. 1. a 12. 8. 1710, HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol. Dále viz psaní Ferdinanda Gundakara císaři z 6. 8. 1709, TAMTÉŽ. Také viz dopis od Waltera Xavera z 24. 7. 1710 hraběti ze Schönbornu s poděkováním, že v případě Ortenburgu zastává dietrichsteinské zájmy, a list od Ferdinanda Gundakara témuž hraběti z 14. 7. 1709, TAMTÉŽ.

⁹¹⁸ K tomu více R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků*, s. 208, 316-317 a především s. 343-374 a 383-401 a J. KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra*.

⁹¹⁹ Filip Ludvík Václav, říšský hrabě ze Sinzendorfu (1671-1742), byl významným politikem a diplomatem, který se výrazně podílel na zahraniční politice monarchie. Původně byl jako mladší syn předurčen k dráze duchovního, ale po brzké smrti bratra v roce 1687 z řad duchovních vystoupil, přidal se k armádě a oženil se s hraběnkou Rozinou Kateřinou z Valdštejna. Jeho schopnosti záhy upoutaly císaře, a tak byl vyslán na několik diplomatických misí: mezi lety 1699-1700 působil ve Versailles, poté jednal s kolínským kurfiřtem Josefem Klementem Bavorským o postojích jeho bratra Maxmiliána II. Emanuela. Po smrti Leopolda I. si jej oblíbil i Josef I. a roku 1705 ho jmenoval nejvyšším dvorským kancléřem. Po Josefově brzké smrti napomáhal zvolení Karla VI. císařem a ten jej na oplátku potvrdil v úřadu nejvyššího dvorského kancléře, a dokonce mu udělil Řád zlatého rouna. V roce 1713 se v Utrechtu účastnil jednání o míru, podpořil svatbu Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského a roku 1738 jednal o ukončení války o polské nástupnictví. Viz např. četné zmínky v obsáhlé práci Helmut GABEL – Volker JARREN, *Kaufleute und Fürsten. Außenpolitik und politisch-kulturelle Perzeption im Spiegel niederländisch-deutscher Beziehungen 1648-1748*, Münster – New York – München – Berlin 1998 či v monografii Christian STEPPAN, *Akteure am fremden Hof: Politische Kommunikation und Repräsentation kaiserlicher Gesandter im Jahrzehnt des Wandels am russischen Hof (1720-1730)*, Göttingen 2015 a v mnohých dalších publikacích pojednávajících o raněnovověké diplomacii.

⁹²⁰ K čekatelství a nárokům na Ortenburg ze strany Filipa Ludvíka ze Sinzendorfu viz složka v HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol. K dějinám Ortenburgu přináší detailní informace (podložené literaturou) heslo na německé Wikipedii: https://de.wikipedia.org/wiki/Reichsgrafschaft_Ortenburg [26. 5. 2017].

⁹²¹ „[...] *beÿ dero hoff und der welt von unß und unserem geschlecht mir üble impreßion zumachen, so leben wür [in] der allerunterthänigsten hoffnung, bitten zugleich Euer[e] Kay[serliche] May[esta]tt allergehorsambst für unß und unser[e] dietrichsteinische agnatum insgesamt, Sie geruchen dero allergnädigste für den graffen von Sinzendorff gehabt intention zu suspendiren, [...]*“ Dopis Waltera Xavera a Ferdinanda Gundakara císaři z 12. 8. 1710, HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol.; tytéž důvody (samozřejmě spolu s detailním popisem vývoje udělování expektancí i důkazem, že hrabě Sinzendorf nemá právo žádat o toto léno, jelikož je už dávno zadáno Dietrichsteinům) uvedli Walter Xaver a Ferdinand Gundakar už ve svém dopisu z 14. 7. 1709, TAMTÉŽ.

Z úcty k mnoha slavným předkům rodu i díky detailním podkladům, kterými se mohli prokázat, bylo nakonec nástupnictví Waltera Xavera a Ferdinanda Gundakara potvrzeno i nyní.⁹²² Císař Josef I. jim v další expektanci vydané dne 12. srpna roku 1710 vyhověl ve všech bodech a jejich nároky i případné pohledávky jejich mužských potomků potvrdil: „Z této příčiny a pro větší jistotu Jeho císařský majestát laskavě nařídil vydat toto současné potvrzení a obnovovací dekret [...]“⁹²³ a „[...] jak nás prosili dědici obou zemřelých knížat z Dietrichsteina, Walter Xaver, kníže a Ferdinand Gundakar, hrabě z Dietrichsteina, uráčili jsme se jakožto vládnoucí římský císař toto čekatelství laskavě potvrdit [...]“.⁹²⁴ Vzhledem k tomu, že nad bavorským kurfiřtem Maxmiliánem II. Emanuelem byl v té době vyhlášen acht a oberacht za pakty s Francií, vyslovil císař souhlas i za něj.⁹²⁵

VI. 4. Zisk Řádu zlatého rouna

Kompenzace v podobě expektance na Ortenburg knížete z Dietrichsteina potěšila, avšak jeho nelehkou finanční situaci nevylepšíla.⁹²⁶ Poté, co se poněkud vzpamatoval ze zátěže, kterou mu přinesly zděděné dluhy, letité spory o bratrovu pozůstalost i kavalírské cesty jeho

---

⁹²² Expektance Filipa Ludvíka za Sinzendorfu byla uznána za neplatnou, o čemž svědčí např. nedatovaný přípis na konceptu z 9. 6. 1709, TAMTÉŽ.

⁹²³ „Zu dessen urkundt und mehrer sicherheit haben Ihre Kay[serliche] Maj[estät] denenselben gegenwertiges confirmations und erneuerungs=decret außzuhändigen allernädigst anbefehlen [...]“ Císařské potvrzení expektance z 12. 8. 1710, TAMTÉŽ.

⁹²⁴ „[...] wie Unß auch darauff hin vorgedachter beeder verstorbenen fürsten von Dietrichstein hinterlassene erben alß Walter Xaverius fürst und Ferdinand Gundacker graff von Dietrichstein gehorsambst gebetten, Wir geruheter alß nunmehr regierende römischer kayser diese anwartschafft dahin allermildest zu confirmiren [...]“ Koncept potvrzení expektance na Ortenburg knížeti a hraběti z Dietrichsteina z 12. 8. 1710, HHStA, RK, Kleinere Reichstände 91-4, nefol.

⁹²⁵ Pergamenová kniha z 12. 8. 1710, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 816, sign. 37, kart. 287, nefol., dále kopie expektance ze stejného data pro Waltera Xavera a Ferdinanda Gundakara, TAMTÉŽ, fol. 1-3. Také viz dvě ověřené kopie expektance s oplatkovou pečetí sepsané dne 12. 8. 1710 od císaře Josefa I. knížeti Walteru Xaverovi a hraběti Ferdinandu Gundakarovi, s podpisem císaře, hraběte Friedricha Karla ze Schönbornu a svobodného pána z Consbruchu. TAMTÉŽ, fol. 4-7 a 8-11; oba dokumenty byly znovu ověřeny 23. 4. 1778. Do první z expektancí je vložen nefoliovaný lístek s vyúčtováním kancelářských služeb (zhotovení listiny, služby písaře apod.) na 2030 zlatých. V Haus-, Hof- und Staatsarhiv ve Vídni je dále uložen originál (opět s podpisy hraběte Friedricha Karla ze Schönbornu a svobodného pána z Consbruchu) a koncept onoho potvrzení z 12. 8. 1710, HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26, nefol.

⁹²⁶ Majetkové záležitosti a zázemí knížete z Dietrichsteina by jistě stály za bližší prozkoumání. Z inventáře fondu i z literatury (informace, i když neověřené, přináší i M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, zde s. 287-290) plyne, že co se týká správy, prodeje i skupování statků, Walter Xaver nijak výrazně nevybočoval z průměru. Některé své statky prodal (například v roce 1715 svobodný dvůr v Krumvíři hraběnce Marii Antonii Czoborové, rozené Lichtensteinové – k tomu viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 999, sign. 221, kart. 301; v roce 1710 postoupil premonstrátskému konventu na Strahově statek Pátek – viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1779, sign. 816, kart. 411). Navzdory své složité finanční situaci ale také nakupoval (roku 1715 koupil od hraběte Karla Benedikta z Lambergu panství Sokolnice – viz MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1727, sign. 778, kart. 407 a TAMTÉŽ, inv. č. 1734, sign. 826m, kart. 415; dále se zajímal i o možnost koupě moravských statků Dub, Mladoňovice, Rosice a Velké Němčice – k tomu viz MZA Brno, RA Dietrichstein, kart. 415), budoval a opravoval kostely na svých panstvích, vydržoval si za 400 zlatých ročně zámeckou gardu a zřídil zámeckou kapelu (M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, s. 387-289, srov.: M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, zde s. 23-24, 40, 44, 47-48).

synů,⁹²⁷ byl nucen řešit další problém. V roce 1719 byly, jak už bylo řečeno, jeho sídelní město, a především pak mikulovský zámek, zdevastovány požárem. Většina prací, které na zámku zadal provést Leopold Ignác a které významně zahýbaly s jeho rozpočtem a později i dědictvím jeho bratra, tedy byla ztracena. Walter Xaver tak musel začít v podstatě od nuly.⁹²⁸ Nákladné stavební práce mu kromě prázdné pokladny vynesly i spory s poddanými, které se dostaly až před soud. Kníže totiž hodlal vyřešit úklid spáleniště i provádění dalších prací robotou a to si poddaní nenechali líbit; právě odtud mohou pocházet zkazky o lakomství a chamtivosti Waltera Xavera. Vleklý spor o oprávněnost roboty se podařilo ukončit až v roce 1765, za Karla Maxmiliána z Dietrichsteina.⁹²⁹

Vývoj událostí a finanční potíže, do kterých se dostal nikoli vlastní vinou, by tedy snad mohly ospravedlnit, proč se Walter Xaver nijak nehrnul do budování nákladné dvorské kariéry.⁹³⁰ Přesto se odhodlal k podání žádosti o udělení snad nejvíce ceněného vyznamenání, na jaké mohl aristokrat usazený v habsburské monarchii pomýšlet, a sice Řádu zlatého rouna. Nabízí se tedy otázka, jaké pohnutky ho k tomu vedly – chtěl pouze dostát dobré pověsti a zachovat rodovou hrdost (jeho starší bratr i otec, stejně jako řada dalších předků, byli tímto řádem poctěni), nebo snad přeci jen v koutku duše pomýšlel na to, že se ještě stihne uchytit u dvora?

Jak dokládá mnoho příkladů aristokratů, kterým byl řád udělen nebo kteří po něm často marně toužili, představovalo Zlaté rouno (francouzsky *Toison d'or*, latinsky *ordo aurei velleris*) výmluvný prostředek i symbol jejich sebeprezentace.⁹³¹ Řád založil v roce 1429 burgundský

---

⁹²⁷ Cesta po zemích Karla Maxmiliána a Jana Leopolda proběhla v letech 1719-1724. J. KROUPA, *Mikulovské a evropské kořeny josefinismu*; I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 95-97, 99-100; itinerář cesty uvádí J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 364-365. Prameny jsou uloženy v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1591, sign. 746, kart. 364.

⁹²⁸ Později, v roce 1734, postihl ničivý požár také další z jeho panství – Polnou. Ani to však císaře neodradilo od toho, aby po Dietrichsteinovi žádal půjčku ve výši několika tisíc zlatých. Walter Xaver se z toho pokoušel vykrotit a na místodržitelství poslal detailní popis svých ztrát a výdajů, nebylo mu to však nic platné. A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, s. 107.

⁹²⁹ Onen požár zmiňuje i M. M. FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, s. 289. O stavebních pracích na mikulovském zámku za Leopolda Ignáce i Waltera Xavera podrobněji D. BRICHTOVÁ, *Mikulov v 18. století*, zde s. 134-139 (ke sporům s poddanými s. 139); J. KROUPA, „*Alle Heüser*“, s. 30; P. JUŘÍK, *Moravská dominia*, s. 375. Prameny k úpravám zámku jsou uloženy v MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2066, sign. 952, kart. 523.

⁹³⁰ V roce 1711 údajně hrozilo, že bude Walter Xaver vyslán do Řezna k říšskému sněmu, čehož se kníže upřímně hrozil a zapřísahal svého příbuzného Filipa Zikmunda z Dietrichsteina, aby se za něj přimluvil. Petra Vokáčová jeho touhu vyhnout se této misi interpretuje jako snahu zůstat co nejbližší Vídní a císaři, aby měl naději na získání nějakého prestižního úřadu. Poté, co jsme se s Walterem Xaverem detailněji seznámili, je ovšem zřejmé, že pravda nejspíše leží jinde: Walter Xaver v žádném případě nechtěl odjet do Řezna, avšak do vysoké politiky ho to také příliš netáhlo – úřad zemského hejtmana na Moravě, o kterém se svému příbuznému zmiňoval, tak chápal spíše jako menší zlo. P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr*, zde především s. 402-403.

⁹³¹ Zde viz především argumenty i prameny bohatě podloženou studii Marie MÍRKOVÉ, *Řád zlatého rouna a rodová prestiž v představách Adama Matyáše z Trauttmendorffu*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti (= Opera Historica 15)*, České Budějovice 2011, s. 249-282.

vévoda Filip Dobrý nejenom s odkazem na rytířské ctnosti, ale také proto, aby k sobě důkladněji připoutal sebevědomé burgundské šlechtice; symbolicky odkazoval na lásonovu výpravu do Kolchidy za zlatým rounem i osudy starozákonního Gedeona a oslavoval patrony rytířské cti a morálky, Pannu Marii a svatého Ondřeje. (Svátek svatého Ondřeje, tedy 30. listopadu, je také svátečním dnem řádu – v tento den se dodnes konají mše i promoce nových členů.) Od roku 1478 se velmistry řádu stali Habsburkové – nejdříve pouze španělští králové a později, od roku 1700, kdy se v důsledku sporu o španělské dědictví řád rozdělil na dvě linie, i císaři z větve rakouské. Stejně jako dříve svědčilo udělení řádu i v průběhu raného novověku o mimořádné přízni panovníka, představoval odměnu i prostředek politické komunikace či taktiky a odrážel vztahy mezi oběma liniemi domu habsburského.⁹³² Společenstvo řádových rytířů vždy tvořila ta nejurozenější smetánka – korunované hlavy a jejich příbuzní, říšská knížata a aristokraté, kteří prokázali Říši a císaři dobré služby. Ti, kdo Zlaté rouno získali, se tak stali členy privilegované a úzce početně omezené společnosti. Počet členů řádu byl původně stanoven na pouhých 30 osob a nové členy bylo možné přijmout pouze po úmrtí některého z rytířů. Statuta, která byla zmírněna až v průběhu 18. století, také držitelům řádu zakazovala přijmout jiné vyznamenání. Ve dvorském ceremonálu měli rytíři přednost před císařskými tajnými rady a komorníky a při dvorských slavnostech (například při korunovacích či během oslav svátku svatého Ondřeje) měli k dispozici zvláštní lavici po pravé ruce císaře. Jejich výlučné postavení s sebou kromě zmíněných práv a povinností neslo i určitou naději na skvělou kariéru a zisk těch nejprestižnějších úřadů, ale také to, že museli být ochotni a schopni císaři půjčit značné sumy.⁹³³

Walter Xaver z Dietrichsteina se začal pokoušet o získání řádu v roce 1716, tedy až po rozdělení řádu na větev španělskou a rakouskou. Jako aristokrat usazený v Říši se se svou žádostí obrátil na Karla VI., jemuž ale oficiálně stále náležel titul španělského krále (tedy

---

⁹³² TAMTÉŽ, s. 255-256.

⁹³³ K řádovým oslavám na den sv. Ondřeje a k ceremoniím, které oslavy doprovázely a které vždy detailně popsaly noviny *Wiener Diarium*, např. A. PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre*, s. 173-180 (Walter Xaver z Dietrichsteina je zmíněn k roku 1731 v tabulce na s. 178). Kapitolku o rytířích Řádu zlatého rouna (především o principech udělování řádu) viz v: M. HENGERER, *Kaiserhof und Adel*, s. 573-577. Dále viz: Leopold AUER (Bearb.), *Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies: Beiträge zum wissenschaftlichen Symposium am 30. November und 1. Dezember 2006 in Stift Heiligenkreuz*, Graz (u. a.) 2007. Z českých prací, které se věnují řádu samotnému či jeho členům, zmiňme následující: František LOBKOWICZ, *Zlaté rouno v Čechách*, *Heraldika a genealogie* 24, č. 4, 1991, s. 181-280; Otto SEMRÁD, *Zlaté rouno v evropských zemích*, *Heraldická ročenka*, 1990, s. 5-20; TÝŽ, *Ornáty rytířů Zlatého rouna*, *Heraldika a genealogie. Zpravodaj Klubu pro českou heraldiku a genealogii* 35, č. 1-2, 2002, s. 67-68; TÝŽ, *Portrétní galerie rytířů Zlatého rouna na zámku Kunštát*, *Genealogické a heraldické informace* 4, č. 19, 1999 (vyd. 2000), s. 15-21; Pavel POKORNÝ, *Zlaté rouno Viléma z Rožmberka*, in: Václav Bůžek – Josef Hrdlička (edd.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků (= Opera Historica 3)*, České Budějovice 1993, s. 401-404; Marie RYANTOVÁ, *Jak „spoplet beránek den“ aneb Vratislav z Pernštejna jako první rytíř Řádu Zlatého rouna z českých zemí*, in: *Fontes ipsi situnt: sborník prací k sedmdesátinám archiváře a historika Eduarda Mikuška*, Litoměřice – Praha 2016, s. 67-80 atd. Seznamy rytířů jsou k dispozici např. na anglicko-francouzských stránkách <http://www.antiquesatoz.com/sgfleece/home.htm> [31. 5. 2017].

„katolické Veličenstvo“). Počty promocií po roce 1700 svědčí o jisté devalvaci řádu: ihned po znovuoobnovení v roce 1712 udělil Karel VI. toto vyznamenání hned 21 urozencům.⁹³⁴ V letech 1715 a 1716 byl řád propůjčen vždy jen jediné osobě, avšak v roce 1721 následovala promoce 25 nových rytířů. Roku 1723, 1729 a potom v roce 1732 a 1734 se udělení této pocty omezilo na jediného člověka, nicméně promoce v letech 1731 a 1739 byly pojaty vskutku velkolepě: 1731 získalo řád 24 a roku 1739 21 osob. Karel VI. tedy toto (dříve tak výjimečné) vyznamenání udělil téměř stokrát!⁹³⁵

Vzhledem k tomu, jaké boje se o každé volné místo strhly (s řádem mohli jistě počítat snad jen nejvyšší hofmistři a do roku 1700 i císařští vyslanci u madridského dvora),⁹³⁶ musel si i kníže z Dietrichsteina najít vhodného přímluvce, nejlépe někoho, kdo je blízký císaři a drží vysoký úřad či má alespoň přístup ke dvoru a k nejvyšším hodnostářům. Na radu své sestry, Erdmundy Terezie Marie, provdané kněžny z Lichtensteina, se proto obrátil na „*gräffin Philippi*“, jíž nebyl myšlen nikdo jiný, než Dorota Josefa, rozená svobodná paní Jankovská z Vlašimi (1666-1742), manželka nejdříve Františka Antonína z Dietrichsteina a po jeho smrti Filipa Zikmunda z Dietrichsteina. Filip Zikmund svého příbuzného (a navíc říšského knížete), který mu vyjadřoval úctu, vděčnost a prosil ho o pomoc, nedokázal odmítnout a skrz své kontakty doporučil jeho zájmy císaři. Kníže sice doufal, že se situace vyvíjí v jeho prospěch, avšak na jediné místo uvolněné v roce 1716 nakonec nedosáhl. Z důvodu dříve zmiňovaných zdravotních potíží, které Waltera Xavera sužovaly i nyní, kníže nepomýšlel na osobní intervenci; Filip Zikmund mu radil poslat do Vídně alespoň memoriál, v němž by podložil své nároky.⁹³⁷

Další šance se Dietrichsteinovi naskytna až v roce 1721, kdy došlo k výraznému doplnění členů řádu. Tentokrát neponechal nic náhodě a rozšířil řady svých přímluvců. Kromě sestry a jejího muže a již zmíněné Doroty Josefy a jejího manžela jej podporoval princ Evžen

---

⁹³⁴ Jak připomíná Jiří Kubeš, důvodem jmenování takto vysokého počtu nových rytířů nebyly ani tak jejich zásluhy, jako spíše snaha vymezit se vůči druhému nositeli španělského královského titulu. Za španělského krále se totiž považoval jak Karel VI. (Karel III.), tak i Filip V. Bourbonský. Jiří KUBEŠ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, Český časopis historický 111, 2013, č. 4, s. 805-841, zde s. 828.

⁹³⁵ <http://www.antiquesatoz.com/sgfleece/home.htm> [11. 6. 2017].

⁹³⁶ M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*, s. 255 a M. HENGERER, *Kaiserhof und Adel*, s. 574.

⁹³⁷ Hraběnku Dorotu Josefu z Dietrichsteina zmiňuje jako horlivou patronku, jejížhž přímluv u dvora využil i hrabě František Josef Černín, P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr*, s. 122. Kníže z Dietrichsteina se dokonce vyjádřil (poté, co se začalo proslýchat, že se v řádu uvolní místo), že by „o pomoc v životě nepožádal nikoho jiného než jeho“. Koncept „hraběnce Philippi“ z 10. 12. 1716, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295, fol. 25. Nepodepsaný list z Vídně z 16. 12. 1716 (pravděpodobně od hraběte Filipa Zikmunda), TAMTÉŽ, fol. 23-24. Přílišná horlivost a časté prosby o podporu se nemusely vyplácet, jak se o tom přesvědčil například Adam Matyáš z Trauttmendorffu, který se sice obracel na mnohé ze svých přátel a známých a několikrát napsal i císaři, ale dotyčné tím spíše odradil. M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*.

Savojský, dále nejvyšší hofmistr císaře, kníže Jak Leopold Donát z Trautsonu, který byl od roku 1698 sám držitelem řádu,⁹³⁸ a konečně nejvyšší maršálek Království českého, hrabě Jan Josef z Valdštejna.⁹³⁹ Strategii Walter Xaver konzultoval se svou sestrou, která zase vše zevrubně probírala s „hraběnkou Philippi“. I když hlavní rozhodnutí leželo na císaři, všem zúčastněným bylo jasné, že se věc neobejde bez finanční motivace jeho úředníků. Kněžna z Lichtensteina proto radila bratrovi: „[...] *musíte ihned napsat malý dopis panu von Imbsen*⁹⁴⁰ *a slíbit mu pár stovek dukátů, neboť on Vám může pomoci* [...]“⁹⁴¹ a naléhala na něj, aby se co nejrychleji vyjádřil, zda je vůbec ochoten vydat nemalé množství prostředků.⁹⁴² Původní odhady na celkovou výši odměny přislíbené vlivným osobám se pohybovaly kolem 1000 zlatých, ale s blížícím se termínem promoce nových rytířů vzrostly až na 20 000 zlatých. Kdyby prý kníže tuto oběť nepodstoupil, Zlaté rouno nedostane. Podle sestřina mínění měl Walter Xaver uvažovat i o tom, že pokud by se mu v dané chvíli nedostávalo prostředků, měl by se

---

⁹³⁸ Kníže Jan Leopold Donát z Trautsonu (1659-1724) byl významným politikem i mecenášem. Nejdříve vykonával funkci říšského dvorského rady a komorníka arcivévody Josefa, poté (v letech 1705-1711) byl prezidentem tajné konference a nakonec se dočkal hned dvojího titulu nejvyššího hofmistra císaře: v letech 1709-1711 u císaře Josefa I. a mezi lety 1721-1724 u Karla VI. Řád zlatého rouna získal již v roce 1698 a Josef I. jej nedlouho před svou smrtí povýšil do knížecího stavu. Svými četnými nákupy významně rozšířil rodové državy a v hlavním městě monarchie si podle návrhu Johana Bernarda Fishera z Erlachu nechal postavit luxusní palác. I přesto, že kníže Trautson patřil k významným mužům své doby, pozornost badatelů poutá spíše jeho palác či náhrobek: Oldřich J. BLAŽÍČEK, *Ferdinand Maxmilián Brokof a Trautsonův náhrobek ve Vídni*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada uměnovědná (F), roč. 21, č. 16, Brno 1972 (vyd. 1973), s. 155-164; Christian BENEDIK, *Die Architektur als Sinnbild der reichsstatlichen Stellung*, in: Harm Klueping – Wolfgang Schmale (Hgg.), *Das Reich und seine Territorialstaaten im 17. und 18. Jahrhundert: Aspekte des Mit-, Neben- und Gegeneinander*, Münster 2004, s. 97-112, zde s. 97-98.

⁹³⁹ Hrabě Jan Josef z Valdštejna (1684-1731) se proslavil především jako podnikatel: v Litvínově vybudoval manufakturu na výrobu sukna (k tomu viz spis: *Die Leutensdorfer Tuchmanufaktur des Grafen Johann Joseph von Waldstein* z roku 1728) a také nechal provést některé přestavby na zámku Duchcov, například nechal upravit tamní zahrady. V letech 1720-1731 zastával funkci nejvyššího maršálka Království českého. Jiří HRBEK, *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*, in: *Wallenstein und noch viel mehr. 850 Jahre Familie Waldstein*, Wien 2009, s. 117-131; četné zmínky v knize TÝŽ, *Barokní Valdštejnové*; Marian HOCHEL, *Ve věci „hospital, Duchcov, důvěrné“*, in: *Monumentorum custos 2011: časopis pro památky severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2011* (vyd. 2012), s. 45-60.

⁹⁴⁰ Říšský svobodný pán (v pramenech vždy označovaný jako baron) Jan Theodor Imbsen (1676-1742) byl dvorním radou, kancléřem a „greffierem“ (tedy zapisovatelem, kancelistou, resp. registrátorem) Řádu zlatého rouna. Se svými dvěma bratry získal v roce 1718 inkolát v Čechách a o tři roky později byli všichni povýšeni do stavu říšských svobodných pánů. Jako řádový registrátor (byl jím od roku 1712 a právě díky němu byla v tomto roce znovuobnovena činnost řádu po rozdělení na linii španělskou a rakouskou; také uspořádal bruselský řádový archiv) mohl Imbsen do jisté míry ovlivňovat výběr kandidátů. V roce 1733 zakoupil zámek v Kunštátu a jistě pod vlivem svého úřadu zde shromáždil unikátní portrétní galerii řádových rytířů. Andrea JEŽKOVÁ, *Zámek Kunštát v 18. a 19. století*, bakalářská práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2008, viz především s. 30-32. Také viz: O. SEMRÁD, *Portrétní galerie rytířů Zlatého rouna na zámku Kunštát*.

⁹⁴¹ „[...] *und müsten auch dem herrn von Imbsen gleich ein kleines brieff schreiben und ihme ein paar hundert ducaten darinnen versprechen, daß er ihnen kunte helfen* [...]“ Obsáhlý dopis od Erdmundy Terezie Marie, provdané kněžny z Lichtensteina, sestry Waltera Xavera, z 28. 11. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295, fol. 11-12.

⁹⁴² Na zásadní roli Erdmundy Terezie Marie z Lichtensteina při boji Waltera Xavera o Zlaté rouno upozorňuje P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr*, s. 306-308.

v budoucnu snažit alespoň o získání řádu pro své syny, neboť rouno „[...] máme v tomto domě už tak dlouho [...]“.⁹⁴³

Kníže zřejmě s vyplácením odměn příliš zaváhal. Začínal totiž nestaršímu synovi Karlu Maxmiliánovi hledat nevěstu – uvažoval, že ho bohatě ožení buď s nějakou vzdálenou příbuznou, či s dívkou z rodu Trautsonů – a případná svatba by z jeho kapes vytáhla další tisíce zlatých. Těsně před svátkem sv. Ondřeje se proto dozvěděl, že řád neobdrží.⁹⁴⁴ Tato zpráva vzbudila v rodině silné rozhořčení. Další ze sester knížete, Marie Josefa Antonie, provdaná hraběnka Kinská, podezřívala z machinací nejmenovaného dvorského kancléře: „[...] neboť mi sám sdělil, že Vaše knížecí milost žádala [o rouno] neprávem a celý svět je tohoto mínění, s čímž se musíte smířit [...]“.⁹⁴⁵ Tím dotyčným mohl být buď první dvorní kancléř, hrabě Filip Ludvík Václav ze Sinzendorffu, který byl ve funkci od roku 1715 do roku 1742, či druhý dvorní kancléř, jímž byl v letech 1719-1735 hrabě Jiří Kryštof Stürgkh.⁹⁴⁶ Vzhledem k tomu, že se Dietrichstein se Sinzendorffem, jak bylo výše popsáno, střetli v boji o čekatelství na říšské léno Ortenburg, bude jistě správně první z možností. Kancléřova poznámka nicméně nebyla zcela nemístná – jak již bylo řečeno, měli řád dostávat ti, kdo se významným způsobem zasloužili o blaho monarchie, tedy diplomaté, vysocí úředníci zastávající důležité centrální funkce, později, v době tureckých válek, to byli také slavní vojevůdci. Walter Xaver z Dietrichsteina se ale nemohl pochlubit ani jednou z těchto zásluh – doposud zastával pouze zemské úřady a o prosperitu habsburského domu či Říše se nijak výrazně nepřičinil.

Uplynulo dalších deset let, ale kníže z Dietrichsteina o Zlaté rouno usilovat nepřestal. V letech 1723 a 1729 byl řád udělen vždy jen jedinému uchazeči, ale na rok 1731 se chystaly velké změny – uvolnilo se totiž rovnou 24 nových míst, což jeho šance značně zvýšilo. Opět si ale nemohl být do poslední chvíle jistý, i když si císař dobře uvědomoval zásluhy jeho rodu a byl mu vděčný za nocleh a zábavu během své korunovační cesty v roce 1723. Ještě 24. listopadu obdržel kníže od prezidenta dvorské komory, hraběte Jana Františka Gottfrieda z Dietrichsteina, zprávu, že se císař zřejmě chystá udělit vyznamenání někomu jinému; hrabě Dietrichstein jej proto žádal o urychlené poslání podkladů (či darů?), aby je mohl ve Vídni předložit na těch

---

⁹⁴³ „[Orden vom Goldenen Vlies] [...] schon so lang in dißem haus hat [...]“. List od Erdmundy Terezie Marie z 28. 11. 1721, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295, fol. 11-12. Podle spěchu a nátlaku, jaký na knížete sestra vyvíjela, snad lze usuzovat, že o jmenování či nejmenování Waltera Xavera rytířem řádu nebylo do poslední chvíle jasně rozhodnuto (dopis byl sepsán pouhé dva dny před svátkem sv. Ondřeje, tedy před řádovou promocí).

⁹⁴⁴ Koncept kněžně Lichtensteinové z 29. 11. 1721, TAMTÉŽ, fol. 26.

⁹⁴⁵ „[...] dan er mir selbsten geredt daß Ihre fürstliche g[nade] in dißem fahl unrecht geschicht, undt die ganze welt dißer opinion ist, welches am meisten sach consoliren muß [...]“. List od Marie Josefy Antonie, manželky Štěpána Viléma Kinského, z 6. 12. 1721, TAMTÉŽ, fol. 21-22.

⁹⁴⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 789.

správných místech.⁹⁴⁷ To se zřejmě podařilo, neboť tři dny nato dorazila ke knížeti toužebně očekávaná novina: řádový kancelista baron Imbsen si pokládal za čest mu sdělit, že ho císař vybral do společenství rytířů Řádu zlatého rouna a že bude slavnostně přijat při nadcházející promoci.⁹⁴⁸ Především mu také ještě tentýž den přišlo potvrzení od samotného císaře, který svému „*Cousin*“ oznámil tuto poctu se zdůvodněním, že vzal do úvahy jeho dobré kvality, zásluhy, vděčnost a loajalitu i služby, které celý jeho dům prokazoval domu císařskému. Třebaže se jeho zásluhy nikdy nepovznesly nad zemskou úroveň, bylo Walteru Xaverovi přislíbeno dodání císařského jmenovacího dekretu, zlatého řetězu se zavěšeným přívěskem v podobě beráncí kůže a přesných informací o průběhu ceremoniálu. Jeho jmenování bylo zdůvodněno tím, že vždy svědomitě plnil své povinnosti ve vykonávání veřejných funkcí, a císaři i bratrstvu proto bude jistě dobře sloužit i nadále⁹⁴⁹

Kancelář řádu všechny nováčky obeslala se zprávou, že jim bude řetěz předán z rukou císaře, avšak ještě před tím, než tuto poctu obdrželi, museli do pokladny složit poplatky ve výši 461 a ¼ pistole, přičemž každá pistole odpovídala 7 a ¼ zlatým (zaokrouhleně to tedy činilo asi 3230 zlatých).⁹⁵⁰ Nově přijímaní členové museli dále dodat i blason erbu svého i své manželky, z něhož jasně plynulo, v jakých tinkturách jsou znaky vyvedeny a zda je zdobí helmy (případně kolik jich je a zda je některý z nich hlavní, respektive typický pro daný dům). Důležité bylo pochopitelně i uvedení plného titulu dotyčného i jeho ženy, popis rodinného stavu (řádoví úředníci chtěli znát datum svatby, kolik se ze svazku narodilo dětí i to, zda byl dotyčný ženat více než jednou) a v neposlední řadě i popis erbů a zásluh jeho předků – ten žádali úředníci uvést do třetí generace, ovšem tak stručně, jak jen to bylo možné.⁹⁵¹

---

⁹⁴⁷ List od hraběte Jana Františka Gottfrieda z Dietrichsteina z 24. 11. 1731, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295, fol. 13-14.

⁹⁴⁸ Francouzský dopis od Jana Theodora Imbsena z 27. 11. 1731, TAMTÉŽ, fol. 5 a také viz francouzský koncept či formulář pro nově přijímaného člena s volným místem na doplnění jména, v němž dotyčný stvrzuje, že 30. listopad 1731 je dnem jeho řádové promoce, kdy z rukou Jeho katolického Veličenstva císaře obdržel řád a *Grand Collier* (tedy řádový řetěz) sestavený ze zlatých dílků, zdobený emaillem a sepjatý sponami, na němž visí *Toison*. Formulář zakončuje dovětek, že řetěz musí být po smrti jeho držitele vrácen jeho dědicem, a to v dobrém a zachovalém stavu. TAMTÉŽ, fol. 17.

⁹⁴⁹ Francouzský list Walteru Xaverovi z 27. 11. 1731 podepsaný císařem Karlem VI., TAMTÉŽ, fol. 28. Onen jmenovací dekret (s podpisem barona Imbsena) Walter Xaver samozřejmě obdržel, avšak až 30. 10. 1732, TAMTÉŽ, fol. 1-2. Pergamenová listina psaná francouzsky černým a zlatým inkoustem s přivěšenou pečetí v kovovém zdobném pouzdře a s podpisem Karla VI. a barona Imbsena oproti tomu nese datum 1. 12. 1721 – jde snad o chybu, nebo se s Walterem Xaverem už v roce 1721 skutečně počítalo natolik vážně, že byla listina již připravena? TAMTÉŽ, fol. 11.

⁹⁵⁰ Nedatovaný francouzský lístek z řádové kanceláře s informacemi pro nové členy, TAMTÉŽ, fol. 3.

⁹⁵¹ Francouzský seznam pokynů pro nové rytíře se vzorem rodokmenu se třemi generacemi předků. TAMTÉŽ, fol. 18. S vyřizováním těchto náležitostí zřejmě Walteru Xaverovi vypomáhal výše zmíněný prezident dvorské komory, hrabě Jan František Gottfried z Dietrichsteina, a sekretář dvorské komory von Maier. List od Jana Františka Gottfrieda z Dietrichsteina z 19. 12. 1731, TAMTÉŽ, fol. 15.

Ceremoniál se odehrál ve vídeňské katedrále sv. Štěpána – dne 29. listopadu 1731 byl nový rytíř s pořadovým číslem 674 v katedrále představen a o den později, na svátek sv. Ondřeje, přijal z rukou císaře symbol svého postavení, zlatý řetěz. Tato řádová kolana ovšem zůstávala majetkem řádu, po smrti rytíře bylo povinností jeho potomků či dalších příbuzných řetěz vrátit, stejně jako knihu statut, jak plyne i z konceptu formuláře pro nové členy,⁹⁵² dědici byli zproštěni všech závazků k řádu až písemným potvrzením. Jednou z povinností rytířů bylo denní nošení řetězu (jedinými výjimkami byla nemoc, ohrožení či pobyt na cestách), po roce 1500 byla tato povinnost zmírněna a držitelé řádu jej nosili jen ve stanovených církevních svátcích a úkonech i při slavnostních událostech. Pro každodenní nošení se proto běžně pořizovala replika, která byla majetkem dotyčného rytíře.⁹⁵³

Jedním z těch, kdo si nechali tuto repliku vyrobiť, byl i Walter Xaver z Dietrichsteina. Na jejím zhotovení nešetřil, naopak, vše pojal značně velkolepě. Kromě vlastního řetězu si nechal zhotovit i další propriety. U císařského dvorského čalouníka Matyáše Stillera si poručil výrobu podušky, na níž řetěz spočíval. Na ni se spotřebovaly dva loty jemného karmínového sametu za 10 zlatých, sedmáct lotů zlatého dracounu, který podušku třikrát obtočil, za 35 zlatých, a čtyři zlaté štrápce za 24 zlatých. I s dalším materiálem a prací se jednalo o celkovou částku ve výši 75 zlatých 12 krejcarů.⁹⁵⁴ Vídeňský knihař a výrobce pouzder Ferdinand Baumgartner mu na míru vytvořil pouzdro z jemné červené kůže s vyraženými vzory za 12 zlatých a velkou truhlu z černé hověziny s železným uzávěrem a šedými nýty za 40 zlatých; s připočtením dalších nákladů se knihař dostal na 54 zlatých a 30 krejcarů.⁹⁵⁵

Práce na řetězu se závěsem v podobě rouna zadal Dietrichstein nejdříve císařskému dvornímu zlatníku a šperkaři, Johanu Kochovi,⁹⁵⁶ avšak od roku 1732 se obracel výhradně na vídeňského zlatníka Josefa de France. Uzavřel s ním smlouvu na výrobu *Toison*, na němž se nacházelo 112 kusů extra krásných kamenů střední hmotnosti a malé brilianty (všechny dohromady vážily přes 32 karátů, přičemž za karát si zlatník počítal 145 zlatých – jenom za tyto drobnější kameny tedy vydal 4640 zlatých). Do šperku byl navíc zapracován jeden výjimečný oválný briliant a dva podobné, ale kulatého tvaru – tyto kameny stály 2000 zlatých. V součtu to činilo 6640 zlatých, což byla pro zadluženého knížete velká suma (později si u pana de France ještě nechal zhotovit briliantovou jehlici za 200 zlatých). Aby snížil náklady, poslal

---

⁹⁵² TAMTÉŽ, fol. 17.

⁹⁵³ P. POKORNÝ, *Zlaté rouno Viléma z Rožmberka*, s. 402.

⁹⁵⁴ Účet od císařského dvorského čalouníka Matyáše Stillera z 30. 11. 1731 s poznámkou, že částka má být složena v hotovosti, MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295, fol. 41.

⁹⁵⁵ Nedatovaný účet od knihaře Ferdinanda Baumgartnera, TAMTÉŽ, fol. 38.

⁹⁵⁶ Účet na 170 zlatých od císařského zlatníka Johana Kocha z 20. 12. 1731, s poznámkou, že k 8. 1. 1732 bylo zapláceno pouze 150 zlatých, TAMTÉŽ, fol. 39.

kníže zlatníkovi staré šperky v hodnotě 5000 zlatých, z nichž mohl použit materiál (například dva brilantové prsteny, dva zlaté řetězy a brilant kulatého tvaru); mezi nimi bylo dokonce i „*staromódní*“ *Toison*, tedy jistě replika po jeho bratrovi či otcí.⁹⁵⁷ I přesto ale kníže musel doplácet celých 5000 zlatých, neboť si dokoupení materiálu i práce vyhlášeného zlatníka vyžádaly další výdaje. Tak vysokou sumu nebyl kníže schopen zaplatit naráz, proto se s Josefem de France dohodl na splátkovém kalendáři: 2000 zlatých muselo být uhrazeno rovnou (jako záloha), 1000 zlatých mělo být vyplaceno do svátku sv. Jana Křtitele 1732, na Nový rok 1733 opět 1000 zlatých a posledních 1000 zlatých v průběhu téhož roku.⁹⁵⁸

Sepsání smlouvy, vyplácení splátek stejně jako jednání s Josefem de France obstarala kněžna Karolína Maxmiliána, která tou dobou pobývala ve Vídni; Walter Xaver se kvůli úředním povinnostem musel zdržovat v Brně. Kvůli svému věčně napjatému rozpočtu se však kníže se splátkami opožďoval a zlatník ho musel upomínat – apeloval na kněžnu i na své přátele v hlavním městě.⁹⁵⁹ Když byly šperky hotové, vzal si jejich doručení do Brna na starost nejstarší syn knížete, Karel Maxmilián.⁹⁶⁰ Ten také po otcově smrti odevzdal propůjčený řetěz zpět řádu, jak to žádala jeho statuta, a z kanceláře řádu obdržel potvrzení, které rušilo jeho závazky: „[...] řetěz Řádu zlatého rouna, jímž byl kníže Walter Xaver z Dietrichsteina poctěn Jeho císařským a katolickým Veličenstvem, byl vrácen spolu s knihou řádových statut knížetem a také jeho synem a dědicem, jak nařizují řádové konstituce.“⁹⁶¹ Zbývá jen dodat, že Karel Maxmilián se Zlatého rouna také dočkal. V roce 1749 byl jmenován 733. rytířem řádu, čímž dostal rodové tradici. Každému z předchozích držitelů knížecího titulu v dietrichsteinském domě totiž bylo Zlaté rouno uděleno, což konečně bylo možná tím hlavním důvodem, proč o tuto poctu bojoval i Walter Xaver z Dietrichsteina.

---

⁹⁵⁷ Účet podepsaný Josefem de France ve Vídni 20. 3. 1732, TAMTÉŽ, fol. 34 účet od téhož zlatníka z 10. 8. 1734, TAMTÉŽ, fol. 31.

⁹⁵⁸ Dva stejné opisy listu od Josepha de France knížeti z 8. 2. 1732, TAMTÉŽ, fol. 20 a 27.

⁹⁵⁹ Pan de France upozorňoval na termíny splátek a odvolával se na kněžnino ujištění, že bude vše probíhat podle dohody. Proto prý také podepsal kontrakt, který mu kněžna bod po bodu představila (Josef de France totiž neuměl německy, takže se musel spoléhat na poctivost svých zákazníků; německé listy, které posílal knížeti, si tedy musel nechat přeložit). Dopis od Josefa de France z 20. 2. 1732, TAMTÉŽ, fol. 30-36 a nedatovaný list s nečitelným podpisem s upozorněním, že panu de France je třeba ještě něco doplatit za insignie, TAMTÉŽ, fol. 32-33. Kníže si také pravděpodobně opět musel peníze na splátky zlatníkovi půjčit.

⁹⁶⁰ Dopisy od Karla Maxmiliána z Vídně z 29. a 31. 5. 1732, TAMTÉŽ, fol. 9 a 7-8.

⁹⁶¹ „[...] *le collier de l'insigne ordre de la Toison d'or; dont feu le prince Walter de Dietrichstein avoit été honoré de Sa Maj^{[es]té} Imp^[eriale] et Cat^[holique], a été restitué avec le livre des statuts de l'ordre par le prince son fils et heriteier, selon que les constitutions de cet insigne ordre le portent.*“ Potvrzení s oplatkovou pečeti psané francouzsky ze 7. 1. 1739, TAMTÉŽ, fol. 43-44.

VI. 5. Závěr kapitoly

Co tedy vyplývá z předchozích řádků – pokusil se Walter Xaver jít ve stopách svých úspěšných předků, nebo měl pádný důvod, aby se budování kariéry vzdal? Majetkové zázemí získal; jeho jmění sice nebylo závratné, ale pro rozjezd kariéry by zřejmě bylo dostačující. Otec mu přenechal říšská panství Nußdorf ob der Traisen a Reichersdorf a také mu našel bohatou nevěstu. Poté, co sešlo ze zvažovaného sňatku s hraběnkou ze Sulzu, syna dohodil starší majetné a bezdětné vdově, svobodné paní Zuzaně Kateřině Liborii Morkovské ze Zástřizl. Ta sice nejdříve váhala, neboť dobře věděla, co ve skutečnosti stojí za nabídkou k sňatku. Zájem knížecí rodiny jí ale lichotil, takže nakonec svolila ke svatbě i k tomu, že svému manželovi darovala panství Boskovice. Podruhé už se Walter Xaver oženil na základě vzájemných sympatií. Jeho žena, hraběnka Karolína Maxmiliána Pruskovská z Pruskova, mu sice dala deset dětí, takže pokračování rodu bylo zajištěno, avšak stejně jako Dietrichsteinova první manželka, nepocházela ani ona z příliš významné rodiny. Walter Xaver si tohoto handicapu musel být dobře vědom, neboť sňatek s členkou rodu, jehož členové byli po dlouhá léta ukotveni u dvora, mohl jeho pozici ve společnosti a u dvora výrazně upevnit. Dával tedy i volbou nevěsty najevo, že po dvorské kariéře příliš netouží?

Po smrti bratra Leopolda Ignáce v roce 1708, kdy zdědil knížecí titul, fideikomisy a alod, by se mohlo zdát, že konečně nastal jeho čas a může se vrhnout na budování kariéry. To se ale nestalo. Příčinou mohla být jeho neutěšená finanční situace – s titulem a statky podědil i obrovské dluhy, a navíc se dlouhé roky dohadoval se svou švagrovou a neteří o vyrovnání bratrovy pozůstalosti. Spor, který rozhodl až panovník, prohrál, takže musel slečně Josefě vyplatit vysoké věno ve výši 10 000 zlatých a vdově po bratrovi musel ustoupit (obdržela dlužný jitní dar, kočárové koně a právo pobývat v rodových domech až do své smrti).

Nevalné majetkové poměry čerstvého knížete byly jistě příčinou toho, že téměř ihned po smrti bratra a poté, co shledal, v jakém stavu je majetek, který má převzít, prodal říšské lenní statky Nussdorf ob der Traisen, Reichersdorf, Franzhausen a Schlickendorf mladšímu bratrovi Jakubu Antonínovi. Nedlouho poté se ale se svým vzdáleným bratrancem začal ucházet o čekatelství na říšské léno – bavorské hrabství Ortenburg. Důvodem zájmu Waltera Xavera mohla být naděje na polepšení jeho finančního zázemí. Vzhledem k tomu, že se o toto panství snažil již od 70. let 17. století jeho otec Ferdinand a vzdálený příbuzný Gundakar, však spíše cítil povinnost dodržet rodinný závazek. Spornou stranou byl v tomto případě těžký soupeř – nejvyšší dvorský kancléř, hrabě Ludvík Filip ze Sinzendorfu, avšak Dietrichsteinové tento boj vyhráli a expektance jim byla potvrzena.

Je zajímavé, že i když Walter Xaver váznul v dluzích (zapříčiněných vyrovnáním pohledávek po jeho bratrovi, spory o dědictví i dvěma požáry, které zachvátily Mikulov; navíc v téže době vypravil syny na kavalírskou cestu), začal se už v roce 1716 a znovu roku 1721 snažit o získání řádu Zlatého rouna. Možná tedy opravdu uvažoval o tom, že se přeci jen pokusí dostat se ke dvoru a získat zde úřad, aby dostal rodové tradici. Spíše se ale jednalo o určitý kompromis – řád obdrželo mnoho jeho předků (včetně otce a bratra) a jako kníže a hlava dietrichsteinského domu měl zřejmě pocit, že se bez řádu neobejde. Přesto byl ale ochoten obětovat nemalé prostředky (vydal 20 000 na úplatky, asi 3230 zlatých na vstupní poplatek a později další tisíce zlatých na zhotovení repliky *Toison* pro denní nošení). Řád nakonec, díky vlivným přímluvcům a především díky nepopiratelným zásluhám svých předků, skutečně získal, i když až na třetí pokus. Udělení řádu Walteru Xaverovi ale šance na získání vysokého úřadu nepřineslo. Kníže byl tehdy už vážně nemocný – vyznamenání přijal spíše kvůli vlastnímu zadostiučinění a především proto, aby zvýšil šance svého nejstaršího syna a dědice, Karla Maxmiliána, v boji o prestižní úřady. Ten se na rozdíl svého otce u dvora uchýlil (zastával funkci císařského nejvyššího maršálka a nejvyššího hofmistra) a upadající slávu rodu Dietrichsteinů tak opět povznesl.

VII. Závěr

Předkládaná disertační práce si kladla za cíl přinést nové poznatky k tématu, jemuž dosud historická věda nevěnovala tolik pozornosti, kolik by si zasloužilo. Budování kariéry ctižádostivými urozenými a jejich integrace do prostředí císařského dvora poutalo a dosud poutá zájem badatelů. O aristokratech, kteří z nějakého důvodu na hon za prestižními úřady a tituly rezignovali, se to většinou říci nedá. Spíše stranou zájmu také dosud zůstávali ti, jimž rodiče zvolili církevní dráhu, avšak oni řady duchovenstva opustili; poněkud upozaděvaní jsou i mladší synové z urozených rodin, jejich životní strategie a šance prosadit se. Není tedy divu, že hlavního hrdinu této práce, hraběte a později knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina, jednoho z mladších synů knížete Ferdinanda z Dietrichsteina, jenž byl původně zaslíben církvi a který se do boje o úřady výrazněji nezapojil ani poté, co se mu k tomu naskytly ideální podmínky, badatelé až na drobné výjimky přehlíželi. O tom, že se jedná o mimořádně zajímavou osobnost (což snad dostatečně osvětlily předcházející řádky), přitom není pochyb.

Záměrem autorky disertace však nebylo pouhé chronologické převyprávění životních osudů tohoto člena jednoho z nejvlivnějších a nejbohatších rodů země Koruny české. Na základě výzkumu prováděného v českých i zahraničních archivních fondech měly být po prostudování pramenů týkajících se Dietrichsteinovy výchovy a vzdělávání v dětství a mládí, počátků i konce jeho kariéry duchovního, jeho zdravotního stavu i dalšího osudu po opuštění duchovenstva osvětleny některé nejasnosti, jež ho až dosud provázely. Především ale měly být zodpovězeny otázky naznačené v úvodu práce, které směřují k bližšímu prozkoumání možností a strategií mladších synů z urozených rodin, mladíků předurčených k duchovnímu stavu a obecněji také k pohnutkám a myšlenkovému světu těch šlechticů, kteří z různých důvodů nechtěli či nemohli předstihnout své slavné předky nebo se jim alespoň vyrovnat.

Pozornost se proto zaměřovala na Dietrichsteinovu výchovu a vzdělávání, jež byly zpočátku koncipovány pro potřeby duchovního hodnostáře, ale postupně, s tříbením jeho představ o vlastní budoucnosti, do nich pronikalo stále více světských prvků. Podrobně sledováno tedy bylo Dietrichsteinovo zrání a sebeuvědomování, to, jak se vyrovnával s vysokými nároky plynoucími z jeho výsadního postavení i reakce jeho blízkých, které se z počátečního odmítavého postoje změnilly na podporu jeho rozhodnutí. Řešeno bylo i to, jak zahájil svoji nedlouhou kariéru duchovního, a především pak to, kdy a za jakých podmínek ji opustil. Otázka, která se prolínala celou prací, směřovala k objasnění jeho pasivity v budování kariéry a možných důvodů, jež mu mohly zabránit v naplnění odkazu předků. U Waltera Xavera tedy bylo nutno kromě faktu, že se narodil jako jeden z mladších synů, brát do úvahy i další

okolnosti, například jeho nepříliš dobrý zdravotní stav či nevalnou finanční situaci, s níž se potýkal po smrti jeho staršího bratra.

Rodiče Waltera Xavera z Dietrichsteina téměř automaticky předpokládali, že se stane duchovním a již v jeho dětství jej zatížili nemalými nároky. Doufali, že se jednoho dne stane kardinálem, nebo alespoň arcibiskupem či biskupem – kníže Ferdinand se proto synovi pokoušel vybojovat první kanonikát již v době, kdy mu bylo asi deset let. Naděje knížecího páru podporovalo i chlapcovo nadání a skvělé studijní výsledky. V prvních letech byl Walter Xaver vzděláván společně se svým bratrem Karlem Josefem, jemuž byla původně také zvolena kariéra duchovního. Než chlapci nastoupili na gymnázium, spočívala jejich výuka ve všedních dnech převážně ve studiu a procvičování jazyků (latiny, němčiny a češtiny), četbě a výkladu doporučených textů, o nedělích a svátcích jim byl vštěpován katechismus a nezapomínalo se ani na fyzické aktivity: hrabata brala lekce tance a jezdila na koni.

V roce 1677 nastoupil tehdy třináctiletý Walter Xaver do pražského jezuitského konviktu u sv. Bartoloměje. Zde se pod vedením místních otců i soukromých učitelů nadále zlepšoval v jazycích – pokračoval v latině, češtině a osvojil si základy francouzštiny. Kromě toho studoval filozofii a teologii, do jeho týdenního rozvrhu byly zařazeny i návštěvy míčovny a jízdárny. Regent koleje Václav Zimmerman byl s jeho studijním plánem podrobně seznámen a osobně dohlížel na jeho plnění i na to, jak chlapec tráví volný čas a zda se mu daří začlenit se do pražské urozené společnosti. Mladého pána za jeho dobré výsledky, zbožnost, poslušnost a píli mnohokrát chválil – Walter Xaver prý pravidelně patřival k nejlepším žákům ve třídě. Poté, co regentovi v roce 1679 skončilo funkční období, kníže Waltera Xavera z konviktu odhlásil a poslal jej i s bratrem Karlem Josefem do Polné a následně na jezuitskou kolej Nanebevzetí Panny Marie v Brně, přičemž náplní studia se jim opět staly jazyky (k francouzštině, latině a češtině nyní přibyla i italština), dále rétorika, filozofie, matematika a fortifikace, logika a také základy práva, ve volném čase navštěvovali bratři jezdeckou školu. V letech 1680-1683 zakotvil Walter Xaver na vídeňské jezuitské univerzitě, kde se věnoval nikoli teologii, ale studiu filozofie.

Od Waltera Xavera se očekávalo mnoho – otcovským instrukcím, pokynům jeho učitelů a vychovatelů i domácím řádům vzdělávacích ústavů se musel bez reptání podřídit. Jeho hmotné zázemí a péče, které se mu dostávalo, však bylo ve srovnání s běžnými studenty neporovnatelné. O jeho blaho pečovala řada vlastních služebníků a vychovatelé: s hofmistrem Kryštofem Pachtou z Rájova měl vztah dobrý a s komorníkem Josefem Holznerem dokonce téměř přátelský. Také měl k dispozici vlastní pokoj, nad rámec stravování na koleji mu byly

podávány mnohé laskominy i kvalitní víno, a v posledním roce pobytu v konviktu mu otec dokonce dopřál vlastní kočár s koňmi. Kníže si mohl dovolit jen to nejlepší, proto na synově vzdělávání nešetřil a platil mu i lekce s osvědčenými učiteli, kteří působili mimo konvikt. Stejně tak neváhal nechat k němu povolat vyhlášeného lékaře, kdykoli to bylo třeba. Luxus, kterým kníže syna obklopil, ale nemohl zastřít snahu o jeho izolaci: stýkat se mohl nikoli se svými vrstevníky, či dokonce s neurozenými osobami, ale výhradně se sobě rovnými, s duchovními a se staršími studenty, s nimiž měl vést duchaplnou latinskou konverzaci. Schůzky mimo konvikt musely být knížeti předem oznámeny, aby je mohl schválit, a podléhaly přísnému dohledu mladíkových vychovatelů a učitelů. Vřele doporučeny mu byly návštěvy u stolu jeho strýce, nejvyššího purkrabí Českého království, hraběte Bernarda Ignáce z Martinic, aby si chlapec navykl na urozenou společnost a začlenil se do nejvyšších pater zemské politiky.

První náznaky, že duchovní dráha pro něj rozhodně nebude vhodnou volbou, se u Waltera Xavera začaly projevovat už během jeho gymnaziálních studií. Mladík se nejdříve nenápadně a poté stále otevřeněji snažil naznačit, že se necítí být k posvátnému duchovnímu stavu povolán. To ostatně velmi záhy uznali i jeho vychovatelé a učitelé a domlouvali knížeti, že by chlapcův odpor nebylo moudré přemáhat. Mladý pán se nechával slyšet, že by byl rád, kdyby se místo něj stal církevním hodnostářem některý z jeho bratrů, a doufal, že dědictví po jeho bezdětné tetě, hraběnce Anně Františce Leslie, mu v budoucnu poskytne zajištění v případě, že řady duchovních opustí.

Zajímavé srovnání přináší studijní rozvrh mladíkova staršího bratra, jenž se zřejmě vztahuje k jeho vzdělávání v obdobném věku (kolem třinácti až patnácti let). S Leopoldem Ignácem se vždy počítalo jako s hlavním dědicem knížecího titulu a rodového majetku, avšak jeho studijní plán se od bratrova příliš výrazně nelišil. Stejně jako Walter Xaver se během všedních dnů věnoval jazykům (latině, francouzštině, češtině a němčině), studoval právo, aritmetiku a navštěvoval jezdeckou školu, případně bral hodiny šermu a tance. O svátcích četl duchovní knihy a nechal si vysvětlovat katechismus. Jediný zásadní rozdíl mezi organizací jeho a bratrova studia tedy spočíval v tom, že se Leopold Ignác věnoval právu namísto filozofii, která byla vyhrazena budoucím duchovním.

Domněnku, že by byl mladý Dietrichstein vzděláván výhradně duchovně už od raného věku a že by později tento fakt zapříčinil jeho nechuť vydobýt si světskou slávu, tedy prostudované prameny popírají. Kupříkladu větší důraz na studium duchovní literatury a katechismu není v instrukcích určených pro Waltera Xavera patrný. Stejně jako u jeho staršího bratra byly i do jeho programu zařazeny „světské“ aktivity: jízda na koni, návštěvy míčovny,

šerm a tanec. Oběma bratrům se tedy dostalo velice podobného základu a oba získali všeobecný přehled a průpravu, jak se slušelo na kavalíry, kteří nechtěli být vyčleněni z urozené společnosti.

Ve stejné době, kdy mladý hrabě z Dietrichsteina pobýval u pražských jezuitů, měl jeho otec kníže Ferdinand plné ruce práce s hledáním synova zajištění. Na duchovního byl chlapec vysvěcen, aniž by bylo bráno do úvahy jeho vlastní přání, již ve věku jedenácti let a všichni věřili, že má před sebou skvělou budoucnost. Tím, z něhož si měl mladík brát příklad a v jehož stopách měl kráčet, nebyl nikdo menší než sám kardinál František z Dietrichsteina. V osudech kardinála Františka a jeho prasynovce můžeme spatřovat jisté podobnosti – alespoň co se týká jejich středního vzdělávání, a především pak kanonikátů, o něž se oni sami či jejich otcové ucházeli. Oba studovali v pražském jezuitském konviktu u svatého Bartoloměje a oba měli do své „sbírky“ prebend získat Olomouc, Pasov, Vratislav a Salcburk. V té době ještě budoucímu kardinálu Františkovi se zadařilo pouze v Olomouci; v Pasově a Salcburku zůstal pouze na seznamu čekatelů a ve Vratislavi byl i přes několik pokusů a vlivné zastánce odmítnut. Kníže Ferdinand cítil, že jeho syn by měl tyto dluhy dorovnat – tím, že by svého slavného předka dostihl či dokonce předstihl, by rodině poskytl určitou rehabilitaci. Kardinálovo jméno pro něj zároveň samo o sobě představovalo zřejmé a nepopíratelné zdůvodnění nároků Waltera Xavera – kardinálova nástupce. Pro syna proto usiloval o všechny zmíněné úřady, k nimž ještě přidal kanonikát ve Štrasburku, a doufal, že se stanou jeho základnou na cestě za kardinálským kloboukem.

Knížete Ferdinanda rozhodně nelze v tomto ohledu považovat za nováčka. Již v 60. letech 17. století totiž hodlal podobně zaopatřit svého mladšího nevlastního bratra Františka Antonína. Pomohl mu vybojovat úřady v Olomouci, Pasově a Řezně a nebýt toho, že jeho bratr záhy světskou slávu i s prebendami odvrhl a dal se k jezuitskému řádu, zřejmě by se pokoušel navázat na kardinálův věhlas již v případě Františka Antonína. Zkušenosti a kontakty, které tehdy získal, nicméně dobře použil i nyní a to, že se naučil obratně manévrovat v zákulisí církevní politiky, mu velmi usnadnilo práci. Ferdinand z Dietrichsteina je jistě právem považován za nejinformovanějšího dvořana své doby – své kontakty, které pokrývaly celou Evropu (včetně sledovaných kapitul), pochopitelně využíval i v tomto boji. Přesto si dobře uvědomoval, že veškerá vyjednávání nemá šanci zastat sám, proto si ve všech případech zvolil schopného prokurátora, který jeho syna oficiálně zastupoval na kapitule, vyřizoval všechny náležitosti, předával informace a byl schopen poskytnout rady v právních otázkách. Mimořádně šťastnou ruku měl především v případě barona Jana Františka von Poppen, jenž sám držel kanonikáty v Olomouci a Vratislavi, a proto byl tím nejpovolanějším rádcem. Jeho pravomoci se ovšem nezastavily u pouhého zprostředkovávání informací a služeb, neboť s ním kníže

konzultoval i synovo další vzdělávání. Také hrabata Jan František z Herbersteinu v Pasově a Ernest Trautson v Salcburku Dietrichsteinům poskytli neocenitelné služby. Méně už se jim dařilo ve Štrasburku, neboť odmítavý postoj zdejší kapituly znemožnil knížeti nalézt zde prokurátora z řad místních. Obrátil se proto na císařské diplomaty, barony Kryštofa von Wangen a Františka Michaela Neveu, kteří tuto roli vcelku úspěšně suplovali. Nesmírně důležitým kontaktem a spojnicí s papežským dvorem i římskou smetánkou se ukázal být agent Giovanni Emmanuel.

Plány na naplnění odkazu kardinála Františka se však knížeti nepodařilo plně realizovat, a to i přes veškerou snahu, přímluvy z nejvyšších míst (na svou stranu si získal císaře i císařovnou, řadu vlivných římských kardinálů, kteří zase působili na Svatého otce, jehož souhlas byl pro obsazování uvolněných míst zásadní, i mnohé řadové kanovníky) i skvělé předpoklady Waltera Xavera – už sám fakt, že byl členem domu Dietrichsteinů, představoval pádný argument, nadto byl prasynovcem slavného kardinála a jeho studijní výsledky byly vždy výborné. Problémy se získáním kanovnického místa nenastaly jedině v Olomouci, jinde se jednání protáhla na několik let a kromě značného úsilí stála knížete i nemalé peníze, které si vyžádala příprava nutných podkladů i odměny pro ty, kdo mohli volbu ovlivnit.

Walter Xaver se tedy nakonec stal „pouze“ kanovníkem olomouckým a pasovským, později, ačkoli to z pramenů nevyplývá zcela jasně, zřejmě získal i úřad v Salcburku. Ve všech případech se jednalo o kanonikáty s povinností rezidence, a pokud by mladý hrabě držel hned několik z nich, nemohl by plnit povinnosti, které s sebou úřady nesly. Mnohoobročnictví se proto oficiálně stalo hlavním důvodem, proč byl odmítán, avšak do hry vstoupily i další faktory. Pro vratislavskou kapitolu byl mladíkovým dalším zásadním handicapem jeho neslezský původ, štrasburští se zase vymlouvali, že jeho zdravotní stav mu nedovolí úřad vykonávat. Pravý důvod, proč Dietrichstein neuspěl, však byl prostý: volitelé dali přednost vlastnímu favoritovi.

Prebendy, které mu otec pracně vybojoval, si ovšem mladý hrabě už nestihl převzít: po návratu z kavalírské cesty se opuštění řad duchovních již nemohl dočkat, dalším důvodem jeho spěchu byl plánovaný sňatek s bohatou vdovou, svobodnou paní Zuzanou Kateřinou Liboríí Morkovskou ze Zástřizl. Zároveň s jednáním o podmínkách svatby tedy během jara a léta roku 1689 dospěl do konce i mladíkův boj za rezignaci na duchovní stav, a tedy i na kanonikáty; s projednáváním obojího tak Dietrichsteinům vypomáhali stejní advokáti. Původní plán, že by mohly být prebendy přenechány jeho blízkým příbuzným (mladším bratrům či bratrancům) se nepodařilo realizovat, neboť mladíkoví nástupci ještě nedorostli do potřebného věku. Walter

Xaver byl definitivně zproštěn svých závazků k církvi až těsně před svým sňatkem, tedy nejspíše v červenci roku 1689.

Mezitím, co boj o kanonikáty vrcholil, byl Walter Xaver roku 1683 vyslán na kavalírskou cestu, která ho, stejně jako mnoho jiných před ním i po něm, měla původně zavést do Nizozemí, Francie a Itálie. Jednalo se tedy o zcela typický itinerář, který býval volen jak pro kavalíry určené ke světské dráze, tak i pro budoucí duchovní (ti během svého pobytu v Itálii často trávili delší čas v římském *Collegiu Romanu* či *Collegiu Germanicu*, nicméně u Waltera Xavera o podobném plánu nemáme zprávy). Příkladem mohou být téměř identické trasy cest i studijní programy hned několika členů rodu Dietrichsteinů: knížete Ferdinanda a jeho mladšího bratra Maxmiliána, či Ferdinandova nejstaršího syna Leopolda Ignáce. Tuto cestu po zemích bychom, co se týká její trasy i organizace, tedy na první pohled mohli považovat za vcelku standardní, v úvahu je ovšem nutné vzít fakt, že se její původní plán poněkud lišil a některé změny si musel mladý hrabě těžce vybojovat. Vzhledem k různorodým okolnostem se navíc doba, kterou Dietrichstein nakonec strávil na cestě, protáhla o celé dva roky (původně měl opustit poslední plánovanou zastávku – Řím – již počátkem roku 1686). Důvodem byl především bouřlivý a nepředvídatelný politický vývoj, kvůli němuž museli mnozí omezit či pozměnit své cestovní plány, ale i čistě osobní přání Waltera Xavera. Ten například velmi toužil po výletu do Anglie, ke kterému otec po dlouhém váhání svolil; cestu však odložil až na dobu, kdy měl mít mladý pán úspěšně uzavřená studia práv, aby jej motivoval.

S různorodými organizačními záležitostmi výpravy knížeti z Dietrichsteina, stejně jako jiným rodičům kavalírů na cestách, vydatně vypomáhali obchodníci a bankéři, a především pak diplomaté. Výsadní pozice knížete Ferdinanda a jeho síť kontaktů pokrývající téměř celou Evropu věc významně usnadňovaly. Kupříkladu s vyhotovováním francouzského pasu, kterým se Walter Xaver legitimoval na cestě do Nizozemí, vypomáhal francouzský vyslanec na vídeňském císařském dvoře, markýz Bernardin de Sébeville. Při průjezdu obojím Nizozemím i během jeho studií v Lovani nad mladíkem drželi ochrannou ruku místodržitel ve Španělském Nizozemí Ottone Enrico Carretto, hrabě di Millesimo, markýz de Savona a de Grana, a také císařský rezident v Haagu, Daniel Johann Kramprich z Kronenfeldu. Do Anglie měl mladý pán odcestovat s rodinným přítelem a mimořádným císařským vyslancem, hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic. Na Britské ostrovy nakonec dorazili každý zvlášť, ale později se setkali v Mnichově, kde pan vyslanec svého chráněnce představil u kurfiřtského dvora; na britském královském dvoře jej zase uvedl vyslanec španělský, don Pedro Ronquillo.

Další Dietrichsteinův příbuzný a císařský vyslanec, hrabě Václav Ferdinand z Lobkovic, se o mladíka postaral v Paříži – ubytoval ho ve svém podnájmu a v podstatě mu tak vytvořil

rodinné zázemí, vypomáhal mu finančně i hmotnými dary, nechal jej používat jeho osobní knihovnu a také dohlížel na plnění jeho studijního plánu a se svým švagrem knížetem Ferdinandem konzultoval mladíkovo vzdělávání. V hlavním městě křesťanstva, stejně jako předtím v Londýně, se Walter Xaver družil se španělským velvyslancem – z tohoto důvodu si také našel podnájem poblíž Španělských schodů. Zpovzdálí tu nad ním bděli agent Giovanni Emmanuel a kardinál a zároveň císařský vyslanec Karel Pio. Ten knížeti dříve pomáhal shánět kanonikáty, které by synovi zajistily hmotné zabezpečení; poté, co vyšlo najevo, že se mladý pán zřejmě duchovním nestane, za něj orodoval u papeže. Četní bankéři a kupci v čele s Ottaviem Pestalozzim se zase starali o proplácení směnek či o půjčování financí, ale také o umořování dluhů, předávání zásilek a informací.

Ohledně synových studijních výsledků se kníže většinou nemusel ničeho obávat – kromě okamžiků, kdy došlo na diskuze o mladíkově dalším osudu, po nichž se vždy jeho prospěch povážlivě zhoršil, bývaly výsledky mladého pána velmi dobré, či dokonce výborné. Již během cesty na univerzitu v Lovani si opakoval vědomosti nabyté u pražských jezuitů, na univerzitě se ihned pustil do studia obojího práva. U profesora Mathiase Mathoneta bral soukromé lekce, ale navštěvoval i veřejné přednášky. Náročné studium mu nepůsobilo potíže a hofmistr Jan Jiří Buol jej většinou chválil; disputaci, kterou se jeho pobyt v jižním Nizozemí uzavřel, zvládl naprosto skvěle. Již od počátku svého lovaňského pobytu nicméně mladý hrabě výrazněji inklinoval nikoli ke kanonickému, ale k civilnímu právu, což byl pro rodiče jasný signál, jak smýšlí o své budoucnosti; během cesty do Říma se ze stejného důvodu živě zajímal o pevnosti, které míjel. Nejen v Lovani, ale prakticky během celé kavalírské cesty se Walter Xaver zaobíral nejenom rozšiřováním vědomostí z práva, ale studoval i další disciplíny, jež byly určeny pro budoucí duchovní hodnostáře, tedy historii obecnou i místní, geografii a kartografii, filozofii a etiku; proti těmto oborům však nikdy neprotestoval a dobře v nich prospíval.

Dalším základním stavebním kamenem jeho vzdělávání bylo studium jazyků. Intenzivně se zaobíral francouzštinou, kterou sice během let na cestách zvládl obstojně hovořit, číst i psát, avšak kdykoli to bylo možné, vracel se k němčině a francouzštinu pak v dalších letech používal spíše výjimečně. Před pobytom v Římě mu bylo uloženo pilně opakovat italštinu, jejíž základy dobře vstřebal a byl schopen, jak bylo požadováno, komunikovat s tamní urozenou společností v místním jazyce. Ani italsky se ale nedorozumíval příliš rád a „vlašský jazyk“ tak využil vlastně jen během svého italského pobytu. Již od dob raného mládí se na otcovo přání vzdělával také v latině a češtině a nabyté vědomosti si musel procvičovat i během

kavalírské cesty, ale o tom, že by později jeden či druhý jazyk skutečně používal, záznamy chybí.

Šlechtická cvičení zřejmě původně vůbec nebyla zahrnuta do mladíkova studijního plánu. Poté, co dal v roce 1684 poprvé jasně a důrazně najevo, že nechce být duchovním, jej musel otec uchvácholit, aby snad studia předčasně neukončil, a exertitia mu proto přislíbil. Naděje, že se bude moci vzdělávat ve „světských“ disciplínách, vyvolala ve Walteru Xaverovi obrovskou radost i okamžité zlepšení studijních výsledků. Pro cvičení byla zvažována Paříž, Turín, Lyon či Angers, nakonec byla zvolena první z možností; exertitiím se pak částečně věnoval i během svého pobytu v Římě. Jízdu na koni, šerm, tanec a také hru na loutnu vykonával mladý hrabě se zápalem a nadšením a pyšně sděloval otci, že ve všech disciplínách patří k těm nejlepším žákům. Hra na loutnu ho dokonce pohltila natolik, že otce přemlouval, aby si mohl pořídit vlastní hudební nástroj.

Povolení exertitií ovšem mladému hraběti nestačilo. Nespokojenost s jeho předurčením k duchovnímu stavu se u něj projevovala již od jeho gymnaziálních studií a vygradovala během kavalírské cesty. Poté, co se dostal z přímého dohledu rodičů, se otevřeně přiznal, že netouží po ničem jiném než řady duchovních opustit. Dokonce měl již v záloze alternativu a navrhoval, že je ochoten na sobě tvrdě pracovat: tři až čtyři roky hodlal studovat práva, aby se v budoucnu dobře zajistil, právnickou praxi chtěl získat u říšského komorního soudu ve Špýru. Nenáviděný symbol budoucnosti, které se děsil, pro něj představoval oděv duchovního. Pokaždé, když byl nucen jej obléci, došlo k bouřlivým dohadům. Kníže nejdříve na nošení duchovních šatů nekompromisně trval, ale po mnoha synových výstupech i poté, co se za něj přimluvil hofmistr Buol, musel ustoupit. Po protestech z jara 1684 začal kníže chápat, že své skvělé plány s mladým pánem zřejmě nebude moci realizovat. Když se Walter Xaver nedovolal matčiny podpory, aby mohl být vyvázán z řad církevních hodnostářů, upadl do těžké melancholie, což mělo za následek výrazné zhoršení prospěchu. Další vlny odporu pak u něj propukly pokaždé, když byl nucen prezentovat se jako duchovní, tedy i při přípravách na disputaci a vydání univerzitních tezí. O disputaci kníže odmítl diskutovat a mladík k ní musel přistoupit jako duchovní-kanovník, nicméně k tezím se na hofmistrovu radu stavěl o něco benevolentněji a nakonec povolil vydat s plným titulem mladého hraběte, tedy včetně kanovnického, pouze část z nich, druhá část mohla být ponechána bez něj. V Římě Walter Xaver bez většího odporu vykonával vše, co po něm otec žádal, ale když mu bylo nařízeno, aby se zde oblékat výhradně do šatů duchovního, začal razantně protestovat a povolil až tehdy, když od knížete obdržel rozezlené dopisy a nakonec i ujištění, že zkusí usplnit jeho rezignaci na duchovní stav.

Přesto kníže Ferdinand ještě stále tajně doufal, že jeho odpor zlomí, a dokonce pokračoval ve shánění prebend, jako by se nic nestalo. Spoléhal přitom právě na synův římský pobyt. Domníval se totiž, že velkolepost Věčného města a úcta prokazovaná tamním vysokým duchovním hodnostářům ho jistě přiměje ke změně názoru, a aby si tyto naděje pojistil, zahrnoval jej v Římě nebývalým luxusem: kromě pohodlného ubytování mu dopřál vlastní karosu, kuchaře a dva lokaje. Pro případ, že by ale přeci jen neuspěl, uvažoval i o jiném řešení. Aby pracně vybojované kanonikáty v Olomouci a Pasově úplně neztratil, chtěl dosáhnout toho, aby mohly zůstat v rodině: hodlal je předat buď nějakému z mladších sourozenců Waltera Xavera, nebo synům svého bratra, hraběte Maxmiliána. Mladý hrabě se svobody nemohl dočkat, přesto bylo třeba, aby si své prebendy podržel alespoň do doby, než je budou moci jeho nástupci převzít. Motivací, aby se úřadů nevzdal příliš brzy a také aby úspěšně dokončil studia, mu byla částka ve výši 100 000 zlatých z pozůstalosti jeho tety Anny Františky, provdané hraběnky z Leslie, přičemž dědictví mu bylo přislíbeno až po dostudování. Kníže se také pro všechny případy začal synovi poohlížet po bohaté nevěstě, zajistil mu získání komornických klíčů a pomalu mu začal připravovat půdu u dvora.

Když se knížeti Ferdinandovi donesly zprávy o tom, že syn, o němž vždy uvažoval jako o nástupci kardinála Františka, skutečně hodlá opustit řady duchovenstva, zuřil. Brzy ale pochopil, že striktními příkazy či zákazy nic nezmůže a že celou situaci jenom zhoršuje – mladík se totiž mohl v zoufalství dopustit různých nepřístojností. Aby jej udržel u studia a jistě také z obav o jeho zdravotní stav, který se pozvolna horšil, byl ochotný k mnohým ústupkům. K jeho nezvykle benevolentnímu přístupu jistě přispěl i fakt, že s organizováním cest po zemích již měl bohaté zkušenosti a na opakované diskuze o jejich průběhu byl tak zvyklý (do světa už vyslal své mladší bratry Františka Antonína a Filipa Zikmunda i nejstaršího syna Leopolda Ignáce). Ani tyto četné zkušenosti však u výpravy Waltera Xavera nemusely nutně zabránit neúspěchu. Mladý hrabě měl tvrdou hlavu, a i když se proti vůli rodičů stavěl jen nerad, každé další odmítnutí ho demotivovalo a uvrhlo do hlubokého zoufalství – v tomto stavu pak byl schopen téměř všeho.

Klíčovou roli proto v případě této cesty hrál mladíkův hofmistr Jan Jiří Buol. Jeho úloha byla vskutku nezáviděníhodná: nejenom, že dohlížel na výchovu svého svěřence a plnění jeho studijních i jiných povinností, ale sloužil také jako obratný vyjednaváč mezi otcem a synem, přičemž se na něj zpravidla svezl hněv z obou stran. Zásadním tématem, jež se řešilo po celou cestu, byla kromě vzdělávání otázka mladíkova setrvání v duchovním stavu, či jeho opuštění. Vzhledem k vývoji situace několikrát vážně hrozilo, že Walter Xaver studií zanechá. Tím, kdo jej u studií pomohl udržet, byl právě jeho hofmistr. K přijetí duchovního stavu jej sice

nepřemluvil, ale i díky jeho šetrnému a taktnímu vyjednávání, motivaci a kompromisům, které předkládal otcovi i synovi, mladík nakonec dostudoval s výbornými výsledky a svoji *grand tour* absolvoval s úspěchem.

Na otázku, zda na Dietrichsteinovu kariéru mohl mít zásadní vliv i jeho nevalný zdravotní stav, není zcela snadné odpovědět. Pravdou je, že různorodé zdravotní potíže ho trápily už od dob jeho dětství, a jeho zdraví proto bylo sledováno o něco úzkostlivěji než u jeho vrstevníků. Jeho rodiče si ostatně mohli dovolit dopřát mu nejenom prvotřídní vzdělání a nebývalý komfort během celých jeho studií, ale také tu nejlepší lékařskou péči. Starost o synovo zdraví se promítá do všech instrukcí a byla častým námětem korespondence mezi knížetem a mladíkovými vychovateli a učiteli.

První závažnější potíže postihly Waltera Xavera v době, kdy mu bylo 13 let, od té doby se jeho stav pomalu a postupně zhoršoval. Trápily ho zejména problémy s očima, bolesti hlavy a žaludeční nevolnosti a zřejmě i tyto neduhy mohly ovlivnit jeho nespokojenost s osudem, který mu rodiče přichystali. Pokud by mladý hrabě usiloval o vybudování zářné duchovní kariéry, jeho nemoci by mu teoreticky mohly přinést jisté komplikace – uchazeči o prebendy, o jejichž podlomeném zdraví se všeobecně vědělo, totiž museli dokázat, že jsou schopni vykonávat všechny povinnosti, které se k jejich budoucímu úřadu vázaly, a dodat na kapitolu lékařský posudek. Ani to ovšem mladíka nemuselo nutně zastavit, neboť s obstaráním potřebných dokumentů neměl díky otcově vlivu sebemenší problém. Kupříkladu kapitula ve Štrasburku uvedla jako jeden z oficiálních důvodů odmítnutí právě jeho tělesnou křehkost, avšak to byla zjevná výmluva. Jeho kanovnická kariéra se zde zastavila nikoli kvůli jeho zdraví, ale proto, že kapitulárové preferovali jiného kandidáta.

Stále častější zdravotní problémy výrazněji neovlivnily ani jeho kavalírskou cestu a studijní výsledky, i když jej čas od času donutily lekce přerušit. Mladý hrabě trpěl častými silnými bolestmi hlavy, žaludku, a především jej stále více trápilo zhoršování zraku. Léčen byl různými kúrami, prášky, mastmi a kapkami; kníže ani nyní na cenu léčby a medikamentů nehleděl a dopřával mu to nejlepší. Navzdory všemu mladík dostudoval se skvělými výsledky, zazářil v exertitiích, která si i přes otcovu nelibost vymohl, a svou cestu k dospělosti dokončil s úspěchem. Svými četnými chorobami se Walter Xaver během svého dětství a mládí nenechal příliš ovlivnit – nepřipustil, aby omezovaly jeho studia, společenský život, socializaci ani později založení rodiny a výchovu dětí, a používal je spíše jako přesvědčovacího argumentu v diskuzích s otcem. Ten byl díky neustálým obavám o synovo zdraví shovívavější, přístupnější ke kompromisu a mnohé mu odpustil.

Ve zralém věku Dietrichsteinovy neduhy pokročily a vzhledem k úrovni tehdejší lékařské vědy byl dlouhá léta léčen spíše konzervativně: úpravou stravovacího režimu, podstupováním kúr a zkoušením různorodých léčiv, jež měly zabránit především zhoršování zraku. Po několikaleté aplikaci všemožných vodiček, kapek a prášků však léčba pozbývala účinku, a kníže tak byl nucen se aktivně zajímat o nové medikamenty a léčebné postupy. Také si pravidelně dopisoval se svými podobně postiženými přáteli a využíval jejich zkušeností, a především pak s několika lékaři, s nimiž skrze dopisy konzultoval svá trápení i další postup. Když se jeho problémy se zrakem staly neúnosnými, po dlouhém váhání se rozhodl podstoupit operaci očí. V jeho době se rozhodně nejednalo o obvyklý postup – pokud by se operace nezdařila, mohl by přijít o zbytky zraku, či dokonce o život. O tomto zákroku se nedochovaly téměř žádné zprávy, ale k nejhoršímu nakonec nedošlo, neboť po operaci žil kníže ještě dalších osm let. Vzhledem k tomu, že v době nedlouho před a po zákroku již Dietrichstein zřejmě o budování kariéry neusiloval, je jeho neduhy i jejich léčba v tomto smyslu příliš neomezily. V dřívějších letech sice neměl, co se týká zdravotního stavu, zcela ideální podmínky pro to, aby se pustil do boje o úřady, avšak přesto lze tvrdit, že pokud by o postup na kariérním řebříčku stál, měl (především díky svému skvělému původu a otcovu vlivu) značné šance uspět.

Ani poté, co se mladý hrabě vzdal církevní dráhy i vyhlídky na hmotné zabezpečení, které nabízela, nezůstal zcela bez prostředků: otec mu postoupil říšské statky Nußdorf ob der Traisen a Reichersdorf, a navíc mu domluvil sňatek s bohatou nevěstou. Byla jí o mnoho let starší a bezdětná svobodná paní Zuzana Kateřina Liborie Morkovská ze Zástřizl, která se zřejmě zájmem urozeného domu Dietrichsteinů cítila polichocena natolik, že svému nastávajícímu darovala ještě před svatbou panství Boskovice. Walter Xaver se tedy nemohl pyšnit závratným jměním, ale nouzí rozhodně netrpěl a jeho podmínky k budování kariéry byly dostačující, i když ani paní ze Zástřizl ani jeho druhá žena, hraběnka Karolína Maxmiliána Pruskovská z Pruskova, nepocházely z rodiny dlouhodobě etablované u dvora.

Zejména po smrti jeho staršího bratra Leopolda Ignáce v roce 1708 by se dalo předpokládat, že se Walter Xaver pokusí dostat odkazu předků. Stal se totiž dědicem knížecího titulu i značné části rodového majetku (fideikomisů a alodu) a zdálo se, že jeho podmínky jsou pro rychlý postup na kariérním řebříčku ideální; přesto se zdá, že se o nic takového ani nepokusil. Důvodem zřejmě byla jeho neutěšená finanční situace, neboť kromě titulu a majetku podědil po bratrovi také značné dluhy, jejichž příčinou byly především Leopoldovy stavitelské aktivity. Nelehkou situaci novému knížeti nijak neusnadnily ani spory se švagrovou, Marií Godofreou Dorotheou rozenou ze Salmu, a s neteří, Marií Josefou Felicitas, o dorovnání pozůstalosti. Příčinou dohadů, jež se táhly řadu let a které rozsoudil až císař, bylo především

věno „slečny Josefy“ ve výši 10 000 zlatých a také zajištění vdovy (žádala jitřní dar, který jí prý manžel nikdy nevyplatil, kočárové koně a právo disponovat částí majetku). Dietrichstein spor prohrál, což znamenalo další zásah do jeho rozpočtu.

Jistě i z tohoto důvodu příliš neváhal a krátce po smrti Leopolda Ignáce prodal svá říšská lenní panství Nussdorf ob der Traisen, Reichersdorf, Franzhausen a Schlickendorf mladšímu bratrovi Jakubu Antonínovi. Snad proto, že doufal v polepšení svých majetkových poměrů, či spíše proto, že hodlal dodržet rodinný závazek, se začal se svým příbuzným z hollenburské linie rodu, Ferdinandem Gundakarem, ucházet o expektanci na říšské lenní panství Ortenburg. O toho hrabství ležící v jihovýchodním Bavorsku se již v 70. a 80. letech 17. století snažili kníže Ferdinand a jeho vzdálený bratranec Gundakar, ale uspět se podařilo až jejich nástupcům. Navzdory těžkému soupeři, nejvyššímu dvorskému kancléři, hraběti Ludvíku Filipovi ze Sinzendorfu, Dietrichsteinové zvítězili a čekatelství jim bylo potvrzeno.

K polepšení jeho finanční situace ovšem nedošlo a poté, co překonal výdaje za dluhy po bratrovi, zdevastovaly část jeho sídelního města Mikulova i s tamním zámekem dva požáry, navíc musel vypravit syny na kavalírskou cestu. Walter Xaver tedy opět vázl v dlužích. Přesto roku 1716 a znovu v roce 1721 usiloval o udělení jedné z nejvyšších poct, jaké se mohlo aristokratovi raného novověku dostat: o Řád zlatého rouna. Důvodem tohoto počínání zpočátku samozřejmě mohly být úvahy, že by se mohl přeci jen pokusit uchytit se u dvora, v čemž by mu byl fakt, že je držitelem tohoto vyznamenání, velmi nápomocný. Spíše ale i nyní podlehl pocitu povinnosti dostát očekáváním, která plynula z postavení jeho rodiny, neboť Zlaté rouno obdržela řada jeho předchůdců a on se nyní stal hlavou domu. Díky vlivným přímluvcům, nemalým prostředkům, které obětoval na odměny i další výdaje spojené s převzetím řádu, a také díky věhlasu rodu a zřejmým zásluhám předků řád na třetí pokus skutečně získal. Jeho šance na získání prestižní funkce se tím však nezvýšily, respektive kníže se již veškerých snah vzdal. Právě prodělal náročnou operaci očí a jeho zdraví se pozvolna horšilo; řád tedy zřejmě přijal jednak kvůli pocitu zadostiučinění, a především pak proto, aby ulehčil startovní pozici svému nejstaršímu synovi a budoucímu dědici titulu a majetku. Kariéry Karla Maxmiliána z Dietrichsteina se zřejmě laxnost jeho otce v boji o úřady příliš nedotkla, neboť získal post císařského nejvyššího maršálka a nejvyššího hofmistra a dostal tak veškerým očekáváním.

Před tlakem vyplývajícím už jenom z jeho původu a zásluh předků si tedy Walter Xaver z Dietrichsteina nemohl dovolit zcela utéci, a ač se mu to možná příliš nelíbilo, jisté dekorum musel zachovávat. S tímto vědomím se proto v mládí pokoušel podle svých možností naplnit očekávání rodičů. I když k tomu mnoho nezbývalo a otcovu trpělivost leckdy zkoušel až příliš, do otevřeného konfliktu se nakonec nikdy nepustil a kníže se nikdy nemusel uchýlit k tomu,

aby nezdárnému potomkovi pohrozil vyděděním. Své propuštění z řad duchovních si tak Walter Xaver vybojoval jednak díky svému tvrdošíjnému a dlouhodobému odporu i neúnavnými dohady, ale také svou snahou a skvělými studijními výsledky, svou roli jistě sehrály i obavy jeho blízkých o mladíkovo zdraví. Později, když se stal hlavou dietrichsteinského domu, se odhodlal dovést do vítězného konce otcův boj o expektanci na bavorské lenní panství Ortenburg. Ze stejného důvodu, tedy nikoli proto, že by snad ještě uvažoval o budování kariéry, ale spíše proto, aby alespoň v něčem dostal odkazu předků a také aby svému dědici Karlu Maxmiliánovi ulehčil výchozí pozici, se pokoušel získat ceněný Řád zlatého rouna. Ačkoli za ním stály nikoli jeho vlastní zásluhy, ale spíš jen dobré jméno a činy jeho předchůdců, vyznamenání na třetí pokus skutečně získal.

Na příbuzného kardinála Františka, syna knížete Ferdinanda z Dietrichsteina a později dokonce říšského knížete a hlavu jedné z nejvýznamnějších rodin zemí Koruny české si zřejmě jeho současníci nedovolili hledět z patra, třebaže žádnou vysokou dvorskou funkci nikdy nezastával. Odsouzení kvůli otcově neochotě zapojit se do vysoké politiky se nedočkali ani jeho potomci. Ty z dcer, které se dožily dospělosti, se provdaly za členy významných rodů (Marie Josefa si vzala syna nejvyššího kancléře Království českého, hraběte a později knížete Štěpána Viléma Kinského, císařského diplomata, nejvyššího maršálka a nejvyššího hofmistra Království českého; Marie Aloisie Františka se provdala za Michaela Václava z Althannu, císařského tajného radu a syna a dědice jednoho z významných císařských diplomatů). Nejstarší syn Karel Maxmilián se dokonce uchýtil u dvora: vykonával úřad císařského komorníka, nejvyššího maršálka a nejvyššího hofmistra a také obdržel Řád zlatého rouna, avšak na vrcholu kariéry se svých funkcí vzdal a nadále se věnoval zvelebování svých panství, chovu koní a botanice.

To, že se hrabě a později kníže Walter Xaver z Dietrichsteina nepokusil probjovat až na vrchol kariérního žebříčku, tedy může mít navzdory všem původním předpokladům prosté vysvětlení. Výchova a vzdělávání jej v tomto smyslu zřejmě příliš neovlivnily, omezovat se příliš nenechal ani svým zdravotním stavem. Také domněnka, že jeho nechuť více se zapojit do dění u dvora pramenila z faktu, že byl mladším synem a pociťoval proto jistou nedostatečnost, se ve světle zjištěných faktů nejeví příliš pravděpodobně. Jeho vzdělání i materiální zajištění byly zcela srovnatelné s ostatními šlechtici (ne-li lepší). Skvělý původ rodu, z něhož pocházel, řada slavných předků a nesmírný vliv jeho otce Ferdinanda, který svého odbojného potomka i přes všechny problémy, které mu způsobil, nepřestal podporovat, jen umocňovaly jeho šance na úspěch. Jeho postoj tak nejspíše pramenil z čistě osobních inklinací a volby: nejen, že odmítl být duchovním, ale zřejmě nechtěl ani ke dvoru. Je samozřejmě otázkou, nakolik byla tato volba

dobrovolná, neboť poté, co se mu po smrti staršího bratra naskytly (zdánlivě) ideální podmínky, byl doslova zahlcen starostmi o splacení bratrových dluhů, jeho sídelní město se zámek poničily požáry a nemalé výdaje si žádala i výchova dětí. Přesto si nelze nepovšimnout, že pokud by skutečně o vybudování skvělé kariéry stál, nabízela se mu řada možností již v dřívějších letech, avšak on se těchto šancí z vlastního rozhodnutí nikdy nechoпил.

Této teorii ostatně nasvědčuje i jeho sídelní režim. Tomuto tématu se vzhledem k omezenému rozsahu práce nedostalo dostatečné pozornosti a v budoucnu by jistě bylo více než vhodné jej detailněji prozkoumat, komparovat se strategiemi dalších šlechticů a zasadit do kontextu současného bádání. Již z letmého přehlednutí Dietrichsteinových aktivit je ale jasné, že se jeho rezidenční zvyklosti blížily nikoli těm urozeným, kteří se kvůli výkonu dvorských funkcí zdržovali převážně ve svých vídeňských palácích, podnájmech či dvorských kvartýrech a venkovská sídla navštěvovali jen tehdy, když jim to dovolily povinnosti, ale spíše těm, kdo zakořenili v zemské správě. Po návratu z kavalírské cesty si tehdy čtyřicetiletý hrabě zažádal o dvorský kvartýr, což by snad mohlo napovídat tomu, že o dvorské kariéře zpočátku uvažoval (Dietrichsteinové v hlavním městě monarchie vlastnili palác, avšak v něm pro Waltera Xavera nezbývalo místo, neboť jej kromě jeho rodičů občasně využíval i jeho starší bratr s rodinou). Pravděpodobnější ovšem bude spíše vysvětlení, že chtěl tímto způsobem pouze překlenout dobu, jež mu zbývala do sňatku, případně se hodlal ujmout svých povinností komorníka. Během vyjednávání s budoucí nevěstou Zuzanou Kateřinou Liboríí Morkovskou ze Zástřizl se snažil pobývat v její blízkosti a po svatbě pár přebýval střídavě ve Svatobořicích a Boskovicích. V následujících letech se Dietrichstein s rodinou zdržoval v Mikulově či v Brně, kam jej odváděly úřední povinnosti, občas zavítal i do Olomouce, Jihlavy či na své další statky; do Vídně, třebaže tu zdědil palác, zajížděl jen výjimečně.

Na otázku, zda byl Walter Xaver z Dietrichsteina ve své nechuti aktivně se účastnit dvorského života a hromadit pocty i prestižní úřady spíše ojedinělým případem, či zda se naopak nejedná o nijak vzácný jev, je však ještě příliš brzy odpovídat. Další výzkum, který by se mohl konkrétněji zaměřit na dosud neprozkoumané momenty Dietrichsteinova života (kromě jeho sídelních strategií by například bylo zajímavé zjistit, jak se jeho původní předurčení k duchovnímu stavu promítalo do výkonu úřadů, které zastával, či do výchovy jeho vlastních potomků), ale také obecněji na dosud nepříliš oblíbené objekty bádání, o nichž tu již mnohokrát byla řeč, tedy na aristokraty původně předurčené k duchovnímu stavu, mladší syny z urozených rodin i ty, kdo na budování kariéry rezignovali, by jistě mohl přinést řadu překvapivých zjištění.

VIII. Summary

Presented dissertation thesis aims to bring new insights into a subject that historical science has not paid as much attention as it deserves, until now. Ambitious noblemen's career building and their integration into the imperial court society attracts the interest of researchers, but this can not be said about aristocrats who had for any reason resigned to fight for prestigious offices and titles. Those who were originally predestined for ecclesiastic career but later left the clergy, stay also apart from interest. In general, the younger sons of noble families and their life strategies and chances to succeed are neglected as well. The personality of the main hero of this thesis, Count and later Prince Walter Xaver of Dietrichstein, combines all the above-mentioned attributes: he was one of the younger sons of Prince Ferdinand of Dietrichstein, originally he was predestined to be a prelate, unlike his famous ancestors, he had never settled at the imperial court and the researchers (with only a few exceptions) have ignored him so far.

The aim of this thesis was not only a chronological retelling of the life story of this member of one of the most influential and richest noble families in *Corona regni Bohemiae*. Based on research conducted in both Czech and foreign archives, of sources related to Dietrichstein's upbringing and education at the time of his childhood and youth, to his father's efforts to secure son's provision in the form of canonries and to assert him in the highest spiritual circles, to Walter Xaver's health conditions and also to another crucial moments of his life it should be clarified the ambiguities that accompanied him until now. Above all, however, it should be answered the questions in the introduction of this study concerning a closer look into the options and strategies of younger sons of noble families, young men predestined to ecclesiastic career and generally also the motives of those noblemen who, for various reasons, did not want to or were not able to overcome their famous ancestors.

Therefore, attention was focused on Dietrichstein's education, that was initially drawn for the needs of spiritual dignitaries but gradually more and more secular elements infiltrated into it. Dietrichstein's ripening and self-determination has been closely monitored, as well as how did he deal with the high expectations arising from his privileged position. The beginning and the end of his short spiritual career were also explored and especially, when and under what circumstances he left the ecclesiastic career. The question that goes through all the thesis was aimed at clarification of his passivity in building career and at defining possible reasons, which could have prevented him from fulfilling the expectations. In Walter Xaver's case it was necessary to consider, besides the fact that he was born as one of the younger sons, other

circumstances – for example his bad health condition or financial difficulties he had got into after the death of his older brother.

Walter Xaver's parents had always almost automatically assumed that he would become a prelate, and already in his childhood he was tasked with considerable demands. They hoped he could become a cardinal or at least an archbishop or a bishop. The hope of the noble couple was also supported by boy's talents and great study results. Before Walter Xaver went to Jesuit grammar school, he was educated in languages (Latin, German and Czech), reading, catechism and physical activities (dancing and horse riding). Between the years 1677-1679 the young Count studied at the Jesuit grammar school at St. Bartolomeus in Prague. He improved in languages (Latin, Czech and French) and he also studied philosophy and theology, attended a *Ballhaus* and a riding hall; regent of the college often praised him. After a short stop in Polná and at another Jesuit grammar school, by the Assumption of the Virgin Mary in Brno, where he and his brother Karel Josef studied languages (they started with Italian), rhetoric, philosophy, mathematics and fortification, logic and also the basics of law, in the free time the brothers attended local riding school. In years 1680-1683 Walter Xaver stayed at the Jesuit university in Vienna where he did not studied theology, but philosophy. The supposition that the young Dietrichstein was educated exclusively in a spiritually from an early age, and that this fact had caused his reluctance to gain worldly glory, the studied sources deny.

It was expected a lot of Walter Xaver and he had to obey his father's instructions and guidance of his teachers and tutors without hesitation. However, his material background and care he received were incomparable with ordinary students. Many of his own servants and tutors cared for him. With his *Hofmeister* Kryštof Pachta of Rájov and *Kämmerer* Josef Holzner he had a good or even friendly relationship. He had his own room at the college and he was allowed to eat and drink some luxury foods and beverages, in the last year of his stay in Prague he even got his own carriage with horses. Prince Ferdinand could afford only the best, he did not have to save money on son's education and he paid him lessons with taught teachers and renowned doctors, if it was needed. Boy's tutors should also oversee his socializing in a noble society in Prague and his integration into the highest levels of provincial politics.

The first signs that the spiritual path would certainly not be an ideal choice for him became apparent by Walter Xaver during his grammar school studies. The young man tried to imply (at first subtly and then more openly) that he did not feel he should be a prelate. His tutors and teachers also recognized it and they tried to persuade the Prince that it would not be wise to overcome boy's resistance. Young Count would be glad if one of his brothers become the

church dignitary instead of him and he hoped that inheritance from his aunt, Anna Františka Leslie, could provide a good provision for him.

At the same time when young Dietrichstein lived and studied by the Jesuits in Prague, his father took care about son's future and his material provision. As it was said, everyone automatically assumed that Walter Xaver would become a prelate, so he was ordained a capitular at the age of eleven. His example should be noone less than cardinal František of Dietrichstein, in whose fate we can find a few similarities: in his youth he tried to obtain canonries in Olomouc, Passau, Wroclaw a Salzburg but he succeeded only in Olomouc. Prince Ferdinand hoped that his son could win all these canonries (plus Strasbourg) and so he would bring the satisfaction to the family.

The Prince had considerable experience in this respect, because he helped his younger brother František Antonín to win the canonries, as well. The experience and contacts he gained at that time were well used now – his influence reached up to the whole Europe, including monitored chapter houses. Yet, he was well aware that all negotiations he did not have chance to handle himself, so in all cases he chose a proficient prosecutor, who officially represented his son in the chapter house, handled all the requisites, gave the information and was able to provide advice on legal issues. The Prince had luck especially in the case of prosecutor in Olomouc and Wroclaw, Baron Jan František von Poppen who was himself also a capitular. Also Counts Jan František of Herberstein in Passau and Ernest Trautson in Salzburg provided to the Dietrichsteins great services. The resistance of the chapter house in Strasbourg made impossible to find a local prosecutor, so this role was carried out by two diplomats: Barons Kryštof of Wangen and František Michael Neveu. Very important contact and the connection with the papal court and the Roman high society was an agent, Giovanni Emmanuel.

However, Prince's plans with his son were not fully realized, even he tried hard, had the most influential intercessors (emperor, empress, many cardinals etc.) and Walter Xaver's assumptions were great – he was the member of Dietrichstein family, the grand nephew of the famous cardinal and his study results were excellent. He finally became only a capitular in Olomouc and Passau, later maybe also in Salzburg. All the canonries brought with them an obligation of residence and the plurality was the official reason for rejection. Another reasons of refusal were for example Dietrichstein's nonsilesian origin or his health estate.

The canonries that his father hardly fought for him, the young Count did not manage to take: after his return from the *grand tour* he could not wait to his release from the clergy and another reason was his planned wedding with a wealthy widow, Zuzana Kateřina Liborie Morkovská of Zástřizl. Together with the negotiation of the wedding conditions during the

spring and summer 1689 came to its end Walter Xaver's struggle for the resignation to the ecclesiastic career (and hence to the canonries); with all the negotiations helped them the same lawyers. The original plan that the benefices could be given to Dietrichstein's close relatives (younger brothers or cousins) was not realized – his successors were still too young. Walter Xaver was finally released of his obligations to the church just before his marriage, probably in July 1689.

In the meantime, when the fight for canonries culminated, the young cavalier was sent on a *grand tour*, which should have originally led him to the Netherlands, France and Italy. It was very typical itinerary that was usually chosen for aristocrats predestined for both spiritual and secular career and we could consider the journey as standard at the first sight (very similar itinerary and programme had also his father, uncle and older brother). Nevertheless, the original plan was a little different and Walter Xaver had to fight for this 'standard programme'.

With diverse organizational matters of the journey helped a lot merchants and bankers, and especially diplomats. For example with issuing of a French passport, that Walter Xaver needed to legitimize himself on his way to the Netherlands, helped the French ambassador at the Viennese imperial court, Marquis Bernardin de Sébeville. When passing through the Netherlands and during his studies in Leuven, governor of the Spanish Netherlands Ottone Enrico Carretto, Count di Millesimo, Marquis de Savona and de Grana, and also imperial resident in Hague, Daniel Johann Kramprich of Kronenfeld, held a protective hand over Walter Xaver. To England the young Count should travel with a family friend and extraordinary imperial envoy, Count Dominik Ondřej of Kaunitz. Finally, they went to the British Isles separately but later they met in Munich where the envoy introduced his protégé at the electoral court; to the British court brought him a Spanish envoy, don Pedro Ronquillo.

Another Dietrichstein's relative and imperial envoy, Václav Ferdinand of Lobkovic, took care of him in Paris: he housed him in his apartment, helped him financially and with material gifts, he also oversaw the fulfillment of his study plan and with his brother-in-law Prince Ferdinand he consulted Walter Xaver's education. In Rome, just as before in London, the young man joined the Spanish ambassador (he was housed near the Spanish stairs). Agent Giovanni Emmanuel and cardinal and imperial envoy Karel Pio were watching him from afar. Earlier, Karel Pio helped to fight for Dietrichstein's canonries; later he interceded for him by the pope. Numerous bankers and merchants (especially famous Ottavio Pestalozzi) took care of payment of bills, lending money, debts repayment, forwarding parcels and information.

Regarding son's study results, the Prince of Dietrichstein usually did not have to worry about – except the moments when there were discussions of the young man's fate after which

he always worsened dramatically, his results were usually very good or even excellent. During the journey to Leuven he made repetition of the knowledge gained by the Jesuits in Prague, and at the university he immediately started studying the both law. By the professor Mathias Mathonet he had private lessons but he also visited public lectures. Demanding study did not caused him bigger problems and the *Hofmeister* Jan Jiří Buol mostly praised him; the disputation, that concluded his stay in the Netherlands, he had passed absolutely perfectly. Since the beginning of his stay in Leuven, however, the young Count had tended not to canonical but to civil law – it was a clear signal for his parents how he was thinking about his future. Not only in Leuven but during all his *grand tour* Walter Xaver dealt not only with the improving of his knowledge in law, but also with other disciplines that were intended for future spiritual dignitaries (general and local history, geography and cartography, philosophy and ethics). He had never protested against these disciplines and had benefited well from them. Another of the bases of his education were languages. He intensively studied French, which he had mastered well, although in next years he used it only sporadically. Before his Roman stay he had to repeat Italian, whose bases he absorbed well and was able, as required, to communicate with Roman high society in the local language. Since his childhood he also studied Latin and Czech and also on his *grand tour* he repeated them.

The *exertitia* were probably originally not included in the young man's study plan. After he manifested in 1684 for the first time clearly that he did not want to be a prelate, his father had to calm him down so that he did not gave his studies up and promised him the *exertitia*. The hope of being able to learn 'secular' disciplines made Walter Xaver very excited and brought immediate improvement of his study results. For the *exertitia* was considered Paris, Turin, Lyon and Angers. Finally the first option was chosen and he practised partly also during his Roman stay. Horse riding, fencing, dancing and lute playing did the young Count with enthusiasm and according to his words he had always belonged to the best students; lute playing even impressed him so much that he tried to persuade his father to allow him to buy his own musical instrument.

Permission to do the *exertitia* was not enough for Walter Xaver. Dissatisfaction with his predestination to the spiritual state had been reflected by him since his grammar school studies and it escalated during the *grand tour*. After he got out of direct supervision of his parents he admitted openly that he wanted nothing more than to leave the clergy (he even already had a plan and suggested to study law for three or four years to be properly ensured in the future). The hateful symbol of the future that he was scared of was spiritual garment. Every time when he was forced to wear it, there were stormy quarrels. At first the Prince uncompromisingly

insisted on wearing the spiritual garment, but after many conflicts and after sons *Hofmeister* interceded for him, he had to resign.

After the protests from the spring 1684 the Prince started to understand that his great plans with the young Count were impossible to realize. When Walter Xaver did not gain his mother's support to leave the clergy, he fell into a heavy melancholy and his study results deteriorated significantly. Another wave of aversion occurred always when he was forced to present himself as a man of clergy, including preparations for the disputation and publication of his university theses. About the disputation the Prince refused to discuss and the young man had to pass it as a prelate-canon. Nevertheless, about the university theses he was thinking of more benevolent and finally he allowed (on *Hofmeister's* advice) to issue them partly with son's full title, including his canon title, but the other part could be issued without it. In Rome Walter Xaver did everything he was asked for without bigger resistance but when he was ordered to wear the spiritual garment, he started to protest vigorously and he stopped only when his father assured him that he would try to hurry his resignation on the spiritual state.

Nevertheless, Prince Ferdinand still secretly hoped to break his resistance, and he even continued to hunt for canonries as if nothing had happened. He relied on son's stay in Rome. He supposed that the splendor of the town and the respect given to the local high spiritual dignitaries could change his mind. To secure these hopes, he gave him an unprecedented luxury in Rome. But in case he would not succeed, he considered another solution. For not to lose hard-fought benefices completely, he wanted them at least to remain 'in family'. He intended to pass them on either to the younger siblings of Walter Xaver, or to the sons of his brother Maximilian. The young Count could not wait the freedom, but it was necessary to keep his prebends at least until the time, when his successors can assume them. The Prince also began to look for a rich bride for his son and he started to prepare the ground for him at the court.

When Prince Ferdinand got the message that his son, who should become a successor of cardinal František would like to leave the clergy, he raged. But he realized soon that with strict orders and bans he could not do anything and that the situation was only getting worse – the young man might commit in desperation various misconduct. To keep him on studies and surely because of concerns about his health, the father was willing to make many concessions. To his unusually benevolent approach certainly contributed a fact that he had a lot of experience with *grand tours* organization and he was used to repeated discussions about their ideal course. However, these numerous experiences may not necessarily prevent the failure of the journey. The young Count was stubborn and although he did not want to act against his parents' will,

every other rejection demotivated him and plunged him into a deep despair – in this state he was able to do almost anything.

In this case had a key role young man's *Hofmeister* Jan Jiří Buol. His role was really unenviable: he supervised his upbringing and fulfillment of his study and other duties, was skillful negotiator between father and son, while he usually got the anger from both sides. The key issue (except of young man's education), which was dealt with throughout the journey, was Walter Xaver's staying in the spiritual state or leaving it. Due to the development of the situation it seemed several times that Walter Xaver could leave the studies and the man who helped to keep him in his studies was his *Hofmeister*. He did not persuade him to accept the spiritual state, but thanks to his friendly and tactical negotiation, motivation and compromise, that he gave to both sides, the young man finally eventually graduated with excellent results and his *grand tour* completed successfully.

The question, if Dietrichsteins career could fundamentally influence his bad health estate, is not very easy to answer. The truth is that a variety of health problems had afflicted him since his childhood and his health was observed more anxiously than his peers'. His parents could afford the best education and comfort to him and also the best medical care. The first serious problems affected Xaver Walter at a time when he was 13 years old, since then his health condition had slowly and gradually worsened. In particular, he was tormented by problems with his eyes, headaches and nausea. Probably these diseases could affected his dissatisfaction with the fate that his parents had prepared for him. If the young Count would strive to build a great spiritual career, his illnesses would theoretically bring him some complications: for example, the candidates for benefices, whose bad health was generally known, had to prove that they were able to perform all the duties which were bound with their future office and they had to deliver a medical report to the chapter house. Even this should have not necessarily stopped the young man, because thanks to his father's influence he had no problem with the providing of all the necessary documents. For example chapter house in Strasbourg stated as one of the official reasons for rejection his bad health, but it was an obvious excuse – the canons preferred another candidate.

More and more frequent health problems did not dramatically affect his *grand tour* and study results, although he was sometimes forced to interrupt his lessons. The young Count suffered from frequent severe headaches, stomach problems and, above all, from worsening eyesight. He was treated with various cures, pills, ointments and drops; his father did not even look at the price of medication and gave him the best treatment. Despite all this, the young man studied with great results, he did well in *exertitia* and he successfully completed the *grand tour*.

With his numerous illnesses, Walter Xaver did not let influenced himself too much during his childhood and youth. He did not allow them to restrict his studies, social life, socialization or later establishment of the family and upbringing of children. He used them rather like an argument with his discussions with father, who was due to his worries about son's health more forgiving and open to compromise.

In the mature age Dietrichsteins diseases progressed. Due to the level of medical science at that time, he was treated for years rather conservatively: by the adjusting the diet or testing various drugs which should give him his eyesight back. Unfortunately they did not work and the Prince was thus forced to actively seek new medications and treatments. He also regularly corresponded with his similarly affected friends and used their experience, and also with several doctors, with whom he consulted through the letters his misfortunes and the next steps he should take. When his problems with the eyesight became intolerable, after a long hesitation he decided to undergo eye surgery which was in his time not very typical decision. At the time before and after the surgery, Dietrichstein probably did not aspire to build a career and his health problems did not affected him in this sense. In previous years, he did not have the perfect conditions (considering his health estate) to fight for the offices, however, we can assume that if he really wanted to build the career, he had, thanks to his great origin and father's influence big chances to succeed.

Even after young Dietrichstein left the spiritual career, he did not stay without provision. His father gave him *Lehensgrafschafts* Nußdorf ob der Traisen and Reichersdorf, and in addition, he arranged a marriage with a rich bride for him. Walter Xaver's wife became a widow Zuzana Kateřina Liborie Morkovská of Zástřizl who brought him the domain Boskovice so he certainly did not suffer from a lack and his conditions for building career were sufficient. Especially after the death of his older brother Leopold Ignác in 1708, we could assume that Walter Xaver should fulfill all the expectations, because he became a heir of the Prince title as well as of a substantial part of the family properties. It seemed, that his conditions were ideal for quick career progress, but he probably did not even try. The reason was maybe his desperate financial situation, because besides the title and properties, he also inherited enormous debts. The disputes with his sister-in-law, Maria Godofrea Dorothea née of Salm, and his niece, Maria Josefa Felicitas, did not improved the difficult situation. Dietrichstein lost the dispute, which meant another hit to his budget.

Certainly for this reason he did not hesitate too long and shortly after his brother's death he sold his *Reichsherrschaften* Nussdorf ob der Traisen, Reichersdorf, Franzhausen and Schlickendorf to his younger brother Jakub Antonín. Perhaps because he hoped to improve his

financial situation or rather because he intended to keep a family commitment, he started with his relative from the Hollenburg family line, Ferdinand Gundakar, to fight for the expectance for the bavarian *Lehensgrafschaft* Ortenburg. In spite of the tough opponent, the *Obersthofkanzler* Count Ludvík Filip of Sinzendorf, the Dietrichsteins won and their expectance was confirmed. However, his financial situation did not improve and after paying his brother's debts, his residence town Mikulov and his cattle there were devastated by two fires, in addition, he had to send his sons on the *grand tour*. Thus, Walter Xaver was again in debts.

Nevertheless, in 1716 and again in 1721 he sought to award one of the highest honors that aristocrat of his time could get: Order of the Golden Fleece. The reason for this of course could be the fact that he was still thinking about fighting for some high offices at the court (the possession of the order would be very helpful to him). Rather, however, he felt that he should fulfill the expectations that flowed from the position of his family, because many of his ancestors obtained the Order of the Golden Fleece. Thanks to influential intercessors, considerable funds which he sacrificed for rewards and other expenses associated with getting the order, and thanks to the fame of his family and the obvious merits of the ancestors, he really obtained the order. However, the order did not increase at all his chances of gaining some prestigious function; respectively the Prince had already given up all his efforts and he accepted the order on one hand partly due to a feeling of satisfaction and also to facilitate the starting position to his oldest son and heir Karel Maxmilian.

Walter Xaver of Dietrichstein could not afford to escape from the pressure resulting from his origin and merits of his ancestors. Although he maybe was not very excited about it, he had to keep the decorum. With this consciousness, in youth he tried to fulfill his parent's expectations. Even though a serious conflict was near and he tensed his father's patience too much, the open clash had never happened. The young Count fought for his dismissal from the ranks of clergy on one hand thanks to his obstinate and long-term resistance and constant discussions, and also thanks to his effort and excellent study results. His relatives' concerns about his health certainly played a part, too. When he became the head of the Dietrichstein family, Walter Xaver decided to finish father's fight for expectancy for bavarian *Lehensgrafschaft* Ortenburg. For the same reason (not because of he considered building career afer all but rather because of the fact that he wanted to fulfill expectations and to facilitate the position of his son and heir Karel Maxmilian) he tried to obtain appreciated Order of the Golden Fleece. Although there were not his own merits behind him but only his good name and deeds of his predecessors, he really obtained (on the third attempt) this honor.

The noble society could not look with despise at Walter Xaver of Dietrichstein although he had never held any high court office, because he was a relative of cardinal František, son of Prince Ferdinand a later even *Reichsfürst* and head of the family. Neither his descendants were convicted: daughters got married with the members of important families and the eldest son Karel Maxmilian even settled at the imperial court – he served as a *Kämmerer*, *Obersthofmarschall* and *Obersthofmeister* and he also obtained the Order of the Golden Fleece (but at the top of his career he abdicated on his functions and took care only of the cultivation of his estates).

The explanation why did he resigned to fight for offices can be despite all primary expectations very simple. In this sense, his upbringing apparently did not affect him too much and he also refused to be significantly limited by his poor health. Also the hypothesis that his reluctance to become more involved into the court life was caused by the fact that he was the younger son, do not seem to be very likely in the light of the established facts. His education and provision were quite comparable to the other nobles (or better). Great origin of his family, many famous ancestors and also immense influence of his father Prince Ferdinand, who had never stopped to support his son, boosted his chances of success. Walter Xaver's attitude probably stemmed from purely personal tendencies and choices: not only he refused to be a prelate, but he did not even want to settle at the imperial court. The question is, whether this choice was voluntary or not – after his brother's death he had (seemingly) ideal conditions but he was also overwhelmed by the worries about repayment debts, his residence town with the castle were destroyed by fires and the education of his children required some costs, too. However, it can be said that if he really wanted to build a great career, he was offered a number of chances already in earlier years. He, however, had never used these chances by his own decision.

Moreover, his residential regime also supports this theory. Due to the limited scope of the thesis, this topic has not received sufficient attention and in the future it would certainly be more than worthwhile to explore it in detail, but it is clear from the glimpse of Dietrichstein's activities that his residential regime is not closer to these noblemen who took a root at the court, but to those who had established themselves in the provincial administration. At first, Dietrichstein stayed in the domains of his first wife, later most often in Mikulov and Brno; to Vienna, although he had inherited the palace there, he traveled only rarely. The question, whether Walter Xaver of Dietrichstein was an isolated case in his reluctance to be actively involved in the court life, or whether it is not a rare phenomenon, is too early to answer. Further research, which could specifically focus on still unexplored moments of Dietrichstein's life, or

more generally, on the previously mentioned unpopular objects of research (aristocrats originally predestined to be prelates, younger sons of noble families and those who resigned on building career), could bring many surprising discoveries.

IX. Seznam pramenů a literatury

IX. 1. Prameny

- AVA Wien, FA Harrach, Kart. 229.
AVA Wien, FA Harrach, Kart. 506/14.
AVA Wien, FA Harrach, Kart. 65/8.
FHKA Wien, SUS, HZAB, Bd. 150.
FHKA Wien, SUS, HZAB, Bd. 152.
FHKA Wien, SUS, HZAB, Bd. 153.
FHKA Wien, SUS, HZAB, Bd. 155
FHKA Wien, SUS, HZAB, Bd. 156.
HHStA, RHR, Grat Feud Expektanzen 5-26.
HHStA, RK, Geistliche Wahlakten (Passau A-D), 30 a).
HHStA, RK, Kleinere Reichstände 91-4.
MZA Brno, A3 – Stavovské rukopisy, Trhový kvatern kraje olomoucko-přerovského, č. 2 (Větší statkův kvatern kraje olomouckého), inv. č. 332.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 163-192, kart. 39-48.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 816, sign. 37, kart. 287.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 832, sign. 51, kart. 288
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 865, sign. 85, kart. 290.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 872, sign. 90, kart. 291.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 878, sign. 96, kart. 291.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 879, sign. 97, kart. 291.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 894, sign. 111, kart. 292.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 903, sign. 122a, kart. 293.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 912, sign. 130, kart. 295.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 934, sign. 152, kart. 296.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 944, sign. 162, kart. 298.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 946, sign. 164a, kart. 298.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 947, sign. 164b, kart. 298.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 964, sign. 183, kart. 298.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 965, sign. 184, kart. 298.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 966, sign. 185, kart. 298.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 967, sign. 186, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 968, sign. 187, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 969, sign. 188, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 970, sign. 189, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 971, sign. 190, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 972, sign. 191, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 977, sign. 196, kart. 299.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 999, sign. 221, kart. 301.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1059, sign. 278, kart. 305.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1227, sign. 434a, kart. 322.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1306, sign. 509, kart. 325.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1344, sign. 543, kart. 325.

MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1360, sign. 559, kart. 329.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1361, sign. 560, kart. 332.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1362, sign. 561, kart. 333.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1363, sign. 562, kart. 334.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1366, sign. 566, kart. 335.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1367, sign. 567, kart. 335.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1429, sign. 610, kart. 350.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1571, sign. 731/a, kart. 358.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1572, sign. 731b, kart. 358.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1591, sign. 746, kart. 364.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1727, sign. 778, kart. 407.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1734, sign. 826m, kart. 415.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1769, sign. 809, kart. 410.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1779, sign. 816, kart. 411.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1785, sign. 819, kart. 411.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1930, sign. 872, kart. 461.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 1930, sign. 872, kart. 478.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2001, sign. 920a, kart. 508.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2002, sign. 920b, kart. 508.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2007, sign. 925, kart. 512.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2020, sign. 932, kart. 515.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2029, sign. 934, kart. 515.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2047, sign. 946, kart. 518.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2048, sign. 947, kart. 519.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2066, sign. 952, kart. 523.
MZA Brno, RA Dietrichstein, inv. č. 2361, sign. 1188, kart. 553.
SOA Plzeň – Klatovy, RA Nostic (Rokytnice), kart. 32.

IX. 2. Literatura

Joseph Friedrich ABERT, *Die Wahlkapitulationen der Würzburger Bischöfe bis zum Ende des XVII. Jahrhunderts, 1225-1698*, Würzburg 1905.

Dieter ALBRECHT, *Die Hochstifte*, in: Andreas Kraus (Hg.), *Handbuch der bayerischen Geschichte Bd. III, 3, Geschichte der Oberpfalz und des bayerischen Reichskreises bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1995.

Johann Heinrich ALSTED, *Iohannis Henrici Alstedii Compendium philosophicum, exhibens methodum, definitiones, canones, distinctiones et quaestiones per universam philosophiam: inserti sunt hinc inde tractatus quidam rari et longe utilissimi*, Wiesbaden 1626.

Archiv für Geschichte, Genealogie, Diplomatie und verwandte Fächer, Svazek 3, Stuttgart 1846.

Philippe ARIÈS, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris 1960.

Leopold AUER (Bearb.), *Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies: Beiträge zum wissenschaftlichen Symposium am 30. November und 1. Dezember 2006 in Stift Heiligenkreuz*, Graz (u. a.) 2007.

- Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (Hgg.), *Grand tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005.
- Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570-1636, gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.
- Václav BARTUŠEK, *Elementární školství církevních řádů v českých zemích v době baroka*, in: Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha 2004, s. 601-608.
- Václav BARTUŠEK, *Piaristické školství, jeho vývoj a tradice vzdělání*, in: Piaristé: tradice benešovské vzdělanosti a kultury, Benešov 1995, s. 72-86.
- Václav BARTUŠEK, *První piaristé v Mikulově a kardinál Ditrichštejn (1631 až 1636)*, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, 11. – 12. října 2006, Mikulov 2006, s. 119-134.
- Marion BASCHIN, *Wer lässt sich von einem Homöopathen behandeln? Die Patienten des Clemens Maria Franz von Bönninghausen (1785-1864)*, Stuttgart 2010.
- Beatrix BASTL, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (Hgg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarischer Handbuch*, München – Oldenbourg – Wien 2004, s. 801-812.
- Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre: die adelige Frau in der frühen Neuzeit*, Wien 2000.
- Christian BENEDIK, *Die Architektur als Sinnbild der reichsstatlichen Stellung*, in: Harm Klueping – Wolfgang Schmale (Hgg.), *Das Reich und seine Territorialstaaten im 17. und 18. Jahrhundert: Aspekte des Mit-, Neben- und Gegeneinander*, Münster 2004, s. 97-112.
- Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: Zdeněk Bezečný – Milena Lenderová – Jiří Kubeš (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 17-42.
- Ludwig BITTNER – Lothar GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*, Band I, 1648-1715, Oldenburg – Berlin 1936.
- Oldřich J. BLAŽÍČEK, *Ferdinand Maxmilián Brokof a Trautsonův náhrobek ve Vídni*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada uměnovědná (F), roč. 21, č. 16, Brno 1972 (vyd. 1973), s. 155-164.
- Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Jezuitské gymnázium počátku 18. století*, in: Barokní jezuitské Klatovy. Sborník textů ze sympozia v Klatovech. 27. – 29. dubna 2007, Klatovy 2007, s. 100-110.
- Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Sváteční dny v klementinském gymnáziu v první polovině 18. století*, in: Český lid. Národopisný časopis / Ethnological Journal 84, č. 2, 1997, s. 111-124.
- Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve dvacátých letech 18. století*, in: Pražský sborník historický 32, 2003, s. 105-168.
- Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006.
- Johannes Frhr. VON BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domherren des 18. Jahrhunderts*, Osnabrück 1990.
- Václav BOK – Anna KUBÍKOVÁ (Hgg.), *Bericht über die Reise Johann Christians und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660-1663. Eine kommentierte Edition*, České Budějovice 2012.
- Jan BOMBERA, *Piaristé jako učitelé a vychovatelé ve službách šlechty*, Jižní Morava: vlastivědný sborník 31, sv. 34, 1995, s. 25-42.
- Catherine BOSSHART-PFLUGER, *Das Basler Domkapitel von seiner Übersiedlung nach Arlesheim bis zur Säkularisation (1687-1803)*, Basel 1983.
- Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998.

- Max BRAUBACH, *Graf Dominik Andreas Kaunitz (1655-1705) als Diplomat und Staatsmann*, in: Heinrich Fichtenau – Erich Zöllner (Hgg.), *Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs*, Wien – Köln – Graz 1974, s. 225-242.
- Max BRAUBACH, *Ein rheinischer Fürst als Gegenspieler des Prinzen Eugen am Wiener Hof*, in: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*, Bonn 1969.
- Max BRAUBACH, *Franz Egon Graf, seit 1664 Fürst von Fürstenberg*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin 1961, s. 368.
- Christina BRAVO LOZANO, *Tierras de Misión. La política confesional de la Monarquía de España en las Islas Británicas, 1660-1702*, PhD Thesis, Universidad Autónoma de Madrid, Madrid 2014.
- Dobromila BRICHTOVÁ, *Mikulov v 18. století*, in: Miroslav Svoboda (ved. aut. kol.), *Mikulov*, Praha 2013, s. 133-149.
- Moritz BROSCHE (Hg.), *Geschichte des Kirchenstaates im 16. und 17. Jahrhundert (Nachdruck des Originals von 1880)*, Verone 2016, s. 442-444.
- Anton Philipp BRÜCK, *Bernhard Gustav*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 2, Berlin 1955, s. 110.
- Anton Philipp BRÜCK, *Friedrich, Landgraf von Hessen-Darmstadt*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin 1961, s. 504.
- Filippo Maria BUONAMICI, *Leben und Geschichte Pabst Innocenz XI*, Frankfurt – Lipsko 1791.
- Peter BURKE, *Jazyky a společenství v raně novověké Evropě*, Praha 2011.
- Bohdana BURŠÍKOVÁ, *Konsiliární literatura a Jan Marek Marci z Kronlandu*, Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis, č. 1-2, Praha 1999, s. 51-63.
- Václav BŮŽEK, *Der Weg zur Synthese. Die Gesellschaft der böhmischen Länder 1526-1740 in der Historiographie des letzten Jahrzehnts*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (= Opera historica 11)*, České Budějovice 2006, s. 5-36.
- Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, in: *Časopis Matice moravské* 72, č. 2, 2003, s. 375-409.
- Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002, s. 265-303.
- Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku (= Opera Historica 7)*, České Budějovice 1999.
- Francesco CANCELLIERI, *Storia de' solenni possessi de' Sommi Pontefici, detti anticamente processioni o processioni, dopo la loro coronazione, dalla Basilica Vaticana alla Lateranense...*, Řím 1802.
- Alessandro CATALANO, *Bernard Ignác z Martinic a jesuité: proměny vztahů mezi Tovaryštvem Ježíšovým a politickou mocí v Čechách v druhé polovině 17. století*, in: *Bohemia Jesuitica 1556-2006*, Sv. 1, Praha 2010, s. 247-258.
- Alessandro CATALANO, *Příběh jednoho mýtu. Bernard Ignác z Martinic – Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu – Jezuité*, in: *Slánské rozhovory 2005. Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura*, Slaný 2006, s. 25-34.
- Ivo CERMAN, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*, in: Martin Scheutz – Wolfgang Schmale – Dana Štefanová (Hgg.), *Orte des Wissens*, Wien 2004, s. 49-78.
- Ivo CERMAN, *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert*, Stuttgart 2010.
- Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha, 2008.
- Ivo CERMAN, *Od klienta k občanovi? Kritika „kabal“ a změna sociální imaginace tereziánských dvořanů*, in: Ivo CERMAN, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740) (= Opera Historica 10)*, České Budějovice 2003, s. 101-120.
- Ivo CERMAN, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, *Český časopis historický* 100, č. 1, 2002, s. 33-54.

- Ivo CERMAN, *Systém stran na dvoře Leopolda I. Politická organizace habsburských dvorů ve Vídni a v Madridu ve světle osobní korespondence císařského vyslance Františka Eusebia z Pöttingu*, diplomová práce Univerzity Karlovy, Praha 2000.
- Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.
- Ivo CERMAN, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, Český časopis historický 101, 2003, s. 818-853.
- Ivo CERMAN, *Zrození osvěcenského kavalíra. (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina)*, Časopis Národního muzea – řada A 173, č. 3-4, 2004, s. 157-190.
- Eva-Marie CSÁKY-LOEBENSTEIN, *Studien zur Kavaliertour österreichischer Adeliger im 17. Jahrhundert*, MIÖG 79, 1971, s. 428-434.
- Petr CZAJKOWSKI, *Jonass Drentwett a Leopold kníže z Dietrichsteina. Sonda do vztahu objednavatele a tvůrce na přelomu 17. a 18. století*, in: Pro arte. Sborník k poctě Ivo Hlobila, Praha 2002 s. 319-323.
- Karel ČERNÝ – Jiří M. HAVLÍK, *Jezuité a mor*, Praha 2008.
- Karel ČERNÝ – Petr SVOBODNÝ (edd.), *Historia – Medicina – Cultura. Sborník k dějinám medicíny*, Praha 2006.
- Karel ČERNÝ, *Mor 1480-1730. Epidemie v lékařských traktátech raného novověku*, Praha 2014.
- Karel ČERNÝ, *Problém retrospektivní diagnostiky v dějinách lékařství*, Dějiny věd a techniky 41, č. 3, 2008, s. 145-154.
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Deník Jana Františka Löwa z Ersfeldu – pozoruhodný a nevyužitý pramen*, in: Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (edd.), *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 237-245.
- Karl Heinz DEBUS, *Bistum Straßburg*, in: Gerhard Taddey (Hg.), *Lexikon der deutschen Geschichte*, Stuttgart 1983.
- Pierre DELSAERDT, *Suam quisque bibliothecam: boekhandel en particulier boekenbezit aan de oude Leuvense universiteit, 16de-18de eeuw*, Leuven 2001.
- Bohdana DIVIŠOVÁ, *Dobré rady pro zdraví. Lékařská konsilia rudolfínské doby*, Dějiny a současnost 26, č. 1, 2004, s. 15-18.
- August VON DOERR, *Der Adel der Böhmischen Kronländer*, Prag 1900.
- Sophie-Mathilde Gräfin zu DOHNA, *Die ständischen Verhältnisse im Domkapitel Trier vom 16. Bis zum 18. Jahrhundert*, Trier 1960.
- Eva DOLEŽALOVÁ, *Konvikt svatého Bartoloměje a seminář svatého Václava v Praze na Starém Městě – dějiny, hospodaření a studijní nadace*, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 135-148.
- Eva DOLEŽALOVÁ, *Seminář sv. Václava a konvikt sv. Bartoloměje na Starém Městě pražském*, in: Pražský sborník historický 31, 2000, s. 186-261.
- Pavel DRÁBEK, *Léčivé přípravky podle profesora Löwa*, Dějiny věd a techniky 46, č. 2, 2013, s. 113-117.
- Eva DROZDOVÁ – Hynek BERAN, *Identifikace kosterních pozůstatků knížete Waltera Xavera Dietrichsteina*, in: Ve službách archeologie. 4. Sborník k 75. narozeninám Prof. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc, Brno 2003, s. 241-247.
- Jeroen DUINDAM, *Vienna and Versailles. The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780*, Cambridge 2003.
- Jeroen DUINDAM, *Problems and prospects for a 'new' history of the court: the Habsburg Hofstaat in perspective*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, (= Opera historica 10), České Budějovice 2003, s. 49-66.
- Barbara DUDEN, *Geschichte unter der Haut. Ein Eisenacher Arzt und seine Patientinnen um 1730*, Stuttgart 1987.

- Norbert ELIAS, *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Sociologie des Königtums und der und der höfischen Aristokratie*, Darmstadt – Neuwied 1969.
- Norbert ELIAS, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie. I. Proměny chování světských horních vrstev na západě*, Praha 2006.
- Norbert ELIAS, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie. II. Proměny společnosti*, Praha 2007.
- Robert John Weston EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- Jeannette FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006.
- Hans Erich FEINE, *Die Besetzung der Reichsbistümer vom Westfälischen Frieden bis zur Säkularisation 1648-1803*, Stuttgart 1921.
- Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Děti ve velkoměstech od středověku až na práh industriální doby. Stati a rozšířené příspěvky z 29. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 12. a 13. října 2010 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2012.
- Anton Victor FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Band 10, 1879, s. 629-632.
- Mathias Maria FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg. Eine geschichtliche Studie*, Wien 1879.
- Lenka FLORKOVÁ, *Kavalírská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*, in: Vyškovský sborník 4, 2004, s. 87-111.
- Tomáš FOLTÝN, *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675-1676)*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 99-127.
- Tomáš FOLTÝN, *Výchova barokních knížat: Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalírské cesty*, in: Porta Bohemica. Sborník historických prací 4, Litoměřice 2007, s. 163-180.
- Michel FOUCAULT, *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, Praha 2000.
- Michel FOUCAULT, *Zrození kliniky*, Červený Kostelec 2010.
- Thomas FRELLER, *Adlige auf Tour. Die Erfindung der Bildungsreise*, Ostfildern 2007.
- Antonio FRIZZI – Giuseppe PATRINI, *Memorie storiche della nobile famiglia Bevilacqua*, Parma 1779.
- Carmen FURGER, *Briefsteller. Das Medium „Brieff“ im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien 2010.
- Lilian R. FURST, *Between Doctors and Patients. The Changing Balance of Power*, Virginia 1998.
- Helmut GABEL – Volker JARREN, *Kaufleute und Fürsten. Außenpolitik und politisch-kulturelle Perzeption im Spiegel niederländisch-deutscher Beziehungen 1648-1748*, Münster – New York – München – Berlin 1998.
- Louis DU GARDIN, *Medicamenta Purgantia...: Remedium erroris in Ponderibus Medicis*, Duaci 1640.
- Erwin GATZ – Stephan M. JANKER (Hgg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990.
- Karl-Theodor GERINGER, *Passau Der Bischof und seine Räte im Bistum Passau*, in: Rainer Beer – August Leidl – Karl Mühlele – Friedrich Schröger (Hrsg.), „Diener in Eurer Mitte“. Festschrift für Dr. Antonius Hofmann, Bischof von Passau, zum 75. Geburtstag, Passau 1984, s. 295-317.
- Johann Gottfried GRUBER (Hg.), *Allgemeine encyclopädie der wissenschaften und künste, erste Section (A-G)*, 25. Theil, Leipzig 1834.
- Franz HADRIGA, *Die Trautson. Paladine Habsburgs*, Graz u. a. 1996.
- Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992.
- Vladan HANULÍK, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, in: Milena Lenderová – Vladan Hanulík – Daniela Tinková (edd.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013, s. 179-227.

- Heinz-Gerhard HAUPT – Dieter LANGEWIESCHE (Hgg.), *Nation und Religion in der deutschen Geschichte*, Frankfurt am Main 2001.
- Herbert HAUPT, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611-1684. Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München 2007.
- Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016.
- Jiří M. HAVLÍK, *The Extraordinary Imperial Envoys to the Conclave during the 1667-1730 period*, *Theatrum Historiae* 19, 2017, s. 205-245.
- Jiří M. HAVLÍK, *Zpovědníci Jana Bedřicha z Valdštejna*, in: Ivana Čornejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Valentová (edd.), *Locus Pietatis et Vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13. – 15. září 2007*, Praha 2008, s. 393-404.
- Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.
- Peter HERSCHE, *Die deutschen Domkapitel im 17. und 18. Jahrhundert, Band II – Vergleichende sozialgeschichtliche Untersuchungen*, Bern 1984.
- heslo *Habsburg, Maria Anna (Königin von Spanien)*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 7. Theil, Wien 1861, s. 24-25.
- heslo *Liechtenstein, Karl Eusebius Fürst*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 15. Theil, Wien 1866, s. 130.
- heslo *Lobkowitz, Wenzel Franz Euseb. Fürst*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 15. Theil, Wien 1866, s. 330-335.
- heslo *Pachta z Rájova*, in: *Ottův slovník naučný XIX.*, Praha 1902, s. 27-29.
- heslo *Wratislaw, Johann Wenzel Graf*, in: Alfred Ritter VON ARNETH, *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 44, Leipzig 1898, s. 234-243.
- heslo *Wratislaw-Mitrowicz, Johann Wenzel*, in: Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Theil 58, Wien 1889, s. 158.
- heslo *ze Zástřizl*, in: *Ottův slovník XXVII*, Praha 1908, s. 464-466.
- Johann HEYNE, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau. Aus Urkunden, Aktenstücken, älteren Chronisten und neueren Geschichtsschreibern*, Band 1, Breslau 1860.
- Marian HOCHTEL, *Ve věci „hospital, Duchcov, důvěrné“*, in: *Monumentorum custos 2011: časopis pro památky severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2011* (vyd. 2012), s. 45-60.
- Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I., Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014.
- Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. II., Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*, Praha 2014.
- Zdeněk HOJDA, *Bernard Ignác z Martinic – pokus o portrét fundátora*, in: *Slánské rozhovory 2008. Piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění*, Slaný 2009, s. 12-18.
- Zdeněk HOJDA, *„Idola“ barokního bádání aneb Jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě: sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991*, Praha 1992, s. 15-26.
- Zdeněk HOJDA, *„Kavalířské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216-239.
- Zdeněk HOJDA, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalířské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století*, in: *Slánské rozhovory 2005: Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura*, Slaný 2006, s. 35-40.
- Zdeněk HOJDA, *Pasy 16.-18. století jako pragmatické písemnosti*, in: Zdeněk Hojda – Hana Pátková (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu správním a právním*, Praha 2008, s. 155-186.

- Zdeněk HOJDA, *Rezidence české šlechty v baroku (několik tezí)*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století: sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30. – 31. října 1991, Ústí nad Labem 1992*, s. 161-178.
- Martin HOLÝ, *Mezi tradicí a modernou. Výchova a vzdělávání dětí v zemích Koruny české na prahu novověku*, in: *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 38-43.
- Martin HOLÝ, *Podoby výchovy a vzdělávání šlechty v českých zemích na prahu novověku*, in: Jana Kohnová (ed.), *Multikulturalita v dějinách a v dějepise. XXII. letní škola historie. Sborník přednášek*, Praha 2009, s. 107-116.
- Martin HOLÝ, *Úloha pražských měst v procesu výchovy a vzdělávání nobility na prahu novověku*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Děti ve velkoměstech od středověku až na práh industriální doby. Stati a rozšířené příspěvky z 29. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 12. a 13. října 2010 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2012, s. 303-316.
- Martin HOLÝ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011.
- Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.
- Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013.
- Jiří HRBEK, *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen, in: Wallenstein und noch viel mehr. 850 Jahre Familie Waldstein*, Wien 2009, s. 117-131.
- Ignác Antonín HRDINA, *Byl hrabě Špork skutečně kacířem?*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 121, č. 2, 2013, s. 112-124.
- Ignác Antonín HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*, Ostrava 2011.
- Josef HRDLIČKA, *Aristokratická rodina*, in: Václav Bůžek – Josef Hrdlička (edd.), *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 62-70.
- Josef HRDLIČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003, s. 249-273.
- František HRUBÝ, *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, Brno 1987.
- Christoph Wilhelm HUFELAND – Karl HIMLY (Hgg.), *Journal der practischen Arzneykunde und Wundarzneykunst*, XXIX. Band, Berlin 1809.
- Ludwig HÜTTL, *Max Emanuel, der blaue Kurfürst*, München 1976.
- Albert CHANOVSKÝ Z DLOUHÉ VSI, *Správa Křesťanská, S krátkým Výkladem podstatněgssých věcí, které každému Křesťianu věděti hodně a náležitě přislussý*, Praha 1710.
- Charles W. INGRAO, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, Cambridge 2000.
- Charles W. INGRAO, *In Quest and Crisis. Emperor Josef I. and the Habsburg Monarchy*, Indiana 1979.
- Anton JARISCH (Hg.), *Kurze Geschichte der Bischöfe von Leitmeritz*, Komotau 1867.
- Volker JARREN, *Macht- und Konfessionspolitik in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Johann Daniel Kramprich von Kronenfeld über die Lage der Katholiken und katholischen Ordensgeistlichen in den Vereinigten Niederlanden 1667 bis 1693*, *Jahrbuch des Zentrums für Niederlande-Studien* 5/6, 1994/1995, s. 219-230.
- Andrea JEŽKOVÁ, *Zámek Kunštát v 18. a 19. století*, bakalářská práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2008.
- Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4. – 5. dubna 2002*, Pardubice 2003.
- Jakub JÍRŮ, *Ke každodennímu životu brněnské jezuitské koleje na přelomu 17. a 18. století*, bakalářská práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010.

- Hana JORDÁNKOVÁ – Vladimír MAŇAS (edd.), *Jezuité a Brno: sociální a kulturní interakce koleje a města (1578-1773)*, Brno 2013.
- Pavel JURČÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009.
- Robert JÜTTE, *Ärzte, Heiler und Patienten. Medicinischer Alltag in der Frühen Neuzeit*, München 1991.
- Robert JÜTTE, *Krankheit und Gesundheit in der Frühen Neuzeit*, Stuttgart 2013.
- Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 2009.
- Axel KARENBERG, *Retrospective Diagnosis. Use and Abuse in Medical Historiography*, Prague Medical Report 110, č. 2, 2009, s. 140-145.
- Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Po stopách knižní sbírky Františka Eusebia hraběte z Pöttingu a Persingu (1626-1678). Část II.*, in: *Knihy a dějiny* 21, 2014, s. 4-42.
- Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Po stopách knižní sbírky Františka Eusebia, hraběte z Pöttingu a Persingu. „PROVENIO“ a možnosti rekonstrukce rozptýlených knihoven*, in: *Bibliotheca antiqua* 2013. Sborník z 22. konference, 30. – 31. října 2013, Olomouc 2013, s. 112-121.
- David KAUFMANN, *Zur Gesch. Jüdischer Familien: Samson Wertheimer, der Oberhoffactor und Landesrabbiner, 1658–1724, und Seine Kinder*, Wien 1888.
- Helena KAZÁROVÁ, *Barokní balet ve střední Evropě*, Praha 2008.
- Friedrich KEINEMANN, *Das Domkapitel zu Münster im 18. Jahrhundert*, Münster 1967.
- Katrin KELLER, *Der Wiener Hof von außen. Beobachtungen zur Reflexion des Kaiserhofes im Reich im 17. und 18. Jahrhundert*, *Frühneuzeit-Info* 12, 2001, s. 21-31.
- Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005, s. 270.
- Katrin KELLER, *Von der Nützlichkeit des Reisens. Bemerkungen zu Erscheinungsbild und Konsequenzen der Kavaliertour am Beispiel kursächsischer Befunde*, in: Rainer Babel – Werner Paravicini (Hgg.), *Grand tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005, s. 429-454.
- Katrin KELLER, *Zwischen Zeremoniell und „desbauche“: Die adlige Kavaliertour um 1700*, in: Wolfgang SCHMALE (Hg.), *Menschen und Grenzen in der frühen Neuzeit*, Berlin 1998, s. 259-282.
- Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (Hgg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Svazek 1, Wien – Köln – Weimar 2010.
- Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975.
- Tomáš KNOZ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“ *Zdraví a nemoci Karla staršího ze Žerotína*, *Časopis moravského muzea, Vědy společenské* 82, 1997, s. 183-199.
- Pavel KOBLASA, *Vývoj libochovického panství od 17. století*, *Rodopisná revue*, Z/4, 2008, s. 17-19.
- Pavel KOČMAN, *Židé v Mikulově*, in: Miroslav Svoboda (ved. aut. kol.), *Mikulov*, Praha 2013, s. 269-299.
- Josef KOLÁČEK, *200 let jezuitů v Brně*, in: *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Praha 1995, s. 252-277.
- Michal KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost v 17. – 19. století*, diplomová práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007.
- Michal KONEČNÝ, *V osudu Fenixe a Faethona. Dvě moravská hrabata v období baroka*, *Zpravodaj Historického klubu* 16, č. 1, 2005, s. 30-58.
- Michal KONEČNÝ, *Život středního moravského šlechtice kolem roku 1700*, in: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2004*. Brno 6. – 7. prosince 2004, Brno 2005, s. 44-67.
- Jan KOPIEC, *Bistum Breslau*, in: Erwin Gatz (Hg.), *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*, Freiburg im Breisgau 2004, s. 128-144.

- Pavel KRÁL, *Heiratsverträge und Testamente in Böhmen im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (Hgg.), *Frühneuzeitliche Quellen. Methoden und Fragestellungen am Beispiel der habsburgischen Länder*, Wien 2004, s. 477-494.
- Pavel KRÁL, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, *Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku* 16, č. 2, 2015, s. 185-206.
- Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.
- Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- Eva KRÁLÍKOVÁ, *Cesta Emanuela Arnošta z Valdštejna z teologických studií v Římě (3. dubna – 20. června 1741)*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 207-219.
- Eva KRÁLÍKOVÁ, *Vzdělávání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna na základě jeho deníkových zápisků z let 1735-1742*, diplomová práce FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2008.
- Jiří KROUPA, „*Alle Heüser als ain Corpus gedachtes unsers Fürstenthums ganz steiff beysamben verbleiben*“: *dietrichsteinské paláce v českých zemích v 17. a 18. století*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 47: řada uměnovědná (F), č. 42, Brno 1998, s. 27-49.
- Jiří KROUPA, *Dietrichsteinové v 18. století. Studie o pozdně feudálním panství v době krize robotně nevolnického systému*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 1976.
- Jiří KROUPA, *Dietrichsteinské zahrady na Moravě v 18. století*, in: *Historické zahrady Kroměříž* 2006. Umění a společenská činnost v historických zahradách. Sborník vydaný u příležitosti konání odborného semináře ve dnech 8. – 10. 6. 2006 v Kroměříži, Hrdějovice 2006, s. 65-67.
- Jiří KROUPA, *Mikulovské a evropské kořeny josefinismu. Příspěvek ke studijnímu programu moravských Ditrichštejnů*, Studie muzea Kroměřížska 79, Kroměříž 1979, s. 59-69.
- Jiří KUBEŠ – Vítězslav PRCHAL, *Aristokratický sport v deníkových záznamech*, in: Rostislav Švácha (ed.), *START. Sport jako symbol ve výtvarném umění*, Praha 2016, s. 55-60.
- Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.
- Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007.
- Jiří KUBEŠ, *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci do prostředí panovnického dvora v habsburské monarchii. (Edice instrukcí Jeronýma Colloreda o výchově jeho nejstaršího syna z let 1723-1725)*, in: Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 37-63.
- Jiří KUBEŠ, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171-203.
- Jiří KUBEŠ, *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, habilitační práce Ústavu historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Pardubice 2011.
- Jiří KUBEŠ, *Konstrukce maskulinity na kavalírských cestách české a rakouské šlechty v druhé polovině 17. století: mezi ideálem a realitou*, in: Radmila Švaříčková Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavlíčková – Jiří Hutečka a kol., *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 74-88, 424-427.
- Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.
- Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, disertační práce HÚ Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2005.
- Jiří KUBEŠ, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku v letech 1723-1725*, in: TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 163-192.
- Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658): volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.
- Jiří KUBEŠ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, *Český časopis historický* 111, 2013, č. 4, s. 805-841.

- Jiří KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra na dvoře císařovny vdovy Eleonory Gonzagové. Edice důvěrné korespondence bratří Ditrichštejnů z roku 1683*, Folia Historica Bohemica 28/ 1, 2013, s. 105-150.
- Karel KUČERA – Miroslav TRUC, *Matricula facultatis medicae Universitatis Pragensis 1657-1783*, Praha 1968.
- Zdeněk KUDĚLKA, *Jean Trehet a Leopold Dietrichstein*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada uměnovědná (F), roč. 31-32, č. 26-27, Brno 1983, s. 87-88.
- Johann Basilius KUCHELBECKER, *Allerneueste Nachricht vom romisch-kayserslichen Hofe*, Hannover 1732.
- Joseph August KUMAR, *Geschichte der Burg und Familie Herberstein. Die ältere, von Georgen von Herberstein und Margarethen von Mordax entsprossene, Hauptlinie*, Band 2, Wien 1817, s. 51.
- Jens LACHMUND – Gunnar STOLLBERG (edd.), *The Social Construction of Illness. Illness and Medial Knowledge in Past and Present*, Stuttgart 1992.
- Jens LACHMUND – Gunnar STOLLBERG, *Patientenwelten. Krankheit und Medizin vom späten 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert im Spiegel von Autobiographien*, Opladen 1995.
- Jens LACHMUND, *Between scrutiny and treatment: physical diagnosis and the restructuring of 19th century medical practise*, in: Sociology of Health & Illness, Vol. 20, No. 6, 1998, s. 779-801.
- Jens LACHMUND, *Der abgehorchte Körper. Zur historischen Sociologie der medicinischen Untersuchung*, Opladen 1997.
- Alžběta LAŇOVÁ, *Od druhořadého řemesla k uznávané lékařské profesi. Pražští lazebníci, bradýři a chirurgové v raném novověku*, in: Historie 2011. Sborník prací ze XVII. studentské vědecké konference konané 29. a 30. března 2012 v Opavě, Opava 2012, s. 163-184.
- Mathis LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004.
- August LEIDL, *Die Bischöfe von Passau 739-1968 in Kurzbiographien*, Passau 1978.
- Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha – Litomyšl 2006.
- Milena LENDEROVÁ – Vladan HANULÍK – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013.
- Milena LENDEROVÁ – Martina HALÍŘOVÁ – Tomáš JIRÁNEK (edd.), *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914-1918*, Praha – Litomyšl 2015.
- Milena LENDEROVÁ – Daniela TINKOVÁ – Vladan HANULÍK, *Tělo mezi medicinou a disciplínou. Proměny lékařského obrazu a ideál lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*, Praha 2014.
- Milena LENDEROVÁ, *Jak se píše dějiny dětství – příklad francouzské a české historiografie*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Děti ve velkoměstech od středověku až na práh industriální doby. Stati a rozšířené příspěvky z 29. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 12. a 13. října 2010 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2012, s. 21-34.
- Milena LENDEROVÁ, *Zrození dětství*, in: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C, 7, Pardubice 2002, s. 71-87.
- František LOBKOWICZ, *Zlaté rouno v Čechách*, Heraldika a genealogie 24, č. 4, 1991, s. 181-280;
- Jaroslav MACEK, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005.
- Pavel MAREK, (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.
- Pavel MAREK, *Úloha rodové paměti v životě prvních lobkovických knížat*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 134-156.

- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Aristokratická korespondence doby vrcholného baroka – její specifika, problémy a možnosti výzkumu*, in: Ladislav Nekvapil (ed.), *Kultura psaní v dějinách*, Pardubice 2016, s. 162-182.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz during the 80's and the early 90's of the 17th Century. The Early Career of the Imperial Diplomat*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 119-169.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Hrabě Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti ve 20. letech 18. století*, in: Sborník prací ze 14. celostátní studentské vědecké konference konané 5. a 6. března 2009 v Hradci Králové, Hradec Králové, 2009.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti ve 20. letech 18. století*, bakalářská práce KHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice, 2008.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině 18. století. Příspěvek k informačním a sociálním sítím barokního aristokrata*, diplomová práce UHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2011.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Urozený příbuzný versus profesionální agent. Sonda do komunikační praxe milánského guvernéra Jeronýma Colloreda ve 20. letech 18. století*, in: *Východočeský sborník historický*, sv. 21, 2012.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě (1683-1688) a jeho boj proti předurčené budoucnosti*, *Theatrum historiae* 20, 2017, s. 125-158.
- Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata. Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina ve 20. letech 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 30/1, 2015, s. 171-195.
- MAŠEK Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě i ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti I*, Praha 2008.
- MAŠEK Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II*, Praha 2010.
- Petr MAŤA, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740) (= Opera Historica 10)*, České Budějovice 2003, s. 191-233.
- Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku (= Opera Historica 7)*, České Budějovice 1999, s. 139-162.
- Petr MAŤA, *Svět české aristokracie 1500-1700*, Praha 2004.
- Petr MAŤA, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce (= Opera Historica 6)*, České Budějovice 1998, s. 513-552.
- Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER (Hgg.), *Die Habsburgermonarchie, 1620 bis 1740: Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006.
- Michael MAUER, *Kirche, Staat und Gesellschaft im 17. und 18. Jahrhundert*, München 1999.
- Gabriel MAURA GAMAZO (ed.), *Correspondencia entre dos embajadores. Don Pedro Ronquillo y el Marqués de Cogolludo, 1689-1691, I-II*, Madrid 1951.
- Gerhard Bernd MAURASCHEK, *Die Fürsten zu Eggenberg: Unter besonderer Berücksichtigung ihres Kunstmäzenatentums 1568-1717*, Dissertation Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens Universität zu Graz, Graz 1968.
- Leonard Ferdinand MEISNER, *...de Caffè, chocolatae, herbae thee ac nicotaniae natura, usu et abusu anacrisis...*, Norimberg 1721.
- Simone MEYDER, *'Mehr königlich als frei': Robert de Cotte und das Bauen in Straßburg nach 1681*, Münster 2010.
- Hans Leo MIKOLETZKY, *Schweizer Händler und Bankiers in Österreich (vom 17. bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts)*, in: *Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hautsch zum 70. Geburtstag*, Graz 1965, s. 149-182.

- Marie MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna a rodová prestiž v představách Adama Matyáše z Trauttmendorffu*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti* (= Opera Historica 15), České Budějovice 2011, s. 249-282.
- Bernd MOELLER – Bruno JAHN, *Deutsche Biographische Enzyklopädie der Theologie und der Kirchen (DBETH). Band 1 (A-L)*, München 2005, s. 1331-1332.
- Ernst Friedrich MOOYER, *Onomasticon chronographikon hierarchiae germanicae: Verzeichniß der deutschen Bischöfe seit dem Jahre 800 nach Chr. Geb. nebst einem Anhang, die Würdenträger einiger Abteien und Ritterträger enthaltend*, Minden 1854.
- Friedrich Carl VON MOSER, *Abhandlung von den Europäischen Hof- und Staats-Sprachen*, Frankfurt am Main 1750.
- Mark MOTLEY, *Becoming a French Aristocrat. The Education of the Court Nobility 1580-1715*, Princeton 1990.
- Gottfried MRAZ, *Maria Anna, Erzherzogin von Österreich*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 16, Berlin 1990, s. 203-204.
- Gotthelf Friedrich MÜLLER, *Die Art und Weise, wie im deutschen Reiche neue Fürsten, Grafen, Freyherrn und Edelleute gemacht werden, und was dafür bezahlt werden muß*, Wolfenbüttel 1797.
- Michael MÜLLER, *Die Entwicklung des Kurrheinischen Kreises in seiner Verbindung mit dem Oberrheinischen Kreis im 18. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 2008.
- Marie MŽYKOVÁ, *I král byl dítětem. Svět dětí na šlechtických sídlech*, Liberec 2012.
- Florian NEUMANN, *Geschichtsschreibung als Kunst: Famiano Strada S. I. (1572-1649) und die ars historica in Italien*, Berlin – Boston 2013.
- Jindřich OBRŠLÍK – Jan ŘEZNÍČEK – Vladimír VOLDÁN, *Rodinný archiv Ditrichštejnů. Svazek I*, Brno 1979.
- Jindřich OBRŠLÍK – Jan ŘEZNÍČEK – Vladimír VOLDÁN, *Rodinný archiv Ditrichštejnů. Svazek II*, Brno 1979.
- Otakar ODLOŽILÍK, *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563-1620*, *Časopis Matice moravské* 41, 1935, s. 241-320.
- Eva OHNŮTKOVÁ, *Umělecký mecenát Dietrichsteinů na hranickém a lipnickém panství v 18. století*, diplomová práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2014.
- Zuzana ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Ditrichštejna v letech 1662-1666 ve světle korespondence hofmistra Josefa Seima*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2014.
- Franz ORTNER, *Das Salzburger Erzbistum in seiner Geschichte*, Bände I-V, Strassburg 1994-1998.
- Franz ORTNER, *Salzburger Kirchengeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Salzburg 1988.
- Philipp OSTEN (ed.), *Patientendokumente. Krankheit in Selbstzeugnissen*, Stuttgart 2010.
- Jaroslav PÁNEK, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století: sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30. – 31. října 1991*, Ústí nad Labem 1992, s. 9-27.
- Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.
- Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Nemocné tělo v denících Tobiáše Antonína Seemana*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 123-146.
- Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Rezidenční síť olomouckých biskupů za Karla z Liechtensteinu-Castelkorna*, in: *Historická Olomouc* 13, 2002, s. 145-159.
- Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna*, Olomouc 2001.
- Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre. Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711-1740)*, Darmstadt 2003.

- Martin PLEVA, *Kulturní mecenát boskovických Zástřizlovců. Jeho proměny mezi renesancí a barokem*, in: Sborník muzea Blansko, 2000, s. 9-26.
- Pavel POKORNÝ, *Zlaté rouno Viléma z Rožmberka*, in: Václav Bůžek – Josef Hrdlička (edd.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků* (= Opera Historica 3), České Budějovice 1993, s. 401-404.
- Friedrich POLLEROß, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653-1706)*, Petersberg 2010.
- Jean PONTAS – Daniele CONCINA, *Dictionarium casuum conscientiae seu Praecipuarum difficultatum circa moralem, ac disciplina ecclesiasticam decisiones...*, Venetiis 1744.
- Roy PORTER – Dorothy PORTER, *Doctors and Doctoring in Eighteenth-century England*, Standford 1989.
- Roy PORTER, *Bodies Politic. Disease, Death and Doctors in Britain, 1650-1900*, London 2001.
- Roy PORTER, *Disease, medicine and society in England, 1550-1860*, Cambridge 1993.
- Roy PORTER, *Největší dobrodiní lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*, Praha 2001.
- Roy PORTER, *The Patient's View. Doing Medical History from Below*, Theory and Society 17, 1985.
- Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003.
- Vítězslav PRCHAL, *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*, Theatrum Historiae 9, 2011, s. 45-78.
- Samuel PUFFENDORF, *Über die Verfassung des deutschen Reiches*, Berlin 1870.
- Heribert RAAB, *Bischof und Fürst der Germania Sacra zwischen Westfälischen Frieden und Säkularisation (1650-1803)*, in: Peter Berglar – Odilo Engels (Hrsg.), *Bischofstypus und Bischofsideal im Spiegel der Köllner Kirche*, Kölln 1986, s. 315-347.
- Leopold VON RANKE, *The ecclesiastical and political history of the popes of Rome during the sixteenth and seventeenth centuries*, Volume 3 [Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert, Band 3], London 1840.
- Francis RAPP, *Hochstift Strassburg*, in: Meinrad Schaab – Hansmartin Schwarzmaier (Hgg.), *Handbuch der baden-württembergischen Geschichte*, Band 2: Die Territorien im alten Reich, Stuttgart 1995, s. 491-504.
- Oswald REDLICH, *Das Werden einer Grossmacht. Österreich von 1700 bis 1740*, Wien 1942.
- Rudolf REINHARDT, *Die deutschen Domkapitel in der neueren Forchung. Zu einer sozialgeschichtlichen Neuanalyse für das 17. und 18. Jahrhundert*, in: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 74, 1987, s. 315-358.
- Rudolf REINHARDT, *Die hochadeligen Dynastien in der Reichskirche des 17. und 18. Jahrhunderts*, in: Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 83, 1988, s. 213-235.
- Erwin RIEDENAUER, *Königsegg-Rothenfels, Leopold Wilhelm von*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 12, Berlin 1980, s. 358-359.
- Johann RIEDL, *Salzburg's Domherren. Von 1514-1806*, in: *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde (MGSLK)* 7, 1867, s. 122-278.
- Julius Bernhard VON ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der Privat-Personen...*, Berlin 1728.
- Julius Bernhard VON ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der Großen Herren...*, Berlin 1729.
- Marie RYANTOVÁ, *Dětství v aristokratickém prostředí raného novověku*, in: *Středočeský vlastivědný sborník, Řada společenskovední: Muzeum a současnost* 21, 2003, s. 23-36.
- Marie RYANTOVÁ Marie, *Jak „spoplet beránek den“ aneb Vratislav z Pernštejna jako první rytíř Řádu Zlatého rouna z českých zemí*, in: *Fontes ipsi sitiunt: sborník prací k sedmdesátinám archiváře a historika Eduarda Mikuška*, Litoměřice – Praha 2016, s. 67-80.

- Volker SELLIN, *Politik und Gesellschaft: Abhandlungen zur europäischen Geschichte*, Oldenbourg 2014.
- Otto SEMRÁD, *Ornáty rytířů Zlatého rouna*, Heraldika a genealogie. Zpravodaj Klubu pro českou heraldiku a genealogii 35, č. 1-2, 2002, s. 67-68.
- Otto SEMRÁD, *Portrétní galerie rytířů Zlatého rouna na zámku Kunštát*, Genealogické a heraldické informace 4, č. 19, 1999 (vyd. 2000), s. 15-21.
- Otto SEMRÁD, *Zlaté rouno v evropských zemích*, Heraldická ročenka, 1990, s. 5-20.
- Edward SHORTER, *Doctors and Their Patients. A social History*, New York 1985.
- Emil Clemens SCHERER, *Die Straßburger Bischöfe im Investiturstreit. Ein Beitrag zur elsässischen Kirchengeschichte*, Bonn 1923.
- Martin SCHEUTZ, *Die Elite der hochadeligen Elite. Sozialgeschichtliche Rahmenbedingungen der obersten Hofämter am Wiener Kaiserhof im 18. Jahrhundert*, in: Gerhard Ammerer – Elisabeth Lobenwein – Martin Scheutz (Hgg.), *Adel im 18. Jahrhundert. Umriss einer sozialen Gruppe in der Krise*, Innsbruck – Wien 2015, s. 141-194.
- Benjamin SCHILLER (vyd.), *Aller durchläuchtigen hohen Häuser in Europa, wie auch der Grafen des Heiligen Römischen Reichs neueste Genealogien, von 1500 biß 1707...*, Hamburg 1707.
- Anton SCHIMON, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Böhmisch Leipa 1859.
- Hans SCHMIDT, *Lobkowitz, Wenzel Eusebius Fürst*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 14, Berlin 1985, s. 732.
- Daniel SCHNEIDER (Hg.), *Theatrum Europaeum 1710-1712*, Frankfurt am Main 1723, s. 808.
- Winfried SIEBERS, *Von der repräsentativen zur aufgeklärten Kavaliertour? Reflexion und Kritik adlig-fürstlichen Reisens in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, in: Joachim Rees (Hg.), *Europareisen politisch-socialer Eliten im 18. Jahrhundert*, Berlin 2002, s. 25-39.
- Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001.
- Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.
- Rostislav SMÍŠEK, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, *Jihočeský sborník historický* 73, 2004, s. 94-120.
- Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, (= Opera historica 10), České Budějovice 2003, s. 331-354.
- Rostislav SMÍŠEK, *Knihy poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683-1697. Kritická edice*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, (= Opera Historica 13), České Budějovice 2009, s. 307-398.
- Rostislav SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, (= Opera Historica 12), České Budějovice 2007, s. 65-111.
- Rostislav SMÍŠEK, *Mikulov Waltera Xavera z Ditrichštejna*, *Dějiny a současnost* 38, č. 7, 2016, s. 30-31.
- Rostislav SMÍŠEK, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 157-170.
- Antje STANNEK, „Kleider machen Grafen“ im Spiegel der Familienkorrespondenz und der Reisekostenabrechnungen der Grafen von Dernath, 1688-1689, in: *Cesty a cestování v životě společnosti = Reisen im Leben der Gesellschaft*. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 279-291.

- Antje STANNEK, *Die Telemachs Brüder. Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main – New York 2001.
- Christian STEPPAN, *Akteure am fremden Hof: Politische Kommunikation und Repräsentation kaiserlicher Gesandter im Jahrzehnt des Wandels am russischen Hof (1720-1730)*, Göttingen 2015.
- Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526-1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie. Díl I. Písemnosti z let 1526-1535*, Praha 2010.
- Michael STOLBERG, *Homo patiens. Krankheits- und Körperfahrung in der Frühen Neuzeit*, Köln 2003.
- Pavel SUCHÁNEK – Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, *Zázraky sv. Liboria v Jesenci: ke vztahu barokního obrazu a homiletiky*, *Opuscula historiae artium* 11, roč. 60, č. 2, 2011, s. 92-109.
- Kristina SWIDEROVÁ, *Testamenty urozených žen v Čechách mezi lety 1650-1753. Gender a legitimizační strategie šlechty v testamentárním diskurzu*, diplomová práce FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008.
- Iveta ŠEJNOVÁ, *Hrabě Maxmilián z Ditrichštejna (1638-1692). Osudy mladšího sourozence v 2. polovině 17. století*, diplomová práce UHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2014.
- Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.
- Paul TAFFERNER, *Der Röm. Kay. May. Leopoldi I. An Deß grossen Türcken Sultans Mehemet Cham Ottomanische Porten Anno 1665. den 25. May abgeordnete Bottschafft, Welche Ihro Hochgrafl. Excellenz, etc. Herr, Herr Walther Leßlie, deß Heil. Röm. Reichs Graff und Herr zu Pettau... denckwürdig verrichtet*, Wienn 1668.
- Alexandra TESARÍKOVÁ, *Der „Leidige Zufall“ des Karl Maximilian Grafen Kagere von Stampach*, in: Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková, Praha 2009, s. 303-310.
- Daniela TINKOVÁ, *Tělo – věda – historie. K otázce formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 15-31.
- Daniela TINKOVÁ, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010.
- Daniela TINKOVÁ, *Zákeřná mefitis. Zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha 2012.
- Hanka TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, bakalářská práce Jihočeské univerzity, České Budějovice 2012.
- David TOMÍČEK, *K diagnostice v česky psaných lékařských sbornících 15. a 16. století*, *Dějiny věd a techniky* 41, č. 3, 2008, s. 155-171.
- Marta VACULÍNOVÁ, *Knihy se supralibros rodu Zástřizlů ve sbírkách vědecké knihovny v Olomouci*, in: *Bibliotheca Antiqua* 2013. Sborník z 22. konference, 30.-31. října 2013, Olomouc, Olomouc 2013, s. 146-161.
- Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha – Litomyšl 2009.
- Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.
- Kateřina VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc 2002.
- James VAN HORN MELTON, *The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands, 1620-1780*, in: H. M. Scott (ed.), *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, vol. II, Northern, Central and Eastern Europe, London – New York 1995, s. 110-143.
- Karl VOCELKA, *Geschichte der Familie Windisch-Graetz m 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 1984.
- Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka*, disertační práce FF Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007.
- Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

- Petr VOREL, *Dítě na aristokratickém dvoře na počátku raného novověku podle představ Viléma z Pernštejna. („Naučení rodičům“ a jeho obsahová interpretace)*, in: Tomáš Jiránek – Jiří Kubeš (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4. – 5. dubna 2002, Pardubice 2003*, s. 13-48.
- Petr VOREL, *Sídelní síť Františka Antonína Šporka ve světle vývoje raně novověkých šlechtických rezidencí v Čechách 16. – 18. století*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 7, 2001, s. 7-16.
- Zdeněk VYBÍRAL, *Autorita a moc v paměti urozených*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 119-133.
- Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener: Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999.
- Thomas WINKELBAUER, *Gundaker von Liechtenstein als Grundherr in Niederösterreich und Mähren: normative Quellen zur Verwaltung und Bewirtschaftung eines Herrschaftskomplexes und zur Reglementierung des Lebens der Untertanen durch einen adeligen Grundherrn sowie zur Organisation des Hofstaats und der Kanzlei eines „Neufürsten“ in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Wien 2008.
- Thomas WINKELBAUER – Herwig WOLFRAM (Hgg.), *Österreichische Geschichte 1522-1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im Konfessionellen Zeitalter. Teil 1, Teil 2*, Wien 2004.
- Igor WEIGL, *In a Caftan before the Emperor, with the Haiduks around Graz and with Library in Ptuj. The Count Leslie and their city and country Residences in the 17th and 18th Century*, in: Polona Vidmar (ed.), *Zapuščina rodbine Leslie na ptujskem gradu, Ptuj 2002*, s. 88-89.
- Manfred WEITLAUFF, *Maximilian Gandolf, Graf von Kuenburg*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 16, Berlin 1990, s. 515.
- Robert WESTON, *Medical Consulting by Letter in France, 1665-1789*, Farnham – Burlington 2013.
- George L. WILLIAMS, *Papal Genealogy: The Families and Descendants of the Popes*, Jefferson – London 1998.
- Adam WOLF, *Wenzel Eusebius v. Lobkowitz*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 19, Leipzig 1884, s. 52.
- Karl WOLFSBURGER, *Das Brixner Domkapitel in seiner persönlichen Zusammensetzung in der Neuzeit 1500-1803*, Innsbruck 1951.
- David WORTINGTON – Steve MURDOCH – Alexia GROSJEAN – Pavel DUKES, *‘Leslies in Central and Northern Europe during and after the Thirty Years’ War’*, in: Ivo Barteček – Miloš Kouřil – Zdeněk Šamberger (edd.), *Ad Honorem Josef Polišenský, 1915-2001*, Praha 2007, s. 350-369.
- Jakob WÜHRER – Martin SCHEUTZ, *Zu Diensten Ihrer Majestät. Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof*, Wien – München 2011.
- Herbert Wilhelm WURSTER, *Das Bistum Passau und seine Geschichte, Band I-IV*, Straßburg 1994-2010.
- WUZELLA Walter-Michael, *Untersuchungen zur Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch am Wiener Kaiserhof zwischen 1658 und 1780*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, (= Opera historica 10), České Budějovice 2003, s. 415-438.
- Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 25, 27, 28, 36, 45, Halle – Leipzig 1732-1754.
- ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století*, díl I-II, Praha 1987 a 2003.

IX. 3. On-line zdroje

Archivschule Marburg, *Grundsätze für die Textbearbeitung im Fachbereich Historische Hilfswissenschaften* (dostupné on-line na: <http://www.archivschule.de/content/409.html> [5. 3. 2015])

Leopold SENFELDER, *Paul de Sorbait*, in: Catholic Encyclopedia 14, New York 1912 (dostupné on-line na: <http://www.newadvent.org/cathen/14148c.htm> [2. 5. 2017])

Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Two instructions for Dominik Andreas von Kaunitz, the Imperial ambassador to the Court of Bavaria, 26 March and 31 October 1688* (dostupné on-line na: <http://uhv.upce.cz/cs/documents-and-editions/> [26. 2. 2017])

Projekt Knihovny Národního muzea Provenio: <http://opac.nm.cz/authorities/53796#!?id=KwtaevcuQBuvqQZkHM1XEg&pageSize=10&sorting=relevance> [11. 5. 2017]

Francis RAPP, *Straßburg*, Artikel der Residenzenkommission (dostupné on-line: <http://resikom.adw-goettingen.gwdg.de/artikel.php?ID=%24ID&ArtikelID=80&option=Go> [26. 2. 2017])

Johann RIEDL, *Salzburg's Domherren* (dostupné on-line na: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzbuerger_Domherren [30. 3. 2016])

<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=slk&datum=1867&page=267> [30. 3. 2016]

<http://geneall.net/de/ancestors/1726859/graf-germanicus-von-thurn-und-valsassina/> [20. 3. 2016]

<http://patricus.info/Rodokmeny/Korensky.txt> [16. 12. 2016]

<http://www.antiquesatoz.com/sgfleece/home.htm> [31. 5. 2017]

<http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=10956> [2. 5. 2017]

<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbergh.html> [24. 8. 2016]

<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btze.html> [29. 3. 2016]

<http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d54.htm> [23. 2. 2016]

<http://www.newadvent.org/cathen/14148c.htm> [2. 5. 2017]

<http://www.portafortium.cz/kurliste/karlsbader-kurliste-1686-i1067> [28. 4. 2014]

http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Lamberg#Geistliche_.28Domherren.29 [31. 3. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/1605-1700-a-z-all.htm> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1645.htm#Cibo> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1645.htm#Odescalchi> [26. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1652.htm#Hessen> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1654.htm#Pio> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1664.htm#Carafa> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1664.htm#Paluzzi> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1667-ii.htm#Rospigliosi> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1669-ii.htm#Altieri> [26. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1670.htm#Carpegna> [23. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1671.htm#Baden> [18. 3. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1675.htm#Marescotti> [25. 10. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Agostini> [23. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Buonvisi> [25. 3. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Pignatelli> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1686.htm#Carafa> [22. 2. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1686.htm#Kunburg> [27. 3. 2016]

<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1700.htm#Lamberg> [31. 3. 2016]

https://de.wikipedia.org/wiki/Reichsgrafschaft_Ortenburg [26. 5. 2017]

<http://www.zedler-lexikon.de/>

